

Yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskunta- palvelun käyttö seuraamusjärjestelmässä

Alueelliset erot, yhdenvertaisuus ja viranomaisprosessien vaikutukset

- Jukka Leinonen
- Henrik Linderborg
- Janne Vepsäläinen

RISE

RIKOSSEURAAMUSLAITOS

Yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskunta- palvelun käyttö seuraamus- järjestelmässä

Alueelliset erot, yhdenvertaisuus
ja viranomaisprosessien vaikutukset

- Jukka Leinonen
- Henrik Linderborg
- Janne Vepsäläinen

Julkaisusarjan kannen suunnittelu: Pokke Björkman,
Mainos- ja viestintätoimisto Better Business Office Oy
Julkaisun taitto ja paino: Niini & Co Oy

ISBN 978-951-53-3768-9 (nid.)
ISBN 978-951-53-3769-6 (PDF)
ISSN 1798-9213 (painettu)
ISSN 2342-4834 (verkkajulkaisu)

Kuvailulehti

Julkaisija

Rikosseuraamuslaitos

Julkaisun nimi

Yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttö seuraamusjärjestelmässä - alueelliset erot, yhdenvertaisuus ja viranomaisprosessien vaikutukset

Tekijät

Jukka Leinonen, Henrik Linderborg, Janne Vepsäläinen

Tiivistelmä

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöä seuraamusjärjestelmässä. Tutkimustarve perustui yhdyskuntapalvelurangaistusten määrän voimakkaaseen laskuun, valvontarangaistuksen ennustettua heikompaan käytettävyyteen ja tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käytössä havaittuihin alueellisiin eroihin kuluneen vuosikymmenen aikana. Keskeisiksi tutkimusteemoiksi nousivat kyseisiin seuraamuksiin liittyneiden tuomitsemis- ja täytäntöönpanokäytäntöjen vastaavuus lain tavoitteiden kanssa sekä yhdenvertaisuuden toteutuminen seuraamusjärjestelmässä. Tutkimuksella pyrittiin selvittämään niitä viranomaisprosessin ongelmakohtia ja tilanteita, joita muuttamalla yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käyttöä olisi mahdollista tehostaa. Tutkimustehtävä keskittyi nimenomaan viranomaisprosessin toimivuuteen ja yhdenvertaisuuteen siltä osin kuin kyse oli mainittujen seuraamusten käyttöön ja käyttöasteeseen liittyvistä toimenpiteistä ja käytännöistä.

Selvityksen perusteella yhdyskuntapalvelutuomioiden lasku selittyi viranomaisten tietoon tulleiden törkeiden rattijuopumusten määrän vähenemisellä (2010-luku: -43 %) sekä törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden seuraamusrakenteessa tapahtuneella muutoksella. Havaittiin, että tuomioistuinten linja oli yleisesti lieventynyt ja lajinvalinta ohjasi aikaisempaa useammin ehdollisiin tuomioihin (yhdyskuntapalvelu: -2,4 prosenttiyksikköä, ehdoton vankeus: -5,0 prosenttiyksikköä, ehdollinen vankeus: +7,2 prosenttiyksikköä). Törkeästä rattijuopumuksesta tuomittujen yhdyskuntaseuraamusten määrän vähenemisen taustalla ei ollut niinkään oletettu soveltumattomuuden lisääntyminen vaan lajinvalinnan painottuminen ehdollisiin rangaistuksiin. Muutos ei kuitenkaan vaikuttanut ehdollisen oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttömääriin, sillä tämän seuraamusvaihtoehdon käytettävyyttä kaventaa oheisrangaistuksen käyttöalan rajoittuminen vain varsin pitkiin ehdollisiin tuomioihin (8 kuukautta - 2 vuotta), joita törkeistä rattijuopumuksista tuomitaan vähän.

Valvontarangaistuksen vähäinen käyttö selittyi erittäin rajoittuneeksi koetulla käyttöalalla ja rangaistusmuodon sisältöjen sekä vaikuttavuuden tuntemattomuudella. Käyttöalan rajoittuneisuus johtui rangaistusmaksimin (6 kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan) alaisuudesta ja siitä johtuvasta soveltumattomuudesta pitkiin yhteisiin rangaistuksiin ja pitkiin keskeytyneisiin yhdyskuntapalveluihin. Toisaalta valvontarangaistuksen käyttöä rajoitti päihteettömyysparadoksi, mikä tarkoitti syyttäjien ja tuomioistuinten kykyä luottaa päihteettömyyttä edellyttävän yhdyskuntaseuraamuksen sovel-

tuvuuteen tilanteissa, joissa syytetyllä oli rikoshistoriasta ilmenevää päihdehistoriaa. Mikäli syytetyn soveltuvuutta yhdyskuntaseuraamukseen yleensä arvioitiin kriittisesti jo syyteharkintavaiheessa, varsinaisen seuraamusselvityksen tilaamisesta saatettiin pidätettyä kokonaan. Tällöin soveltuvuutta ei arvioitu laisinkaan tekijän motivaatiotausta ja ajantasainen elämäntilanne huomioiden.

Systeemitoreettisessa viitekehyksessä toteutetussa tarkastelussa havaittiin yhdyskuntaseuraamusten hakevan edelleen paikkaansa seuraamusjärjestelmässä, jossa oikeudellinen harkinta on laajentunut teon tunnusmerkistöön perustuvista seikoista koskemaan myös rikoksenteijää. Rikollisen teon ohella rangaistukseen määrittämiseen tulee järjestelmän rakenteiden perusteella vaikuttaa myös tekijäkohtaiset ominaisuudet ja välillisesti syytetyn kriminogeeniset tekijät. Yhdyskuntaseuraamuksiin valikoitumisen tarkastelu asemoituikin selvästi menneisyyteen katsovan, tekokeskeisen ja tulevaisuuteen suuntaavan tekijäkeskeisen kriteeristön välille. Toisaalta rikosseuraamusjärjestelmän osajärjestelmät (viranomaiset) jakoivat yhteisen päämäärän yhdyskuntaseuraamusten käytön lisäämisen järkevyydestä, mutta erosivat toisistaan suhteessa soveltumisen edellytyksiin ja käsityksiin yhdyskuntaseuraamusten vaikuttavuudesta ja tuntuudesta.

Tutkimuksen perusteella yhdyskuntaseuraamusten käytön tehostaminen tulkittiin tuomiorakenteen muutos huomioiden helposti rikosseuraamusjärjestelmän ankaroittamiseen liittyvänä tavoitteena. Ajatus portaittain ankaroituvasta seuraamusmallista näyttää soveltuvan varsin huonosti yhdyskuntaseuraamusten käytön lähtökohdaksi, sillä ankaruusajattelu asettui usein ristiriitaan sopivuusajattelun kanssa. Ankaroitusajattelun takia seuraamusjärjestelmän kuntouttava ja yksilöllinen näkökulma jäi sivuun erityisesti siinä vaiheessa, kun sillä olisi voitu tehokkaasti vaikuttaa rikosuran katkaisemiseen. Yhdyskuntaseuraamusten tulisiikin asemoitua moniongelmaisten asiakkaiden kannalta soveltuvimmiksi seuraamuksiksi pelkkien ehdollisen ja lyhyiden ehdottomien vankeusrangaistusten sijaan. Tätä kehitystä saattaa tukea vuoden 2020 alusta mahdolliseksi tuleva ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tai tehosteena tuomittava aikuisten valvonta, mikä voi laajentaa asiakaskuntaa Rikosseuraamuslaitoksen tarjoamien palveluiden piiriin. Siitä saatujen kokemusten perusteella tulee arvioitavaksi myös oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöalan laajentaminen ja mahdollinen vaikuttavuuden lisääminen erityisesti rattijuopumuksista tuomituille.

Tutkimusraporttiin sisältyy toimenpide-ehdotuksia, joilla olisi mahdollista tehostaa tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käyttöä ja lisätä niiden käyttöön liittyvää yhdenvertaisuutta rikosseuraamusjärjestelmässä. Tutkimuksessa ilmenneiden näkökulmien valossa ehdotetaan valvontarangaistuksen käyttöalan laajentamista yhdyskuntapalvelua vastaavaksi (alle kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan) valvontarangaistuksen käytettävyyden parantamiseksi erityisesti pidempien keskeytyneiden yhdyskuntapalvelurangaistusten muunnoissa sekä pituudeltaan 6–8 kuukauden kokonaisrangaistuksissa, joissa yhdyskuntapalvelu ei enää tule kyseeseen.

Rikosseuraamuslaitoksen toimintojen osalta tutkimuksessa esitetään panostettavaksi soveltuvuusarviointiin kutsuttujen asiakkaiden tavoitettavuuden parantamiseen. Palvelupaikkatilanteen osalta ehdotetaan varautumista muuttuvaan asiakasrakenteeseen. (nykyisellään n. 20 % karsiutuu ennen soveltuvuusarviointia ja tulee hyvin todennäköisesti tuomituksi ehdottomaan vankeuteen). Lisäksi ehdotetaan suunniteltavaksi keinoja muutosmyönteisyyden lisäämiseksi ja turhien selvitysten vähentämiseksi (noin 2 % seu-

raamusselvitykseen osallistuneista ei anna suostumustaan yhdyskuntaseuraamukseen ja kokevat ehdottoman vankeuden sopivampana). Yhdyskuntaseuraamustyön yhdenmukaisuutta esitetään kehitettäväksi edelleen vahvistamalla rikosseuraamushenkilöstön ammattiprofessioita. Tutkimuksessa ilmenneiden seikkojen perusteella yhdyskuntaseuraamustyön yhdenmukaisuutta tulisi vahvistaa erityisesti suhteessaan tukeen ja kontrolliin sekä ehtojen rikkomuksiin liittyvien käytänteiden osalta.

Rikosseuraamusjärjestelmän kokonaisuudesta tarkasteltuna yhdyskuntaseuraamusten käytön tehostamiseksi esitetään niiden tunnettuuden parantamista. Tutkimustietoon perustuva näyttö yhdyskuntaseuraamusten sisältöjen luonteesta sekä niiden vaikuttavuudesta ja tuntuudesta toisi tutkimuksen perusteella kaivattua lisätietoa erityisesti syyteharkinnasta ja tuomitsemisesta vastaaville tahoille. Lisäksi ehdotetaan laajempaa keskustelua yhdyskuntaseuraamuksiin valikoitumista ohjaavan soveltuvuusajattelun kohdentumisesta seuraamusjärjestelmässä. Tutkimuksen perusteella olisi suotavaa linjata tarkemmin, missä järjestelmän vaiheissa soveltuvuus tulee arvioitavaksi ja millä tavoin. Nykyisellään soveltuvuutta arvioidaan ensisijaisesti syyttäjän tekokeskeisestä ja menneisyyteen katsovasta perspektiivistä ja toissijaisesti Rikosseuraamuslaitoksen syytetyn motivaatiotaustaan ja tulevaisuuden suunnitelmiin pohjautuvasta näkökulmasta. Näistä lähtökohdista ehdotetaan selkeytettäväksi, tuleeko syyttäjän arvioida syytetyn soveltuvuutta yhdyskuntaseuraamuksiin esimerkiksi aikaisempien tekojen yhteydessä ilmenneiden päihdeongelmien perusteella ja jättää tarvittaessa seuraamusselvitys tilaamatta, ja milloin Rikosseuraamuslaitoksen seuraamusselvityksessään painottama syytetyn motivaatio on kyllin uskottavaa ja antaa riittävän vahvaa evidenssiä syytetyn soveltuvuudesta yhdyskuntaseuraamukseen.

Avainsanat

Yhdyskuntaseuraamukset, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus, rikosseuraamusjärjestelmä

Sarjan nimi		ISSN	ISBN
Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja		ISSN 1798-9213 (painettu)	ISBN 978-951-53-3768-9 (nid.)
		ISSN 2342-4834 (verkkojulkaisu)	ISBN 978-951-53-3769-6 (PDF)
Kokonaissivumäärä	Kieli	Kustantaja	Jakaja
341	suomi	Rikosseuraamuslaitos	Rikosseuraa- muslaitos

Presentationsblad

Utgivare

Brottspåföljdsmyndigheten

Publikationens namn

Användningen av samhällstjänst, övervakningsstraff och samhällstjänst utdömd som tilläggspåföljd till villkorligt fängelse i påföljdssystemet – regionala skillnader, jämställdheten och verkningar av myndighetsprocesser

Författare

Jukka Leinonen, Henrik Linderborg, Janne Vepsäläinen

Sammanfattning

Syftet med undersökningen var att utreda användningen i påföljdssystemet av samhällstjänst, övervakningsstraff och samhällstjänst utdömd som tilläggspåföljd till villkorligt fängelse. Behovet av forskning baserade sig på en kraftig minskning av antalet samhällstjänststraff, en mindre än förväntad användbarhet av övervakningsstraffet och regionala skillnader som konstaterats i användningen av de undersökta samhällspåföljderna under det gångna decenniet. Som centrala forskningsteman lyftes fram överensstämmelse med lagens syften av domstolspraxis och verkställighetspraxis som hänför sig till påföljderna och förverkligande av jämlikheten i påföljdssystemet. Undersökningen syftade till att utreda de problempunkter och situationer i myndighetsprocessen där det skulle vara möjligt att effektivisera användningen av samhällstjänst och övervakningsstraff genom att ändra på dem. Forskningsuppgiften koncentrerade sig uttryckligen på myndighetsprocessens funktionalitet och jämlikhet till den del det var fråga om åtgärder och praxis som hänför sig till användningen och användningsgraden av de nämnda påföljderna.

Enligt utredningen berodde minskningen av domar till samhällstjänst för det första på en minskning i antalet grova rattfyllerier som kommit till myndigheternas kännedom (under 2010-talet med 43 %) och för det andra på en ändring som skett i påföljdsstrukturen i domar för grovt rattfylleri. Det kunde konstateras att domstolarnas linje generellt hade förmildrats och att straffartvalet oftare styrde mot villkorliga domar (samhällstjänst -2,4 procentenheter, ovillkorligt fängelse -5,0 procentenheter, villkorligt fängelse: +7,2 procentenheter). Bakgrunden till att antalet samhällspåföljder utdömda för grovt rattfylleri minskat var inte så mycket den förmodade ökningen av olämpligheten utan en förläggning av tyngdpunkten i straffartvalet till villkorliga straff. Denna glidning påverkade dock inte användningsmängderna av villkorlig samhällstjänst som tilläggspåföljd, eftersom möjligheten att använda detta påföljdsalternativ beskärs av begränsningen av användningsområdet för tilläggspåföljden till endast längre villkorliga domar (från 8 månader upp till 2 år), vilka döms ut för grovt rattfylleri blott i ringa utsträckning.

Den ringa användningen av övervakningsstraff förklarades av användningsområdet som upplevdes som synnerligen begränsat och en okunskap om straffformens innehåll och verkningsfullhet. Den begränsade karaktären av användningsområdet berodde på att maximistraffet (i stället för ovillkorligt fängelse i 6 månader) var lågt och därför otillämpligt på långa gemensamma straff och långa avbrutna samhällstjänster. Å andra sidan begränsades användningen av övervakningsstraff av en drogfrihetsparadox, med vilken avsågs åklagarnas och domstolarnas förmåga att lita på att en samhällspåföljd som för-

utsätter drogfrihet lämpade sig i situationer där den åtalade hade en missbrukshistoria som framgick av hans eller hennes kriminalhistoria. Om den åtalades lämplighet för samhällspåföljd bedömdes kritiskt redan i åtalsprövningsskedet, kunde man helt avstod från att inbegära någon egentlig påföljdsutredning. I så fall bedömdes lämpligheten inte alls med beaktande av gärningspersonens motivationsbakgrund och aktuella livssituation.

Vid granskningen som genomfördes utifrån den systemteoretiska referensramen kunde konstateras att samhällspåföljderna fortfarande söker sin plats i ett påföljdssystem där den rättsliga prövningen utvidgats från omständigheter som grundar sig på gärningsrekvisitet till att gälla även gärningsmannen. Enligt systemets strukturer bör utöver den brottsliga gärningen även de gärningsmannaspecifika egenskaperna och indirekt de kriminogena faktorerna hos den åtalade påverka straffbestämmandet. Granskningen av kvalificering till samhällspåföljder positionerade sig således klart mellan en bakåtblickande, en gärningscentrerad och en framtidsorienterad gärningsmannacentrerad uppsättning av kriterier. Å andra sidan delade delsystemen i påföljdssystemet (myndigheterna) det gemensamma målet gällande det förnuftiga med en ökad användning av samhällspåföljder, men skilde sig från varandra i förhållande till förutsättningarna för tillämpning och uppfattningarna om samhällspåföljdernas verkningsfullhet och kännbarhet.

Enligt undersökningen tolkades effektivisering av användningen av samhällspåföljder med beaktande av förändringen i domstrukturen lätt som ett mål med anknytning till skärpning av straffpåföljdssystemet. Tanken på en påföljdsmodell som skärps stegvis verkar vara rätt dåligt lämpad som utgångspunkt för användning av samhällspåföljder, eftersom stränghetstänkande ofta verkar ställa sig i konflikt med lämplighetstänkande. Beroende på skärpningstänkandet lämnades påföljdssystemets rehabiliterande och individuella perspektiv obeaktat i synnerhet i det skede då man ännu med det på ett effektivt sätt hade kunnat bidra till att avbryta den kriminella karriären. Samhällspåföljderna bör därför positioneras som de mest lämpliga påföljderna för flerproblematiske klienter i stället för blott och bart villkorliga och korta ovillkorliga fängelsestraff. Denna utveckling kan eventuellt få stöd av den övervakning av vuxna som blir möjlig att dömas ut som tilläggsuppföljd till eller för att förstärka villkorligt fängelse vid ingången av 2020, vilket kan utvidga kundkretsen till de tjänster som Brottsuppföljdsmyndigheten tillhandahåller. Utgående från erfarenheterna av den ska även en utvidgning av användningsområdet för samhällstjänst utdömd som tilläggsuppföljd och en eventuell ökning av verkningsfullheten särskilt för dem som döms för rattfylleri bli föremål för bedömning.

I forskningsrapporten ingår åtgärdsförslag som gör det möjligt att effektivisera användningen av de undersökta samhällspåföljderna och öka likabehandlingen i fråga om deras användning i brottsuppföljdssystemet. I ljuset av de synpunkter som framkommit i undersökningen föreslås det att användningsområdet för övervakningsstraffet utvidgas till att motsvara samhällstjänst (i stället för ett ovillkorligt fängelsestraff på mindre än 8 månader) i syfte att förbättra övervakningsstraffets användbarhet i synnerhet vid förvandling av längre avbrutna samhällstjänststraff samt vid totalstraff på 6 till 8 månader där samhällstjänst inte längre är aktuell.

När det gäller Brottsuppföljdsmyndighetens verksamhet föreslås det i undersökningen att man ska satsa på att förbättra tillgängligheten av de klienter som inkallas till lämplighet-

sbedömning, och att man i fråga om situationen med tjänstgöringsplatserna förbereder sig på en föränderlig klientstruktur (i nuläget gallras ca 20 % före lämplighetsbedömning och blir mycket sannolikt dömda till ovillkorligt fängelse). Dessutom föreslås det att man ska planera metoder för att öka positiv inställning till förändringar och minska onödiga utredningar (cirka 2 % av dem som deltagit i påföljdsutredning ger inte sitt samtycke till samhällspåföljd och upplever att det är lämpligare med ovillkorligt fängelse). Det föreslås att enhetligheten i arbetet med samhällspåföljder vidareutvecklas genom att stärka brottspåföljdspersonalens yrkesprofessioner. Med utgångspunkt i de omständigheter som framkommit i undersökningen bör enhetligheten i arbetet med samhällspåföljder stärkas särskilt i fråga om praxis i anslutning till stöd och kontroll samt brott mot villkoren.

Betraktat ur brottspåföljdssystemets helhetsperspektiv föreslås det att samhällspåföljderna ska göras mer kända för att effektivisera deras användning. Forskningsrönbase-rad evidens om naturen av innehållet i samhällspåföljderna och deras verkningsfullhet och kännbarhet skulle tillföra sådan ytterligare information som behövs enligt undersökningen i synnerhet för aktörer med ansvar för åtalsprövning och utdömande. Dessutom föreslås en bredare diskussion om hur lämplighetstänkandet som styr valet av samhällspåföljder riktas i påföljdssystemet. Enligt undersökningen vore det önskvärt att dra upp mer detaljerade riktlinjer för i vilka skeden av systemet lämpligheten ska bedömas och på vilket sätt. I dagens läge bedöms lämpligheten i första hand utifrån åklagarens gärningscentrerade och bakåtblickande perspektiv och i andra hand utifrån Brottspåföljdsmyndighetens synvinkel som grundar sig på den åtalades motivationsbakgrund och framtidsplaner. Det föreslås att det mot bakgrund av dessa utgångspunkter ska klargöras om åklagaren ska bedöma den åtalades lämplighet för samhällspåföljder t.ex. på basis av missbruksproblem som uppdagats i anslutning till tidigare gärningar och vid behov avstå från att inbegära påföljdsutredning, och när den åtalades motivation som Brottspåföljdsmyndigheten betonar i sin påföljdsutredning är tillräckligt trovärdig och ger tillräckligt stark evidens om den åtalades lämplighet för samhällspåföljd.

Nycleord

Samhällspåföljder, samhällstjänst, övervakningsstraff, påföljdssystemet

Seriens namn		ISSN	ISBN
Brottspåföljdsmyndighetens publikationer		ISSN 1798-9213 (nid.)	ISBN 978-951-53-3768-9 (nid.)
		ISSN 2342-4834 (PDF)	ISBN 978-951-53-3769-6 (PDF)
Totalt sidantal	Språk	Förläggare	Distributör
341	Finska	Brottspåföljds-myndigheten	Brottspåföljds-myndigheten

Description

Publisher

Criminal Sanctions Agency

Name of the publication

Use of community service, monitoring sentence, and community service imposed as an ancillary sanction to conditional imprisonment in the penal system - regional differences, equality, and influence of the official processes of authorities

Authors

Jukka Leinonen, Henrik Linderborg, Janne Vepsäläinen

Abstract

The aim of this research was to investigate the use of community service, monitoring sentence, and community service imposed as an ancillary sanction to conditional imprisonment in the penal system. The need for research was based on a sharp drop in the number of community service orders, the poor usability of the monitoring sentence, and the regional differences observed over the past decade. In terms of the use of the studied community sanctions, the key research themes were the equivalence of sentencing and enforcement practices with the objectives of the legislation and the realisation of equality in the entire penal system. The aim of this research was to identify the problem areas and situations in the official process of authorities that could be changed and, thus, improve the efficiency of the use of community service and monitoring sentence. The research focused specifically on the functionality and equality of the official process of authorities as regards the measures and practices related to the use and the utilisation rate of the said sanctions.

According to the study, the decrease in community service sentences was explained, firstly, by the decrease in the number of cases of driving while seriously intoxicated reported to the authorities (the 2010s: -43%) and, secondly, by the structural change in the sanctions imposed on people who had driven while seriously intoxicated. The study revealed that the practice of the courts had softened and the selection of sanction was more often guided towards conditional sentences (community service: -2.4 percentage points, unconditional imprisonment -5.0 percentage points, conditional imprisonment +7.2 percentage points). The decrease in community sanctions sentenced for driving while seriously intoxicated was not so much due to the presumed increase in its unsuitability as the emphasis on conditional sentences. However, the change did not affect the use of community service as an ancillary sanction to conditional imprisonment as this option is limited by the scope of application of the ancillary sanction to only quite long conditional sentences (8-24 months), which are rarely sentenced for driving while seriously intoxicated.

The low use of the monitoring sentence was explained by the scope of application that was considered highly limited as well as the lack of knowledge of the contents and effectiveness of the sanction. The limited scope of application was due to the low penal maximum (instead of a six-month unconditional prison sentence) and the consequent unsuitability for long joint punishments and long interrupted community service sentences. Furthermore, the use of the monitoring sentence was limited by the paradox of abstinence from intoxicating substances, which referred to the ability of the prosecutors and

courts to rely on the suitability of a community sanction requiring abstinence in situations where the accused person's criminal history revealed a history of substance abuse. If the suitability of the accused person for a community sanction was assessed critically already at the prosecution stage, a request for an actual pre-sentence report may have been withheld altogether. This meant that the motivation and current life situation of the accused person was not taken into account when assessing suitability.

A review carried out within the framework of system theory found that community sanctions continue to seek a place in the penal system where judicial discretion concerning the factors based on the constituent elements of an act has also been extended to concern the offender. Based on the structures of the system, besides the criminal act itself, the sentence should also be influenced by factors specific to the offender and indirectly by the criminogenic factors of the accused. The examination of the selection of community sanctions was clearly placed between the backward-looking act-oriented and the forward-looking offender-oriented criteria. On the other hand, the different parts of the penal system, i.e. the authorities, shared the common goal of the rationality of increasing the use of community sanctions but differed from each other in relation to the preconditions for suitability and the perceptions of the effectiveness and force of community sanctions.

According to the research, improving the efficiency of the use of community sanctions was easily interpreted in view of the change in the sentencing structure as an objective increasing the severity of the penal system. The idea of a penal system that becomes gradually more severe seems to be rather poorly suited as a starting point for the use of community sanctions because the concept of severity often appeared to conflict with the concept of suitability. Due to the focus on severity, the rehabilitative and individual aspect of the penal system was overlooked especially at a stage when it could still have had a marked effect on stopping a criminal career. Therefore, community sanctions should be defined as the most suitable sanctions for clients with multiple problems instead of mere conditional and short unconditional prison sentences. This development may be supported by the possibility of imposing supervision on adults as a sanction ancillary to conditional imprisonment or reinforcing it, which enters into force at the beginning of 2020, as that may increase the number of clients using the services provided by the Criminal Sanctions Agency. The experiences of that will also raise the need to assess whether the scope of using community service imposed as an ancillary sanction should be extended and whether the effectiveness should be increased especially in the case of those sentenced for driving while intoxicated.

The research report includes proposals for measures that could improve the efficiency of the use of the studied community sanctions and increase equality in the application of the sanctions in the penal system. In the light of the views revealed in the research, the research proposes that the scope of application of the monitoring sentence should be extended to correspond to community service, i.e. it could be used instead of an unconditional imprisonment of under 8 months, in order to improve the usability of the monitoring sentence especially in the case of long community service sentences that are interrupted and need to be converted or sentences that are in total 6–8 months long but the accused are not suitable for community service.

The research proposes that the Criminal Sanctions Agency should focus on improving the ability to reach the clients invited to a suitability assessment and that the service places should prepare for the changing client structure. Currently, about 20 per cent are dropped out before the suitability assessment and most likely will be sentenced to unconditional imprisonment. Furthermore, the research proposes that measures that promote the positive effect of change and reduce unnecessary reports should be planned; approximately 2 per cent of those assessed for a pre-sentence report do not give their consent to a community sanction and consider unconditional imprisonment more suitable. The uniformity of community sanction work should be further developed by strengthening the profession of the staff of the Criminal Sanctions Agency. Based on the findings of the research, the uniformity of community sanction work should be strengthened especially in regard to support and control as well as the practices related to the violations of the conditions.

From the perspective of the penal system as a whole, the recognition of community sanctions should be improved in order to increase the efficiency of their use. Based on this research, scientific evidence of the contents, effectiveness, and force of community sanctions would provide needed additional information especially to those responsible for the consideration of charges and the imposition of sentences. Moreover, there should be broader discussion on where the concept of suitability, which guides the selection of community sanctions, is situated in the penal system. According to this research, it would be advisable to specify in more detail in which phases of the system the suitability should be assessed and how. At present, suitability is primarily assessed from the perspective of the prosecution that focuses on the offence and the past and, secondarily, from the perspective of the Criminal Sanctions Agency that focuses on the motivation and future plans of the accused. On these grounds, it should be clarified whether the prosecutor should assess the suitability of the accused to a community sanction based on, for example, substance abuse problems revealed in connection with previous offences, and not necessarily request a pre-sentence report, and whether the motivation of the accused, as emphasised by the Criminal Sanctions Agency in its pre-sentence report, is credible enough and a sufficiently strong evidence of the suitability of the accused to a community sanction.

Keywords

Community sanctions, community service, monitoring service, criminal sanctions system

Serial name		ISSN	ISBN
The publication series of the Criminal Sanctions Agency		ISSN 1798-9213	ISBN 978-951-53-3768-9
		(nid.)	(nid.)
		ISSN 2342-4834	ISBN 978-951-53-3769-6
		(PDF)	(PDF)
Number of pagesLanguage		Publisher	Distributor
341	Finnish	Criminal Sanctions Agency	Criminal Sanctions Agency

Sisällys

Esipuhe	21
1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet	23
1.1 Tutkimuksen tavoite.....	23
1.2 Suhde aikaisempaan tutkimukseen.....	24
1.3 Tutkimuksessa käytetty aineisto.....	25
1.4 Tutkimuksessa käytettävistä käsitteistä.....	27
1.5 Yhdyskuntaseuraamusten kansainvälisiä ja suomalaisia kehityssuuntauksia...	29
2 Yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdollisen vankeuden oheis- rangaistuksena tuomittava yhdyskuntapalvelu rikosseuraamusjärjestelmässä	36
2.1 Yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdollisen vankeuden oheis- rangaistuksena tuomittava yhdyskuntapalvelu rangaistuslajeina.....	36
2.2 Minkälaista muutosta tutkitaan? - Yhdyskunta-seuraamukset osana seuraamusjärjestelmää.....	38
3 Yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen ja ehdollisen vankeuden oheis- rangaistuksena tuomittavaan yhdyskuntapalveluun valikoituminen	49
3.1 Valikoitumisen näkökulma.....	49
3.2 Poliisi.....	50
3.2.1 Esitutkinta ja rikosten selvittäminen valikoitumisnäkökulmasta.....	50
3.2.2 Liikennejuopumuksiin syyllistyminen valikoitumista ohjaavana tekijänä.....	54
3.3 Syyttäjä.....	59
3.3.1 Seuraamuskannanotto ja syyteharkintaan liittyvä valikoituminen.....	59
3.3.2 Syyteharkintavaiheen valikoituminen keskeisimmissä tyyppirikoksissa.....	61
3.4 Rikosseuraamuslaitos.....	64
3.4.1 Seuraamusselvitysprosessin vaikutus valikoitumiseen.....	64
3.4.2 Yhdyskuntaseuraamustyön funktio uudessa organisaatiossa.....	68
3.5 Tuomioistuinlaitos.....	69
3.5.1 Estetekijät ja soveltuvuus kokonaisharkinnan valikoitumistekijöinä.....	69
3.6 Julkiset oikeusavustajat ja asianajajalaitos.....	71
4 Yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen ja yhdyskuntapalveluun ehdollisen oheisrangaistuksena tyypillisesti johtaneen rikollisuuden kehitys	73
4.1 Rikollisuudessa tapahtunut kehitys.....	73
4.2 Rajoittamisen vaikutus.....	74
4.3 Tyyppirikoksissa tapahtunut kehitys.....	76
4.3.1 20:1§1 Raiskaus ja 20:1§2 törkeä raiskaus.....	77
4.3.2 20:6§1–2 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja 20:7§1 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.....	77
4.3.3 21:5§1 Pahoinpitely.....	79

4.3.4 21:6§1 Törkeä pahoinpitely.....	79
4.3.5 23:2§1–2 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen.....	80
4.3.6 23:3§ Rattijuopumus.....	81
4.3.7 23:4§ Törkeä rattijuopumus.....	82
4.3.8 28:1§1 Varkaus.....	83
4.3.9 28:5§1 Törkeä kavallus.....	84
4.3.10 29:2§ Törkeä veropetos.....	84
4.3.11 30:9§ Kirjanpitorikos, 30:9a§ törkeä kirjanpitorikos, 30:10§ tuottamuksellinen kirjanpitorikos.....	85
4.3.12 31:1§ Ryöstö.....	86
4.3.13 36:1§1,3 Petos ja lievä petos sekä 36:1§2 törkeä petos.....	87
4.3.14 50:1§ Huumausainerikos.....	88
4.3.15 50:2§ Törkeä huumausainerikos.....	89
4.3.16 Asevelvollisuudesta kieltäytyminen (1438/2007).....	89
4.3.17 Siviilipalveluksesta kieltäytyminen (1446/2007).....	90

5 Yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen ja yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena johtaneiden tuomioiden kehitys.....	91
5.1 Oikeudessa tuomittujen määrän yleinen kehitys.....	91
5.2 Lyhyiden muuntokelpoisten tuomioiden kehitys.....	93
5.3 Lyhytaikaisvankien yhdyskuntaseuraamushistoria.....	98
5.4 Rikoksenuusijat tyyppirikoksissa.....	102
5.4.1 Rattijuopumusrikoksista.....	105
5.4.2 Pahoinpitelyrikoksista.....	106
5.4.3 Varkausrikoksista.....	106
5.4.4 Petos- ja kavallusrikokset.....	107
5.5 Kirjallisen menettelyn vaikutus rikosprosessiin.....	108
5.5.1 Kirjallisesta menettelystä yleensä.....	108
5.5.2 Kirjallisen menettelyn käyttö tutkituissa tyyppirikoksissa.....	110
5.6 Ulkomaan kansalaisten vaikutus.....	111
5.7 Tyyppirikoksista annettujen tuomioiden seuraamusrakenteen muutos ja kokonaisvaikutus tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käyttöön.....	112
5.7.1 20:1§1–2 Raiskaus.....	112
5.7.2 20:6§1–2 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.....	114
5.7.3 20:7§1 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.....	116
5.7.4 21:5§1 Pahoinpitely.....	118
5.7.5 21:6§1 Törkeä pahoinpitely.....	120
5.7.6 23:2§1–2 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen.....	122
5.7.7 23:3§ Rattijuopumus.....	124
5.7.8 23:4§ Törkeä rattijuopumus.....	126
5.7.9 28:1§1 Varkaus.....	129
5.7.10 28:5§1 Törkeä kavallus.....	131
5.7.11 29:2§ Törkeä veropetos.....	133
5.7.12 30:9a§ Törkeä kirjanpitorikos.....	135

5.7.13 31:1§1/1–2 Ryöstö.....	137
5.7.14 36:1§1–2 Petos.....	139
5.7.15 36:2§1/1–4 Törkeä petos.....	141
5.7.16 50:1§ Huumausainerikos.....	143
5.7.17 50:2§ Törkeä huumausainerikos.....	145
5.7.18 Asevelvollisuudesta kieltäytyminen (1438/2007).....	146
5.7.19 Siviilipalveluksesta kieltäytyminen (1446/2007).....	148
6 Törkeiden rattijuopumusten yhteys yhdyskuntapalvelun käyttömääriin.....	150
6.1 Muutokset viranomaisten tietoon tulleissa törkeissä rattijuopumuksissa, niistä annettujen tuomioiden määrissä ja tuomioiden rakenteessa.....	150
6.2 Lajinvalinta ja törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden rakenneikäluokittain.....	151
6.3 Lajinvalinta ja törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden rakenne alueellisesti tarkasteltuna.....	155
6.4 Uusiminen.....	158
6.5 Törkeään rattijuopumukseen syyllistyminen ja siitä tuomitseminen 2017.....	162
6.6 Törkeään rattijuopumukseen syyllistyminen huumausaineen alaisena.....	166
6.7 Yhteenveto.....	166
7 Yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen valikoituminen ja keskeyttäminen taustamuuttuja-analyysin näkökulmasta.....	167
7.1 Aikaisemmasta tutkimuksesta.....	167
7.2 Aineiston haasteet.....	168
7.3 Yhdyskuntaseuraamusselvitysten lausuntoanalyysi.....	171
7.4 Yhdyskuntapalveluselvitysten lausuntojakaumien keskiarvojen vertailu 2011–2013 ja 2014–2018.....	175
7.5 Valvontarangaistus selvitysten lausuntoanalyysi.....	177
7.6 Valvontarangaistus selvitysten lausuntojakaumien keskiarvojen vertailu 2012–2013 ja 2014–2018.....	182
7.7 Yhdyskuntapalvelun keskeyttämisanalyysi.....	184
7.8 Vankeudeksi muunnettuihin yhdyskuntapalveluihin johtaneet rikosnimikkeet.....	187
7.9 Logistinen regressioanalyysi kielteiseen soveltuvuusarviointiin johtavista tekijöistä.....	190
7.10 Logistinen regressioanalyysi.....	191
7.11 Miksi päädytään kielteiseen yhdyskuntapalvelun seuraamus selvitykseen?.....	198
8 Yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena käyttö viranomaisten kokemana.....	200
8.1 Luottamus tutkittuihin seuraamuksiin.....	200
8.2 Seuraamusten tuntemus.....	201
8.3 Seuraamusten käyttö.....	202

8.4 Käytön kehittäminen.....	205
9 Kohti resonoivampaa seuraamusjärjestelmää- johtopäätöksiä ja toimenpide-ehdotuksia.....	207
9.1 Systemiteoria.....	207
9.2 Kuinka koodistot resonoivat tutkittujen viranomaistahojen edustajien kommunikaatioissa?.....	208
9.2.1 Yhdenvertaisuus.....	208
9.2.2 Tekolähtöisyys-tekijälähtöisyys.....	214
9.2.3 Suhteellisuus.....	219
9.2.4 Soveltuvuus.....	222
9.2.5 Rikollisuudesta irtaantuminen.....	229
9.2.6 Sosiaalinen-täytäntöönpanollinen.....	232
9.3 Yhteenvetoa.....	240
9.4 Toimenpide-ehdotuksia tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käytön lisäämiseksi.....	243
9.4.1 Yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käyttöalan laajentaminen.....	243
9.4.2 Yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena-käyttöalan laajentaminen.....	246
9.4.3 Yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden tavoittaminen.....	248
9.4.4 Yhdyskuntapalvelupaikkojen saatavuuden varmistaminen.....	249
9.4.5 Yhdyskuntaseuraamusten tunnettuuden parantaminen läpi viranomaisketjun.....	249
9.4.6 Seuraamusselvitysten ja yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanon yhdenvertaisuuden varmistaminen.....	250
9.4.7 Yhdyskuntapalvelun keskeytymispäätökseen automaattinen alustava kannanotto valvontarangaistuksen mahdollisuudesta.....	251
9.4.8 Yhdyskuntaseuraamusten ehtojen rikkomusten käsittely yksikkötasolla.....	252
9.4.9 Soveltuvuusarvioinnin tehtävänjaon selkeyttäminen.....	253
9.4.10 Yhdyskuntaseuraamuksiin valikoitumisen ja toimeenpanon seurannan kehittäminen.....	254
9.5 Lopuksi.....	254
10 Tiivistetyt vastaukset tutkimuskysymyksiin.....	261
Lähteet.....	270
Liitteet.....	281
Kuviot	
Kuvio 1 Tuomittujen seuraamusten kehitys. Lähde Tilastokeskus.....	39
Kuvio 2 Yhdyskuntapalvelun käyttöasteen kehitys. Lähde Tilastokeskus.....	40
Kuvio 3 Yhdyskuntapalvelun rikosjakauma.....	41
Kuvio 4 Valvontarangaistuksen rikosjakauma.....	41

Kuvio 5 Ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomitun yhdyskuntapalvelun rikosjakauma.....	42
Kuvio 6 Yhdyskuntapalvelutuomioihin johtanut rikollisuus. Lähde Tilastokeskus.....	44
Kuvio 7 Valvontarangaistustuomioihin johtanut rikollisuus. Lähde Tilastokeskus.....	44
Kuvio 8 Yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena johtanut rikollisuus. Lähde Tilastokeskus.....	45
Kuvio 9 Tietoon tulleet tyypirikokset 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.....	46
Kuvio 10 Syyttäjälle ilmoitetut tyypirikokset 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.....	47
Kuvio 11 Tuomioiden määrät tyypirikoksissa 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.....	48
Kuvio 12 Rattijuopumusrikosten määrä suhteutettuna kulutettuun alkoholiin 1997–2017. Lähde Tilastokeskus.....	55
Kuvio 13 Poliisin liikennevalvonta: todettujen päihtyneisyytilojen osuudet. PolStat.....	57
Kuvio 14 Rikosilmoitukset liikennejuopumuksesta - liikenneonnettomuudesta tai liikenteestä aiheutuvassa tehtävässä ja liikennevalvonnassa todetut 1998–2017. Lähde PolStat.....	57
Kuvio 15 Yleisimpien yhdyskuntapalvelun taustalla olevien rikosnimikkeiden kehitys 1997–2017. Lähde PolStat.....	58
Kuvio 16 Törkeästä rattijuopumuksesta syyttäjälle ilmoitetut ja syyksi luetut rikokset 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.....	62
Kuvio 17 Rattijuopumuksesta syyttäjälle ilmoitetut ja syyksi luetut rikokset 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.....	62
Kuvio 18 Pahoinpitelystä syyttäjälle ilmoitetut ja syyksi luetut rikokset 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.....	63
Kuvio 19 Yhdyskuntapalvelun seuraamusselvitysten muutos 2003–2017. Lähde RISE.....	67
Kuvio 20 Valvontarangaistuksen seuraamusselvityksissä tapahtunut muutos 2012–2017. Lähde RISE.....	67
Kuvio 21 Eräiden viranomaisten tietoon tulleiden tyypirikosten kehitys 1997–2016. Lähde PolStat.....	74
Kuvio 22 Rattijuopumusrikokset päihteen mukaan kuukausittain 2009–2019. Lähde Tilastokeskus.....	82
Kuvio 23 Tuomioiden kehitys 2005–2017. Lähde Tilastokeskus.....	92
Kuvio 24 Seuraamusjakaumat 2005–2017. Lähde Tilastokeskus.....	93
Kuvio 25 Alle 8 kuukauden ehdottomat vankeusrangaistukset, yhdyskuntapalvelut ja valvontarangaistukset 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.....	94
Kuvio 26 Alle 8 kuukauden ehdottomat vankeusrangaistukset 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.....	95
Kuvio 27 Yhdyskuntapalvelut pituuden mukaan 2014–2017- Lähde Tilastokeskus.....	96
Kuvio 28 Valvontarangaistus 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.....	96
Kuvio 29 Ehdottomat vankeudet, yhdyskuntapalvelut ja valvontarangaistukset yhteensä 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.....	97
Kuvio 30 Yhdyskuntapalvelun käyttöaste rangaistuksen pituuden mukaan 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.....	97
Kuvio 31 Uusimisprosentti päärikostyypeittäin 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.....	104
Kuvio 32 Uusimisprosentti päärikostyypeittäin sukupuolen mukaan 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.....	105
Kuvio 33 Raiskaus - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	113

Kuvio 34 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	115
Kuvio 35 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	117
Kuvio 36 Pahoinpitely - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	119
Kuvio 37 Törkeä pahoinpitely - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	121
Kuvio 38 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	123
Kuvio 39 Rattijuopumus - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	125
Kuvio 40 Törkeän rattijuopumuksen seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	128
Kuvio 41 Varkaus - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	130
Kuvio 42 Törkeä kavallus - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	132
Kuvio 43 Törkeä veropetos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	134
Kuvio 44 Törkeä kirjanpitorikos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	136
Kuvio 45 Ryöstö - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	138
Kuvio 46 Petos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	140
Kuvio 47 Törkeä petos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	142
Kuvio 48 Huumausainerikos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	144
Kuvio 49 Törkeä huumausainerikos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	146
Kuvio 50 Asevelvollisuudesta kieltäytyminen - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	148
Kuvio 51 Siviilipalveluksesta kieltäytyminen - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.....	149
Kuvio 52 Törkeä rattijuopumus päärikoksena - tuomiot ikäluokissa 15–17, 18–20 ja 21–24 seuraamuksittain 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.....	152
Kuvio 53 Törkeä rattijuopumus päärikoksena - tuomiot ikäluokissa 25–29, 30–39 ja 40–49 seuraamuksittain 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.....	153
Kuvio 54 Törkeä rattijuopumus päärikoksena - tuomiot ikäluokissa 50–59, 60–69, 70–79 ja 80– seuraamuksittain 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.....	153
Kuvio 55 Törkeä rattijuopumus–tuomioiden seuraamusjakauma ikäluokissa 15–17, 18–20 ja 21–24 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.....	154
Kuvio 56 Törkeä rattijuopumus–tuomioiden seuraamusjakauma ikäluokissa 25–29, 30–39 ja 40–49 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.....	154
Kuvio 57 Törkeä rattijuopumus–tuomioiden seuraamusjakauma ikäluokissa 50–59, 60–69, 70–79 ja 80– 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.....	155
Kuvio 58 Törkeä rattijuopumus - tuomiojakauma koko maa, hovioikeuspiireittäin ja käräjäoikeuksittain 2009. Lähde Tilastokeskus.....	157
Kuvio 59 Törkeä rattijuopumus - tuomiojakauma koko maa, hovioikeuspiireittäin ja käräjäoikeuksittain 2017. Lähde Tilastokeskus.....	157
Kuvio 60 Yhdyskuntapalvelua koskevien seuraamusselvitysten lausuntojakauma. Lähde: Tyyne.....	172
Kuvio 61 Yhdyskuntapalvelua koskevien seuraamusselvitysten lausuntojakaumien keskiarvot 2011–2013 ja 2014–2015. Lähde: Tyyne.....	176

Kuvio 62 Valvontarangaistusta koskevien seuraamusselvitysten jakauma. Lähde: Tyyne.....	179
Kuvio 63 Valvontarangaistusselvitysten lausuntojakaumien keskiarvot 2012–2013 ja 2014–2018. Lähde: Tyyne.....	183
Kuvio 64 Toimeenpantavaksi tulleet, loppuun suoritettut ja vankeudeksi muunnetut yhdyskuntapalvelut 2009–2018. Lähde: Tyyne.....	185
Kuvio 65 Vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden keskeytymissyiden jakautuminen. Lähde: Tyyne.....	187
Kuvio 66 Ehdottomaksi vankeudeksi muunnettuun yhdyskuntapalveluun johtaneiden rikosnimikkeiden osuudet kaikista vankeudeksi muunnetuista yhdyskuntapalveluista. Lähde: Tyyne.....	189
Kuvio 67 Ehdottomaan vankeuteen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen johtaneet tuomiot tuomioiden pituuden mukaan ja yhdyskuntapalvelun/ valvontarangaistuksen käyttöalaa 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.....	244
Kuvio 68 Ehdottomaan vankeuteen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen johtaneet tuomiot tuomioiden pituuden mukaan 2014–2017 ja yhdyskuntapalvelun/ valvontarangaistuksen käyttöalan laajentaminen. Lähde Tilastokeskus.....	245
Kuvio 69 Ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöala. Lähde Tilastokeskus.....	247

Taulukot

Taulukko 1 Tutkitut tyyppirikokset.....	42
Taulukko 2 Tyypillisesti tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin johtavien rikosten tietointulo ja selvitysprosentti 1997–2017. Lähde PolStat.....	51
Taulukko 3 Tyypillisesti tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin johtavien rikosten tietoon tulo (rikosta) pimeinä rikoksina niiden ja selvitysprosentti 1997–2017. Lähde PolStat.....	53
Taulukko 4 Alkanutta vankeusjaksoa (alle 8 kk) edeltäneiden loppuun suoritettujen yhdyskuntapalveluiden määrä (kpl) 2010–2018. Lähde VATI.....	99
Taulukko 5 Alkanutta vankeusjaksoa (alle 8 kk) edeltäneiden loppuun suoritettujen yhdyskuntapalveluiden määrä (kpl) ilman muuntoja 2010–2018. Lähde VATI.....	100
Taulukko 6 Alkanutta vankeusjaksoa (alle 8 kk) edeltäneiden loppuun suoritettujen valvontarangaistusten määrä (kpl) 2010–2018. Lähde VATI.....	100
Taulukko 7 Alkanutta vankeusjaksoa (alle 8 kk) edeltäneiden loppuun suoritettujen valvontarangaistusten määrä (kpl) ilman muuntoja 2010–2018. Lähde VATI.....	101
Taulukko 8 Uusijoiden osuus rattijuopumuksista tuomituista 2010–2018. Lähde Tilastokeskus.....	159
Taulukko 9 Uusintarikollisuus rattijuopumusrikoksissa rikoksen samankaltaisuus edelliseen tuomion päärikokseen verrattuna 2000–2018. Lähde Tilastokeskus.....	161
Taulukko 10 Uusintarikollisuuden rakenne rattijuopumusrikoksissa rikoksen samankaltaisuus edelliseen tuomion päärikokseen verrattuna 2000–2018 (%). Lähde Tilastokeskus.....	162
Taulukko 11 Yhdyskuntapalvelua koskevien seuraamusselvitysten lausuntomäärät. Lähde: Tyyne.....	171

Taulukko 12 Yhdyskuntapalvelua koskevien seuraamusselvitysten määrät rikosnimikkeittäin. Lähde: Tyyne.....	174
Taulukko 13 Valvontarangaistusta koskevien seuraamusselvitysten lausuntomäärät. Lähde: Tyyne.....	177
Taulukko 14 Valvontarangaistusselvitysten määrät rikosnimikkeittäin. Lähde: Tyyne.....	180
Taulukko 15 Toimeenpantavaksi tulleet, loppuun suoritettu ja vankeudeksi muunnetut yhdyskuntapalvelut 2009–2018 Lähde: Tyyne.....	184
Taulukko 16 Vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden muutosyiden määrät. Lähde: Tyyne.....	186
Taulukko 17 Vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden määrät rikosnimikkeittäin 2009–2018. Lähde: Tyyne.....	188
Taulukko 18 Logistisen regressioanalyysin selittävät muuttujat.....	191
Taulukko 19 Tyyppirikosten vaikutus seuraamusjärjestelmän tunnuslukuihin ja ennakoitu varautumistarve.....	255

Esipuhe

Yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja ehdollisen oheisrangaistuksena tuomit-tavan yhdyskuntapalvelun käyttöä seuraamusjärjestelmässä selvittäneen tutkimuksen tavoitteena on ollut vastata oikeusministeriön tehtävänannossaan osoittamiin tutki-muskysymyksiin ja tuottaa tietoa seuraamusjärjestelmän kokonaistarkastelun pohjaksi. Tiedon tuottamisen näkökulmasta tutkimuksessa on pyritty yhtäältä kuvaamaan rikos-seuraamusjärjestelmän toimintaa tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten osalta erilaisten aineistojen valossa ilmenevänä kokonaisuutena. Toisaalta tutkimuksessa on painottunut menneisyyttä vasten peilautuva muutos sekä tulevaisuuteen suuntautuva kehittämisenä-kökulma.

Rikosseuraamusjärjestelmän kokonaisuutta on tutkittu yleisesti varsin vähän, ja erityi-sesti yhdyskuntaseuraamuksiin valikoitumista koskevalle järjestelmän kokonaistarkaste-lulle on ollut selkeä tutkimustarve. Järjestelmän läpäisevästä seurannasta tekee nykyi-sellään haasteellisen erityisesti tilastojen välinen epäjatkuvuus sekä järjestelmän sisällä tapahtuneiden muutosprosessien erilaiset vaikutukset seuraamusjärjestelmälle asetet-tuihin tavoitteisiin. Jälkimmäisessä kyse on itseuudistamisen dynamiikan tarkastelusta, joka realisoituu monen toimijan muodostamassa ja systeemin sisältäpäin tapahtuvassa muutosprosessissa. Toteutetussa tarkastelussa tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin valikoituminen on ollut keskeinen viranomaisten itseuudistamista tai autopoieettisuutta ilmentävä näkökulma. Rikosseuraamusjärjestelmän luotettavuuden ja läpinäkyvyyden kannalta seuraamuksiin valikoitumista tulisikin tarkastella aikaisempaa syvällisemmin ja vakiinnuttaa toimintatapoja valikoitumisen säännöllisen havainnollistamisen tueksi.

Suomalaiseen rikosseuraamusjärjestelmään istutettuina seuraamuksina yhdyskunta-seuraamukset näyttävät edelleen hakevan omaa paikkaansa. Tutkimustulosten valos-sa lieneekin aihetta pohtia tarkemmin, minkälaista muutosta yhdyskuntaseuraamusten juurruttaminen olisi oikeastaan vaatinut ja mitä sille on tehtävissä tulevaisuudessa. Poli-tiikan siirtojen (policy transfer) näkökulmasta kyseessä on erilaisen kriminaalipoliittisen ajattelun, käytäntöjen ja rangaistusfilosofian adaptoitumisesta, mitä tutkimuksen systeemiteoreettisessa osuudessa on pyritty selvittämään. Joka tapauksessa yhdyskuntaseu-raamusten jatkuvaa vakiintumista seuraamusjärjestelmän osaksi edesauttaa ajantasai-nen ja tutkimukseen perustuva tieto niiden käyttämisen mahdollistavista tekijöistä.

Toteutettu tutkimusprojekti on vaatinut oikeusministeriön tutkimustehtävän toteuttami-seen osoittaman päätoimisen tutkijan työpanoksen ohella myös merkittävän panostuk-sen projektin ohjausryhmältä sekä tutkimuksen kohteina olleiden toimijoiden edustajil-ta – tutkimuksen muuhun tiedonhankintaan osallistuneita unohtamatta. Ohjausryhmän jäsenille Ilppo A. Alatalolle (puheenjohtaja), Pia Anderssonille, Inka Grönqvistille, Tiina Haapa-aholle, Anni Karnarannalle, Yrjö Reenilälle ja Venla Salmelle suuret kiitokset tutki-mustyön ohjauksesta ja yhteyshenkilöinä toimimisesta. Kiitos Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tilastot ja tutkimus -tehtäväalueen koko henkilöstölle asiantun-tijuutenne hyödyntämisestä. Kiitokset myös poliisitarkastaja Konsta Arvelinille ja poli-iisitarkastaja Antti Leppilahdelle Poliisihallituksesta sekä yliopettaja Satu Rantaeskolalle Poliisiammattikorkeakoulusta asiantuntija-avusta ja tutkimuksen tiedonhankinnan koor-dinoimisesta poliisin toiminnan tarkastelun osalta. Tuomiolauselmarekisteriin liittyvistä

tietotarpeista kiitokset Marja-Liisa Pakkaselle Oikeusrekisterikeskuksesta. Raportin kieltenhuollosta kiitos Petteri Eskolille. Erityiskiitos tutkimusprojektin tutkimusavustajana viiden kuukauden ajan toimineelle Janne Vepsäläiselle, joka toimi 7. luvun vastuukirjoittajana.

Helsingissä 31.10.2019

Erikoistutkijat

Jukka Leinonen ja Henrik Linderborg

1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

1.1 Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja ehdollisen oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöä seuraamusjärjestelmässä painopisteenä seuraamusselvitykseen, syyttämiseen ja tuomitsemiseen liittyvien viranomaismenettelyiden tarkastelu. Tarkastelu tapahtuu heijastamalla kysely- ja haastatteluaineistoilla viranomaistoiminnasta saatavaa tietoa rikollisuudessa, vankiluvussa ja seuraamusselvitysten määrissä tapahtuneeseen kehitykseen. Tutkimuksella pyritään tehtävänannon mukaisesti selvittämään niitä viranomaisprosessin ongelmakohtia ja tilanteita, joita muuttamalla yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käyttöä olisi mahdollista tehostaa. Tutkimustehtävä keskittyy nimenomaan viranomaisprosessin toimivuuteen siltä osin kuin on kyse mainittujen seuraamusten käyttöön ja käyttöasteeseen liittyvistä toimenpiteistä ja käytännöistä.

Tutkimustarve perustuu yhdyskuntapalveluiden määrän voimakkaaseen laskuun kuluksen vuosikymmenen aikana. Myös valvontarangaistuksen käyttöönotto on ollut ennakoitua hitaampaa. Lisäksi seuraamusten käytössä on havaittu alueellisia eroja, joiden tarkastelua on pidetty tärkeänä yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta. Keskeisiksi tutkimusteemoiksi yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käytön kannalta nousevat tuomitsemis- ja täytäntöönpanokäytäntöjen vastaavuus lain tavoitteiden kanssa sekä yhdenvertaisuuden toteutuminen koko seuraamusjärjestelmässä.

Tutkimuksen viimeisessä osiossa seuraamusjärjestelmää tarkastellaan kokonaisuutena, johon liittyvien viranomaistoimintojen mahdollisia ongelmakohtia ja vahvuuksia yksilöidään tarkemmin laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Keskeisinä teemoina ovat seuraamusjärjestelmän eheys ja siihen kuuluvien viranomaistahojen käsitykset oman osajärjestelmänsä merkityksestä ja tehtävästä koko rikosseuraamusjärjestelmän kannalta. Kysymys tutkittavien yhdyskuntaseuraamusten käytöstä linkittyy kiinteästi rikosoikeusjärjestelmän toimijoiden kiinnekohtiin näiden seuraamusten tunnettuuteen, luotettavuuteen ja sovellettavuuteen. Rikosseuraamusjärjestelmälle osoitettujen tavoitteiden sulautumista osajärjestelmiin tarkastellaan systeemitoreettisesta näkökulmasta pyrkien selvittämään, miltä osin seuraamusjärjestelmä on sisäisesti yhdenmukainen ja miltä osin siihen sisältyy tutkittavien yhdyskuntaseuraamusten käyttöön mahdollisesti vaikuttavia ristiriitaisuuksia.

Yhdyskuntaseuraamuksilla on kiistatta ollut erityinen rooli seuraamusjärjestelmässä, jossa oikeudellisen harkinnan voidaan katsoa laajentuneen teon tunnusmerkistöön perustuvista seikoista koskemaan myös rikoksenteekijää.¹ Rikollisen teon ohella rangaish-

¹ Rikosoikeuden alueella tekijärikosoikeuden ja tekorikosoikeuden on katsottu olleen historiallisesti heiluriliikkeessä. 1970-luvulla käynnistyneeseen rikoslain kokonaisuudistukseen sisältyi tahotila siirtyä yksilöllisesti määräytyvien rangaistusten periaatteesta normaalirangaistuksiin, jonka mukaisesti kaikille tuomitaan aina samasta teosta sama rangaistus. Toimiva oikeusvaltio 2001, s. 26. Esimerkiksi terrorismirikosten poikkeuksellisten kriminalisointien on katsottu tuoneen suomalaisen rikosoikeusjärjestelmään tekijärikosoikeudellisia elementtejä, jotka heikentävät tekorikosoikeuden periaatetta. Kiander 2018, s. 86.

tukseen määrittämisessä vaikuttavat myös tekijäkohtaiset ominaisuudet ja välillisesti syytetyn kriminogeeniset tekijät. Yhdyskuntaseuraamuksiin valikoitumisen tarkastelu asemoituukin selvästi menneisyyteen katsovan, tekokeskeisen ja tulevaisuuteen suuntaavan tekijäkeskeisen kriteeristön välille. Yhdyskuntaseuraamusten osalta kysymys seuraamusjärjestelmän tehokkuudesta ja sisäisestä eheydestä liittyy juuri yhteisymmärrykseen näiden kriteerien vaikutuksista lopputulokseen. Raportin lopussa kootaan yhteen kerätyistä tutkimusaineistoista nousseita kehittämissuhteita yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käytön lisäämiseksi ja yhdenmukaisten käytäntöjen turvaamiseksi.

1.2 Suhde aikaisempaan tutkimukseen

Yhdyskuntaseuraamusten juurruttamista seuraamusjärjestelmiin on tutkittu paljon pääasiassa vaihtoehtona kasvaneelle vankipopulaatiolle ja siitä aiheutuneille kustannuksille. Juurruttamisella on tyypillisesti viitattu näkökulmaan, jonka mukaan yhdyskuntaseuraamuksetkin ovat olleet eräänlaisia politiikan siirtoja.² Kuitenkin yhdyskuntaseuraamuksia on varsin vähän tutkittu osana rikosoikeusjärjestelmän kokonaisuutta tai yleensä järjestelmän kokonaisuuden kehittämisenäkökulmasta. Sen sijaan yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitsemiseen vaikuttavista tekijöistä sekä tuomioistuinten ja soveltuvuusarvioinnista vastaavien tahojen vuorovaikutuksen kehittämisestä on löydettävissä laaja korpus kotimaista ja kansainvälistä tutkimusta.³ Yhdyskuntaseuraamustyön luonnetta jälkimodernissa yhteiskunnassa on tutkittu muun muassa suhteessa vuosituhannen alussa havaittuun "punitiiviseen käänteeseen"⁴, jolla viitattiin havaintoihin rikosoikeusjärjestelmissä globaalisti ja vääjäämättömällä tavalla lisääntyvästä punitiivisesta painotuksesta.⁵ Myös tässä tutkimuksessa korostuu tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin liittyvien sisältöjen tuntemuksen ja luottamuksen merkitys eri viranomais toimijoiden näkökulmasta. Kontribuutiona punitiivisistä käännettä koskevaan keskusteluun käsitellään tässä tutkimuksessa myös seuraamusjärjestelmän rakenteissa tapahtunutta muutosta sekä ankaroittamisajattelun yhteyttä yhdyskuntaseuraamusten käyttöön.

Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoista soveltuvuusarvioinnin laatua ja toteutusta seuraamusjärjestelmässä käsittelevää tutkimusta on myös tehty jonkin verran. Ammattilaisen laatimaa raporttia tuomitun sosiaalisista olosuhteista ja motivaatiosta on tarkasteltu ei-vakavien rikosten kohdalla erityisesti nuorten ja ensikertalaisten tapauksissa myös niissä maissa, joissa vaihtoehtoisia seuraamuksia ei ollut käytössä.⁶ Yhdyskuntaseuraamusten soveltuvuusarvioinnista vastaavan tahon ja tuomioistuimen välistä vuorovaikutusta on selvitetty formaalin kirjallisesti tapahtuvan tiedonsiirron lisäksi myös suullisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Toisaalta myös yhdyskuntaseuraamustoimen toteuttaman soveltuvuusarvioinnin yhdenmukaisuuteen on kiinnitetty tutkimusperusteista huomiota.⁷ Kaliforniassa toteutetun tutkimuksen mukaan rikosseuraamustoimen tuottama kirjallinen informaatio koettiin tuomioistuimessa usein epäsuoraksi ja epäajan-

² Policy Transfer –näkökulma. Esim. Dolowitz 2000, s. 3.

³ Tuomareiden näkemyksistä yhdyskuntaseuraamustoimen ja tuomioistuinlaitoksen välisestä vuorovaikutuksesta Kosovossa: Linderborg & Tyni 2019.

⁴ Esim. Garland 2001; Downes & Morgan 2002.

⁵ Phillips 2013, s. 39.

⁶ Love 1992, s. 5–17.

⁷ Homant & DeMercurio 2009, s. 437.

tasaiseksi. Tuomareiden mukaan rikosseuraamustoimessa ilmeni taipumus käsitellä erilaisia tapauksia samalla tavoin. Kirjallisen vuorovaikutuksen sijaan tutkimuksen tuloksena esitettiin istunnossa tapahtuvan suoran kommunikaation lisäämistä, millä tehokkuuden ohella saavutettaisiin myös tuomitun yksilöllisempi huomioiminen.⁸

Yleisesti soveltuvuusarvioinnin laatuun liittyvässä tutkimuksessa on kuitenkin korostunut tuomioistuinten kasvanut luottamus arvioinnista vastanneita tahoja ja arvioinnin sisältöjä kohtaan.⁹ Toisaalta soveltuvuusarvioinnin kykyä todentaa esimerkiksi syytetyn elämäntilanteesta tapahtunutta muutosta pidettiin haasteellisena, mikäli arviointihistoria oli varsin lyhyt tai kirjallisia arviointeja oli toteutettu aikaisempien sisältöjä kloonamalla.¹⁰ Yhdyskuntaseuraamusten yksilöllistävää luonnetta rikosoikeusjärjestelmään on ilmenetty myös käsitteellisen käänteen kautta tapahtuneena muutoksena, jossa rikosoikeudellinen ajattelu nähtiin ainakin osin siirtyneen "sokeasta legalismista" kohti individualisoidun oikeuden ideaa.¹¹ Yksilöllisten ominaisuuksien huomioiminen yhdyskuntaseuraamusten edellytysten selvittämisen eri vaiheissa on myös tämän tutkimuksen kannalta keskeinen näkökulma. Individualisaation vaikutuksilla näyttää olevan selkeä yhtymäkohta yhdyskuntaseuraamuksiin valikoitumisen asemoituessa teko- ja tekijäkeskeisen kriteeristön välille. Staattisten taustamuuttujien vaikutuksia soveltuvuusarviointiin ja välillisesti yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitsemiseen on tutkittu myös kansainvälisissä tutkimuksissa, joissa on havaittu muun muassa sukupuolen ja etnisen taustan vaikutus seuraamusvalintaan ja tuomioiden pituuteen.¹² Negatiiviseen soveltuvuusarviointiin johtaneita tekijöitä tarkastellaan myös tässä tutkimuksessa luvussa 7.

Tämän tutkimusprojektin toteuttamista ohjaa tutkimuksen tehtävänannossa määritelty selvitystehtävä, jonka päätarkoituksena on tuottaa tietoa tilaajan tarpeisiin. Samalla toteutettu tutkimus luo oman paikkansa yhdyskuntaseuraamusten käyttöä ja kehittämistä koskevan tutkimuksen kentässä näkökulmallaan (seuraamusjärjestelmän kokonaistarkastelu), teoreettisella viitekehyksellään (systeemitoeettinen lähestyminen) ja hankittulla aineistollaan (fokusryhmähaastattelut, kysely ja rekisteriaineisto). Muutoksen perspektiivistä kohteena ovat yhdyskuntaseuraamusten asema ja kehitys jälkimodernissa yhteiskunnassa. Laadullisen aineiston perusteella muutosta tarkastellaan aikaisemmista tutkimuksista poiketen autopoieettisen systeeminäkökulman valossa, jonka oletuksena on tutkittujen viranomaistahojen muodostamien sistemien jatkuva itseuudistaminen.¹³

1.3 Tutkimuksessa käytetty aineisto

Tutkimuksen aineiston rungon muodostavat tuomituista yhdyskuntapalvelu- ja valvontarangaistuksista käytettävissä oleva rekisteriaineisto, seuraamusselvitysasiakirjat sisältävä aineisto ja haastatteluilla sekä kyselyllä kerätty laadullinen aineisto. Tutkimuksen kysymyksenasettelulla vastataan oikeusministeriön Kriminaalipoliittisen osaston muis-

⁸ MacDonald & Baroody-Hart 1999, s. 43, 46–47.

⁹ Leiber & al. 2017, s. 118.

¹⁰ Howard et al. 2006.

¹¹ Walsh 1985 s. 290.

¹² Leiber & al. 2017, s. 119.

¹³ Itseuudistaminen tapahtuu kommunikaatioissa, joita tutkittiin "kommunikaation kantajille" eli viranomaistahojen edustajille suunnatuilla haastatteluilla ja kyselyllä.

tiossa¹⁴ esiin nostettuihin kysymyksiin tarkastellen yhdyskuntaseuraamusten käytössä havaittua muutosta ja siihen liittyviä mahdollisia tehostamistarpeita valmiiden rekisteriaineistojen sekä tutkimusta varten kerättyjen narratiivisten aineistojen pohjalta.

Laadullinen aineisto edustaa todellisuutta siitä, millaisena seuraamus näyttäytyy esitutkinnasta, valmistelusta, tuomitsemisesta ja täytäntöönpanosta vastaavien näkökulmasta. Toimijoiden kokemuksellisesta ulottuvuudesta pyritään tarkastelemaan muutosta eli niitä institutionaalisia ja rakenteellisia muutoksia, joilla on saattanut olla vaikutusta tutkimuksen kohteena olevien seuraamusten käyttöön. Tarkastelun laadullisen osuuden viitekehykseksi valikoitui systeemiteoria, jossa poliisin, syyttäjälaitoksen, tuomioistuinlaitoksen, Rikosseuraamuslaitoksen, asianajajalaitoksen ja valtion oikeusaputoimistojen kaltaisten rikosseuraamusjärjestelmän osajärjestelmien toimintaa tutkittiin kommunikatiivisesta perspektiivistä. Kommunikatiivinen perspektiivi tarkoittaa toteutetuissa haastatteluissa ja kyselyssä tavoiteltua vastetta eli resonanssia tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käytön ulottuvuuksia koskeneisiin teemoihin kunkin viranomaisorganisaation keskeisimmissä prosesseissa. Resonoivuuden suhteen analysoitiin sitä, mihin kutakin viranomaistahoa edustaneiden ammatillinen osaaminen tutkittujen seuraamusten osalta kohdistui, mitä pidettiin keskeisimpänä tehtävänä, luotettiinko järjestelmään ja koettiinke kehittämistä tai muutostarpeita.

Projektin käytettävissä olleet rekisteriaineistojen¹⁵ tuottamasta näkökulmasta pyritään vastaamaan muun muassa seuraaviin kysymyksiin: 1) miten yhdyskuntapalvelutuomioiden määrän lasku on selitettävissä, 2) miten yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomitun yhdyskuntapalvelun rikosprofiilit ovat muuttuneet, 3) miltä osin rikosprofiilien muutos on ollut rakenteellista muutosta ja miltä osin tuomitsemiskäytänteistä johtuvaa muutosta 4) mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että yhdyskuntapalveluun tuomitujen rangaistus keskeytyy, 5) miten yhdyskuntapalvelun ja 6) miten valvontarangaistuksen käyttö ehdottoman vankeuden sijasta jakaantuu alueellisesti, ikäluokittain, sukupuolen ja kansalaisuuden mukaan sekä rikoslajikohtaisesti. Rekisteriaineistojen ajallisen epäjatkuvuuden takia niitä on jouduttu käyttämään saatavilla olevin osin pääsääntöisesti vuoteen 2017 saakka. Vuoden 2018 aineistoa on hyödynnetty siltä osin kuin sitä on ollut saatavissa. Rekisterilähteistä muutosta on tarkasteltu pääasiassa 2010-luvulla tapahtuneena muutoksena.

Tutkimuksen laadullinen aineisto koostuu keväällä 2019 toteutetusta verkkokyselystä sekä kevään ja kesän 2019 aikana toteutetuista fokusryhmähaastatteluista. Kyselyn ja haastatteluiden kohteina olivat tutkittujen viranomaistahojen edustajat, joiden tehtävänä näkökulmasta katsottiin keskeisesti liittyvän tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käyttöön. Poliisin organisaatiossa kysely ja haastattelukutsut kohdistettiin Poliisihallituksen ohjauksessa avoimella kutsulla kaikille tutkinnanjohtajille ja tutkijoille, joilla oli runsaasti kenttäkokemusta. Syyttäjälaitoksen osalta kutsuja lähetettiin 140 syyttäjälle, jotka toimivat tutkittaviin seuraamuksiin tyypillisesti johtavien rikosasioiden parissa. Rikosseuraamuslaitoksessa kysely ja haastattelukutsut kohdistettiin kaikille yhdyskuntaseu-

¹⁴ Oikeusministeriö, Krimeaalipoliittinen osasto, Syyttäjä- ja rikosseuraamusyksikkö, muistio yhdyskuntaseuraamuksia koskeva tutkimus – Tutkimuskysymyksiä, 4.5.2017. Tiivistetyt vastaukset kysymyksiin ovat luvussa 10.

¹⁵ Vankitietojärjestelmä, Tyyne-asiakastietojärjestelmä, tuomiolauselmarekisteri (ORK), Tilastokeskuksen avoimet tietokanta-aineistot (Rikos- ja pakkokeinotilasto sekä Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset –tilasto) ja PolStat.

raamustoimistojen johtajille, apulaisjohtajille, rikosseuraamusesimiehille ja rikosseuraamustyöntekijöille (203 henkilöä). Tuomioistuinlaitoksen osalta kyselyyn ja haastatteluun kutsuttiin ohjausryhmän ohjauksessa ja oikeusministeriön välittämänä lähetetyllä avoimella kutsulla. Puolustajien, eli tämän tutkimuksen puitteissa julkisten oikeusavustajien ja asianajajien, osalta kutsut lähetettiin Asianajajaliiton tiedoissa rikosoikeuden erikoislakseen ilmoittaneille asianajajille sekä yhteisellä kutsulla oikeusaputoimistojen julkisille oikeusavustajille.¹⁶

Kyselyyn vastasi yhteensä 109 henkilöä.¹⁷ Tämän takia tutkimussuunnitelman mukaiset fokusryhmähaastattelut toteutettiin vahvennettuina, eli niillä pyrittiin paikkaamaan kyselyn puutteita. Fokusryhmähaastatteluita toteutettiin syksyn 2018 ja kesän 2019 välisenä aikana yhteensä 21, joissa henkilöt haastateltiin viranomaisryhmittäin. Yhteensä haastatteluihin osallistui 51 henkilöä.¹⁸ Fokusryhmähaastattelut toteutettiin 1–5 henkilön kokoonpanoissa, ja keskustelun maksimiaika oli rajattu kahteen tuntiin. Haastattelutilannetta ohjailtiin liitteessä 7 esitetyn mukaisella kysymyspohjalla, mutta haastattelutilanteen aluksi muistutettiin tilaisuuden toivotusta luonteesta olla itseohjautuva, ja keskusteltavien teemojen odotettiin muokkautuvan kohderyhmän keskeiseksi pitämien kaltaiseksi. Haastateltaviksi oli ilmoittautunut tutkimusaiheesta kiinnostuneita ja aiheen hyvin tunteneita henkilöitä. Keskusteluilmapiiri koettiin avoimeksi, vaikkakaan suorassa vuorovaikutustilanteessa ei ilmennyt juurikaan verkkokyselyssä havaitun kaltaisia radiakaaleja näkemyksiä.¹⁹

Systeemiteoreettisessa viitekehyksessä fokusryhmiin osallistuneet haastateltavat toteuttivat organisaationsa edustajina rooliaan informaation kantajina. Haastattelututkimuksen kannalta mielenkiinnon kohteeksi nousivatkin kysymykset siitä, miksi haastateltava kertoo asioista juuri valitsemallaan tavalla. Olennaista tutkimusaineistoa tuottivat voimakkaasti resonoituvien koodistojen tarkastelun ohella myös ne koodistot, jotka eivät resonoineet ja jäivät systeemiteoreettisessa mielessä taustakohinaksi.

1.4 Tutkimuksessa käytettävistä käsitteistä

Muuntokelpoisuuden käsitettä on käytetty Tilastokeskuksen Syytetyt, tuomitut, rangaistukset –tilastossa kuvaamaan potentiaalista tuomittavuutta yhdyskuntapalveluun: Ehdoton vankeus katsotaan yhdyskuntapalveluksi muuntokelpoiseksi, jos se on enintään

¹⁶ Vain Rikosseuraamuslaitoksen ja syyttäjälaitoksen osalta oli mahdollista lähettää henkilökohdalliset kutsut kyselyyn ja haastatteluihin.

¹⁷ Kyselyyn vastanneet: Rikosseuraamushenkilöstö 59 vastaajaa, tuomioistuimet 34 vastaajaa, syyttäjälaitos 7 vastaajaa, Asianajajalaitos ja valtion oikeusaputoimistot 7 vastaajaa, poliisi 2 vastaajaa.

¹⁸ Haastatteluihin osallistuneet: Rikosseuraamushenkilöstö 11 henkilöä, tuomioistuimet 18 henkilöä, syyttäjälaitos 5 henkilöä, Asianajajalaitos ja valtion oikeusaputoimistot 6 henkilöä, poliisi 11 henkilöä. Fokusryhmähaastattelu (focus group interview/discussion) on valikoidussa ryhmässä tapahtuva haastattelijan ylläpitämä keskustelu, joka pohjautuu ennalta suunniteltuun ja keskustelijoiden tiedoksi annettuun asiarunkoon. Fokusryhmähaastattelun vahvuutena on tuottaa monipuolinen aineisto, joka mahdollistaa tutkimusongelman tarkastelun aineistolähtöisesti ja tuottamalla aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna uusia näkökulmia. Tuomi & Sarajärvi 2004, passim.

¹⁹ Haastatteluaineistot nauhoitettiin, litteroitiin ja analysoitiin hyödyntäen Atlas.ti.8.4. -sovellusta. Tutkimuksessa kerätyn aineiston käsittelystä on sovittu tarkemmin selosteessa tietojenkäsittelytoimista Rikosseuraamuslaitoksen asiakirjassa "YHDYSKUNTAPALVELUN JA VALVONTARANGAISTUKSEN KÄYTTÖÄ KOSKEVA TUTKIMUS – henkilötietojen käsittely" Dnro 1/331/2019.

kahdeksan kuukauden pituinen eikä sitä ole tuomittu seuraavista rikoksista; asevelvollisuudesta kieltäytyminen (1438/2007), siviilipalveluksesta kieltäytyminen (1446/2007) ja siviilipalvelusrikos (1446/2007). On huomattava, ettei muuntokelpoisuuden käsite viittaa yhdyskuntapalvelun vankeudeksi tai valvontarangaistukseksi *muuntamiseen* kuten laissa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta on mainittu. Yhdyskuntapalvelu tuomitaan *ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta* (RL 6:11), eikä muunnettuna. Valvontarangaistus voidaan tuomita *ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta* (RL 6:11a) tai yhdyskuntapalvelusta muunnettuna. Toisaalta voidaan pohtia sitä, milloin ja missä rikosprosessin vaiheessa muuntokelpoisuus ilmenee. Käytännössä muuntokelpoisuus aktualisoituisi tilanteissa, joissa tuomioistuin ensiksi harkitsee em. reunaehdoin ehdottoman vankeusrangaistuksen oikeasuhtaiseksi tuomioksi ja päätyy lajinvalinnassa ehdottomaan tuomioon, joka olisi enintään kahdeksan kuukauden mittainen. Tämän jälkeenhän tuomioistuin päätyy pohtimaan mahdollisuutta yhdyskuntapalveluun ja edelleen edellytysten täytyessä tuomitsee siihen ehdottoman vankeuden sijasta. Lisäksi voi olettaa, että tuomari pohtii yhdyskuntapalvelun sopivuutta ja siten myös "muuntokelpoisuutta" harkinnan aikaisemmissakin vaiheissa.

Tuomion päärikos -käsite on Tilastokeskuksen tilastoissa sovellettu esitystapa. Sen mukaan kutakin syytettyä, tuomittua tai rangaistusmääräyksellä sakotettua kuvataan useimmiten ratkaisun ankarimman rangaistuslajin törkeimmällä rikoksella. Tuomion päärikos määritetään silloin, kun vastaajan ratkaisussa on useampi kuin yksi rikos tai hylätty syyte. Jos vastaajalla on ratkaisussa vain yksi rikos tai hylätty syyte, se on tuomion päärikos. Päärikos määritetään seuraavien kriteereiden mukaisessa järjestyksessä. Päärikos on rikos, joka on johtanut ankarimpaan seuraamukseen. Käytetty ankaruusjärjestys on seuraava: elinkautinen vankeus, määräaikainen ehdoton vankeus, aikaisempi ehdoton vankeus koskee tätäkin rikosta, valvontarangaistus, yhdyskuntapalvelu, aikaisempi yhdyskuntapalvelu koskee tätäkin rikosta, nuorisorangaistus, ehdollinen vankeus, aresti, poistumisrangaistus, sakko, kurinpitosakko, rikesakko, varoitus, rangaistukseen tuomitsematta jättäminen, syyte hylätty, syyte rauennut, tuomittu euromääräinen uhkasakko. Jos päärikos ei pelkän ankaruusvertailun perusteella selviä, valitaan rikos, jolla on ankarin laissa säädetty rangaistusasteikko. Eri rikoksista, joilla on laissa sama rangaistusasteikko, päärikos valitaan rikosnimikkeiden ensisijaisuussääntöjen avulla. Kriteerien 1–3 suhteen samanlaisista rikoksista valitaan tekoajaltaan viimeisin, tai jos niitä on useita jokin niistä. Vaikka tuomion päärikos onkin Tilastokeskuksen tilastoissa käytetty tilastoyksikkö, tilastosta on saatavissa myös kaikkien syyksi luettujen rikosten ja hylättyjen syytteiden määrät rikoksittain.

Käyttöasteella tarkoitetaan yhdyskuntapalveluun tuomittujen osuutta sellaisista ehdottomista vankeusrangaistuksista, jotka rangaistuksen pituuden ja rikoksen puolesta olivat tuomittavissa yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Valvontarangaistuksen osalta käyttöaste on huonosti soveltuva käsite, sillä sen käytön mahdollisuuksia rajoittaa pituuden ja rikoksen ohella myös toissijaisuus yhdyskuntapalveluun nähden.

Ensikertalaisella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa ei-rikoksenuusijaa. Rikoksenuusijaksi on määritetty henkilö, joka on syyllistynyt uuteen rikokseen kolmen vuoden kuluessa edellisestä tuomiosta. Mukana ovat kaikki edeltävät tuomiotyypit (lukuun ottamatta kärräjoikeuden määräämiä rike- ja uhkasakkoja).

Vankeinhoidollisesti ensikertalaisella tarkoitetaan henkilöä, joka ei ole ollut rikosta edeltävien kolmen vuoden aikana vankilassa. Henkilöllä voi siis olla samalla vankilakaudella useitakin tuomioita, joissa hänet katsotaan vankeinhoidollisesti ensikertaiseksi.

1.5 Yhdyskuntaseuraamusten kansainvälisiä ja suomalaisia kehityssuuntauksia

Yhdyskuntaseuraamusten ja yhdyskuntaseuraamustyön alkumuotona pidetään Yhdysvalloissa ja Englannissa 1800-luvun lopussa kristillisen vapaaehtoistyön pohjalta kehitettyä käytäntöä, jolla lyhyiden vankeusrangaistusten täytäntöönpanoa lykättiin koeajaksi. Englanninkielinen nimitys "probation" kuvaakin hyvin tämän käytännön perusluonnetta. Koeaikana tuomitun kykyä elää lainkuuliaista elämää koeteltiin oikeuden määräämien valvojien ohjaamina. Jos oikeus vakuuttui tuomitun kyvystä elää rikoksiin syyllistymättä, vankeustuomio raukesi.²⁰

Yhdyskuntaseuraamukset ovat tällä vuosituhannella yleistyneet globaaliksi rangaistusstrategiaksi.²¹ Ne ovat myös ylittäneet määrällisesti vankeusrangaistuksen monissa Euroopan maissa. Euroopan neuvoston vuosittain tekemään SPACE II – kyselyyn²² (Council of Europe Annual Statistics 2018) vastanneissa Euroopan neuvoston maissa (n=44 maata) oli 1 764 043 tuomittua suorittamassa jonkin tyyppistä yhdyskuntaseuraamusta, joka vastaa väestöön suhteutettuna keskimäärin 202 yhdyskuntaseuraamuksen suorittajaa per 100 000 asukasta. Samanaikaisesti vankeudessa olevien määrä on laskenut Euroopan neuvoston maissa 102,5 vankia per 100 000 asukasta (SPACE I Council of Europe Annual Statistics 2018). Yhdyskuntaseuraamusten ja vankeuden välinen suhdeluku vaihtelee kuitenkin Euroopan neuvoston maiden välillä. Joillakin alueilla (esimerkiksi Ranska, Englanti ja Wales, Viro, Portugali, Kreikka ja Espanja) yhdyskuntaseuraamusten ja vankeuden määrät ovat nousseet samanaikaisesti, joka on joidenkin tutkijoiden mukaan johtanut kontrolliverkoston laajenemiseen.²³

Suomessa ja Norjassa sekä Sveitsissä vankeuden ja yhdyskuntaseuraamusten määrät eivät ole lisääntyneet niin paljon. Suomi kuului SPACE II –kyselyssä (2018) niihin maihin, joissa yhdyskuntaseuraamusten (52,3/100 000 asukasta) ja vankeuden määrät (51,1/100 000 asukasta) ovat olleet melko samansuuruisia. Aebin ym. mukaan yhdyskuntaseuraamusten käyttö Suomessa on vaikuttanut jonkin verran vankeusrangaistusten käytön vähenemiseen.²⁴

Yhdyskuntaseuraamukset kehittyivät alkumuodossaan ns. rangaistukselliseen filantropiaan pohjautuvan moraalisen kuntoutumisen ja sitä seuranneen modernin kuntouttamisen ja normalisoinnin periaatteille. Yhdyskuntaseuraamukset ovat myös kehittyneet alkumuodostaan rikosoikeuteen kiinteämmin, mutta eivät välttämättä aina kiistattomammin, kuuluvaksi osaksi. Perusajatus niissä on säilynyt samankaltaisena kuin toiminnan alkuaikoina. Ne pohjautuvat edelleen ehdollisuuden ja yksilöllisen koetuksen periaatteel-

²⁰ Witehead–Statham 2006, s. 4.

²¹ Worrall 2004.

²² Aebi & Hashimoto 2018.

²³ Cohen 1979; Tabar & Miravalle & Ronco & Torrente 2016, 43; ks. myös Aebi & Delgrande & Marquet 2015.

²⁴ Aebi et al. 2015, s. 15.

le.²⁵ Ehdollisen vankeuden ja ehdonalaisen vapauden valvonta ovat yleisimpiä ja myös pisimpään käytössä olleita yhdyskuntaseuraamustyön muotoja.²⁶ Perinteisiä, valvontaan perustuvia yhdyskuntaseuraamuksia on eri maissa kuitenkin muutettu 1990-luvulta lähtien. Valvonnan lisäksi yhdyskuntaseuraamuksia on tehostettu lisäämällä niihin ehtoina elektronista valvontaa ja rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttavia hoidollisia ja kuntouttavia toimenpiteitä. Lisäksi yhdyskuntaseuraamuksia voidaan tuomita yhdistelmärangais- tuksina siten, että osa tuomiosta suoritetaan vankeudessa ja osa yhdyskuntaseuraamuk- sena.²⁷

Useat maat ovatkin pyrkineet laajentamaan yhdyskuntaseuraamusten käyttöalaa lisää- mällä niiden rangaistuksellista uskottavuutta sekä tehostamalla niiden kuntouttavaa voimaa. Yhdyskuntaseuraamuksia on tässä tarkoituksessa muutettu sisällöltään ja kont- rolliltaan monipuolisemmaksi ja vaativimmaksi. Samalla yhdyskuntaseuraamukseen tuomitsemismahdollisuuksia on laajennettu mahdollistamalla pidempien vankeusran- gaistusten tuomitsemisen yhdyskuntaseuraamuksena. Esimerkkejä yhdyskuntaseuraa- muksia tällä tavalla uudistaneista alueista ovat Englanti ja Wales, Ranska ja Norja.²⁸

Englannissa ja Walesissa ehdotettiin jo 1980-luvulla laajasisältöisen, rajoittavia ja elä- mänmuutosta tukevia elementtejä yhdistävän yhdyskuntaseuraamuksen käyttöönottoa korvaamaan tai täydentämään olemassa olevia yhdyskuntaseuraamuksia.²⁹ Tällaisen seuraamuksen uskottiin tarjoavan tuomioistuimille erillisiä yhdyskuntaseuraamuksia joustavamman ja yksilöllisemmän tuomitsemismahdollisuuden. Sitä voitaisiin käyttää myös uusijoiden kohdalla aikaisempaa paremmin, koska siihen voitaisiin lisätä tiukem- paa valvontaa ja ehtoja. Vihreässä paperissa esitetty seuraamusvaihtoehtoa kehitettiin 1990-luvulla eri muodoissaan. Nykyisen muotonsa se sai vuonna 2005, jolloin otettiin käyttöön uusi yhdistetty yhdyskuntaseuraamus (Community Orders) sekä aikuisia että nuoria rikoksentekejiä varten, johon oli mahdollista lisätä erilaisia ehtoja (requirements). Ehdolla korvattiin aikaisemmin erilliset yhdyskuntaseuraamukset. Aikuisille tarkoitettun seuraamuksen ehtoja vuonna 2005 olivat palkattoman työn tekeminen (40–300 tuntia), akreditoituun kuntoutusohjelmaan osallistuminen (voidaan yhdistää valvontaan), val- vontaan asettaminen (enimmillään 36 kuukauden ajaksi), huumausaineiden väärinkäyt- täjille tarkoitettuun kuntoutukseen ja hoitoon osallistuminen (edellyttää suostumuksen), alkoholiriippuvuuden hoitoon osallistuminen (edellyttää suostumuksen), mielenterveys- hoitoon osallistuminen (enimmillään 36 kuukautta, edellyttää suostumuksen), tietyssä asuinpaikassa asuminen (enimmillään 36 kuukautta), tiettyyn toimintaan osallistuminen (enimmillään 60 päivää), kielletty toiminta (enimmillään 36 kuukautta), kotiaaresti (enim- millään 6 kuukautta, 2–12 tuntia päivässä, voidaan valvoa sähköisesti) ja päiväkeskuk- sessa käyminen (12–36 tuntia enimmillään 3 tuntia per käynti).³⁰

Uusi yhdyskuntaseuraamus oli mahdollista tuomita myös sellaisten rikosten kohdalla, joista olisi aikaisemmin seurannut vankeustuomio. Yhdyskuntaseuraamus mahdollisti myös ehtojen tiukentamisen silloin, kun tuomittu oli syyllistynyt uusintarikollisuuteen

²⁵ Hanser 2014, s. 11–15.

²⁶ Vanstone 2004, s. 182–183.

²⁷ Worrall & Hoy 2005.

²⁸ Linderborg 2016.

²⁹ Mair 2011, s. 216.

³⁰ Mair 2011, s. 220.

tai rikkonut ehtoja. Uuden yhdyskuntaseuraamuksen uskottiin tälläkin tavalla tarjoavan vaihtoehdon vankeusrangaistukselle.³¹

Yhdyskuntaseuraamusjärjestelmän uudistuksista Englannissa ja Walesissa saadut kokemukset ovat tehtyjen seurantatutkimusten mukaan ristiriitaisia.³² Sekä aikuisten että nuorten yhdyskuntaseuraamuksiin liitettyjä ehtoja on mitoitettu liian korkeiksi samalla kun suhtautuminen ehtojen rikkomiseen on muuttunut tiukemmaksi. Tämä on erityisesti aikuisten kohdalla aiheuttanut yhdyskuntaseuraamusten keskeyttämisä vaikuttaen sitä kautta myös vankilukuihin.³³ Yhdyskuntaseuraamuksella ei ole myöskään onnistuttu korvaamaan lyhyitä vankeusrangaistuksia siinä määrin, kuin olisi toivottu.³⁴ Aikuisten yhdyskuntaseuraamukseen on myös tuomittu aikaisempaa enemmän lievempiin rikoksiin syyllistyneitä, joka on lisännyt yhdyskuntaseuraamusjärjestelmän punitiivisuutta. Samalla yhdyskuntaseuraamuksiin liittyviä ehtoja on käytetty rajoittuneesti ja myös epätasaisesti eri tuomioistuimissa.³⁵ Yleisimmin on käytetty palkattomaan työhön osallistumista yhdistettynä valvontaan niissäkin tapauksissa, joissa kuntoutusohjelmaan määrääminen olisi ollut tarkoituksenmukaisempaa. Ehtojen yksilöllisempi ja monipuolisempi käyttäminen edellyttäisi yhteistyön tehostamista seuraamusselvitysvaiheessa yhdyskuntaseuraamustyöntekijöiden sekä oikeuden välillä. Seuraamusta pidetään myös epäyhtenäisenä ja vaikeasti hallittavana sen monien ehtojen vuoksi. Kaikilla alueilla ehtoja ei voida määrätä resurssipulan vuoksi, mikä johtaa epätarkoituksenmukaisiin tuomioihin ja lisää osaltaan keskeyttämisä.³⁶

Ranskassa vuonna 2014 käyttöön otettu rajoitusseuraamus (*la contrainte pénale*) oli tavoitteiltaan ja täytäntöönpanomuodoiltaan samantapainen Englannissa ja Walesissa toteutetun uudistuksen kanssa. Tavoitteena Ranskassa oli lyhyiden vankeusrangaistusten vähentäminen tarjoamalla niille vaihtoehdoksi monipuolisempia kuntouttavia sisältöjä sekä tehokkaampaa valvontaa ja tiukempia rajoituksia samassa paketissa sisältävän yhdyskuntaseuraamuksen. Rajoitusseuraamus voidaan periaatteessa tuomita vankeuden vaihtoehtona kaikista rikoslajeista.³⁷

Ranskan rikoslain rajoitusseuraamus voidaan tuomita ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan, jos rikolliseen tekoon syyllistyneen henkilön yksilöllinen, aineellinen ja sosiaalinen sekä perhetilanne edellyttävät seuraamuksen tuomitsemista niin, että siihen tulisi sisällyttää yksilöllisesti määrättäviä sosiaalipedagogisia interventioita ja muita tuki- ja kuntoutustoimenpiteitä rikollisen käyttäytymisen ehkäisemiseksi.³⁸ Rajoitusseuraamukseen voidaan tuomita vähintään kuuden kuukauden ja enintään viiden vuoden ajaksi. Rajoitusseuraamus velvoittaa tuomitun mukautumaan täytäntöönpanotuomarin (*juge d'application des peines*) sekä yhdyskuntaseuraamusorganisaation (*le service pénitentiaire d'insertion et de probation*) valvonnassa niihin ehtoihin ja rajoitteisiin, joita seuraamukseen on sisällytetty tuomioistuimen päätöksellä. Täytäntöönpanotuomari voi kuitenkin vaikuttaa ehtojen ja rajoitteiden sisältöön tutustuttuaan yhdyskuntaseuraamustyöntekijän tekemään seuraamusselvitykseen, jossa on kartoitettu tuomitun yksilöl-

³¹ Mair 2011, s. 220–221.

³² Mair 2011; Mair & Mills 2009, Mair & Taylor 2007.

³³ Deering 2010, s. 459.

³⁴ Mair 2011, s. 228–229.

³⁵ *ibid.*

³⁶ Mair 2011, s. 228–229; Heard 2015, s. 14–15.

³⁷ Linderborg 2016, s. 243.

³⁸ Code pénal, article 131–4-1.

listä ja sosiaalista tilannetta hyvin tarkasti. Täytäntöönpanotuomari arvioi yhteistyössä yhdyskuntaseuraamusorganisaation kanssa sitä, millä tavalla tuomittu on onnistunut noudattamaan rajoitusseuraamuksen ehtoja ja muuttaa niitä tarpeen mukaan.

Rajoitusseuraamukseen voidaan liittää yksilöllisesti hyvin monenlaisia ehtoja riippuen rikoksentehtäjän rikollisuudesta sekä elämäntilanteesta. Tuomittu voidaan määrätä suositumuksellaan suorittamaan yhdyskuntapalvelua (*travail d'intérêt général*) vähimmillään 20 ja enimmillään 220 tuntia julkista etua palvelevan yksityisen tai julkisen organisaation tehtävissä. Tuomittua voidaan kieltää liikkumasta tietyillä alueilla sekä tapaamasta rikoksiin syyllistyneitä. Häneltä voidaan kieltää myös ravintoloissa käynti sekä alaikäisten lähestyminen. Tuomittu voidaan velvoittaa osallistumaan päihdekuntoutukseen sekä terapiaan sekä mielenterveyden hoitoon ja muihin rikoksettomuutta edistäviin toimintoihin. Seuraamukseen voidaan myös liittää ehtoja rikosvahinkojen korvaamisesta ja perheen avustamisesta tietyllä summalla sekä lähestymiskielto. Seuraamuksen suorittamiseksi rajoitusseuraamukseen voidaan liittää myös erilaisia aineellisia ja sosiaalisia avustustoimenpiteitä, joiden tavoitteena on tuomitun sosiaalisen selviytymisen ja yhteiskuntakelpoisuuden edistäminen.³⁹

Marraskuussa 2016 oikeusistuimissa oli tuomittu 2503 rajoitusseuraamusta. Niiden määrä oli noussut 32 prosenttia vuodesta 2015. Rajoitusseuraamuksia on tuomittu pääasias-
sa liikenne-rikoksista, väkivaltarikoksista, varkauksista sekä huumausainerikoksista.⁴⁰ Rajoitusseuraamuksen tuomitseminen on kohdannut ranskalaisissa tuomioistuimissa samanlaisia vaikeuksia kuin Englannissa ja Walesissa. Rikossuttujen määrän kasvaminen on lisännyt painetta tehostaa ja nopeuttaa tuomioistuinten työtä, joka on ristiriidassa sen kanssa, että rajoitusseuraamus vaatii paljon yksilöllistä harkintaa sekä yhteistyötä yhdyskuntaseuraamustyöntekijöiden sekä myös muiden täytäntöönpanoon osallistuvien tahojen kanssa. Rajoitusseuraamuksia on Ranskassakin tämän takia tuomittu enemmän määrällisin kuin yksilöllisin perustein.⁴¹

Yhdyskuntaseuraamuksia on myös Norjassa pyritty monipuolistamaan yhdistämällä ne laajemmiksi valvonnallisia ja kuntouttavia elementtejä sisältäviksi kokonaisuuksiksi. Tavoitteena on painopisteen siirtäminen vankeudesta yhdyskuntaseuraamukseen.⁴² Tavoitteen edistämiseksi yhdyskuntapalvelu sekä ehdollisen tuomion yhteydessä määrättävä valvonta korvattiin uudella yhdyskuntarangaistus (*samfunnsstraff*) -nimisellä seuraamuksella vuonna 2002. Yhdyskuntarangaistus voidaan tuomita korkeintaan yhden vuoden vankeusrangaistuksen sijaan. Tuomittava rangaistus vaihtelee 30 ja 420 tunnin välillä. Yhdyskuntarangaistuksen ohella voidaan tuomita sakkoja ja korkeintaan 60 päivän ehdoton vankeusrangaistus, mikäli tähän on erityisiä syitä. Täytäntöönpano tapahtuu tekemällä yleishyödyllistä palkatonta työtä tai osallistumalla rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttaviin ohjelmiin ja toimintoihin kuten sovitteluun (*megling i konfliktråd*). Tuomioistuin voi liittää yhdyskuntarangaistukseen asumista, oleskelua, työtä, opiskelua ja päihteettömyyttä koskevia ehtoja. Päihteettömyyttä voidaan valvoa kotikäynneillä sekä velvoittamalla virtsa-, veri- ja puhallusnäytteiden antamiseen.⁴³

³⁹ Les mesures d'aide ont pour objet de seconder les efforts du condamné en vue de son reclassement social, article 132–46.

⁴⁰ Viart 2017, passim.

⁴¹ Mouhanna 2018, passim.

⁴² Straff som virker St.meld. nr. 37 2007–2008.

⁴³ Højdahl & Kristoffersen 2006.

Yhdyskuntarangaistuksella pyrittiin ylittämään ne ongelmat, jotka liittyivät yhdyskuntapalvelun rajoittumiseen pelkästään työpalveluun. Yhdyskuntarangaistusten määrä nousi sen käyttöönotosta vakiintuen noin 2500 täytäntöönpanoon vuodessa vuoteen 2012 mennessä.⁴⁴ Tämän jälkeen yhdyskuntarangaistusten tuomittujen määrä on laskenut vajaaseen 2000 tuomittuun vuoteen 2017 mennessä.⁴⁵ Tämä on yhteydessä yhdyskuntarangaistukseksi muuttokelpoisten lyhyiden, ehdottomien vankeusrangaistusten määrän samanaikaiseen laskuun.⁴⁶ Pääasialliset rikoslajit vuosina 2008–2017 ovat olleet väkivalta- ja huume- sekä talousrikokset.⁴⁷

Palkaton työ muodosti alkuvaiheessa suurimman osan täytäntöönpanon sisällöstä, vaikka sen suhteellinen osuus laskikin jonkin verran. Erilaisiin rikollisiin käyttäytymiseen vaikuttaviin ohjelmiin osallistuminen sen sijaan ei ollut niin suurta.⁴⁸ Rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttaviin ohjelmiin, hoito- ja kuntoutustoimenpiteisiin (päihdehoito, psykiatrinen hoito, psykoterapia, lääketieteellinen hoito) sekä sovitteluun osallistuminen ovat olleet kasvussa.⁴⁹ Tutkimukset ovat osoittaneet, että yhdyskuntarangaistuksen suorittaminen on koettu vankeutta myönteisempänä vaihtoehtona esimerkiksi siten, että se on mahdollistanut rikoksesta aiheutuvan haitan sovittelun palkattoman työn muodossa, jos siihen on sisältynyt selkeä restoratiivisen oikeuden mukainen sisältö. Myös erilaiset yhdyskuntarangaistuksen yhteydessä suoritettavat ohjelmat sekä keskustelut ovat edistäneet rikollisuudesta irtaantumisen prosessia. Erityisen tärkeänä on pidetty sitä, että täytäntöönpanosta vastaavat Kriminaalihuollon työntekijät ovat paneutuneet tuomittujen ongelmiin sekä pyrkineet löytämään vaihtoehtoja lainvastaisille toimintamalleille.⁵⁰ Yhdyskuntarangaistuksen suorittaneet ovat myös onnistuneet säilyttämään siteet työelämään paremmin kuin vankeuteen tuomitut.⁵¹

Edellä esitetyt esimerkit osoittavat konkreettisesti, kuinka yhdyskuntaseuraamuksia on jouduttu eri maissa mukauttamaan niin, että ne täyttävät niille asetetut rangaistukselliset uskottavuus- ja uusintarikollisuutta ehkäisevät vaikuttavuustavoitteet. Oma vaikutuksensa on ollut myös sillä, missä yhteiskunnallisissa kontekstissa ja kriminaalipoliittisessa ilmapiirissä yhdyskuntaseuraamuksia on perusteltu ja legitimoitu eri maissa. Robinson ym. kuvaavat yhdyskuntaseuraamusten selviytymistä tässä suhteessa pragmaattiseksi, moraaliseksi ja kognitiiviseksi legitimaatioksi.⁵²

Pragmaattinen legitimointi tarkoittaa, kuinka hyvin yhdyskuntaseuraamukset vastaavat jonkin hetken tarpeisiin. Moraalinen legitimointi puolestaan viittaa niihin sosiaalisiin arvoihin, joita yhdyskuntaseuraamukset eri aikoina heijastavat. Kognitiivisessa legitimoinnissa on kyse siitä, miten luontevasti yhdyskuntaseuraamukset ovat kiinnittyneet rikosoikeuteen ja miten tärkeäksi ja välttämättömäksi ne koetaan symbolisen pääoman eli rikosoikeuden kentällä tärkeänä pidetyn tietotaidon ja professionaalisen osaamisen mielessä.⁵³

⁴⁴ Kristoffersen 2013, s. 28.

⁴⁵ Kristoffersen & Iversen 2018, s. 156.

⁴⁶ *ibid.*, s. 161.

⁴⁷ *ibid.*, s. 169.

⁴⁸ Højdaahl & Kristoffersen 2006, s. 95–99.

⁴⁹ Kristoffersen & Iversen 2018.

⁵⁰ Kristoffersen, Iversen 2018, s. 154.

⁵¹ Skarðhamar 2013, s. 26–27.

⁵² Robinson ym. 2013, s. 333.

⁵³ Page 2013, s. 159–162.

Yhdyskuntaseuraamuksia on Robinsonin ym. mukaan onnistuttu legitimoimaan angloamerikkalaisessa oikeuskulttuurissa pääasiassa pragmaattisista ja moraalista lähtökohdista vaihtelevasti erilaisiin tarpeisiin ja tavoitteisiin vastaten. Se on vaikuttanut yhdyskuntaseuraamusten kognitiiviseen legitimaatioon rikosoikeuden kentällä eli siihen, miten hyvin ne on onnistuttu istuttamaan omista tiedollisista lähtökohdistaan rikosoikeuteen.⁵⁴

Yhdyskuntaseuraamusten kognitiivisessa legitimoinnissa tärkeää osaa on näytellyt hyvinvointiyhteiskunnallinen rikosoikeusajattelu, joka oli vallitseva viitekehys angloamerikkalaisen oikeuskulttuurin lisäksi laajemminkin länsimaissa 1970-luvulle asti.⁵⁵ Yhdyskuntaseuraamukset sopivat sosiaalistumista korostavan luonteensa vuoksi hyvin tuolloin vallitsevan hyvinvointiyhteiskunnallisen rikosoikeuden viitekehykseen.⁵⁶

Yhdyskuntaseuraamusten vakiintuminen hyvinvointimallin mukaisesti merkitsi myös sosiaalityöhön pohjatuvaan yhdyskuntaseuraamustyön kiinnittymistä rikosoikeuteen.⁵⁷ Se loi edellytykset sille, että yhdyskuntaseuraamustyölle tyypillinen ajattelutapa ja diskurssi saatiin vähitellen kiedottua rikosoikeuden juridiseen ajatteluun.⁵⁸ Esimerkkinä siitä ovat erilliset nuorisorikosoikeudet, jotka toimivat monessa länsimaassa edelleen sosiaalityön ja lastensuojelun lähtökohdista huolimatta niihinkin kohdistuneista rangaistuksellisuuspaineista.⁵⁹ Myös monet muut edelleen käytössä olevat sosiaalistavat ja kuntouttavat käytännöt ovat juurtuneet rikosoikeuteen hyvinvointiajattelun viitekehyksessä.⁶⁰

Samoihin aikoihin yhdyskuntapalvelun kanssa käyttöön otettu nuorisorangaistus on sen sijaan ollut ongelmallisempi. Nuorisorangaistusta voi pitää monelle tavalla eurooppalaisen yksilöpreventiölle ja sosiaalityölle pohjautuvan nuorisorikosoikeuskäytännön edustajana. Sen käyttö on kuitenkin ollut koko sen olemassaolon ajan hyvin vähäistä. On vaikeaa sanoa, johtuuko se suomalaisen rikosoikeuskulttuurin tottumattomuudesta nuorisorangaistuksen kaltaisten interventoiden edellyttämään ammatillisuuteen, jossa juridisten seikkojen lisäksi joudutaan huomioimaan myös sosiaaliseen selviämiseen vaikuttavia näkökohtia.⁶¹

Marttusen mukaan tähän vaikuttaa myös suomalainen rikoslainsäädäntö.⁶² Se on nuorten osalta liian väljää ja epämääräistä. Se ei ole hänen mukaansa tarjonnut selviä suuntaviivoja sille, kuinka seuraamuslajin valinnalla (ehdollisen vankeuden valvonta tai nuorisorangaistus) vaikutetaan nuoren elämänhallintaan sekä uusintarikollisuuteen. Se saattaa vaikuttaa siihen, että tuomarit ja syyttäjät karttavat nuorisorangaistuksen käyttöä.

Yhdyskuntaseuraamulainsäädäntö on uudistettu vuonna 2015 voimaan astuneessa laissa (L 440/2015). Uudistuksessa aikaisemmin erilliset yhdyskuntaseuraamukset eli yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus, yhdistettiin samaan lakiin. Tavoitteena oli muodolliselta täytäntöpanoltaan yhtenäisempi ja kuntouttavalta vaikuttavuudeltaan monipuolisempi yhdyskuntaseuraamusjärjestelmä, joka selkeyttäisi yhdyskuntaseuraa-

⁵⁴ Robinson ym. 2013, s. 335.

⁵⁵ Becket & Western 2001, s. 46.

⁵⁶ Garland 1985; 2001.

⁵⁷ Garland 1985.

⁵⁸ Linderborg 2011b, s. 57.

⁵⁹ Muncie & Goldson 2013, s. 350.

⁶⁰ Linderborg 2011b, s. 58.

⁶¹ Marttunen 2008, s. 291.

⁶² Marttunen 2008, s. 279–283.

musten asemaa rikosoikeudessa ja lisäisi niiden käyttömahdollisuuksia. (HE 215/2014). Yhdyskuntaseuraamuksiin tulikin uuden lain myötä monia muutoksia. Harkintaa ehdonalaisen vapauden valvontaan määräämisessä lisättiin. Myös päihdekontrollia täsmennettiin eri seuraamusten osalta. Yhdyskuntapalvelua voidaan nyt tuomita maksimissaan 240 tuntia (aikaisemmin 200 tuntia) enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeuden sijaan. Alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomittu yhdyskuntapalvelu voi "sisältää lisäksi erityisesti nuorille suunnattuja sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta" (L 440/2015, 37 §).

Hallituksen esityksessä alle 21-vuotiaille nuorille tarkoitettua yhdyskuntapalvelua perusteltiin sillä, että näin tuetaan "nuoren mahdollisuuksia suorittaa yhdyskuntapalvelu asianmukaisesti ja kohennetaan hänen elämänhallintaansa muiltakin osin. Kyseessä olisi eräänlainen tehostettu yhdyskuntapalvelu tilanteissa, joissa arvioidaan, ettei tavanomainen yhdyskuntapalvelu tule onnistumaan" (HE 215/2014). Siten täytettäisiin myös se aukko, joka oli olemassa yhdyskuntaseuraamusjärjestelmässä tämän ikäryhmän osalta.⁶³

⁶³ Linderborg 2016, s. 255.

2 Yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittava yhdyskuntapalvelu rikosseuraamusjärjestelmässä

2.1 Yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittava yhdyskuntapalvelu rangaistuslajeina

Yhdyskuntapalvelun käyttö Suomessa alkoi vuonna 1991 alueellisena kokeiluna, joka laajennusten ja valtakunnallistamisen kautta teki yhdyskuntapalvelusta osan rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää vuonna 1997. Yhdyskuntapalvelun tarkoituksena on toimia varoituksena vankilaan joutumisesta, ja se käsittää tuomitun tuntimäärän valvonnan alaisena tehtävää säännöllistä ja palkatonta työtä, jota tuomittu tekee vapaa-aikanaan. Yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita vähintään 14 ja enintään 240 tuntia, josta enintään 30 tuntia voidaan suorittaa osallistumalla Rikosseuraamuslaitoksen järjestämään tai hyväksymään toimintaan taikka sosiaali- tai terveydenhuollon julkisen tai yksityisen palveluntuottajan järjestämään avohoitoon. Toiminnan tai hoidon tarkoituksena on vähentää tuomitun uusintarikollisuuden riskiä tai päihdeongelmia sekä lisätä tuomitun edellytyksiä suorittaa yhdyskuntapalvelurangaistus. Työn osuuden on kuitenkin oltava vähintään puolet tuomitusta rangaistuksesta. Yhdyskuntapalveluun liittyvä vahva sosiaalinen funktio realisoituu tekijän lähentämisessä ja sopeuttamisessa muuhun yhteiskuntaan muun muassa vuorovaikutuksessa työyhteisön kanssa.⁶⁴

Alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta yhdyskuntapalveluun tuomitulle seuraamus on mahdollista panna täytäntöön niin sanottuna nuorisosovelluksena, jolloin yhdyskuntapalveluun on mahdollista sisällyttää erityisesti nuorille suunnattuja sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta. Yhdyskuntapalvelun nuorisosovellusta eivät koske toiminnan määrää koskevat rajoitukset.⁶⁵

Yhdyskuntapalvelua ei ole mainittu rikoslain erityisen osan rikossäännösten rangaistusasteikossa, vaan sen käyttö tulee kyseeseen niissä tapauksissa, joissa tuomioistuimien harkitsee enintään kahdeksan kuukauden mittaisen ehdottoman vankeusrangaistuksen oikeasuhtaiseksi tuomioksi. Tällöin yhdyskuntapalveluun tuomitaan ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan, mikä viittaa rangaistuslajien muodolliseen samantasoisuuteen. Porrasteisesti ankaroituvan rangaistuslajiajattelun kehyksessä yhdyskuntapalvelu asemoituu ehdotonta vankeutta lievempänä seuraamuksena, etenkin kun valvontarangaistus sijoittuu näiden kahden väliin.

⁶⁴ Onnistuneen asiakassuhteen luonteesta: Dowden & Andrews 2004, s. 210–214; Linderborg 2006, s. 647.

⁶⁵ Nuorisosovellus mahdollistaa myös poikkeamisen laissa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 8 luvun 37 §:n 2 momentissa (401/2015) tarkoitetuista toiminnan määrää koskevista rajoituksista.

Yhdyskuntapalvelu on pääsääntö silloin, kun sen tuomitsemisen edellytykset täyttyvät. Yhdyskuntapalvelun esteeksi voivat kuitenkin muodostua ehdottomat vankeusrangaistukset, aikaisemmat yhdyskuntapalvelurangaistukset tai muut painavat syyt. Tällä hetkellä voimassa olevan rikoslain 6 luvun 11 §:n 1 momentissa (401/2015) esteenä mainitaan myös rikollisen toiminnan jatkaminen. Yhdyskuntapalveluun tuomitun velvollisuutena on suorittaa annetut palvelutehtävät, olla täytäntöönpanon alettua käyttämättä huumausainelain 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuja huumausaineita ja olla olematta täytäntöönpanoon liittyvissä paikoissa yleensä päihdyttävän aineen vaikutuksen alaisena.

Rikoslain 6 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita myös ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena 14–90 tuntia (1.1.2020 alkaen 120 tuntia), jos ehdollinen vankeus on kahdeksan kuukautta tai sitä pidempi, ja jos ehdollista vankeutta yksinään on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena. Oheisrangaistusta koskevat säädökset lisättiin rikoslakiin 2001. Seuraamusjärjestelmän johdonmukaisuuden kannalta oheisseuraamusten käyttöä yleensä on perusteltu ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välisen eron kaventamisella.⁶⁶ Toisaalta erityisesti oheisseuraamuksena tuomittavalla yhdyskuntapalvelulla on nähty olevan myös seuraamusjärjestelmän kokonaiskuvaa hämärtävä vaikutus.⁶⁷ Oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöalaa laajennettiin 1.5.2015 voimaan astuneella lainmuutoksella siten, että ehdollisen vankeusrangaistuksen alaraja, jonka ohella voidaan tuomita yhdyskuntapalvelua, laskettiin kahdestatoista kahdeksaan kuukauteen. Edelleen ehdollisen vankeusrangaistuksen ohella tuomittava yhdyskuntapalvelu tulee siis kyseeseen vain varsin pitkien ehdollisten rangaistusten yhteydessä.

Valvontarangaistus otettiin käyttöön 2011 ja se sijoittuu ankaruudeltaan yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeuden väliin. Yhdyskuntapalvelun tavoin valvontarangaistusta ei ole mainittu rikoslain erityisen osan rikossäännösten rangaistusasteikossa, vaan sen käyttö tulee kyseeseen niissä tapauksissa, joissa tuomioistuimien harkitsee enintään kuuden kuukauden mittaisen ehdottoman vankeusrangaistuksen oikeasuhtaiseksi tuomioksi. Valvontarangaistus suoritetaan tuomitun kotona, ja tuomittua valvotaan nilkkaan kiinnitetyn valvontapannan avulla. Rikoslain 6 luvun 11a §:n mukaan valvontarangaistukseen voidaan tuomita, jos rikoksentehtäjä ei voida tuomita yhdyskuntapalveluun, aiempien rikosten ja rangaistusten laatu ei ole esteenä ja valvontarangaistuksen katsotaan olevan perusteltu rikoksentehtäjän sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi.⁶⁸

⁶⁶ Kun ehdolliseen vankeuteen kohdistuu ajoittain julkista arvostelua rangaistuksen tuntuvuudesta, voivat ehdollisen oheisseuraamukset toimia tuntuvuuden tunnetta lisäävinä tekijöinä. Ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia selvittäneen työryhmän raportissa esitettiin oheisseuraamuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun enimmäistuntimäärän nostamista nykyisestä 90 tunnista 120 tuntiin, mikä mahdollistaisi nykyistä tuntuvamman rangaistuksen tuomitsemisen. Raportin mukaan "myönteiset kokemukset ovatkin herättäneet kysymyksen oheisseuraamuksena tuomitavien yhdyskuntaseuraamusten kehittämisestä ja niiden käytön lisäämisestä" (OM 1/61/2016). Muutos astuu voimaan 1.1.2020.

⁶⁷ Viitaten Sue Rixin tutkimukseen "Reforming Community Penalties" Raino Lavikkala on pitänyt rangaistusyhdistelmiä, joissa osa suoritetaan laitoksessa ja osa ulkopuolella, rangaistusjärjestelmän kokonaiskuvaa hämärtävinä ja yhdyskuntaseuraamusten uskottavuuden kannalta huonoina ratkaisuin. Mikäli pelkän yhdyskuntapalvelun sijaan alettaisiin tuomita enenevässä määrin yhdistelmä-rangaistuksia, vahvistuisi näkemys vankeudesta varsinaisena rangaistuksena. Lavikkala 2007.

⁶⁸ Rikoslaki 6: 11a§.

Valvontarangaistus muunnetaan takaisin ehdottomaksi vankeudeksi, jos rangaistuksen ehtoja rikotaan. Valvontarangaistusta suunniteltaessa oletettiin sen toteutuessaan vaikuttavan siten, että kaikkein päihdeongelmallisimmat asiakkaat poistuvat yhdyskuntapalvelusta.⁶⁹ Valvontarangaistus voidaan nähdä tässä valossa merkittävänä kehityskaskeleena kohti hoidollista seuraamusta, sillä siihen tuomitut ovat usein päihdeongelmaisia ja siitä syystä heille vahvistettuun ohjelmaan on mahdollista liittää kuntouttavaan päihdehuoltoon osallistumista. Toisaalta valvontarangaistus on käsitettävissä nimensä mukaisesti myös tuomittua kontrolloivana seuraamuksena, jonka ehdottomana edellytyksenä on päihitteettömyys. Näkökulmasta riippuen valvontarangaistusta on pidetty joko toteutumattomaksi jääneen sopimushoitoseuraamuksen korvikkeena tai perheellisille rattijuopumuksista ja omaisuusrikoksista tuomituille suunniteltuna viimeisenä oljenkorrena ennen vankilaan joutumista.

Käytäntö on kuitenkin osoittanut valvontarangaistukseen tuomittujen asiakaskunnan painottumisen päihderiippuvaisiin ja muista syistä yhdyskuntapalveluun sopimattomiin, eivätkä 2000-luvun alun pelot valvontarangaistuksen kategorisoitumisesta eliittirangaistukseksi hyväosaisille, mutta yhdyskuntapalveluun soveltumattomille rikoksentehtäjille, ole sellaisenaan realisoituneet. Valvontarangaistuksen lähtökohdista tarkastellen olisi-kin syytä tarkentaa sen merkitystä seuraamusjärjestelmän osana. Onko sen tarkoituksena vain kontrolloida tuomittua ja estää häntä siten tekemästä uusia rikoksia ehdotonta vankeusrangaistusta edullisemmin kustannuksin, vai tuottaa tehokkaalla sosiaalisella kontrollilla mahdollisuus suorittaa onnistuneesti yhdyskuntaseuraamus, vaikka yhdyskuntapalvelu ei olisi esimerkiksi päihdeongelman takia ollutkaan sopiva seuraamus?⁷⁰

2.2 Minkälaista muutosta tutkitaan? - Yhdyskuntaseuraamukset osana seuraamusjärjestelmää

Yhdyskuntapalvelun alku oli lupaava, ja seuraamukseen tuomittuja oli jopa odotettua enemmän. Tuolloin yhdyskuntapalvelun ehdotonta vankeutta vähentävä vaikutus oli selkeästi havaittavissa, mutta 2000-luvun alusta yhdyskuntapalvelun kasvu pysähtyi ja kääntyi laskuun.⁷¹ Samalla myös lyhytaikaiset ehdottomat vankeusrangaistukset lisääntyivät. Huippuvuodesta 2004 vuoteen 2017 mennessä yhdyskuntapalveluun tuomittujen, yleensä rangaistuksen pituuden puolesta yhdyskuntaseuraamuksiksi tuomittavissa olevien ja lyhytaikaisten vankeusrangaistusten määrä puolittui. Samalla ajanjaksolla kaikkien ehdottomien vankeusrangaistusten määrä laski 40 %, mutta ehdollisten vain vajaat

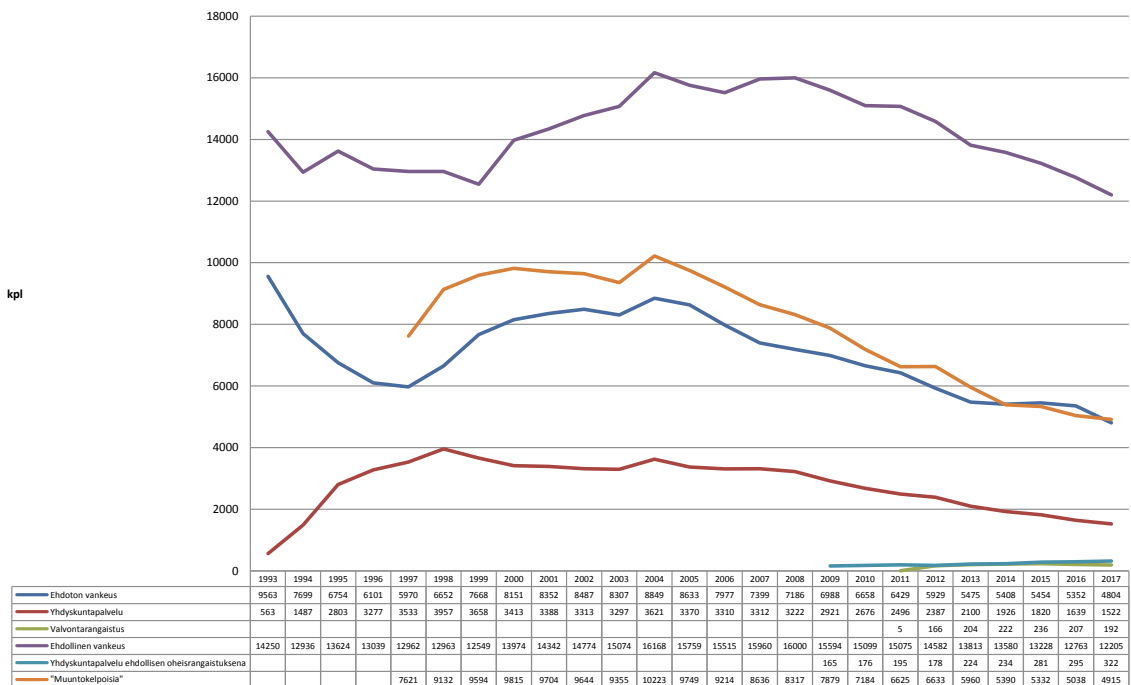
⁶⁹ Rikosseuraamusalan asiakaskunta, työprosessit ja kuntouttaminen - Työryhmän mietintö 2008, s. 20.

⁷⁰ Koskinen 2001, s. 176; 2016, s. 4–5. Ankaruusvertailun problematiikasta Lähdekallio 2017, s. 16. Valvontarangaistuksen tarkoituksiperistä: Kuha 2014, s. 6. Sopimushoitoseuraamuksen vaikutuksesta valvontarangaistuksen säätämiseen 2000-luvun alussa Kaprali 2016, s. 20–22, Lappi-Seppälä 2013, s. 35–36.

⁷¹ Yhdyskuntapalvelun liki 30-vuotinen historia on antanut näyttöä seuraamuksen hyvistä vaikutuksista, mutta toisaalta rangaistuksen sisällön on nähty samalla kaventuneen. Tutkimusten valossa yhdyskuntapalvelussa on "ainakin periaatteessa" havaittu sellaisia elementtejä, jotka parantavat mahdollisuuksia sopeutua rikoksettomaan elämään. Lavikkala 2012, passim; Rautniemi 2009a.

20 %.⁷² Myös täytäntöön pantaviksi tulleiden yhdyskuntapalvelujen määrä puolittui edeltäneiden 12 vuoden aikana. Vuonna 2005 niitä oli 3 983, vuonna 2017 enää 1 938. Muutos vastaasi muuntokelpoisten tuomioiden eli enintään kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten vähenemistä. Tilastokeskuksen tuomioistuintilastojen mukaan muuntokelpoisia tuomioita oli enimmillään vuonna 2004 yli 10 000 ja vuonna 2017 hie-
man vajaat 5 000. Selkeimmin muutosta vaikuttaa selittäneen lyhyisiin ehdottomiin vankeusrangaistuksiin tyypillisesti johtaneiden rikosten väheneminen.

Tuomioiden määrällinen kehitys 1993–2017 eräiden seuraamuslajien mukaan, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

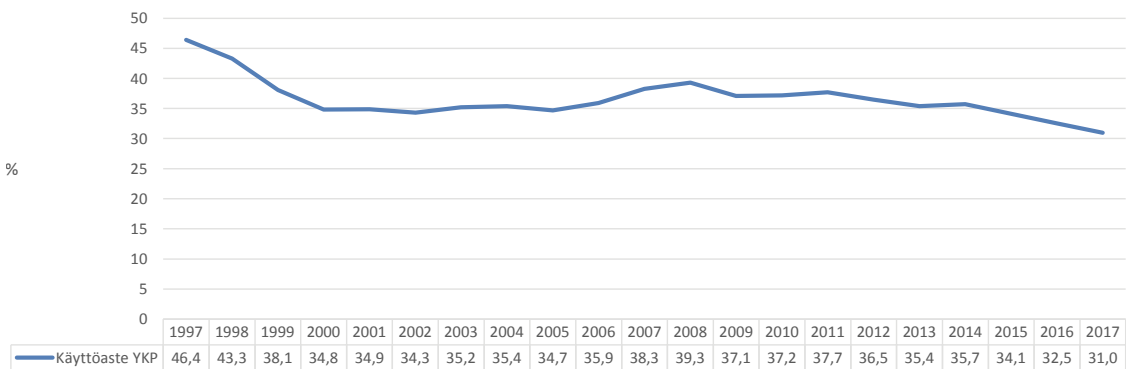
Kuvio 1 Tuomittujen seuraamusten kehitys. Lähde Tilastokeskus.

⁷² Tilastokeskus. "Vankila" -määrissä mukana elinkautiseen tuomitut, määräaikaiseen ehdotto-
maan vankeuteen tuomitut sekä tapaukset, joissa aikaisempi ehdoton vankeus, valvontarangais-
tus tai yhdyskuntapalvelu on riittävä seuraamus. YKP, VALRA ja YKP oheisrangaistuksena Tilas-
tokeskuksen PX-Web-Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset -tietokannasta. Muuntokelpoisten osuus
Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2016 -vuosikirjasta. Muuntamattomien määrä on laskennalli-
nen määrä siitä joukosta muuntokelpoisia ehdottomia vankeusrangaistuksia, joita ei ole tuomittu
yhdyskuntapalveluksi tai valvontarangaistukseksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Yli
kahdeksan kuukauden vankeusrangaistusten määrä on laskennallinen määrä kaikista vankilaran-
gaistuksista, jotka eivät ole muuntokelpoisia.

Vuonna 2017 muuntokelpoisista tuomioista tuomittiin yhdyskuntapalveluina 31 %.⁷³ Muuntokelpoisuuden käsitteellä kuvattuun prosentuaaliseen tasoon vaikuttaa erityisesti kaksi tekijää. Ensimmäinen on syytetyille aikaisemmin tuomittujen yhdyskuntapalvelujen estevaikutus. Tämä estetekijä lisättiin yhdyskuntapalvelulakiin 1997, jolloin yhdyskuntapalveluksi tuomittujen rangaistusten osuus putosi kolmessa vuodessa 46 prosentista noin kymmenellä prosenttiyksiköllä. Toinen yhdyskuntapalvelun käyttöä rajoittava tekijä on se, ettei huomattavan osan syytetyistä arvioida suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta.⁷⁴

Valvontarangaistuksen käyttöaste ei ole täyttänyt sille lainsäätämisvaiheessa asetettuja tavoitteita. Vuonna 2011 arviointiin, että valvontarangaistuksen vakiinnuttua siihen tuomittaisiin vuosittain 600–700 henkilöä, ja rangaistusta suoritettaisiin päivittäin noin 110 henkilöä.⁷⁵ Valvontarangaistukseen tuomittujen määrän taso näyttää kuitenkin vakiintuneen 200 vuosittaisen tapauksen tasolle.⁷⁶

Yhdyskuntapalvelun käyttöasteen kehitys 1997–2017

Kuvio 2 Yhdyskuntapalvelun käyttöasteen kehitys. Lähde Tilastokeskus

Tutkittavien yhdyskuntaseuraamusten käyttömäärien laskun selvittämiseksi oli keskeistä muodostaa käsitys siitä, mitkä päärikokset olivat kyseisiin seuraamuksiin johtaneiden tuomioiden taustalla sekä siitä, kuinka pysyviä rikosprofiilit olivat olleet. Näin ollen ensin tutkittiin yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen ja yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena johtaneet päärikosnimikkeet vuoden 2017 osalta. Kaikkiaan yhdyskuntapalveluun oli tuomittu vuonna 2017 59:stä eri päärikosnimikkeestä, valvontarangaistukseen 25:stä ja yhdyskuntapalveluun ehdollisen oheisrangaistuksena 41:stä. Päärikosjakaukseltaan yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus erosivat yhdyskuntapalvelusta ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena selvästi. Törkeä rattijuopumus oli selvästi yleisin päärikos sekä yhdyskuntapalvelussa että valvontarangaistuksessa. Valvontarangaistuksessa siviilipalveluksesta kieltäytyminen käsitti 10 % tapauksista. Ehdollisen oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun rikosjakauksella oli kir-

⁷³ Käyttöasteella tarkoitetaan yhdyskuntapalveluun tuomittujen osuutta sellaisista ehdottomista vankeusrangaistuksista, jotka rangaistuksen pituuden ja rikoksen puolesta olivat tuomittavissa yhdyskuntapalveluksi.

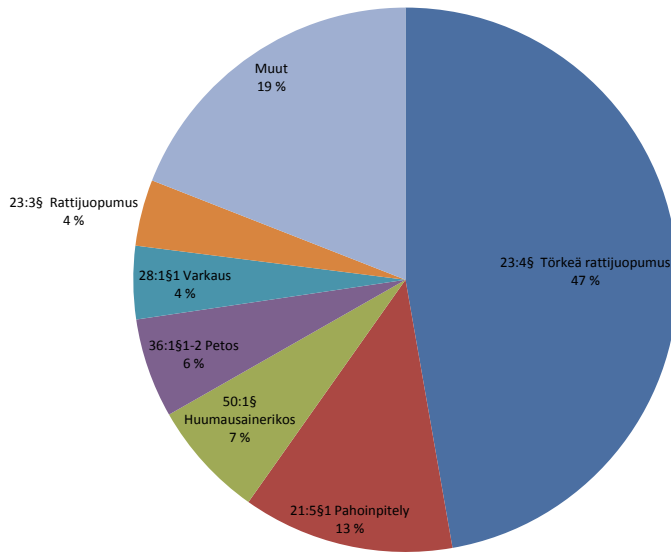
⁷⁴ Kuvio 2 Yhdyskuntapalvelun käyttöasteen kehitys. Lähde Tilastokeskus.

⁷⁵ Mohell 2011.

⁷⁶ Kuvio 23 Tuomioiden kehitys 2005–2017. Lähde Tilastokeskus.

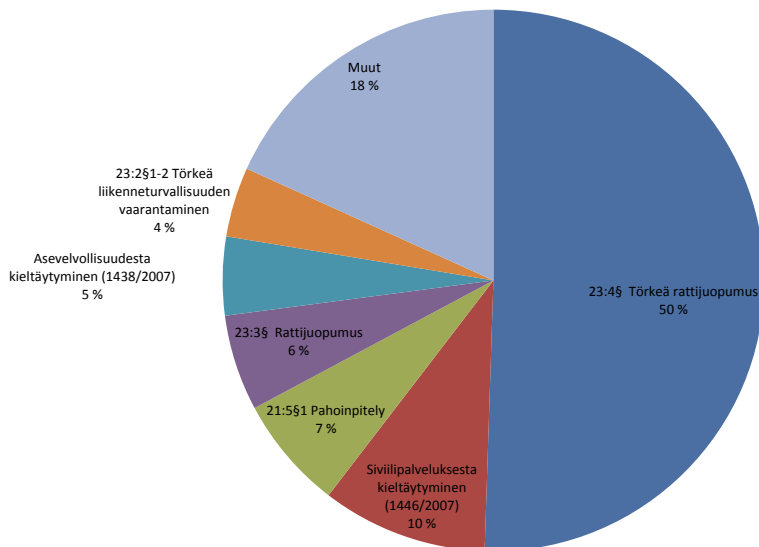
javampi. Oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun taustalla yleisimpinä rikosnimikkeinä erottuivat törkeät huumausaine-, pahoinpitely ja kirjanpitorikokset sekä raiskaus. Lisäksi yhdyskuntapalveluun ehdollisen oheisrangaistuksena tuomittiin tyypillisesti rikoksista, joihin liittyi tuottamusperusteinen vastuu.

Yhdyskuntapalvelun rikosjakauma (81 %) 2017

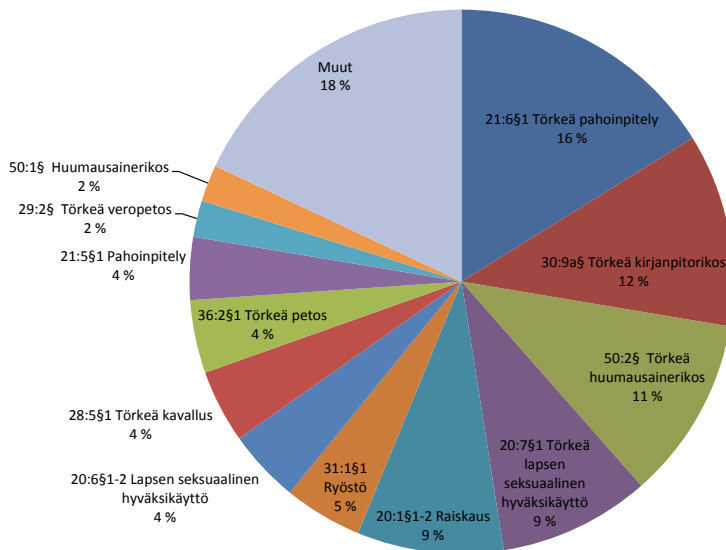
Kuvio 3 Yhdyskuntapalvelun rikosjakauma

Valvontarangaistuksen rikosjakauma (82 %) 2017

Kuvio 4 Valvontarangaistuksen rikosjakauma

Ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomitun yhdyskuntapalvelun rikosjakauma (82 %) 2017

Kuvio 5 Ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomitun yhdyskuntapalvelun rikosjakauma

Kunkin seuraamuksen osalta on esitetty määrällisesti suurimmat rikosnimikkeet, jotka yhteensä ovat kattaneet yli 80 % kaikista seuraamukseen johtaneista rikoksista. Vuonna 2017 80 prosenttiin kaikista rikoksista riitti yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen osalta kuusi rikosnimikettä, ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun osalta rikosnimikkeitä oli 12.⁷⁷ Yhteensä yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja ehdollisen oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun osalta profiloitui 19 tyyppirikosta, joissa tapahtuneita muutoksia tutkimuksessa on tarkasteltu.⁷⁸

Taulukko 1 Tutkitut tyyppirikokset

Tyyppirikokset
20:1§1-2 Raiskaus
20:6§1-2 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö
20:7§1 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö
21:5§1 Pahoinpitely
21:6§1 Törkeä pahoinpitely
23:2§1-2 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen
23:3§ Rattijuopumus

⁷⁷ Kuvio 3 Yhdyskuntapalvelun rikosjakauma; Kuvio 4 Valvontarangaistuksen rikosjakauma; Kuvio 5 Ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomitun yhdyskuntapalvelun rikosjakauma.

⁷⁸ Taulukko 1 Tutkitut tyyppirikokset.

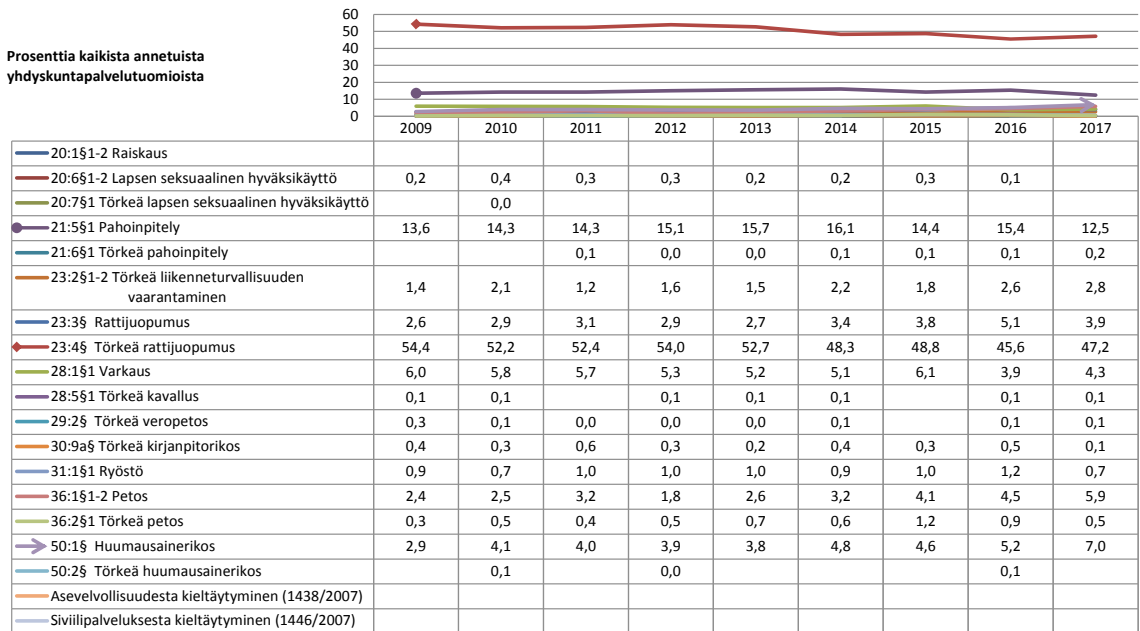
23:4§ Törkeä rattijuopumus
28:1§1 Varkaus
28:5§1 Törkeä kavallus
29:2§ Törkeä veropetos
30:9a§ Törkeä kirjanpitorikos
31:1§1 Ryöstö
36:1§1–2 Petos
36:2§1 Törkeä petos
50:1§ Huumausainerikos
50:2§ Törkeä huumausainerikos
Asevelvollisuudesta kieltäytyminen (1438/2007)
Siviilipalveluksesta kieltäytyminen (1446/2007)

Vuoden 2017 profiloointeihin perustuen tutkittiin sitä, kuinka muuttumattomia seuraamusten rikosprofiilit olivat olleet 2010-luvulla. Yhdyskuntapalvelutuomioon johtaneiden rikosnimikkeiden suhteellisten osuuksien muutosta tarkastelemalla havaittiin, että yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen osalta rikosprofiilit olivat olleet varsin vakiintuneita, eli niihin tuomittiin samoista rikoksista. Kuitenkin yhdyskuntapalvelutuomioiden osalta törkeän rattijuopumuksen osuus on ollut 2010-luvulla laskeva, kun taas huumausainerikosten sekä petosten osuudet ovat kasvusuunnassa.⁷⁹ Myös valvontarangaistukseen johtaneista rikosnimikkeistä petoksen osuus on ollut tasaisessa kasvussa, joskin sen osuus on edelleen varsin pieni. Yhdyskuntapalvelutuomioiden rikosrakenteesta poiketen törkeiden rattijuopumusten osuudet ovat kasvaneet valvontarangaistukseen johtaneiden rikosnimikkeiden joukossa. Valvontarangaistuksen erityispiirre on ollut siviilipalveluksesta ja asevelvollisuudesta kieltäytyneiden suuri osuus, sillä niistä ei ole mahdollista tuomita yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan, mutta valvontarangaistus on mahdollinen. Valvontarangaistus onkin ollut asevelvollisuudesta kieltäytymisen pääseuraamus koko valvontarangaistuksen historian ajan ja siihen on tuomittu kaikki oikeudessa asevelvollisuudesta kieltäytyneet 2010-luvulla vuosina 2014, 2015 ja 2017.⁸⁰

⁷⁹ Kuvio 6 Yhdyskuntapalvelutuomioihin johtanut rikollisuus. Lähde Tilastokeskus.

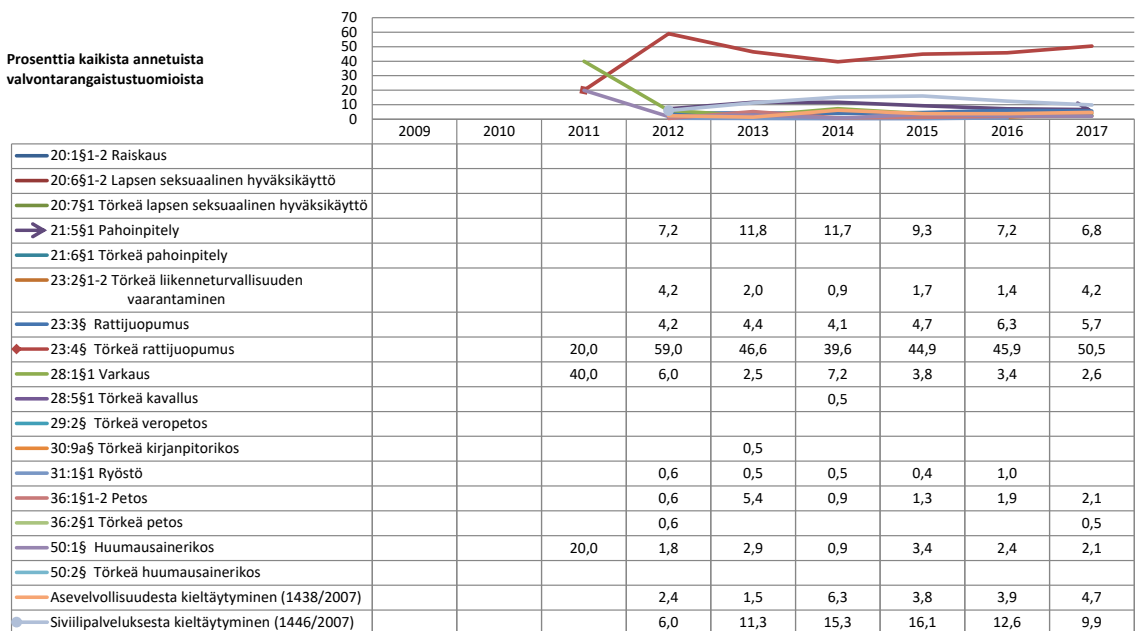
⁸⁰ Kuvio 7 Valvontarangaistustuomioihin johtanut rikollisuus. Lähde Tilastokeskus.

Tyyppirikokset tuomioiden päär rikoksina, osuus kaikista yhdyskuntapalvelutuomioista 2009–2017, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 6 Yhdyskuntapalvelutuomioihin johtanut rikollisuus. Lähde Tilastokeskus.

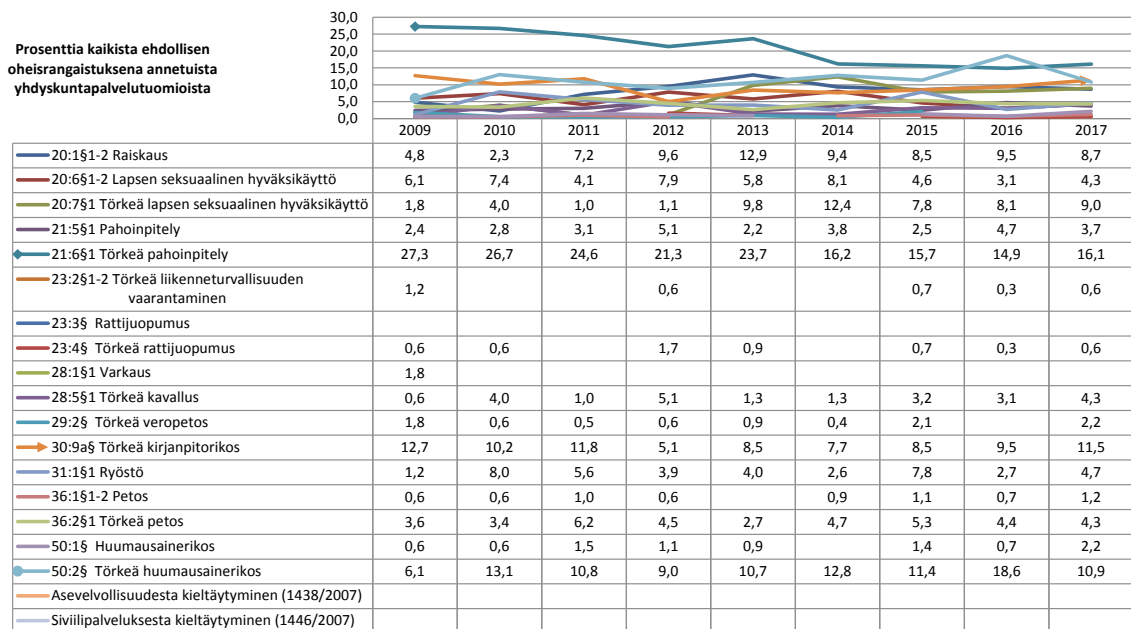
Tyyppirikokset tuomioiden päär rikoksina, osuus kaikista valvontarangaistustuomioista 2009–2017, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 7 Valvontarangaistustuomioihin johtanut rikollisuus. Lähde Tilastokeskus.

Ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun rikosprofiili on yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen profiileihin verrattuna hajanaisempi, mutta rikosnimikkeiltään myös siihen valikoituu vakiintuneista teoista. Rikosnimikkeiden suhteellisten osuuksien vaihtelu on ollut myös yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen profiileja voimakkaampaa. Törkeän pahoinpitelyn osuus on ollut 2010-luvulla selvässä laskussa, kun taas törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän huumausainerikoksen osuudet ovat kasvaneet. Rattijuopumuksen osalta oheisrangaistuksena tuomittava yhdyskuntapalvelu ei tule kyseeseen sen maksimirangaistuksen (6 kk) jäädessä oheisrangaistuksen soveltamisalan alapuolelle. Törkeän rattijuopumuksen osalta oheisrangaistuksena tuomittava yhdyskuntapalvelu on mahdollinen, mutta realisoituu varsin harvoin kyseisestä rikoksesta annettujen yli kahdeksan kuukauden ehdollisen tuomioiden vähyden vuoksi. Vuosien 2014–2017 välillä törkeästä rattijuopumuksesta annettuja pitkiä ehdollisia tuomioita on ollut vuosittain vain 5–10. Yhdyskuntapalvelun sijaan ehdollisen oheisrangaistukseksi on vakiintunut törkeästä rattijuopumuksesta annetuissa tuomioissa oheissakko, joka liittyy 95–98 prosenttiin tuomioista.

Tyyppirikokset tuomioiden päärikoksina, osuus kaikista ehdollisen vankeuden ohella annetuista yhdyskuntapalvelutuomioista 2009–2017, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

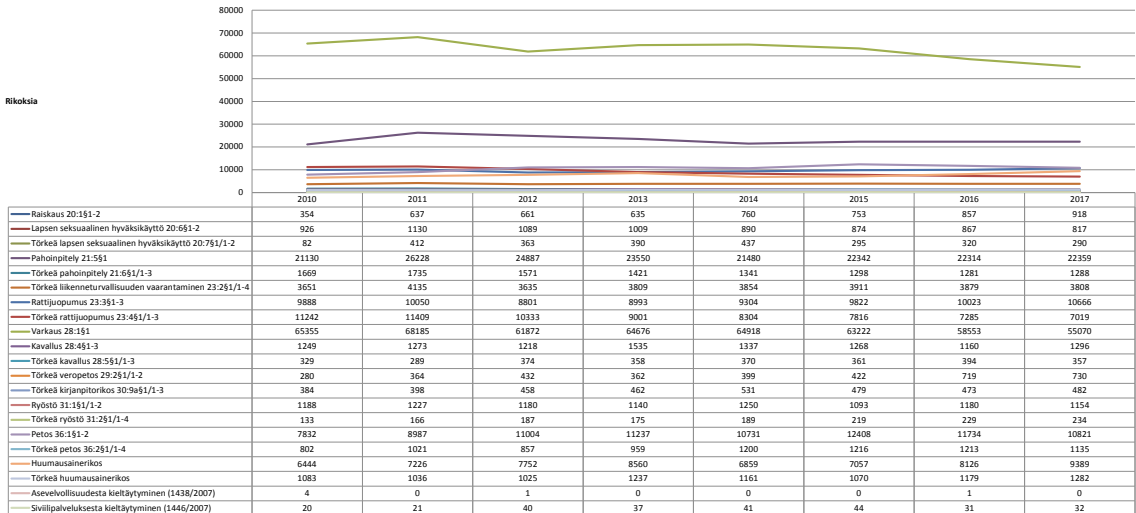

Kuvio 8 Yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena johtanut rikollisuus. Lähde Tilastokeskus.

Yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun rikosprofilointien tulosten perusteella tutkittiin tyyppirikoksissa tapahtuneita muutoksia. Viranomaisten tietoon 2010-luvulla tulleiden tyyppirikosten määrät olivat muuttuneet merkittäväällä tavalla raiskauksen (noin 2,5-kertaistunut), törkeän lapsen hyväksikäytön (liki 3,5-kertaistunut), törkeän rattijuopumuk-

sen (vähentynyt reilun kolmanneksen), petosrikosten (lisääntyneet noin kolmanneksen) ja huumausainerikoksen (lisääntynyt puolella) osalta. Tietoon tulleiden varkauksien määrä muuttui ajanjaksolla eniten, (-10 000 rikosta), mutta suhteellisesti laskettuna laskua oli vain 15 %.⁸¹

Viranomaisten tietoon tulleiden tyyppirikosten kehitys 2010–2017

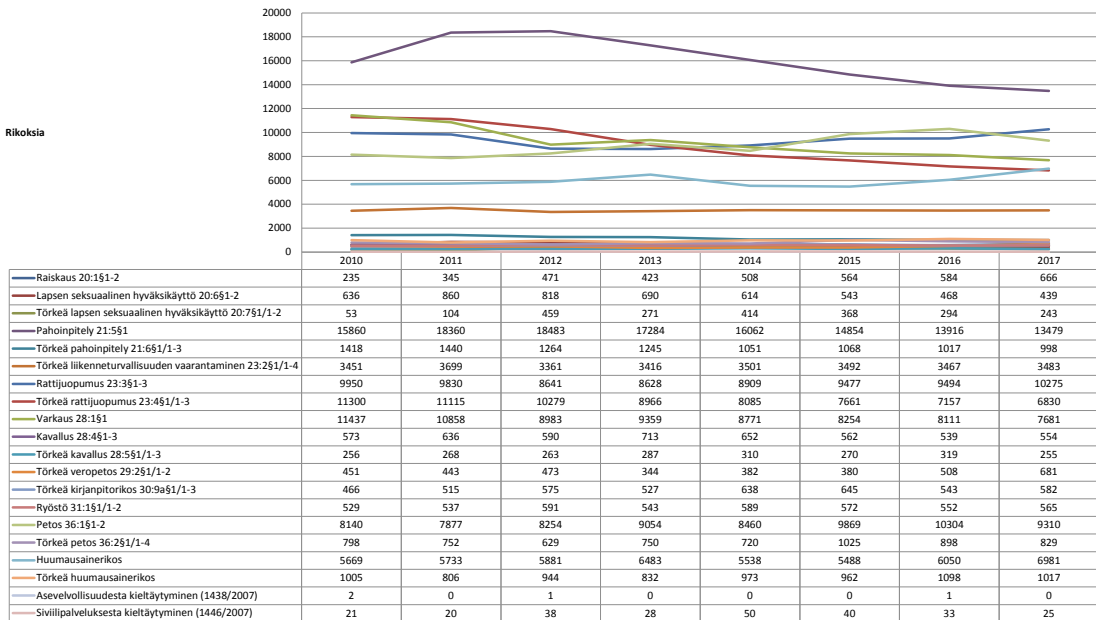
Kuvio 9 Tietoon tulleet tyyppirikokset 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.

Varkausrikoksista suuri osa jää selvittämättä, ja niistä rikoksista karsiutuu suuri osa jo esitutkintavaiheessa. Varkausrikoksista siirtyy syyttäjän tietoon yleisesti vain noin viidennes. Varkauteen (RL 28:151) syyllistyneiden osalta viranomaisten tietoon tulleen ja syyttäjälle ilmoitettujen rikosten välinen suhde on 2010-luvulla laskenut 17 prosentista 14 prosenttiin. Syyttäjän tietoon tulleiden varkauksien määrä on laskenut noin kolmanneksen. Kuitenkin varkauksien määrän laskulla yleensä on varsin pieni vaikutus tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käyttöön, yhdyskuntapalveluun tuomituista vain noin viiden prosentin luokkaa.⁸²

⁸¹ Kuvio 9 Tietoon tulleet tyyppirikokset 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.

⁸² Kuvio 10 Syyttäjälle ilmoitettut tyyppirikokset 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.

Syyttäjälle ilmoitettujen tyyppirikosten kehitys 2010–2017

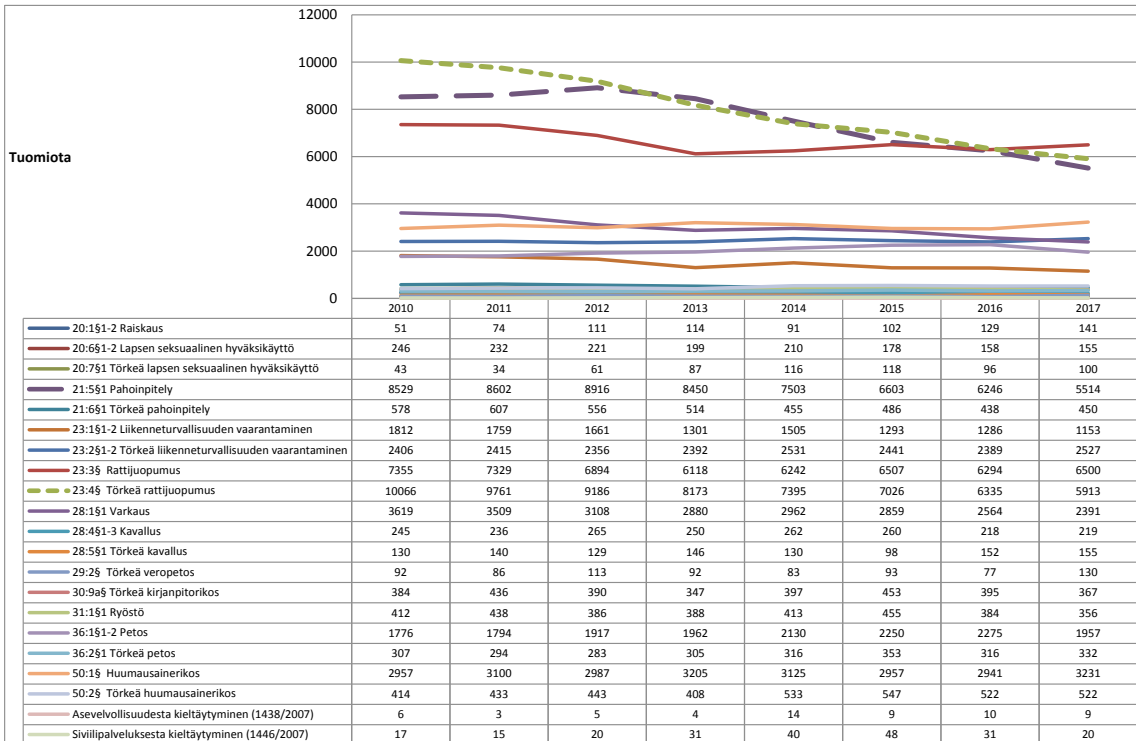

Kuvio 10 Syyttäjälle ilmoitettut tyyppirikokset 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.

Viranomaisten tietoon tulleen ja syyttäjälle ilmoitetun rikollisuuden määrissä havaitun muutoksen ohella tutkittujen seuraamusten käyttöön vaikuttaa yleensä tyyppirikoksista annettujen tuomioiden kehitys. Esimerkiksi yhdyskuntapalveluun suhteellisesti eniten johtaneista rikosnimikkeistä, törkeästä rattijuopumuksesta ja pahoinpitelystä annettujen tuomioiden määrät yleensä ovat laskeneet, toisaalta huumausainerikoksesta annettujen tuomioiden ovat olleet nousussa. Tyyppirikoksista annettujen tuomioiden yleisen kehityksen lisäksi tarkastellaan myös tuomiorakenteen muutosta eli sitä, kuinka tyyppirikoksista annetut tuomiot ovat muuttuneet seuraamusjakaumiltaan.⁸³

⁸³ Kuvio 11 Tuomioiden määrät tyyppirikoksissa 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.

Tyypirikoksista päirikoksena annetut tuomiot 2010–2017, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 11 Tuomioiden määrät tyypirikoksissa 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.

Tutkittavien seuraamusten käyttöön vaikuttavat muutokset järjestelmän tietoon tulevasa rikollisuudessa sekä muutokset näihin seuraamuksiin tuomitsemiseen vaikuttavissa käytänteissä. Kyseessä on yhteisvaikutus, jossa rikosseuraamusjärjestelmään tuleva ilmirikollisuus ja laissa seuraamuksille säädetty edellytykset määrittelevät seuraamuksiin valikoitumista. Valikoitumisnäkökulmasta rikostapaukset suodattavat seuraamusjärjestelmän eri vaiheissa eri tavoin, jolloin seuraamukseen johtavia muutoksia tulee tarkastella juuri näissä valikoitumistilanteissa tapahtuneiden muutosten kautta.

Tutkittujen seuraamusten taustalla olevissa rikosprofileissa havaittua muutosta tarkastellaan rikosnimikekohtaisesti luvussa 4.3. Tyypirikoksista annettujen tuomioiden rakenteissa tapahtunutta muutosta on selvitetty rikosnimikekohtaisesti luvussa 5.7. Seuraavassa luvussa rikosseuraamusjärjestelmää tarkastellaan valikoitumisen näkökulmasta ja kuvataan tutkittuihin seuraamuksiin valikoitumiseen vaikuttavia tekijöitä seuraamusjärjestelmän eri vaiheissa.

3 Yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen ja ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavaan yhdyskuntapalveluun valikoituminen

3.1 Valikoitumisen näkökulma

Valikoitumisella viitataan laajassa merkityksessä yhteen keskeiseen rikollista käyttäytymistä selittävään teoriaan, mutta yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen näkökulmista valikoitumista voi tarkastella yhteiskunnallisten (sosiaalinen kausaatio) ja yksilöllisen (sosiaalinen selektio) vaikuttimien yhteytenä tyypillisiin yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen johtaviin rikoksiin. Valikoitumista tarkastellaan läpi koko seuraamusjärjestelmän; poliisin suorittaman esitutkinnan, syyttäjän seuraamuskannanottoensa perusteella tekemän seuraamusselvityspyynnön, rikosseuraamuslaitoksen tuottamien soveltuvuuskannanottojen ja tuomioistuimen tuomitsemiskäytäntöjen osalta. Seuraamusselvitysten sisältö ja rooli tuomioistuimen päätöksenteossa nousevat keskeisiksi valikoitumisen välineiksi, mutta niiden ohella tarkastellaan tuomitsemiskäytäntöä eli sitä, millaisen rikostaustan ja profiilin omaaville yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus tuomitaan. Seuraamusselvityksistä on mahdollista poimia myös yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden dynaamisia taustatekijöitä, kuten päihdeongelma, asumistilanne, ajankäyttö, sosiaaliset suhteet, rikoshistoria, työ ja psyykkinen toimintakyky. Näiden taustatekijöiden selvittämisellä on merkitystä yksilöllisten vaikuttimien merkityksestä rikolliseen toimintaan valikoitumiseen, mutta myös näkökulmasta, jossa sosiaaliin instituutioihin kiinnittyminen vähentää rikosuran jatkamisen riskiä.⁸⁴

Valikoitumisen suhteen keskeiset perspektiivit ovat muutos (aika) sekä menettelytavoissa mahdollisesti havaitut erot (yhdenvertaisuus). Valikoituminen hahmottuu suurelta osin rikoksesta epäiltyjen, syytettyjen, tuomittujen ja täytäntöön pantujen rangaistusten tilastollisesta perspektiivistä. Tarkasteltavina ovat ensinnäkin esitutkintavaiheen selvitettyihin rikoksiin rinnastuva tieto rikoksista epäillyistä, joka bruttotilastossa tarkoittaa sitä, että epäilty kirjautuu jokaisesta tekemästään rikoksesta. Syyttäjälle ilmoitettujen ja ilmoittamatta jätettyjen rikosten määrät ovat niin ikään selvitettävissä rikos- ja pakkokeinotilastosta. Tapauksia, joista syyttäjä on nostanut syytteen, on mahdollista tarkastella tuomiotilastojen valossa. Tutkittavien yhdyskuntaseuraamusten kannalta tärkeää valikoitumista koskevaa tilastoaineistoa ovat seuraamusselvityksen pyytämistä ja ratkaisua sekä yhdyskuntaseuraamusten keskeytymistä koskevat aineistot.

Tuomitsemisvaiheesta on käytettävissä tapauspohjainen aineisto tuomioistuimissa tuomituista rangaistuksista, tuomitsematta jätetyistä ja hylätyistä syytteistä. Pääsääntöisesti henkilö esiintyy tilastossa yhtä monta kertaa kuin ratkaisujakin on ollut, ja tilaston esitystapa on päärikoksen mukainen, eli kutakin syytettyä tai tuomittua kuvataan ratkaisun ankarimman rangaistulajin törkeimmällä rikoksella. Valikoitumisen henkilöpohjainen

⁸⁴ Laub & Sampson 1993, passim.

tarkastelu läpi järjestelmän ei ole Rikos- ja pakkokeinotilaston, Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset -tilaston ja seuraamusselvitystä koskevan tilastoaineiston erilaisten tilastointitapojen vuoksi mahdollista. Tämän tutkimuksen kannalta henkilö pohjaisen ja valikoitumista pitkittäin kuvaavan aineiston puutteet eivät ole ongelma, sillä tutkimustehtävän tavoite painottuu valikoitumisen rakenteissa tapahtuneiden muutosten kuvaamiseen ja vertailuun pidemmällä aikajänteellä.⁸⁵

3.2 Poliisi

3.2.1 Esitutkinta ja rikosten selvittäminen valikoitumisnäkökulmasta

Laajassa merkityksessä rikosprosessi koostuu neljästä päävaiheesta: esitutkinnasta, syyteharkinnasta, oikeudenkäynnistä sekä rangaistuksen täytäntöönpanosta. Rikosprosessin käynnistää jonkin esitutkintaviranomaisen tietoon havaintojen tai ilmoituksen perusteella tullut epäilty rikos, joka on tutkittava esitutkintalaissa säädetyllä tavalla. Poliisin tehtävänä on varmistaa, että kaikki ne rikokset, joilla on etenemismahdollisuutta rikosprosessissa, tutkitaan. Tiivistetysti poliisi selvittää esitutkinnassa tapahtumankulun, osapuolet ja aiheutuneet vahingot. Esitutkintapöytäkirjan valmistuttua se lähetetään syyttäjälle. Ilman esitutkinnan suorittamista syyttäjän ei ole mahdollista toteuttaa syyteharkintaa, mutta toisaalta syyttäjä voi toimia esitutkinnan käynnistäjänä.⁸⁶ Esitutkinta merkitsee pääosin syyteharkintaan tarvittavien seikkojen selvittämistä, mutta se kytkeytyy myös seuraamuksen valintaan liittyvien tarpeiden tyydyttämiseen. Esitutkintalain (22.7.2011/805) ensimmäisen luvun 2§ 1 kohdan mukaan esitutkinnassa selvitetään asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat.

Poliisin toiminnan osalta keskeinen valikoitumisen prosessi on esitutkinta, josta valikoituminen rikosseuraamusjärjestelmään alkaa. Rikosten esikäsittelyvaiheella tarkoitetaan niitä esitutkinnan alkuvaiheeseen liittyviä toimenpiteitä, joilla päätetään ilmoituksen aiheuttamista toimenpiteistä. Poliisin hallintorakenneuudistuksen myötä poliisilaitosten hallinnollisia rakenteita, niiden suunnittelua ja toteutusta on valtakunnallisesti ohjattu suuntaan, jossa poliisilaitosten rakenteisiin tulisi perustaa erillinen henkilöstöhallinnollinen rikosten esikäsittely-yksikkö. Näiden REK-yksiköiden tarkoituksena on nimenomaisesti rikosten esikäsittelyvaiheen käytännön toteutus, mikä tarkoittaa juttumassan seulontaa, tutkimatta jätettäviin juttuihin liittyvää päätöksentekoa, esiselvitysten toteuttamista, rikosten sarjoittamista, tutkinnan keskittämisen valmistelua ja työjohtamista.

⁸⁵ Rikollisuuden määrää ja piirteitä kuvattaessa kriminologiassa sovelletaan yleisesti niin kutsutua Sellinin periaatetta, jonka mukaan aikaisemmat viranomaiskontrollin ja rikosprosessin vaiheet tuottavat luotettavampaa tietoa rikollisuudesta kuin myöhemmät. Siten poliisilasto kuvaa pääsääntöisesti syyttäjä- ja tuomioistuintilastoa luotettavammin rikoskäyttäytymisen määrää ja piirteitä. Rikollisuustilanne 2017, s. 1.

⁸⁶ Esitutkintaa ja pakkokeinoja koskevat keskeiset säädökset ovat vuonna 2011 annetut esitutkintalaki (ETL, 805/2011) ja pakkokeinolaki (PKL, 806/2011). Helminen & al. 2014. Esitutkintalaki ei varsinaisesti määrittele esitutkinnan käsitettä. Esitutkintalain 2 luvun 1 §:n mukaan esitutkinnan toimittaa poliisi. Poliisin lisäksi esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset siten kuin niiden esitutkintatoimivallasta on säädetty rajavartiolaissa (578/2005), rikostorjunnasta Tullissa annetusta laissa (623/2015) ja sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetussa laissa (255/2014). Esitutkintaviranomaisten lisäksi esitutkintaan osallistuu syyttäjä.

Esikäsittely-yksiköiden tavoitteena on edistää varsinaista esitutkintaprosessia laadun ja tehokkuuden näkökulmista. Käytännössä rikosasioiden esikäsittelyn korostuminen on seurausta poliisihallinnossa koetusta tarpeesta tunnistaa esikäsittely omaksi prosessikseen, mutta sisällöllisesti se käsittää yksinkertaisesti ne ratkaisut, joissa poliisi arvioi vireille tulleen asian kuulumista toimivaltaansa ja syytä epäillä -kynnyksen ylittymistä. Esikäsittelyn ja esitutkinnan välinen prosessuaalinen ero on päätös esitutkinnan suorittamisen aloittamisesta.⁸⁷

Haastatteluaineiston perusteella havaittiin, että esikäsittely-yksiköt ovat varsin uusi ilmiö, eivätkä niiden toimintamallit tai kokoonpanot ole valtakunnallisesti yhdenmukaisia. Kuitenkin yksiköiden olemassaolon merkitys esitutkintaan valikoituvien tapausten linjakkuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta on tunnistettu hyvänä tavoitteena.⁸⁸ Rikosten määrittelyiden alueelliseen eroavuuteen on poliisissa kiinnitetty huomiota jo pitkään, ja kirjaamiskäytänteitä on yhdenmukaistettu. Tutkittaviin yhdyskuntaseuraamuksiin tyypillisesti johtavien rikosten käsittelyyn esikäsittelyvaihetta koskevat poliisin organisaatiouudistukset vaikuttavat kuitenkin vain vähän. Siltä osin kuin esikäsittely-yksikön toimenkuvaan kuuluu esitutkinnan rajoittamisesitykseen johtavien juttujen seulonta tai esitutkinnan toimittamatta jättäminen, voi esikäsittelyvaiheessa tehdyillä valinnoilla olla vaikutusta myös tutkittaviin yhdyskuntaseuraamuksiin tyypillisesti johtavien rikosten esitutkintaan ja niistä annettuihin tuomioihin. Näitä vaikutuksia käsitellään jäljempänä rikosrakenteessa tapahtuneiden muutosten analyysin yhteydessä.⁸⁹

Rikosprosessin näkökulmasta esikäsittely on myös seuraamusjärjestelmään valikoitumisen ensimmäinen vaihe. Laajemmin ajatellen valikoitumista tapahtuu jo ennen tätäkin rikosten ilmituloon vaikuttavien tekijöiden seurauksena. Tilastoidut rikosten selvitysasheet antavat kuvan ilmoitettujen ja selvitettyjen rikosten välisestä suhteesta pitkällä aikajänteellä, mutta ne vakioivat poliisilta kokonaan piiloon jäävän rikollisuuden vaikutuksen suhdelukuun. Piilorikollisuuden huomioiminen alentaisi kiistatta selvityssastetta. Myöskään rikosentekijän kiinnijäämisriskiä ei ole mahdollista arvioida suoraan tilastojenmukaisesta selvityssasteesta.

Taulukko 2 Tyypillisesti tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin johtavien rikosten tietoon-tulo ja selvitysprosentti 1997–2017. Lähde PolStat

Vuosi	Törkeä rat-tijuopumus 23:4§1/1–3	Pahoin-pitely 21:5§1	Huumaus-ainerikos 50:1§1/1–4	Rattijuopumus 23:3§1–3	Petos 36:1§1–2	Varkaus 28:1§1
1997	13723 97%	16503 76%	7852 91%	7039 96%	6518 103%	109094 14%
1998	13348 102%	16975 76%	8911 89%	7457 101%	6158 87%	111560 14%
1999	12829 98%	17128 78%	10710 91%	8166 96%	5541 90%	113511 13%

⁸⁷ Virta 2017, s. 9–10, 56.

⁸⁸ Haastattelut D2, D4.

⁸⁹ Haastattelut D1, D2, D4. Keinänen 2004, s. 110.

2000	13374 101%	18061 75%	12691 93%	9397 99%	6330 82%	112981 14%
2001	13320 102%	17084 79%	12115 102%	9391 100%	5625 90%	100678 14%
2002	13616 99%	18039 75%	5807 110%	9298 98%	6304 75%	98579 14%
2003	14511 97%	18940 78%	5232 86%	10057 96%	5481 91%	94486 15%
2004	15794 99%	19326 83%	4682 95%	11106 99%	5566 90%	83907 16%
2005	14917 99%	19745 81%	4592 96%	11048 99%	6340 94%	74403 17%
2006	14485 98%	20059 81%	4175 88%	11173 98%	6367 80%	68920 16%
2007	14957 99%	22198 77%	4218 87%	12437 99%	7090 89%	67797 17%
2008	13716 100%	22507 79%	4847 83%	11975 100%	8218 76%	66674 18%
2009	12222 99%	20999 81%	5502 80%	10894 98%	9552 79%	68003 17%
2010	11183 101%	21176 79%	5688 92%	9775 101%	7865 104%	65448 18%
2011	11332 98%	26284 74%	6138 84%	9924 98%	9026 88%	68315 16%
2012	10250 100%	24938 78%	5707 88%	8678 98%	11092 75%	61965 15%
2013	8948 100%	23602 76%	5891 84%	8881 96%	11292 81%	64756 15%
2014	8247 98%	21514 78%	5268 84%	9184 96%	10777 80%	65016 14%
2015	7772 98%	22387 70%	5310 79%	9734 97%	12561 79%	63418 13%
2016	7198 99%	22358 67%	5520 79%	9916 95%	11819 89%	58629 14%
2017	6973 97%	22656 64%	6016 78%	10581 96%	11012 86%	55233 14%

Ymmärrettävästi tilastoitu selvitysprosentti on korkea poliisin oman valvonnan kautta ilmi tulleissa rikoksissa, kuten liikennejuopumuksissa, mutta näihin rikoksiin liittyy myös suuri piilorikollisuuden osuus. Tutkittavien yhdyskuntaseuraamusten kannalta piilorikollisuuden määrällä ja oletetulla historiallisella muutoksella on merkittävä vaikutus. Kun suurin osa yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistuksiin johtaneista tuomioista annetaan päärivoksi olleesta rattijuopumuksesta tai sen törkeästä tekemuodosta, vaikut-

tavat muutokset liikennejuopumusten piilorikollisuudessa keskeisesti myös yhdyskunta-seuraamusten käyttömääriin. Tämän rikosprosessia edeltävän valikoitumisen merkitystä on vaikea arvioida.⁹⁰

Myös pimeänä poliisin tietoon ilmoitettujen rikosten kehityksellä on olemassa selvä yhteys tutkittaviin seuraamuksiin valikoitumiseen. Pimeiksi rikoksiksi kutsutaan rikoksia, joiden tekijää ei valmiiksi tiedetä. Ne ovat poliisille kaikkein hankalimpia tutkittavia. Pimeiden rikosten joukossa on paljon omaisuusrikoksia, kuten nettipetoksia ja varkauksia, mutta myös esimerkiksi pahoinpitelyitä. Yleisesti pimeiden omaisuusrikosten pienet selvitysprosentit selittyvät muun muassa sillä, että usein lähtötiedot ovat todella haastavat. Tutkittavien seuraamusten kannalta pimeillä rikoksilla on varsin pieni merkitys, sillä varsinkin rattijuopumusrikoksissa pimeiden rikosten määrä on vähäinen ja nekin selvitetään lähes täysin. Pahoinpitelyistä tulee viranomaisten tietoon pimeinä vajaa neljännes (2017).

Pimeiden pahoinpitelyiden määrä on pysynyt 2010-luvulla hieman yli 5000 tapauksen vuositasolla, kun samalla aikavälillä niiden selvitysprosentti on laskenut 40:stä 30 prosentin tasolle. Varkauksista noin 90 % tulee pimeänä viranomaisten tietoon ja hitaasti pienenevä osa näistä pystytään selvittämään (2017: 7 %).

Taulukko 3 Tyypillisesti tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin johtavien rikosten tietoon tulo (rikosta) pimeinä rikoksina niiden ja selvitysprosentti 1997–2017. Lähde PolStat

Vuosi	Törkeä rattijuopumus 23:4§1/1–3	Pahoinpitely 21:5§1	Huumausainerikos 50:1§1/1–4	Rattijuopumus 23:3§1–3	Petos 36:1§1–2	Varkaus 28:1§1
1997	33 70%	4288 25%	238 29%	39 62%	1646 24%	98138 5%
1998	47 81%	4564 37%	274 39%	38 92%	1740 34%	100571 7%
1999	36 100%	4655 37%	362 38%	28 96%	1506 70%	102084 7%
2000	37 100%	5000 37%	446 35%	40 68%	1728 52%	102322 7%
2001	50 100%	4602 41%	441 45%	40 75%	1594 61%	90649 8%
2002	119 78%	5005 38%	332 43%	81 90%	1790 45%	88486 8%

⁹⁰ Piilorikollisuuden käsittävät kaikki ne rikokset, jotka eivät päädy viranomaisten tietoon eivätkä tästä johtuen näy viranomaistilastoissa. Tosiasiallinen rikollisuus eli kokonaisrikollisuus on sekä pahoinpitely- että ryöstörikollisuudessa tuntuvasti suurempaa kuin poliisin tietoon tuleva rikollisuus. Toteutettujen uhritutkimusten mukaan sekä pahoinpitelyrikoksista että ryöstörikoksista pääosa jää tulematta ilmi. Näin ollen viranomaistilastojen ulkopuolelle (piilorikollisuus) jää sitä suurempi osa teoista, mitä lievemmästä väkivallasta on kyse. Vuoden 2016 kansallisen rikosuhritutkimuksen mukaan vähintään läimäisyn käsittävää väkivaltaa kokeneista 10 prosenttia kertoi jostakin tapauksesta ilmoitetun poliisille.

2003	142 102%	5091 41%	355 35%	117 84%	1643 65%	85153 8%
2004	124 92%	4931 44%	363 35%	132 86%	1379 58%	75484 9%
2005	118 104%	4969 42%	374 43%	112 102%	1418 65%	66962 11%
2006	132 94%	5066 40%	405 30%	145 89%	1645 62%	61847 9%
2007	181 99%	5692 37%	422 34%	183 96%	1919 64%	60670 10%
2008	172 102%	5564 39%	493 26%	160 94%	2510 51%	59400 10%
2009	151 99%	5163 42%	646 29%	182 87%	2975 53%	60336 9%
2010	170 102%	5137 39%	608 39%	166 99%	2496 74%	58039 9%
2011	148 92%	5698 38%	704 39%	165 97%	3157 59%	61322 9%
2012	154 105%	5202 39%	725 30%	164 88%	3645 54%	56224 8%
2013	146 96%	4956 37%	858 31%	190 92%	4049 57%	58807 8%
2014	149 98%	4777 35%	769 26%	202 92%	3743 56%	59086 7%
2015	151 99%	4908 32%	810 26%	246 96%	4696 52%	57847 7%
2016	151 97%	4952 32%	771 22%	246 93%	4304 55%	53100 7%
2017	159 98%	5047 31%	1009 24%	282 94%	3717 63%	50082 7%

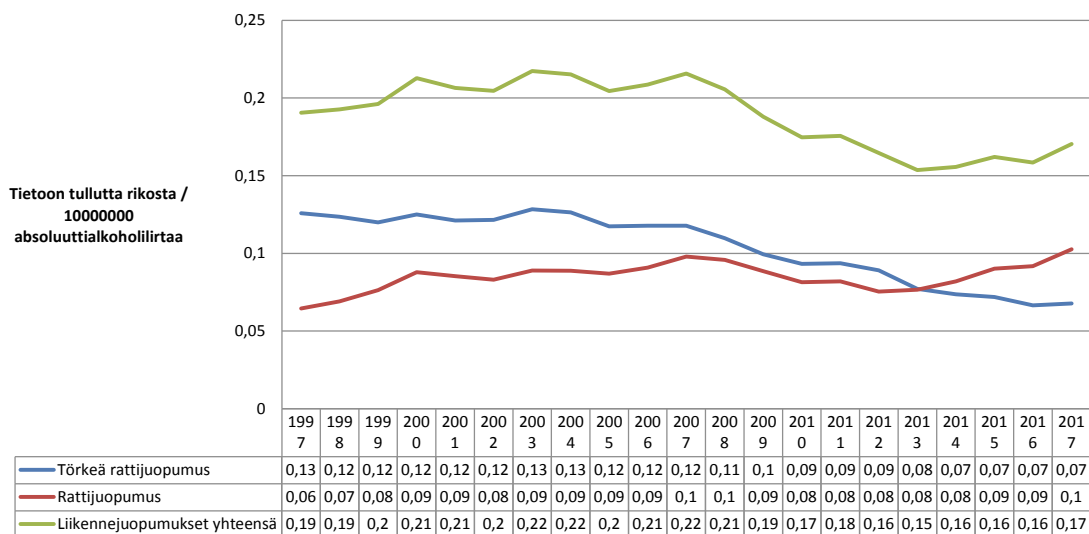
3.2.2 Liikennejuopumukseen syylistyminen valikoitumista ohjaavana tekijänä

Rattijuopumus ja sen törkeä tekomuoto ovat yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen yleisimpiä taustarikoksia. Liikennejuopumusten osalta havaitut selvät rakenteelliset muutokset ilmirikollisuudessa, kuten törkeiden rattijuopumusten määrän lasku ja perusmuotoisten rattijuopumusten lisääntyminen, saattavat selittyä yhtäältä valvonnan määrissä ja valvonnan rakenteissa tapahtuneella muutoksella, toisaalta esimerkiksi alkoholin ja huumausaineiden käyttökulttuurin muutoksella. Tällöin selityksen taustalla saattaisi olla laajempi yhteiskunnallinen kehityskulku, johon vaikuttavat esimerkiksi kaupungistuminen, jonka seurauksena yhä useammalla on mahdollisuus hyödyntää joukkoliikennettä. Kuitenkin ajo-oikeuksien määrä on kasvanut keskimäärin väestönkasvua nopeammin.

Ajoneuvotiheyden kasvaessa rakenteelliset muutokset eivät ole vähentäneet halukkuutta irtautua kokonaan mahdollisuudesta käyttää autoa liikumisvälineenä.

Toisaalta liikennejuopumusten määrän yhteys alkoholin kulutukseen ei vaikuta aivan niin yksiselitteiseltä, kuin vielä 2010-luvun puolivälissä näytti.⁹¹ Huumausaineiden osuuden merkittävä kasvu näkyy viranomaisten tietoon tulleiden rattijuopumusrikosten lisääntymisenä, mutta huumausaineilla on pääosin poliisin kvalifointiperusteiden rajoittavuudesta johtuen vain marginaalinen vaikutus törkeisiin rattijuopumuksiin.⁹² Tältä osin pelkän alkoholin kokonaiskulutuksen yhteys perusmuotoisten rattijuopumusten määrään ei ole aikaisemman kaltainen, sillä perusmuotoisten rattijuopumusten määrät ovat olleet lievässä kasvussa vuodesta 2013, kun taas tilastoitu alkoholin kulutus on samalla ajanjaksoilla laskenut 1,3 litraa⁹³ henkilöä kohden. Kokonaisrikollisuuden hahmottaminen liikennejuopumusten osalta on haastavaa, vaikka problematiikan selvittämisellä onkin pitkät perinteet myös suomalaisessa tienvarsi- ja ratsiatutkimuksessa.⁹⁴

Tilastoitujen rattijuopumusrikosten määrä miljoonaa absoluuttialkoholilitraa kohti vuosina 1997–2017

Kuvio 12 Rattijuopumusrikosten määrä suhteutettuna kulutettuun alkoholiin 1997–2017. Lähde Tilastokeskus.

⁹¹ Kinnunen 2014.

⁹² Lepola 2017, s. 16, 19.

⁹³ Alkoholijuomien kulutus 15 vuotta täyttäneitä asukasta kohti 100 %:n alkoholina muuttujina Alkoholijuomien kulutus ja Vuosi.

⁹⁴ Alle 20-vuotiaiden keskuudessa ajokorttien määrä on vähentynyt. Yli 20-vuotiaita ajokortin haltijoita on kuitenkin aiempaa enemmän. Yli 64-vuotiaiden ajokortin haltijoiden osuus ajo-oikeuden haltijoista kasvaa voimakkaasti. Kehityksen voi olettaa jatkuvan samankaltaisena tai vielä kiihtyvän väestön ikääntymisen myötä. <http://liikennejarjestelma.fi/toimintaymparisto/kuljettajat-luvat/ajokortit/>. Rikollisuustilanne 2017, s. 6.

Yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tyypillisesti johtavien liikennejuopumusrikosten näkökulmasta Liikkuvan poliisin lakkauttaminen on ollut merkittävä rakenteellinen muutos, sillä Liikkuvalla poliisilla oli ollut oma merkittävä roolinsa kontrollin lisääjänä yhteiskunnassa 1930-luvulta lähtien.⁹⁵ Osana poliisin kolmatta hallintorakennuudistusta vuonna 2014 tapahtuneen lakkauttamisen seurauksena liikennevalvonnasta muodostettiin poliisilaitosten sisälle omat sektorinsa. Hallintorakennuudistuksen yhteydessä korostettiin, että liikennevalvonnan ja liikenneturvallisuusyhteistyön tulee säilyä toimeenpanossa sekä määrällisesti että laadullisesti vähintään vuoden 2012 tasolla. Lisäksi oletettiin, että organisaatiouudistuksen etuna olisi muun muassa strategisen ohjauksen jäntevöityminen. Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskerhomuksen mukaan liikennevalvonnan strateginen ohjaus ei kuitenkaan ole vahvistunut, eikä poliisin yleisstrategiassa ole liikennevalvontaa käsitteleviä linjauksia vuosille 2017–2020. Liikenneturvallisuutta ei ole tarkastuksen mukaan huomioitu myöskään sisäisen turvallisuuden strategiassa 2017.⁹⁶

Poliisissa liikennevalvontaan käytetty työaika on laskenut, mutta tuloksellisuus kasvanut.⁹⁷ Poliisin toiminnalle on tyypillistä, että suoritettavia mitataan tarkasti, mutta toimien vaikuttavuutta ei juurikaan tutkita. Nykyprosessi ajaa osaltaan tilastoihin keskittymiseen, kun pyritään maksimaalisen tehokkaaseen läpivirtaukseen eikä aina varsinaiseen juttujen tutkimiseen.⁹⁸ Käytössä olleiden poliisin tilastoaineistojen (PolStat) ja toteutettujen haastatteluiden perusteella ilmeni, että eri vuosien tunnusluvut eivät ole liikennevalvonnassa vertailukelpoisia johtuen seurantajärjestelmien ja valvonnan muotojen muutoksesta, automaattivalvonnan lisääntymisestä sekä käytänteiden uudistumisesta. Pidemmän aikavälin seurantaa ja vertailua on hankaloittanut myös se, että paikallispoliisi ei ottanut käyttöön Liikkuvan poliisin käyttämiä tarkkoja seurantatapoja ja -mittareita, kun liikennevalvonta siirrettiin sen vastuulle. Poliisin tilastojen mukaan tarkastelujaksolla 1998–2018 poliisin suorittamien puhallutusten määrä on liki 12-kertaistunut, mutta valvonnan rakenne on muuttunut. Vaikka useiden poliisin toteuttamien liikennevalvontasuoritteiden tilastointitapoihin liittyykin epävarmuustekijöitä⁹⁹, on tietoon tulneiden törkeiden rattijuopumusten määrän puolittuessa, alle rangaistavuusrajan 0,5 promillea puhaltaneiden osuus lisääntynyt koko 2010-luvun. Toisaalta liikenneonnettomuuden tai liikenteestä johtuvan tehtävän yhteydessä liikennejuopumuksesta tehtyjen rikosilmoitusten määrä on 2010-luvulla ollut huomattavasti 2000-luvun ensimmäistä vuosikymmentä matalammalla tasolla. Yhtenä syynä tähän on pidetty valvonnan rakenteen keskittymistä suurten liikennemassojen valvontaan, jolloin haja-asutusalueilta poliisin tietoon tulleet liikennejuopumukset ovat ilmenneet usein liikenneonnettomuuden kautta.¹⁰⁰

⁹⁵ Kivivuori et al. 2018, s. 136.

⁹⁶ Poliisin liikennevalvonta 5/2019, s. 15–16, 22–23.

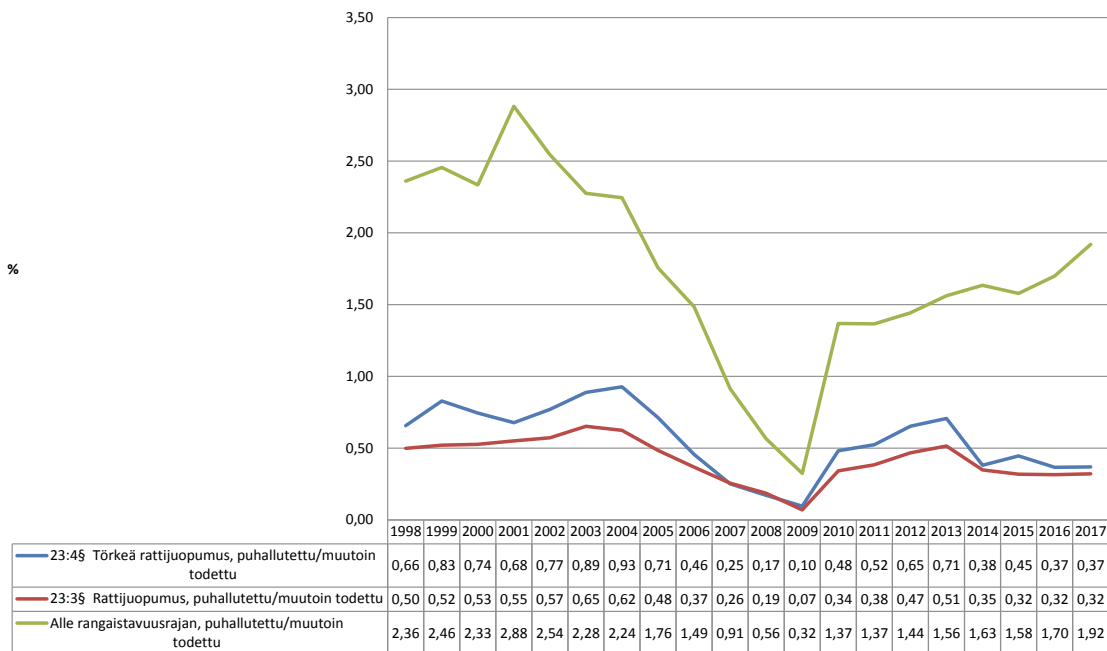
⁹⁷ Poliisin liikennevalvonta 5/2019, s. 28.

⁹⁸ Rikostorjunnan tila 1/2018, s. 37.

⁹⁹ Poliisin liikennevalvontasuoritteista kirjatut tiedot eivät kaikkien vuosien osalta ole vertailukelpoisia, koska toimenpiteiden kirjaamiskäytännöt ja ohjeistukset ovat vuosien kuluessa vaihdelleet. Tarkasteltavien vuosien aikana on myös ollut kolme eri hätäkeskusjärjestelmää käytössä, mikä myös saattaa aiheuttaa jotain vaihtelua tehtävien ja toimenpiteiden kirjaamisissa.

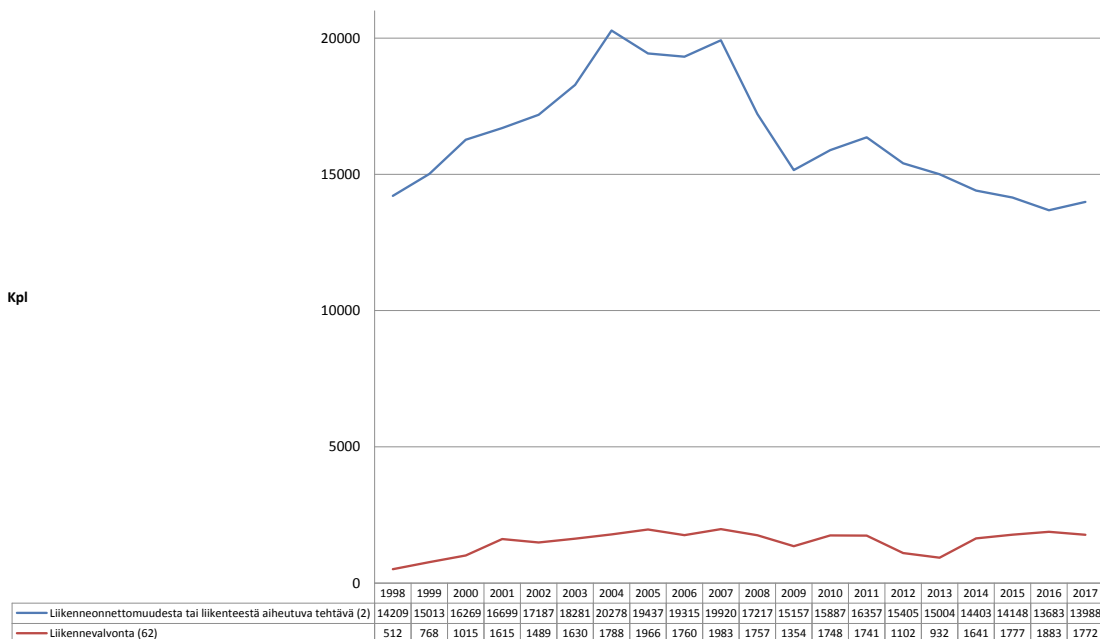
¹⁰⁰ Kuvio 14 Rikosilmoitukset liikennejuopumuksesta - liikenneonnettomuudesta tai liikenteestä aiheutuvassa tehtävässä ja liikennevalvonnassa todetut 1998–2017. Lähde PolStat. Haastattelut D4–D6.

Poliisin liikennevalvontasuoritteissa todettu ajoneuvon kuljettajan päih- tymystila 1998–2017, osuudet testatuista

Kuvio 13 Poliisin liikennevalvonta: todettujen päihtyneisyyssyistilojen osuudet. PolStat

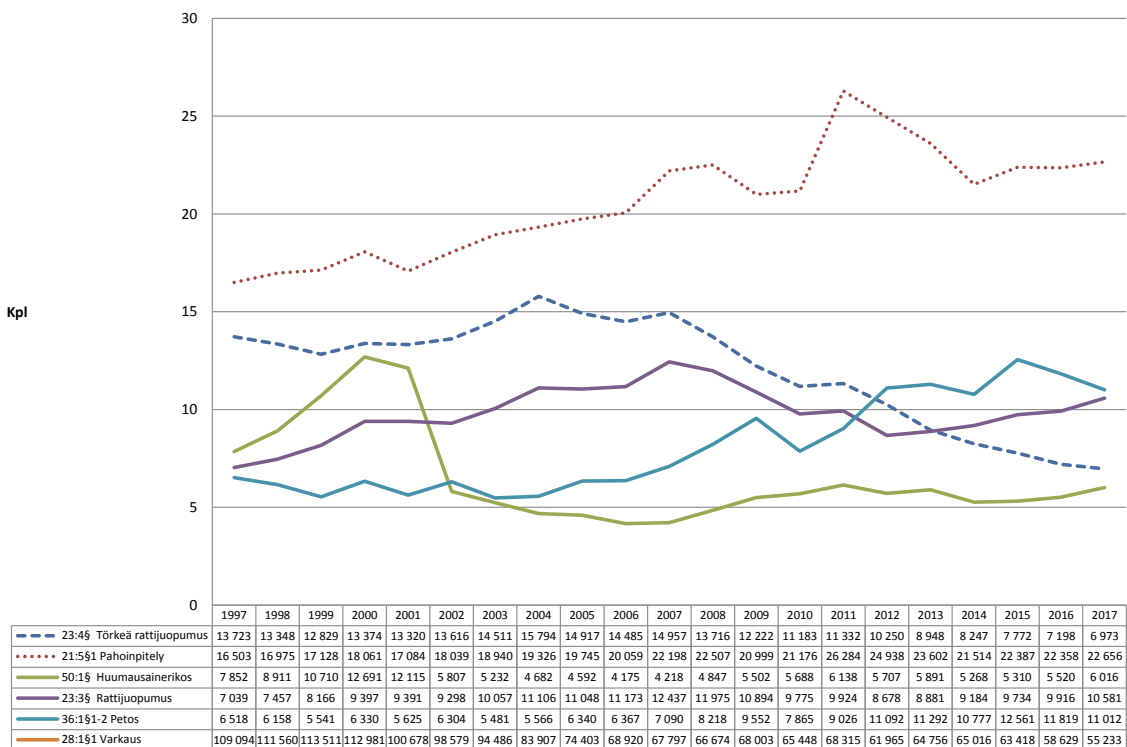
Poliisin liikennevalvontasuoritteita 1998–2017: rikosilmoitus liikenne- juopumuksesta (702)

Kuvio 14 Rikosilmoitukset liikennejuopumuksesta - liikenneonnettomuudesta tai liikenteestä aiheutuvassa tehtävässä ja liikennevalvonnassa todetut 1998–2017. Lähde PolStat

Poliisin tietoon tulleiden rikosten tilastossa törkeiden rattijuopumusten määrä on puo-
littunut yhdyskuntapalvelun olemassaolon aikana. Pahoinpitelyjen määrä on kasvanut,
mutta niiden osuus muuntokelpoisten vankeusrangaistusten määrästä on huomattavasti
pienempi.¹⁰¹ Yhdyskuntapalvelujen määrään vaikuttaa erityisen voimakkaasti juuri tör-
keiden rattijuopumusten väheneminen, koska rattijuopumusrikoksista yhdyskuntapalve-
luun tuomitseminen ehdottoman vankeuden sijaan on yleisempää kuin muista rikoksista.
Rattijuopumustuomioista yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen
sijaan tuomitaan hieman yli puolet muuntokelpoisista, pahoinpitelytuomioista vajaa 40
% ja varkaustuomioista vain 13 %. Rattijuopumuksesta tuomittiin muuntokelpoisista yh-
dyskuntapalveluun vuonna 2016 n. 20 % ja petoksesta n. 30 %. Rikosnimikkeiden osalta
käyttöasteissa on havaittu alueellisia eroja.

Viranomaisten tietoon tulleet tyypirikokset 1997–2017

Kuvio 15 Yleisimpien yhdyskuntapalvelun taustalla olevien rikosnimikkeiden kehitys 1997–2017.
Lähde PolStat

Poliisin toiminnan vaikutukset tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin valikoitumiseen
liittyvät rikosasioiden esikäsittely-yksiköiden toiminnan yhdenmukaisuuteen ja arvioihin
viranomaisten tietoon tulematta jäävien rattijuopumusrikosten määrästä. Koska tutkit-
tavien yhdyskuntaseuraamusten soveltamisala ja käytänteet ovat muodostaneet erityi-
sesti yhdyskuntapalvelusta ja valvontarangaistuksesta rattijuopumusrikoksiin tyypilli-

¹⁰¹ Taulukko 2 Tyypillisesti tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin johtavien rikosten tietointulo ja
selvitysprosentti 1997–2017. Lähde PolStat.

sesti profiloituvia seuraamusmuotoja, on rattijuopumuksilla merkittävä ja suora vaikutus tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käyttömääriin. Näin ollen kysymys seuraamusten käytön tehostamisesta linkittyy poliisin valikoitumisperspektiivistä liikennevalvonnassa tapahtuneisiin muutoksiin ja eri aineistojen tuottamiin käsityksiin päihtyneenä liikenteessä ajavien todellisen määrän muutoksesta.

3.3 Syyttäjä

3.3.1 Seuraamuskannanotto ja syyteharkintaan liittyvä valikoituminen

Syyttäjän toiminnan osalta keskeisin tutkittava valikoitumista koskeva prosessi on seuraamuskannanotto. Syyteharkinnassaan syyttäjä suhteuttaa tutkittua tekoa rikoslaissa esitettyyn teonkuvaukseen, minkä perusteella voidaan todeta tapahtuneen olleen joko rikos tai ei. Myös epäillyn syyllisyys rikoksen tekoon on selvitettävä. Jos epäilyn tueksi on mahdollista esittää todennäköiset syyt, johtaa syyteharkinta syytepakkoperiaatteen mukaisesti pääsääntöisesti syytteen nostamiseen.¹⁰² Syytteen nostamisen ohella syyttäjä esittää yleensä alustavan seuraamuskannanottonsa haastehakemuksessa, jossa ROL 5:3.1 5k:n mukaan on ilmoitettava muun muassa rangaistusvaatimus ja lainkohta, johon vaatimus perustuu. Vaikka syyttäjä ei olisikaan lain mukaan velvollinen ilmoittamaan vaatimansa rangaistuksen lajia tai pituutta, on jo haastehakemukseen sisältyvä perusteltu seuraamuskannanotto välttämätön erityisesti kirjallisessa menettelyssä ratkaistavien asioiden osalta. Kirjallisen menettelyn asettamien vaatimusten ohella myös muiden lainmuutosten yhteydessä esiin nousseiden näkemysten syyttäjän velvollisuudesta esittää perusteltu seuraamuskannanotto on nähty lisänneen kannanottojen yksilöivyyttä ja perusteltavuutta. Toisaalta aikaisemmissa tutkimuksissa seuraamuskannanottojen välillä on havaittu vaihtelua eri käräjäoikeuksien välillä. Konkreettisen rangaistusseuraamuksen esittämistä haastehakemuksessa on pidetty myös perusteettomana, sillä vasta pääkäsittelyssä tapahtuneen todistelun vastaanottamisen jälkeen on arvioitavissa seuraamusharkinnassa huomioonotettavat seikat.¹⁰³

Osana laajempaa organisaatiouudistusta Syyttäjälaitos on ottanut käyttöönsä rikosasioiden nopeutetun käsittelyn, jonka tavoitteena on ollut tehostaa toimintaa ja yhtenäistää ratkaisukäytäntöä. Nopean toiminnan kohteeksi on tarkoitettu rikosasiat, joiden ratkaiseminen ei vaadi mittavaa oikeudellista pohdintaa. Haastattelujen perusteella seuraamuskannanottojen laadun suhteen ei pääsääntöisesti ilmennyt ongelmia, mutta syytetyn entisyyden selvittämiseen toivottiin kiinnitettävän enemmän huomiota syyteharkintavaiheessa. Rikosmenneisyyden puutteellisella selvittämisellä koettiin olevan järjestelmän tehokkuutta heikentäviä vaikutuksia etenkin kirjallisen menettelyn tapauksissa, joissa syyttäjä on rakentanut seuraamuskannanottonsa lajinvalinnan puutteellisten tietojen varaan ja tuomioistuिन on joutunut siirtämään asian käsittelyn pääkäsittelyyn harkitessaan

¹⁰² Syyttämättä jättäminen on mahdollista oikeudenkäymiskaaren yleissäännösten ja toimenpiteistä luopumista koskevien erityissäästöjen nojalla.

¹⁰³ ROL 5 A:1.2:n mukaan kirjallisessa menettelyssä on mahdollista tuomita enintään yhdeksän kuukauden vankeusrangaistus ja yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus edellyttää, että vastajalle varataan tilaisuus suullisen lausuman antamiseen (ROL 5 A:5:n). Näiden arvioimiseksi on siis haastehakemuksesta käytävä ilmi vaadittavan seuraamuksen laji ja määrä. Siiki 2013, s. 265–266.

ankaruudeltaan kovemman lajista seuraamusta.¹⁰⁴ Tutkittaviin yhdyskuntaseuraamuksiin johtaneet tyyppirikostapaukset ovat kuitenkin usein luonteeltaan melko yksinkertaisia, jolloin odotettavissa oleva seuraamus on melko hyvin ennakoitavissa. Esimerkiksi liikennejuopumusten kaltaisissa tapauksissa perusteltu rangaistusvaatimus on ymmärrettävästi helpompi tuottaa ja näin ollen mahdollistaa tehokkaamman prosessin. Toisaalta kirjallisessa menettelyssä käsiteltävänä olevien rikosasioiden tavanomaisuudesta (liikennerikokset, vähäisemmät huumausainerikokset, omaisuusrikokset) johtuen niiden odotettavissa oleva rangaistus on melko vakiintunut eikä niihin tyypillisesti myönnetä avustajaa oikeusapulain nojalla. Näissä tapauksissa vastaaja joutuu yleensä huolehtimaan puolustuksestaan itsenäisesti.

Joka tapauksessa esitutinnan valmistuttua syyttäjä voi seuraamuskannanottonsa ja harkintansa perusteella päätyä esittämään sopivaksi seuraamukseksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan tuomittavaa yhdyskuntaseuraamusta ja tilata Rikosseuraamuslaitokselta seuraamusselvityksen. Seuraamusselvityksen tarkoituksena on selvittää syytetyn kykyä suoriutua harkitusta seuraamuksesta, mutta sen lopputulos ei sido tuomioistuinta. Harkitessaan seuraamuskannanotossaan seuraamusselvityksen tilaamistarvetta syyttäjä punnitsee mahdollisuutta yhdyskuntaseuraamukseen pääasiassa syytetyn rikoshistoriaa koskevien lain mukaisten estetekijöiden valossa. Seuraamusselvityksen tilaamiskynnyksen ylittymiseen vaikuttavat siten jo syyteharkintavaiheessa aikaisemman rikollisuuden laatu, tiheys, tyyppi, teoista kulunut aika sekä aikaisempien rangaistusten määrä ja laatu. Myös aikaisemmista rikoksista mahdollisesti ilmenevät päihdeongelmat tai epäily rikollisen toiminnan jatkamisesta saattavat vaikuttaa negatiivisesti päätökseen tilata seuraamusselvitys. Näiden estetekijöiden punninta eroaa yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen välillä lähinnä niiltä osin kuin ne koskevat uhkaa rikollisen toiminnan jatkamisesta. Valvontarangaistukseen soveltuvuuden esteenä voi olla esimerkiksi nettirikollisuus tai lähisuhdeväkivalta, joiden jatkamisriski kotiolosuhteissa voi osoittautua suureksi. Kuitenkin joissakin tapauksissa, joissa päihdeiden käyttö muodostaa esteen yhdyskuntapalvelulle, saattaa valvontarangaistus tulla erityisesti Rikosseuraamuslaitoksen korostaman näkemyksen mukaan kyseeseen sen tehokkaamman valvonnallisen olottuvuuden ansiosta.

Mikäli seuraamusselvitystä ei katsota tarpeelliseksi tilata syyteharkintavaiheessa, voi myös tuomioistuin tarpeelliseksi katsoessaan tilata sen. Kuitenkin esimerkiksi Hallituksen esityksessä rikoslain 6 luvun 10 §:n ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain sekä eräiden muiden lakien muuttamisesta on korostettu syyttäjän vastuuta seuraamusselvityksen pyytäjänä erityisesti henkilöstä ensimmäistä kertaa selvitystä tilattaessa.¹⁰⁵ Haastatteluaineiston perusteella syyteharkintavaiheen kriittistäkin suhtautumista seuraamusselvityksen tilaamiseen ei pidetty ongelmallisena, sillä asia tulisi rajanvetotapauksissa punnittavaksi kuitenkin uudelleen myös tuomioistuinkäsittelyssä. Kuitenkin muutamat kyselyyn vastanneet syyttäjät kokivat seuraamusselvitykset usein ylimyönteisinä erityisesti selvästi päihdeongelmaisten tapauksissa, jolloin yhdyskuntaseuraamuksen tuomitsematta jättäminen oli todennäköinen. Seuraamusselvityksen työl-

¹⁰⁴ Näissä tapauksissa viitattiin usein törkeisiin rattijuopumuksiin, joista syyttäjä on esittänyt puutteellisin tiedoin ehdollista, vaikka tuomioistuin on esimerkiksi rikosrekisteritietojen perusteella päättänyt harkitsemaan kiinteää rangaistusta. Haastattelut B5, B6. HelHO 2010:5. <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/ho/2010/helho20101660>.

¹⁰⁵ HE 120/2018 vp, s. 27.

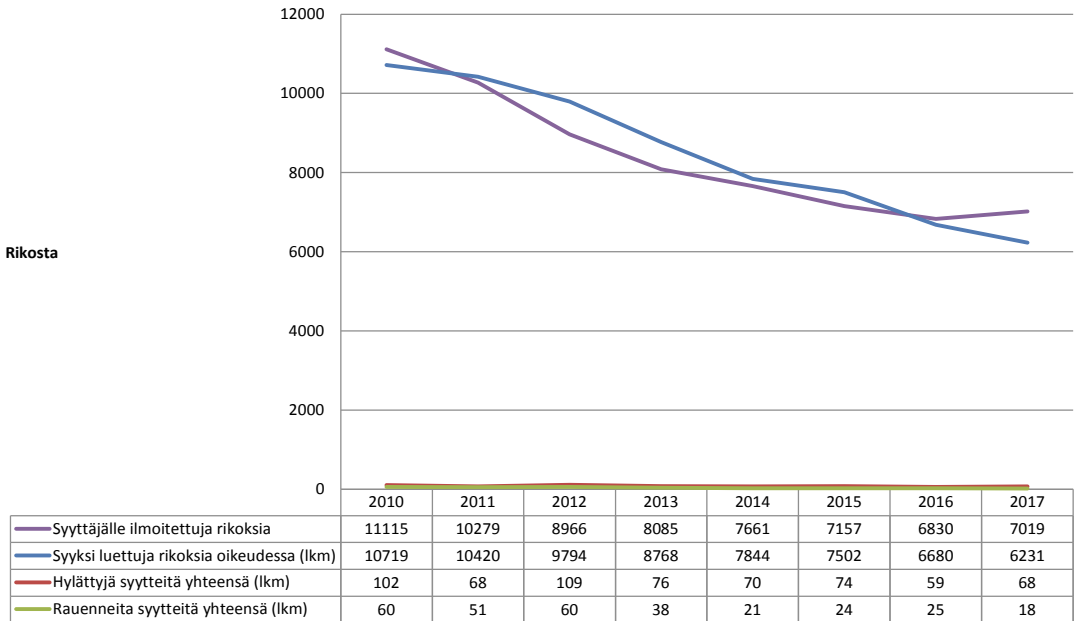
listävyyden kannalta yleisesti pidettiin hyvänä, ettei selvityksiä kuitenkaan tilattu varmuuden vuoksi.¹⁰⁶

3.3.2 Syyteharkintavaiheen valikoituminen keskeisimmissä tyyppirikoksissa

Syyteharkinta johtaa joko syytteen nostamiseen tai syyttämättä jättämiseen. Valikoitumista ei ole mahdollista tarkastella kovin tarkasti erikseen syyttäjän toiminnan osalta tilastoaineistojen puutteellisuuden vuoksi. Syytteen sisältöä koskevan rikosnimikekohtaisen tiedon puuttuessa ei ole mahdollista tutkia esimerkiksi syyteharkintavaiheessa tehtyä seuraamuslajin valintaa tyypillisesti tutkittaviin seuraamuksiin johtavien rikosnimikkeiden osalta. Sen sijaan syytetyt, tuomitut ja rangaistukset -tilastoon on tilastoitu syyksi luettuja rikoksia oikeudessa (lkm), hylättyjä syytteitä yhteensä (lkm) ja rauenneita syytteitä yhteensä (lkm), joiden muuttujat kuvaavat kaikkia tuomioratkaisussa olevia rikoksia. Kyseisen tilaston päärikosperiaatteesta poiketen mainitut muuttujat käsittävät rikosnimikekohtaiset tiedot sekä päärikoksena, että yhtenä useammasta syyksiluettavana rikoksena olevasta tapauksesta, jotka antavat kuvan tuomioistuimen käsitteilyyn edenneiden syytteiden määrästä.

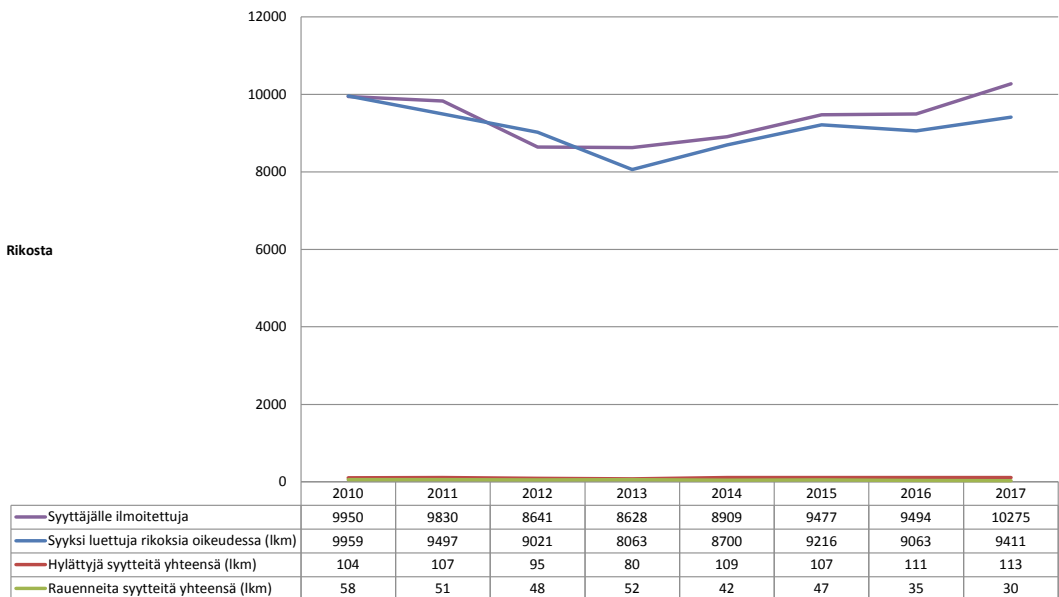
¹⁰⁶ Osa tuomareista koki syyttäjien olevan tässä suhteessa tuomareita kriittisempiä ja kynnyksen tilata seuraamusselvitys liian korkeaksi. Kysely 42.4; 77.8. CM/rec (2010): Kysymys koskee Ministerikomitean suositusta CM/rec (2010) 1 jäsenvaltioille Euroopan neuvoston yhdyskuntaseuramustyötä koskevista säännöistä. Rikosongelmia käsittelevä Euroopan neuvoston komitea (CDPC) d. selitysosa: kohta 43.

Törkeä rattijuopumus 23:4§1/1-3 - syyttäjälle ilmoitetut ja syyksi luetut rikokset oikeudessa 2010-2017

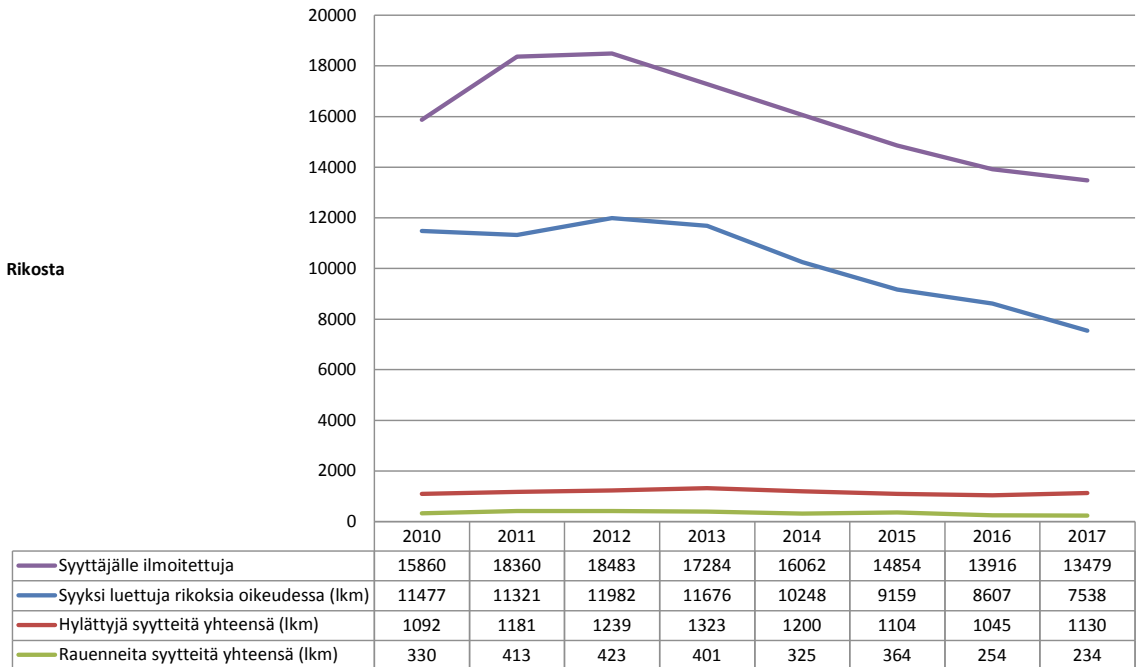
Kuvio 16 Törkeästä rattijuopumuksesta syyttäjälle ilmoitetut ja syyksi luetut rikokset 2010-2017. Lähde Tilastokeskus.

Rattijuopumus 23:3§1-3 - syyttäjälle ilmoitetut ja syyksi luetut rikokset oikeudessa 2010-2017

Kuvio 17 Rattijuopumuksesta syyttäjälle ilmoitetut ja syyksi luetut rikokset 2010-2017. Lähde Tilastokeskus.

Pahoinpitely 21:5§ 1 - syyttäjälle ilmoitetut ja syyksi luetut rikokset oikeudessa 2010–2017

Kuvio 18 Pahoinpitelystä syyttäjälle ilmoitetut ja syyksi luetut rikokset 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.

Oikeudessa syyksi luettujen rikosten määrän ja syyttäjälle ilmoitettujen rikosten määrien erotus käsittää siis kaikki syyttämättä jättämis- ja esitutkinnan rajoittamistapaukset. Kuitenkaan Rikos- ja pakkokeinotilaston sekä Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset -tilastojen tiedot eivät näiltä osinkaan ole täysin vertailukelpoisia, sillä syyttäjälle siirtyneiden ja oikeudessa ratkaistujen juttujen välinen viive vaikuttaa vertailtavuuteen. Erityisesti ilmi tulleiden törkeiden rattijuopumusten voimakas lasku näkyy viiveellä ensinnäkin syyttäjälle ilmoitetuissa ja toiseksi oikeudessa syyksi luettujen rikosten määrissä. Esimerkiksi törkeiden rattijuopumusten osalta 2010-luvulla syyttäjälle ilmoitetuista rikoksista yli 800 on ollut aikaisempina vuosina viranomaisien tietoon tulleita törkeitä rattijuopumuksia. Rattijuopumuksen tavallisen tekemuodon osalta vastaavat määrät ovat kasvaneet voimakkaasti 2010-luvun alun 735:stä (2011) 1585:een (vuonna 2018 1756). Pahoinpitelyissä tapauksia on ollut 2010-luvulla vuosittain 5000–7000. Vaikka netto- ja bruttoperusteisista tilastointitavoista ja tilastointivuoteen perustuvasta aineistosta johtuen koko seuraamusjärjestelmän valikoitumisketjun muutosta ei ole mahdollista kuvata täysin ehjästi erityisesti syyteharkintavaiheen yli, voidaan kuitenkin todeta, että tutkituista rikosnimikkeistä syyttämättä jättäminen oli yleistä pahoinpitelyissä, kun taas sekä rattijuopumuksessa että törkeässä rattijuopumuksessa se oli harvinaista. Rajoittamisten osalta valikoitumista on tarkasteltu jäljempänä rikoslajikohtaisten analyysien yhteydessä luvussa 4.2.

3.4 Rikosseuraamuslaitos

3.4.1 Seuraamusselvitysprosessin vaikutus valikoitumiseen

Rikosseuraamuslaitoksen toimintojen osalta tutkimus fokusoituu seuraamusselvitykseen ja tutkittavien yhdyskuntaseuraamusten keskeyttämiseen liittyviin prosesseihin. Seuraamusselvityksen pyytäminen tapahtuu pääsääntöisesti syyttämismuutoksen seuraamuskannanoton perusteella. Mikäli syyttäjä ei ole seuraamusselvitystä pyytänyt, voi syytetty itse tai hänen asiamiehensä tehdä aloitteen seuraamusselvityksen pyytämisestä. Myös tuomioistuimien voi pyytää selvityksen tekemistä, mikäli katsoo sen tarpeelliseksi esimerkiksi muuttuneista olosuhteista johtuen. Seuraamusselvityksessä arvioidaan syytetyn soveltuvuutta ja mahdollisuutta suoriutua harkittavasta yhdyskuntaseuraamuksesta. Haastatteluihin ja viranomaisintervieweihin perustuvassa selvitystyössä korostuu syytetyn elämäntilanne ja motivaatio. Selvityksen osana voidaan tarvittaessa suunnitella lain mahdollistamia tukipalveluja. Seuraamusselvityksen lopputulos ei sido tuomioistuinta, mutta tutkimusaineiston valossa tuomioistuimet luottivat varsin hyvin Rikosseuraamuslaitoksen kykyyn arvioida syytetyn soveltuvuutta. Kuitenkin esimerkiksi syytetyn oikeudenkäynnissä osoittama yleinen aktiivisuus omassa asiassaan tai selkeästi osoitettavissa oleva muutos syytetyn elämäntilanteessa saattoivat johtaa seuraamusselvityksen tuloksesta poikkeavaan ratkaisuun.

Seuraamusselvitysprosessissa valikoitumista tapahtuu laadittavaksi pyydettyjen ja laadittujen seuraamusselvitysten välillä. Seuraamusselvitys pystytään toteuttamaan, mikäli syytetty aktivoituu reagoimalla kutsuun saapua haastatteluun. Mikäli syytetty jää Rikosseuraamuslaitoksen tavoittamattomiin, eikä hänestä ole esimerkiksi lähimenneisyydessä toteutettua seuraamusselvitystä tai hänen olosuhteistaan ole muuta vakuuttavaa tietoa, seuraamusselvityksen teko estyy. Näin karsiutuu vuosittain noin 20 % kaikista soveltuvuus selvitykseen potentiaalisista henkilöistä. Syitä passivoitumiselle seuraamusselvityksen suhteen on hankalaa selvittää, mutta haastatteluaineiston valossa niiden on arveltu olevan lähinnä päihteisiin ja sosiaalisiin ongelmiin liittyviä kynnystekijöitä. Myös Rikosseuraamuslaitoksen mahdollisuudet tavoittaa kohderyhmään kuuluvat asiakkaat ovat rajoitettuja. Nuorten osalta tavoitteluun on pyritty panostamaan enemmän. Tapaukset, joissa seuraamusselvitystä ei ole voitu tehdä eikä soveltuvuutta ole siten voitu arvioida, johtavat tuomioistuimessa tyypillisesti samaan tulkintaan kuin kielteisten seuraamusselvitysten tapauksissa. Passivoituminen omassa seuraamusselvityksessä on usein tullut kiittäen piittaamattomuudeksi, jonka jo sellaisenaan koettiin tuottavan riittävän osoituksen soveltumattomuudesta yhdyskuntaseuraamuksiin. Toisaalta tapauksissa, joissa syytetty on kyennyt osoittamaan olleensa kyvytön saapumaan haastatteluihin esimerkiksi sairastumisen vuoksi, tuomioistuin on nähnyt uuden selvityksen tarpeelliseksi.

Rikosseuraamuslaitoksen yhteydenottoihin aktivoituneista ja oman seuraamusselvityksensä laadintaan myötävaikuttaneista noin 80 % saa puoltavan arvion. Puoltavat lausunnot johtavat pääsääntöisesti myös yhdyskuntapalveluun tuomitsemiseen, mikäli uusia rikoksia tai muita olosuhteita vakavasti muuttaneita tapahtumia ei tule tällä välin ilmi. Kielteiset lausunnot taas johtavat suurelta osin tuomioon, jossa harkittua yhdyskuntaseuraamusta ei voida tuomita ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Seuraamusselvityksessä korostuu asiakkaan motivaatio ja erityisesti päihdeongelmaisten tapauksessa kyky sitoutua kuntouttaviin ohjelmiin ja palveluihin. Rikosseuraamuslaitoksen seuraamusselvityksessä korostama näkökulma on voimakkaasti tekijälähtöinen ja soveltu-

vuusarvioinnissa painottuu nykyhetki ja ennuste tulevaisuudesta, ei niinkään asiakkaan syyllisyys tai rikollinen menneisyys. Rikosseuraamustyöntekijän ja asiakkaan välisissä haastatteluissa ilmenevät asiat ovat ymmärrettävästi henkilökohtaisempia, ja vuorovai-
kutukset asiakkaan ja rikosseuraamusjärjestelmän välillä eroaa tässä suhteessa tuomiois-
tuimessa tapahtuvasta. Syyttäjä- ja tuomioistuinvaiheissa näkökulma on selkeämmin
tekolähtöinen ja tekijän osalta menneisyyteen katsova.

Vaikka soveltuvuuden arviointi onkin institutionalisoitu Rikosseuraamuslaitoksen tuot-
tamaan seuraamusselvitykseen, tapahtuu seuraamuslajin valintaan vaikuttavaa sovel-
tuvuuden arviointia myös syyttäjä- ja tuomioistuinvaiheissa. Esimerkiksi aikaisempien
rikosten yhteydestä ilmenevä päihteidenkäyttö saattaa muodostaa syyttäjän harkinnassa
esteen yhdyskuntaseuraamukselle ja siten seuraamusselvityksen pyytämiseksi. Rikos-
seuraamusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta onkin hieman epäselvää, tuleeko yhdys-
kuntapalvelun ja valvontarangaistuksen esteperusteiden ohella myös syytetyn soveltu-
vuutta arvioida jo syyteharkintavaiheessa kriittisesti esimerkiksi aikaisempien rikosten
yhteydessä ilmenneiden tietojen valossa ja mahdollisesti jättää tehdyn arvioinnin perus-
teella seuraamusselvityspyyntö pyytämättä. Tältä osin syytetyn henkilöön perustuvan ja
tulevaisuuden edellytyksiin pohjautuvan soveltuvuusarvioinnin erillisuus muiden yhdys-
kuntaseuraamusten edellytysten selvittämisestä jää epäselväksi.

Kaikkiaan vuonna 2004 pyydettiin 8 440 yhdyskuntapalveluselvitystä, joista toteutettiin 6
380. Vuonna 2017 pyydetystä 3 850 seuraamusselvityksestä toteutettiin 3 067. Lausuntoa
ei ollut annettu keskimäärin 20–25 prosentista pyydetystä tapauksista. Syynä oli yleensä
se, että syytettyä ei saatu haastateltavaksi, mikä kertoo useimmiten syytetyn vaikeuk-
sista suoriutua velvoitteista, joita seuraamusselvityksessä tulisi arvioida. Selvitykseen
tavoittaminen ja suoriutumisen tuen selvittely olisi kuitenkin tärkeää sen lainsäädän-
nössä todetun riskin vähentämiseksi, että seuraamusvalinta ehdottoman vankeuden ja
yhdyskuntapalvelun välillä tapahtuisi sosiaalisiin perustein.¹⁰⁷

Valvontarangaistusselvitystä koskevien pyyntöjen määrä on laskenut noin puoleen aika-
välillä 2012–2017. Samaan aikaan myönteisten lausuntojen suhteellinen osuus on kasva-
nut. Kehitystä on selitetty sillä, että jo selvityspyyntöjä esitettäessä mietitään tarkemmin
syytetyn soveltuvuuden ja myönteisen lausunnon todennäköisyyttä.¹⁰⁸ Haastatteluiden
valossa korostui tätä enemmän erityisesti syyttäjien ja tuomareiden käsitys siitä, että
tapauksia, joissa yhdyskuntapalveluun soveltumattomuus ja sen estetekijät eivät olisi es-
teenä myös valvontarangaistukselle, oli varsin vähän. Toisaalta tuomarit kokivat tunnis-
taneensa melko hyvin esimerkiksi päihdeongelmaisen paremmat mahdollisuudet suorit-
taa valvontarangaistus onnistuneesti, vaikka taustalla olisi ollut juuri päihteiden käytöstä
keskeytyneitä yhdyskuntapalveluita. Toisaalta rangaistusmaksimien ero aiheuttaa usein
sen, ettei muutaman yhdyskuntapalvelun jälkeen valvontarangaistus tule enää kuuden
kuukauden enimmäismääränsä vuoksi enää kyseeseen. Joka tapauksessa valvontaran-
gaistusta puoltavien lausuntojen osuus on selvästi pienempi kuin yhdyskuntapalvelun
osalta.

Seuraamusselvitysten tilastoinnissa on keskeistä huomioida kaksi erillistä tilastointita-
paa, joista saadut aineistot eivät ole vertailukelpoisia keskenään. Rikosseuraamuslai-

¹⁰⁷ Kuvio 19 Yhdyskuntapalvelun seuraamusselvitysten muutos 2003–2017. Lähde RISE; Lavik-
kala 2016.

¹⁰⁸ Lappi-Seppälä 2017, s. 63.

toksen vuosikirjassa on tilastoitu pyydetty ja tehdyt yhdyskuntaseuraamusselvityspyyn-
nöt, jotka sisältävät sekä pelkät yhdyskuntapalvelun seuraamusselvitykset että kaikki
yhdistelmäselvitykset, joissa yhdyskuntapalveluvaihtoehto mukana, mutta ilman tapa-
uksia, joissa suoriutumislauseita ei ole voitu laatia. Myös rikosseuraamusalueittain
ja yksiköittäin lasketut selvitysprosentit on laskettu näin muodostuneesta aineistosta.
Saapuneiden seuraamusselvityspyyntöjen ja tehtyjen seuraamusselvitysten suhdetta
on mahdollista tarkastella tilastoidun aineiston osalta myös kaikkien yhdistelmäselvi-
tyskombinaatioiden suhteen erikseen, mutta tätä aineistoa vastaavaa tietoa annetuista
ratkaisuksista ei ole saatavissa.

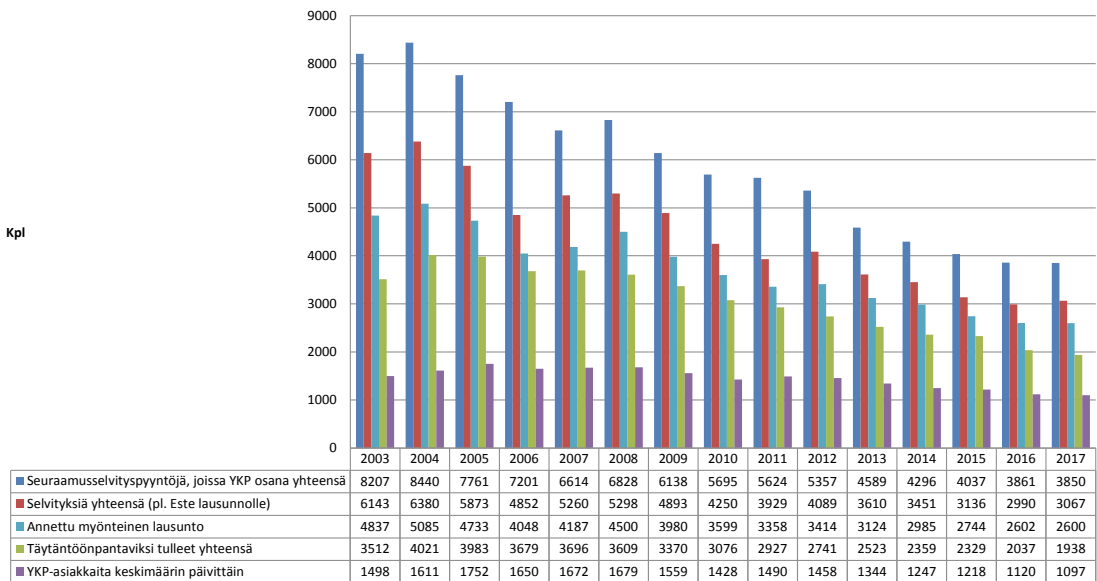
Kaikista seuraamusselvityspyynnöistä, joissa yhdyskuntapalvelu on ollut ainoana sel-
vityksen kohteena tai osana useampia selvitettäviä seuraamuksia, myönteisten lausun-
tojen osuus tehdyistä lausunnoista on ajanjaksolla 2003–2017 ollut 80 prosentin tun-
tumassa (vaihteluväli 78,7–87,0 %).¹⁰⁹ Rikosseuraamusalueittain erot olivat ajanjaksolla
2013–2017 noin viiden prosenttiyksikön luokkaa. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella
(ESRA) myönteisten lausuntojen osuus oli keskimäärin hieman Itä- ja Pohjois-Suomen
(IPRA) sekä Länsi-Suomen rikosseuraamusaluetta (LSRA) korkeampi. Mikäli tarkaste-
luun otetaan mukaan myös este lausunnolle -tapaukset, myönteisten lausuntojen osalta
ESRA erottuu 10 prosenttiyksikköä muita rikosseuraamusalueita matalammalla tasol-
laan (ESRA n. 60 %, IPRA, LSRA n. 70 %).

Eri yhdyskuntaseuraamustoimistojen välillä myönteisten ja kielteisten lausuntojen
osuuksissa on ollut vaihtelua, jota tulkittaessa tulisi ottaa huomioon mahdolliset alueel-
liset erot seuraamusselvityspyyntöjen kriteereissä sekä todelliset erot alueiden asiakas-
kunnassa esimerkiksi päihdeongelmien osalta. Vaihteluun vaikuttaa ilmeisesti myös se,
miten hyvin toimistot tavoittavat niitäkin asiakkaita, joiden kohdalla päädytään kielteiseen
lausuntoon, ja miten kyetään järjestämään laissa edellytetyllä tavalla tarvittavaa tukea
yhdyskuntapalvelusta suoriutumiseksi. Ajanjaksolla 2013–2017 myönteisiä yhdyskun-
tapalvelun soveltuvuuslausuntoja annettiin 72 prosentista 100 prosenttiin. Valvontaran-
gaistusselvitysten osalta myönteisten lausuntojen osuus on vaihdellut runsaammin niin
alueellisesti kuin yhdyskuntaseuraamustoimistojenkin tasolla. Alueellisesti 77 ja 49 pro-
sentin välillä ja yksiköittäin vaihteluväli on ollut 0–100 %. Valvontarangaistus käynnistyi
hitaasti erityisesti Etelä-Suomessa, jossa myös lausuntopyyntöjen määrät olivat alhaisia.
Tuolloin alueellista eroa selvitettiin seuraamusjärjestelmän vakiintumattomuudella ja
esitettiin harkittavaksi yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen enimmäispituuden
yhdenmukaistamista kahdeksaksi kuukaudeksi.¹¹⁰

¹⁰⁹ Kuvio 19 Yhdyskuntapalvelun seuraamusselvitysten muutos 2003–2017. Lähde RISE.

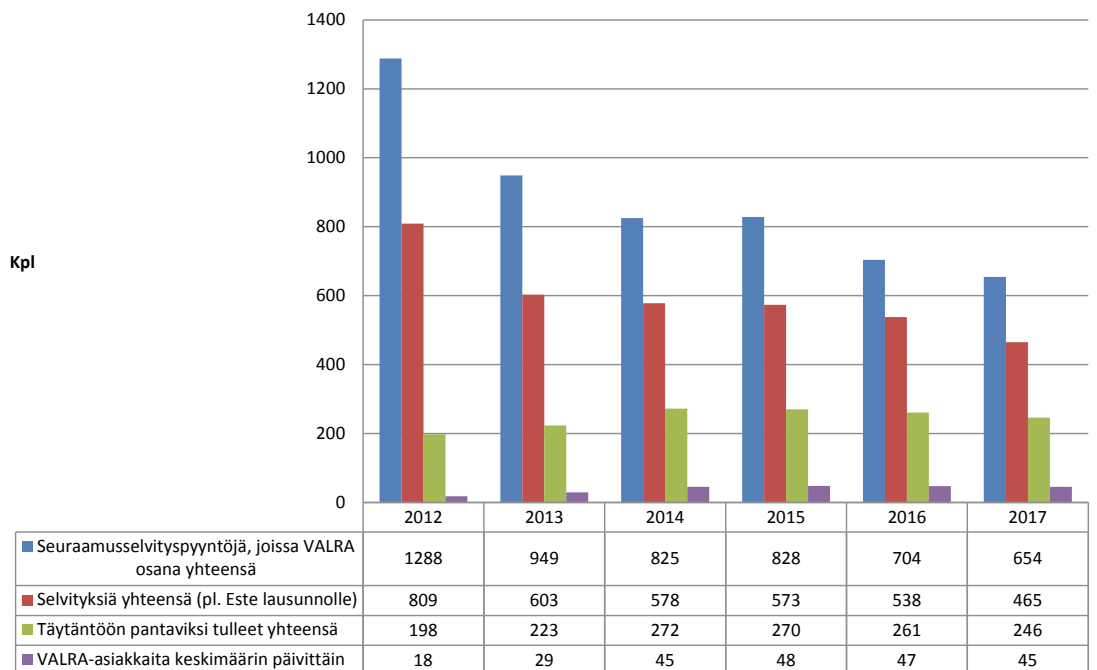
¹¹⁰ Mohell 2013.

Yhdyskuntapalvelu 2003–2017

Kuvio 19 Yhdyskuntapalvelun seuraamusselvitysten muutos 2003–2017. Lähde RISE

Valvontarangaistus 2012–2017

Kuvio 20 Valvontarangaistuksen seuraamusselvityksissä tapahtunut muutos 2012–2017. Lähde RISE

3.4.2 Yhdyskuntaseuraamustyön funktio uudessa organisaatiossa

Yhdyskuntaseuraamukset yhdistettiin vuonna 2010 voimaan astuneella lailla hallinnollisesti samaan organisaatioon Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaalihuoltolaitoksen yhdistyessä Rikosseuraamuslaitokseksi. Kuitenkaan organisaatiokulttuurien ja toimintatapojen ei koettu haastattelujen ja kyselyn perusteella täysin vakiinnuttaneen asemiaan kuluneen yhdeksän vuoden aikana. Myönteisesti yhdistymisen vaikutuksiin suhtautuneet korostivat kehittyntä vuorovaikutusta vankilasta vapautuvien asiakkaiden osalta, seuraamusjärjestelmän kokonaiskuvan selkeytymistä ja yhdistelmäyksiköiden hyvää vaikutusta vuorovaikutuksen lisäämisessä. Kielteisemmin yhdistymiseen suhtautuneet kokivat yhdyskuntaseuraamustyön jääneen vankeinhoidon varjoon ja yhdistymisen vaikutuksena nähtiin muun muassa byrokratian lisääntymistä ja toimeenpanollisen näkökulman voimistumista. Yhdyskuntaseuraamustyön aseman koettiin pysyneen nykyorganisaatiossa pääosin ennallaan. Vaikka työn arvioitiin muuttuneen hieman aikaisempaa byrokraattisemmaksi, koettiin siitä olevan myös hyötyä laadun kannalta. Yhdyskuntaseuraamustyön ajateltiin saaneen vankeinhoidollisia vaikutteita erityisesti turvallisuuden osalta, mihin suhtauduttiin kahtalaisesti.

Erityisesti yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanoon liittyy voimakas sosiaalistava funktio. Selvitetessä yhdyskuntaseuraamustyön painopistettä sosiaalityön ja täytäntöönpanon näkökulmista havaittiin suurta vaihtelua. Sosiaalityön merkitystä painottaneet korostivat muun muassa sosiaalisen tuen tärkeyttä vaikuttavan täytäntöönpanon kannalta. Painopisteen koettiin myös vaihtelevan asiakkaasta riippuen. Tukitoimia tarvitsevan ja huonommalla ennusteella seuraamuksesta selviävän asiakkaan tapauksessa painopiste on vahvasti sosiaalityössä ja tuessa, mutta ilman tukitoimia suorituvalla painottuu täytäntöönpano. Tällöin valvotaan, että seuraamus tulee suoritettua ehtojen mukaisesti, sosiaalityötä ei tarvita tai priorisoidaan niin että tuki kohdennetaan sitä enemmän tarvitsevalle. Osa koki yhdyskuntaseuraamustyön olevan täytäntöönpanotyötä sosiaalityön menetelmin, eikä sosiaalityötä tai täytäntöönpanoa olisi perusteltua tulkita toisistaan irrallisina elementteinä. Muutamat pitivät puolestaan selvänä, että Rikosseuraamuslaitoksen tuleekin olla toimeenpaneva organisaatio, eikä sosiaalityön asennetta saisi näkyä. Toisaalta koettiin, että sosiaalityön näkökulma riippuu aika paljon työntekijästä ja hänen omaksumastaan viitekehystä, eikä sosiaalityön viitekehystä ei missään nimessä saa syrjäyttää yhdyskuntaseuraamustyössä. Työntekijän koulutustaustalla nähtiin olevan selkein vaikutus hänen omaksumaansa sosiaalityön viitekehukseen, ja esimerkiksi sosionomikoulutusten erilaisten lähestymiskulmien tulkittiin heijastuvan kenttätööhön erilaisena suhtautumisena sosiaalityön ja täytäntöönpanon väliseen vuorovaikutukseen.¹¹¹

Myös rikosseuraamushenkilöstön käsitykset siitä, mihin sosiaalisen käsitteellä yhdyskuntaseuraamusten kontekstissa ylipäänsä viitataan tai mitä sosiaalisella tuella tarkoitetaan, erosivat toisistaan. Haastattelujen ja kyselyiden tuottama kuva sosiaalisen tuen ilmenemisestä esimerkiksi seuraamusselvitystyön yhteydessä liittyi seuraamusselvityksen laadintavaiheissa tapahtuvaan vuorovaikutukseen tai motivaatiokeskusteluihin, toisaalta sosiaalinen tuki nähtiin vahvemmin mahdollisuutena yhdistää asiakas järjestelmän ulkopuolisiin tukipalveluihin. Näkemyserot sosiaalisen tuen merkityksestä ja toteuttamisesta saattavat olla asiakkaan yhdenvertaisen kohtelun kannalta ongelmallisia, mikäli ne tuottavat tässä suhteessa erilaista valikoitumista tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin.

¹¹¹ Haastattelut B4–B8; Kysely 50.1.

Mikäli sosiaalinen tuki koetaan kontrollin ohella tärkeäksi yhdyskuntaseuraamustyön komponentiksi, tulisi sosiaalinen tuki määritellä tarkemmin ja ohjeistaa sen soveltaminen käytännön työhön. Yhdyskuntaseuraamusten käyttöä ohjaavissa normeissa ei oteta juuri kantaa menetelmällisiin kysymyksiin tai ylipäänsä siihen, millaista vuorovaikutuksen asiakkaan kanssa tulisi olla.¹¹²

3.5 Tuomioistuinlaitos

3.5.1 Estetekijät ja soveltuvuus kokonaisharkinnan valikoitumistekijöinä

Tuomioistuinlaitoksen osalta valikoitumista tarkastellaan tuomarin prosessina siltä osin kuin hän harkitsee tuomiota ja tekee ratkaisunsa tapauksissa, jotka seuraamukseltaan johtavat yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen tai yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena. Harkinnassa keskeiseksi nousevat rikoslain 6 luvun 11 §:ssä mainitut yhdyskuntapalvelun sekä 11a §:ssä mainitut valvontarangaistuksen esteperusteet ja tuomitsemisen edellytykset. Rikoslain 6 luvun 10§:n 3 momentin mukaan ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena tuomittavasta yhdyskuntapalvelusta on voimassa se, mitä niistä on erikseen säädetty. Vaikka yhdyskuntaseuraamusten esteperusteita ja edellytyksiä onkin arvioitu kriittisesti jo syyteharkintavaiheessa, tulee tuomioistuinvaiheessa harkintaan vaikuttamaan yleensä myös seuraamusselvityksen tulos. Mikäli seuraamusselvitystä ei ole tilattu jo syyteharkintavaiheessa, voi tuomioistuin niin harkitessaan tilata selvityksen, ja asian käsittely jatkuu selvityksen toteutumisen asettaman aikataulun mukaisesti.¹¹³

Haastatteluiden ja kyselyn perusteella estetekijöiden punninta on osa kokonaisharkintaa, jossa erilaisille estevaikutuksille on vaikea asettaa määrällisiä rajoitteita. Rikosmenneisyyden osalta tarkasteltavana ovat siis aikaisemmat ehdottomat vankeusrangaistukset, valvontarangaistukset tai yhdyskuntapalvelurangaistukset. Rikosrekisterilain 10§:n (770/1993) mukaan rikosrekisterissä merkintä ehdollisesta vankeusrangaistuksestakin pysyy viisi vuotta, yhdyskuntapalvelusta ja enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksesta 10 vuotta ja 2–5 vuoden vankilatuomioista 20 vuotta.

Entisyyden mahdollisen estevaikutuksen punnintaan vaikuttavat tuomarien asettamassa järjestyksessä aikaisempien rikosten määrä, niistä kulunut aika, uusimistiheys, aikaisempien rikosten tyyppi suhteessa tuomittavana olevaan, aikaisemman rikollisuuden laatu ja aikaisempien tuomioiden ankaruus ja laji. Yleinen linja vaikuttaa olevan, että neljäs yhdyskuntapalvelutuomio tulee kyseeseen vain sellaisissa poikkeustapauksissa, joissa ajallinen etäisyys aikaisempiin rikoksiin on ollut merkittävä tai aikaisempi rikollisuus on ollut tyypiltään nyt tuomittavasta poikkeavaa. Kolmea yhdyskuntapalvelurangaistusta

¹¹² Sosiaalityöllistä yhdyskuntaseuraamustyössä sekä sosiaalisen tuen määräytymistä ja sen vaikutuksia yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoon on tarkasteltu Rikosseuraamuslaitoksessa toteutetussa viimeisimmässä laajassa laatututkimuksessa (Yhtenäinen organisaatio-yhtenäinen laatu).

¹¹³ Valtioneuvoston asetus yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta (551/2015), 2 luku 3§:n toinen momentti.

pidettiin yleisesti enimmäismääränä, mutta muutamat tuomarit ilmoittivat ottaneensa linjakseen kahden yhdyskuntapalveluun johtaneen rikosrekisterimerkinnän maksimin. Yhtä aikaisempaa yhdyskuntapalvelutuomiota sen sijaan ei mainittu missään tapauksessa perusteeksi rikoslain 6 luvun 11 §:ssä mainitulle esteelle. Lainsäädännön ilmaisu "aikaisemmat yhdyskuntapalvelurangaistukset" joka tapauksessa viittaa selvästi, ettei yksi aikaisempi yhdyskuntapalvelurangaistus koskaan voi muodostaa edellä mainittua estettä, mutta kaksi voi olla esteenä kolmannelle.

Aikaisempia ehdottomia tuomioita tai valvontarangaistuksia pidetään haastatteluiden perusteella usein esteinä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle, sillä palaamista porrastajatteluun mukaisesti alaspäin ankaruudeltaan matalampaan rangaistuslajiin pidetään perusteettomana. Näin ajatellaan erityisesti tapauksissa, joissa tekijä on tuomittu samasta rikoslajista ja ehdottomastakin tuomiosta huolimatta syytetty on osoittanut piittaamattomuutta syyllistymällä samaan rikokseen uudelleen. Toisaalta entisyyden määrällisen ja laadullisen arvioinnin sijaan muutamat tuomarit korostivat rikollisen menneisyyden kokonaisarviointia siitä, minkälaisen käsityksen entisyyden kokonaisuus antaa "vastajan suhtautumisesta seuraamusjärjestelmään".¹¹⁴ Tällöin yhdyskuntapalvelu asemoitui selkeimmin erityisestävyyteen perustuvana seuraamuksena, jolloin syytetty ei ollut "ottanut ojentuakseen" aikaisemmista rangaistuksista, ja muut painavat syyt estivät hänen tuomitsemisensa yhdyskuntapalveluun. Toisaalta yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen kriteerinä oli tällöin ennuste tuomitun ojentumisesta ilman vankeusrangaistusta, johon rikosmenneisyyteen suuntaava tekokeskeinen ja tulevaisuuteen tähtäävä tekijäkeskeinen yhdyskuntaseuraamusten edellytysten selvittäminen saattoivat tuottaa ristiriitaista tietoa.¹¹⁵

Estetekijöinä voivat olla myös muut painavat syyt tai oletus rikollisen toiminnan jatkamisesta. Tuomarien kokemuksen mukaan kohta oli jäänyt harkinnassa varsin vähälle huomiolle lähinnä siksi, että aikaisemman rikollisuuden merkitys oli koettu vaikuttavampana. Esimerkiksi rikoksen laatua tai tekohetkeä ei nostettu esiin yleisesti muiksi painaviksi syiksi verrattavissa olevina estetekijöinä. Oletus rikollisen toiminnan jatkamisesta näyttää tulleen myös vain harvoin kyseeseen estetekijänä, mikä saattoi johtua esimerkiksi rikollisryhmään kuuluvan henkilön tunnistamiseen liittyvistä haasteista. Jengirikollisuutta oli tunnistettu varsin vähän seuraamusselvitysvaiheessa ja useimmiten näissäkin tapauksissa kielteisen soveltuvuusarvioinnin taustalla olivat olleet ensisijaisesti vakavat päihdeongelmat. Valvontarangaistuksen osalta valikoitumista ohjasi tuomitsemisvaiheessa seuraamusten portaittaisen ankaroitumisajattelun taustalla oleva malli, jonka mukaan yhdyskuntapalvelutuomion estyessä harkittiin valvontarangaistukseen tuomitsemista, eikä edetty suoraan ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Tuomareiden näkökulmasta portaittainen ankaroituminen toteutui käytännössä, mutta usein valvontarangaistus tuli sovellettavaksi vain niihin harvoin tapauksiin, joissa yhdyskuntapalvelun estävät tekijät eivät olleet esteenä myös valvontarangaistukseen

¹¹⁴ Kysely 72.3; 76.7.

¹¹⁵ Esimerkiksi ehdollisen vankeusrangaistuksen osalta vuonna 1918 säädetty laki sisälsi oletuksen rangaistusmuodon ojentavasta vaikutuksesta, kun taas voimassa olevassa sääntelyssä (RL 6:9) ei rangaistuksen määräämisen kriteerinä ole ehdollisen ennustetta tuomitun ojentumisesta ilman vankilaan passittamista. Esim. Tolvanen 2017. Myös yhdyskuntapalvelun osalta on pohdittava, miltä osin se tulisi nähdä rankaisemisesta johtuvien kustannusten ja haittojen vähentäjänä ja miltä osin todellisenä varoituksena vankilaan joutumisesta.

tuomitsemiselle. Usein tämän lisäksi esteeksi muodostui rangaistuksen pituus, jolloin valvontarangaistuksen kuuden kuukauden maksimiraja ylittyi eikä sitä ollut mahdollista tuomita. Muutamissa tapauksissa valvontarangaistukseen soveltumattomuutta oli arvioitu vain yhdyskuntapalvelun seuraamusselvityksen pohjalta. Näissä tapauksissa kielteisen yhdyskuntapalvelun seuraamusselvityksen jälkeen ei pääkäsittelyssä ollut katsottu tarpeelliseksi tilata valvontarangaistuksen seuraamusselvitystä, mikäli pääkäsittelyssä ei ilmennyt mitään vastaajan elämäntilanteesta tapahtunutta merkittävää muutosta.¹¹⁶ Sinänsä tuomarit suhtautuivat seuraamusselvitysten laatuun syyttäjiä positiivisemmin. Valtaosin tuomarit pitivät seuraamusselvitysten merkitystä suurena tai jopa ratkaisevana harkinnan lopputuloksen kannalta.¹¹⁷

3.6 Julkiset oikeusavustajat ja asianajajalaitos

Rikoksesta epäillyllä on oikeus huolehtia itse tai hankkia oikeudellista apua asiansa käsittelyyn esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Asianajajan tai muun avustajan käyttämisen on ajateltu tuottavan rikosasioissa molemmille osapuolille samanlaiset vaikutusmahdollisuudet ja antavan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset. Tutkittaviin seuraamuksiin valikoitumisen näkökulmasta puolustajalla on merkitystä erityisesti niissä rajatapauksissa, joissa hän voi toiminnallaan vaikuttaa ratkaisuun ehdottoman vankeuden vaihtoehtoa vastaan. Puolustajalla on tässä tutkimuksessa viitattu kohderyhmänä olleisiin julkisiin oikeusavustajiin ja asianajajiin.

Seuraamukseen vaikuttaminen koettiin haastatteluissa jopa puolustajan tärkeimpänä tehtävänä, mutta tutkittujen seuraamusten osalta avustajilla on merkitystä lähinnä pahoinpitelyissä, mutta myös muissa tyyppirikoksissa silloin, kun niihin on liittynyt sellaisia seikkoja, että syytteiden kiistäminen on ollut konkreettisten faktojen perusteella perusteltua. Yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tyyppisesti johtavien törkeiden rattijuopumusten tapauksissa avustajan käyttäminen tulee pääsääntöisesti kysymykseen vain syytetyn omalla kustannuksella. Sakkoa ankarampaa rangaistusta odotettavissa olevissa tapauksissa, joissa ei ole suuria tai epäselviä liitännäisvaikutuksia (esim. törkeät rattijuopumukset ja varkaudet), julkista oikeusavustajaa ei yleensä määrätä. Esimerkiksi kiistetty rattijuopumus ajosta tavattuna ei oikeuta julkiseen oikeusapuun, sillä rattijuopumusjuttuja pidetään seuraamusten osalta "taulukkoasioina". Mikäli hakija esittää asiassa todistelua, asia ei ole selvitettyssä tilassa. Tämä koskee myös julkisen avustajan määräämistä valitusvaiheisiin esimerkiksi hovioikeuteen. Myös yhdyskuntapalvelun muunto takaisin vankeudeksi on pääsääntöisesti rajattu pois julkisen oikeusavun edellytyksistä.¹¹⁸

Puolustajien tehtävien lisääntyminen ja niiden entistä suurempi vaativuus johtivat siihen, että vuonna 2001 säädettiin syytetyn puolustaminen sallituksi vain lakimieskoulutuksen saaneille. Toimilupajärjestelmän käyttöönoton jälkeen vuonna 2013 puolustajaksi voitiin määrätä vain asianajaja, oikeusaputoimiston julkinen oikeusavustaja tai niin sanottu lupalakimies. Vuonna 2014 tuli voimaan säännös, jonka mukaan rikoksesta epäillylle on

¹¹⁶ Kysely 70.1.

¹¹⁷ CM/rec (2010): Kysymys koskee Ministerikomitean suositusta CM/rec (2010) 1 jäsenvaltioille Euroopan neuvoston yhdyskuntaseuraamustyötä koskevista säännöistä. Rikosongelmia käsittelevä Euroopan neuvoston komitea (CDPC) d. selitysosa: kohta 43.

¹¹⁸ Oikeusavun käsikirja 2013, s. 23. Yhdyskuntapalvelun vankeudeksi muunnoissa julkinen oikeusavustaja tulee kyseeseen vain poikkeustapauksissa tai henkilöstä johtuvista syistä.

määrättävä puolustaja viran puolesta hänen tahdostaan riippumatta, jos oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaaminen sitä edellyttää. Haastattelut ja kyselyyn osallistuneet puolustajat kokivat toiminnallaan olevan tarvittaessa vaikutusta yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitsemisen puolesta, mutta toisaalta he saattoivat kokea tuntevansa päämiehen-sä olosuhteet niin hyvin, että arvioivat soveltuvuutta yhdyskuntaseuraamuksiin jo ennen seuraamusselvitystä saamiensa tietojen pohjalta. Seuraamusselvityksen aktiivinen vaatiminen tapauksissa, joissa päämiehellä oli massiivinen päihdeongelma tai ei vakituista asuntoa, koettiin puolustajan näkökulmasta perusteettomana. Tosin tässäkin suhteessa puolustajat pohtivat rooliaan soveltuvuuden ennakoarvioijana kriittisesti. Valvontarangaistukseen valikoitumisessa puolustajan rooli nousi korostetummin esiin, sillä muutamissa tapauksissa puolustajat kokivat, ettei aloite näissä tapauksissa tule juuri koskaan viranomaisten puolelta.¹¹⁹ Aikaisemmissa tutkimuksissa on osoitettu puolustajan vaikutus erityisesti päärikoksena törkeää rattijuopumusta koskevissa istuntokäsittelyissä siten, että tuomion ja seuraamuskannanoton suhde ankaroitui, kun syytetyllä ei ollut avustajaa mukana istuntokäsittelyssä.¹²⁰ Puolustajan yleisen aktiivisuuden vaikutuksesta vaihtoehtoisten seuraamusten käyttöön on niin ikään positiivista tutkimusnäyttöä.¹²¹

¹¹⁹ Haastattelut C3, C4; Kysely 81.1, 83.3.

¹²⁰ Lahti 2016, s. 42, Sutela 2012, s. 314.

¹²¹ Farole et al. 2004, s. 40.

4 Yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen ja yhdyskuntapalveluun ehdollisen oheisrangaistuksena tyypillisesti johtaneen rikollisuuden kehitys

4.1 Rikollisuudessa tapahtunut kehitys

Poliisin tietoon tuli vuonna 1997 kaikkiaan 722 000 rikosta ja rikkomusta (selvitysaste 70,6 %), joista rikoslakirikoksia 481 935 (selvitysaste 56,9 %). Vuonna 2017 vastaavat luvut olivat 861 921 (74,8 %) ja 438 373 (62,3 %). Tällä aikavälillä eniten rikoksia ja rikkomuksia tuli poliisin tietoon vuonna 2011 (962 829, selvitysaste 79,3 %). Rikoslakirikoksista syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 243 707 rikosta, mikä oli 50,6 % kaikista poliisin tietoon tulleista rikoslakirikoksista. Vuonna 2017 vastaavat luvut olivat 187860 ja 42,9 %. Vuonna 1997 rikoslakirikoksista syylliseksi epäiltyjä oli yhteensä 318047 henkilöä, joista alkoholin vaikutuksen alaisena olleita oli 30,4 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena 3,4 %. Vuonna 2017 vastaavat luvut olivat 297 842 ja 14,6 % sekä 8,9 %.

Yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen historian aikana poliisin tietoon tulleiden rikosten ja rikkomusten määrä kasvoi 1990-luvun lopulta tasaisesti 2010-luvun alkuun (2011: 962 829), jonka jälkeen määrä on vaihdellut 819 000 ja 870 000 välillä. Vuosien 1997 ja 2017 välillä rikosten ja rikkomusten määrä kasvoi 19,4 %. Poliisin tietoon tulleiden rikoslakirikosten määrä on laskenut 2000-luvun alun huippuvuosista (2004: 541 617) ja koko tarkasteluajanjaksolla 49,4 %. Myös syyttäjälle ilmoitettujen rikoslakirikosten määrä ja rikoslakirikoksista syylliseksi epäiltyjen määrät ovat yhdyskuntapalvelun historian aikana laskeneet. Rikoslakirikoksesta syylliseksi epäiltyjen alkoholin vaikutuksen alaisena olleiden osuus kaikista rikoslakirikoksista syylliseksi epäillyistä on liki puolittunut ajanjaksolla, kun taas muun päihteen vaikutuksen alaisena syylliseksi epäiltyjen osuus on yli 2,5-kertaistunut.

Yhdyskuntapalvelua, valvontarangaistusta ja yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tarkasteltaessa on kiinnitettävä huomio erityisesti niihin tyypillisesti johtaneisiin rikosnimikkeisiin. Tyyppirikosnimikkeillä tarkoitetaan tässä yhteydessä niitä rikosnimikkeitä, jotka vuonna 2017 käsittivät yli 80 % kaikista yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen tai yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena johtaneista rikoksista.¹²² Yhdyskuntapalvelun osalta kuusi määrällisesti eniten tilastoitua rikosnimikettä¹²³ kaikkiaan 59:stä riitti kattamaan yli 80 % yhdyskuntapalveluun johtaneesta rikosprofilista vuonna 2017. Valvontarangaistuksen osalta myös kuusi määrällisesti eniten rikosnimikettä¹²⁴ kaikkiaan 25:stä riitti kattamaan yli 80 % kaikista valvontarangaistukseen johtaneesta rikosprofilista vuonna 2017. Yhdyskun-

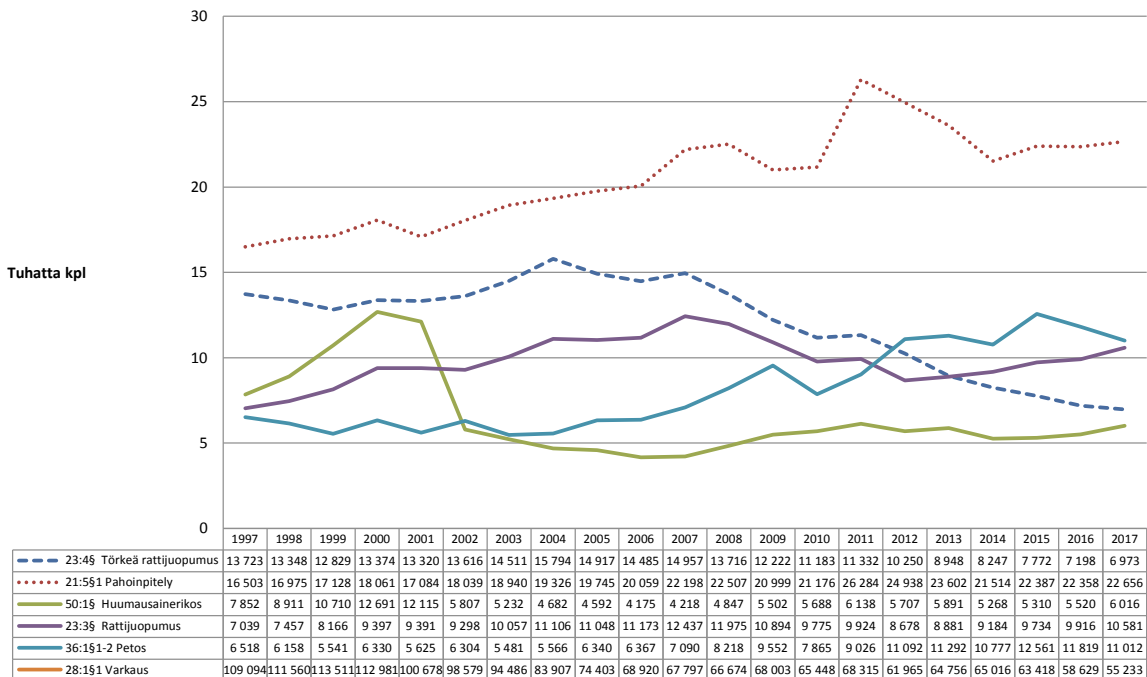
¹²² Liite 1.

¹²³ 23:4§ Törkeä rattijuopumus, 21:5§1 Pahoinpitely, 50:1§ Huumausainerikos, 36:1§1–2 Petos, 28:1§1 Varkaus ja 23:3§ Rattijuopumus: yhteensä 80,9 %.

¹²⁴ 23:4§ Törkeä rattijuopumus, Siviilipalveluksesta kieltäytyminen (1446/2007), 21:5§1 Pahoinpitely, 23:3§ Rattijuopumus, Asevelvollisuudesta kieltäytyminen (1438/2007) ja 23:2§1–2 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen: yhteensä 81,8 %.

tapalveluun ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena johtaneista määrällisesti eniten tilastoiduista rikosnimikkeistä yli 80 % kattavuus käsitti vuonna 2017 12 rikosnimikettä 125 kaikkiaan 41:stä.¹²⁶

Viranomaisten tietoon tulleet tyypirikokset 1997–2017

Kuvio 21 Eräiden viranomaisten tietoon tulneiden tyypirikosten kehitys 1997–2016. Lähde PolStat

4.2 Rajoittamisen vaikutus

Poliisilla on esitutkintapakko, mikä tarkoittaa velvoitetta tutkia sen tietoon tulleet rikokset. Toisaalta myös syyttäjällä on legaliteettiperiaatteen mukainen pakko nostaa syyte, jos epäilty on todennäköisesti syyllistynyt tutkittuun tekoon. Esitutinnan rajoittaminen on poikkeus tähän, sillä tietyin esitutkintalakiin kirjatun perusteiden esitutkinta voidaan olla suorittamatta tai se voidaan lopettaa, vaikka tapauksessa olisi syytä epäillä rikosta. Oleellista on, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Poliisi voi itse päättää esitutkinnan suorittamatta jättämisestä, jos rikos on tapahtunut, mutta odotettavissa ei ole sakkorangaistusta ankarampaa tuomiota, rikosta voidaan pitää ilmeisen vähäisenä ja asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia.

Tutkinnanjohtajalla on myös mahdollisuus päättää aloitetun esitutkinnan keskeyttämisestä, mikäli rikoksesta ei epäillä ketään, eikä asiaan vaikuttavaa selvitystä ole saatavissa.

¹²⁵ 21:6§1 Törkeä pahoinpitely, 30:9a§ Törkeä kirjanpitorikos, 50:2§ Törkeä huumausainerikos, 20:7§1 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, 20:1§1–2 Raiskaus, 31:1§1 Ryöstö, 20:6§1–2 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, 28:5§1 Törkeä kavallus, 36:2§1 Törkeä petos, 21:5§1 Pahoinpitely, 29:2§ Törkeä veropetos ja 50:1§ Huumausainerikos: yhteensä 82,0 %.

¹²⁶ Tyypirikosten kehitys 1997–2017: Kuvio 21 Eräiden viranomaisten tietoon tulneiden tyypirikosten kehitys 1997–2016. Lähde PolStat.

sa rikoksen laatu huomioiden. Rikoksen laadun huomioimisen tarkoituksena on ohjata tutkinnan panostuksia vakavampiin rikoksiin. Keskeyttäminen ole merkitse esitutkinnan päättämistä, vaan esitutkintaa tulee jatkaa, mikäli keskeyttämisen edellytykset poistuvat.¹²⁷

Esitutkinnan rajoittamis- ja lopettamismahdollisuudet ovat seurausta lainsäädännön ja rikosprosessin toimintatapojen kehittämisestä, jolla on pyritty tehostamaan poliisin toimintaa ja kohdentamaan saatavilla olevia resursseja. Tämä on tarkoittanut käytännössä sitä, että poliisin on ollut pakko priorisoida toimintaansa vakavien rikosten tutkintaan ja syyttäjän tullut harkita myös sitä, mistä asioista ei ole tarkoituksenmukaista nostaa syytettä. Epäselvissä tapauksissa tutkinnanjohtaja vie asian arvioitavaksi syyttäjälle, joka voi tehdä päätöksen esitutkinnan rajoittamisesta.¹²⁸

Esitutkinta voi päättyä esitutkintapöytäkirjan syyttäjälle toimittamisen, toimittamatta jättämisen, lopettamisen ja osittaisen lopettamisen ohella myös rajoittamiseen. Esitutkinnan rajoittamisen mahdollisuus on ollut esitutkintalaissa vuodesta 1997, ja se käsittää neljä erillistä rajoittamissäännöstä. Valtakunnansyyttäjänviraston yleisessä ohjeessa rajoittamisperusteet on luokiteltu neljään pääkohtaan ja osien I ja II osalta alakohtiin: I Prosessuaalinen rajoittaminen ETL 3 luku 10 § 2, II Harkinnanvarainen rajoittaminen ETL 3 luku 10 § 1, III Kustannusperusteinen rajoittaminen ETL 3 luku 10 § 2 ja IV Rajoittaminen tunnustuksen perusteella ETL 3 luku 10 a § 1.¹²⁹

Tässä tutkimuksessa hyödynnetyissä PolStatin tilastoissa esitutkinnan rajoittamiset on luokiteltu vain neljään pääkategoriaan, mutta tarkempaa analyysia rajoittamispäätösten perusteista ei ole tilastojen puitteissa mahdollista tehdä: I Esitutkintaa ei toimiteta, harkinnanvarainen rajoittaminen (ETL 3:10.1), II Esitutkinta lopetetaan, harkinnanvarainen rajoittaminen (ETL 3:10.1), III Esitutkinta lopetetaan, kustannusperusteinen rajoittaminen (ETL 3:10.2) ja IV Esitutkinta lopetetaan, prosessuaalinen rajoittaminen (ETL 3:10.2). Kaksi ensimmäistä kohtaa viittaavat Valtakunnansyyttäjän ohjeen kohtaan II. Poliisin tietojärjestelmässä ei ole toimenpidekoodia tunnustuksen perusteella tehtävälle rajoittamiselle, joten sitä ei ole myöskään PolStatin tilastoissa eritelty.

Syyttäjällä on oikeus rajoittaa esitutkinta tutkinnanjohtajan esityksen perusteella, mikä tarkoittaa sitä, ettei esitutkintaa toimiteta ollenkaan tai jo aloitettu esitutkinta keskeytetään. Prosessuaalisen rajoittamisen perusteet syntyvät tapauksissa, joissa rikosta ei ole tapahtunut, näyttöä ei ole, syyteoikeutta¹³⁰ ei ole tai se on vanhentunut.¹³¹ Harkinnanvaraisen rajoittamisen perusteet syntyvät tapauksissa, joissa rikos on tyyppitapausta lievempi ja haitaltaan vähäisempi (vähäisyysperuste), rikoksenteijä on nuori, teko johtunut harkitsemattomuudesta tai ymmärtämättömyydestä ja odotettavissa kuuden kuukauden vankeutta lievempi tuomio (nuoruusperuste), asia on sovittu tai epäilty poistanut tekonsa vaikutukset tai itse sairastunut tai loukkaantunut tekonsa seurauksena tai muuten ran-

¹²⁷ Rantaeskola 2014, s. 112–113; Lahti s. 6–7; Tuomola 2014, s. 20–22.

¹²⁸ Esitutkintalaki 3:10.

¹²⁹ VKS 2016:5.

¹³⁰ Syyteoikeuden puuttuminen voi tulla kyseeseen tilanteissa, joissa rikosnimike on vaihtunut esitutkinnan edetessä. Esimerkiksi alkujaan yleisen syytteen alainen rikos voi vaihtua asianomistajarikokseksi ja jollei asianomistajalla olekaan asiassa vaatimuksia, esitutkinnan rajoittaminen saattaa tulla kyseeseen.

¹³¹ Myös tilanteissa, joissa tutkinnanjohtaja päättää valmiin esitutkinnan lähettämättä sitä syyttäjälle, päätöksen edellytykset ovat samat kuin prosessuaalisessa rajoittamisessa.

gaistusta tai oikeudenkäyntiä on pidettävä kohtuuttomana (kohtuusperiaate), rikos ei tule olennaisesti vaikuttamaan tuomittavan kokonaisrangaistuksen määrään (konkurrenssi-periaate), samaa henkilöä epäillään useasta rikoksesta, ja hän on tunnustanut yhden tai useamman rikoksen (tunnustusperiaate) tai kun syyte voidaan jättää nostamatta muiden lakien perusteella (muut perusteet). Kustannusperusteisen rajoittamisen edellytykset syntyvät tilanteissa, joissa "tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen tai jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella". Esitutkinnan lopettaminen edellyttää myös kustannusperusteisen rajoittamisen tapauksessa lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista.¹³²

Rajoittamisen käyttö on lisääntynyt ja erityisesti harkinnanvaraiset esitutkintojen rajoittamiset lähes kaksinkertaistuivat vuosina 2013–2017. Tomi Lahden tutkimuksen mukaan harkinnanvaraisella perusteella esitutkintoja rajoitetaan valtakunnallisesti tarkasteltuna selvästi eniten. Vuonna 2017 harkinnanvaraisia rajoittamisia tehtiin enemmän kuin prosessuaalisia ja kustannusperusteisia yhteensä, minkä on oikeudenkäytön kannalta katsottu olevan positiivinen suuntaus. Harkinnanvarainen rajoittaminen edellyttää joka tapauksessa syyttäjältä syytteen nostamatta jättämistä, kun kustannusperusteisessa rajoittamisessa rajoittamista puoltaa esitutkinnan kustannukset rikoksen vakavuuteen nähden. Prosessuaalisen rajoittamisen perusteet taas viittaavat tilanteisiin, joissa esitutkinnassa on tapahtunut virhearviointoja, kuten vaikkapa puutteellinen ensipartion tekninen tutkinta tai vääräksi osoittautunut tutkintanimike.

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisten rikosnimikkeiden osalta rajoittamista tarkastellaan rikollisuudessa tapahtuneiden muutosten yhteydessä. Lahden tutkimuksen perusteella harkinnanvarainen ja prosessuaalinen rajoittaminen soveltuvat parhaiten pahoinpitelyrikosten rajoittamiseen, joista edellistä käytettiin pahoinpitelyissä noin kaksi kertaa niin paljon kuin jälkimmäistä. Prosessuaalista rajoittamista taas käytettiin ilmoitusten määriin suhteutettuna pahoinpitelyissä noin kuusi kertaa useammin kuin vahingonteoisissa. Vaikka kustannusperusteistakin rajoittamista on käytetty eniten pahoinpitelyrikoksissa, on se Lahden tutkimuksen mukaan eri rikoslajeihin tasaisemmin hyödynnettävissä oleva peruste, kuin harkinnanvarainen ja prosessuaalinen peruste.¹³³

4.3 Tyypirikoksissa tapahtunut kehitys

Yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja ehdollisen oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun osalta profiloitui siis 19 tyypirikosta, joissa tapahtuneita muutoksia tarkastellaan tässä luvussa rikosnimikkeittäin. Esitysjärjestys on rikoslain järjestystavan mukainen.

¹³² ETL 10§1–2.

¹³³ Lahti 2018, s. 51.

4.3.1 20:1§1 Raiskaus ja 20:1§2 törkeä raiskaus

Raiskauksen tunnusmerkistön täyttää lainkohdassa tarkemmin määriteltynä teko, jossa henkilö pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöönsä kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa. Mikäli raiskauksessa aiheutetaan tahallisesti toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila; taikka, rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä; taikka, rikos tehdään erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla; taikka, teon yhteydessä käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä taikka muuten uhataan vakavalla väkivallalla, ja raiskaus on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, katsotaan teko törkeäksi raiskaukseksi.

Tilastokeskuksen Rikos- ja pakkokeinotilaston tilastoon Rikokset ja niiden selvittäminen 1980–2017 ei ole tilastoitu erikseen raikausta ja sen törkeää tekemuotoa, ja siksi niiden kehitystä tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena.¹³⁴ Raikauksia ja törkeitä raikauksia tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 468 (selvitysaste 56,5 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 1245 (selvitysaste 71,3 %). Tällä aikavälillä eniten poliisin tietoon tulleet raikauksia ja törkeitä raikauksia oli eniten juuri vuonna 2017. Poliisin tietoon tulneiden raikausten ja törkeiden raikausten määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana kasvanut 166,0 % ja vuodesta 2009¹³⁵ 88,6 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 40,2 % ja vuonna 2017 70,4 % kaikista poliisin tietoon tulleistä raikauksista ja törkeistä raikauksista. Raikaukseen tai törkeään raikaukseen epäillyistä alkoholien vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 73,1 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 0,3 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 28,1 % ja 1,2 %.

Raikausten osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 neljä, vuonna 2010 niitä ei tehty lainkaan. Kustannusperusteella esitutkinta rajoitettiin vuonna 2017 yhdessä tapauksessa ja prosessuaalisen perusteella 51 kertaa. Kustannusperusteisten rajoittamisten määrä on ollut alhainen koko 2010-luvun (2010: 0), mutta prosessuaalisten rajoittamisten määrä on 2010-luvulla noussut selkeästi (2010: 0).¹³⁶ Törkeästä tekemuodosta ei tilastoitu harkinnanvaraisia ja kustannusperusteisia rajoittamisia lainkaan yhdyskuntapalvelun historian ajalta. Prosessuaalisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 neljä kertaa ja vuonna 2010 kerran.¹³⁷

4.3.2 20:6§1–2 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja 20:7§1 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön täyttää lainkohdissa tarkemmin määritellyin tavoin ensinnäkin koskettelemalla tai muulla tavoin alle 16-vuotiaalle

¹³⁴ Samoin on menetelty Tilastokeskuksen Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset –kokoelman Rangaistukset rikoksittain, 2009–2017 (käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena) –tilastossa.

¹³⁵ 660.

¹³⁶ Vuoden 2018 osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia 7, prosessuaalisia rajoittamisia 105 ja kustannusperusteisia rajoittamisia 2.

¹³⁷ Vuoden 2018 osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia -, prosessuaalisia rajoittamisia 3 ja kustannusperusteisia rajoittamisia -.

lapselle tehty seksuaalisen teko, joka on omiaan vahingoittamaan tämän kehitystä, tai saa tämän ryhtymään sellaiseen tekoon. Siihen syyllistyy myös aikuinen, joka on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen kanssa, ellei tekoa katsota kokonaisuutena arvostellen törkeäksi ja siten tuomita lapsen törkeänä seksuaalisena hyväksikäyttönä. Hyväksikäyttöä pidetään törkeänä erityisesti silloin, kun lapsi on alle 10-vuotias, tekijänä on lapsen vanhempi tai hyväksikäyttö on jatkunut pitkään, esimerkiksi useita vuosia. Poliisin tietoon tulee vuosittain yhä enemmän lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevia rikoksia.

Kaikkien lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevien ja poliisille ilmoitettujen rikosten määrä kaksinkertaistui 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana ja vuodesta 1980 vuoteen 2009 määrä oli viisinkertaistunut. Myös tuomioistuimissa käsiteltyjen hyväksikäyttörikosten lukumäärä on kasvanut voimakkaasti.¹³⁸ Ville Hinkkasen tutkimuksen perusteella tilastoitujen rikosten kehitys ei kuitenkaan merkitse, että lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ilmiönä olisi lisääntynyt: "Vuonna 2008 toteutettu lapsiuhritutkimus viittaa pikemminkin siihen, että vakava seksuaalinen hyväksikäyttö on hiukan vähentynyt. Tilastojen kasvun taustalla on viranomaiskontrollin tehostuminen ja kiinnijäämisriskin kasvu. Hyväksikäytön tunnistamiseen on erityisesti 2000-luvulla kiinnitetty aikaisempaa enemmän huomiota".¹³⁹

Tilastokeskuksen Rikos- ja pakkokeinotilaston tilastoon Rikokset ja niiden selvittäminen 1980–2017 ei ole tilastoitu erikseen lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja sen törkeää tekemuotoa, ja siksi niiden kehitystä tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena. Lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä ja törkeitä lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 592 (selvitysaste 111,5 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 1168 (selvitysaste 63,4 %). Tällä aikavälillä poliisin tietoon tulleita lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä ja törkeitä lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä oli eniten vuonna 2011 (1 682, selvitysaste 62,1 %). Poliisin tietoon tulleiden lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen ja törkeiden lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana kasvanut 97,3 % ja vuodesta 2009¹⁴⁰ 9,4 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 105,1 % ja vuonna 2017 61,0 % kaikista poliisin tietoon tulleista lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä ja törkeistä lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä. Lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön epäillyistä alkoholien vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 22,9 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena 0,4 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 11,3 % ja 0,1 %.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 16, kun vuonna 2010 tapauksia oli neljä. Kustannusperusteella esitutkinta rajoitettiin vuonna 2017 yhdeksässä tapauksessa ja prosessuaalisiin perusteisiin 88 kertaa. Kustannusperusteisten rajoittamisten määrä on noussut selkeästi 2010-luvun alun tasosta (2010: 1), mutta prosessuaalisten rajoittamisten määrä on 2010-luvulla miltei yhdeksänkertaistunut (2010: 10).¹⁴¹ Törkeästä tekemuodosta harkinnanvaraisia rajoittamisia on tilastoitu 2010-luvulla yhteensä viisi tapausta (2010: 0; 2017: 1). Prosessuaalisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 14 ja vuonna 2010 kolme kertaa. Kustannusperusteella lap-

¹³⁸ Hinkkanen 2009.

¹³⁹ Hinkkanen 2009b, passim.

¹⁴⁰ 1 068.

¹⁴¹ Vuoden 2018 osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia 22, prosessuaalisia rajoittamisia 97 ja kustannusperusteisia rajoittamisia 7.

sen törkeän seksuaalisen hyväksikäytön tutkinnan rajoittamisia ei ole kirjattu PolStatin aineistoon.¹⁴²

4.3.3 21:5§1 Pahoinpitely

Pahoinpitelyn tunnusmerkistöön kuuluu ruumiillisen väkivallan tekeminen tai muutoin toisen terveyden vahingoittaminen, kivun aiheuttaminen tai toisen tiedottomaan tai sitä vastaavaan tilaan saattaminen. Ruumiillisen väkivallan tapauksessa ratkaisevaa on teon ruumiillista koskemattomuutta loukkaava luonne, eikä se edellytä terveysvahingon syntymistä. Esimerkiksi taudin tartuttaminen toiseen henkilöön tai henkinen väkivalta voivat täyttää pahoinpitelyn tunnusmerkistön, vaikka niihin ei liittyisikään väkivaltaa.

Pahoinpitelyjä tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 17 088 (selvitysaste 75,0 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 22 853 (selvitysaste 65,6 %). Tällä aikavälillä poliisin tietoon tulleita pahoinpitelyjä oli eniten vuonna 2011 (26 762, selvitysaste 74,7 %). Poliisin tietoon tulleiden pahoinpitelyjen määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana kasvanut 33,7 % ja vuodesta 2009¹⁴³ 6,8 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 71,1 % ja vuonna 2017 60,1 % kaikista poliisin tietoon tulleista pahoinpitelyistä. Pahoinpitelyyn syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 74,5 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 1,2 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 41,8 % ja 0,8 %.

Poliisin tietoon pimeinä tulleiden pahoinpitelyjen määrä oli jo 1990-luvulla korkea ja määrä on kasvanut yhdyskuntapalvelun historian aikana alle 4300 tapauksen vuosittaisesta määrästä (1997: 4 288) 5 000 tapaukseen (2017: 5 047). Huippuvuonna 2011 poliisin tietoon tuli pimeinä 5 698 pahoinpitelyä. Selvitysasteet ovat nousuvaiheen jälkeen palanneet vain hieman yhdyskuntapalvelun historian alun tasoa korkeammaksi (1997: 25,2 %; 2017: 30,7 %).

Pahoinpitelyissä esitutkinnan rajoittamisia on sovellettu runsaasti. Harkinnanvaraisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 hieman vajaat 1 750 kappaletta, mikä oli miltei viisi kertaa enemmän kuin vuonna 2010. Kustannusperusteella esitutkinta rajoitettiin vuonna 2017 159 kertaa ja prosessuaalisin perustein 1 101 kertaa. Prosessuaalisten rajoittamisten määrä on 2010-luvulla 11-kertaistunut (2010: 100) ja kustannusperusteisten kolminkertaistunut (2010: 53).

4.3.4 21:6§1 Törkeä pahoinpitely

Pahoinpitelyn törkeän tekemuodon tunnusmerkistö täyttyy tapauksissa, joissa toiselle aiheutetaan vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila, rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai teossa käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä, ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Vaikealla ruumiinvammalla tarkoitetaan esimerkiksi näön tai kuulon menettämistä tai huomattavaa vahingoittumista, tai muuta vammaa, jonka vaikutukset uhrin fyysiseen hyvinvointiin teon jälkeen ovat merkittävät.

¹⁴² Vuoden 2018 osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia 0, prosessuaalisia rajoittamisia 24 ja kustannusperusteisia rajoittamisia -.

¹⁴³ 21 391.

Törkeitä pahoinpitelyjä tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 1 852 (selvitysaste 81,5 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 1 581 (selvitysaste 80,3 %). Tällä aikavälillä eniten poliisin tietoon tulleita törkeitä pahoinpitelyjä oli eniten vuonna 2004 (2 270, selvitysaste 90,8 %). Poliisin tietoon tulleiden törkeiden pahoinpitelyjen määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana laskenut 14,6 % ja vuodesta 2009¹⁴⁴ 24,9 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 80,0 % ja vuonna 2017 79,5 % kaikista poliisin tietoon tulleista törkeistä pahoinpitelyistä. Törkeään pahoinpitelyyn syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 80,5 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 1,8 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 44,9 % ja 2,2 %.¹⁴⁵

4.3.5 23:2§1–2 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen

Törkeän liikenneturvallisuuden vaarantamisen tunnusmerkistö täyttyy, kun liikenneturvallisuutta vaarannetaan huomattavasti ylittämällä sallittu enimmäisnopeus, ohittamalla näkyvyyden ollessa turvalliseen ohitukseen riittämätön tai ohituksen ollessa muutoin kielletty, laiminlyömällä liikenneturvallisuuden vaatima pysähtymis- tai väistämisvelvollisuus, taikka muulla näihin rinnastettavalla tavalla rikkomalla liikennesääntöjä. Edellytyksenä on, että rikos on omiaan aiheuttamaan vakavaa vaaraa toisen hengelle tai terveydelle, mutta liikenneturvallisuuden vaarantamisen törkeässä tekemuodossa ei kuitenkaan edellytetä konkreettisen vaaran aiheutumista.

Törkeitä liikenneturvallisuuden vaarantamisia tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 1 846 (selvitysaste 91,7 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 3 808 (selvitysaste 93,4 %). Tällä aikavälillä poliisin tietoon tulleita törkeitä liikenneturvallisuuden vaarantamisia oli eniten vuonna 2007 (5 290, selvitysaste 95,0 %). Poliisin tietoon tulleiden törkeiden liikenneturvallisuuden vaarantamisten määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana kasvanut 106,3 % ja vuodesta 2009¹⁴⁶ 56,6 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 89,5 % ja vuonna 2017 91,5 % kaikista poliisin tietoon tulleista törkeistä liikenneturvallisuuden vaarantamisista. Törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 32,1 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 6,4 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 16,1 % ja 10,1 %.

Poliisin tietoon pimeinä tulleiden törkeiden liikenneturvallisuuden vaarantamisten määrä nousi 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun ensimmäisinä vuosina nollatasolta yli 200 vuosittaisen tapauksen tasolle. Huippuvuonna 2007 poliisin tietoon tuli pimeinä 363 törkeää liikenneturvallisuuden vaarantamista, kun vuonna 2017 niitä oli 289. Selvitysasteet ovat vakiintuneet yli 40 prosentin tasolle.

¹⁴⁴ 2 105.

¹⁴⁵ Pidemmästä historiallisesta perspektiivistä tarkasteltuna poliisin tietoon tullut pahoinpitelyrikkollisuus on 1960-luvun lopulta lähtien lisääntynyt ja osaksi tämän taustalla on rikosten ilmitulon lisääntyminen. Pahoinpitelyrikokset ilmoitetaan poliisille entistä useammin ja yhtenä selityksenä piiloon jäävän väkivallan vähentymiselle on nähty se, että väestön suhtautuminen väkivaltaan olisi muuttunut tuomitsevammaksi. On oletettu, että hyvinvoinnin lisääntyessä ja elintason kohotessa ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvat loukkaukset koetaan ilmeisesti aiempaa vakavammiiksi teoiksi. Vuonna 1995 toteutunut lainuudistuksen on arvioitu vaikuttaneen enemmän lievempien pahoinpitelymuotojen tuloon viranomaisten tietoon ja niiden väliseen rajanvetoon kuin törkeän väkivallan ilmoittamiseen. HE 213/2000 Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta.

¹⁴⁶ 4 251.

Törkeän liikenneturvallisuuden vaarantamisen osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 kahdeksan, kun vuonna 2010 tapauksia oli kaksi. Kustannusperusteella esitutkinta rajoitettiin vuonna 2017 kuudessa tapauksessa ja prosessuaalisin perustein 10 kertaa. Kustannusperusteisten rajoittamisia ei vuonna 2010 kirjattu lainkaan ja prosessuaalisten rajoittamisten määrä on 2010-luvulla viisinkertaistunut (2010: 2).

4.3.6 23:3§ Rattijuopumus

Rattijuopumuksen tunnusmerkistö täyttyy tapauksissa, joissa moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan veren alkoholipitoisuus on ajon aikana tai välittömästi sen jälkeen vähintään 0,5 promillea tai hänellä on litrassa uloshengitysilmaa vähintään 0,22 milligrammaa alkoholia, kuljettaja on käyttänyt huumausainetta niin, että hänen veressään on ajon aikana tai sen jälkeen käytetyn huumausaineen vaikuttavaa ainetta tai sen aineenvaihduntatuotetta (pois lukien lääkevalmiste, jota kuljettajalla on oikeus käyttää) tai kuljettaja on käyttänyt muuta huumaavaa ainetta kuin alkoholia taikka tällaista ainetta ja alkoholia niin, että hänen kykynsä tehtävän vaatimiin suorituksiin on huonontunut.¹⁴⁷

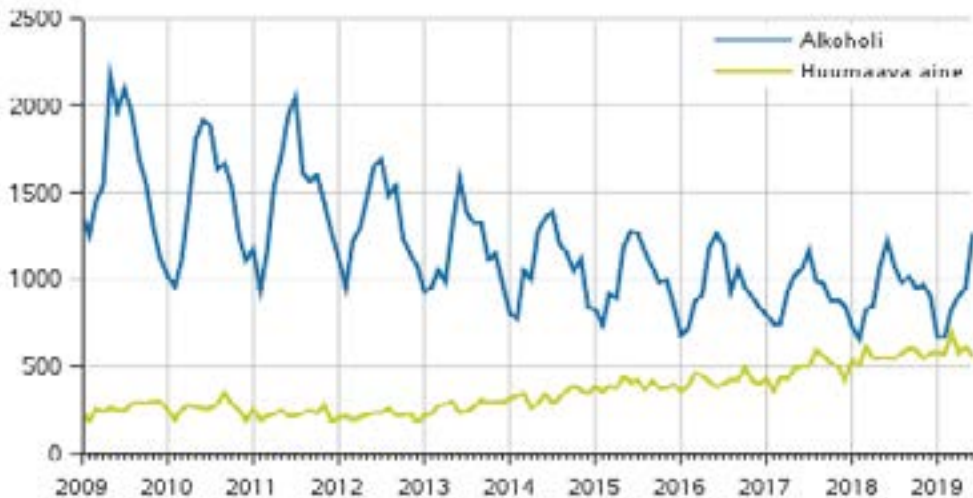
Tilastokeskuksen Rikos- ja pakkokeinotilaston tilastoon Rikokset ja niiden selvittäminen 1980–2017 ei ole tilastoitu erikseen rattijuopumuksia. Vuodesta 2003 lähtien niiden osuudet ovat laskettavissa yleisestä rattijuopumusten määrästä. Rattijuopumuksia tuli poliisin tietoon vuonna 2003 kaikkiaan 10 087 (selvitysaste 96,1 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 10 666 (selvitysaste 96,9 %). Tällä aikavälillä eniten poliisin tietoon tulleita rattijuopumuksia oli eniten vuonna 2007 (12 519, selvitysaste 98,9 %). Poliisin tietoon tulleiden rattijuopumusten määrä on vuodesta 2003 noussut 5,7 % ja vuodesta 2009¹⁴⁸ laskenut 3,5 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 2003 95,1 % ja vuonna 2017 96,3 % kaikista poliisin tietoon tulleista rattijuopumuksista. Rattijuopumukseen syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 2003 87,3 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 12,4 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 43,4 % ja 49,9 %.¹⁴⁹ Rattijuopumukseen syylliseksi epäillyistä huumausaineiden vaikutuksen alaisena olleiden osuus on kasvanut tasaisesti ja vuoden 2019 ensimmäisellä puolikkaalla perusmuotoisista rattijuopumuksista runsaat 60 prosenttia johtui huumaavan aineen käytöstä. Alkoholirattijuopumukset painottuvat kesäaikaan, kun huumerattijuopumuksia tulee viranomaisten tietoon tasaisemmin ympäri vuoden.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Poliisi voi mitata henkilön hengitysilmassa olevan alkoholinmäärän aluksi seulonta-alkometri kokeella ja tämän jälkeen joko tarkkuusalkometrikokeella eli HALMI-kokeella tai verikokeella, jotka tehdään henkilönkatsastuksena kuljettajalle. Lepola 2017, s. 9.

¹⁴⁸ 11 056.

¹⁴⁹ Näiden osuuksien ohella on tilastoitu yhdistelmätapaukset, joissa syylliseksi epäilty oli sekä alkoholin että muun päihteen vaikutuksen alainen. Yhdistelmätapauksien osuus on likimain edellisten osuuksien erotus 100 prosentista, sillä joinakin vuosina on ollut alle 5 tilastoimatonta tapausta.

¹⁵⁰ Kuvio 22 Rattijuopumusrikokset päihteen mukaan kuukausittain 2009–2019. Lähde Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkajulkaisu]. ISSN=2342-9151. 2. vuosineljännes 2019. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 24.9.2019]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/rpk/2019/02/rpk_2019_02_2019-07-12_tie_001_fi.html.

Kuvio 22 Rattijuopumusrikokset päihteen mukaan kuukausittain 2009–2019. Lähde Tilastokeskus.

Poliisin tietoon pimeinä tulleiden rattijuopumusten määrä on kasvanut hitaasti koko yhdyskuntapalvelun historian ajan (1997: 39; 2017: 282). Näiden tapausten selvitysasteet ovat yhdyskuntapalvelun historian aikana vaihdelleet runsaasti vuosittain (61,5 % (1997) – 101,8 % (2005)).

Rattijuopumusten samoin kuin törkeiden rattijuopumusten osalta esitutinnan rajoittaminen tulee kyseeseen varsin harvoin. Harkinnanvaraisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 kolme, mikä oli sama määrä kuin vuonna 2010. Kustannusperusteella esitutkinta rajoitettiin vuonna 2017 myös kolmessa tapauksessa ja prosessuaalisin perustein 16 kertaa. Kustannusperusteisten rajoittamisten määrä on 2010-luvulla 1,5 kertaistunut. Prosessuaalisten rajoittamisten määrä taas on 2010-luvulla kahdeksankertaistunut (2010: 2). Prosessuaalisten rajoittamisten lisääntyminen on myös rattijuopumuksen osalta selkeästi yhteydessä liikennevalvontasuoritteiden määrän kasvuun.

4.3.7 23:4§ Törkeä rattijuopumus

Törkeän rattijuopumuksen raja täyttyy, kun veren alkoholipitoisuus on vähintään 1,2 promillea tai uloshengitysilman alkoholipitoisuus vähintään 0,53 milligrammaa litrassa uloshengitysilmaa ajon aikana tai sen jälkeen, tai alemmillakin arvoilla, jos rikoksenteijän kyky tehtävän vaatimiin suorituksiin on tuntuvasti huonontunut. Jos mitattu veren alkoholipitoisuus jää alle törkeän rajan, on syyttäjän näytettävä suorituskyvyn tuntuva huonontuminen toteen. Lisäedellytyksenä törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistön täyttymiselle on se, että olosuhteet ovat sellaiset, että rikos on omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle. Yksin suljetulla alueella promillerajan ylittävässä humalatilassa ajava ei siis välttämättä syyllisty törkeään rattijuopumukseen. Konkreettista vaaraa ei törkeässä rattijuopumuksessa edellytetä, mutta myös näissä tapauksissa vähäistä suurempi todennäköisyys sivullisen altistumisesta vaaralle mahdollistaa törkeän tekemuodon tunnusmerkistön täyttymisen.

Törkeitä rattijuopumuksia tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 13 722 (selvitysaste 97,2 %), kun vuonna 2017 enää 7 019 (selvitysaste 98,0 %). Tällä aikavälillä eniten poliisin tietoon tulleita törkeitä rattijuopumuksia ilmeni vuonna 2004 (15 830, selvitysaste 100,0 %). Poliisin tietoon tulleet törkeät rattijuopumukset ovat yhdyskuntapalvelun historian aikana vähentyneet 48,8 % ja vuodesta 2009 42,9 %.¹⁵¹ Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 96,3 % ja vuonna 2017 97,3 % kaikista poliisin tietoon tulleista törkeistä rattijuopumuksista. Törkeään rattijuopumukseen syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 99,4 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 0,0 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 90,1 % ja 3,2 %.

Poliisin tietoon pimeinä tulleiden törkeiden rattijuopumusten määrä on kasvanut yhdyskuntapalvelun historian aikana alle 50 tapauksen vuosivauhdista (1997: 33) 150 tapauksen vuositasolle (2017: 159). Samalla myös näiden selvitysasteet ovat nousseet selvästi (1997: 69,7 %; 2017: 98,1 %).

Törkeiden rattijuopumusten osalta esitutinnan rajoittaminen ei ole teon luonteen huomioiden tavanomaista. Harkinnanvaraisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 viisi, kun vuonna 2010 tapauksia oli kaksi. Kustannusperusteella esitutkinta rajoitettiin vuonna 2017 yhdessä tapauksessa ja prosessuaalisin perustein 26 kertaa. Kustannusperusteisten rajoittamisten määrä on 2010-luvulla pysynyt samalla tasolla ja vaihdellut vuosittain välillä 0–2. Prosessuaalisten rajoittamisten määrä on 2010-luvulla liki kymmenkertaistunut (2010: 3). Mitä ilmeisimmin prosessuaalisten rajoittamisten perusteet ovat lisääntyneet törkeiden rattijuopumusten tapauksessa liikennevalvontasuoritteiden määrän kasvaessa.

4.3.8 28:1§1 Varkaus

Varkauden tunnusmerkistö täyttyy tapauksissa, joissa henkilö anastaa¹⁵² toisen hallusta irtainta omaisuutta. Varkaus edellyttää tahallisuutta ja keskeistä siinä on omistusoikeuden puuttuminen. Tunnusmerkistön täyttyminen edellyttää lisäksi myös sitä, että tekijä haluaa pitää rikoksen kohteena olevan omaisuuden itsellään. Varkauksia tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 125 058 (selvitysaste 14,2 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 60 150 (selvitysaste 14,9 %). Tällä aikavälillä poliisin tietoon tulleita varkauksia oli eniten vuonna 1999 (129 581, selvitysaste 13,4 %). Poliisin tietoon tulleiden varkauksien määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana laskenut 51,9 % ja vuodesta 2009¹⁵³ 19,9 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 13,7 % ja vuonna 2017 14,5 % kaikista poliisin tietoon tulleista varkauksista. Varkauteen syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 32,1 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 4,0 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 7,9 % ja 6,4 %.

¹⁵¹ Vertailuvuosi 2009, poliisin tietoon tulleita törkeitä rattijuopumuksia 12294 kpl, selvitysaste 99,6 %.

¹⁵² Anastamisella tarkoitetaan hallituksen esityksen mukaan ”toisen omistaman irtaimen omaisuuden oikeudetonta ottamista, pitämistä, luovuttamista tai muunlaista hyväksikäyttöä tarkoituksella sen saaminen itselleen tai toiselle sellaiseen omistukseen, joka on pysyvää ja ulkonaiselta olemukseltaan vastaa omistusoikeutta. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi, 1988 vp. n:o 66 (HE 66/1988), sivu 35.

¹⁵³ 75 072.

Poliisin tietoon pimeinä tulleiden varkauksien määrä on tämän tutkimuksen kohteena olevista rikosnimikkeistä suurin, vaikkakin määrä on liki puolittunut yhdyskuntapalvelun historian aikana (1997: 98 138; 2017:50 082). Huippuvuonna 2000 poliisin tietoon tuli pimeinä 102 322 varkautta. Selvitysasteet ovat nousuvaiheen jälkeen painuneet vain hie-man yhdyskuntapalvelun historian alun tasoa korkeammaksi (1997: 5,0 %; 2017: 7,3 %).

Varkauksien osalta esitutkinnan rajoittaminen tulee kyseeseen varsin usein. Harkinnan-varaisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 230, kun vuonna 2010 tapauksia oli 132. Kus-tannusperusteella esitutkinta rajoitettiin vuonna 2017 269 tapauksessa ja prosessuaali-sin perustein 318 kertaa. Kustannusperusteisten rajoittamisten määrä on 2010-luvulla nelinkertaistunut kuten myös prosessuaalisten rajoittamisten määrä (2010: 75).

4.3.9 28:5§1 Törkeä kavallus

Törkeän kavalluksen tunnusmerkistö täyttyy lainkohdassa tarkemmin määritellyllä taval-la, kun kavalluksen kohteena on erittäin arvokas omaisuus tai suuri määrä varoja. Kaval-lus voi olla törkeä, jos kavalluksessa aiheutetaan uhrille tämän olot huomioon ottaen eri-tyisen tuntuva vahinkoa, tai uhrin ollessa vähävarainen myös arvoltaan melko vähäinen kavallettu omaisuus voi täyttää törkeän kavalluksen tunnusmerkistön. Näissä tilantees-sa tekijän on kuitenkin täytynyt olla tietoinen niistä seikoista, joiden perusteella voidaan katsoa, että uhrille on aiheutunut erityisen tuntuva vahinkoa. Lisäksi kysymyksessä voi olla törkeä kavallus, jos tekijä käyttää hyväkseen erityisen vastuullista asemaansa. Jotta kavallus voitaisiin arvioida törkeäksi, on teon aina oltava myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Törkeä kavallus on siis kyseessä, jos teko täyttää jonkin edellä mainituista kolmesta ankaroittamisperusteesta ja on lisäksi kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Törkeitä kavalluksia tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 239 (selvitysaste 97,1 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 358 (selvitysaste 72,1 %). Tällä aikavälillä poliisin tie-toon tulleita törkeitä kavalluksia oli eniten vuonna 2016 (395, selvitysaste 82,0 %). Poliisin tietoon tulleiden törkeiden kavallusten määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana noussut 49,8 % ja vuodesta 2009¹⁵⁴ 32,6 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 94,6 % ja vuonna 2017 71,5 % kaikista poliisin tietoon tulleista törkeistä kavalluksista. Törkeään kavallukseen syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 0,4 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 0,7 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 0,0 % ja 0,0 %.

4.3.10 29:2§ Törkeä veropetos

Veropetos ja sen törkeä tekomuoto ovat samankaltaisia tekoja, mutta törkeä veropetos on myös kokonaisuutena törkeä. Törkeys-kynnyksen täyttymiselle on lainkohdassa mai-nittuja lisäedellytyksiä. Erityinen suunnitelmallisuus sekä huomattavan taloudellisen hyödyn hyötymisen tavoittelu voivat tehdä rikoksesta törkeän.

Törkeitä veropetoksia tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 366 (selvitysaste 106,6 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 730 (selvitysaste 93,6 %). Tällä aikavälillä poliisin tietoon tulleita törkeitä veropetoksia oli eniten juuri vuonna 2017. Poliisin tietoon tullei-

¹⁵⁴ 270.

den törkeiden veropetosten määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana noussut 99,5 % ja vuodesta 2009¹⁵⁵ 75,5 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 106,3 % ja vuonna 2017 93,3 % kaikista poliisin tietoon tulleista törkeistä veropetoksista. Törkeään veropetokseen syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 0,1 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 0,1 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 0,0 % ja 0,0 %.

4.3.11 30:9§ Kirjanpitorikos, 30:9a§ törkeä kirjanpitorikos, 30:10§ tuottamuksellinen kirjanpitorikos

Edellytyksenä kirjanpitorikokselle on se, että teolla yritetään vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista yrityksen toiminnasta ja sen tuloksesta. Kaikki kirjanpitorikoksen tekemuodot edellyttävät tekijältään tahallisuutta, joten tekijän tulee olla siis tietoinen yrityksen kirjanpitoon antamastaan virheellisestä informaatiosta. Rikoslain 30 luvun 9§:n mukaan kirjanpitorikoksen tunnusmerkistö täyttyy, jos kirjanpitovelvollinen, tämän edustaja, kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä tai se, jonka tehtäväksi kirjanpito on toimeksiannolla uskottu, lainkohdassa tarkemmin kuvatulla tavalla laiminlyö kirjanpitolainsäädännön mukaisia velvollisuuksiaan, merkitsee vääriä tai harhaanjohtavia tietoja tai hävittää, kätkee tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa ja siten vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta tai taloudellisesta asemasta.

Mikäli kirjanpitorikoksessa liiketapahtumien kirjaaminen tai tilinpäätöksen laatiminen laiminlyödään kokonaan tai olennaisilta osiltaan, väärrien tai harhaanjohtavien tietojen määrä on huomattavan suuri, ne koskevat suuria summia tai ne perustuvat sisällöltään väärin tositteisiin, tai kirjanpito hävitetään tai kätketään kokonaan tai olennaisilta osiltaan taikka sitä vahingoitetaan olennaisilta osiltaan ja kirjanpitorikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, täyttyy törkeän kirjanpitorikoksen tunnusmerkistö. Tuottamuksellisen kirjanpitorikoksen tunnusmerkistö täyttyy, kun laiminlyönti, hävittäminen, hukkaaminen tai vahingoittaminen lainkohdassa tarkemmin määritellyin tavoin tapahtuu törkeästä huolimattomuudesta.

Tilastokeskuksen Rikos- ja pakkokeinotilaston tilastoon Rikokset ja niiden selvittäminen 1980–2017 ei ole tilastoitu erikseen törkeitä kirjanpitorikoksia. Vuosien 2009–2017 osalta törkeän tekemuodon tiedot löytyvät Tietoon tulleet rikokset ja niiden selvittäminen 2010–2017 –tilastosta. Kaikkiaan otsikossa määritellyjä kirjanpitorikoksen muotoja tuli poliisin tietoon vuonna 1997 1 082 (selvitysaste 97,5 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 778 (selvitysaste 102,6 %). Tällä aikavälillä eniten poliisin tietoon tulleita kirjanpitorikoksia oli eniten juuri vuonna 1997. Poliisin tietoon tulleiden kirjanpitorikosten määrä on vuodesta 1997 laskenut 28,1 % ja vuodesta 2009¹⁵⁶ laskenut 0,1 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna

¹⁵⁵ 416.

¹⁵⁶ Kirjanpitorikoksia tuli poliisin tietoon vuonna 2003 kaikkiaan 10 087 (selvitysaste 96,1 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 10 666 (selvitysaste 96,9 %). Tällä aikavälillä eniten poliisin tietoon tulleita rattijuopumuksia oli eniten vuonna 2007 (12519, selvitysaste 98,9 %). Poliisin tietoon tulleiden rattijuopumusten määrä on vuodesta 2003 noussut 5,7 % ja vuodesta 2009 laskenut 3,5 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 2003 95,1 % ja vuonna 2017 96,3 % kaikista poliisin tietoon tulleista rattijuopumuksista. Rattijuopumukseen syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 2003 87,3 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 12,4 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 43,4 % ja 49,9 %.

1997 96,2 % ja vuonna 2017 101,8 % kaikista poliisin tietoon tulleista kirjanpitorikoksista. Kirjanpitorikokseen syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 0,5 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 0,3 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 0,0 % ja 0,0 %. Kaikista kirjanpitorikoksen tekemuodoista törkeiden kirjanpitorikosten osuus on 2010-luvulla ollut kasvussa. Vuonna 2010 osuus oli 53,7 % (384) ja vuonna 2017 62,0 % (482).

Poliisin tietoon pimeinä tulleiden törkeiden kirjanpitorikosten määrä on ollut erittäin vähäinen, vuoteen 2003 saakka niitä ei ole tilastoitu lainkaan, vuosien 2004 ja 2011 välillä tapauksia on ollut koko maassa vuosittain alle 11 ja vuodesta 2012 eteenpäin niiden määrä on ollut hienoisessa kasvussa (2017: 24). Pimeinä poliisin tietoon tulleiden törkeiden kirjanpitorikosten selvitysasteissa on ollut merkittävää vuosivaihtelua, johtuen vuosittain tietoon tulleiden tapausten vähäisestä määrästä ja mitä ilmeisimmin myös pidemmistä tutkinta-ajoista.

Törkeän kirjanpitorikoksen osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 kolme, kun vuonna 2010 tapauksia oli kaksi. Kustannusperusteella esitutkinta rajoitettiin vuonna 2017 kahdessa tapauksessa ja prosessuaalisin perustein yhdeksän kertaa. Kustannusperusteisten rajoittamisten määrä on 2010-luvulla laskenut kuudesosaan (2010: 12) kun taas prosessuaalisten rajoittamisten määrä yli nelinkertaistunut (2010: 2).

4.3.12 31:1§ Ryöstö

Ryöstön tunnusmerkistön täyttää lainkohdassa tarkemmin määritelty teko, jossa henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa käyttäen tai uhkaamalla välittömästi käyttää henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa anastetaan tai otetaan luvottomasti käyttöön toisen hallusta toisen irtainta omaisuutta, tai sellaista väkivaltaa tai uhkausta käyttämällä pakotetaan toinen luopumaan taloudellisesta edusta, johon rikoksentekijällä tai sillä, jonka puolesta hän toimii, ei ole laillista oikeutta. Ryöstön tunnusmerkistön täyttää myös teko, jossa edellä tarkoitettua anastamisesta tai käyttöön ottamisesta tavattuna ja käyttämällä edellä tarkoitettua väkivaltaa tai uhkausta toteuttaa tai yrittää toteuttaa rikoksen, taikka pitää tai yrittää pitää siten ottamansa omaisuuden.

Ryöstöjä tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 1 812 (selvitysaste 36,7 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 1 376 (selvitysaste 51,4 %). Tällä aikavälillä poliisin tietoon tulleita ryöstöjä oli eniten vuonna 2000 (2 310, selvitysaste 39,6 %). Poliisin tietoon tulleiden ryöstöjen määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana laskenut 51,9 % ja vuodesta 2009¹⁵⁷ 19,9 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 34,1 % ja vuonna 2017 49,1 % kaikista poliisin tietoon tulleista ryöstöistä. Ryöstöön syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 57,5 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 3,4 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 17,6 % ja 4,6 %.

Ryöstön osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 kaksi, kun vuonna 2010 tapauksia oli vain yksi. Kustannusperusteella esitutkinta rajoitettiin vuonna 2017 kolmessa tapauksessa ja prosessuaalisin perustein seitsemän kertaa. Kustannusperusteista rajoittamista käytettiin vuonna 2010 vain yhden kerran. Prosessuaalisia rajoittamisia ei vuonna 2010 tehty yhtään kertaa ryöstöissä.

¹⁵⁷ 1 428.

4.3.13 36:1§1,3 Petos ja lievä petos sekä 36:1§2 törkeä petos

Petoksen tunnusmerkistön perusteella teon rangaistavuus edellyttää seuraavien osatekijöiden täyttymistä: tekijän pyrkimys hankkia itselleen oikeudetonta taloudellista hyötyä, tekijän pyrkimys erehdyttää toinen tekemään jotakin ja käyttää hyväksi tätä erehdyttämistä sekä tällä menettelyllä aiheuttama taloudellinen vahinko erehtyneelle. Myös petoksen yritys on rangaistava teko. Petos muuttuu RL 36:1§2:n mukaan törkeäksi petokseksi, kun rikos kokonaisuutena arvostellen törkeä ja tämän lisäksi täyttyy vähintään yksi lisäperuste. Lisäperusteita on neljä, ja ne on mainittu lainkohdassa. Myös törkeän petoksen yritys on rangaistava teko.

Tilastokeskuksen Rikos- ja pakkokeinotilaston tilastoon Rikokset ja niiden selvittäminen 1980–2017 on tilastoitu erikseen rikoslain 36. luvun 2 § törkeä petos ja erikseen petos (1 §) ja sen lievä tekomuoto (3 §). Yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tyypillisesti johtaneista rikosnimikkeistä on muissa yhteyksissä tarkasteltu nimenomaisesti petosta ja sen törkeää tekemuotoa. Rikollisuuden kehitystä yhdyskuntapalvelun historian aikana kuvattaessa tarkastellaan myös sen lievää muotoa. Petoksia ja lieviä petoksia tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 10 212 (selvitysaste 96,8 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 21 951 (selvitysaste 70,6 %). Tällä aikavälillä poliisin tietoon tulleita petoksia ja lieviä petoksia oli eniten vuonna 2015 (24 633, selvitysaste 67,1 %). Poliisin tietoon tulleiden petosten ja lievien petosten määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana noussut 115,0 % ja vuodesta 2009¹⁵⁸ 33,6 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 87,1 % ja vuonna 2017 64,8 % kaikista poliisin tietoon tulleista petoksista ja lievistä petoksista. Petokseen ja lievään petokseen syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 12,1 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 0,9 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 2,1 % ja 1,3 %.

Törkeitä petoksia tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 482 (selvitysaste 97,9 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 1 429 (selvitysaste 69,6 %). Tällä aikavälillä poliisin tietoon tulleita törkeitä petoksia oli eniten vuonna 2015 (1458, selvitysaste 67,1 %). Poliisin tietoon tulleiden törkeiden petosten määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana noussut 196,5 % ja vuodesta 2009¹⁵⁹ 44,8 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 95,4 % ja vuonna 2017 69,3 % kaikista poliisin tietoon tulleista törkeistä petoksista. Törkeään petokseen syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 0,6 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 3,5 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 0,1 % ja 0,2 %.

Poliisin tietoon pimeinä tulleiden petosten määrä on yli kaksinkertaistunut yhdyskuntapalvelun historian aikana (1997: 1 646; 2017: 3 717). Huippuvuonna 2015 pimeinä poliisin tietoon tuli 4 696 petosta. Näiden tapausten selvitysasteet ovat yhdyskuntapalvelun historian aikana vaihdelleet runsaasti vuosittain (24,5 % (1997) – 74,3 % (2010)). Törkeän petoksen tekemuodon osalta pimeinä poliisin tietoon tulleiden tapausten määrä on kaksinkertaistunut (1997: 68; 2017: 408), mutta tapauksia on absoluuttisin luvuin mitattuna selvästi tavallista tekemuotoa vähemmän. Selvitysasteet ovat ajanjaksoa 2002–2007 (yli 80 %) lukuun ottamatta olleet pääsääntöisesti 30 ja 40 prosentin välillä.

¹⁵⁸ 16 435.

¹⁵⁹ 987.

Törkeiden petosten osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 12, kun vuonna 2010 tapauksia oli yksi. Kustannusperusteella esitutkinta rajoitettiin vuonna 2017 54 tapauksessa ja prosessuaalisin perustein 70 kertaa. Kustannusperusteisten rajoittamisten määrä on 2010-luvulla 18-kertaistunut, kun prosessuaalisten rajoittamisten määrä vain kolminkertaistunut (2010: 24).

Petoksen tavallisen tekemuodon osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 167, kun vuonna 2010 tapauksia oli 189. Kustannusperusteella esitutkinta rajoitettiin vuonna 2017 173 tapauksessa ja prosessuaalisin perustein 218 kertaa. Kustannusperusteisten rajoittamisten määrä on palannut 2010-luvun alun tasolle, mutta prosessuaalisten rajoittamisten määrä on 2010-luvulla yli kaksinkertaistunut (2010: 95).

4.3.14 50:1§ Huumausainerikos

Huumausainerikoksen tunnusmerkistö käsittää laittoman huumausaineen valmistamisen, viljelyn, tuonnin, viennin, kuljetuksen, myynnin, välityksen, luovuttamisen, hallussapidon ja näiden yritykset. Huumausainerikoksia tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 7 781 (selvitysaste 95,5 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 9 389 (selvitysaste 76,0 %). Tällä aikavälillä poliisin tietoon tulleita huumausainerikoksia oli eniten vuonna 2000 (12 687, selvitysaste 92,8 %). Syyskuussa 2001 tuli voimaan laki rikoslain muuttamisesta, ja siinä rikoslain 50 luvun 7§:ksi tuli "toimenpiteistä luopuminen". Sen mukaan huumausaineen käytöstä ja huumausaineen käyttöön liittyvästä muusta 50 luvussa mainitusta rikoksesta voidaan jättää syyte nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos rikosta on huumausaineen määrä ja laatu, käyttötilanne sekä olosuhteet muutoinkin huomioon ottaen pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. Syyte voidaan myös jättää nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos tekijä on hakeutunut sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon. Edellä mainitussa laissa säädettiin myös, että huumausaineen käyttörikoksesta on tuomittava sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Vuodesta 2001 lähtien poliisi on voinut antaa huumausaineen käyttörikoksesta sakon rangaistusmääräysmenettelyllä, jossa syyttäjä vahvistaa sakon. Tällä muutoksella pyrittiin estämään käräjäoikeuksien ruuhkautuminen, ja se vaikuttikin tehokkaasti huumausainerikokseen syyllistyneiden ja siihen tuomittujen määrään puolittaen poliisin tietoon tulleiden huumausainerikosten määrät heti seuraavana vuonna 2002. Huumausaineen käyttörikos saattaa tulla esiin esimerkiksi rattijuopumusesitutkinnassa, jos ajoneuvonkuljettaja on nauttinut jotain mahdollisesti huumaavaa ainetta kuten kannabista tai amfetamiinia, jotka vaikuttavat henkilön ajokykyyn. Poliisi voi todeta tällaisen huumaavan aineen alustavasti huumeepikatestillä. Rattijuopumuksen yhteydessä huumausaineen käyttörikos tulee tällöin sivurikoksena rikosilmoitukseen.¹⁶⁰

Poliisin tietoon tulleiden huumausainerikosten määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana noussut 20,7 % ja vuodesta 2009¹⁶¹ 49,6 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 93,5 % ja vuonna 2017 74,4 % kaikista poliisin tietoon tulleista huumausainerikoksista. Huumausainerikokseen syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 7,9 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena alle 57,0 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 1,5 % ja 24,6 %.

¹⁶⁰ Lepola 2017, s. 20.

¹⁶¹ 6 274.

Poliisin tietoon pimeinä tulleiden huumausainerikosten määrä on yli nelinkertaistunut yhdyskuntapalvelun historian aikana (1997: 238; 2017: 1 009). Näiden tapausten selvityksasteet ovat yhdyskuntapalvelun historian aikana vaihdelleet vuosittain 20 ja 40 prosentin välillä.

Huumausainerikoksen osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 83, kun vuonna 2010 tapauksia oli kolme. Kustannusperusteella esitutkinta rajoitettiin vuonna 2017 16 tapauksessa ja prosessuaalisiin perustein 64 kertaa. Kustannusperusteisten rajoittamisten määrä on palannut 2010-luvun alun tasolle, mutta prosessuaalisten rajoittamisten määrä on 2010-luvulla miltei viisinkertaistunut (2010: 13).

4.3.15 50:2§ Törkeä huumausainerikos

Huumausainerikoksen törkeän tekemuodon kynnys ylittyy, kun rikoksen kohteena on erittäin vaarallinen huumausaine tai suuri määrä huumausainetta, tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä, rikosentekijä toimii sellaisen rikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä, aiheutetaan usealle ihmiselle vakavaa hengen tai terveyden vaaraa ja huumausainerikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Samoin huumausaineen levittäminen alaikäisille tai muuten häikäilemättömällä tavalla johtaa rangaistukseen törkeästä huumausainerikoksesta.

Törkeitä huumausainerikoksia tuli poliisin tietoon vuonna 1997 kaikkiaan 529 (selvityksaste 92,6 %), kun vuonna 2017 vastaava luku oli 1 282 (selvityksaste 79,9 %). Tällä aikavälillä poliisin tietoon tulleita törkeitä huumausainerikoksia oli eniten juuri vuonna 2017. Poliisin tietoon tulleiden törkeiden huumausainerikosten määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana noussut 142,3 % ja vuodesta 2009¹⁶² 39,0 %. Syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1997 91,3 % ja vuonna 2017 79,3 % kaikista poliisin tietoon tulleista törkeistä huumausainerikoksista. Törkeään huumausainerikokseen syylliseksi epäillyistä alkoholin vaikutuksen alaisena oli vuonna 1997 0,5 % ja muun päihteen vaikutuksen alaisena 21,8 %, kun vastaavat luvut vuonna 2017 olivat 0,3 % ja 12,0 %.

Törkeän huumausainerikoksen osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia ei tehty yhtään vuonna 2017, kuten myös vuonna 2010. Kaikkiaan 2010-luvulla törkeiden huumausainerikosten esitutkintaa on rajoitettu harkinnanvaraisuusperusteella vain neljä kertaa. Kustannusperusteella esitutkintaa ei rajoitettu törkeiden huumausainerikosten kohdalla kertaakaan ja prosessuaalisiin perustein kaksi kertaa. Kustannusperusteisten rajoittamisten määrä on vaihdellut 2010-luvulla vuosittain nollan ja kahden tapauksen välillä, prosessuaalisten rajoittamisten määrä on 2010-luvulla vaihdellut runsaammin (2010: 2; 2014: 20).¹⁶³

4.3.16 Asevelvollisuudesta kieltäytyminen (1438/2007)

Asevelvollisuudesta kieltäytyminen johtaa normaalissa tapauksessa siihen, että maanpuolustusvelvoite, joka jokaiselle Suomen kansalaiselle on asetettu, hoidetaan siviili-

¹⁶² 922.

¹⁶³ Vuoden 2018 osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia 0, prosessuaalisia rajoittamisia 6 ja kustannusperusteisia rajoittamisia 1.

palveluksena. Sekä asevelvollisuudesta että siviilipalveluksesta kieltäytyminen ilman hyväksyttävää syytä, eli niin kutsuttu totaalkieltäytyminen, merkitsee syyllistymistä asevelvollisuudesta kieltäytymiseen. Marraskuusta 2011 alkaen rangaistuksen langettava tuomioistuin on voinut tuomita totaalkieltäytyjän joko valvontarangaistukseen tai vankeuteen. Valtaosassa Aseistakieltäytyjäliiton tuntemista tapauksista, joissa tuomittu on halunnut mieluummin valvontarangaistukseen, ja tuomion pituus on ollut alle sen maksimikeston (6 kk), tuomio on langetettu valvontarangaistuksena. Nykyään kaikkien totaalkieltäytyjien tuomio on alle kuusi kuukautta, joten valvontarangaistus on mahdollinen kaikkien kohdalla. Valvontarangaistus on mahdollinen vain, mikäli vankeinhoitoviranomaiset ovat tehneet selvityksen syytetyn soveltuvuudesta siihen ennen oikeudenkäyntiä.

Asevelvollisuudesta kieltäytymisiä on tullut poliisin tietoon varsin harvoin, asevelvollisuuslain (1438/2008) ensimmäisenä voimaantulovuonna 2008 ei lainkaan, vuonna 2009 yksi (selvitysaste 0 %), kun vuonna 2017 vastaavat luvut olivat nolla ja 0 %. Tällä aikavälillä poliisin tietoon tulleita asevelvollisuudesta kieltäytymisiä oli eniten vuonna 2010 (neljä, selvitysaste 50,0 %). Poliisin tietoon tulleiden asevelvollisuudesta kieltäytymisten määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana pysynyt samalla tasolla. Ajanjaksolla 2010–2017 kaikki selvitetty asevelvollisuudesta kieltäytymiset on ilmoitettu syyttäjälle. Asevelvollisuudesta kieltäytymisiin ei ole sovellettu mitään rajoittamisen muotoja yhdyskuntapalvelun historian aikana.¹⁶⁴

4.3.17 Siviilipalveluksesta kieltäytyminen (1446/2007)

Siviilipalveluksesta kieltäytyminen tapahtuu lähettämällä kirjallinen kieltäytymisilmoitus siviilipalveluskeskukselle. Siviilipalveluskeskus tekee rikosilmoituksen, ja asia siirtyy syyttäjän käsiteltäväksi. Siviilipalveluslain 74 § mukaisesti palveluksesta kieltäytyvä tuomitaan vankeuteen ajaksi, joka vastaa puolta hänen jäljellä olevasta palvelusajastaan. Siviilipalveluksesta kieltäytymisestä ei voi tuomita yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan, mutta valvontarangaistus on mahdollinen.

Siviilipalveluksesta kieltäytymisiä tuli poliisin tietoon vuonna 2008 yhteensä 31 (selvitysaste 87,1 %), kun vuonna 2017 vastaavat luvut olivat 32 ja 75,0 %. Tällä aikavälillä poliisin tietoon tulleita siviilipalveluksesta kieltäytymisiä oli eniten vuonna 2015 (44, selvitysaste 90,9 %). Poliisin tietoon tulleiden siviilipalveluksesta kieltäytymisten määrä on yhdyskuntapalvelun historian aikana noussut 3,2 % ja vuodesta 2009¹⁶⁵ 18,8 %. Ajanjaksolla 2010–2017 kaikki selvitetty siviilipalveluksesta kieltäytymiset on ilmoitettu syyttäjälle.

Siviilipalveluksesta kieltäytymisten osalta harkinnanvaraisia rajoittamisia tehtiin vuonna 2017 yhden kerran ja 2010-luvulla tapauksia on yhteensä vain neljästi. Muita rajoittamisperusteita ei ole siviilipalveluksesta kieltäytymiseen sovellettu yhdyskuntapalvelun historian aikana.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Pimeinä poliisin tietoon tulleista rikoksista on yhdyskuntapalvelun historian aikana tilastoitu yksi asevelvollisuudesta kieltäytyminen (vuonna 2012).

¹⁶⁵ 26.

¹⁶⁶ Pimeinä poliisin tietoon tulleista rikoksista on yhdyskuntapalvelun historian aikana tilastoitu kahdeksan siviilipalveluksesta kieltäytymistä.

5 Yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen ja yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena johtaneiden tuomioiden kehitys

5.1 Oikeudessa tuomittujen määrän yleinen kehitys

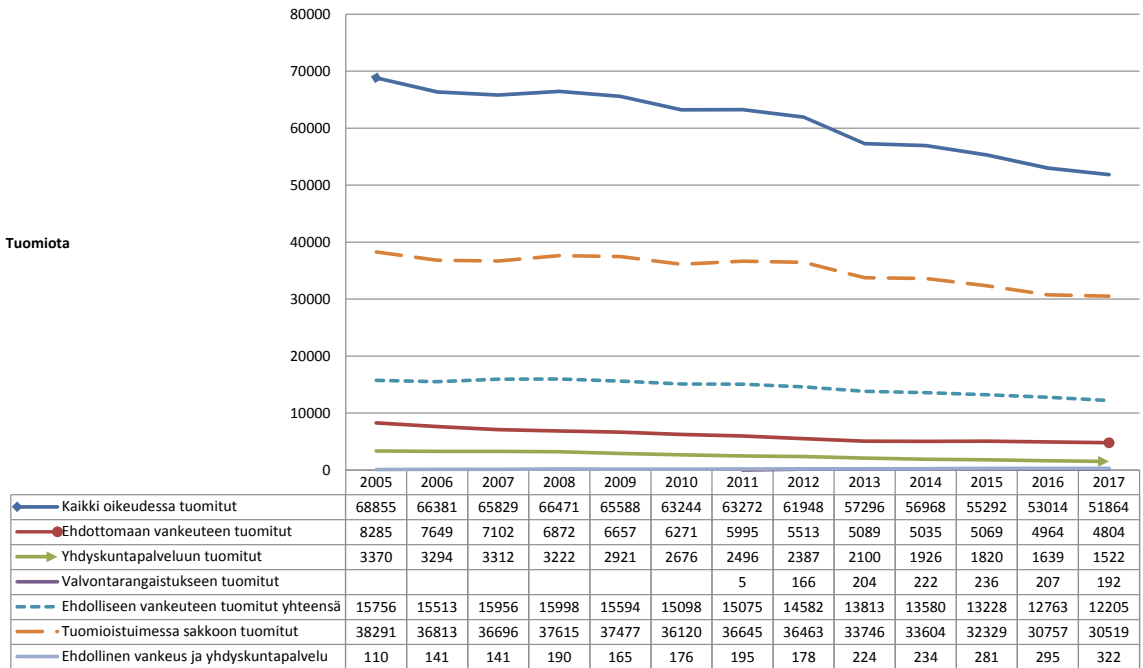
Tarkasteltaessa yhdyskuntapalvelun käyttöä seuraamuksena on absoluuttisten lukujen ohella kiinnitettävä huomiota kolmeen kaikista rikoksista oikeudessa tuomituista laskettavaan muuttujaan: yhdyskuntapalvelutuomioiden suhteelliseen osuuteen kaikista oikeudessa annetuista tuomioista, yhdyskuntapalvelun käyttöasteeseen ja yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden tuomioiden osuuteen kaikista oikeudessa annetuista tuomioista¹⁶⁷.

Vuonna 2017 käräjäoikeuksissa ja hovioikeudessa ensimmäisenä oikeusasteena ratkaistiin 21 prosenttia vähemmän rikosoikeudellisia asioita kuin vertailuvuonna 2009. Ehdolliseen vankeuteen tuomittujen määrä laski samalla aikavälillä vain hieman enemmän (22 %), mutta jyrkemmin laskivat ehdottomaan vankeuteen tuomittujen määrä (28 %), yhdyskuntapalveluun potentiaalisten alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten määrä (38 %) ja yhdyskuntapalveluun tuomittujen määrä (48 %). Sakkoon tuomittujen määrä väheni tuomioiden yleistä vähentymistä maltillisemmin (19 %). Aikaisempi ehdoton vankeus, valvontarangaistus tai yhdyskuntapalvelu oli sen sijaan riittävä seuraamus 39 % useammassa tapauksessa vuonna 2017 kuin 2009. Yhdyskuntapalvelun laskutrendistä voidaan päätellä ensinnäkin se, että yhdyskuntapalvelun mahdollistavien alle kahdeksan kuukauden ehdottomien tuomioiden määrä on laskenut 10 prosenttiyksikköä kaikkia ehdottomia vankeusrangaistuksia enemmän ja toiseksi, että rangaistuksen pituuden puolesta yhdyskuntapalveluun soveltuvista siihen lopulta valikoitui 10 prosenttiyksikköä vähemmän vuonna 2017 kuin 2009.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Oikeudessa tuomitut käsittävät seuraavat ryhmät: elinkautiseen vankeuteen tuomitut, ehdottomaan vankeuteen tuomitut, valvontarangaistukseen tuomitut, yhdyskuntapalveluun tuomitut, tapaukset, joissa aikaisempi ehdoton vankeus, valvontarangaistus tai yhdyskuntapalvelu riittävä seuraamus, ehdolliseen vankeuteen tuomitut, tuomioistuimessa sakkoon tuomitut, nuorisorangaistukseen tuomitut ja tuomitsematta jätetyt.

¹⁶⁸ Kuvio 23 Tuomioiden kehitys 2005–2017. Lähde Tilastokeskus.

Tuomioiden kehitys 2005–2017, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovi-oikeus ensimmäisenä oikeusasteena

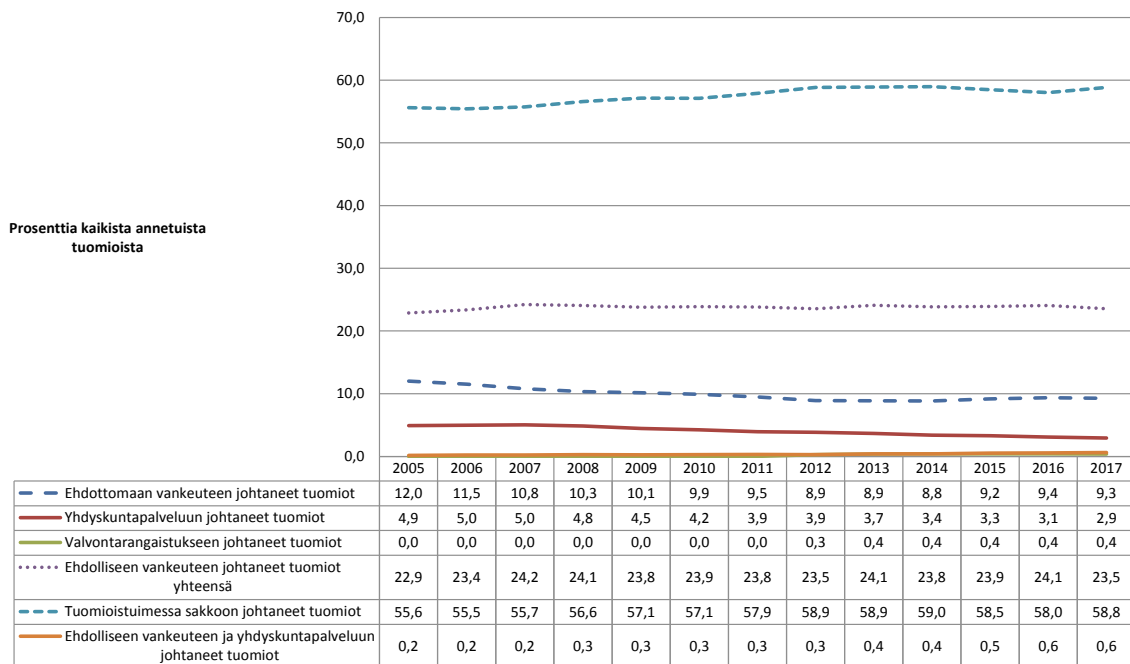

Kuvio 23 Tuomioiden kehitys 2005–2017. Lähde Tilastokeskus.

Annetuissa tuomioissa havaitun määrällisen muutoksen ohella myös tuomittujen seuraamusten rakenteessa on tapahtunut muutoksia. Vuodesta 2005 lukien tarkasteltuna suuntana on ollut sakkotuomioiden suhteellisen osuuden tasainen kasvu kaikkien muiden seuraamustyyppien kuin ehdollisen vankeuden kustannuksella. Ehdottomaan vankeuteen tuomittujen suhteellinen osuus laski 2005–2017 välillä 2,7 prosenttiyksikköä ja siihen kytkeytyvän yhdyskuntapalvelun osuus 2,0 prosenttiyksikköä, kun taas ehdollista on tuomittu kaikki ensimmäisen oikeusasteen tuomiot huomioiden hyvin tasaisesti. Ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun osuus on tämän takia kasvanut hitaasti, mutta se on edelleen varsin marginaalinen oheisrangaistus oheissakkoon verrattuna.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Kuvio 24 Seuraamusjakaumat 2005–2017. Lähde Tilastokeskus.

Seuraamusjakauma 2005–2017, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

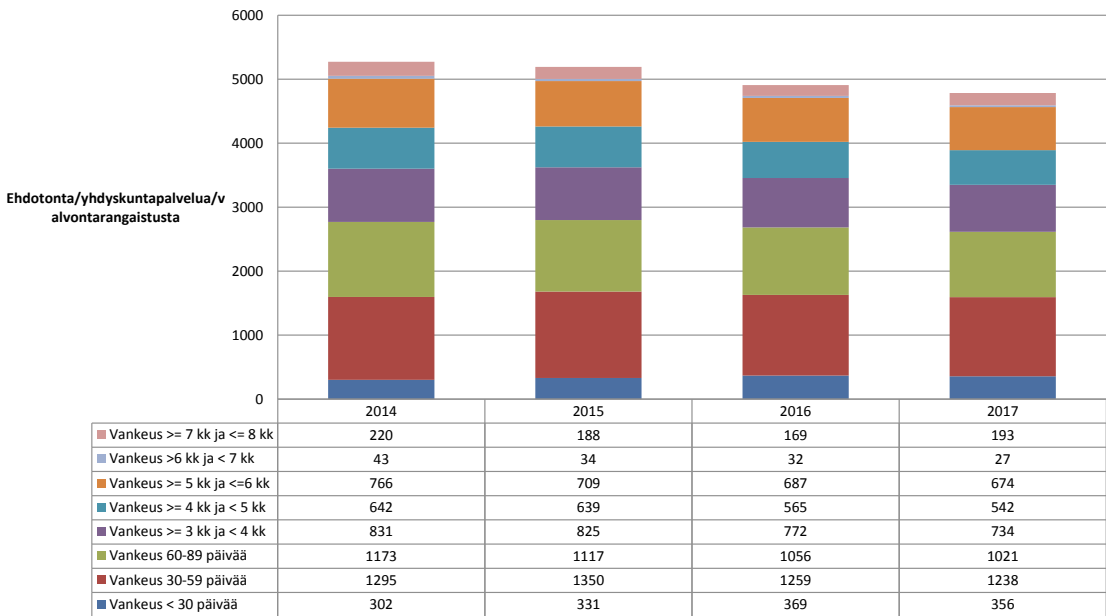
Kuvio 24 Seuraamusjakaumat 2005–2017. Lähde Tilastokeskus.

5.2 Lyhyiden muuntokelpoisten tuomioiden kehitys

Kun yhdyskuntapalveluun tuomitseminen ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan on lain mukaan pääsääntö muodollisten edellytysten täytyessä, kuvaa lyhyisiin, alle kahdeksan kuukauden ehdottomiin vankeusrangaistuksiin tuomitettujen määrä joukkoa, joka jostakin muusta syystä kuin tuomion pituudesta ei ole ollut kelvollinen yhdyskuntapalveluun. Vuosina 2014–2017 muuntokelpoisten, eli kaikkien lyhyiden ehdottomien vankeusrangaistusten ja ehdottoman vankeuden sijasta yhdyskuntapalveluksi tai valvontarangaistukseksi tuomitettujen rangaistusten määrä yhteensä laski noin 500:lla eli hieman vajaat 10 prosenttia. Tässä joukossa rangaistusten pituuden mukaan luokiteltuna vain alle 30 päivän rangaistusten määrä nousi.¹⁷⁰ Kaikkien lyhyiden ehdottomien vankeusrangaistusten määrä laski samalla ajanjaksolla vain vajaat 2 %, kun yhdyskuntapalveluiden määrä laski 21 % ja valvontarangaistuksen 13 %.

¹⁷⁰ Kuvio 24 Alle 8 kuukauden ehdottomat vankeusrangaistukset, yhdyskuntapalvelut ja valvontarangaistukset 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.

Lyhyiden ehdottomien vankeusrangaistusten, yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen jakautuminen rangaistuksen pituuden mukaan 2014–2017

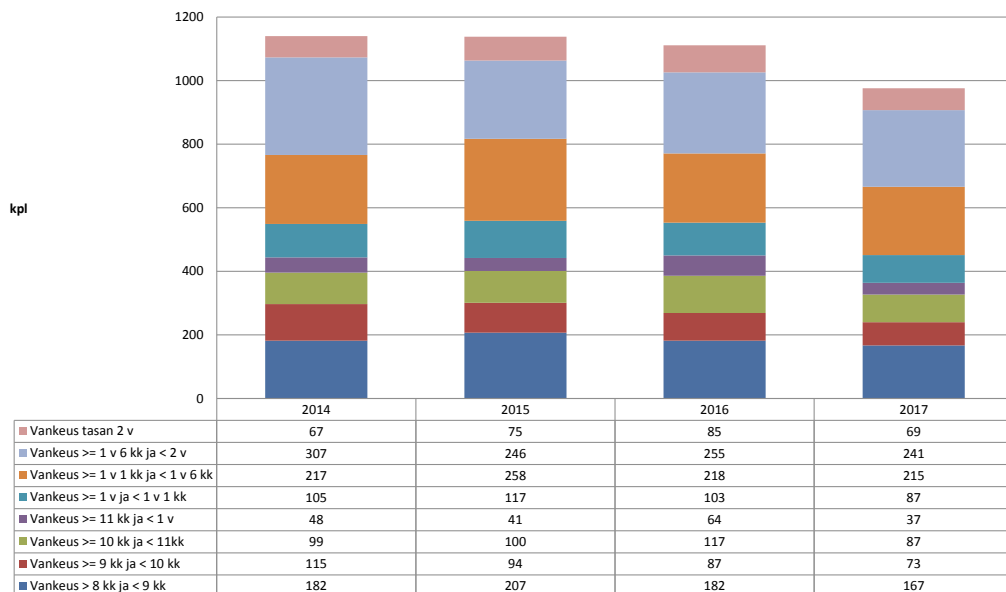

Kuvio 25 Alle 8 kuukauden ehdottomat vankeusrangaistukset, yhdyskuntapalvelut ja valvontarangaistukset 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.

Alle 30 päivän ehdottomien vankeusrangaistusten määrä kasvoi 22 %, mutta kuukautta pidemmissä rangaistusluokissa rangaistusten määrät pysyivät samoina tai laskivat.¹⁷¹ Lyhyttä ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavien määrä on siis laskenut vähemmän kuin kaikkien muutokelpoisten rangaistusten määrä yleensä, mikä vastaa käyttöasteessa havaittua muutosta. Alle kahden kuukauden pituisten tuomioiden osalta käyttöaste on heikentynyt voimakkaimmin, eli näissä luokissa ehdottoman vankeusrangaistusten sijaan on tuomittu harvemmin yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen.

¹⁷¹ Kuvio 26 Alle 8 kuukauden ehdottomat vankeusrangaistukset 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.

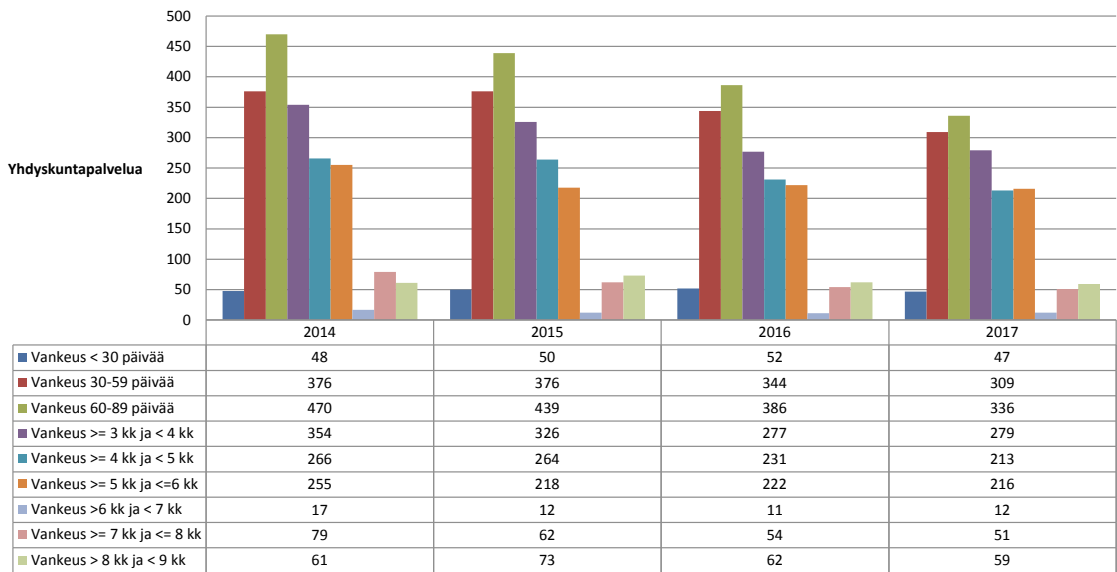
Lyhyiden ehdottomien vankeusrangaistusten jakautuminen rangaistuksen pituuden mukaan 2014–2017

Kuvio 26 Alle 8 kuukauden ehdottomat vankeusrangaistukset 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.

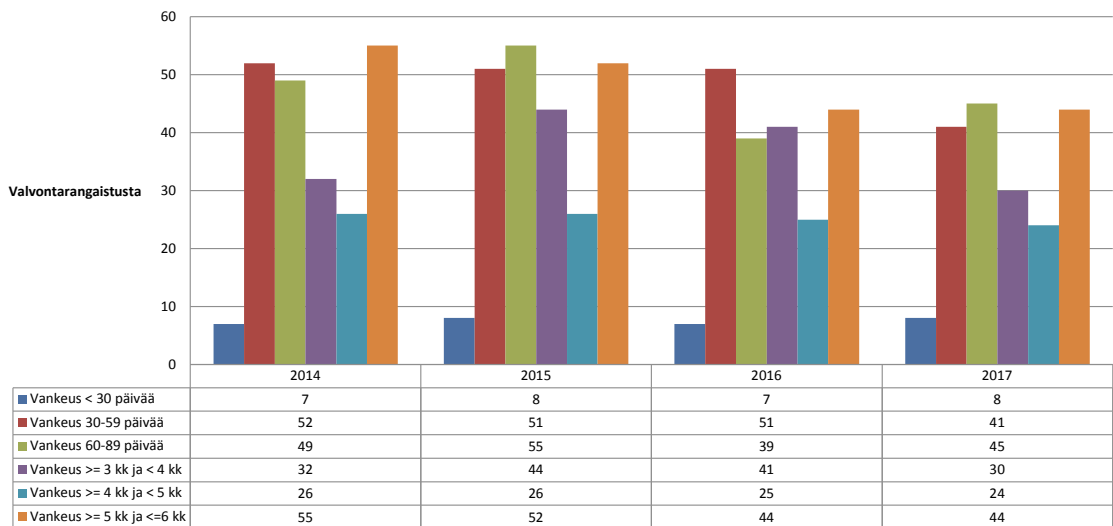
Kaikista lyhyistä muuntokelpoisista vankeusrangaistuksista tuomitaan rangaistuksen pituuden perusteella määrällisesti eniten 30–60 päivän ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Yhdyskuntapalveluiksi tuomitaan eniten 60 päivän – 3 kuukauden pituisten ehdottomien vankeusrangaistusten sijaan ja valvontarangaistukseksi yleensä 30 päivän – 3 kuukauden ja 5–6 kuukauden pituisten vankeusrangaistusten sijasta. Sekä yhdyskuntapalvelua että valvontarangaistusta tuomitaan vähemmän niiden käyttöalan alkupään lyhyimpiin rangaistuksiin, ja määrät laskevat tuomion pituuden kasvaessa. Kuitenkin käyttöalan loppupäässä, yhdyskuntapalvelun osalta 6–8 kuukauden ja valvontarangaistuksen osalta 5–6 kuukauden pituisissa rangaistuksissa käyttömäärät kasvavat. Tämä selittyy osin sillä, että muuntokelpoisten tuomioiden joukossa pituudeltaan 5–6 kuukauden rangaistuksia tuomitaan enemmän kuin 4–5 kuukauden ja pituudeltaan 6–7 kuukauden tuomioita taas vähemmän kuin missään muussa määräaikaisten vankeusrangaistusten pituusluokassa välillä 0–2 vuotta. Toisaalta juuri valvontarangaistuksen tapauksessa pitkien valvontarangaistusten käytön yleisyys viittaa järjestelmän haluun hyödyntää valvontarangaistusta portaittain ankaroituvassa seuraamusjärjestelmässä sellaisenaan, kun se on mahdollista.

Yhdyskuntapalvelut 2014–2017 tuomioiden pituuden mukaan

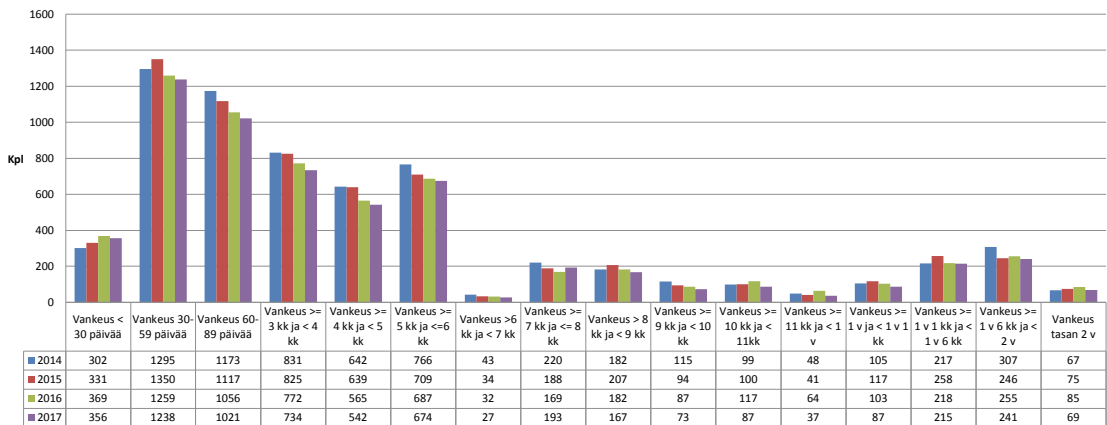
Kuvio 27 Yhdyskuntapalvelut pituuden mukaan 2014–2017- Lähde Tilastokeskus.

Valvontarangaistukset 2014–2017 tuomioiden pituuden mukaan

Kuvio 28 Valvontarangaistus 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.

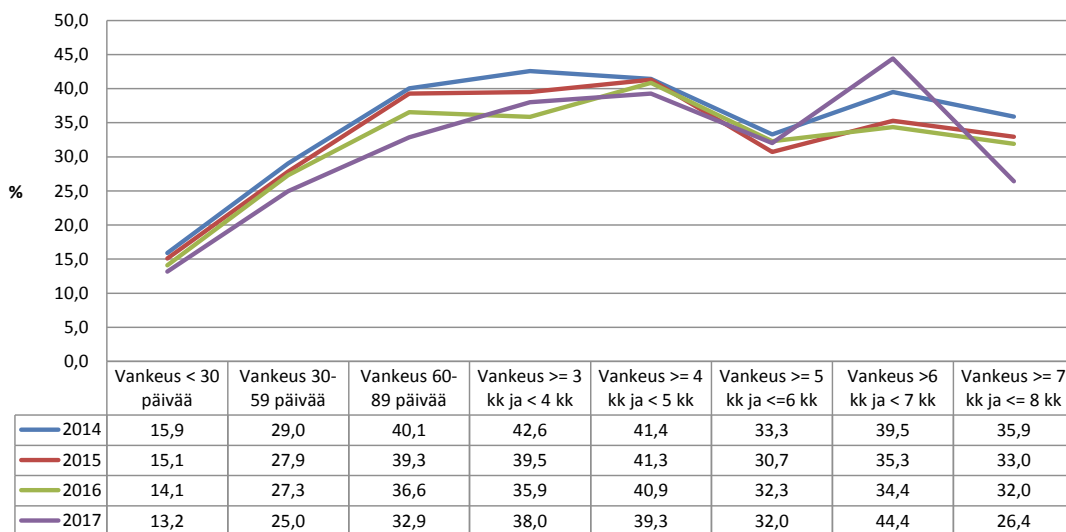
Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä 2014–2017 tuomioiden pituuden mukaan

Kuvio 29 Ehdottomat vankeudet, yhdyskuntapalvelut ja valvontarangaistukset yhteensä 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.

Käyttöasteen näkökulmasta tarkasteltuna muuntokelpoisia ehdottomia vankeusrangais-
tuksia tuomitaan niiden sijasta yhdyskuntapalveluksi tehokkaimmin 3–5 kuukauden ja
6–7 kuukauden pituusluokissa. Käyttöalan loppupäässä, 7–8 kuukauden pituisten ehdot-
tomien vankeusrangaistusten osalta yhdyskuntapalvelun käyttöaste laskee, ja vuonna
2017 lasku oli aikaisempia vuosia voimakkaampaa.¹⁷²

Yhdyskuntapalvelun käyttöaste rangaistuksen pituuden mukaan 2014–2017

Kuvio 30 Yhdyskuntapalvelun käyttöaste rangaistuksen pituuden mukaan 2014–2017. Lähde Tilas-
tokeskus.

¹⁷² Kuvio 30 Yhdyskuntapalvelun käyttöaste rangaistuksen pituuden mukaan 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.

Yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käytön kannalta keskeisestä, törkeästä rattijuopumuksesta tuomittujen seuraamusten pituuden rakenne noudattelee suurelta osin lyhytaikaisten rangaistusten yleistä kehitystä. Määrällisesti eniten törkeästä rattijuopumuksesta annetaan 30–60 päivän tuomioita kaikki seuraamuslajit huomioiden. Muuntokelpoisia ehdottomia vankeusrangaistuksia tuomitaan kuitenkin eniten 60 päivän – 3 kuukauden pituisina. Tuomion pituuden mukaan tarkasteltuna yleisin törkeästä rattijuopumuksesta annettu rangaistus on 30–60 päivän ehdollinen vankeusrangaistus. Tästä pituusluokasta annetaan törkeistä rattijuopumuksista ehdollisia 9-kertainen määrä muuntokelpoisiin tuomioihin verrattuna. 60 päivän – 3 kuukauden tuomioissa ehdollisten ja muuntokelpoisten välinen suhde on 5:1, ja se pienenee tasaisesti pituusluokkien kasvaessa. Törkeästä rattijuopumuksesta tuomitaan siis harvemmin pidempiä ehdollisia rangaistuksia.¹⁷³

5.3 Lyhytaikaisvankien yhdyskuntaseuraamushistoria

Tutkimustehtävää ohjanneen muistion¹⁷⁴ kohdissa 1.2. – 1.4. esitettiin tarve lyhytaikaisvankien määrän ja yhdyskuntapalveluhistorian muutoksen tarkastelulle. Lyhytaikaisvangeilla tarkoitetaan alle kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittuja, joiden tuomiot eivät ole olleet mahdollisia tuomita yhdyskuntaseuraamuksiin jonkin yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen estetekijän tai niihin soveltumattomuuden vuoksi. 2010-luvulla kaikkien lyhytaikaisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtaneiden tuomioiden määrä on laskenut 36 %, mikä on ollut yleensä ehdottomien vankeusrangaistusten laskua voimakkaampi (23 %), mutta hieman yhdyskuntapalvelutuomioiden laskua (43 %) lievempi.¹⁷⁵ Kalenterivuonna alkaneiden lyhyiden ehdottomien vankeusjaksojen, joiden taustalla ei ollut lainkaan aikaisempia loppuun suoritettuja yhdyskuntapalvelurangaistuksia, määrä laski vastaavalla ajanjaksolla 34 %. Yhden tai useamman loppuun suoritettua yhdyskuntapalvelun seuraamushistorialla alkaneiden lyhyiden ehdottomien vankeusjaksojen määrä laski liki 40 %. Lyhyiden ehdottomien vankeusrangaistusten, joiden taustalla on yksi tai useampi suoritettu yhdyskuntapalvelu, suhteellinen osuus on 2010-luvulla siis hieman pienentynyt ja ilman yhdyskuntapalveluhistoriaa lyhyeen ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittujen suhteellinen osuus vastaavasti kasvanut.¹⁷⁶

Alkaneiden lyhyiden ehdottomien vankeuskausien tapauksissa, joiden taustalla on ollut onnistuneesti loppuun suoritettuja yhdyskuntapalveluita, hieman alle puolella taustalla on yksi edeltävä yhdyskuntapalvelu, noin kolmanneksella kaksi, hieman vajalla 10 %:lla kolme ja siitä edelleen laskeva määrä useampia yhdyskuntapalveluita. Enimmillään lyhyen ehdottoman vankeusjakson alkaessa taustalla on ollut kahdeksan onnistuneen yh-

¹⁷³ Kuvio 30 Yhdyskuntapalvelun käyttöaste rangaistuksen pituuden mukaan 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.

¹⁷⁴ Oikeusministeriö, Kriminaalipoliittinen osasto, Syyttäjä- ja rikosseuraamusyksikkö, muistio yhdyskuntaseuraamuksia koskeva tutkimus – Tutkimuskysymyksiä, 4.5.2017.

¹⁷⁵ Yhdyskuntapalvelutuomioiden määrät laskivat vastaavasti 43 %.

¹⁷⁶ Alkaneiden vankeuskausien määrä on lyhyisiin ehdottomiin vankeusrangaistuksiin johtaneita tuomioita pienempi, sillä yhdellä vankeuskaudella suoritetaan tyypillisesti useita tuomioita. Jos henkilö on saman vuoden aikana alkanut useamman kerran suorittaa enimmillään kahdeksan kuukauden vankeutta, niistä jokainen on laskettu mukaan. Toisaalta kunkin vankilaan saapumisen osalta on laskettu mukaan vain ensimmäinen osasuorituskausi.

dyskuntapalvelurangaistuksen historia kahdessa tapauksessa (2010 ja 2013). Viidennen ja sitä useamman onnistuneen yhdyskuntapalvelun menneisyydellä lyhyen vankeusrangaistuksen aloittaneiden määrät eivät ole 2010-luvulla juurikaan muuttuneet. Näissä tapauksissa kyseessä on ollut pitkä rikoshistoria, jossa seuraamusjärjestelmän portaat on vähintään kertaalleen käyty loppuun lyhyisiin rangaistuksiin johtavia tekoja tehden, mutta edellisistä ehdottomista vankeusrangaistuksista kulunut aika on mahdollistanut yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitsemisen yhä uudelleen. Yli viisi onnistunutta yhdyskuntapalvelurangaistusta suorittaneilla ei selvästi ole päihteiden tai muiden yleisimpien keskeyttämissyiden kaltaisia ongelmia, mutta toisaalta myöskään vankeus ei ole pystynyt katkaisemaan rikoskierrettä.¹⁷⁷

Loppuun suoritettuja valvontarangaistuksia on ollut 2010-luvulla lyhyiden ehdottomien vankeuskausien taustalla enimmillään kolme. Kahden ja kolmen valvontarangaistuksen historialla lyhyen vankeusjakson aloittaneita on kuitenkin ollut vuosittain alle viisi (pois lukien 2017: 11 kpl / 2 kertaa). Valvontarangaistuskertojen määrien vähäisyys yhdyskuntapalvelukertoihin nähden selittyy osin valvontarangaistuksen lyhyemmällä historialla, rangaistuksen vaativuudella ja käyttöalan rajoittavuudella. Valvontarangaistuksen historian aikana onnistuneesti loppuun suoritettujen valvontarangaistusten määrä on kasvanut lyhyiden ehdottomien vankeusjaksojen taustalla olevassa rangaistushistoriassa. Silti niitä on ollut vain neljä prosenttia onnistuneista yhdyskuntapalveluista.¹⁷⁸

Taulukko 4 Alkanutta vankeusjaksoa (alle 8 kk) edeltäneiden loppuun suoritettujen yhdyskuntapalveluiden määrä (kpl) 2010–2018. Lähde VATI

Vuosi	0	1	2	3	4	5	6	7	8
2010	1502	488	333	134	52	14	4	0	1
2011	1429	449	260	150	51	16	6	1	0
2012	1296	351	216	103	37	11	5	0	0
2013	1163	379	226	93	26	10	6	2	1
2014	1143	314	198	97	30	19	5	1	0
2015	1150	324	197	76	28	11	3	3	0
2016	1077	295	203	79	38	14	4	3	0
2017	998	315	188	64	33	16	5	3	0
2018	1078	297	178	84	34	13	4	6	0

¹⁷⁷ Taulukko 4 Alkanutta vankeusjaksoa (alle 8 kk) edeltäneiden loppuun suoritettujen yhdyskuntapalveluiden määrä (kpl) 2010–2018. Lähde VATI. Taulukossa siis onnistuneiden eli loppuun asti suoritettujen, kalenterivuonna alkanutta vankeusjaksoa edeltäneiden yhdyskuntapalveluiden määrä.

¹⁷⁸ Taulukko 6 Alkanutta vankeusjaksoa (alle 8 kk) edeltäneiden loppuun suoritettujen valvontarangaistusten määrä (kpl) 2010–2018. Lähde VATI.

Taulukko 5 Alkanutta vankeusjaksoa (alle 8 kk) edeltäneiden loppuun suoritettujen yhdyskuntapalveluiden määrä (kpl) ilman muuntoja 2010–2018. Lähde VATI

Vuosi	0	1	2	3	4	5	6	7	8
2010	1417	459	322	130	49	14	4	0	1
2011	1357	424	252	144	48	16	6	1	0
2012	1196	327	204	102	37	11	5	0	0
2013	1072	354	218	91	24	8	6	2	1
2014	1066	278	189	90	29	19	5	1	0
2015	1087	303	186	73	28	11	3	3	0
2016	1044	282	197	76	36	14	4	3	0
2017	964	300	183	62	33	16	5	3	0
2018	1014	263	173	82	33	13	4	6	0

Taulukko 6 Alkanutta vankeusjaksoa (alle 8 kk) edeltäneiden loppuun suoritettujen valvontarangaistusten määrä (kpl) 2010–2018. Lähde VATI

Vuosi	0	1	2	3
2010	2528	0	0	0
2011	2362	0	0	0
2012	2018	1	0	0
2013	1897	9	0	0
2014	1781	24	2	0
2015	1753	37	2	0
2016	1668	39	5	1
2017	1553	56	11	2
2018	1627	61	4	2

Taulukko 7 Alkanutta vankeusjaksoa (alle 8 kk) edeltäneiden loppuun suoritettujen valvontarangaistusten määrä (kpl) ilman muuntoja 2010–2018. Lähde VATI

Vuosi	0	1	2	3
2010	2396	0	0	0
2011	2248	0	0	0
2012	1881	1	0	0
2013	1768	8	0	0
2014	1651	24	2	0
2015	1656	36	2	0
2016	1612	38	5	1
2017	1498	55	11	2
2018	1523	59	4	2

Aineistosta oli mahdollista eritellä myös tapaukset, joissa alkaneeksi tilastoitu alle kahdeksan kuukauden vankilakausi oli ollut yhdyskuntapalvelun muunto. Näissä tapauksissa taulukossa esitettyjen onnistuneiden yhdyskuntapalveluiden lisäksi olisi tullut vielä yksi keskeytynyt yhdyskuntapalvelu, jonka muuntorangaistuksena tilastoitu ehdoton vankeusjakso olisi alkanut. Vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden vaikutus poisluettuna yhteenlasketut vuosittaiset aikaisempien onnistuneiden yhdyskuntapalveluiden määrät laskivat noin sadalla. Yhdyskuntapalveluhistorian valossa yhdyskuntapalvelun keskeytymisen ja vankeudeksi muuntamisen todennäköisyys vähenee onnistuneesti suoritettujen yhdyskuntapalvelukertojen lisääntyessä. Useita yhdyskuntapalveluja onnistuneesti suorittaneilla ei todennäköisesti ole taipumusta yhdyskuntapalvelun keskeytymiseen johtaviin, lähinnä päihiteiden käytöstä johtuviin rikkomuksiin, vaan he suoriutuvat yhdyskuntapalvelusta useita kertoja onnistuneesti. Yhdyskuntapalvelun keskeytyminen ja muunto vankeudeksi tapahtuvat useimmiten ensimmäisen tai toisen yhdyskuntapalvelurangaistuksen aikana. Valvontarangaistuksen kohdalla harvalukuiset muuntotapaukset koskettavat lähinnä vain ensimmäistä valvontarangaistusta.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Muunnettujen yhdyskuntapalveluiden osuutta käsitellään yhdyskuntapalvelun keskeyttämistä koskevan luvun yhteydessä. Taulukko 5 Alkanutta vankeusjaksoa (alle 8 kk) edeltäneiden loppuun suoritettujen yhdyskuntapalveluiden määrä (kpl) ilman muuntoja 2010–2018. Lähde VATI. Valvontarangaistuksissa toisella kerralla (1 aikaisempi onnistunut valvontarangaistus) muutamia tapauksia vuosittain. Taulukko 7 Alkanutta vankeusjaksoa (alle 8 kk) edeltäneiden loppuun suoritettujen valvontarangaistusten määrä (kpl) ilman muuntoja 2010–2018. Lähde VATI.

5.4 Rikoksenuusijat tyyppirikoksissa

Yhdyskuntapalveluun on ensimmäisessä oikeusasteessa tuomittu vuosina 1992–2017 yhteensä 138 620 henkilöä, joista 122 382 henkilöä on ollut rikoksenuusijoita.¹⁸⁰ Rikoksenuusijaksi on tässä määritelty henkilö, joka syyllistyy uuteen rikokseen kolmen vuoden kuluessa edellisestä tuomiosta.¹⁸¹ Rikosuusiminen on siten edellyttänyt seuranta-aikana tehtyä ja tuomioon johtanutta rikosta, joka on tullut poliisin tietoon, siitä on nostettu syyte ja syytettyä on käsitelty varsinaisessa oikeudenkäynnissä. Rikosuusimiseen eivät kuulu lievemmat, kuten rangaistusmääräysmenettelyssä käsitellyt rikokset ja rikkomukset tai rikesakot. Yhdyskuntapalveluun tuomituista suurin ikäryhmä on 30–39-vuotiaat, mikä on suurin ryhmä myös rikoksenuusijoissa, joille on tuomittu yhdyskuntapalvelua. Uusimisprosentilla tarkoitetaan uusijoiden osuutta kaikista tuomituista. Uusijoiden osuus on vaihdellut yhdyskuntapalvelun historian aikana 86,4 prosentin (2011) ja 92,5 prosentin (1992) välillä olleen keskimäärin 88,6 prosenttia. Kaikista yhdyskuntapalveluun tuomituista naisten osuus on vaihdellut 4,1 prosentista (1995) 12,6 prosenttiin (2016) (ka 7,4 %). Miesten osuuden vaihteluväli on ollut vastaavasti 87,4 prosentista (2016) 95,9 prosenttiin (1995) (ka 92,6 %). Kaikista yhdyskuntapalveluun tuomituista rikoksenuusijoista naisten osuus on vaihdellut 4,0 prosentista (1995) 11,7 prosenttiin (2017) (ka 7,4 %) ja vastaavasti miesten 82,3 prosentista (2017) 96,0 prosenttiin (1995) (ka 92,7 %).¹⁸²

Ikäluokittain tarkasteltuna uusimisprosentti on pääsääntöisesti korkein nuorimmissa ikäluokissa ja laskee vanhempiin ikäluokkiin mentäessä. Esimerkiksi ikäluokassa 18–20-vuotta yhdyskuntapalveluun tuomituista uusijoita on ollut yli 99 % vuosina 1993, 1994, 1995, 1997, 2002, 2009, 2012, 2014, 2016 ja 2017. Tämä selittyy sillä, että nuorilla rikoksentehtäjillä ei useinkaan ole niin mittavaa rikoshistoriaa, joka muodostaisi esteetikijän rikoksenuusijan yhdyskuntapalvelulle. Joka tapauksessa nuorille tuomitaan vain poikkeuksellisesti ehdoton vankeusrangaistus ja mitä ilmeisimmin perusteena ehdottomalle ja siten sen sijasta yhdyskuntapalvelulle on yleensä juuri uusiminen. Lisäksi ehdot-

¹⁸⁰ Suomen virallinen tilasto (SVT): Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-6680. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 8.1.2019]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/syyttr/luo.html>. Tilasto sisältää tietoja ensimmäisessä oikeusasteessa tuomituista rangaistuksista, tuomitsematta jätetyistä ja hylätyistä syytteistä. Käräjäoikeuksissa ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena syytettyjen lisäksi tilastossa ovat mukana syyttäjän antamat rangaistusmääräyssakot ja poliisi-, tulli- tai rajavartiolaitoksen määräämät rikesakot. Yleissääntönä on, että henkilö esitetään tilastossa yhtä monta kertaa kuin hänestä on tehty edellä mainittuja ratkaisuja. Toinen keskeinen tilastossa sovellettava esitystapa on niin sanottu päärikossääntö. Sen mukaan kutakin syytettyä tai tuomittua kuvataan ratkaisun ankarimman rangaistuslain törkeimmällä rikoksella.

¹⁸¹ Kuten aikaisemmin on todettu, kysymyksessä on uusintarikollisuutta kuvaava indikaattori. Tuloksia tulkittaessa on huomioitava, että henkilöllä voi vuoden aikana olla useita tuomioita eli henkilö voi myös tilastossa olla monta kertaa saman vuoden aikana. Kaikkein törkeimmissä rikoksissa pitkät vankeusrangaistukset aiheuttavat sen, että rikoksia ei normaalisti ehditä uusia kolmessa vuodessa. Kuolleita henkilöitä ei ole aineistosta karsittu pois. Kaikki tuomion rikokset saattavat olla tehty ennen edellistä tuomiota. Sellaisissa tapauksissa tarkastellulle tuomiolle ei löytynyt määritelmän mukaisia uusimistietoja. Aikaa seuraavaan tuomioon oli mahdollista laskea. Kaikilla tuomituilla ei ole henkilötunnusta. Osa heistä on esimerkiksi sellaisia, että he myöhemmin asuvat vakinaisesti Suomessa ja heillä siten myöhemmin on henkilötunnus. Muilla kuin ensimmäistä kertaa tuomituilla se, että henkilö voi vuoden aikana olla useita kertoja tilastossa lisää uusijoiden määrää. Muut tekijät vaikuttavat siihen, että kaikki uusijat eivät tule tilastoihin.

¹⁸² Sukupuoli tuntematon -tapauksia 0 kpl. Kuvio 32 Uusimisprosentti päärikostyypeittäin sukupuolen mukaan 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.

toman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittavaa yhdyskuntapalvelua käytetään nuorten rikoksentehtäjäiden kohdalla muita ikäluokkia selkeämmin varoituksena vankilaan joutumisesta. Myös yleisesti tarkasteltuna nuorilla rikosten uusiminen on yleisempää.¹⁸³ Yhdyskuntapalvelun vaikuttavuuden kannalta lieneekin tässä valossa syytä pohtia, kuinka hyvin ja riittävän nopeasti yhdyskuntapalvelun toimeenpanoon liittyvä nuorisosovellutus kykenee puuttumaan rikosjatkumon katkaisemiseen.

Sukupuolten välillä yhdyskuntapalveluun tuomittujen uusijoiden ikärakenteessa ei ole merkittävää eroa. Uusijanaisten osuus yhdyskuntapalveluun tuomituista naisista on ollut vuosittain hieman miesuusijoiden osuutta pienempi pois lukien vuosi 2011, jolloin naisuusijoita oli 86,9 % ja miesuusijoita 86,4 %. Yhdyskuntapalveluun tuomittujen uusijanaisten uusimisprosentti on ollut yhdyskuntapalvelun historian aikana keskimäärin 86,9 ja miesuusijoiden 88,7.¹⁸⁴

Yhdyskuntapalveluun tuomittujen rikosuusimista on tutkittu jonkin verran erityisesti päihteiden käytön vaikutusten näkökulmasta. Yhdyskuntapalvelun alkuvaiheen rikosuusimista käsitelleessä Muiluvuoren tutkimuksessa selvitettiin yhdyskuntapalvelun kokeilualueilla tuomittujen ja kokeilun alueen ulkopuolella vankeuteen tuomittujen syyllistymistä uusiin rikoksiin. Tutkimuksessa havaittiin uusimisasteiden yhdeksän prosenttiyksikön ero aikaisempia ehdottomia vankeustuomioita saaneiden yhdyskuntapalveluun tuomittujen (56 %) ja ehdottomaan vankeuteen tuomittujen (65 %) välillä. Lisäksi havaittiin, että ei-alkoholiongelmaisten liikennejuopumuksesta tuomittujen uusimisasteet olivat 16 prosenttiyksikköä matalammat yhdyskuntapalveluun tuomittujen (50 %) joukossa kuin ehdottomaan vankeuteen tuomittujen (66 %) joukossa. Alkoholiongelmaisten joukossa uusimisasteiden ero oli vain kolme prosenttiyksikköä ja toisinpäin.¹⁸⁵

Vuonna 2017 rattijuopumusrikoksista johonkin seuraamukseen tuomituista uusijoita oli 39,0 %, kun kaikista rikoksista yhteensä johonkin seuraamukseen tuomituista uusijoiden osuus oli 46,3 %. Rattijuopumusrikoksissa uusijoiden osuus laski nopeasti 1990-luvun alun tasosta (rattijuopumusrikokset 1990: 45,1 %) 1990-luvun puoliväliin mennessä vaikiintuneesti hieman alle 40 prosentin tasolle. Kaikkien rikosten osalta uusijoiden osuus liikkui 1990-luvun alusta (1990: 48,8 %) 2000-luvun alkuun saakka hieman 50 prosentin molemmin puolin ja sen jälkeen osuus on laskenut 45 prosentin tasolle.¹⁸⁶ Vuonna 2017 pahoinpitelyrikoksista johonkin seuraamukseen tuomituista uusijoita oli 43,6 %. 1990-luvun alun noin 50 prosentin tasosta osuus on laskenut 2010-luvulla 45 prosentin tasolle.

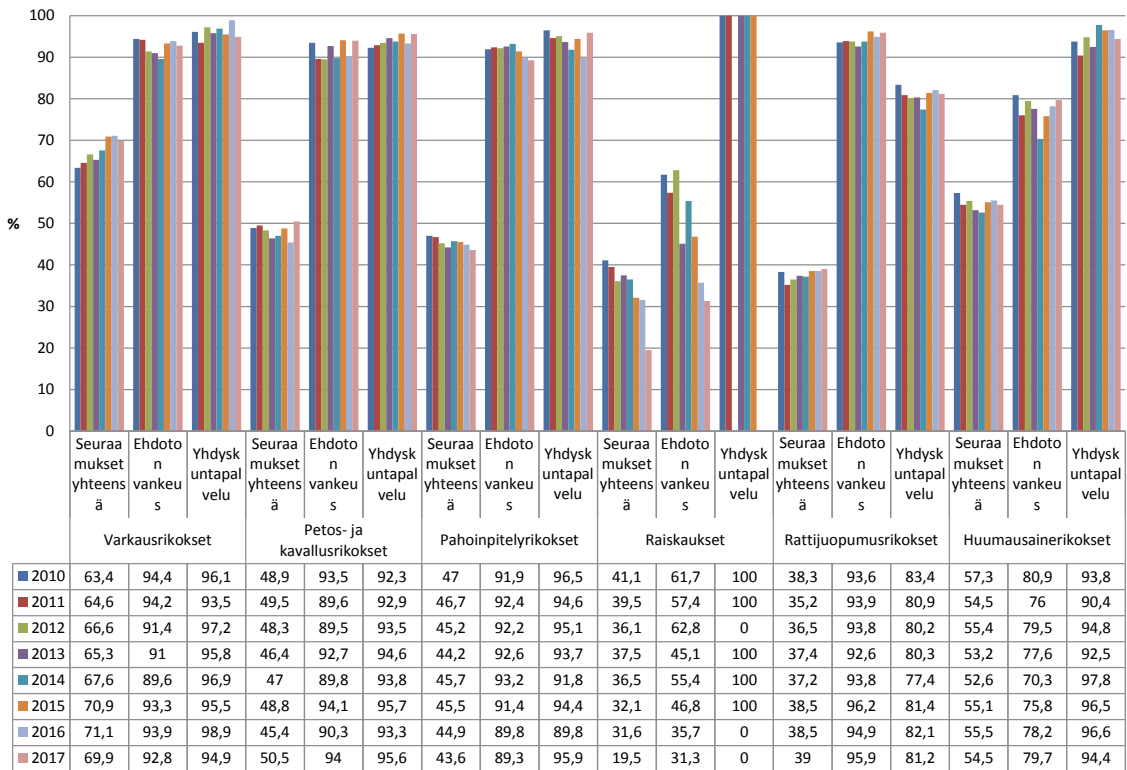
¹⁸³ Tyni 2015, s. 91.

¹⁸⁴ Liite 3.

¹⁸⁵ Muiluvuori 1999, s. 30–32. Muiluvuori 2001.

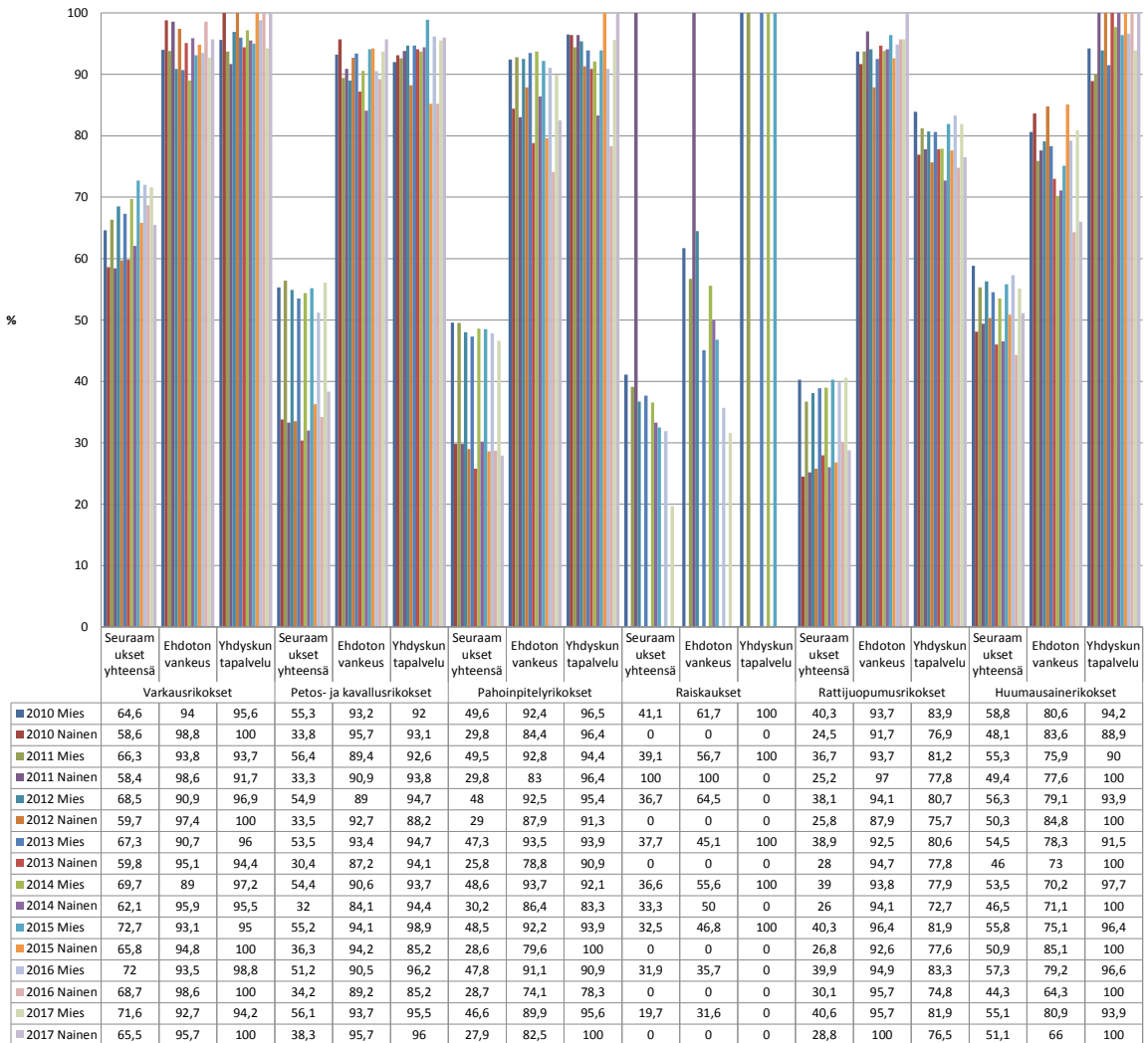
¹⁸⁶ StatFin, Oikeus, Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset, 010 -- Uusintarikollisuus sukupuolen, iän, rikosryhmän ja seuraamuksen mukaan.

Uusimisprosentti päärikostyypeittäin 2010–2017

Kuvio 31 Uusimisprosentti päärikostyypeittäin 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.

Uusimisprosentti päärikostyypeittäin sukupuolen mukaan 2010–2017

Kuvio 32 Uusimisprosentti päärikostyypeittäin sukupuolen mukaan 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.

5.4.1 Rattijuopumusrikoksista

Yhdyskuntapalveluun rattijuopumusrikoksista tuomittujen (n = 80 156) ja yhdyskuntapalveluun rattijuopumusrikoksista tuomittujen rikoksenuusijoiden (n = 67 274) populaatioiden rakenne poikkeaa kaikista yhdyskuntapalveluun tuomituista tuomittujen ja uusijoiden korkeammalla iällä. Vuodesta 2011 lähtien 50–64-vuotiaat on ollut suurin rattijuopumusrikoksesta yhdyskuntapalveluun tuomittujen ryhmä, mutta uusijoiden osalta merkittävää eroa kahteen nuorempaan ikäryhmään ei ole. Keskimäärin rattijuopumusrikoksista yhdyskuntapalveluun tuomituista 84,3 % on ollut rikoksenuusijoita. Korkea

uusimisprosentti heijastanee seuraamusten portaittaisen ankaroitumisen toteutumista sakosta ehdollisen kautta ehdottomaan rangaistukseen, jonka sijasta on tuomittu yhdyskuntapalvelua. Uusijoiden osuus kaikista yhdyskuntapalveluun rattijuopumusrikoksista tuomituista on vaihdellut 77,4 prosentin (2014) ja 91,4 prosentin (1992) välillä. 2010-luvulla rattijuopumusrikoksista tuomittujen rikoksenuusijoiden osuudet ehdottomista vankeusrangaistuksista, yhdyskuntapalveluista ja seuraamuksista yhteensä ovat pysyneet samalla tasolla.¹⁸⁷

Naisten osuus kaikista yhdyskuntapalveluun rattijuopumusrikoksista tuomituista on vaihdellut 14,8 prosentin (2016) ja 3,7 prosentin (1992) välillä (ka 7,2 %). Uusijanaisten osuus yhdyskuntapalveluun rattijuopumusrikoksista tuomituista naisista on vaihdellut 72,7 prosentin (2014) ja 100 prosentin välillä (1992 ja 1993) ollen keskimäärin 82,6 prosenttia. Uusijamiesten osuus yhdyskuntapalveluun pahoinpitelyrikoksista tuomituista miehistä on vaihdellut 77,9 prosentin (2014) ja 91,0 prosentin välillä (1992) ollen keskimäärin 84,5 prosenttia. Naisuusijoiden osuus on rattijuopumusrikoksista yhdyskuntapalveluun tuomitusta naisista ollut yhdyskuntapalvelun historian aikana hienoisessa laskusuunnassa.

5.4.2 Pahoinpitelyrikoksista

Yhdyskuntapalveluun pahoinpitelyrikoksista tuomittujen (n = 16 096) ja yhdyskuntapalveluun pahoinpitelyrikoksista tuomittujen rikoksenuusijoiden (n = 15 082) ikärakenne vastaa pääosin yhdyskuntapalveluun tuomittujen ja yhdyskuntapalveluun rikoksenuusijana tuomittujen keskimääräistä ikärakennetta. Poikkeuksen tekee vuodesta 2012 lähtien havaittavissa oleva uusimisprosentin nousu 50–64- ja yli 65-vuotiaiden ikäryhmissä. Keskimäärin pahoinpitelyrikoksista yhdyskuntapalveluun tuomituista 94,0 % on ollut rikoksenuusijoita. Uusijoiden osuus kaikista yhdyskuntapalveluun pahoinpitelyrikoksista tuomituista on ollut huomattavasti rattijuopumusrikoksista tuomittuja korkeampi vaihdellen 89,8 prosentin (2016) ja 100,0 prosentin (1992) välillä.

Naisten osuus kaikista yhdyskuntapalveluun pahoinpitelyrikoksista tuomituista on vaihdellut 9,0 prosentin (2016) ja 2,6 prosentin (2006) välillä (1992 ja 1993 naisia ei tuomittu lainkaan yhdyskuntapalveluun pahoinpitelyrikoksista). Uusijanaisten osuus yhdyskuntapalveluun pahoinpitelyrikoksista tuomituista naisista on vaihdellut 50 prosentin (1995) ja 100 prosentin välillä (1997, 1998, 2004, 2006, 2015, 2017) ollen keskimäärin 82,6 prosenttia. Uusijamiesten osuus yhdyskuntapalveluun pahoinpitelyrikoksista tuomituista miehistä on vaihdellut 90,6 prosentin (2003) ja 100 prosentin välillä (1992) ollen keskimäärin 94,2 prosenttia.

5.4.3 Varkausrikoksista

Yhdyskuntapalveluun varkausrikoksista tuomittujen (n = 15 156) ja yhdyskuntapalveluun varkausrikoksista tuomittujen rikoksenuusijoiden (n = 14 540) ikärakenne vastaa pääosin yhdyskuntapalveluun tuomittujen ja yhdyskuntapalveluun rikoksenuusijana tuomittujen keskimääräistä ikärakennetta vuodesta 2010 eteenpäin. Ennen tätä suurin tuomittujen ja uusijana tuomittujen ikäluokka oli 21–24- sekä 25–29-vuotiaiden ikäluokat. Keskimäärin

¹⁸⁷ Kuvio 31 Uusimisprosentti päärikostyypeittäin 2010–2017. Lähde Tilastokeskus.

pahoinpitelyrikoksista yhdyskuntapalveluun tuomituista 96,3 % on ollut rikoksenuusijoina. Uusijoiden osuus kaikista yhdyskuntapalveluun varkausrikoksista tuomituista on ollut huomattavasti rattijuopumusrikoksista tuomittuja korkeampi vaihdellen 93,1 prosentin (2001) ja 100,0 prosentin (1992) välillä.

Naisten osuus kaikista yhdyskuntapalveluun pahoinpitelyrikoksista tuomituista on vaihdellut 1,9 prosentin (2016) ja 17,2 prosentin (2006) välillä (ka 8,6). Uusijanaisten osuus yhdyskuntapalveluun pahoinpitelyrikoksista tuomituista naisista on vaihdellut 84,2 prosentin (2000) ja 100 prosentin välillä (1992, 1995, 2006, 2009, 2010, 2012, 2015, 2016, 2017) ollen keskimäärin 95,1 prosenttia. Uusijamiesten osuus yhdyskuntapalveluun pahoinpitelyrikoksista tuomituista miehistä on vaihdellut 93,3 prosentin (2001) ja 100 prosentin välillä (1992) ollen keskimäärin 96,4 prosenttia.

5.4.4 Petos- ja kavallusrikokset

Yhdyskuntapalveluun petos- ja kavallusrikoksista¹⁸⁸ tuomittujen (n = 5 512) ja yhdyskuntapalveluun petos- ja kavallusrikoksista tuomittujen rikoksenuusijoiden (n = 5 114) populaation ikärakenne vastaa alkuvuosia 1992–1994 lukuun ottamatta yhdyskuntapalveluun tuomittujen ja yhdyskuntapalveluun rikoksenuusijana tuomittujen keskimääristä ikärakennetta. Vuosina 1992–1994 suurimmat tuomittujen ja uusijana tuomittujen ikäluokat olivat 21–24- sekä 25–29-vuotiaat. Keskimäärin petos- ja kavallusrikoksista yhdyskuntapalveluun tuomituista 92,9 % on ollut rikoksenuusijoita. Uusijoiden osuus kaikista yhdyskuntapalveluun varkausrikoksista tuomituista on ollut huomattavasti rattijuopumusrikoksista tuomittuja korkeampi vaihdellen 86,2 prosentin (2006) ja 100,0 prosentin (1993) välillä.

Naisten osuus kaikista yhdyskuntapalveluun petos- ja kavallusrikoksista tuomituista on vaihdellut 12,3 prosentin (1996) ja 30,9 prosentin (1993) välillä (ka 20,7). Uusijanaisten osuus yhdyskuntapalveluun petos- ja kavallusrikoksista tuomituista naisista on vaihdellut 80,0 prosentin (1994 ja 2009) ja 100 prosentin välillä (1992, 2006, 2007) ollen keskimäärin 91,8 prosenttia. Uusijamiesten osuus yhdyskuntapalveluun petos- ja kavallusrikoksista tuomituista miehistä on vaihdellut 81,9 prosentin (2006) ja 100 prosentin välillä (1993) ollen keskimäärin 93,2 prosenttia.

¹⁸⁸ Kavallusrikoksia koskevat säännökset rikoslain luvussa 28 "Varkaudesta, kavalluksesta ja luvattomasta käytöstä". Petosrikossäännökset ovat luvussa 36 "Petoksesta ja muusta epärehellisyydestä". Maksuvälineiden käyttöön liittyvät ja luvussa 37 käsiteltävät rikokset eivät kuulu tähän. Vuodesta 2003 lähtien petoksena on voitu tuomita myös teko, jossa oikeudettoman taloudellisen hyödyn saamiseksi ja toiselle vahinkoa aiheuttaen, puututaan tietojärjestelmän toimintaan tai muutetaan tai tuhotaan siinä olevia tietoja.

5.5 Kirjallisen menettelyn vaikutus rikosprosessiin

5.5.1 Kirjallisesta menettelystä yleensä

Oikeudenkäynnistä rikosasioista annettua lakia muunnettiin muun muassa lailla 31.3.2006/243, jolla rikosasioiden käsittelyyn otettiin mahdollisuus ratkaista asia pääkäsittelyä toimittamatta niin sanotussa kirjallisessa menettelyssä. Hallituksen esityksessä todettiin, että kirjallisen menettelyn käyttämisen yhteydessä syyttäjän esittämä seuraamuskannanotto tuomittavasta rangaistuksesta olisi tarpeellinen. Tällä ei kuitenkaan haluttu muuttaa voimassa olevaa oikeustilaa siitä, että tuomittava rangaistus on tuomioistuimen itsenäisesti päätettävissä. Kuitenkin muutoksen on nähty laajentaneen syyttäjän velvollisuutta esittää perusteltu seuraamuskannanotto ainakin niiden asioiden osalta, jotka olisi tarkoitus ratkaista kirjallisessa menettelyssä.¹⁸⁹

Osa rikosjutuista voidaan käsitellä käräjäoikeudessa pelkästään kirjallisesti asiassa esitetyn kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Tällöin tuomari ratkaisee asian kirjallisen aineiston perusteella. Suullista oikeudenkäyntiä ei järjestetä eikä asian osapuolia kutsuta tuomioistuimeen. Kirjallisessa menettelyssä voidaan käsitellä useimmat lievät ja tavalliset rikokset. Edellytyksenä on, että vastaaja on tunnustanut teon ja suostuu kirjalliseen menettelyyn. Myös rikoksen uhrilta on saatava suostumus kirjalliseen menettelyyn, ja hän voi tuoda siinä esiin myös omat korvausvaatimuksensa. Kirjallisesta menettelystä säädetään ROL:n 5a luvussa¹⁹⁰ ja muilta osin kirjallisessa menettelyssä noudatetaan sitä, mitä rikosasioiden käsittelystä on säädetty.

Yhtenä edellytyksenä oleva yksittäisestä rikoksesta säädetty kahden vuoden enimmäisrangaistus tarkoittaa ainakin teoreettisesti sitä, että lähes kaikkien rikoslakirikosten lievien ja tavallisten tekumuotojen ohella myös joitakin törkeitä tekumuotoja kuuluu kirjallisen menettelyn soveltamisalaan. Kuitenkin kirjallisessa menettelyssä on mahdollista tuomita ankarimmillaan yhdeksän kuukauden vankeustuomioita, joten tämän ankaruusrajan arviointi ratkaisee kirjallisen menettelyn soveltuvuuden. Joka tapauksessa kirjallisessa menettelyssä on siis periaatteessa mahdollista tuomita ehdottoman vankeuden sijaan yhdyskuntapalveluun tai ehdollisen vankeuden ohella tuomittavaan yhdyskuntapalveluun.¹⁹¹ Kirjalliseen menettelyyn eivät kuitenkaan kuulu esimerkiksi yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen ehtojen rikkomisen seuraamuksista määrääminen. Tämä perustuu siihen, että näistä määrätään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetussa laissa (400/2015), joka on erityislaki ja syrjäyttää yleislain eli lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa ja näin ollen sulkee pois kirjallisen menettelyn käytön.¹⁹²

¹⁸⁹ Siiki 2013, s. 265.

¹⁹⁰ 5a luku lisättiin lailla oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta, 31.3.2006.

¹⁹¹ Ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittava yhdyskuntapalvelu tulee kyseeseen vain tapauksissa, joissa vastaajalle vaaditaan yli kahdeksan kuukauden vankeusrangaistusta, joten oheisrangaistukseen tuomitseminen kirjallisessa menettelyssä koskisi vain 8–9 kuukauden ehdollisia tuomioita. Yhdeksän kuukaudesta ja sitä pidempiin ehdollisiin oheisrangaistuksena liitettävää yhdyskuntapalvelua ei siten voisi tuomita kirjallisessa menettelyssä tai poissaolokäsittelyssä. de Godzinsky 2010, s. 27.

¹⁹² Frände ym. 2017, s. 1384.

Tämän tutkimuksen kannalta kirjallisen menettelyn kehityksen vaikutus on kiinnostava erityisesti törkeän rattijuopumuksen ja törkeän liikenneturvallisuuden vaarantamisen osalta. Näissä rikoksissa toteutuu usein tilanne, jossa jo esitutkintavaiheessa mahdollinen kirjallisen menettelyn mahdollisuus on tunnistettu. Käytännössä se edellyttää poliisilta kykyä tunnistaa kirjalliseen menettelyyn mahdollisesti soveltuva juttu, selittää kirjallisen menettelyn pääkohdat asianosaisille ja tiedustella asianomaisten alustava suostumus kirjalliseen menettelyyn. Lisäksi suostumuksesta ja tunnustuksesta on tehtävä merkinnot esitutkintapöytäkirjaan. Tältä osin kirjallisen menettelyn yleistyminen on nähtävissä myös osaksi rikosprosessin käyttöalan supistumista, jossa asianomainen osaksi "luopuu rikosprosessiin normaalisti kuuluvista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista". Toisaalta kirjallisessa menettelyssä korostuu vahvasti esitutkinta-aineistojen merkitys oikeudenkäyntiaineistona, kun haastehakemuksen, esitutkintapöytäkirjojen ja rasti-tettujen lomakkeiden ohella juuri muuta aineistoa ei ole käytettävissä.¹⁹³

Rikoslajeittain tarkasteltuna rattijuopumukset (70 %) ja muut liikennერიკokset (10 %) käsitteivät vuosina 2008–2009 Virve-Maria de Godzinskyn tutkimuksen mukaan yhteensä 80 % kaikista kirjallisessa menettelyssä käsitellyistä rikosasioista. Rattijuopumusten (kaikki tekemuodot) runsautta selitti de Godzinskyn tutkimuksen mukaan se, että niiden ja muiden liikennერიკosten käsittelyjärjestelmät poikkeavat toisistaan.¹⁹⁴ Koska useimmat rattijuopumukset ovat selviä ja tunnustettuja, ja ne voidaan käsitellä ainoastaan tuomioistuimessa, ne ovat kirjallisen menettelyn kannalta otollisia rikosnimikkeitä. Kuitenkin kirjallisen menettelyn käyttö on sittemmin yleistynyt, eikä se enää ole keskittynyt niin vahvasti liikennერიკoksiin. Vuonna 2013 kaikista rikosoikeudellisista asioista ratkaistiin 29 % kirjallisessa menettelyssä.¹⁹⁵

Kirjallisen menettelyn vaikutuksia tutkittavien seuraamusten käyttöön selvitetiin kyselyssä ja haastatteluilla. Tilastollista tarkastelua rajoittaa käytössä olleen tilastoaineiston tuottamisen päättymisen vuoteen 2013.¹⁹⁶ Pääsääntöisesti kirjallisella menettelyllä ei koettu olevan vaikutusta seuraamuksen lajivalintaan siinä määrin, että sillä olisi ollut merkittävää vaikutusta esimerkiksi yhdyskuntapalveluun tuomitsemiseen. Kuitenkin tuomarihaastatteluissa nousi esiin erityisesti törkeästä rattijuopumuksesta nostettujen syytteiden lajivalintaa koskeva havainto tuomioistuimen kykenemättömyydestä tuomita vastaajaa vapaasti rangaistusasteikon puitteissa oikeaksi harkitsemaansa seuraamukseen. Vaikka tuomioistuin ei olekaan sidottu syyttäjän rangaistusvaatimukseen, on kont-radiktorisen periaatteen nojalla katsottu, ettei tämä vapaus koske lajivalintaa tai selkeästi määrällisesti ankarampia rangaistuksia ilman, että vastaajaa kuullaan tai varataan tilaisuus tulla kuulluksi asiasta. Törkeiden rattijuopumusten tapauksissa oli ilmennyt, etteivät syyttäjät olleet ehdollista vankeusrangaistusta koskevassa rangaistusvaatimuksessaan huomioineet aina syytetyn aikaisempia ehdollisia tuomioita tai aikaisemman ehdollisen koeajalla tehtyä rikosta, mikä saattoi johtaa oikeuskäytännöstä useampaan ehdolliseen

¹⁹³ Hirvonen 2019, s. 20–21.

¹⁹⁴ de Godzinsky 2010, s. 51.

¹⁹⁵ Viimeisenä tilastointivuonna 2013 käräjäoikeuksissa kirjallisessa menettelyssä ratkaistut rikosasiat jakaantuivat seuraavasti: omaisuusrikokset 19,9 %, henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset 5,8 %, seksuaalirikokset 0,2 %, rikokset oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan 0,8 %, liikennერიკokset 61,9 %, muut rikoslakia vastaan tehdyt rikokset 10,3 %, muut rikokset 1,0 %.

¹⁹⁶ Tilaston "Käräjäoikeuksissa ratkaistut rikosasiat 2009–2013 muuttujina Vuosi, Alue, Rikos, KO:n kokoonpano ja Tiedot" tilastointi on päättynyt vuoteen 2013.

tuomioon tapauksissa, joissa ehdoton olisi entisyys kokonaisuutena huomioiden ollut oikea rangaistus. Näissä tapauksissa asiaa ei voida ratkaista kirjallisessa menettelyssä, vaan se on siirrettävä pääkäsittelyyn vastaajan kuulemiseksi tai vastaajalle on varattava tilaisuus kirjallisen tai suullisen lausuman antamiseksi seuraamuksesta.¹⁹⁷

5.5.2 Kirjallisen menettelyn käyttö tutkituissa tyyppirikoksissa

Vuonna 2007, jolloin kirjallinen menettely oli ensimmäistä kertaa käytössä, käräjäoikeuksissa ratkaistiin yhteensä 12 832 törkeää rattijuopumusta koskevaa asiaa. Näistä hieman yli puolet (6 765) ratkaistiin kirjallisessa menettelyssä. Viimeisenä tilastoituna vuonna 2013 ratkaisuja oli yhteensä 7 996, joista kirjallisessa menettelyssä 4 774. Ajanjaksolla 2007–2013¹⁹⁸ n. 60 % kaikista käräjäoikeuksissa ratkaistuista törkeää rattijuopumusta koskevista tapauksista ratkaistiin kirjallisessa menettelyssä. Kirjallisessa menettelyssä syyte törkeästä rattijuopumuksesta on hylätty vain alle yhdessä prosentissa tapauksista. Yleisesti ottaen kirjallisessa menettelyssä syyksi lukevien tuomioiden suuri määrä on seurausta siitä, että vastaaja on tunnustanut menettelyn.

Kaikista käräjäoikeuksissa käsitellyistä rattijuopumussyytteistä (8 213) käsiteltiin vuonna 2009 70 % kirjallisessa menettelyssä. Kolmessa tapauksessa syyte hylättiin kirjallisessa menettelyssä, kun muissa kokoonpanoissa hylättyjä oli 66. Vuonna 2013 osuus oli 67 % (3 984). Hylättyjä syytteitä ei ollut 2013 kirjallisessa menettelyssä lainkaan, muissa kokoonpanoissa 42.

Kaikista käräjäoikeuksissa käsitellyistä pahoinpitelysyytteistä (7 150) käsiteltiin vuonna 2009 12 % kirjallisessa menettelyssä. Kahdessa tapauksessa syyte hylättiin kirjallisessa menettelyssä, kun muissa kokoonpanoissa hylättyjä oli 548. Vuonna 2013 osuus oli myös 12 % (863). Hylättyjä syytteitä oli vuonna 2013 yksi, muissa kokoonpanoissa 532. Pahoinpitelyn törkeää tekemuotoa koskevia syytteitä käsiteltiin vuonna 2009 kirjallisessa menettelyssä vain yhdessä tapauksessa (yhteensä 781) ja vuonna 2013 kolmessa tapauksessa (yhteensä 645).

Kaikista käräjäoikeuksissa käsitellyistä varkauksista (2 608) käsiteltiin vuonna 2009 24 % kirjallisessa menettelyssä. Kahdessa tapauksessa syyte hylättiin kirjallisessa menettelyssä, kun muissa kokoonpanoissa hylättyjä oli 154. Vuonna 2013 osuus oli 22 % (469). Hylättyjä syytteitä oli 2013 kirjallisessa menettelyssä vain yksi, muissa kokoonpanoissa 138.

Kaikista käräjäoikeuksissa käsitellyistä kirjanpitorikoksista, törkeistä kirjanpitorikoksista ja tuottamuksellisista kirjanpitorikoksista (322) käsiteltiin vuonna 2009 vain yksi prosentti kirjallisessa menettelyssä. Näistä syytteistä yhtään ei hylätty kirjallisessa menettelyssä, kun taas istunnossa hylättyjä syytteitä oli 44. Vuonna 2013 kirjallisen menettelyn osuus oli 3 % (12). Hylättyjä syytteitä ei 2013 kirjallisessa menettelyssä ollut yhtään, muissa kokoonpanoissa 44.

¹⁹⁷ Haastattelu B5. HelHO 2010:5. <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/ho/2010/helho20101660>.

¹⁹⁸ Tilaston "Käräjäoikeuksissa ratkaistut rikosasiat 2009–2013 muuttujina Vuosi, Alue, Rikos, KO:n kokoonpano ja Tiedot" tilastointi on päättynyt vuoteen 2013.

Kaikista käräjäoikeuksissa käsitellyistä petoksista ja lievistä petoksista (2 261) käsiteltiin vuonna 2009 33 % kirjallisessa menettelyssä. Kolmessa tapauksessa syyte hylättiin kirjallisessa menettelyssä, kun muissa kokoonpanoissa hylättyjä oli 144. Vuonna 2013 osuus oli 33 % (835). Hylättyjä syytteitä oli vuonna 2013 kolme, muissa kokoonpanoissa 123. Petoksen törkeää tekemustoa koskevia syytteitä käsiteltiin vuonna 2009 kirjallisessa menettelyssä vain kolmessa tapauksessa (yhteensä 304) ja vuonna 2013 neljässä tapauksessa (yhteensä 367).

Kaikista käräjäoikeuksissa käsitellyistä huumausainerikossyytteistä (1 937) käsiteltiin vuonna 2009 37 % kirjallisessa menettelyssä. Kahdessa tapauksessa syyte hylättiin kirjallisessa menettelyssä, kun muissa kokoonpanoissa hylättyjä oli 42. Vuonna 2013 osuus oli myös 40 % (1 006). Hylättyjä syytteitä oli vuonna 2013 kaksi, muissa kokoonpanoissa 55. Huumausainerikoksen törkeää tekemustoa koskevia syytteitä ei käsitelty vuonna 2009 kirjallisessa menettelyssä lainkaan (yhteensä 169) ja vuonna 2013 vain kahdessa tapauksessa (yhteensä 220).¹⁹⁹

Havainnot tyyppirikoksia koskevan kirjallisen menettelyn osalta ovat samanlaisia eli syyksi lukevien tuomioiden määrä on kirjallisessa menettelyssä suuri. Tämä on seurausta kirjallisen menettelyn edellytyksistä eli siitä, että vastaaja on tunnustanut teon ja suostunut kirjalliseen menettelyyn. Yleisesti kirjallisessa menettelyssä ratkaistujen rikosasioiden kirjo on laajentunut myös liikenne rikosten ulkopuolelle. Haastattelujen perusteella kirjallisen menettelyn yleistyminen on helpottanut tuomioistuinten ja erityisesti syyttäjien työtä.

5.6 Ulkomaan kansalaisten vaikutus

Ulkomaan kansalaisten tuomitsemiseen yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen ja yhdyskuntapalveluun ehdollisen oheisrangaistuksena vaikuttaa erityisesti se, missä maassa rikosasia lopulta arvioidaan käsiteltävän. Ulkomaan kansalaisista, joiden vakituinen asuinpaikka on muualla kuin Suomessa, seuraamuselvitys voi tulla kyseeseen, jos syyttäjä arvioi, että rikosasia kuitenkin käsitellään Suomessa. Rikosasian käsittelemisen mahdollisuus Suomessa olisikin arvioitava samaan tapaan kuten esimerkiksi käännättämisen, karkottamisen tai maahantulokiellon mahdollisuus, ennen seuraamuselvityksen pyytämistä. Myös yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanon siirto tuomitun vakituisen asuinpaikan valtioon voi olla mahdollista.²⁰⁰

Lisäksi niin sanotun EU:n lapsidirektiivin vaikutukset lainsäädäntöön muuttavat syyttäjän velvollisuuksia niin, että syyttäjällä on velvollisuus tehdä seuraamuselvityspyyntö myös silloin, kun nuori epäilty on ulkomaan kansalainen ja hänen vakinainen asuntonsa on muualla kuin Suomessa. Pyyntöä ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos seuraamuselvityksen laatimatta jättäminen on perusteltua tapauksen olosuhteissa ja sopusoinnussa nuoren rikoksesta epäillyn edun kanssa. Seuraamuselvityksessä arvioidaan, miten seuraamuselvityksen valinnalla voidaan edistää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä.²⁰¹

¹⁹⁹ Liite 5.

²⁰⁰ YKS-käsikirja 2016, s. 3.

²⁰¹ HE 177/2018.

Valvontarangaistuksen osalta ulkomaan kansalaisten soveltuvuus liittyy keskeisesti siihen, onko syytetyllä vakinainen asuinpaikka Suomessa. Mikäli valvontarangaistukseen tuomitsemisen edellytykset täyttävää asuinpaikkaa tai kuntoutuslaitospaikkaa ei ole, ei valvontarangaistus voi tulla kyseeseen.²⁰²

Törkeistä rattijuopumuksista yhdyskuntapalveluun tuomittujen ulkomaan kansalaisten osuus on kasvanut aikavälillä 2005–2017 5,6 prosenttiyksikköä (2,5 % → 8,1 %). Vuonna 2005 törkeästä rattijuopumuksesta annettiin 50 yhdyskuntapalvelutuomiota jonkin ulkomaan kansalaisille, kun vuonna 2017 näitä tapauksia oli 58. Törkeästä rattijuopumuksesta yhdyskuntapalveluun tuomittujen ulkomaan kansalaisten määrä on siis ajanjaksolla ollut jopa hieman noususuuntainen, kun Suomen kansalaisille kyseisestä rikoksesta tuomittujen yhdyskuntapalvelutuomioiden määrä on ollut laskeva. Rattijuopumusten osuus on samalla aikavälillä kasvanut 1,4 prosenttiyksikköä (5,3 % → 6,7 %). Muista yhdyskuntapalveluun tyypillisesti johtaneista päärikoksista ulkomaan kansalaisten osuudet ovat muuttuneet seuraavasti: pahoinpitelyissä (2,6 % → 6,2 %), petosrikoksissa (1,9 % → 1,7) ja varkausrikoksissa (3,4 % → 5,2 %).²⁰³

5.7 Tyypirikoksista annettujen tuomioiden seuraamusrakenteen muutos ja kokonaisvaikutus tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käyttöön

Yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja ehdollisen oheisrangaistuksena tuomitavan yhdyskuntapalvelun osalta profiloitui 19 siis tyypirikosta, joista päärikoksena annettujen tuomioiden seuraamusrakenteen muutoksia tarkastellaan tässä luvussa rikosnimikkeittäin. Esitysjärjestys on rikoslain järjestyksen mukainen.

5.7.1 20:1§1–2 Raiskaus

Raiskauksesta on tuomittava vankeutta vähintään yksi ja enintään kuusi vuotta. Päärikoksena raiskauksesta annettujen tuomioiden määrä on 2010-luvulla yli kaksinkertaistunut (2010: 51; 2017 141). Vuosina 2009–2017 raiskauksesta annettujen tuomioiden määrä on kasvanut 104,3 %.

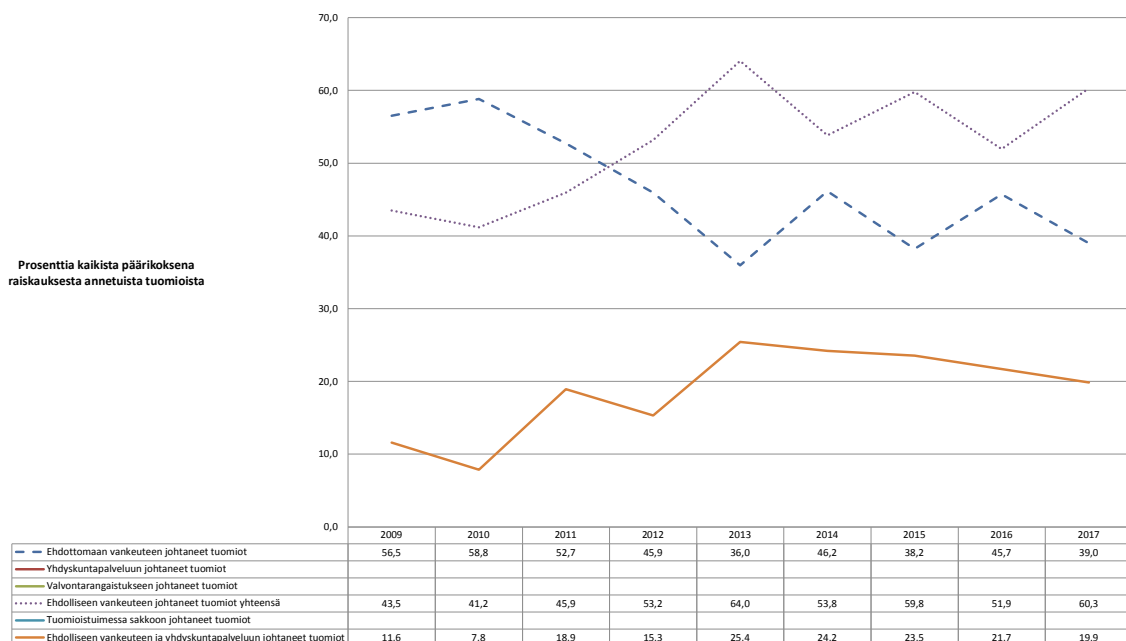
Raiskauksesta ei rangaistusasteikon alarajan vuoksi ole mahdollista tuomita yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen. Kuitenkin yhdyskuntapalveluksi "muuntokelpoisia" alle kahdeksan kuukauden ehdottomia vankeusrangaistuksia on tilastoitu 2010-luvulla yhteensä kolme tapausta, joissa rangaistusta alentavana on otettu huomioon aikaisempi rangaistus, mutta näistäkään ei ole yhdyskuntapalvelua lopulta tuomittu. Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomittua yhdyskuntapalvelua on raiskauksesta tuomittu 2010-luvulla kasvavassa määrin 11,6 % (2009: 8) – 19,9 % (2017: 28) kaikista raiskauksesta annetuista tuomioista.

²⁰² VALRA-käsikirja, s. 4.

²⁰³ Suomen virallinen tilasto (SVT): Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-6680. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 10.4.2019]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/syyttr/yht.html>. Liite 4.

Raiskauksesta tuomitaan pääosin ehdolliseen vankeusrangaistukseen (2017: 60,3 %). Ehdolliseen vankeusrangaistukseen johtaneiden tuomioiden osuus kaikista oikeudessa raiskauksesta annetuista tuomioista on noussut merkittävästi 2010-luvulla, kun vuonna 2009 näitä tapauksia oli vain 43,5 % annetuista tuomioista. Eniten raiskauksesta tuomittiin ehdolliseen vankeusrangaistukseen Vaasan hovioikeuspiirissä (2017: 76,0 %) ja vähiten Helsingin hovioikeuspiirissä (2017: 43,5 %). Vuonna 2017 ehdollisista raiskaustuomioista tuomittiin ehdollisen vankeuden ohella sakkorangaistus 3,5 %:ssa tapauksista. Oheissakkoon tuomitettujen määrä on lyhyen nousuvaiheen jälkeen palannut 2010-luvun alun tasolle. Oheissakkoon on käytetty hovioikeuspiireittäin vuosittain 0–4 kertaa, eikä merkittävää alueellista eroa sen käytössä ole havaittavissa.²⁰⁴

Seuraamusjakauma 2009–2017, 20:1§1–2 Raiskaus, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 33 Raiskaus - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Päärikoksena raiskauksesta tuomittiin ehdottomaan vankeusrangaistukseen vuonna 2017 39,0 %:ssa ratkaisuista. Ehdottomien tuomioiden osuus on laskenut 2010-luvun alusta liki 20 prosenttiyksikköä. Suhteellisesti eniten raiskauksesta tuomittiin vuonna 2017 ehdottomaan vankeuteen Helsingin hovioikeuspiirissä (56,2 %) ja vähiten Vaasan hovioikeuspiirissä (24,0 %). Kolmanneksi eniten raiskauksesta on tuomittu juuri yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena, joita vuonna 2017 oli 19,9 % kaikista oikeudessa raiskauksesta annetuista tuomioista. Eniten oheisrangaistuksena tuomituttua yhdyskuntapalvelua käytettiin vuonna 2017 Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (35 %) ja vähiten Rovaniemen hovioikeuspiirissä (5 %). Tuomitsematta jättämisistä on 2010-luvulla tapahtunut yhteensä vain viisi. Kun raiskauksesta annettujen tuomioiden määrä on ollut 2010-luvulla kasvussa, ja kyseisen rikoksen osuus oheisrangaistuksena tuomitettavan yhdyskuntapalvelun rikosprofiilista on kasvanut, tulee seura-

²⁰⁴ Kuvio 33 Raiskaus - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

musjärjestelmässä varautua raiskauksesta tuomittujen yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden huomioimiseen aikaisempaa enemmän.

5.7.2 20:6§1–2 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikko on vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään kuusi vuotta.²⁰⁵ Tällä rikosnimikkeellä päärikoksena annettujen tuomioiden määrä on 2010-luvulla laskenut (2010: 246; 2017: 155). Aikavälillä 2009–2017 lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä annettujen tuomioiden määrä on laskenut 34,3 %.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön osuus kaikista yhdyskuntapalvelun taustarikoksista on ollut laskussa koko 2010-luvun ja vuoden 2009 tilanteesta (0,2 %) niiden suhteellinen osuus putosi vuonna 2016 0,1 % tasolle. Vuodelta 2017 ei tilastoitu lainkaan tapauksia, joissa lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä olisi tuomittu yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen. Valvontarangaistuksia ei ole tuomittu lapsen seksuaalisen hyväksikäytön seuraamukseksi lainkaan sen historian aikana, vaikka se yleisen rangaistusasteikon puitteissa olisikin mahdollista. Sen sijaan ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena yhdyskuntapalvelua on lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittu 2010-luvulla vuosittain 3,1 % (2016: 9) – 8,1 % (2014: 19) kaikista kyseisestä rikoksesta annetuista tuomioista.

Kaikissa niissä tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitseminen lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on rangaistuksen pituuden puolesta mahdollista, tuomitaan (2016, 2/6: 33,3 %; 2017, 0/1: 0,0 %) näistä varsin harvoin yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Edellisen kerran lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä alle kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta yhdyskuntapalveluun tuomittiin koko maassa vuonna 2016 kaksi kertaa kahdesta potentiaalisesta tapauksesta Itä-Suomen hovioikeuspiirissä. Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen yhdyskuntapalveluksi potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten määrässä ei ole ollut 2010-luvulla merkittävää alueellista vaihtelua.

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan pääosa ehdolliseen vankeusrangaistukseen (2017: 84,5 %). Ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen osuus kaikista oikeudessa lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä annetuista tuomioista on noussut 2010-luvun alun 78 prosentin tasolta yli 80 prosenttiin. Vuonna 2017 lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittiin ehdollisen vankeuden ohella sakkorangaistukseen 6,9 %:ssa ehdollisista tuomioista. Oheissakkoa on käytetty 2010-luvulla tasaisesti hieman alle 7 % tasolla, mutta selvästi 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen tasoa vähemmän. Vielä 2000-luvun alussa se liittyi noin 13 prosenttiin lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä annetuista ehdollisista tuomioista. Oheissakon käytössä ei ole havaittavissa merkittäviä alueellisia vaihteluita.²⁰⁶

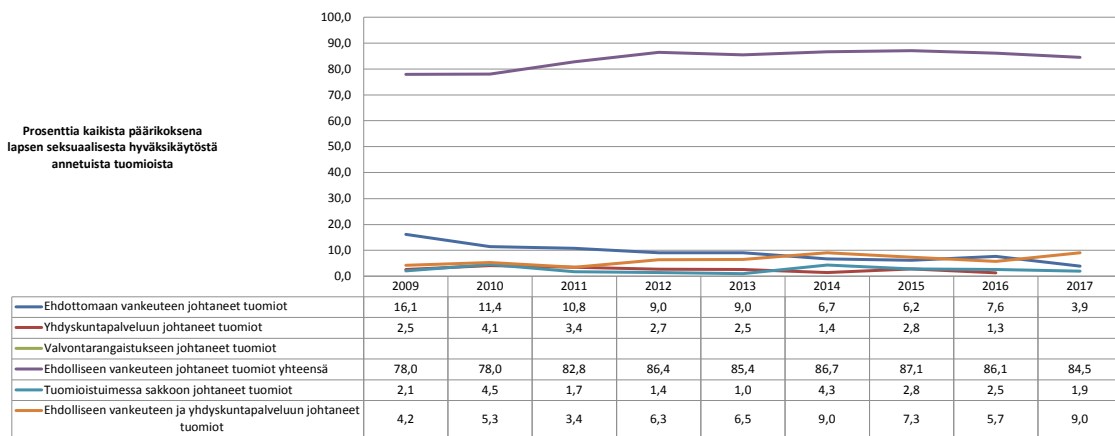
Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ei ole mahdollista tuomita sakkorangaistusta rangaistusasteikon alarajan perusteella. Koska myös hyväksikäytön yritys on rikos, ja

²⁰⁵ 15.4.2019 voimaan tullut muutos nosti rangaistusasteikon ylärajan neljästä kuuteen vuotta vankeutta.

²⁰⁶ Kuvio 34 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

vaikka rangaistus lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yrityksestä määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa, sakkorangaistus ei ole tällöinkään mahdollinen. Tilastokeskuksen Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset -kokoelman Rangaistukset rikoksittain, 2009–2017 (käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena) -tilastoon on kuitenkin tilastoitu vuosittain joitakin tuomioistuimissa sakkoon tuomittuja. Näissä kaikissa ratkaisuissa oli sovellettu rikoslain 6 luvun 8 §/8a§, rangaistusasteikon lieventämistä, mikä mahdollistaa vankeusrangaistuksen muuttamisen sakoksi erityisen painavista syistä.²⁰⁷

Seuraamusjakauma 2009–2017, 20:6§1–2 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 34 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Tuomitsematta jättämisiiä on 2010-luvulla tapahtunut vuosittain alle viisi, vuonna 2015 niitä ei ollut lainkaan. Ehdottoman vankeuden osuus kaikista lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä oikeudessa tuomituista on laskenut 2010-luvulla. Vielä vuonna 2009 ehdottomaan vankeuteen tuomittiin 16,1 %, kun vuonna 2017 enää 3,9 % kaikista tuomituista.

Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä määräaikaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tuomituista oli vuonna 2014 41,2 % ja se on laskenut vuosien 2014–2017 välillä 24,5 prosenttiyksikköä.²⁰⁸ Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä alle kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituista tuomitaan tämän sijasta yhdyskuntapalveluun aikaisempaa harvemmin, kuten edellä esitettiin. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan hieman aikaisempaa harvemmin muuntokelpoisia rangaistuksia ja muuntokelpoisista on vuosien 2014–2017 välillä tuomittu aikai-

²⁰⁷ Vuonna 2017 3 tapausta, vuonna 2010 11 tapausta.

²⁰⁸ Alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista oikeudessa lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomituista oli vuonna 2017 0,6 % (yksi tuomio). Vastaavat luvut olivat vuonna 2014 3,3 % (7 tuomiota).

sempaa harvemmin yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Päärikoksena lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä annetuissa tuomioissa yhdyskuntapalvelu estyy aikaisempaa useammin tuomion pituuden ja estetekijöiden tai muiden syiden takia. Kokonaisuutena yhdyskuntapalvelua tuomitaan lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä aikaisempaa harvemmin, sillä myös yhdyskuntapalvelun osuus on hieman laskenut lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä annettujen tuomioiden seuraamusjakauksessa. Lisäksi lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä annettujen tuomioiden määrä on ollut 2010-luvulla laskussa ja kyseisestä rikoksesta tutkittuihin seuraamuksiin johtaneiden tuomioiden osuudet yhdyskuntapalvelun ja ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun osalta ovat pienentyneet.

5.7.3 20:7§1 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on tuomittava vankeutta vähintään yksi ja enintään kymmenen vuotta. Tällä rikosnimikkeellä päärikoksena annettujen tuomioiden määrä on 2010-luvulla yli kaksinkertaistunut (2010: 43; 2017 100). Aikavälillä 2009–2017 törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä annettujen tuomioiden määrä on kasvanut 212,5 %.

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ei rangaistusasteikon alarajan vuoksi ole mahdollista tuomita yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen.²⁰⁹ Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomittua yhdyskuntapalvelua on lapsen törkeästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittu 2010-luvulla kasvavassa määrin 9,4 % (2009: 3) – 29,0 % (2017: 29) kaikista kyseisestä rikoksesta annetuista tuomioista.

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan pääosa ehdolliseen vankeusrangaistukseen (2017: 52,0 %). Ehdolliseen vankeusrangaistukseen johtaneiden tuomioiden osuus kaikista oikeudessa lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä annetuista tuomioista on noussut merkittävästi 2010-luvulla, kun vuonna 2009 näitä tapauksia oli vain 12,5 % kaikista törkeästä lapsen hyväksikäytöstä annetuista tuomioista. Vuonna 2017 törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä annetuista ehdollisista tuomioista 5,8 %:ssa tuomittiin oheisrangaistuksena sakkorangaistukseen. Oheissakkoa on käytetty 2010-luvulla tasaisesti hieman alle 7 %:n tasolla, mutta selvästi 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen tasoa vähemmän.²¹⁰ Oheissakon käytössä ei ole havaittavissa merkittäviä alueellisia vaihteluita.

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ei ole mahdollista tuomita sakkorangaistusta rangaistusasteikon alarajan perusteella. Koska myös hyväksikäytön yritys on rikos ja vaikka rangaistus lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yrityksestä määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa, sakkorangaistus ei ole tällöinkään mahdollinen. Tuomitsematta jättämisistä on 2010-luvulla tapahtunut yhteensä vain kolme. Ehdottoman vankeuden osuus kaikista törkeistä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä oikeudessa tuomituista on laskenut 2010-luvulla. Vielä vuonna 2009 ehdottomaan vankeuteen

²⁰⁹ Tilastoissa on kuitenkin yksi tapaus vuodelta 2010, jonka mukaan törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä olisi tuomittu yhdyskuntapalveluun ja kaksi tapausta vuodelta 2015 ja 2017, jolloin törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on merkitty yhdyskuntapalveluksi. Vuoden 2017 ratkaisussa rangaistusta alentavana on otettu huomioon aikaisempi rangaistus. Vuoden 2015 ratkaisua ei alkudatan puuttuessa voitu selvittää.

²¹⁰ Poikkeusvuosi 2011, oheissakko liittyi 42,9 % ehdollisista.

tuomittiin 87,5 %, kun vuonna 2017 enää 47,0 % kaikista tuomioista.

Seuraamusjakauma 2009–2017, 20:7§1 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä

Kuvio 35 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

2000-luvun alussa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistuksista käytiin runsaasti kansalaiskeskustelua ja tuolloin arvioitiin, että rangaistuskäytännössä on kirjavuutta erityisesti ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välisessä rajanvedossa.²¹¹ Vuonna 2008 toteutetussa Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksessa selvitettiin lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytäntöä ja tuomioistuimissa käsiteltyjen rikosten piirteitä tavoitteena kartoittaa eri tekemuotoihin liittyviä tyyppirangaistusväyhykkeitä, uusimista ja rangaistuskäytännön ajallista kehitystä 1990-luvulta lähtien. Perusaineistona olivat vuoden 2006 käräjä- ja hovioikeuksien ratkaisut (n=276), joissa oli luettu syyksi vähintään yksi hyväksikäyttöä koskeva rikos.

Tutkimuksessa havaittiin, ettei etenkin perustunnusmerkistön (RL 20:6) mukaiselle lapsen seksuaaliselle hyväksikäytölle ollut muodostunut yhtenäistä rangaistuskäytäntöä. Rangaistuskäytännössä ei kuitenkaan havaittu systemaattisia alueellisia eroja, vaan rangaistukset tekotavoiltaan samantyyppisistä rikoksista saattoivat vaihdella huomattavastikin eri tuomioistuimissa kautta maan. Epäyhtenäisyyden syynä pidettiin sitä, että lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on harvinainen rikos, jonka yksittäinen tuomari kohtaa vain silloin tällöin. Koska rikosten piirteet vaihtelevat, ei yksittäistä tyyppitapausta ole olemassa. Tuomioistuinten ratkaisut ovat pääsääntöisesti salassa pidettäviä, joten aikaisemmista ratkaisuistakin on vain vähän apua. Tutkimuksen perusteella voitiin tuolloin todeta, että törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan yleensä ehdotonta vankeutta, keskimäärin 3 vuotta 4 kuukautta. Ehdollista vankeutta on tuomittava

²¹¹ Hinkkanen 2009, passim.

esimerkiksi silloin, kun rikos on arvioitu törkeäksi ainoastaan tekijän ja uhrin suhteen perusteella, tekotapana on koskettelu ja kysymys on yksittäisistä tekokerroista. Ehdollista ei tuomita rikoksista, jotka ovat jatkuneet useita vuosia.

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä annetuilla tuomioilla on vaikutusta ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöön. Kun törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä annettujen tuomioiden määrä on ollut 2010-luvulla kasvussa, oheisrangaistuksen suhteellinen osuus tuomiojakaumassa lisääntynyt ja kyseisen rikoksen osuus kaikista ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomittaviin yhdyskuntapalveluihin tuomituista rikoksista on kasvanut merkittävästi, tulee seuraamusjärjestelmässä varautua törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden huomioimiseen aikaisempaa enemmän. Ehdollisten tuomioiden osuuden lisääntyessä myös vuoden 2020 alusta voimaan astuva oheisrangaistuksia koskeva lainsäädäntöuudistus mahdollistane rangaistusten vaikuttavuuden lisääntymisen ja tehostanee ehdollisen oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöä seksuaalirikoksissa. Lisäksi hallitusohjelmassa on nostettu esille rangaistusasteikkojen tarkastaminen seksuaalirikosten osalta ja erityisesti "lapsiin kohdistuvien törkeiden seksuaalirikosten vähimmäisrangaistusten korottaminen", jolloin oheisseuraamuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun hyödyntäminen tullee kyseeseen aikaisempaa pidempien ehdollisten tuomioiden yhteydessä.²¹²

5.7.4 21:5§1 Pahoinpitely

Pahoinpitelystä on tuomittava sakkorangaistuksen ja enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksen väliltä. 2010-luvulla oikeudessa päärikoksena pahoinpitelyistä annettujen tuomioiden määrä on laskenut. Vuonna 2010 päärikoksena pahoinpitelyistä tuomittiin 8 529 kertaa, kun vuonna 2017 enää 5 514 kertaa. Aikavälillä 2009–2017 oikeudessa pahoinpitelystä annettujen tuomioiden määrä on laskenut 36,5 %, kun samalla ajanjaksolla poliisin tietoon tulleiden pahoinpitelyiden määrä nousi 6,8 %. Tämä selittyy pahoinpitelyrikosten hieman alentuneella selvitysprosentilla, sovittelumenettelyn lisääntymisellä ja pahoinpitelyiden osalta syyttämättäjäättämisspätösten suurehkoilla osuudella.²¹³ Kaikista yhdyskuntapalveluun tuomituista rikoksista pahoinpitely on toiseksi yleisin. Vuonna 2017 12,5 prosenttia yhdyskuntapalveluun tuomituista oli syyllistynyt pahoinpitelyyn. Pahoinpitelyjen osuus kaikista yhdyskuntapalveluun johtaneista rikoksista on palautunut lyhyen nousuvaiheen (2014: 16,1 %) jälkeen kymmenen vuoden takaiselle tasolle. Valvontarangaistukseen tuomituista noin seitsemän prosenttia on pahoinpitelyyn syyllistyneitä ja osuus on palautunut valvontarangaistuksen alkuvaiheen tasolle. Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena yhdyskuntapalveluun on tuomittu pahoinpitelystä 2010-luvulla 5–14 kertaa vuosittain (2013: 2,2 %; 2012: 5,1 %).

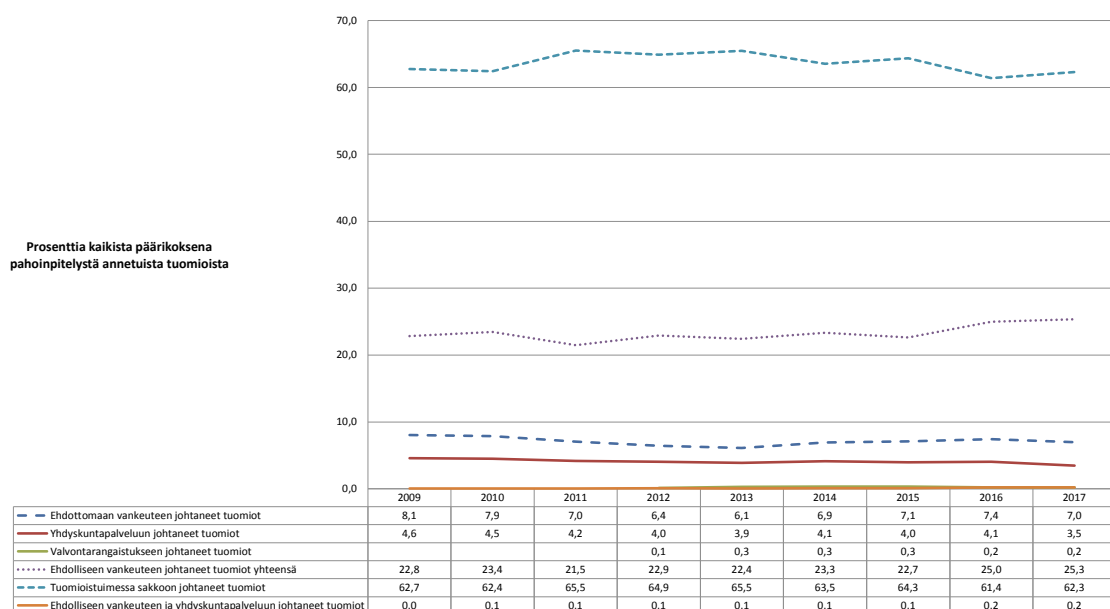
Kaikissa niissä tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitseminen pahoinpitelystä on rangaistuksen pituuden puolesta mahdollista, tuomitaan noin 36 % (2017) näistä yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Yhdyskuntapalvelun käyttöaste on pahoinpitelyissä laskenut 2014–2017 3,8 prosenttiyksikköä (2017: 35,6 %). Matalin käyttöaste pahoinpitelyistä tuomituissa yhdyskuntapalveluissa on Helsingin hovioikeuspiirissä (2017: 28,0 %) ja korkein Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (2017: 42,0 %).

²¹² Hallitusohjelma 2019, s. 89. Rikoslakiin lisättiin keväällä 2019 uusi säännös törkeästä lapsen raiskauksesta, jonka rangaistusasteikko on 4 – 12 vuotta vankeutta.

²¹³ Lappi-Seppälä & Niemi 2017, s. 20, 137–140.

Pääasiallinen seuraamus pahoinpitelystä on sakko (2017: 62,3 %), jonka osuus on pysynyt samana koko 2010-luvun. Saksoon pahoinpitelystä tuomittiin suhteellisesti vähiten Helsingin hovioikeuspiirissä (2017: 54,7 %) ja suhteellisesti eniten Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (2017: 67,4 %). Vastaavasti määräaikaisiin vankeusrangaistuksiin tuomittujen osuus on ollut melko tasainen (32,7–36,7 %). Ehdottomien vankeusrangaistusten (2017: 7,0 %) ja yhdyskuntapalveluiden (2017: 3,5 %) osuudet ovat laskeneet yhden prosenttiyksikön 2010-luvulla. Suhteellisesti eniten ehdottomaan vankeuteen pahoinpitelystä tuomittiin Helsingin hovioikeuspiirissä (2017: 9,4 ja vähiten Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (2017: 5,3 %). Yhdyskuntapalveluita pahoinpitelystä tuomittiin vähiten Helsingin hovioikeuspiirissä (2017: 3,2 %) ja eniten Turun hovioikeuspiirissä (2017: 3,7 %).²¹⁴

Seuraamusjakauma 2009–2017, 21:581 Pahoinpitely, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 36 Pahoinpitely - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Valvontarangaistukseen tuomittujen osuus kaikista oikeudessa pahoinpitelystä tuomituista sen sijaan on miltei kaksinkertaistunut (2017: 0,2 %), vaikka absoluuttisin luvuin tarkasteltuna tuomittujen määrä on samalla tasolla kuin valvontarangaistuksen käyttöönottovuonna 2011. Toisin kuin törkeistä rattijuopumuksista tuomittujen ehdollisten vankeusrangaistusten tapauksessa, pahoinpitelystä tuomitaan ehdollisen oheisrangaistuksia niukasti. Vuonna 2017 vain noin neljään prosenttiin pahoinpitelystä tuomituista ehdollisista liittyi sakkorangaistus. Myös yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena on käytetty pahoinpitelyissä varsin vähän (2017: 12 tuomiota), mutta määrät ovat olleet 2010-luvulla hitaassa nousussa.

Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista pahoinpitelystä määräaikaiseen ehdottomaan vankeusran-

²¹⁴ Kuvio 36 Pahoinpitely - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

gaistukseen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tuomituista oli vuonna 2017 91,0 %, ja se on laskenut vuosina 2014–2017 1,0 prosenttiyksikköä. Kuten edellä todettiin, käyttöasteella mitattuna yhä pienempi osa pahoinpitelystä alle kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituista tuomitaan tämän sijasta yhdyskuntapalveluun (2017: 35,6 %). Tämä tarkoittaa sitä, että pahoinpitelystä tuomitaan aikaisempaa hieman vähemmän lyhyitä muuntokelpoisia rangaistuksia, mutta muuntokelpoisista on vuosien 2014–2017 välillä tuomittu yhä harvemmin yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Pahoinpitelystä annetuissa tuomioissa yhdyskuntapalvelu estyy aikaisempaa useammin joko tuomion pituuden tai estetekijöiden ja muiden syiden takia. Näiden lisäksi yhdyskuntapalvelua tuomitaan pahoinpitelystä aikaisempaa harvemmin, sillä tuomiorakenteessa tapahtunut muutos on suosinut ehdollisen vankeusrangaistuksen käyttöä ja yhdyskuntapalvelun suhteellinen osuus pahoinpitelystä annetuista tuomioista on laskenut. Myös pahoinpitelystä annettujen tuomioiden osuudet kaikista yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen johtaneista tuomioista ovat laskeneet, ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomittavaan yhdyskuntapalveluun johtaneista tuomiosta hieman nousseet.

5.7.5 21:6§1 Törkeä pahoinpitely

Törkeän pahoinpitelyn rangaistusasteikko on vankeutta vähintään yksi ja enintään kymmenen vuotta. Päärikkosena törkeästä pahoinpitelystä annettujen tuomioiden määrä on 2010-luvulla ollut laskussa. Kun vuonna 2009 tuomioita oli koko maassa vielä 650, vuonna 2017 enää 450. Törkeästä pahoinpitelystä ei rangaistusasteikon puitteissa ole enää mahdollista tuomita yhdyskuntapalvelua tai valvontarangaistusta, sillä törkeän pahoinpitelyn minimirangaistus korotettiin 1.9.2001 voimaan tulleella lainmuutoksella kuudesta kuukaudesta yhden vuoden vankeusrangaistukseksi.²¹⁵ 2010-luvulla törkeästä pahoinpitelystä ei ole tilastoitukaan yhtään valvontarangaistukseen johtanutta ratkaisua. Sen sijaan yhdyskuntapalveluun törkeästä pahoinpitelystä on tilastoitu tuomitun 2010-luvulla noin yhden kerran vuodessa (2017: 3, 0,2 %).²¹⁶ Törkeä pahoinpitely on kuitenkin merkittävä yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena johtava rikos, vaikkakin sen osuus kaikista oheisyhdyskuntapalveluista on pienentynyt 2010-luvulla (2010: 26,7 %; 2017: 16,1 %).

Päärikkosena törkeästä pahoinpitelystä annetuista tuomioista tuomitaan eniten ehdottomaan vankeuteen (2017: 49,5 %). Ehdottomien vankeusrangaistusten osuus on laskenut

²¹⁵ Rangaistusasteikkoon tehdyn muutoksen tavoitteena oli osoittaa entistä paheksuvampi suhtautuminen törkeään väkivaltaan. Oikeuskäytännössä törkeistä pahoinpitelyistä oli ennen lainmuutosta tyypillisesti tuomittu alle vuoden mittaisia rangaistuksia. Törkeästä pahoinpitelystä tuomitujen ehdollisten ja ehdottomien vankeusrangaistusten määrät ovat olleet lähellä toisiaan. Vuonna 1999 tuomittiin yksittäisestä törkeästä pahoinpitelystä 81 ehdotonta vankeusrangaistusta, 19 yhdyskuntapalvelurangaistusta ja 145 ehdollista vankeusrangaistusta. Jos mukaan lasketaan myös tapaukset, joissa tuomittiin muustakin kuin törkeästä pahoinpitelystä (joka kuitenkin oli päärikkos), ehdottomien vankeusrangaistusten määrä oli 231, yhdyskuntapalvelurangaistusten 39 ja ehdollisten vankeusrangaistusten 234. Vuonna 1998 yhteensä 143 (68 %) ja vuonna 1999 yhteensä 130 (61 %) törkeästä pahoinpitelystä annetuista tuomioista oli lievempiä kuin yhden vuoden vähimmäisrangaistus. Multimäki 2002, s. 73–75.

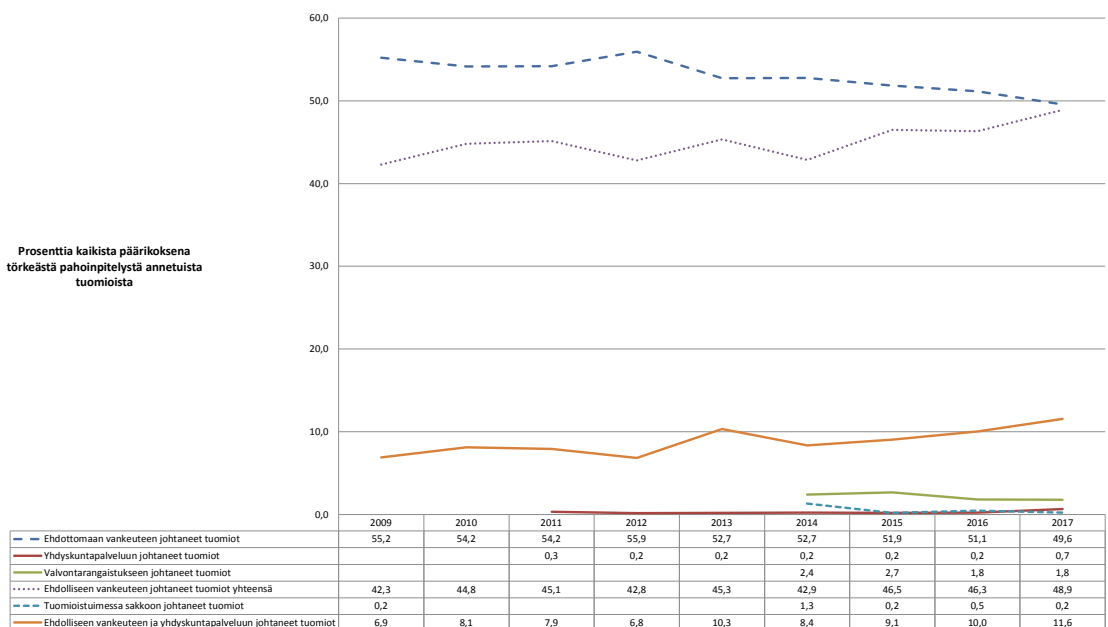
²¹⁶ Näitä tapauksia ei ollut mahdollista tarkistaa alkudatan puuttuessa, mutta todennäköisesti näissä kaikissa ratkaisuissa on sovellettu rikoslain 6 luvun 8 §/8a§ koskien rangaistusasteikon lieventämistä.

2010-luvulla tasaisesti noin viisi prosenttiyksikköä. Vuonna 2017 törkeästä pahoinpitelystä tuomittiin suhteellisesti eniten ehdottomiin vankeusrangaistuksiin Helsingin hovioikeuspiirissä (2017: 52,4 %) ja suhteellisesti vähiten Turun hovioikeuspiirissä (2017: 47,8 %). Kuitenkin alueiden välillä on ollut merkittävää vuosivaihtelua ja 2010-luvun keskiarvolla tarkasteltuna törkeästä pahoinpitelystä on tuomittu suhteellisesti eniten ehdottomaan vankeuteen Itä-Suomen hovioikeuspiirissä.

Törkeästä pahoinpitelystä ehdottomaan ja ehdolliseen (2017: 48,9 %) vankeuteen tuomitujen osuus on lähes yhtä suuri. Ehdollisten vankeusrangaistusten osuus törkeän pahoinpitelyn seuraamusjakaumasta on 2010-luvulla noussut noin neljä prosenttiyksikköä ja noin seitsemään prosenttiin niistä liittyy oheissakko. Oheissakon osuus on pysynyt melko tasaisena koko 2010-luvun 5,5 % ja 8,5 % välissä (pois lukien 2015: 4,0 %).

Valvontarangaistustuomioiden osuus kaikista oikeudessa törkeästä pahoinpitelystä annetuista tuomioista on sen sijaan miltei kaksinkertaistunut (2017: 0,2 %), vaikka absoluuttisin luvuin tarkasteltuna tuomioiden määrä on samalla tasolla kuin valvontarangaistuksen käyttöönottovuonna 2011. Toisin kuin törkeistä rattijuopumuksista tuomitujen ehdollisten vankeusrangaistusten tapauksessa, törkeistä pahoinpitelyistä tuomitaan ehdollisen oheisrangaistuksia niukasti. Vuonna 2017 vain noin neljään prosenttiin törkeistä pahoinpitelyistä tuomituista ehdollisista liittyi sakkorangaistus. Myös yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena on käytetty törkeissä pahoinpitelyissä varsin vähän (2017: 52 tuomiota), mutta määrät ovat olleet 2010-luvulla hitaassa nousussa. Kuitenkin törkeästä pahoinpitelystä annettujen tuomioiden osuudet ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomittuun yhdyskuntapalveluun johtaneista tuomioista ovat laskeneet.

Seuraamusjakauma 2009–2017, 21:6§1 Törkeä pahoinpitely, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 37 Törkeä pahoinpitely - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

5.7.6 23:2§1–2 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen

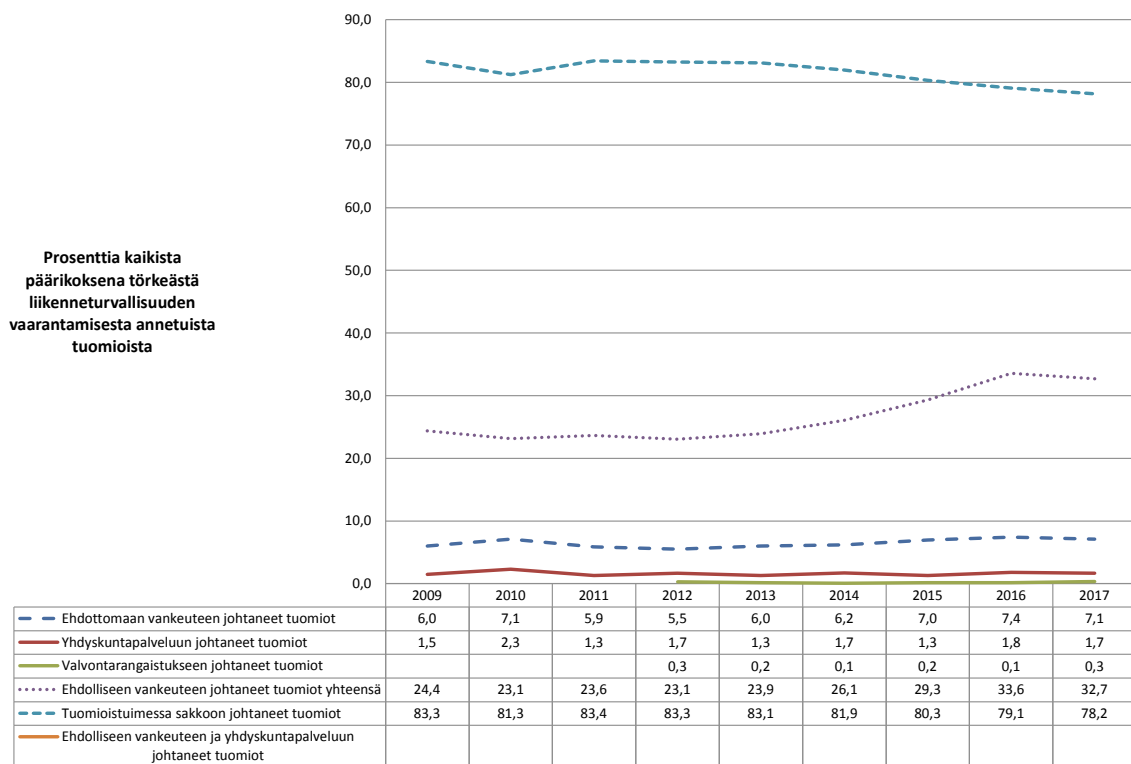
Törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta on tuomittava vähintään 30 päiväsakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Päärikoksena törkeästä liikenneturvallisuudesta annettujen tuomioiden määrä on 2010-luvulla hieman kasvanut (2010: 2 406; 2017: 2 527), mutta vuoteen 2009 verrattuna määrä laski 8,2 %. Törkeän liikenneturvallisuuden vaarantamisen osuus kaikista yhdyskuntapalveluun johtaneista rikoksista on hitaasti kasvanut koko 2010-luvun. Absoluuttisin luvuin mitattuna yhdyskuntapalveluun tuomittiin törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta kuitenkin eniten vuonna 2010 (55 kertaa, 2,1 % yhdyskuntapalveluun tuomituista), kun vastaavat luvut olivat vuonna 2017 42 ja 2,8 %. Kaikista valvontarangaistukseen johtaneista rikoksista törkeiden liikenneturvallisuuden vaarantamisten osuus on laskuvaiheen jälkeen palannut valvontarangaistuksen käyttöönottovaiheen tasolle, noin neljään prosenttiin. Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena yhdyskuntapalveluun on törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta tuomittu yhteensä kuusi kertaa ja vuosittain vain 0–2 kertaa eli 2010-luvulla alle 0,8 prosenttia kaikista rikoksesta annetuista tuomioista.

Kaikissa niissä tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitseminen törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta on ollut rangaistuksen pituuden puolesta mahdollista, tuomitaan n. 20 % (2017) näistä yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Matalin käyttöaste törkeistä liikenneturvallisuuden vaarantamisista tuomituissa yhdyskuntapalveluissa on Helsingin hovioikeuspiirissä (2017: 15,6 %) ja korkein Vaasan hovioikeuspiirissä (2017: 34,4 %). 2014–2017 yhdyskuntapalvelun käyttöaste on laskenut törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta annetuissa tuomioista noin viisi prosenttiyksikköä.

Törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta tuomitaan pääosin sakkorangaistukseen (2017: 78,2 %). Saktoon törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta johtaneiden tuomioiden osuus kaikista törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta annetuista tuomioista on hieman vähentynyt koko 2010-luvun. Vielä vuonna 2009 sakkoon tuomittiin 83,3 % kaikista tuomioista. Vuonna 2017 törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta tuomittiin sakkoon eniten Vaasan hovioikeuspiirissä (82,8 %) ja vähiten Helsingin hovioikeuspiirissä (73,6 %).

Törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta ehdolliseen vankeusrangaistukseen johtaneiden tuomioiden osuus on 2010-luvulla kasvanut reilut kolme prosenttiyksikköä (2009: 8,9 %). Vuonna 2017 12,4 % törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta annetuista tuomioista tuomittiin ehdolliseen vankeuteen, joista noin 21 prosenttiin liittyi oheisrangaistuksena sakko. Oheissakkoa on käytetty viime vuosina yhä vähemmän törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta annettujen ehdollisten tuomioiden oheisseuraamuksena. Vielä 2010-luvun alussa se liittyi noin 48 prosenttiin kyseisestä rikoksesta tuomituista ehdollisista vankeusrangaistuksista. Itä-Suomen ja Turun hovioikeuspiireissä oheissakon käyttö on pysynyt muuta maata korkeammalla tasolla. Yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena on käytetty törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta 2010-luvulla yhteensä vain kuudessa tapauksessa.

Seuraamusjakauma 2009–2017, 23:2§1–2 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 38 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta määrääkseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tuomituista oli vuonna 2014 88,1 % ja se on kasvanut vuosien 2014–2017 välillä 4,0 prosenttiyksikköä. Törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta alle kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtaneista tuomioista on ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan tuomittu yhdyskuntapalveluun (2017: 19,8 %) aikaisempaa harvemmin, kuten edellä esitettiin. Tämä tarkoittaa sitä, että törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta tuomitaan hieman aikaisempaa enemmän muuntokelpoisia rangaistuksia, mutta muuntokelpoisista on vuosien 2014–2017 välillä tuomittu hieman aikaisempaa harvemmin yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Päärikoksena törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta annetuissa tuomioissa yhdyskuntapalvelu estyy aikaisempaa useammin estetekijöiden ja muiden syiden takia. Kokonaisuutena yhdyskuntapalvelua tuomitaan törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta aikaisempaa harvemmin, sillä tuomiorakenteessa tapahtunut sakkorangaistuksen käyttöä vähentänyt suuntaus on vahvistanut ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen käyttöä, eikä yhdyskuntapalvelun osuus ole juurikaan muuttunut törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta annettujen tuomioiden seuraamusjakaumassa.

Viranomaisten tietoon tulneiden törkeiden liikenneturvallisuuden vaarantamisten määrä on ollut 2010-luvulla vakaa, ja kyseisestä rikoksesta tutkittuihin seuraamuksiin johtaneiden tuomioiden osuudet erityisesti yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen osalta ovat kasvaneet.²¹⁷

5.7.7 23:3§ Rattijuopumus

Rattijuopumuksen rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Oikeudessa päärikoksena rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden määrä on 2010-luvulla laskenut. Kun vuonna 2010 rattijuopumuksesta tuomittiin 7 355 kertaa, vuonna 2017 6 500 kertaa. Ajanjaksolla 2009–2017 rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden määrä on laskenut 22,8 %. Tuomiomäärien kehitys on ollut kuitenkin painvastainen viranomaisten tietoon tulneiden ja syyttäjälle vietyjen rattijuopumusten suhteen. Tämä selittyy osin edellä esitetyllä tavalla lisääntyneillä huumausainerattijuopumuksilla, jotka vaikuttavat tilastoinnin päärikossäännön johdosta rattijuopumuksina tilastoituvien päärikosten määrää vähentävästi.

Vuonna 2017 3,9 % yhdyskuntapalvelutuomioista oli annettu rattijuopumuksesta. Osuus on pysynyt melko vakaana vuosikymmenen ajan. Valvontarangaistustuomioihin johtaneista taustarikoksista rattijuopumuksen osuus on ollut koko valvontarangaistuksen historian ajan 4,1–6,3 %. Yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena rattijuopumuksesta ei ole tuomittu 2010-luvulla kertaakaan käyttöalan rajoitteen vuoksi.

Kaikissa niissä tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitseminen rattijuopumuksesta on rangaistuksen pituuden puolesta mahdollista, tuomitaan n. 14 % (2017) näistä yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Matalin käyttöaste rattijuopumuksista tuomituissa yhdyskuntapalveluissa on Rovaniemen hovioikeuspiirissä (2017: 4 %) ja korkein Turun hovioikeuspiirissä (2017: 17,6 %). Vuosina 2014–2017 yhdyskuntapalvelun käyttöaste on laskenut rattijuopumuksesta annetuissa tuomioissa noin viisi prosenttiyksikköä. Käyttöasteen laskusta huolimatta yhdyskuntapalveluun tuomittujen osuus kaikista oikeudessa rattijuopumuksesta tuomituista oli samalla tasolla vuonna 2017 kuin se oli vuonna 2009 (n. 0,9 %).

Päärikoksena rattijuopumuksesta annetuissa tuomioissa yleisin seuraamus on sakko-rangaistus (2017: 91,0 %). Saksoon rattijuopumuksesta tuomittujen osuus kaikista rattijuopumuksesta oikeudessa tuomituista on hieman vähentynyt koko 2010-luvun. Vielä vuonna 2009 saksoon tuomittiin 94,2 % kaikista rattijuopumuksesta tuomituista. Vuonna 2017 rattijuopumuksesta tuomittiin saksoon eniten Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (94,6 %) ja vähiten Helsingin hovioikeuspiirissä (87,1 %).

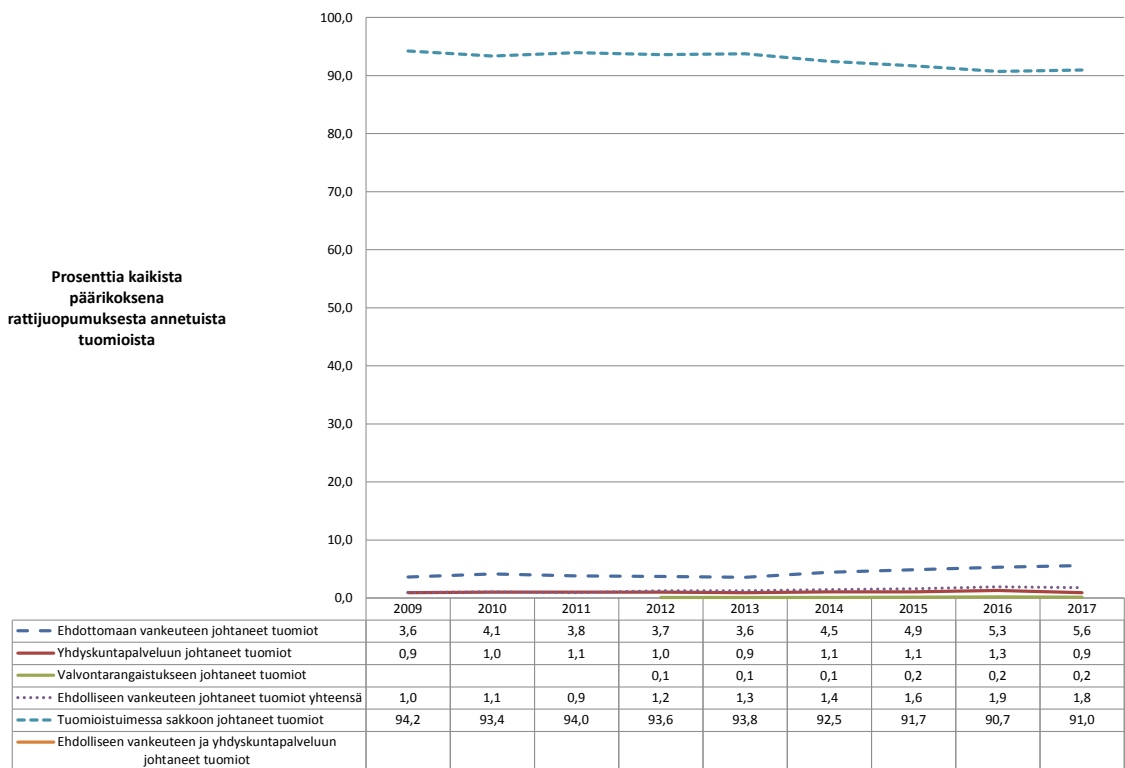
Rattijuopumuksesta ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen osuus kaikista oikeudessa rattijuopumuksesta tuomituista on ollut matala, mutta se on ollut 2010-luvulla hitaassa kasvussa. Vuonna 2017 rattijuopumukseen tuomituista 1,8 % tuomittiin ehdol-

²¹⁷ Alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista oikeudessa törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta tuomituista oli vuonna 2017 8,9 %. Vähiten näitä tuomioita oli Vaasan hovioikeuspiirin alueella (2017: 6,2 %) ja eniten Turun hovioikeuspiirin alueella (2017: 9,4 %). Näiden potentiaalisten yhdyskuntapalveluiden määrä on 2014–2017 välillä ollut hienoisessa nousussa (2014: 7,0 %).

liseen, joista noin 33 prosenttiin liittyi oheisrangaistuksena sakko. Ehdollisen oheisseuraamuksena on käytetty viime vuosina oheissakkoa yhä vähemmän rattijuopumuksesta tuomituilla. Vielä 2010-luvun alussa se liittyi noin 60 prosenttiin rattijuopumuksesta tuomituista ehdollisista vankeusrangaistuksista. Vain Rovaniemen hovioikeuspiirissä oheissakon käyttö on pysynyt 2010-luvun alun tasolla, joskin ehdollisia on siellä tuomittu rattijuopumuksista vuosittain alle kymmenessä tapauksessa.²¹⁸

Valvontarangaistukseen rattijuopumuksesta on tuomittu 2011–2017 yhteensä 60 kertaa. Rattijuopumuksesta valvontarangaistukseen tuomittujen absoluuttiset määrät ja suhteellinen osuus oikeudessa tuomituista ovat olleet samalla tasolla koko valvontarangaistuksen historian ajan. Alueellista eroa valvontarangaistuksen käytössä varkaudesta tuomittujen kohdalla ei ole havaittavissa ja kussakin hovioikeuspiirissä tuomioita on annettu neljä kappaletta tai vähemmän vuosittain. Tuomitsematta jättäminen on ollut rattijuopumustapauksissa harvinaista (2017: 2 tapausta).

Seuraamusjakauma 2009–2017, 23:3§ Rattijuopumus, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 39 Rattijuopumus - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista rattijuopumuksesta määräaikaiseen ehdottomaan vankeus-

²¹⁸ Kuvio 39 Rattijuopumus - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

rangaistukseen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tuomituista on rangaistusasteikon enimmäisrangaistuksesta (6 kk) johtuen ollut 100 % vuosina 2014–2017, päärikossäännöstä johtuen vuonna 2014 99,7 %.²¹⁹ Kuten edellä todettiin, käyttöasteella mitattuna yhä pienempi osa rattijuopumuksesta alle kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituista tuomitaan tämän sijasta yhdyskuntapalveluun (2017: 13,8 %). Tämä tarkoittaa sitä, että rattijuopumuksesta tuomitaan aikaisempaan tapaan lyhyitä muuntokelpoisia rangaistuksia, mutta muuntokelpoisista on vuosien 2014–2017 välillä tuomittu yhä harvemmin yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Päärikkoksena rattijuopumuksesta annetuissa tuomioissa yhdyskuntapalvelu estyy aikaisempaa useammin joko estetekijöiden tai muiden syiden takia.

Kokonaisuutena yhdyskuntapalvelua tuomitaan rattijuopumuksesta aikaisempaa hieman harvemmin, sillä tuomiorakenteessa tapahtunut ehdollisen ja myös ehdottoman vankeusrangaistuksen käyttöä suosinut suuntaus on hieman heikentänyt yhdyskuntapalvelun osuutta seuraamusjakaumassa. Lisäksi käyttöasteessa tapahtunut lasku on vaikuttanut muita tyyppirikoksia selvemmin, kun enimmäisrangaistuksen mataluuden takia muuntokelpoisten osuus ei ole voinut kasvaa. Rakenteellisista vaikutuksista huolimatta rattijuopumuksesta yhdyskuntapalveluun tuomittujen määrät ovat nousussa, sillä viranomaisten tietoon tulleiden rikosten määrän absoluuttinen kasvu on tuomiorakenteessa havaittua laskua voimakkaampi. Myös rattijuopumuksesta tuomittujen osuudet yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen johtaneista tuomioista ovat nousseet.

5.7.8 23:4§ Törkeä rattijuopumus

Törkeän rattijuopumuksen rangaistusasteikko on vähintään 60 päiväsakkoa ja vankeutta enintään 2 vuotta. 2010-luvulla oikeudessa päärikkoksena törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden kokonaismäärä ja suhteellinen osuus kaikista oikeudessa tuomituista ovat laskeneet. Vuonna 2010 tällä rikosnimikkeellä oikeudessa annettujen tuomioiden määrä oli 10 066 (15,9 % kaikista oikeudessa annetuista tuomioista), kun vuonna 2017 enää 5 913 (11,4 % kaikista oikeudessa annetuista tuomioista). Törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden määrä on 2010-luvulla laskenut 41,3 % ja suhteellinen osuus kaikista oikeudessa annetuista tuomioista 2,4 prosenttiyksikköä. Törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden määrä on 2010-luvulla laskenut kaikkien oikeudessa annettujen tuomioiden yleistä trendiä nopeammin, mutta yhdenmukaisesti viranomaisten tietoon tulleiden törkeiden rattijuopumusten määrän kanssa.

Hieman vajaassa puolessa kaikista yhdyskuntapalvelutuomioista on taustarikoksena törkeä rattijuopumus. Vielä 2000-luvun alussa törkeät rattijuopumukset muodostivat liki 60 % kaikista yhdyskuntapalveluun johtaneista rikoksista, mutta vuodesta 2008 (57,8 %) lähtien niiden osuus on ollut tasaisessa laskussa (2017: 47,2 %). Valvontarangaistustuomioiden rikosprofiilissa törkeän rattijuopumuksen osuudessa on ollut kohtalaisen suurta vuosivaihtelua (2011: 20,0 %; 2017: 50,5 %). Yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena on tuomittu 2010-luvulla vuosittain 0–3 kertaa. Oheis-

²¹⁹ Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista oikeudessa rattijuopumuksesta tuomituista oli vuonna 2017 6,7 %. Vähiten näitä tuomioita oli Itä-Suomen hovioikeuspiirin alueella (2017: 3,7 %) ja eniten Helsingin hovioikeuspiirin alueella (2017: 10,0 %). Näiden potentiaalisten yhdyskuntapalveluiden määrä on 2014–2017 välillä ollut hienoisessa nousussa (2014: 5,6 %).

rangaistuksena tuomittavien yhdyskuntapalveluiden osuus on tällä ajanjaksolla vaihdellut 0 ja 1,7 % prosentin välillä kaikista ehdollisen vankeuden ohella yhdyskuntapalveluun tuomituista.

Kaikissa niissä törkeiden rattijuopumusten tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitseminen on rangaistuksen pituuden puolesta mahdollista, on se tuomittu yli puolessa tapauksista ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Tämä yhdyskuntapalvelun käyttöä suhteessa kaikkiin potentiaaliin yhdyskuntapalveluun tuomittaviin kuvaava suhde ei ole juurikaan muuttunut törkeistä rattijuopumuksista annetuissa tuomioissa. Vuonna 2017 yhdyskuntapalvelun käyttöaste oli törkeissä rattijuopumuksissa 55,1 %, mikä oli kokonaiskäyttöastetta (31 %) huomattavasti korkeampi. Matalin käyttöaste törkeistä rattijuopumuksista tuomituissa yhdyskuntapalveluissa on Vaasan hovioikeuspiirissä (2017: 49,1 %) ja korkein Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (2017: 61,5 %).

Pääseuraamuksena törkeästä rattijuopumuksesta tuomitaan ehdolliseen vankeuteen (2017: 76,2 %). Ehdolliseen vankeuteen törkeästä rattijuopumuksesta tuomittujen osuus kaikista törkeästä rattijuopumuksesta oikeudessa tuomituista on lisääntynyt koko 2010-luvun. Vielä vuonna 2010 ehdolliseen vankeuteen tuomittiin 70,8 % kaikista törkeästä rattijuopumuksesta tuomituista, mutta osuus on noussut tasaisesti yhdyskuntapalveluun ja ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittujen osuukien laskiessa.²²⁰ Vuonna 2017 törkeistä rattijuopumuksista tuomittiin ehdolliseen vankeuteen eniten Helsingin hovioikeuspiirissä (80,0 %) ja vähiten Vaasan hovioikeuspiirissä (72,3 %). 2010-luvulla törkeästä rattijuopumuksesta tuomittuun ehdolliseen vankeusrangaistukseen on liittynyt keskimäärin 97 % tapauksista oheissakko. Yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena on käytetty törkeissä rattijuopumuksissa varsin vähän (1–3 tuomiota vuodessa, 2011 ja 2014 ei lainkaan).

Vuonna 2010 kaikista oikeudessa törkeästä rattijuopumuksesta tuomituista tuomittiin yhdyskuntapalveluun 13,9 %, kun vuonna 2017 osuus oli 12,2 % kaikista oikeudessa törkeästä rattijuopumuksesta tuomituista.²²¹ Eniten yhdyskuntapalvelua käytettiin törkeän rattijuopumuksen seuraamuksena Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (2017: 14,7 %) ja vähiten Helsingin hovioikeuspiirissä (2017: 9,3 %). Yhdyskuntapalveluiden ohella myös ehdottomaan vankeuteen törkeästä rattijuopumuksista tuomittujen osuus on ollut laskeva. Ehdottomaan vankeuteen törkeästä rattijuopumuksesta tuomittiin vuonna 2010 12,4 %, vuonna 2017 enää 8,3 %.²²² Alueellisesti tarkasteltuna ehdottomaan vankeuteen tuomittujen suhteellinen osuus oli suurin Vaasan hovioikeuspiirissä (2017: 11,1 %) ja pienin Turun hovioikeuspiirissä (2017: 7,3 %). Myös tuomioistuimessa törkeästä rattijuopumuksesta sakkoon tuomittujen määrä on laskenut 2010-luvulla 3,0 prosentista (2009) 1,7 prosenttiin (2017). Eniten sakkoon tuomittiin Vaasan hovioikeuspiirissä (2017: 2,2 %) ja vähiten Rovaniemen hovioikeuspiirissä (2017: 1,2 %).²²³

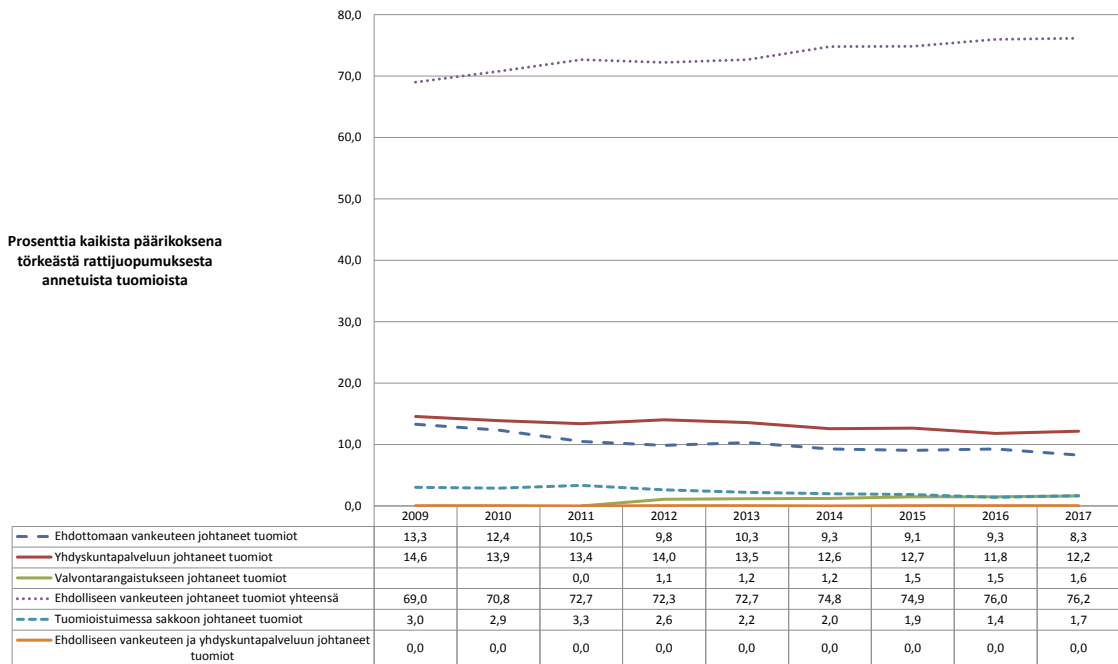
²²⁰ Vuonna 2009 ehdolliseen vankeuteen tuomittiin 69,0 %.

²²¹ Vuonna 2009 oikeudessa törkeästä rattijuopumuksesta tuomituista tuomittiin yhdyskuntapalveluun 14,6 %,

²²² Ehdottomaan vankeuteen törkeästä rattijuopumuksesta tuomittiin vuonna 2009 13,3 %.

²²³ Kuvio 40 Törkeän rattijuopumuksen seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Seuraamusjakauma 2009–2017, 23:4§ Törkeä rattijuopumus, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 40 Törkeän rattijuopumuksen seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Sakkoon tuomittujen alhaisesta osuudesta johtuen törkeästä rattijuopumuksesta tuomittiin määräaikaisiin vankeusrangaistukseen kaikkiaan 98,2 %, kun tuomitsematta jääneiden tapausten määrä on ollut 2010-luvulla 0–7. Valvontarangaistukseen tuomittujen osuus kaikista oikeudessa törkeästä rattijuopumuksesta tuomituista sen sijaan on kasvanut hitaasti 1,6 prosenttiin kaikista oikeudessa tuomituista, vaikka absoluuttisin luvuin tarkasteltuna tuomittujen määrä on pysytellyt hyvin samalla tasolla koko ajan. Alueellisesti tarkasteltuna valvontarangaistuksia tuomittiin suhteellisesti eniten Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (2017: 2,1 %) ja vähiten Turun hovioikeuspiirissä (2017: 1,0 %).

Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista törkeästä rattijuopumuksesta määräaikaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tuomituista oli vuonna 2017 98,8 %, ja se on noussut vuosina 2014–2017 0,9 prosenttiyksikköä. Kuten edellä todettiin, käyttöasteella mitattuna lähes vakiintunut osuus alle kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen törkeästä rattijuopumuksesta tuomituista tuomitaan tämän sijasta yhdyskuntapalveluun (2017: 55,8 %). Tämä tarkoittaa sitä, että törkeästä rattijuopumuksesta tuomitaan jopa aikaisempaa hieman enemmän lyhyitä muuntokelpoisia rangaistuksia, ja muuntokelpoisista on vuosien 2014–2017 välillä tuomittu vastaavalla tavalla yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Törkeästä rattijuopumuksesta annetuissa tuomioissa yhdyskuntapalvelu estyy aikaisempaa harvemmin tuomion pituuden takia ja aikaisempaa vastaavalla tavalla estetekijöiden ja muiden syiden takia. Kuitenkin yhdyskuntapalvelua tuomitaan törkeästä rattijuopumuksesta aikaisempaa harvemmin, sillä tuomiorakenteessa tapahtunut ehdollisen van-

keusrangaistuksen käyttöä suosinut suuntaus on ollut muuntokelpoisten osuuden kasvua selvästi voimakkaampi. Myös törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden osuudet kaikista yhdyskuntapalveluun johtaneista tuomioista ovat laskeneet, valvontarangaistuksen osalta nousseet ja ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomittavaan yhdyskuntapalvelun osalta pysyneet aikaisemmalla tasolla.

5.7.9 28:1§1 Varkaus

Varkauden rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään yksi vuosi kuusi kuukautta. 2010-luvulla oikeudessa päärikoksena varkaudesta annettujen tuomioiden määrä on laskenut. Vuonna 2010 oikeudessa varkaudesta tuomittiin yhteensä 3 619 kertaa ja vuonna 2017 enää 2 391. Ajanjaksolla 2009–2017 varkaudesta annettujen tuomioiden määrä vähentyi 34,1 %.

Varkauksien osuus kaikista yhdyskuntapalveluun johtaneista rikoksista on lähes puolittunut vuodesta 2005 (8,1 %). Vuonna 2017 enää 4,3 % yhdyskuntapalvelutuomioista oli tuomittu varkaudesta. Kaikkien valvontarangaistustuomioiden taustarikoksista varkauksien osuus on laskenut valvontarangaistuksen alun lukemista alle kolmen prosentin luokkaan. Yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena varkaudesta ei ole tuomittu kertaakaan 2010-luvulla, edellisen kerran vuonna 2009 (kome kertaa, 1,8 % kaikista oheisyhdyskuntapalvelutuomioista).

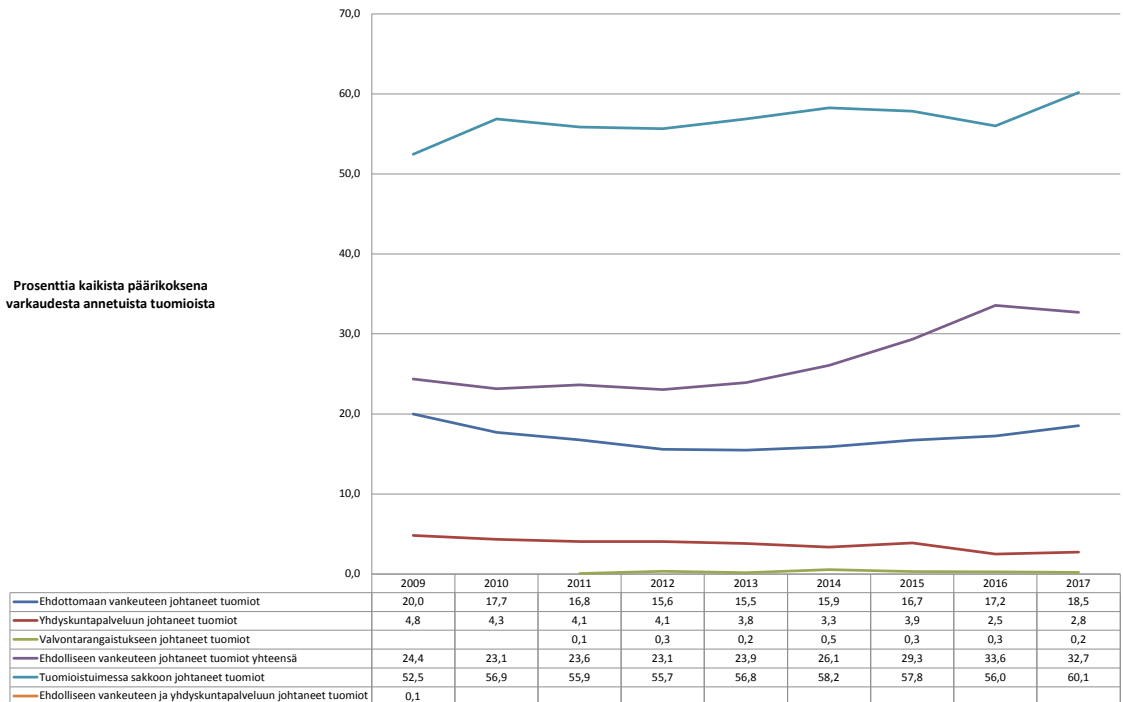
Kaikissa niissä tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitseminen varkaudesta on rangaistuksen pituuden puolesta mahdollista, tuomitaan n. 13 % (2017) näistä yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Matalin käyttöaste varkaudesta tuomituissa yhdyskuntapalveluissa on Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (2017: 4 %) ja korkein Rovaniemen hovioikeuspiirissä (2017: 24,3 %). 2014–2017 yhdyskuntapalvelun käyttöaste on laskenut varkaudesta annetuissa tuomioista noin neljä prosenttiyksikköä.

Varkaudesta tuomitaan yleisimmin sakkoon (2017: 60,1 %). Sakkoon tuomittujen osuus on noussut hitaasti koko 2010-luvun (2009: 52,5 %). Sakkoon pahoinpitelystä tuomittiin suhteellisesti eniten Helsingin hovioikeuspiirissä (2017: 62,1 %) ja vähiten Rovaniemen hovioikeuspiirissä (2017: 52,1 %). Kaikkien määräaikaisten vankeusrangaistusten osuus oikeudessa tuomituista rangaistuksista on ollut koko 2010-luvun 40 prosentin tasolla, kun tuomitsematta on jäänyt vuosittain alle 20 tapausta. Ehdottomaan vankeuteen varkaudesta on tuomittu 2010-luvulla keskimäärin 17 prosenttia.

Vuonna 2009 oikeudessa varkaudesta tuomituista tuomittiin yhdyskuntapalveluun 4,8 %, kun vuonna 2017 osuus oli 2,8 %. Eniten yhdyskuntapalvelua käytettiin varkauden seuraamuksena Rovaniemen hovioikeuspiirissä (2017: 5,2 %) ja vähiten Helsingin ja Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (2017: 2,2 %). Kaikkiaan yhdyskuntapalveluun tuomittujen osuus kaikista varkaudesta oikeudessa tuomituista on laskenut 2010-luvulla 1,5 prosenttiyksikköä. Käyttöasteissa on myös huomattavaa alueellista vuosivaihtelua erityisesti Vaasan ja Itä-Suomen hovioikeuspiireissä.²²⁴

²²⁴ Kuvio 41 Varkaus - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Seuraamusjakauma 2009–2017, 28:1§1 Varkaus, kaikki tuomiot, kärkeäjoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 41 Varkaus - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Ehdolliseen vankeuteen varkaudesta tuomittujen osuus on vaihdellut 2010-luvulla 15,3 % (2017) ja 21,4 % (2012) välillä. Kuten pahoinpitelystä tuomittujen ehdollisten vankeusrangaistusten tapauksessa, varkaudesta tuomitaan ehdollisen oheisrangaistuksia niukasti. Vuonna 2017 vain noin kolmeen prosenttiin pahoinpitelystä tuomituista ehdollisista liittyi sakkorangaistus. Ehdollisen oheisrangaistuksena yhdyskuntapalvelua varkaustuomioissa ei ole käytetty 2010-luvulla kertaakaan, edellisen kerran sitä on käytetty vuonna 2009 yhteensä kolmessa tapauksessa. Valvontarangaistukseen varkaudesta on tuomittu 2011–2017 yhteensä 54 kertaa. Toisin kuin pahoinpitelystä valvontarangaistukseen tuomittujen kohdalla, varkauksista valvontarangaistukseen tuomittujen määrät ja suhteellinen osuus oikeudessa tuomituista ovat vähentyneet viime vuosina. Alueellista eroa valvontarangaistuksen käytössä varkaudesta tuomittujen kohdalla ei ole havaittavissa.

Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista varkaudesta määräaikaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tuomituista oli vuonna 2017 98,2 %, ja se on noussut vuosina 2014–2017 1,0 prosenttiyksikköä. Kuten edellä todettiin, käyttöasteella mitattuna yhä pienempi osa varkaudesta alle kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituista tuomitaan tämän sijasta yhdyskuntapalveluun (2017: 13,1 %). Tämä tarkoittaa sitä, että varkaudesta tuomitaan aikaisempaa hieman enemmän lyhyitä muuntokelpoisia rangaistuksia, mutta muuntokelpoisista on vuosien 2014–2017 välillä tuomittu yhä harvemmin yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Päärikoksena varkaudesta annetuissa tuomioissa yhdyskuntapalvelu estyy aikaisempaa useammin joko estetekijöiden tai muiden syiden takia.

Kokonaisuutena yhdyskuntapalvelua tuomitaan varkaudesta aikaisempaa harvemmin, sillä tuomiorakenteessa tapahtunut ehdollisen vankeusrangaistuksen käyttöä suosinut suuntaus ja käyttöasteessa tapahtunut lasku ovat olleet muuntokelpoisten osuuden kasvua selvästi voimakkaampia. Myös varkaudesta tuomittujen osuudet kaikista yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen johtaneista tuomioista ovat laskeneet.

5.7.10 28:5§1 Törkeä kavallus

Törkeästä kavalluksesta on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Oikeudessa törkeästä kavalluksesta annettujen tuomioiden määrä oli vuonna 2017 (155) hieman 2010-luvun alkua korkeammalla tasolla, mutta määrissä on ollut voimakkaita vuosivaihteluita. Aikavälillä 2009–2017 törkeästä kavalluksesta oikeudessa annettujen tuomioiden määrä on noussut 59,8 %.

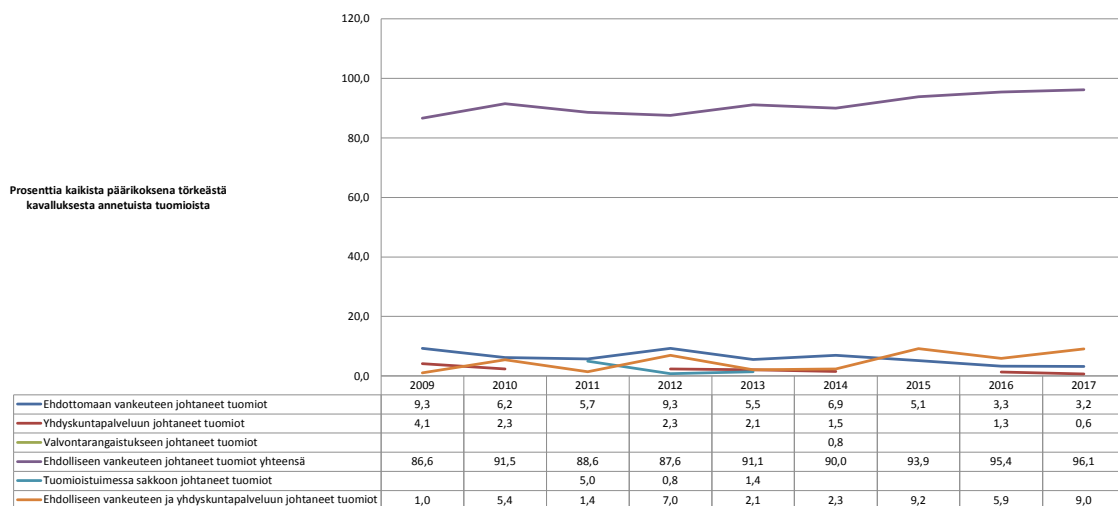
Kaikista yhdyskuntapalveluun johtaneista rikoksista törkeiden kavallusten osuus on ollut 2010-luvulla alle 0,2 %. Kaikkiaan törkeästä kavalluksesta on tuomittu yhdyskuntapalveluun 2010-luvulla vain 18 kertaa, 0–4 kertaa vuodessa. Törkeästä kavalluksesta tuomittujen yhdyskuntapalvelujen suhteellinen osuus kaikista törkeästä kavalluksesta annetuista tuomioista on laskenut 2010-luvulla. Vuonna 2010-suhteellinen osuus oli vielä 4,1 %, mutta vuonna 2017 enää 0,6 %. Valvontarangaistukseen törkeä kavallus on johtanut valvontarangaistuksen historian aikana vain yhden kerran, vaikka se rangaistusasteikon puolesta olisi mahdollinen seuraamus. Kaikista ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavista yhdyskuntapalvelutuomioista on 2010-luvulla tuomittu hyvin vaihtelevasti törkeästä kavalluksesta (1,0 % (2011: 2) – 5,1 % (2012: 9)).

Törkeästä kavalluksesta tuomitaan pääosa ehdolliseen vankeusrangaistukseen (2017: 96,1 %). Ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen osuus on noussut 2010-luvulla, kun vuonna 2009 näitä tapauksia oli 86,6 % kaikista törkeästä kavalluksesta oikeudessa annetuista tuomioista. Suhteellisesti eniten törkeästä kavalluksesta tuomittiin ehdolliseen vankeusrangaistukseen Vaasan hovioikeuspiirissä (2017: 100,0 %) ja vähiten Helsingin hovioikeuspiirissä (2017: 93,0 %). Vuonna 2017 törkeästä kavalluksesta ehdolliseen tuomituista tuomittiin ehdollisen vankeuden ohella sakkorangaistukseen koko maassa 2,7 %. Oheissakkoon tuomittujen määrä on hieman laskenut 2010-luvun alkuvuosien tasosta. Oheissakkooa on käytetty hovioikeuspiireittäin vuosittain 0–3 kertaa, eikä merkittävää alueellista eroa sen käytössä ole havaittavissa. Eniten oheisrangaistuksena tuomitua yhdyskuntapalvelua käytettiin vuonna 2017 Turun hovioikeuspiirissä (12,5 %, kuusi tuomiota) ja vähiten Rovaniemen hovioikeuspiirissä (5,0 %, yksi tuomio). Törkeästä kavalluksesta tuomitsematta jättämisistä on 2010-luvulla tapahtunut vain yhdessä tapauksessa. Myös törkeästä kavalluksesta tuomittujen yhdyskuntapalvelujen suhteellinen osuus kaikista törkeästä kavalluksesta annetuista tuomioista on laskenut 2010-luvulla. Vuonna 2010-suhteellinen osuus oli vielä 4,1 %, mutta vuonna 2017 enää 0,6 %.

Ehdottomaan vankeusrangaistukseen kaikista törkeästä kavalluksesta tuomituista tuomittiin vuonna 2017 3,2 %. Ehdottomaan vankeuteen tuomittujen osuus on laskenut 2010-luvun alusta ja verrattuna vuoteen 2009 ehdottomien vankeusrangaistuksien osuus on noin kuusi prosenttiyksikköä pienempi. Eniten törkeästä kavalluksesta tuomittiin ehdottomaan vankeuteen vuonna 2017 Helsingin hovioikeuspiirissä (7,0 %) ja vähiten Tu-

run hovioikeuspiirissä (2,5 %). Itä-Suomen ja Vaasan hovioikeuspiireissä kavalluksesta ei vuonna 2017 tuomittu lainkaan ehdotonta vankeutta.²²⁵

Seuraamusjakauma 2009–2017, 28:5§1 Törkeä kavallus, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 42 Törkeä kavallus - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Kaikissa niissä tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitseminen törkeästä kavalluksesta on rangaistuksen pituuden puolesta mahdollista, tuomitaan puolet (2017) näistä yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Käyttöasteen alueellinen vertailu ei ole perusteltua törkeästä kavalluksesta yhdyskuntapalveluun tuomitujen vähäisen vuosittaisen määrän (0–2 tuomiota vuodessa) vuoksi. Ajanjaksolla 2014–2017 yhdyskuntapalvelun käyttöaste on törkeästä kavalluksesta annetuissa tuomioissa pysytellyt samalla tasolla.

Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista törkeästä kavalluksesta määräaikaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tuomituista oli vuonna 2014 33,3 % ja se on pysynyt vuosien 2014–2017 välillä samalla tasolla vaihdellen kuitenkin 60 ja 28,6 % välillä.²²⁶ Käyttöasteella mitattuna törkeästä kavalluksesta alle kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituista tuomitaan tämän sijasta yhdyskuntapalveluun (2017: 50,0 %), mikä vastaa aikaisempaa tasoa. Törkeästä kavalluksesta tuomitaan siis melko vakiintuneesti muuntokelpoisia rangaistuksia ja muuntokelpoisista aikaisemmassa suhteessa yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan.

²²⁵ Kuvio 42 Törkeä kavallus - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

²²⁶ Alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista oikeudessa törkeästä kavalluksesta tuomituista oli vuonna 2017 1,3 %. Näiden potentiaalisten yhdyskuntapalveluiden osuus on 2014–2017 välillä puolittunut.

Kokonaisuutena yhdyskuntapalvelua tuomitaan törkeästä kavalluksesta aikaisempaa harvemmin, sillä myös yhdyskuntapalvelun osuus on laskenut törkeästä kavalluksesta annettujen tuomioiden seuraamusjakaumassa. Kuitenkin törkeästä kavalluksesta annettujen tuomioiden määrä on ollut 2010-luvulla nousussa, ja kyseisen rikoksen osuus yhdyskuntapalvelutuomioon ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena johtaneiden rikosten joukossa on kasvanut. Rangaistusminimin takia törkeästä kavalluksesta annetuilla tuomioilla ei nykyisellään ole kovinkaan suurta laajennettavuutta yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen, mutta oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun osalta seuraamuslajin käytettävyyttä korkeissa kavalluksissa lisääntyy erityisesti tuntimäärien lisääntymisen myötä.

5.7.11 29:2§ Törkeä veropetos

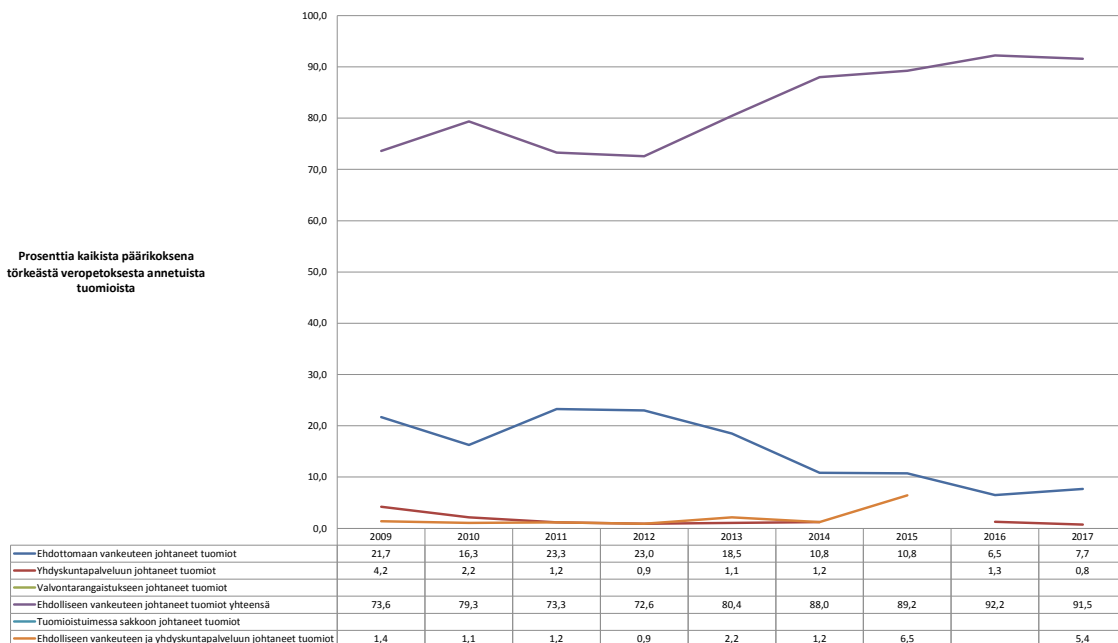
Törkeästä veropetoksesta on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Oikeudessa törkeästä veropetoksesta annettujen tuomioiden määrä oli vuonna 2017 (130) hieman 2010-luvun alkua korkeammalla tasolla, mutta vuoden 2009 tasoa (212 tuomiota) selvästi matalampi. Aikavälillä 2009–2017 törkeästä veropetoksesta oikeudessa tuomittujen määrä on laskenut 38,7 %.

Kaikista yhdyskuntapalveluun johtaneista rikoksista törkeiden veropetosten osuus on ollut 2010-luvulla alle 0,1 %. Kaikkiaan törkeästä veropetoksesta on tuomittu yhdyskuntapalveluun 2010-luvulla vain kahdeksan kertaa, 0–2 kertaa vuodessa. Valvontarangaistukseen törkeä veropetos ei ole johtanut valvontarangaistuksen historian aikana kertaakaan, vaikka se rangaistusasteikon puolesta olisi mahdollinen seuraamus. Kaikista ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavista yhdyskuntapalvelutuomioista on 2010-luvulla tuomittu törkeästä veropetoksesta (0,4 % (2014: 1) – 2,2 % (2017: 7)). Vuonna 2016 törkeästä veropetoksesta ei tuomittu kertaakaan yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena.

Törkeästä veropetoksesta tuomitaan pääosa ehdolliseen vankeusrangaistukseen (2017: 91,5 %). Ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen osuus kaikista oikeudessa törkeästä veropetoksesta tuomituista on noussut 2010-luvulla, sillä vuonna 2009 näitä tapauksia oli 73,6 % kaikista törkeästä veropetoksesta oikeudessa annetuista tuomioista. Eniten törkeästä veropetoksesta tuomittiin ehdolliseen vankeusrangaistukseen Vaasan hovioikeuspiirissä (2017: 100,0 %) ja vähiten Helsingin hovioikeuspiirissä (2017: 80,6 %). Vuonna 2017 törkeästä veropetoksesta annetuista ehdollisista tuomioista 2,5 %:iin liittyi oheisseuraamuksena tuomittu sakkorangaistus. Oheissakkotuomioiden määrä on hieman noussut 2010-luvun alkuvuosien tasosta. Oheissakkoa on käytetty hovioikeuspiireittäin vuosittain 0–3 kertaa, eikä merkittävää alueellista eroa sen käytössä ole havaittavissa. Yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomittiin vuonna 2017 5,4 %, mikä oli 4,0 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 2009. Eniten oheisrangaistuksena tuomittua yhdyskuntapalvelua käytettiin vuonna 2017 Vaasan hovioikeuspiirissä (15,4 %, 2 tuomiota) ja vähiten Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (3,1 %, 1 tuomio). Helsingin hovioikeuspiirissä yhdyskuntapalvelua ei tuomittu ehdollisen oheisrangaistuksena törkeästä veropetoksesta lainkaan vuonna 2017. Kyseisestä rikoksesta tuomitsematta jättämisistä on 2010-luvulla tapahtunut vain kerran.

Ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittiin vuonna 2017 7,7 %. Ehdottomaan vankeuteen tuomittujen osuus on laskenut 2010-luvun alun noin 20 prosentin tasolta. Suhteellisesti eniten törkeästä veropetoksesta tuomittiin ehdottomaan vankeuteen vuonna 2017 Helsingin hovioikeuspiirissä (19,4 %) ja vähiten Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (3,1 %). Turun ja Vaasan hovioikeuspiireissä törkeästä veropetoksesta ei vuonna 2017 tuomittu lainkaan ehdotonta vankeutta.²²⁷

Seuraamusjakauma 2009–2017, 29:2§ Törkeä veropetos, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 43 Törkeä veropetos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Kaikissa niissä tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitseminen törkeästä veropetoksesta on rangaistuksen pituuden puolesta mahdollista, on 20 % (2017) näistä tuomittu yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Käyttöasteen alueellinen vertailu ei ole relevanttia törkeästä veropetoksesta yhdyskuntapalveluun tuomittujen vähäisen vuosittaisen määrän (0–2 tuomiota vuodessa) vuoksi. Ajanjaksolla 2014–2017 yhdyskuntapalvelun käyttöaste on törkeästä veropetoksesta annetuissa tuomioissa pysytellyt samalla tasolla.

Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista törkeästä veropetoksesta tuomituista oli vuonna 2017 3,8 %. Näiden potentiaalisten yhdyskuntapalveluiden osuus on 2014–2017 pysynyt samalla tasolla. Myös törkeästä veropetoksesta annettujen yhdyskuntapalvelutuomioiden suhteellinen osuus on laskenut 2010-luvulla. Vuonna 2010 suhteellinen osuus oli vielä 2,2 %, mutta vuonna 2017 enää 0,8 %. Vaikka yhdyskuntapalvelun käyttöaste on pysynyt samal-

²²⁷ Kuvio 43 Törkeä veropetos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

la tasolla, on yhdyskuntapalveluun tuomittujen osuus kaikista oikeudessa törkeästä veropetoksesta tuomituista laskenut. Myös rangaistuksen pituuden puolesta törkeästä veropetoksesta tuomitaan yhdyskuntapalvelun mahdollistavia ehdottomia alle kahdeksan kuukauden vankeusrangaistuksia aikaisempaa vähemmän. Kun törkeästä veropetoksesta annettujen tuomioiden määrä on vähentynyt yleensä, on kokonaisuutena tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käyttö törkeän veropetoksen seuraamuksena vähentynyt.

5.7.12 30:9a§ Törkeä kirjanpitorikos

Törkeästä kirjanpitorikoksesta on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Törkeästä kirjanpitorikoksesta annettujen tuomioiden määrä on pysynyt melko tasaisena 2010-luvulla. Vuonna 2010 kyseisellä rikosnimikkeellä annettiin 384 tuomiota ja vuonna 2017 367 tuomiota. Aikavälillä 2009–2017 oikeudessa tuomittujen törkeiden kirjanpitorikosten määrä on noussut 1,1 %.

Törkeiden kirjanpitorikosten osuus kaikista yhdyskuntapalvelutuomioon johtaneista taustarikoksista on puolittunut 2010-luvulla. Vuonna 2010 törkeästä kirjanpitorikoksesta tuomittiin ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan yhdyskuntapalveluun seitsemän kertaa (0,3 %) ja vuonna 2017 vain kaksi kertaa (0,1 %). Valvontarangaistukseen törkeästä kirjanpitorikoksesta on tuomittu 2010-luvulla vain yhden kerran (2013: 0,2 %). Yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena on törkeästä kirjanpitorikoksesta tuomittu 2010-luvulla vuosittain 9–37 kertaa (2014: 5,1 %; 2017: 11,5 %), ja sen suhteellinen osuus kaikista oheisyhdyskuntapalveluun tuomituista on viime vuosina noussut. Tuomitsematta jättäminen on ollut törkeissä kirjanpitorikoksissa harvinaista (2010-luvulla yhteensä kolme tapaus). Sakkotuomioita törkeästä kirjanpitorikoksesta on 2010-luvulla tilastoitu yhteensä seitsemän tapaus, joissa on sovellettu rikoslain 6 luvun 8 §/8a§, rangaistusasteikon lieventämistä, mikä mahdollistaa vankeusrangaistuksen muuttamisen sakoksi erityisen painavista syistä.

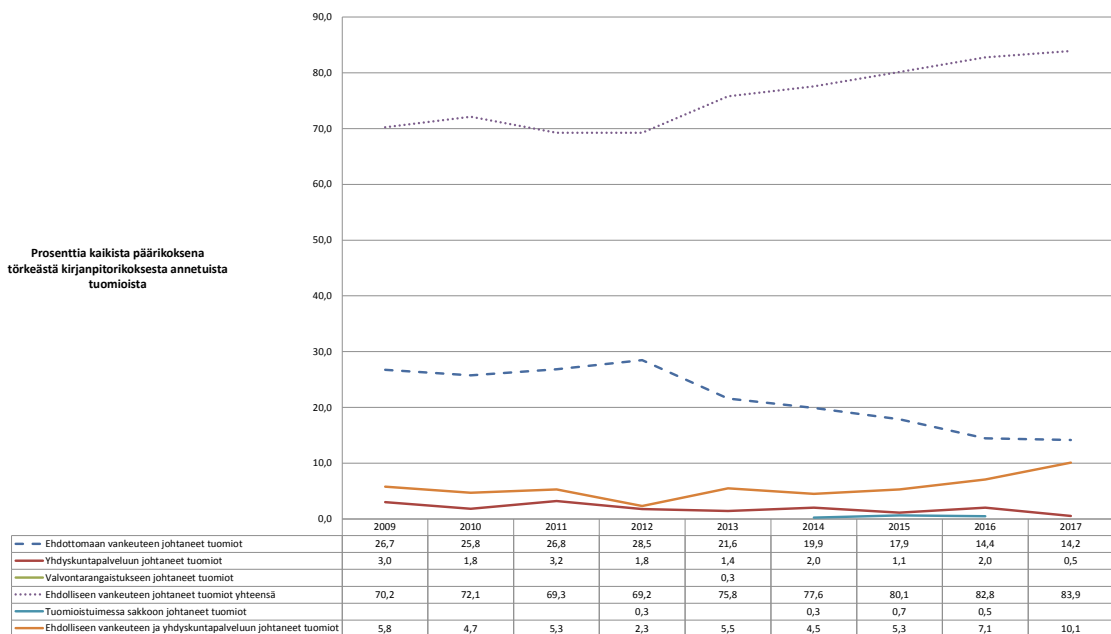
Kaikissa niissä tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitseminen törkeästä kirjanpitorikoksesta on rangaistuksen pituuden puolesta mahdollista, on näistä tuomittu noin 18 % (2017) yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Käyttöasteissa on ollut merkittävää vuosi- ja aluevaihtelua, ja koko maan osalta käyttöasteet ovat vaihdelleet vuosina 2014–2017 18,2 prosentin ja 42,1 prosentin välillä.

Törkeästä kirjanpitorikoksesta tuomitaan pääosa ehdolliseen vankeusrangaistukseen (2017: 83,9 %). Ehdollisten tuomioiden osuus kaikista törkeästä kirjanpitorikoksesta annetuista tuomituista on lisääntynyt koko 2010-luvun. Vielä vuonna 2009 ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittiin 72,1 % kaikista törkeästä kirjanpitorikoksesta tuomituista. Vuonna 2017 törkeästä kirjanpitorikoksesta tuomittiin ehdolliseen vankeuteen eniten Vaasan hovioikeuspiirissä (96,8 %) ja vähiten Helsingin hovioikeuspiirissä (79,5 %). Vuonna 2017 1,9 %:iin törkeästä kirjanpitorikoksesta tuomituista ehdollisista vankeusrangaistuksista sisältyi sakkorangaistus. Oheissakkoa on käytetty viime vuosina yhä vähemmän törkeästä kirjanpitorikoksesta annettujen ehdollisten tuomioiden oheisseuraamuksena. Vielä 2010-luvun alussa se liittyi noin viiteen prosenttiin törkeästä kirjanpitorikoksesta annetuista ehdollisista tuomioista.

Yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena on käytetty 2010-luvulla suhteellisesti tarkasteltuna kasvavassa määrin. Kun vuonna 2009 yhdyskuntapalvelu sisältyi oheisrangaistuksena 6,7 prosenttiin törkeästä kirjanpitorikoksesta annetuista ehdollisista tuomioista, oli niiden osuus vuonna 2017 jo 10,1 prosenttia.

Törkeästä kirjanpitorikoksesta ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittujen osuus kaikista oikeudessa törkeästä kirjanpitorikoksesta tuomituista on laskenut koko 2010-luvun. Vuonna 2010 törkeästä kirjanpitorikoksesta tuomittiin ehdottomaan vankeuteen 25,8 %, kun vastaava luku oli vuonna 2017 enää 14,2 %. Selkeästi vähiten sitä tuomittiin vuonna 2017 Vaasan hovioikeuspiirissä (3,2 %).

Seuraamusjakauma 2009–2017, 30:9a§ Törkeä kirjanpitorikos, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 44 Törkeä kirjanpitorikos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista törkeästä kirjanpitorikoksesta määräaikaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tuomituista oli vuonna 2014 9,2 % ja se on laskenut vuosina 2014–2017 noin viisi prosenttiyksikköä.²²⁸ Käyttöasteella mitattuna yhä pienempi osa törkeästä kirjanpitorikoksesta alle kahdeksan

²²⁸ Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista oikeudessa törkeästä kirjanpitorikoksesta tuomituista oli vuonna 2017 3,0 %. Eniten näitä alle kahdeksan kuukauden tuomioita oli Itä-Suomen hovioikeuspiirin alueella (2017: 2,8 %) ja vähiten Helsingin hovioikeuspiirin alueella (2017: 0,9 %). Turun ja Rovaniemen hovioikeuspiireissä näitä "muuntokelpoisia" rangaistuksia ei ollut lainkaan vuonna 2017. Suhteessa kaikkiin tuomioihin potentiaalisten yhdyskuntapalveluiden määrä on 2014–2017 välillä ollut hienoisessa laskussa (2014: 6,0 %).

kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituista tuomitaan tämän sijasta yhdyskuntapalveluun (2017: 18,2 %). Tämä tarkoittaa sitä, että törkeästä kirjanpitorikoksesta tuomitaan aikaisempaa vähemmän lyhyitä muuntokelpoisia rangaistuksia, ja muuntokelpoisista on vuosien 2014–2017 välillä tuomittu yhä harvemmin yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Päärikkoksena törkeästä kirjanpitorikoksesta annetuissa tuomioissa yhdyskuntapalvelu estyy aikaisempaa useammin joko rangaistuksen pituuden takia tai estetekijöiden ja muiden syiden takia.

Kokonaisuutena yhdyskuntapalvelua tuomitaan törkeästä kirjanpitorikoksesta aikaisempaa harvemmin, sillä tuomiorakenteessa tapahtunut ehdollisen ja myös ehdottoman vankeusrangaistuksen käyttöä suosinut suuntaus on heikentänyt yhdyskuntapalvelun osuutta seuraamusjakauksessa. Lisäksi muuntokelpoisten osuudessa ja käyttöasteessa tapahtunut lasku on heikentänyt yhdyskuntapalvelun käyttöä törkeästä kirjanpitorikoksesta annetuissa tuomioissa. Myöskään viranomaisten tietoon tulleet kirjanpitorikokset eivät ole olleet nousussa.

5.7.13 31:1§1/1–2 Ryöstö

Ryöstöstä on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Päärikkoksena ryöstöstä annettujen tuomioiden määrä on 2010-luvulla laskenut hitaasti (2010: 412; 2017: 356). Aikavälillä 2009–2017 ryöstötuomioiden määrä on laskenut 4,8 %.

Kaikista yhdyskuntapalvelun taustarikoksista ryöstön osuus on ollut 2010-luvulla alle 1,3 %. Absoluuttisina lukuina ryöstöstä tuomittiin yhdyskuntapalveluun puolet vähemmän vuonna 2017 (10) kuin 2010 (20). Valvontarangaistukseen ryöstötuomio on johtanut valvontarangaistuksen historian aikana vain 1–2 kertaa vuosittain, vuonna 2017 ei näitä tapauksia ollut lainkaan. Kaikissa ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena tuomituissa yhdyskuntapalvelutuomioissa ryöstön osuus taustarikoksena on vaihdellut runsaasti 2010-luvulla (2,6 % (2014: 14) – 8,0 % (2010: 6)).

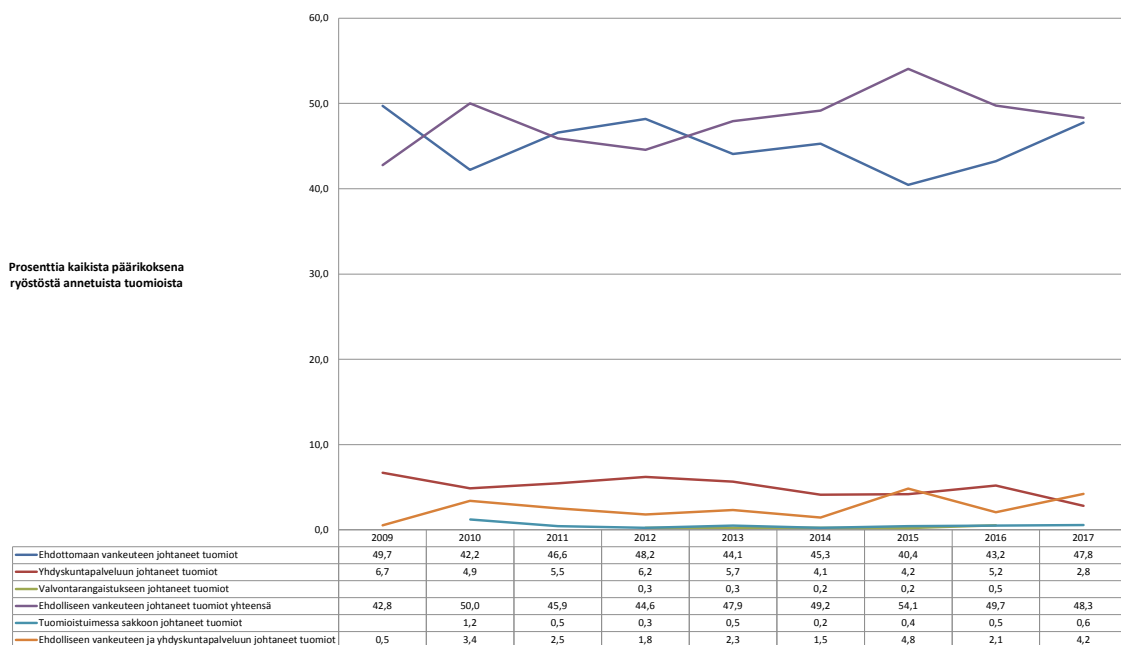
Ryöstöstä tuomitaan pääosa ehdolliseen vankeusrangaistukseen (2017: 48,3 %). Ehdollisten tuomioiden osuus on noussut 2010-luvulla, kun vuonna 2009 näitä tapauksia oli vain 43,8 % annetuista tuomioista. Suhteellisesti eniten ryöstöstä tuomittiin ehdolliseen vankeusrangaistukseen Helsingin hovioikeuspiirissä (2017: 55,0 %) ja vähiten Rovaniemen hovioikeuspiirissä (2017: 37,5 %). Vuonna 2017 ryöstöstä ehdolliseen tuomituista tuomittiin ehdollisen vankeuden ohella sakkorangaistukseen koko maassa 5,8 %. Oheissakkoon tuomittujen määrä on hieman noussut 2010-luvun alkuvuosien tasosta. Oheissakkoa on käytetty hovioikeuspiireittäin vuosittain 0–6 kertaa, eikä merkittävää alueellista eroa sen käytössä ole havaittavissa. Yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomittiin kaikista ryöstötuomioista vuonna 2017 4,3 %, mikä oli 3,6 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 2009. Suhteellisesti eniten oheisrangaistuksena tuomittua yhdyskuntapalvelua käytettiin vuonna 2017 Rovaniemen hovioikeuspiirissä (12,5 %, 1 tuomio) ja vähiten Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (1,8 %, 1 tuomio). Ryöstöstä tuomitsematta jättämisistä on 2010-luvulla tapahtunut yhteensä 11 kertaa.

Ehdottoman vankeusrangaistuksen osuus ryöstötuomioista oli vuonna 2017 47,8 %. Ehdottomien tuomioiden osuus on hieman noussut 2010-luvun alusta, mutta verrattuna

vuoteen 2009 osuus on noin kaksi prosenttiyksikköä pienempi. Suhteellisesti eniten ryöstöstä tuomittiin ehdottomaan vankeuteen vuonna 2017 Rovaniemen hovioikeuspiirissä (58,3 %) ja vähiten Vaasan hovioikeuspiirissä (24,0 %).²²⁹

Kaikissa niissä tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitseminen ryöstöstä on rangaistuksen pituuden puolesta mahdollista, on noin 14 % (2017) näistä tuomittu yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Matalin käyttöaste ryöstöstä tuomituissa yhdyskuntapalveluissa on Helsingin hovioikeuspiirissä (2017: 10,3 %) ja korkein Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (2017: 34,4 %). Ajanjaksolla 2014–2017 yhdyskuntapalvelun käyttöaste on laskenut ryöstöstä annetuissa tuomioissa koko maassa noin kahdeksan prosenttiyksikköä.

Seuraamusjakauma 2009–2017, 31:1§1 Ryöstö, kaikki tuomiot, käräjä-oikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 45 Ryöstö - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista ryöstöstä määräaikaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tuomituista oli vuonna 2014 37,6 %, ja se on laskenut vuosien 2014–2017 välillä 1,9 prosenttiyksikköä.²³⁰ Käyttöasteella mitattuna ryöstöstä alle kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen

²²⁹ Kuvio 45 Ryöstö - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

²³⁰ Alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista oikeudessa ryöstöstä tuomituista oli vuonna 2017 19,9 %. Vähiten näitä tuomioita annettiin Itä-Suomen hovioikeuspiirin alueella (2017: 16,1 %) ja eniten Rovaniemen hovioikeuspiirin alueella (2017: 29,2 %). Näiden potentiaalisten yhdyskuntapalveluiden osuus on 2014–2017 välillä ollut hieman noussut (2014: 18,6 %).

tuomituista tuomitaan tämän sijasta yhdyskuntapalveluun (2017: 14,1 %) aikaisempaa harvemmin, kuten edellä esitettiin. Tämä tarkoittaa sitä, että ryöstöstä tuomitaan hieman aikaisempaa useammin muuntokelpoisia rangaistuksia ja muuntokelpoisista on vuosien 2014–2017 välillä tuomittu aikaisempaa harvemmin yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Päärikoksena ryöstöstä annetuissa tuomioissa yhdyskuntapalvelu estyy aikaisempaa harvemmin tuomion pituuden, mutta aikaisempaa useammin estetekijöiden tai muiden syiden takia.

Kokonaisuutena yhdyskuntapalvelua tuomitaan ryöstöstä aikaisempaa harvemmin, sillä myös yhdyskuntapalvelun osuus on laskenut ryöstöstä annettujen tuomioiden seuraamusjakauksessa. Lisäksi ryöstöstä annettujen tuomioiden määrä on ollut 2010-luvulla laskussa ja kyseisestä rikoksesta tutkittuihin seuraamuksiin johtaneiden tuomioiden osuudet ovat pienentyneet yhdyskuntapalveluun johtaneiden rikosten joukossa. Valvontarangaistuksen ja oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun osalta osuudet ovat hieman nousseet.

5.7.14 36:1§1–2 Petos

Rangaistusasteikko petoksesta on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Päärikoksena petoksesta annettujen tuomioiden määrä on noussut 2010-luvulla. Vuonna 2010 petoksesta tuomittiin 1 776 kertaa ja vuonna 2017 1 957 kertaa. Aikavälillä 2009–2017 petoksesta tuomittujen määrä on kasvanut 16,6 %.

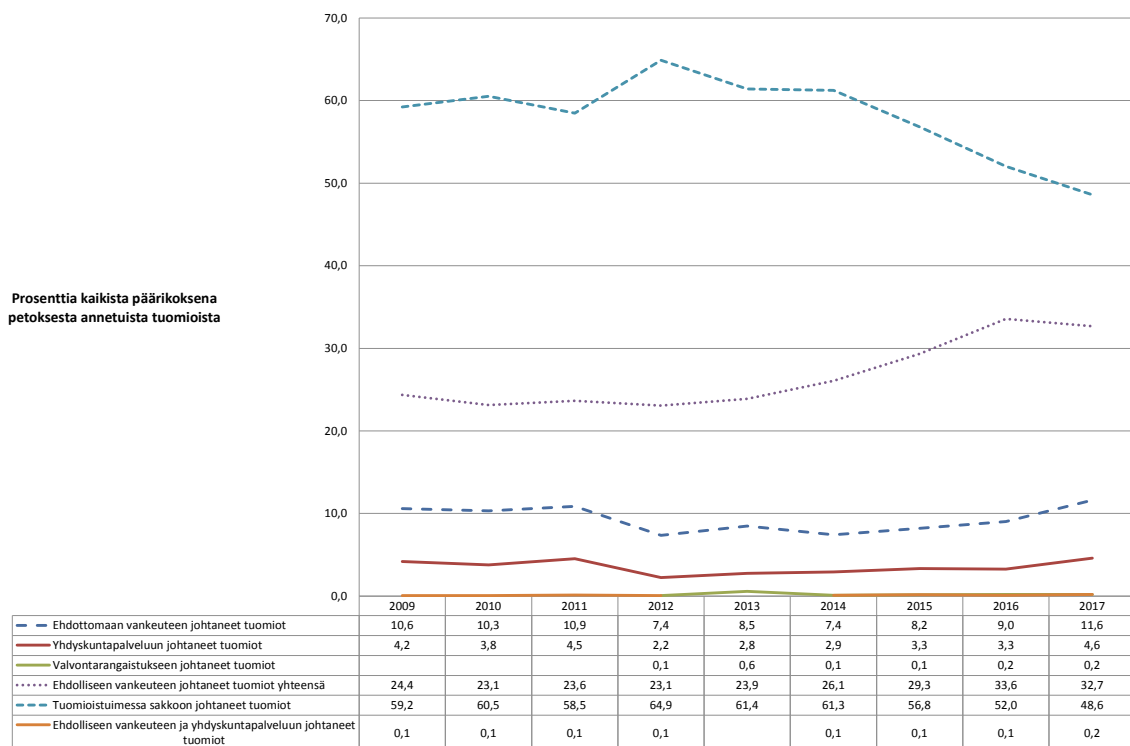
Petosten osuus kaikista yhdyskuntapalveluun johtaneista rikoksista on ollut viime vuosina kasvussa, ja vuoden 2006 tilanteesta niiden suhteellinen osuus oli kolminkertaistunut vuoteen 2017 mennessä 5,9 prosenttiin. Kaikista valvontarangaistukseen johtaneista tuomioista petostuomioiden osuus on ollut noususuuntainen, mutta vaihdellut valvontarangaistuksen historian aikana 0,6 prosentin (2011) ja 5,4 prosentin (2012) välillä. Yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena on petoksesta tuomittu 2010-luvulla vuosittain 0–4 kertaa (2013: 0 %; 2017: 1,2 %).

Kaikissa niissä tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitseminen petoksesta on rangaistuksen pituuden puolesta ollut mahdollista, on näistä tuomittu n. 31 % (2017) yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Matalin käyttöaste petoksesta tuomituissa yhdyskuntapalveluissa on Vaasan hovioikeuspiirissä (2017: 26,7 %) ja korkein Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (2017: 40,5 %). Vuosina 2014–2017 yhdyskuntapalvelun käyttöaste on pysynyt petoksesta annetuissa tuomioista noin 30 prosentin tasolla. Yhdyskuntapalveluun tuomittujen suhteellinen osuus kaikista oikeudessa petoksesta tuomituista oli korkeimmillaan 2010-luvulla vuonna 2017 (4,6 %) ja se on ollut noususuuntainen.

Petoksesta tuomitaan pääosin sakkorangaistukseen (2017: 48,6 %). Sakkoon petoksesta tuomittujen osuus kaikista petoksesta oikeudessa tuomituista on voimakkaasti vähentynyt koko 2010-luvun. Vielä vuonna 2009 sakkoon tuomittiin 59,2 % kaikista petokseen tuomituista. Vuonna 2017 petoksesta tuomittiin sakkorangaistukseen eniten Helsingin hovioikeuspiirissä (54,3 %) ja vähiten Turun hovioikeuspiirissä (43,1 %).

Ehdollisen rangaistuksen osuus petostuomioista on noussut 2010-luvun alun 24 prosentin tasolta yli 30 prosenttiin. Vuonna 2017 32,7 % annetuista petostuomioista oli ehdollisia vankeusrangaistuksia, joista alle kahteen prosenttiin liittyi oheisrangaistuksena sakko. Oheissakkoa on käytetty viime vuosina yhä vähemmän myös petoksesta tuomittujen ehdollisten oheisseuraamuksena. Vielä 2010-luvun alussa se liittyi noin seitsemään prosenttiin petoksesta tuomituista ehdollisista vankeusrangaistuksista. Kuten myös petosten kohdalla, Rovaniemen hovioikeuspiirissä oheissakon käyttö on ollut muuta maata yleisempää. Yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena on käytetty petoksissa vain 15 kertaa 2010-luvulla.²³¹

Seuraamusjakauma 2009–2017, 36:1§1–2 Petos, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 46 Petos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista petoksesta määräaikaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tuomituista oli vuonna 2014 91,9 % ja se on pysynyt vuosina 2014–2017 samalla tasolla.²³² Käyttöasteella mitattuna

²³¹ Kuvio 46 Petos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

²³² Alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista oikeudessa petoksesta tuomituista oli vuonna 2017 15,1 %. Vähiten näitä tuomioita oli Helsingin hovioikeuspiirin alueella (2017: 11,9 %) ja eniten Turun hovioikeuspiirin alueella (2017: 20,3 %). Näiden potentiaalisten yhdyskuntapalveluiden suhteellinen osuus on vuosina 2014–2017 ollut koko maan tasolla nousussa (2014: 9,6 %). Helsingin hovioikeuspiirissä osuus on kasvanut muuta maata vähemmän.

vakiintunut osa petoksesta alle kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituista tuomitaan tämän sijasta yhdyskuntapalveluun (2017: 30,5 %). Tämä tarkoittaa sitä, että petoksesta tuomitaan aikaisempaan verrattuna lyhyitä muuntokelpoisia rangaistuksia, ja muuntokelpoisista on vuosien 2014–2017 välillä tuomittu yhtä usein yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Päärikoksena petoksesta annetuissa tuomioissa yhdyskuntapalvelu estyy aikaisempaa vastaavasti joko rangaistuksen pituuden takia tai estetekijöiden ja muiden syiden takia.

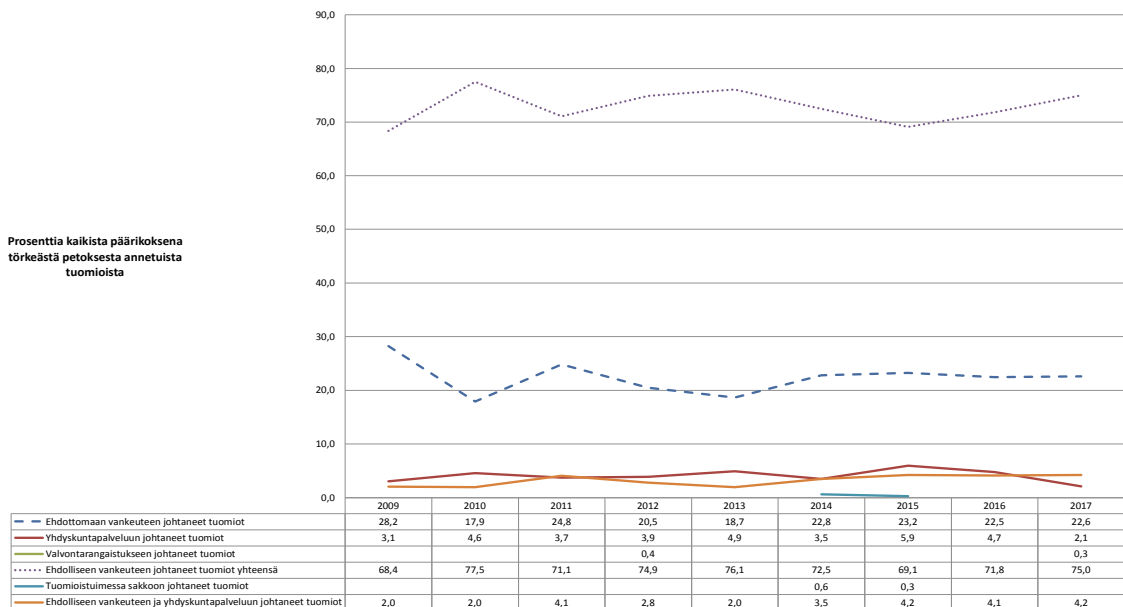
Kokonaisuutena yhdyskuntapalvelua tuomitaan petoksesta aikaisempaa useammin, sillä tuomiorakenteessa tapahtunut sakkorangaistuksen käyttöä vähentänyt suuntaus on vahvistanut yhdyskuntapalvelun osuutta seuraamusjakaumassa, eikä käyttöasteessa tai muuntokelpoisten osuudessa ole tapahtunut muutoksia. Lisäksi viranomaisten tietoon tulleiden petosten määrä on ollut kasvussa, ja niiden osuudet tutkittuihin seuraamuksiin johtaneiden rikosten joukossa ovat kasvaneet voimakkaasti.

5.7.15 36:2§1/1–4 Törkeä petos

Törkeän petoksen rangaistusasteikko on vankeutta neljästä kuukaudesta neljään vuoteen. Törkeästä petoksesta annettujen tuomioiden määrä on hieman noussut 2010-luvulla. Vuonna 2010 törkeästä petoksesta tuomittiin 307 kertaa ja vuonna 2017 332 kertaa. Vuosina 2009–2017 törkeästä petoksesta annettujen tuomioiden määrä on kasvanut 12,9 %. Törkeiden petosten osuus kaikista yhdyskuntapalvelutuomioon ja ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomittavaan yhdyskuntapalveluun johtaneista rikoksista on ollut viime vuosina kasvussa. Kaikissa niissä tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitseminen törkeästä petoksesta on rangaistuksen pituuden puolesta ollut mahdollista, on tuomittu noin kolmannes (2017: 33 %) näistä yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan.

Pääseuraamuksena törkeään petokseen syyllistyneistä tuomitaan kaikista oikeudessa tuomituista ehdolliseen vankeusrangaistukseen (2017: 71,8 %). Ehdollisen osuus seuraamusjakaumasta on kuitenkin 2010-luvulla laskenut 2,5 prosenttiyksikköä. Noin kahteen prosenttiin törkeästä petoksesta annetuista ehdollisista tuomioista liittyi oheisrangaistuksena sakko. Oheissakkoa on käytetty viime vuosina yhä vähemmän myös törkeästä petoksesta tuomittujen ehdollisten oheisseuraamuksena. Vielä 2010-luvun alussa se liittyi noin kuuteen prosenttiin törkeästä petoksesta tuomituista ehdollisista vankeusrangaistuksista. Sen sijaan ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttö on lisääntynyt suhteessa kaikkiin törkeästä petoksesta tuomittuihin ehdollisiin rangaistuksiin.

Seuraamusjakauma 2009–2017, 36:2§1 Törkeä petos, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 47 Törkeä petos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista petoksesta määräaikaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tuomituista oli vuonna 2014 22,5 % ja se on laskenut vuosien 2014–2017 välillä 14 %. Käyttöasteella mitattuna hieman aikaisempaa suurempi osa petoksesta alle kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituista tuomitaan tämän sijasta yhdyskuntapalveluun (2017: 37,3 %; 2014: 36,1 %). Törkeästä petoksesta on tuomittu siis aikaisempaa harvemmin lyhyitä muuntokelpoisia rangaistuksia, mutta muuntokelpoisista on vuosien 2014–2017 välillä tuomittu likipitään yhtä usein yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Päärikoksena törkeästä petoksesta annetuissa tuomioissa yhdyskuntapalvelu es-tyy aikaisempaa useammin rangaistuksen pituuden takia, mutta estetekijöiden ja muiden syiden takia aikaisempaa vastaavalla tavalla.

Kokonaisuutena yhdyskuntapalvelua tuomitaan törkeästä petoksesta aikaisempaa har-vemmin, sillä myös tuomiorakenteen muutos on heikentänyt yhdyskuntapalvelun osuut-ta törkeästä petoksesta annettujen tuomioiden seuraamusjakaumassa. Lisäksi törkeistä petoksista annettujen tuomioiden määrä on noussut varsin hitaasti. Törkeän petoksen osuus yhdyskuntapalveluun johtavien rikosnimikkeiden joukossa on pysytellyt koko 2010-luvun yhden prosentin tuntumassa. Yhdyskuntapalveluun ehdollisen oheisrangais-tuksena johtavien rikosten joukossa törkeän petoksen osuus on vaihdellut, mutta se on 2010-luvun alkua korkeammalla tasolla.

5.7.16 50:1§ Huumausainerikos

Huumausainerikoksen rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Huumausainerikoksesta annettujen tuomioiden määrä on ollut 2010-luvulla kasvussa. Vuonna 2010 huumausainerikoksesta tuomittiin päärikoksena 2 957 kertaa, kun vuonna 2017 3 231 kertaa. Aika välillä 2009–2017 huumausainerikoksesta annettujen määrä on kasvanut 25,7 %.

Huumausainerikosten osuus kaikista yhdyskuntapalveluun johtaneista rikoksista on ollut kasvussa koko 2010-luvun, ja vuoden 2009 tilanteesta (2,9 %) niiden suhteellinen osuus oli yli kaksinkertaistunut vuoteen 2017 mennessä 7,0 prosenttiin. Kaikista valvontarangaistustuomioista huumausainerikoksesta annettujen tuomioiden osuus on vaihdellut valvontarangaistuksen historian aikana 0,9 prosentin (2014: 2) ja 3,4 prosentin (2015: 8) välillä.²³³ Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena yhdyskuntapalveluun on huumausainerikoksesta tuomittu 2010-luvulla 0,6 % (2010: 1) – 2,2 % (2017: 7) ehdolliseen rangaistukseen tuomituista. Oheisrangaistusten määrissä on ollut huomattavaa vuosivaihtelua, ja vuonna 2014 huumausainerikoksesta ei tuomittu lainkaan yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena.

Kaikissa niissä tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitseminen huumausainerikoksesta on rangaistuksen pituuden puolesta ollut mahdollista, on näistä tuomittu noin 26 % (2017) yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Matalin käyttöaste huumausainerikoksesta tuomituissa yhdyskuntapalveluissa on Itä-Suomen hovioikeuspiirissä (2017: 20,0 %) ja korkein Rovaniemen hovioikeuspiirissä (2017: 34,9 %). Vuosina 2014–2017 yhdyskuntapalvelun käyttöaste on laskenut huumausainerikoksesta annetuissa tuomioissa noin viisi prosenttiyksikköä. Yhdyskuntapalvelun osuus kaikista huumausainerikoksesta oikeudessa tuomituista seuraamuksista on pysynyt samalla tasolla 2010-luvun. Vuonna 2009 osuus oli 3,3 % ja vuonna 2017 3,3 %.

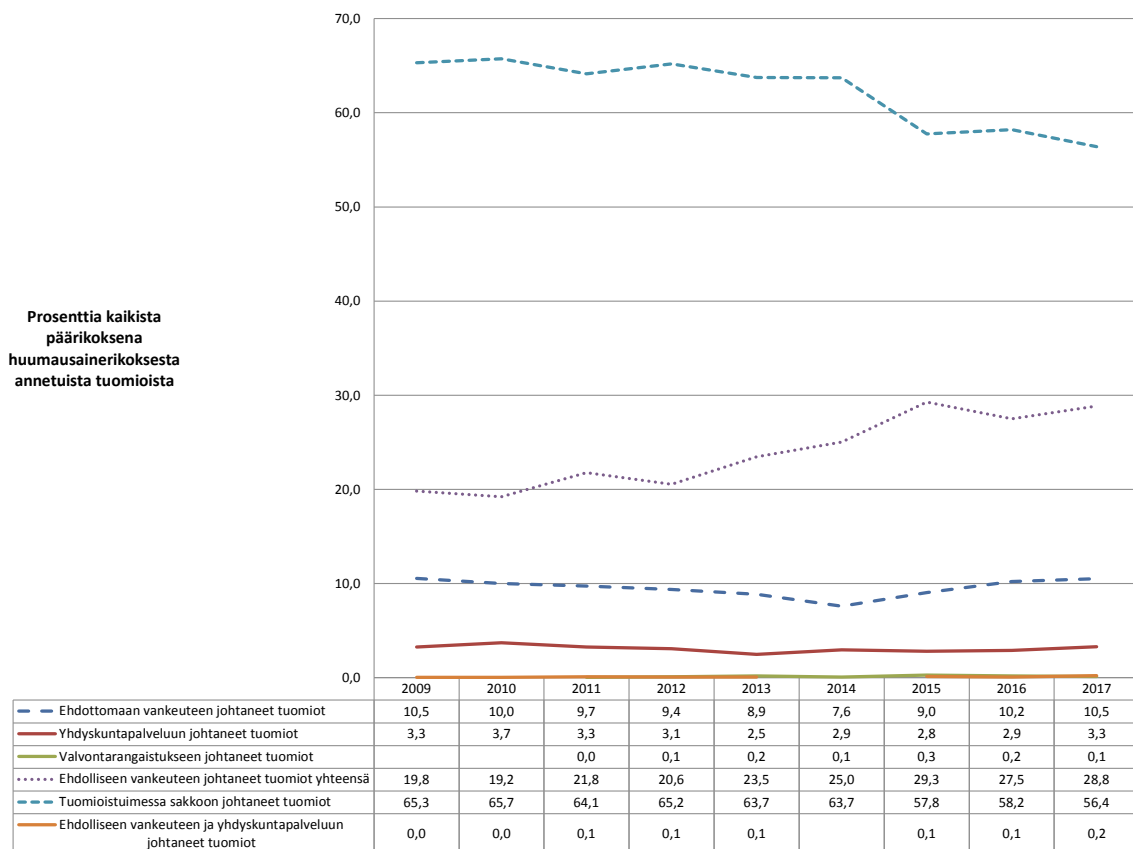
Huumausainerikoksesta tuomitaan pääosin sakkorangaistukseen (2017: 56,4 %). Sakoon huumausainerikoksesta tuomittujen osuus kaikista huumausainerikoksesta oikeudessa tuomituista on vähentynyt koko 2010-luvun. Vielä vuonna 2009 sakkorangaistus tuomittiin 65,3 %:ssa tapauksia. Vuonna 2017 huumausainerikoksesta tuomittiin sakkorangaistukseen eniten Rovaniemen hovioikeuspiirissä (59,7 %) ja vähiten Turun hovioikeuspiirissä (51,6 %).

Huumausainerikoksesta annettujen ehdollisten tuomioiden osuus kaikista huumausainerikoksesta tuomituista on noussut 2010-luvun alun 20 prosentin tasolta hieman alle 30 prosenttiin. Vuonna 2017 28,8 % kaikista huumausainerikostuomioista tuomittiin ehdolliseen vankeuteen, joista hieman yli kolmeen prosenttiin liittyi oheisrangaistuksena sakko. Oheissakkoa on käytetty viime vuosina yhä vähemmän myös huumausainerikoksesta annettujen ehdollisten tuomioiden oheisseuraamuksena. Vielä 2010-luvun alussa se liittyi noin kahdeksaan prosenttiin huumausainerikoksesta annetuista ehdollisista tuomioista. Turun hovioikeuspiirissä oheissakon käyttö on ollut muuta maata yleisempää ja selkeästi vähiten sitä käytetään Helsingin hovioikeuspiirissä. Yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena on käytetty huumausainerikoksissa vain 21 kertaa 2010-luvulla.²³⁴

²³³ Valvontarangaistuksen käyttöönottovuonna osuus oli 20,0 %.

²³⁴ Kuvio 48 Huumausainerikos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Seuraamusjakauma 2009–2017, 50:1§ Huumausainerikos, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 48 Huumausainerikos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Yhdyskuntapalveluun potentiaalisten, alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista huumausainerikoksesta määräaikaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tuomituista oli vuonna 2014 89,1 % ja se on kasvanut vuosien 2014–2017 välillä 1,5 prosenttiyksikköä. Käyttöasteella mitattuna huumausainerikoksesta alle kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituista tuomitaan tämän sijasta yhdyskuntapalveluun (2017: 34,9 %) aikaisempaa harvemmin. Tämä tarkoittaa sitä, että huumausainerikoksesta tuomitaan hieman aikaisempaa enemmän muuntokelpoisia rangaistuksia, mutta muuntokelpoisista on vuosien 2014–2017 välillä tuomittu hieman aikaisempaa harvemmin yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Päärikoksena huumausainerikoksesta annetuissa tuomioissa yhdyskuntapalvelu estyy aikaisempaa useammin estetekijöiden ja muiden syiden takia.

Kokonaisuutena yhdyskuntapalvelua tuomitaan huumausainerikoksesta aikaisempaa harvemmin, sillä tuomiorakenteessa tapahtunut sakkorangaistuksen käyttöä vähentänyt suuntaus on vahvistanut pelkästään ehdollisen vankeusrangaistuksen käyttöä, eivätkä yhdyskuntapalvelun tai ehdottoman vankeusrangaistuksen osuudet ole juurikaan muut-

tuneet huumausainerikoksesta annettujen tuomioiden seuraamusjakaumassa. Kuitenkin viranomaisten tietoon tulleiden huumausainerikosten määrä on ollut kasvussa, ja niiden osuudet erityisesti yhdyskuntapalveluun ja ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomittavaan yhdyskuntapalveluun johtaneiden rikosten joukossa ovat kasvaneet voimakkaasti.²³⁵

5.7.17 50:2§ Törkeä huumausainerikos

Rangaistusasteikko törkeässä huumausainerikoksessa on vankeutta yhdestä kymmeneen vuoteen. Törkeästä huumausainerikoksesta annettujen tuomioiden määrä on ollut 2010-luvulla kasvussa. Vuonna 2010 törkeästä huumausainerikoksesta tuomittiin 414 kertaa, vuonna 2017 522 kertaa. Aikavälillä 2009–2017 huumausainerikoksesta tuomittujen määrä on kasvanut 59,6 %.

Törkeästä huumausainerikoksesta ei rangaistusasteikon puitteissa ole mahdollista tuomita yhdyskuntapalvelua tai valvontarangaistusta, eikä 2010-luvulla törkeästä huumausainerikoksesta ole tilastoitukaan yhtään valvontarangaistukseen johtanutta ratkaisua. Sen sijaan yhdyskuntapalveluun törkeästä huumausainerikoksesta on tilastoitu tuomitun 2010-luvulla yhteensä neljä kertaa (2010: 2, 0,1 %; 2012: 1, 0,0 % ja 2016: 1, 0,1 %).²³⁶ Törkeä huumausainerikos on kuitenkin merkittävä yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena johtava rikos ja sen osuus kaikista oheisseuramuksena tuomitun yhdyskuntapalvelun rikosprofiilissa on pysynyt vakaana 2010-luvulla (2010: 13,1 %; 2017: 10,1 %).

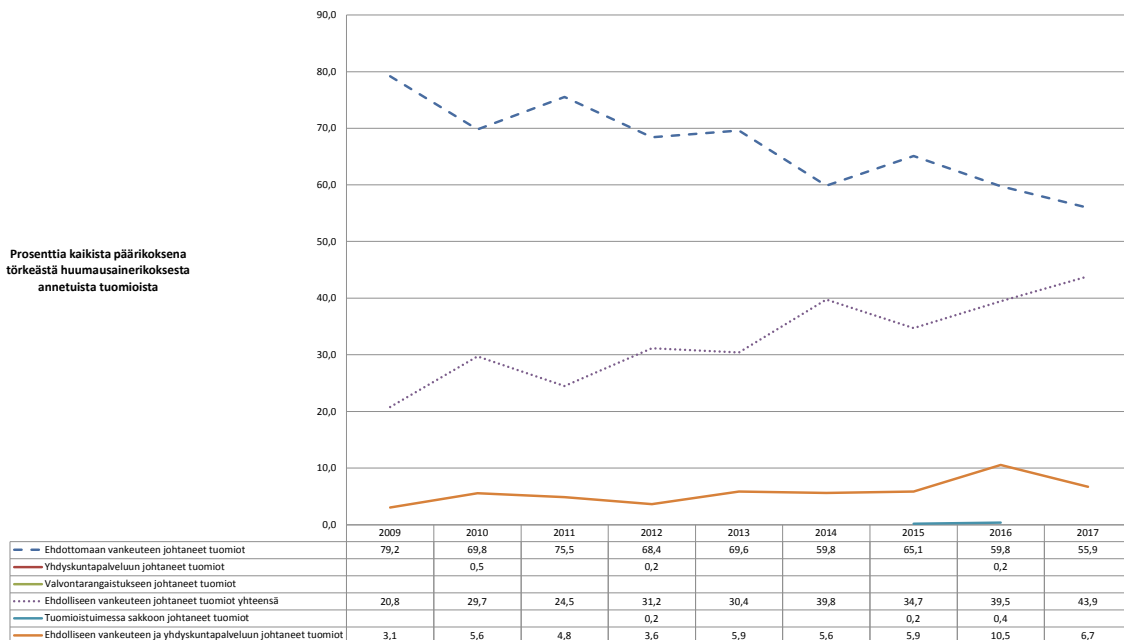
Törkeästä huumausainerikoksesta tuomitaan pääosin ehdottomaan vankeusrangaistukseen (2017: 55,9 %). Törkeästä huumausainerikoksesta annettujen ehdottomien tuomioiden osuus on kuitenkin vähentynyt koko 2010-luvun, kun vielä vuonna 2009 ehdottomaan vankeuteen tuomittiin 79,2 %:ssa kaikista törkeästä huumausainerikoksesta annetuista tuomioista. Vuonna 2017 huumausainerikoksesta tuomittiin ehdottomaan vankeusrangaistukseen eniten Helsingin hovioikeuspiirissä (60,1 %) ja vähiten Rovaniemen hovioikeuspiirissä (36,8 %).²³⁷

²³⁵ Alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kaikista oikeudessa huumausainerikoksesta tuomituista oli vuonna 2017 12,6 %. Vähiten näitä tuomioita oli Helsingin hovioikeuspiirin alueella (2017: 10,6 %) ja eniten Turun hovioikeuspiirin alueella (2017: 16,2 %). Näiden potentiaalisten yhdyskuntapalveluiden suhteellinen osuus on 2014–2017 välillä ollut koko maan tasolla nousussa (2014: 9,4 %). Vaikka yhdyskuntapalvelun käyttöaste on viime vuosina laskenut huumausainerikoksesta annetuissa tuomioissa, on potentiaalisten yhdyskuntapalvelutuomioiden suhteellinen osuus samalla kuitenkin kasvanut.

²³⁶ Näitä tapauksia ei ollut mahdollista tarkistaa alkudatan puuttuessa, mutta todennäköisesti näissä kaikissa ratkaisuissa on sovellettu rikoslain 6 luvun 8 §/8a§ koskien rangaistusasteikon lieventämistä.

²³⁷ Kuvio 49 Törkeä huumausainerikos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Seuraamusjakauma 2009–2017, 50:2§ Törkeä huumausainerikos, kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 49 Törkeä huumausainerikos - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

Törkeästä huumausainerikoksesta ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomitujen osuus kaikista oikeudessa törkeästä huumausainerikoksesta tuomituista on noussut 2010-luvun alun 20 prosentin tasolta hieman yli 40 prosenttiin. Vuonna 2017 43,9 % huumausainerikoksesta tuomituista tuomittiin ehdolliseen vankeuteen, joista hieman yli neljään prosenttiin liittyi oheisrangaistuksena sakko. Oheissakkoa on käytetty viime vuosina yhä vähemmän myös törkeästä huumausainerikoksesta tuomitujen ehdollisten oheisseuraamuksena, kuten myös huumausainerikoksen perustekomuodossakin. Vielä 2010-luvun alussa se liittyi noin kahdeksaan prosenttiin törkeistä huumausainerikoksesta tuomituista ehdollisista vankeusrangaistuksista. Rovaniemen hovioikeuspiirissä oheissakon käyttö on ollut muuta maata yleisempää ja selkeästi vähiten sitä käytetään huumausainerikoksista Helsingin hovioikeuspiirissä. Yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena on käytetty huumausainerikoksissa 236 kertaa 2010-luvulla. Tuomioistuimessa törkeästä huumausainerikoksesta sakkoon tuomittuja on tilastoitu 2010-luvulla neljä tapausta, joissa sovellettu rikoslain 6 luvun 8 §/8a§, rangaistusasteikon lieventämistä, mikä mahdollistaa vankeusrangaistuksen muuttamisen sakoksi erityisen painavista syistä. Tuomitsematta törkeästä huumausainerikoksesta on jätetty 2010-luvulla vain kaksi kertaa.

5.7.18 Asevelvollisuudesta kieltäytyminen (1438/2007)

Varusmies, joka kieltäytyy kokonaan tässä laissa säädetystä palveluksesta, on, jollei hän hae siviilipalvelukseen, rikoslain (39/1889) 45 luvun säännösten soveltamisen sijasta tuomittava asevelvollisuudesta kieltäytymisestä rangaistukseen siten kuin siviilipalve-

luksesta kieltäytymisestä säädetään siviilipalveluslaissa. Rangaistusta tuomittaessa asianomaisen jäljellä olevaksi palvelusajaksi katsotaan se aika, joka olisi siviilipalveluslain nojalla määrätty hänen siviilipalvelusajakseen, jos hänet olisi hakemuksestaan hyväksytty siviilipalvelukseen kotiuttamispäivänään.

Oikeudessa asevelvollisuudesta kieltäytymisestä annettujen tuomioiden määrä on vaihdellut 2010-luvulla vuosittain kolmen (2011) ja 14 (2014) tapauksen välillä. Kaikkiaan asepalveluksesta kieltäytymisestä oikeudessa on 2010-luvulla tuomittu 60 kertaa, joista eniten on tuomittu Itä-Suomen hovioikeuspiirin (17) alueella ja vähiten Helsingin hovioikeuspiirin alueella.²³⁸ Kaikkiaan näistä on tuomittu valvontarangaistukseen 47 kertaa.

Asevelvollisuudesta kieltäytymisten osuus kaikista valvontarangaistukseen johtaneista rikoksista on noussut hieman valvontarangaistuksen alkuvuosien tasosta (2012: 2,4 %), mutta laskenut viime vuosien aikana alle viiden prosentin tasolle (2017: 4,7 %). Asevelvollisuudesta kieltäytymisestä ei ole mahdollista tuomita yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan, mutta valvontarangaistus on mahdollinen. Valvontarangaistus onkin ollut asevelvollisuudesta kieltäytymisen pääseuraamus koko valvontarangaistuksen historian ajan, ja siihen on tuomittu kaikki oikeudessa asevelvollisuudesta kieltäytyneet 2010-luvulla vuosina 2014, 2015 ja 2017. Asevelvollisuudesta kieltäytymisestä tuomitsematta ei ole jäänyt yhtään tapausta.²³⁹

²³⁸ Kouvolaan hovioikeuspiirissä yhteensä 3 tapausta 2010 ja 2012.

²³⁹ Siviilipalveluslain (1446/2007) 74 tai 75 §:n taikka asevelvollisuuslain (1438/2007) 118 §:n nojalla tuomitettavan vankeusrangaistuksen sijasta voidaan tuomita valvontarangaistus, jos rikoslain 6 luvun 11 a §:ssä säädetty edellytykset täyttyvät. Tällaisen valvontarangaistuksen täytäntöönpanoon sovelletaan, mitä siviilipalveluslain 74 ja 75 §:ssä, 81 §:n 2–4 momentissa ja 82–85 §:ssä sekä asevelvollisuuslain 118 §:ssä säädetään vankeusrangaistuksesta ja ehdonalaisesta vapauttamisesta. Muilta osin valvontarangaistuksen täytäntöönpanoon sovelletaan tätä lakia.

Seuraamusjakauma 2009–2017, Asevelvollisuudesta kieltäytyminen (1438/2007), kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 50 Asevelvollisuudesta kieltäytyminen - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

5.7.19 Siviilipalveluksesta kieltäytyminen (1446/2007)

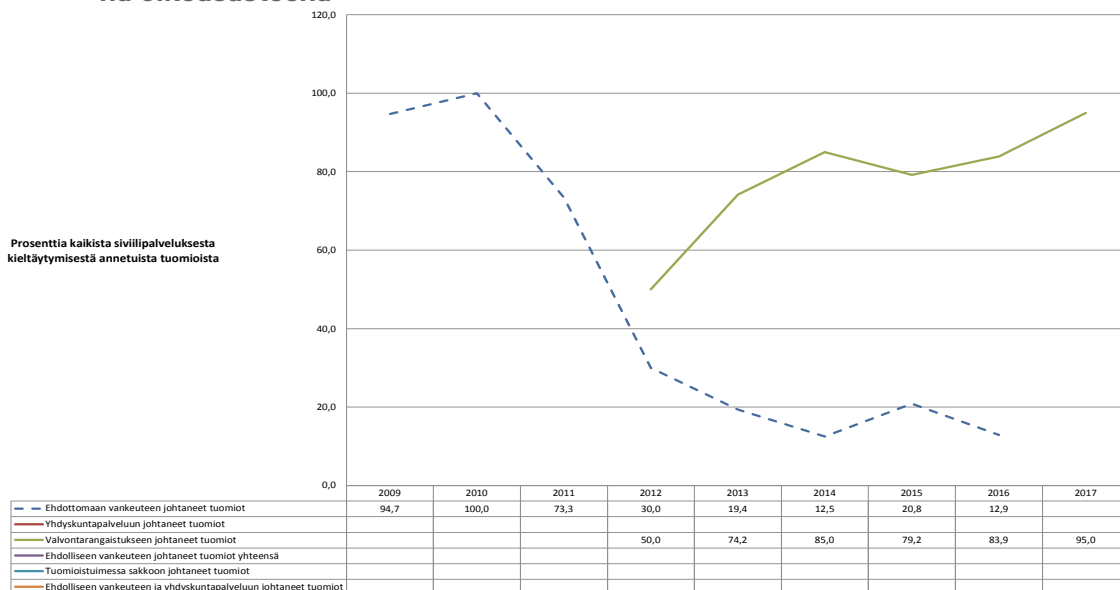
Siviilipalveluksesta kieltäytymisestä on tuomittava vankeuteen ajaksi, joka vastaa puolta jäljellä olevasta palvelusajasta. Siviilipalveluksesta kieltäytymisestä annettujen tuomioiden määrä on pysynyt 2010-luvun alun tasolla (2017: 20), mutta laskenut vuosien 2014 (40) ja 2015 (48) tasosta puoleen. Kaikki siviilipalveluksesta kieltäytymisestä oikeudessa 2010-luvulla annetut tuomiot on tuomittu Helsingin hovioikeuspiiriin (220), Kouvolaan hovioikeuspiiriin (1) ja Rovaniemen hovioikeuspiiriin (1) alueilla. Yhteensä siviilipalveluksesta kieltäytymisestä on tuomittu ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan valvontarangaistukseen 150 kertaa.

Siviilipalveluksesta kieltäytymisten osuus kaikista valvontarangaistukseen johtaneista rikoksista on noussut hieman valvontarangaistuksen alkuvuosien tasosta (2012: 6,0 %), mutta laskenut viime vuosien aikana alle 10 prosentin tasolle (2017: 9,9 %). Siviilipalveluksesta kieltäytymisestä ei ole mahdollista tuomita yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan, mutta valvontarangaistus on mahdollinen.²⁴⁰ Valvontaran-

²⁴⁰ Ehdoton vankeus katsotaan yhdyskuntapalveluksi muuntokelpoiseksi, jos se on enintään kahdeksan kuukauden pituinen eikä sitä ole tuomittu seuraavista rikoksista; asevelvollisuudesta kieltäytyminen (1438/2007), siviilipalveluksesta kieltäytyminen (1446/2007) ja siviilipalvelusrikos (1446/2007).

gaistus onkin ollut siviilipalveluksesta kieltäytymisen pääseuraamus koko valvontarangaistuksen historian ajan. Vuonna 2017 ei tilastoitu enää yhtään tapausta, jossa siitä olisi tuomittu ehdottomaan vankeuteen. Valvontarangaistuksen suhteellinen osuus on kasvanut tasaisesti (2012: 50 %; 2017 95,0 %), kun taas ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtaneiden tuomioiden osuus laskenut (2010: 100,0 %; 2017: 0,0 %). Loppuosa tuomioista koostuu tuomitsematta jääneistä tapauksista, joita on ollut 2010-luvulla yhteensä 13 tapausta.²⁴¹

Seuraamusjakauma 2009–2017, Siviilipalveluksesta kieltäytyminen (1446/2007), kaikki tuomiot, käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena

Kuvio 51 Siviilipalveluksesta kieltäytyminen - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

²⁴¹ Kuvio 51 Siviilipalveluksesta kieltäytyminen - seuraamusjakauma 2009–2017. Lähde Tilastokeskus.

6 Törkeiden rattijuopumusten yhteys yhdyskuntapalvelun käyttömääriin

6.1 Muutokset viranomaisten tietoon tulleissa törkeissä rattijuopumuksissa, niistä annettujen tuomioiden määrissä ja rakenteessa

Edellä esitetyissä tarkasteluissa havaittiin, että yhdyskuntapalvelutuomioiden määrän väheneminen oli 2010-luvulla kaikkien tuomioiden yleistä vähenemistä voimakkaampaa. Tuomioiden seuraamusjakaumaa tarkastelemalla havaittiin lisäksi, että yhdyskuntapalvelutuomioiden suhteellinen osuus oli laskenut. Tämän jälkeen tutkittiin selvityksen kohteena olleiden yhdyskuntaseuraamusten rikosprofileja ja niiden pysyvyyttä. Yhdyskuntapalvelun osalta havaittiin, että yhdyskuntapalveluun tuomittiin varsin vakiintuneesti kuudesta tyyppirikoksesta, joista törkeä rattijuopumus oli koko 2010-luvun ollut merkittävin yhdyskuntapalvelutuomioon johtanut taustarikos. Tutkimalla viranomaisten tietoon tulleiden rikosten määrien muutoksia havaittiin törkeiden rattijuopumusten määrän voimakas lasku, joka oli törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden määrää vastaava. Törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden seuraamusjakaumaa tarkastelemalla havaittiin lisäksi, että juuri päärikoksena törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden seuraamusjakauma oli muuttunut voimakkaasti erityisesti ehdollisten tuomioiden eduksi. Näistä lähtökohdista yhdyskuntapalvelun käytön vähenemistä koskeva tutkimustehtävä vaikutti kiteytyvän ainakin volyyminäkökulmasta keskeisimmin juuri törkeän rattijuopumuksen vaikutukseen koko seuraamusjärjestelmään.

Mikäli päärikoksena törkeästä rattijuopumuksesta oikeudessa annettujen tuomioiden vaikutusta yhdyskuntapalvelun käytön muutokseen tarkastellaan yleisellä tasolla, on sitä verrattava kaikissa oikeudessa annetuissa tuomioissa tapahtuneeseen kehitykseen. Yhdyskuntapalveluun törkeästä rattijuopumuksesta tuomittujen määrä on aikavälillä 2010–2017 laskenut 1 397:stä 719:aan eli 48,5 %. Lasku on ollut törkeiden rattijuopumusten osalta voimakkaampaa kuin yhdyskuntapalveluiden lasku keskimäärin samalla ajanjaksolla (43,1 %). Törkeästä rattijuopumuksesta oikeudessa tuomittujen määrä on laskenut kaikista rikoksista oikeudessa tuomittujen määrän laskua nopeammin. Koska yhdyskuntapalveluiden osuus kaikista törkeästä rattijuopumuksesta annetuista tuomioista on ollut lievästi laskusuuntainen, on rattijuopumustuomioiden määrän yleisellä laskulla ollut huomattava vaikutus yhdyskuntapalveluun tuomittujen määrän laskuun.

Mikäli yhdyskuntapalvelun käytön muutosta tarkastellaan pelkästään törkeän rattijuopumuksen osalta, on sitä verrattava törkeän rattijuopumuksen seurausrakenteessa tapahtuneeseen kehitykseen. Kaikkien törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden rakenteessa on tapahtunut myös muutoksia 2010-luvulla, joista keskeisimpinä edellä käsitellyt ehdottomien vankeustuomioiden, yhdyskuntapalvelutuomioiden ja sakkoon tuomittujen osuuksien lasku sekä ehdollisten vankeusrangaistusten ja valvontarangaistusten osuuden kasvu. Yhdyskuntapalvelun käyttöasteen pysyminen samalla tasolla törkeissä rattijuopumuksissa viittaa siihen, että yhdyskuntapalvelun estetekijöiden osuus

on pysynyt aikaisemmalla tasolla. Myös yhdyskuntapalvelutuomioiksi potentiaalisten alle kahdeksan kuukauden ehdottomien vankeusrangaistusten suhde törkeästä rattijuopumuksesta tuomittuihin 8–24 kuukauden ehdottomiin vankeusrangaistuksiin on pystynyt 2014–2017 samalla tasolla, joten törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden pituudet eivät ole tässä suhteessa muuttuneet. Vastoin oletettua päärikkoksena törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden seuraamusrakenteessa yhdyskuntapalvelutuomioiden osuus ei ollut sulanut ehdottomiin vankeusrangaistuksiin vaan ehdollisiin vankeusrangaistuksiin. Ehdollisen oheisrangaistuksena tuomittavaa yhdyskuntapalvelua tuomittiin törkeistä rattijuopumuksista hyvin vähän (2010-luvulla yhteensä 11 kertaa), eikä sen hidas kasvu ollut riittänyt kattamaan yhdyskuntapalveluiden osuuden laskua.

Esimerkiksi tarkastelujaksolla 2009–2017 viranomaisten tietoon tulleiden törkeiden rattijuopumusten määrän lasku selittää yhdyskuntapalvelutuomioiden laskua siten, että korvaamalla vuoden 2017 seuraamusrakenteen vain törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden määrien osalta vuoden 2009 vastaavalla rakenteella, pienenee kaikkien oikeudessa annettujen tuomioiden lasku kyseisellä ajanjaksolla 21 prosentista 13 prosenttiin. Yhdyskuntapalvelutuomioiden osalta lasku pienenee 48 prosentista 18 prosenttiin ehdollisten tuomioiden laskun heikentyessä 22 prosentista kahteen prosenttiin. Kun vertailussa huomioidaan vielä tuomiorakenteessa tarkastelujaksolla havaitun muutoksen vaikutukset törkeän rattijuopumuksen osalta, päädytään yhdyskuntapalvelun laskun osalta tuomioiden yleistä laskua vastaavaan 13 prosentin laskuun. Sekä törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden määrän laskulla että törkeää rattijuopumusta koskevalla tuomiorakenteen muutoksella on kaikista tutkituista tyyppirikoksista ja niiden yhdistelmästä selvin vaikutus yhdyskuntapalvelutuomioiden määrän laskuun. Tältä osin pelkästään törkeän rattijuopumuksen vaikutus riittää selittämään yhdyskuntapalvelun käytössä havaitun laskun kokonaisuudessaan.²⁴²

6.2 Lajinvalinta ja törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden rakenne ikäluokittain

Törkeiden rattijuopumusten tapauksessa lajinvalinta ehdottoman ja ehdollisen rangaistuksen välillä nousee keskeiseksi yhdyskuntaseuraamusten käytön kannalta, ja se on saanut huomiota erityisesti niissä tilanteissa, joissa ensikertalaisellekin on tuomittu törkeästä rattijuopumuksesta ehdotonta vankeutta. Rikoslain 6 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, mikäli rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus ei edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä todetun mukaan ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välinen valinta on kokonaisharkintaa, jossa on rikoksen vakavuuden ja syyllisyyden lisäksi huomioitava myös muut mittaamisperusteet. Törkeän rattijuopumuksen osalta on olemassa varsin vähän Korkeimman oikeuden julkaistua oikeuskäytäntöä (KKO 2012:25; 1993:72; 1991:112). Joka tapauksessa rattijuopumusrikoksissa yleensä veren alkoholi-

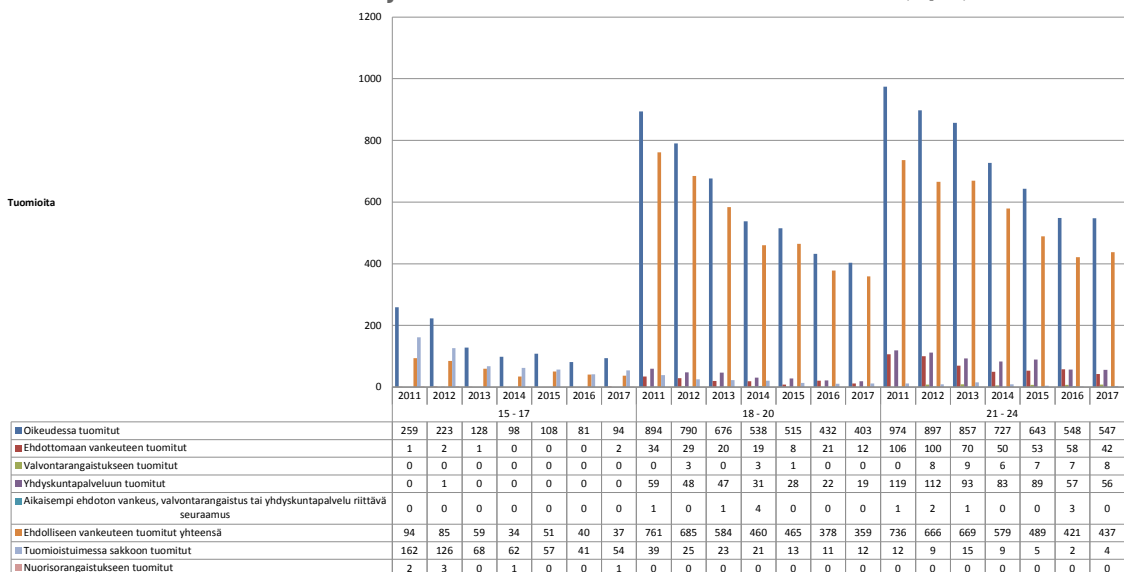
²⁴² Liikennejuopumusten tapauksissa kyse on usein suoraviivaisista taulukkorikoksista, joiden selvittämistä on ollut erittäin korkea. Liikennejuopumuksiin soveltuu myös harvoin esitutkinnan rajoittaminen tai yleensä syyttämättä jättäminen, jolloin viranomaisten tietoon tullut rikosepäily johtaa lähes aina tuomioon.

²⁴³ KKO:2018:92; Tutkimushaastatteluiden perusteella tätä rajaa kerrottiin noudatettavan eräänlaisena oikeuskäytäntönä ainakin Vaasan hovioikeuspiirin alueella Haastattelu B4.

pitoisuudella on keskeinen merkitys ja oikeuskäytännössä 2,5 promillen rajaa on pidetty rajana sille, että ensikertalaisellekin harkittavaksi tulisi ehdoton vankeus.²⁴³

Ehdollisten tuomioiden lisääntyminen voisi perustua rikokseen syyllistyneiden rakenteen muutoksella nuoriin ja ensikertalaisiin painottuvammaksi. Kuitenkin ikäluokassa 18–20-vuotiaat törkeistä rattijuopumuksista yleensä annettujen tuomioiden määrät ovat laskeneet kaikkia aikuisikäluokkia voimakkaammin. Toisaalta tuomioiden määrien lasku on ollut lievintä ikäluokissa 60–69- ja 70–79-vuotiaat.²⁴⁴ Ikäluokassa 18–20-vuotiaat tapahtunut tuomioiden määrän lasku ei ole kuitenkaan vaikuttanut seuraamusrakenteseen, vaan ehdollisten tuomioiden suhteellisen osuuden kasvu on ollut samaa muuttaman prosenttiyksikön tasoa tarkastelujaksolla 2011–2017. Yhdyskuntapalvelun osuus kaikista törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden seuraamuksista on ollut 2010-luvulla korkeimmillaan ikäryhmissä 25 vuoden ja 59 vuoden välillä. Ikäryhmittäinen yhdyskuntapalvelutuomioiden lasku on ollut tarkastelujaksolla alle kolme prosenttiyksikköä ehdollisten tuomioiden osuuden kasvaessa hieman tätä enemmän.²⁴⁵

23:4§ Törkeästä rattijuopumuksesta tuomion päärikoksena annetut tuomiot ikäluokittain ja seuraamuksen mukaan 2011–2017 (1/3)

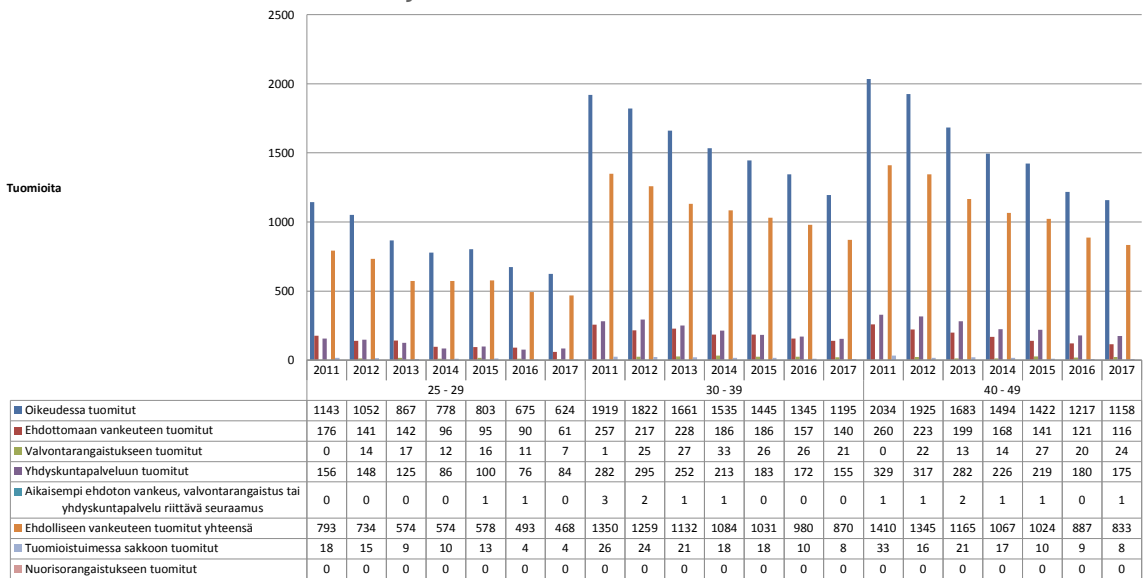

Kuvio 52 Törkeä rattijuopumus päärikoksena - tuomiot ikäluokissa 15–17, 18–20 ja 21–24 seuraamuksittain 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.

²⁴⁴ Kuvio 52 Törkeä rattijuopumus päärikoksena - tuomiot ikäluokissa 15–17, 18–20 ja 21–24 seuraamuksittain 2011–2017. Lähde Tilastokeskus; Kuvio 53 Törkeä rattijuopumus päärikoksena - tuomiot ikäluokissa 25–29, 30–39 ja 40–49 seuraamuksittain 2011–2017. Lähde Tilastokeskus; Kuvio 54 Törkeä rattijuopumus päärikoksena - tuomiot ikäluokissa 50–59, 60–69, 70–79 ja 80– seuraamuksittain 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.

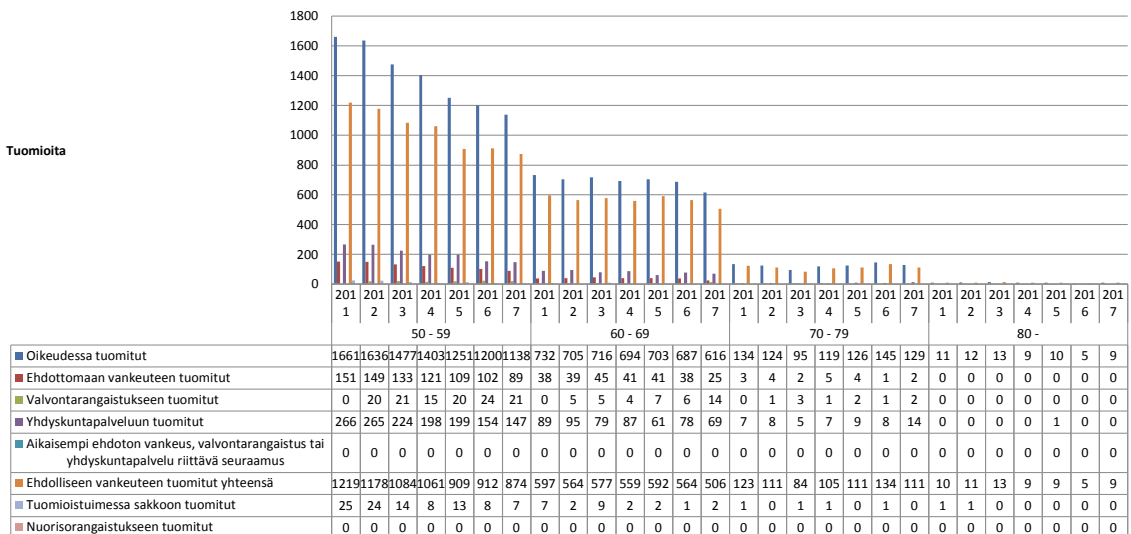
²⁴⁵ Kuvio 55 Törkeä rattijuopumus-tuomioiden seuraamusjakauma ikäluokissa 15–17, 18–20 ja 21–24 2011–2017. Lähde Tilastokeskus; Kuvio 56 Törkeä rattijuopumus-tuomioiden seuraamusjakauma ikäluokissa 25–29, 30–39 ja 40–49 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.

23:4§ Törkeästä rattijuopumuksesta tuomion päärikoksena annetut tuomit ikäluokittain ja seuraamuksen mukaan 2011–2017 (2/3)

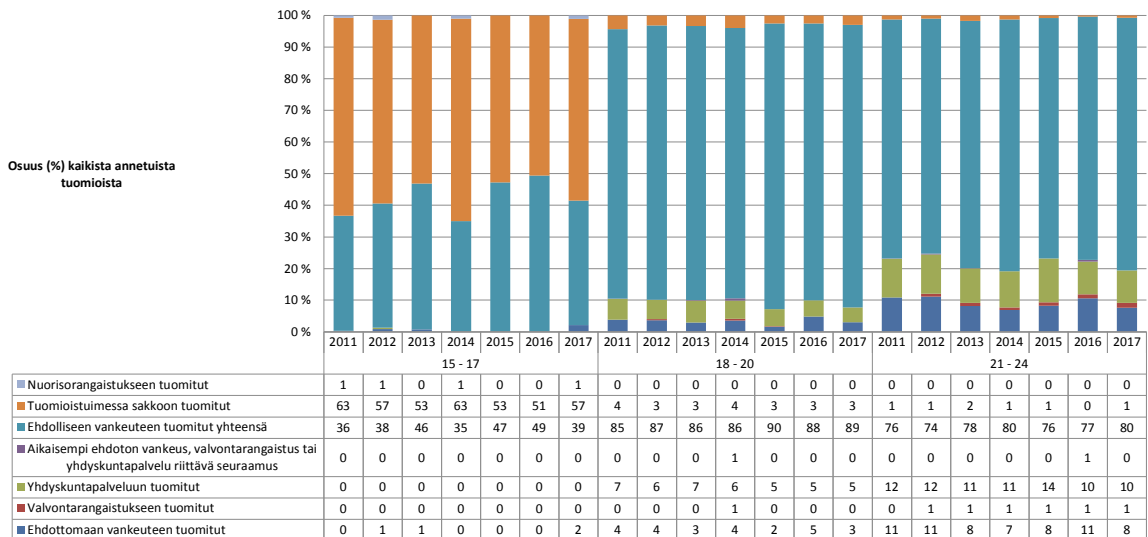
Kuvio 53 Törkeä rattijuopumus päärikoksena - tuomit ikäluokissa 25–29, 30–39 ja 40–49 seuraamuksittain 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.

23:4§ Törkeästä rattijuopumuksesta tuomion päärikoksena annetut tuomit ikäluokittain ja seuraamuksen mukaan 2011–2017 (3/3)

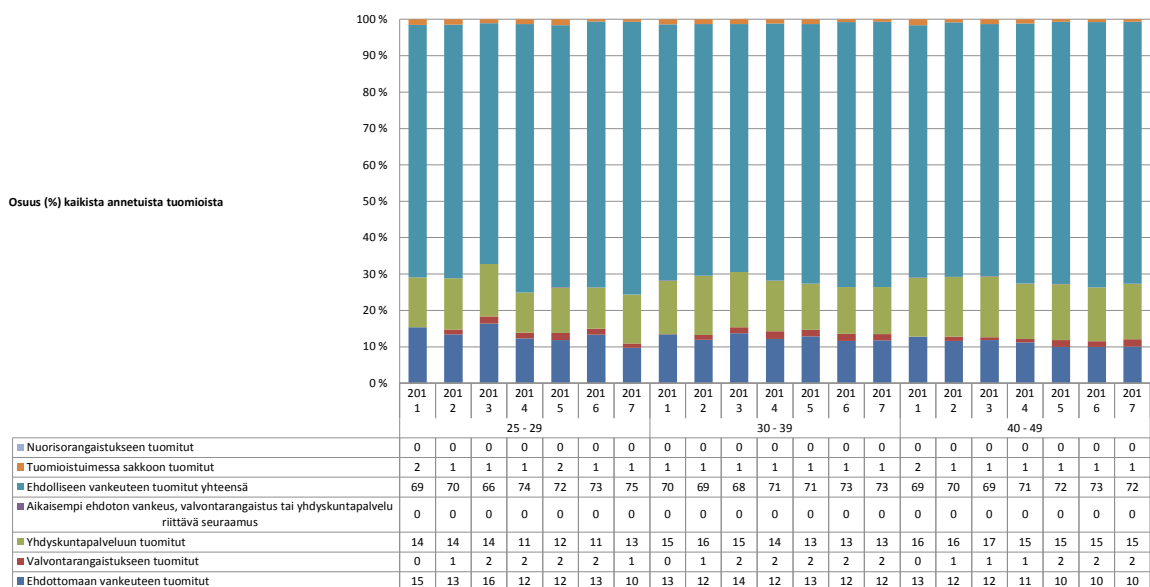
Kuvio 54 Törkeä rattijuopumus päärikoksena - tuomit ikäluokissa 50–59, 60–69, 70–79 ja 80+ seuraamuksittain 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.

23:4§ Törkeästä rattijuopumuksesta tuomion päärikoksena annettujen tuomioiden seuraamusjakauma ikäluokittain 2011–2017 (1/3)

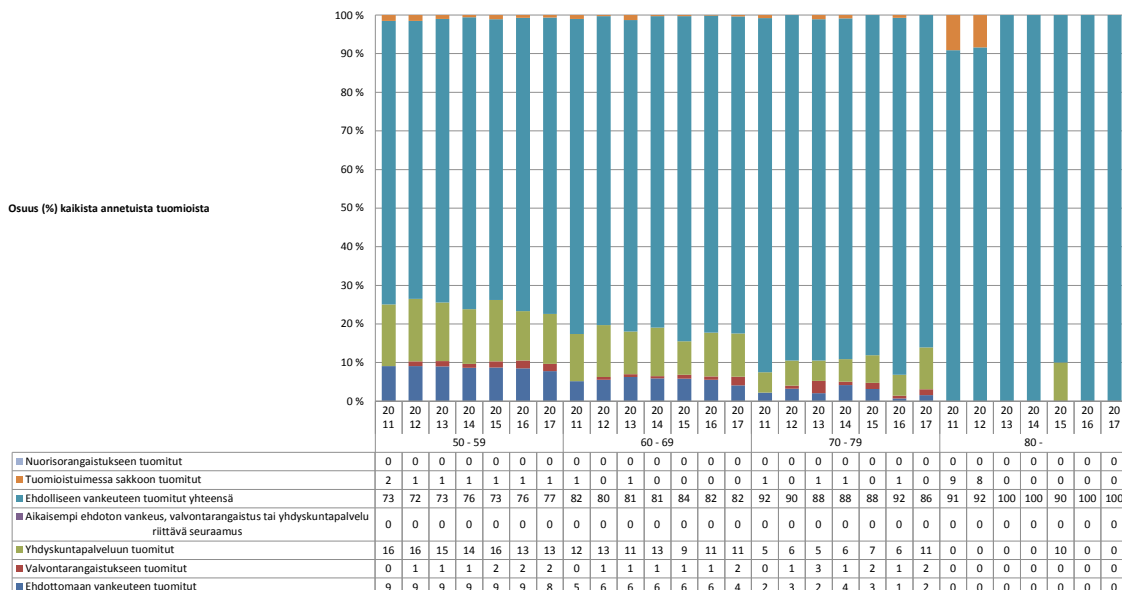
Kuvio 55 Törkeä rattijuopumus–tuomioiden seuraamusjakauma ikäluokissa 15–17, 18–20 ja 21–24 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.

23:4§ Törkeästä rattijuopumuksesta tuomion päärikoksena annettujen tuomioiden seuraamusjakauma ikäluokittain 2011–2017 (2/3)

Kuvio 56 Törkeä rattijuopumus–tuomioiden seuraamusjakauma ikäluokissa 25–29, 30–39 ja 40–49 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.

23:4§ Törkeästä rattijuopumuksesta tuomion päärivoksi annettujen tuomioiden seuraamusjakauma ikäluokittain 2011–2017 (3/3)

Kuvio 57 Törkeä rattijuopumus–tuomioiden seuraamusjakauma ikäluokissa 50–59, 60–69, 70–79 ja 80– 2011–2017. Lähde Tilastokeskus.

Lajinvalinnan näkökulmasta ehdollisen rangaistuksen käytön lisääntyminen ei näytä selittyvän törkeästä rattijuopumuksesta tuomitettujen ikärakenteen muutoksella. Nuoremmassa ikäluokissa törkeästä rattijuopumuksesta tuomitettujen määrät ovat laskeneet jopa vanhempia ikäluokkia hieman voimakkaammin. Törkeistä rattijuopumuksista annettujen tuomioiden seuraamusjakauma osoittaa, että ehdollisiin rangaistuksiin tuomitaan suhteellisesti sitä tyypillisemmin mitä nuorempi tai vanhempi tuomittu on. Matalimmillaan ehdollisen suhteellinen osuus on 40–49-vuotiaiden luokassa, josta myös annetaan eniten tuomioita törkeästä rattijuopumuksesta. Yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeuden osuudet ovat laskeneet ehdollisen kasvua vastaavasti ikäluokissa 15–59. Ikäluokissa 60 ikävuodesta eteenpäin seuraamusten suhteellisissa osuuksissa ei ole tapahtunut 2011–2017 välillä merkittäviä muutoksia, ja näissä ikäluokissa tuomitettujen määrät ovat vähäisiä.

6.3 Lajinvalinta ja törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden rakenne alueellisesti tarkasteltuna

Hovioikeuspiireittäin tarkasteltuna törkeistä rattijuopumuksista annettujen tuomioiden seuraamusjakaumien kehitys on vuosien 2009–2017 välillä ollut valtakunnallisen kehityksen mukaista. Ehdottomien vankeusrangaistusten, yhdyskuntapalvelun ja sakon osuutta on siirtynyt ehdollisiin tuomioihin ja 2011 käyttöön otettuun valvontarangaistukseen. Itä-Suomen hovioikeuspiirissä yhdyskuntapalvelun suhteellisen osuuden lasku on ollut ajanjaksolla vain yhden prosenttiyksikön luokkaa, kun muissa hovioikeuspiireissä laskua on ollut 2–3 prosenttiyksikköä. Itä-Suomen hovioikeuspiirissä ehdottomaan van-

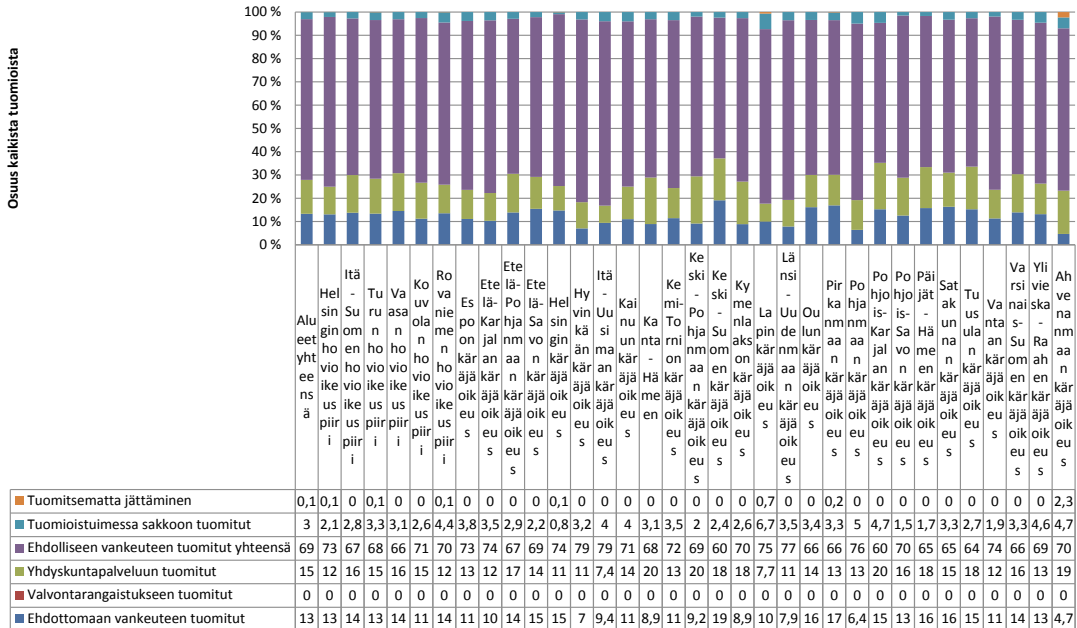
keusrangaistukseen törkeästä rattijuopumuksesta tuomittujen suhteellinen osuus taas laski 2009–2017 kaikkein voimakkaimmin, lähes puolella.

Käräjäoikeuksittain tarkasteltuna vuonna 2009 kahdeksassa käräjäoikeudessa törkeästä rattijuopumuksesta annetuissa tuomioissa 18 prosentissa tai useammassa tapauksessa seuraamuksena oli yhdyskuntapalvelu, kun vuonna 2017 vastaava tilanne oli vain yhdessä käräjäoikeudessa. Vuonna 2009 suuri yhdyskuntapalvelutuomioiden suhteellinen osuus ei välttämättä tarkoittanut ehdottomien vankeusrangaistusten osuuden matalaa tasoa, vaan neljässä tapauksessa (Tuusulan, Pohjois-Karjala, Päijät-Häme, Keski-Suomi) keskiarvoa korkeampaa ehdottomien vankeusrangaistusten osuutta ja keskiarvoa selvästi matalampaa osuutta ehdollisia vankeusrangaistuksia. Vuonna 2017 Päijät-Hämeen ja Tuusulan käräjäoikeuksissa oli edelleen keskiarvoa korkeampi yhdyskuntapalvelutuomioiden osuus, mutta ehdollisten tuomioiden osuus oli kasvanut merkittävästi erityisesti ehdottomien tuomioiden kustannuksella.

Keski-Suomen ja Pohjois-Karjalan käräjäoikeuksissa ehdottomaan vankeuteen tuomittujen osuus oli laskenut vain hieman; niissä tuomittiin käräjäoikeuksista suhteellisesti eniten ehdottomaan vankeuteen ja suhteellisesti vähiten ehdolliseen. Keski-Suomen käräjäoikeudessa törkeästä rattijuopumuksesta tuomittiin vuonna 2009 ja 2017 suhteellisesti eniten ehdottomaan vankeuteen, mutta yhdyskuntapalveluun vuonna 2017 päätyi koko maan keskiarvoa pienempi osuus tuomituista seuraamuksista. Keski-Suomen käräjäoikeudessa lajinvalinnassa ehdottomaan tuomioon päätyminen johti muita käräjäoikeuksia harvemmin yhdyskuntaseuraamukseen tuomitsemiseen ehdottoman vankeuden sijaan. Ehdollisiin tuomioihin, kuten myös sakkoon ohjautuu Keski-Suomen käräjäoikeuden alueella aikaisempaa enemmän törkeästä rattijuopumuksesta tuomituista seuraamuksista. Vuonna 2017 suhteellisesti eniten yhdyskuntapalveluun tuomittiin Pohjois-Savon käräjäoikeudessa (19 %), jossa ehdolliseen tuomittujen osuus oli valtakunnallisesti matala (67 %), mutta myös ehdottomaan vankeuteen tuomittujen osuus keskiarvoa matalampi.²⁴⁶

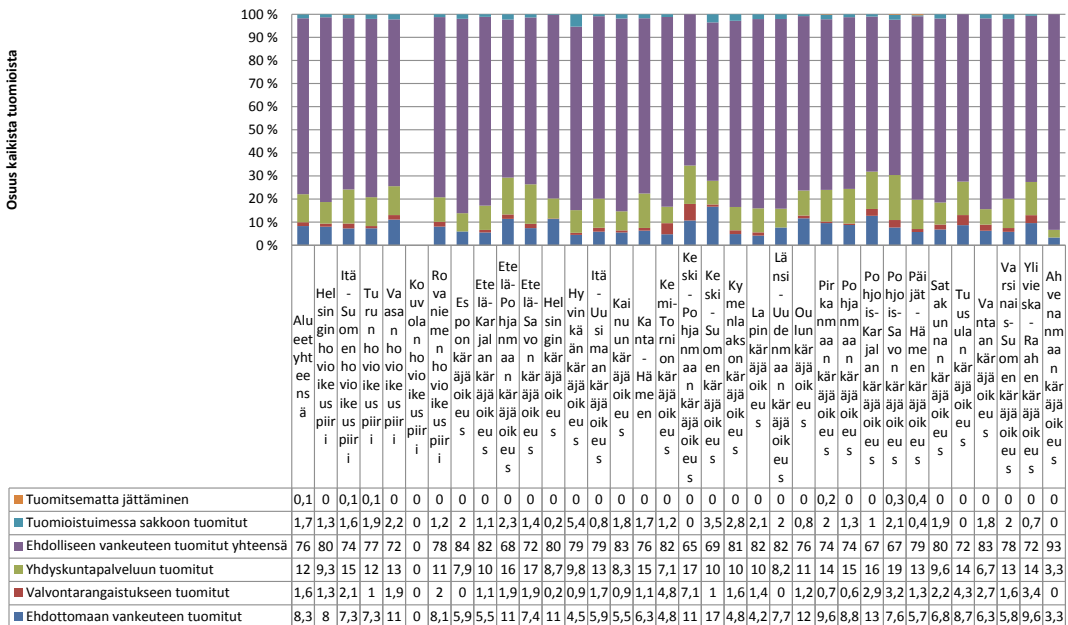
²⁴⁶ Mika Sutelan tutkimuksen mukaan seuraamuskannanoton ja tuomion välinen suhde vaihteli valtakunnan tasolla paljon ja erityisesti Keski-Suomen käräjäoikeudessa tuomion muuttuminen syyttäjän vaatimuksista oli muita käräjäoikeuksia todennäköisempää käsittelytyypistä riippumatta. Sutela 2016, s. 75.

23:4§ Törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden jakauma hovioikeuspiireittäin ja kärjäoikeuksittain 2009

Kuvio 58 Törkeä rattijuopumus - tuomiojakauma koko maa, hovioikeuspiireittäin ja kärjäoikeuksittain 2009. Lähde Tilastokeskus.

23:4§ Törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden jakauma hovioikeuspiireittäin ja kärjäoikeuksittain 2017

Kuvio 59 Törkeä rattijuopumus - tuomiojakauma koko maa, hovioikeuspiireittäin ja kärjäoikeuksittain 2017. Lähde Tilastokeskus.

Käräjäoikeuksittain tarkasteltuna törkeistä rattijuopumuksista annettujen tuomioiden seuraamusjakaumat vaihtelivat vuonna 2017 enemmän kuin vuonna 2009. Lajinvalinnassa ehdollisen ja ehdottoman välillä vuoden 2009 valtakunnallinen taso (69 %) oli säilynyt vain Etelä-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan, Keski-Suomen, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon käräjäoikeuksien tuomiopiireissä.

Haastatteluissa ilmeni myös paikallisia havaintoja törkeistä rattijuopumuksista annettujen tuomioiden aikaisempaa löyhemmästä linjasta. Esimerkiksi Helsingissä syyttäjien koettiin esittävän ensimmäisestä ja toisesta törkeästä rattijuopumuksesta pääsääntöisesti ehdollista korkeastakin päihtymystilasta huolimatta. Kuten aikaisemmin todettiin, tilannetta pidettiin ongelmallisena erityisesti poissaolokäsittelyn ja kirjallisen käsittelyn osalta, kun ankaramman rangaistuksen tuomitseminen edellytti asian siirtämistä pääkäsittelyyn vastaajan kuulemiseksi tai vastaajalle olisi pitänyt varata tilaisuus kirjallisen tai suullisen lausuman antamiseksi seuraamuksesta.

B6: V1: "Ja siis näissäkin me ollaan, sanotaan, et jos on poissaolokäsittely tai kirjallinen käsittely, niin kuin hurjalukemaisimmatkin ratit usein on, niin kyl syyttäjät melkein aina vaan sitä ehdollista esittää. Ja sitten joskus toiskertalaisellekin, mitä musta ei sais. Mutta mehän voi — ei tietysti voida sit, jos ei oo istunnossa paikalla, me ei käytännössä tuomita ankarampaa rangaistusta kun mitä syyttäjää esittää. Että musta syyttäjät on — et en muista, että ois vuosiin syyttäjää esittäny enskertalaiselle ehdotonta, vaikka minkälaisessa kunnossa ajelis."

B6: V1: "Ja sit täällä ilmeisesti Helsingissä ainakin koulutetaan niin, et saa olla kaks ehdollista rateissa. Ja mun mielestä se ei vastaa käytäntöä — Mutta musta aika usein kirjallisissa ja näin tulee vastaan se, että syyttäjän esitys on liian lievä. Et niitä on saatettu sitten palauttaa, jota ei oo vielä annettu tiedoks — Mut mä oon törmänny usein sellasiin tapauksiin, että musta syyttäjän tulis esittää jo ehdotonta entisyys huomioon ottaen. Syyttäjä ei esitä kuitenkaan."

6.4 Uusiminen

Käytettävissä olevan tilastoaineiston puitteissa uusimista ei ollut mahdollista analysoida erikseen törkeän rattijuopumuksen osalta. Haastatteluiden ja aikaisemman tutkimuksen valossa kynnys ehdollisen vankeusrangaistuksen tuomitsemiseen on madaltunut, ja törkeästä rattijuopumuksesta tuomitaan aikaisempaa runsaammalla rikoshistorialla myös ehdollinen tuomio. Rattijuopumusrikoksissa uusintarikollisuutta kuvaavan tilaston mukaan rikoksen uusijoiden osuus ei ole muuttunut 2010-luvulla ehdolliseen rangaistukseen tuomituissa. Sen sijaan ehdottomaan vankeuteen tuomittujen ensikertalaisten osuus on vähentynyt 2010-luvulla kaksi prosenttiyksikköä ja yhdyskuntapalveluun tuomittujen neljä prosenttiyksikköä.

Taulukko 8 Uusijoiden osuus rattijuopumuksista tuomituista 2010–2018. Lähde Tilastokeskus

Vuosi	Seuraamus	Tuomitut yhteensä	Uusija	Uusimisprosentti	
2010	Seuraamukset yhteensä	17409	6669	38	27
	Ehdollinen vankeus ja oheissakko	6882	1800	26	
	Ehdollinen vankeus ei oheissakkoa	320	127	40	
	Ehdoton vankeus	1561	1461	94	
	Yhdyskuntapalvelu	1472	1227	83	
2011	Seuraamukset yhteensä	17083	6009	35	24
	Ehdollinen vankeus ja oheissakko	6912	1645	24	
	Ehdollinen vankeus ei oheissakkoa	246	89	36	
	Ehdoton vankeus	1323	1242	94	
	Yhdyskuntapalvelu	1385	1121	81	
2012	Seuraamukset yhteensä	16073	5864	37	24
	Ehdollinen vankeus ja oheissakko	6495	1532	24	
	Ehdollinen vankeus ei oheissakkoa	229	111	49	
	Ehdoton vankeus	1179	1106	94	
	Yhdyskuntapalvelu	1361	1091	80	
2013	Seuraamukset yhteensä	14285	5340	37	26
	Ehdollinen vankeus ja oheissakko	5811	1439	25	
	Ehdollinen vankeus ei oheissakkoa	208	107	51	
	Ehdoton vankeus	1074	995	93	
	Yhdyskuntapalvelu	1164	935	80	
2014	Seuraamukset yhteensä	13630	5075	37	25
	Ehdollinen vankeus ja oheissakko	5457	1342	25	
	Ehdollinen vankeus ei oheissakkoa	164	85	52	
	Ehdoton vankeus	987	926	94	
	Yhdyskuntapalvelu	997	772	77	
2015	Seuraamukset yhteensä	13529	5204	39	26
	Ehdollinen vankeus ja oheissakko	5194	1270	25	
	Ehdollinen vankeus ei oheissakkoa	169	98	58	
	Ehdoton vankeus	994	956	96	
	Yhdyskuntapalvelu	957	779	81	
2016	Seuraamukset yhteensä	12624	4863	39	24
	Ehdollinen vankeus ja oheissakko	4765	1098	23	
	Ehdollinen vankeus ei oheissakkoa	170	102	60	
	Ehdoton vankeus	947	899	95	
	Yhdyskuntapalvelu	831	682	82	

2017	Seuraamukset yhteensä	12411	4843	39	26
	Ehdollinen vankeus ja oheissakko	4441	1106	25	
	Ehdollinen vankeus ei oheissakkoa	177	108	61	
	Ehdoton vankeus	888	852	96	
	Yhdyskuntapalvelu	779	633	81	
2018	Seuraamukset yhteensä	13085	5352	41	26
	Ehdollinen vankeus ja oheissakko	4639	1131	24	
	Ehdollinen vankeus ei oheissakkoa	230	159	69	
	Ehdoton vankeus	1024	981	96	
	Yhdyskuntapalvelu	801	632	79	

Uusijoiden kohdalla tulee kiinnittää huomiota myös konkurrenssiin, sillä tuomittavien rikosten kuuluminen samaan konkurrenssiin jo aikaisemmin tuomittujen rikosten kanssa vaikuttaa seuraamukseen. Uusimisvaikutusta arvioitaessa voi olla merkityksellistä, onko uusi rikos samankaltainen kuin aikaisemmat rikokset.²⁴⁷ Kun samaan konkurrenssiryhmään kuuluvista rikoksista tuomitaan rangaistukset eri oikeudenkäynneissä, ei aikaisemmassa oikeudenkäynnissä käsiteltyjä samaan konkurrenssiin kuuluvia rikoksia voida pitää tekijän aikaisempaan rikollisuutena. Lajivalinnan näkökulmasta ehdollisen vankeusrangaistuksen mahdollisuus määräytyy tässä tapauksessa rikoksen vakavuuden ja tekijän syyllisyyden perusteella. Mikäli rikollisuus kokonaisuudessaan muodostuu kyllin vakavaksi, on myöhemmässä oikeudenkäynnissä mahdollista tuomita ehdoton rangaistus aikaisemmasta oikeudenkäynnistä tuomitusta ehdollisesta rangaistuksesta riippumatta. Kuitenkin on mahdollista, että samaan konkurrenssiin kuuluvien tekojen käsitteleminen eri oikeudenkäynneissä johtaa myös useisiin peräkkäisiin ehdollisiin rangaistuksiin.

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeen raportin mukaan esimerkiksi tekijän syyllistytessä ”törkeään rattijuopumusrikokseen pian ensimmäisestä törkeästä rattijuopumuksesta tuomitun ehdollisen rangaistuksen koeajan alkamisen jälkeen, tulee uudesta rikoksesta tuomita ehdoton rangaistus”²⁴⁸. Aikaisempien rikosten samankaltaisuutta on pidetty myös Rikoslain 6 luvun 11 §:ssä mainittujen ”muiden painavien syiden” kaltaisena esteperusteena yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. Erityisesti rattijuopumusrikoksesta yhdyskuntapalveluun tuomittujen ja samankaltaisesta rikoksesta uusineiden määrä on laskenut 2010-luvulla alle puoleen, kun ehdottoman vankeuden osalta samankaltaisesta rikoksesta uusineiden määrä on samalla ajanjaksolla laskenut 41 % ja ehdollisten, joihin oheisrangaistuksena on liittynyt oheissakko 46 %.²⁴⁹

²⁴⁷ Uusijoiden kohdalla voidaan myös määritellä, onko tuomittu syyllistynyt rikoksen uusiessaan samankaltaiseen rikokseen kuin aiemmalla tuomiokerralla. Uusijoiden rikosten samankaltaisuus on kasvanut 1990-luvun alusta, vaikkakin hitaasti. Vuonna 2018 noin kolmasosa rikoksen uusijoista syyllistyi samankaltaiseen rikokseen kuin aiemmalla tuomiokerralla.

²⁴⁸ Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007, s. 10.

²⁴⁹ Samankaltaisuus on määritelty tilastossa seuraavasti: kun tuomion päärikos kuuluu samaan rikosryhmään kuin edellisen tuomion päärikos, niin tällöin menee luokkaan samankaltainen rikos.

Taulukko 9 Uusintarikollisuus rattijuopumusrikoksissa rikoksen samankaltaisuus edelliseen tuomion päärikokseen verrattuna 2000–2018. Lähde Tilastokeskus

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Samankaltainen rikos	Ehdollinen vankeus ja oheissakko	840	732	678	594	618	559	461	519	536
	Ehdollinen vankeus ei oheissakkoa	51	28	43	37	31	39	47	35	61
	Ehdoton vankeus	710	568	468	432	416	410	371	360	415
	Yhdyskuntapalvelu	816	745	732	592	505	521	467	447	380
Ei samankaltainen rikos	Ehdollinen vankeus ja oheissakko	960	913	854	845	724	711	637	587	595
	Ehdollinen vankeus ei oheissakkoa	76	61	68	70	54	59	55	73	98
	Ehdoton vankeus	751	674	638	563	510	546	528	492	566
	Yhdyskuntapalvelu	411	376	359	343	267	258	215	186	252

Suhteellisin osuuksin tarkasteltuna rattijuopumusrikoksista ehdolliseen vankeuteen ja oheissakkoon tuomituista samankaltaisen rikoksen uusijoiden osuus on pystynyt samalla tasolla (noin 47 %) koko 2010-luvun, kun taas samankaltaisen rikoksen uusijoiden osuus mm. ehdottomaan vankeuteen ja yhdyskuntapalveluun tuomittujen uusijoiden joukosta on laskenut. Esimerkiksi törkeän rattijuopumuksen tyyppiseuraamuksena olevaan ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja sakkoon tuomittujen uusijarakenne on pysynyt tasaisena, mikä saattaa viitata tuomitsemiskäytänteiden muuttumattomuuteen. Ehdottoman vankeuden osalta samankaltaisesta rikoksesta uusineiden osuudet ovat laskeneet, mikä tarkoittaa sitä, että yhä harvempi ehdottomaan vankeuteen tuomittu rikoksenuusija on 2010-luvulla uusiutunut samankaltaisesta rikoksesta. Yhdyskuntapalvelun asema vaihtoehtoisena seuraamuksena ja rattijuopumusrikoksiin profiloituneena rangaistuslajina on näkynyt samankaltaisesta rikoksesta uusineiden suurena osuutena kaikista uusijoista. Vuonna 2018 samankaltaisesta rikoksesta uusineiden osuus on kuitenkin laskenut merkittävästi edellisvuodesta. Kuitenkaan kyselyn, haastatteluaineiston tai tuomiolaukelmaotoksen perusteella aikaisempien rikosten samankaltaisuus ei noussut yhdyskuntapalvelun estevaikutusten kärkipäähän, ja muiden painavien syiden soveltamista yleensäkin esteperusteena ilmeni varsin harvoin. Tämän tutkimuksen puitteissa uusimyrakennetta tarkastellessa ei ilmennyt seikkoja, joiden mukaan samaan rikossarjaan ja konkurrenssiin kuuluvien rattijuopumusrikosten käsitteleminen eri oikeudenkäynneissä olisi saattanut johtaa rikoksentekijän tuomitsemiseen aikaisemmasta poiketen peräkkäisiin ehdollisiin rangaistuksiin.

Taulukko 10 Uusintarikollisuuden rakenne rattijuopumusrikoksissa rikoksen samankaltaisuus edelliseen tuomion päärikokseen verrattuna 2000–2018 (%). Lähde Tilastokeskus

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Saman- kal- tainen rikos	Ehdollinen vankeus ja oheissakko	47	44	44	41	46	44	42	47	47
	Ehdollinen vankeus ei oheissakkoa	40	31	39	35	36	40	46	32	38
	Ehdoton vankeus	49	46	42	43	45	43	41	42	42
	Yhdyskuntapalvelu	67	66	67	63	65	67	68	71	60
Ei saman- kal- tainen rikos	Ehdollinen vankeus ja oheissakko	53	56	56	59	54	56	58	53	53
	Ehdollinen vankeus ei oheissakkoa	60	69	61	65	64	60	54	68	62
	Ehdoton vankeus	51	54	58	57	55	57	59	58	58
	Yhdyskuntapalvelu	33	34	33	37	55	33	32	29	40

6.5 Törkeään rattijuopumukseen syyllistyminen ja siitä tuomitseminen 2017

Vuoden 2017 tapauksista, joissa törkeästä rattijuopumuksesta oli lajinvalinnassa päädytty ehdottomaan vankeuteen, tehtiin 187 tuomiolauselman yksinkertainen satunnaisotanta. Otoksesta haluttiin tarkastella ensinnäkin sitä, missä tapauksissa päärikoksena törkeästä rattijuopumuksesta ei katsottu enää olevan mahdollista tuomita ehdollista rangaistusta ja toiseksi sitä, missä tapauksissa ehdottoman tuomion sijaan ei katsottu mahdolliseksi tuomita yhdyskuntaseuraamuksia. Tuomiosta 77 (41 %) oli julistettu istunnossa, kansliapäätöksiä oli 18 (10 %) ja kirjallisessa menettelyssä annettuja tuomioita 92 (49 %). Pelkästään törkeästä rattijuopumuksesta annettuja tuomioita oli 53. Törkeän rattijuopumuksen lisäksi syyksiluettavana oli tyypillisesti RL 23:10 §:n mukainen kuluneuvon kuljettaminen oikeudetta (46), RL 23:1 § liikenneturvallisuuden vaarantaminen (17) ja RL 23:2 § liikenneturvallisuuden törkeä vaarantaminen (3). 50 tapauksessa muita syyksiluettavia rikoksia oli ollut 2–5. Kuudesta tai useammasta muusta syyksiluettavasta rikoksesta tai jostain muusta toisesta rikoksesta kuin edellä mainituista annettuja tuomioita oli 19.

Kaikista tutkituista tuomioista vain 20 tapauksessa tuomittu ei ollut syyllistynyt törkeään rattijuopumukseen tuomiota edeltävien viiden vuoden aikana. Näistä tapauksista neljää lukuun ottamatta tuomittiin yhdyskuntapalvelua ehdottoman sijaan. Neljässä tapauksessa yhdyskuntapalvelu estyi aikaisempien ehdottomien vankeusrangaistusten, soveltumattomuuden, soveltuvuusarviointiin saapumatta jättämisen ja muun syyksi luettavan rikollisuuden takia. Yhden tai kaksi kertaa viiden vuoden aikana törkeään rattijuopumukseen syyllistyneitä oli yli puolet tapauksista (99). Kolmeen tai useampaan törkeään rattijuopumukseen viiden vuoden jaksolla syyllistyneitä oli 55, eniten törkeisiin rattijuopumuksiin syyllistyneellä tekoja oli 15.

Kaikista tapauksista 74 (40 %) johti ehdottomaan vankeuteen, yhdyskuntapalvelutuomioon johtaneita oli 96 (51 %) ja valvontarangaistukseen 17 (9 %). Ehdottomaan vankeuteen tuomituista tapauksista yhtä lukuun ottamatta kaikki olisivat pituutensa puolesta olleet tuomittavissa yhdyskuntapalveluksi ja kahta lukuun ottamatta valvontarangaistukseksi. Ehdottomaan vankeuteen johtaneissa tapauksissa 17:ssä oli pyydetty yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitys ja kolmessa tapauksessa valvontarangaistuksen soveltuvuus selvitys Rikosseuraamuslaitokselta. Soveltuvuus selvitykseen kutsutuista 12 (11 yhdyskuntapalvelu; 1 valvontarangaistus) ei saapunut haastatteluun tai muutoin ottanut yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen asiassaan. Kuusi yhdyskuntapalvelun ja kaksi valvontarangaistuksen seuraamus selvitystä päätyi soveltumattomaksi arviointiin. Kaikissa niissä tapauksissa, joissa vastaaja ei ollut saapunut Rikosseuraamuslaitoksen kutsumana soveltuvuusarviointiin, tulkittiin poisjäänti piittaamattomuutena ja osoituksena soveltumattomuudesta arvioitavana olleeseen yhdyskuntaseuraamukseen.

Ehdottomaan vankeuteen johtaneissa tapauksissa kahdessa päihtyneisyyden aiheuttajina olivat huumausaineet, neljässä törkeän rattijuopumuksen promillerajan ylittävän alkoholipäihtymyksen lisäksi havaitut huumausaineet. Alhaisimmillaan törkeästä rattijuopumuksesta tuomittiin ehdottomaan vankeusrangaistukseen 0,55 promillen humalatilasta (20 päivää) ja korkeimmillaan 3,04 promillen humalatilasta (3 kuukautta) tapauksissa, joissa ei ollut muita syyksiluettavia rikoksia. Kaikkiaan 12 tapauksessa ehdottomaan vankeuteen törkeästä rattijuopumuksesta annetuissa tuomioissa ei ollut muita syyksiluettavia rikoksia. Yhteensä 25 tapauksessa törkeän rattijuopumuksen lisäksi syyksiluettavana rikoksena oli RL 23:10 § kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta. 28 tapauksessa syyksiluettavana oli törkeän rattijuopumuksen ohella kaksi tai useampi rikos.

Törkeästä rattijuopumuksesta ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtaneissa tuomioissa keskeisimmän perusteen soveltumattomuudelle yhdyskuntaseuraamuksiin muodosti soveltuvuusarvioinnin ohella aikaisempi rikollisuus. Useat samanlaiset rikokset, syyllistyminen yhteen tai useampaan törkeään rattijuopumukseen kuluneen viiden vuoden aikana ja aikaisemmat ehdottomat vankeustuomiot, yhdyskuntapalvelutuomiot tai valvontarangaistustuomio katsottiin yleisesti olevan estetekijöitä yhdyskuntaseuraamuksen tuomitsemiselle ehdottoman sijaan. Yhdessä tapauksessa tuomioistuin harkitsi toisen valvontarangaistuksen tuomitsemista, mutta yhteisen rangaistuksen pituus olisi ylittänyt kuuden kuukauden enimmäisrajan, eikä valvontarangaistuksen katsottu enää tulevan kyseeseen. Toiseksi tuomioistuin katsoi, ettei vastaajan päihteiden käyttö mahdollistanut tuomitsemista yhdyskuntapalveluun, mikä olisi ollut tuomion kokonaispituuden kannalta mahdollinen. Yhdessä tapauksessa tuomioistuin arvioi kielteisen yhdyskuntapalvelun soveltuvuusarvioinnin perusteella myös valvontarangaistuksen olevan soveltumaton seuraamus ja vastaajalle tuomittiin ehdotonta vankeutta. Yleisesti seuraamusvalinnassa on noudatettu asteittain ankaroituvaa seuraamusvalintaa, jolloin yhdys-

kuntapalvelutuomion jälkeen on harkittu vielä valvontarangaistuksen mahdollisuutta. Yhdessä tapauksessa tuomittiin suoraan ehdottomaan vankeuteen kahden ehdollisen jälkeen, kun törkeään rattijuopumukseen syyllistyminen oli tapahtunut törkeän rattijuopumuksen rajan ylittävän alkoholi- ja huumepäihtymyksen seurauksena.

Ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan valvontarangaistukseen törkeästä rattijuopumuksesta tuomitut olivat kaikki rikoksenuusijoita, jotka olivat kuluneen viiden vuoden aikana syyllistyneet kahta tapausta lukuun ottamatta useampiin aikaisempiin törkeisiin rattijuopumuksiin. Kahdessa tapauksessa oli tuomittu vain yhden kerran aikaisemmin törkeään rattijuopumukseen syyllistynyt: toisessa tapauksessa kyseessä oli erittäin korkea päihtymystila (3,13 promillea), toisessa langetettiin yhteinen rangaistus, jossa törkeän rattijuopumuksen lisäksi syyksi luettavana oli kolme muuta rikosta. Kolmessa tapauksessa yhdyskuntapalveluun soveltuvuutta oli arvioitu ensin kielteisesti. Yhdessä tapauksessa tuomioistuimien katsoi, etteivät lukuisiin törkeisiin rattijuopumuksiin kuluneen viiden vuoden aikana syyllistyneen aikaisemmat tuomiot (yksi ehdollinen vankeusrangaistus, kaksi yhdyskuntapalvelua ja yksi valvontarangaistus) muodostaneet pelkästään estettä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle, mutta epäily rikollisen toiminnan jatkamisesta muodosti tuomioistuimen näkemyksen mukaan esteen, jonka takia yhdyskuntapalvelun sijaan tuomittiin valvontarangaistus.

Törkeästä rattijuopumuksesta ehdottomaan vankeuteen tai valvontarangaistukseen ehdottoman vankeuden sijaan tuomittujen joukossa ei ollut lainkaan ensikertalaisia. Yhdyskuntapalveluun ehdottoman vankeuden sijaan tuomituissa ensikertalaisia oli kahdeksan henkilöä, joiden todettu päihtymystila oli 2,64 ja 3,32 promillen välillä. Tutkimuksen haastatteluaineistossa ilmentyneen näkemyksen mukaan oikeuskäytännössä 2,5 promillea pidetään yleisesti rajana, jonka jälkeen lajinvalinnassa ei pääsääntöisesti enää harkita ehdollista tuomiota ensikertalaisellekaan. Ensikertalaisena 3,32 promillen päihtymystilassa törkeään rattijuopumukseen syyllistyneelle tuomittiin Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeudessa ehdottoman vankeuden sijaan 210 tunnin yhdyskuntapalvelu tapauksessa, jossa ei ollut muita syyksiluettavia kohtia. Ensikertalaiselle, joka syyllistyi 3,07 promillen päihtymystilassa törkeään rattijuopumukseen ja joka sen ohella tuomittiin myös törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta, tuomittiin 120 tuntia yhdyskuntapalvelua. Pääsääntöisesti 120 tuntia tai sitä pidempiä yhdyskuntapalvelutuomioita on törkeästä rattijuopumuksesta annettu tapauksissa, joissa päihtyneisyyden taso on ollut yli 2,50 promillea, eikä syyksiluettavana ole ollut muita rikoksia tai törkeän rattijuopumuksen lisäksi syyksiluettavana on ollut liikenneturvallisuuden vaarantaminen, sen törkeä tekemuoto tai kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta.

Otoksesta neljässä tapauksessa törkeään rattijuopumukseen syyllistynyt oli huumausaineiden vaikutuksen alaisena, kahdeksassa tapauksessa kyseessä oli ns. sekakäyttötapaus, jossa todettu 1,3–2,83 promillen alkoholipäihtymys sekä huumausainepäihtymys. Kolmessa neljästä törkeästä huumerattijuopumuksesta tuomittiin 80 päivän – 6 kuukauden ehdottomaan vankeuteen. Näissä kaikissa tapauksissa syyksiluettavana oli ollut yli neljä muuta rikosta, ja tekijä oli syyllistynyt useisiin aikaisempiin törkeisiin rattijuopumuksiin kuluneen viiden vuoden aikana. Yhdessä tapauksessa yhdyskuntapalvelu ei tullut kysymykseen kielteisen soveltuvuusarvioinnin perusteella, toisessa yhdyskuntapalvelun esteeksi muodostui kolme aikaisempaa yhdyskuntapalvelutuomiota ja kaksi ehdotonta vankeustuomiota, kolmannessa vastaajan aikaisemman rikollisuuden todettiin edellyttävän ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitsemista. Valvontarangaistuk-

sen edellytyksiä ei ollut arvioitu missään näistä tapauksista. Ainoassa yhdyskuntapalveluksi (70 tuntia) ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan annetussa tuomiossa törkeään rattijuopumuksen ohella syyksiluettavana oli vain liikenneturvallisuuden vaarantaminen. Noin kolme aikaisempaa yhdyskuntapalvelutuomiota edellisten viiden vuoden aikana näyttävät muodostavan laissa tarkoitetun esteen yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. Kuitenkin puoltava yhdyskuntaseuraamuksen soveltuvuusarviointi ja selkeä muutos syytetytyn olosuhteissa olivat mahdollistaneet vielä neljännekin yhdyskuntapalvelutuomion kahdessa tapauksessa. Oikeudessa annettujen tuomioiden perusteella ilmenee, että Suomessa törkeää rattijuopumusta pidetään yleisesti vakavana tekona. Törkeästä rattijuopumuksesta annetaan ehdottomia tuomioita myös ensikertalaisille, vaikka ehdollisen ja sakon yhdistelmä onkin yleinen törkeässä rattijuopumuksessa. Lajinvalinnassa yhdenvertaisuusperiaate on otettava huomioon, ja se on oikeudellisesti sitova. Kiistatta rangaistuslajin valinta tehdään kussakin yksittäistapauksessa kuitenkin tekoon ja tekijään liittyvien rikoslain rangaistuksen määräämistä koskevien säännösten nojalla huomioon otettavien seikkojen pohjalta, mistä johtuen tuomioistuinten ratkaisut samantyyppisissäkin tapauksissa saattavat erota toisistaan.

Edellä käsitellyn törkeään rattijuopumuksen tuomitsemiskäytänteiden muutoksen tarkastelun yhteydessä havaittu ehdollisten vankeusrangaistusten osuuden kasvu ja tuomarihaastattelujen perusteella saatu käsitys käräjäoikeuksittain eroavista käytänteisistä viittaavat siihen, että lajinvalintatilanteita ohjaavat alueellisesti hieman toisistaan poikkeavat periaatteet. Ensisijaisena lajinvalintaa ohjaavana tekijänä pidettiin yleisesti kokonaisarviointia, mutta myös alueellisesti sovittuja oikeuskäytänteitä, joissa yli 2,5 promillen tapauksiin ei enää tullut ehdollinen harkittavaksi, havaittiin. Myös hovioikeuspiireittäin laadittuja rangaistustaulukoita käytetään, vaikkeivät ne sidokaan tuomioistuinten työtä.²⁵⁰ Suositusluonteisia taulukoita on syntynyt muun muassa hovioikeuspiirien laatuhankeiden yhteydessä, mutta rangaistuksen määräämisen perusteluissa viittauksia taulukoiden käyttöön ei ole.

Vaikkei rangaistussuosituksiin viittaamista tutkittujen tuomiolauselmien osalta ole havaittavissa, olivat tuomarit haastatteluiden perusteella käyttäneet taulukoita ja, he olivat tietoisia eri hovioikeuspiirien hankkeiden tuottamien taulukoiden eroavaisuuksista. Toinen huomionarvoinen seikka on rangaistussuosituksissa tapahtunut muutos 2000-luvun alusta, jolloin esimerkiksi Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankeiden työryhmä suositti vuonna 2003 törkeästä rattijuopumuksesta tuomittavan vankeutta ensikertalaisella 1,5 promillen ja uusijalla 1,2 promillen päihtymistilasta. Seurannan mukaan yli puolessa tapauksista suositusta oli noudatettu.²⁵¹ Tämän tutkimuksen puitteissa ei ollut mahdollista tutkia laajemmin niitä tapauksia, joissa erittäin korkeassa päihtymistilassa (yli 2,5 promillea) törkeään rattijuopumukseen syyllistyneitä oli tuomittu ehdollisiin rangaistuksiin, eikä tämän vuoksi ole mahdollista arvioida, missä määrin yksittäistapauksissa on ollut kyse oikeusturvaa vaarantavista yhdenvertaisuudesta tai oikeuskäytännön yhtenäisyydestä poikkeamisista.

²⁵⁰ Sutela 2016, s. 32.

²⁵¹ Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeiden työryhmäraportteja VII 2006, s. 93.

6.6 Törkeään rattijuopumukseen syyllistyminen huumausaineen alaisena

Poliisihallituksen ohjeessa Huumausaineiden käytön valvonta tieliikenteessä todetaan, että mikäli henkilön epäillään kuljettaneen ajoneuvoa huumausaineen vaikutuksen alaisena, kirjataan poliisiasiantietojärjestelmään sekä rattijuopumus että huumausaineen käyttörikos. Esitutkinnassa huumausaineen käyttörikos ja rattijuopumus tutkitaan rikostunnusmerkistöjensä mukaisesti. Käytännössä mikäli huume- tai sekakäyttörattijuopumuksen yhteyteen ei ole sisältynyt merkittävää vaaraa toisen turvallisuudelle, ei myöskään rattijuopumuksen törkeä tekomuoto tule kyseeseen. Tyypillisesti huumausaineen alaisena rattijuopumukseen syyllistyneet tuomitaankin rattijuopumuksesta, ja törkeät huumeratit ovat harvinaisia. Lepolan mukaan syynä harvinaisuuteen ovat kvalifointiperusteet, jotka löytyvät Rikoslain 23 luvun 4 §:stä. Näyttövelvollisuus on toki syyttäjällä, mutta tunnusmerkistö edellyttää, että henkilö on "aiheuttanut vaaraa selkeästi liikenneturvallisuudelle tai henkilö on todella sekavassa tilassa eikä mahdollisesti ymmärrä ympäröivästä maailmasta pysäytyshetkellä mitään". Tämän poliisi voi todentaa esimerkiksi kuvaamalla kuljettajan käytöstä ja ajotapaa havaintolomakkeelle tai pyytää lääkäriä tekemään havaintoja henkilöstä viedessään ajoneuvon kuljettajan verikokeisiin. Tehtyjä havaintoja poliisi voi käyttää esitutkinnassa perusteena, ja niitä voidaan myös käyttää oikeudessa todisteena, mikäli henkilöä epäiltäisiin törkeästä rattijuopumuksesta.

Huumausainerattijuopumuksista tuomitsemisen selkeyttämiseksi rattijuopumuksesta epäiltyjen huumeratit pitäisi pystyä tekemään sylkitestin perusteella. Poliisi voisi ottaa epäillyltä sylkinäytteen, jonka laboratorio tutkisi ja antaisi lausunnon, eikä poliisin tällöin tarvitsisi kuljettaa kuljettajaa erikseen verikokeeseen. Vuonna 2015 poliisin tietoon tulleista perusmuotoisista rattijuopumuksista ja törkeistä rattijuopumuksista epäillyistä noin 31 prosenttia epäiltiin huumaus- tai lääkeaineiden käytöstä, kun vielä vuonna 2012 osuus oli vain 17 prosenttia. Muiden kuin alkoholitapausten määrä on noussut merkittävästi viimevuosien aikana, ja vuoden 2019 ensimmäisellä puolikkaalla perusmuotoisista rattijuopumuksista runsaat 60 prosenttia johtui huumaavan aineen käytöstä.

6.7 Yhteenveto

Viranomaisten tietoon tulleiden törkeiden rattijuopumusten määrän muutokset ja muutokset törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden seuraamusjakaumassa riittävät selittämään yhdyskuntapalvelun käyttömäärien laskua 2010-luvulla. Seuraamusjakaumassa tapahtuneet muutokset johtuvat tuomitsemiskäytänteiden muutoksesta erityisesti ehdollisten rangaistusten hyväksi. Ehdollisen oheisrangaistuksena tuomitavaan yhdyskuntapalveluun tämä kehitys ei ole kuitenkaan merkittävästi vaikuttanut käyttöalan rajoitteen vuoksi. Tuomitsemiskäytänteiden muutoksen taustalla ei vaikuta olevan rikosuusijoiden osuuden vähentyminen tai törkeästä rattijuopumuksesta syytettyjen ikärakenteen muutos nuorempiin ikäluokkiin painottuneemmaksi, mitkä selittäisivät tuomioiden painottumista aikaisempaa enemmän ehdollisiin tuomioihin.

7 Yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen valikoituminen ja keskeyttäminen taustamuuttuja-analyysin näkökulmasta

7.1 Aikaisemmasta tutkimuksesta

Tutkimustehtävää ohjanneen muistion²⁵² kohdassa 5.1. esitettiin tarve selvittää yleisempiä perusteita, joiden nojalla Rikosseuraamuslaitos jättää tekemättä seuraamusselvityksen tai päätyy johtopäätökseen, ettei rikoksesta epäilty olisi soveltuva yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen suorittajaksi. Valikoitumisenäkökulmasta haluttiin selvittää, mitkä tekijät vaikuttivat voimakkaimmin kielteiseen soveltuvuuden arviointiin. Tähän liittyen selvitettiin myös yhdyskuntapalvelun keskeytymiseen johtaneita syitä. Tämän analyysin fokus on yhdyskuntapalvelujen keskeyttämisen lisäksi myös prosessin aiemmassa vaiheessa, kun henkilöstä on annettu yhdyskuntaseuraamustyöntekijän laatima lausunto soveltuvuudesta suorittaa ehdoton vankeusrangaistus joko yhdyskuntapalveluna tai valvontarangaistuksena, mutta kuitenkin ennen tuomioistuimen langettamaa lainvoimaista tuomiota.²⁵³

Myös aikaisemmissa tutkimuksissa on hyödynnetty yhdyskuntaseuraamuksia koskevaa tietokantaa Tyyneä, johon myös tämä lausuntoanalyysi perustuu. Tyyne-tietokantaan on arkistoitu esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden tekemiä seuraamusselvityksiä, joissa arvioidaan yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden soveltuvuutta mahdollisesti tuomittavaan yhdyskuntaseuraamukseen. Seuraamusselvityksellä arvioidaan mahdollisesti yhdyskuntapalvelurangaistuksen suorittamiseen vaikuttavia tekijöitä asiakkaan elämäntilanteessa, kuten päihdeongelmaa, läheissuhteita ja suorittamismotivaatiota. Näin ollen Tyyne tarjoaa yksityiskohtaisemman katsauksen asiakkaiden taustatekijöihin kuin pelkkä yhdyskuntaseuraamustilastointi. Näitä taustatekijöitä voidaan hyödyntää tilastollisen ennustamisen taustamuuttujina. Anssi Keinänen on hyödyntänyt seuraamusselvityksiltä kerättyjä muuttujia ennustaakseen yhdyskuntapalvelun keskeytymistä siinä vaiheessa, kun tuomio on jo annettu. Tämä analyysi keskittyy rikosseuraamusprosessin aiempaan vaiheeseen. Myös Tyynen seuraamusselvityksiä hyödyntäen, analyysi selvittää, millaiset taustatekijät henkilön elämässä vaikuttavat yhdyskuntaseuraamukseen valikoitumiseen jo siinä vaiheessa, kun yhdyskuntaseuraamustyöntekijä arvioi asiakkaan soveltuvuutta.

Logistinen regressio tulee kyseeseen silloin, kun selitettävä muuttuja on dikotominen eli kyllä/ei-muuttuja.²⁵⁴ Keinänen omassa tutkimuksessaan selvitti siis logistisen regression keinoin yhdyskuntapalvelun keskeytymiseen vaikuttavia tekijöitä, ja tämä analyysi selvit-

²⁵² Oikeusministeriö, Kriminaalipoliittinen osasto, Syyttäjä- ja rikosseuraamusyksikkö, muistio yhdyskuntaseuraamuksia koskeva tutkimus – Tutkimuskysymyksiä, 4.5.2017.

²⁵³ Aiemmin seuraamusselvityksiin perustuvia analyysejä Suomessa on toteuttanut etenkin Anssi Keinänen. Keinänen tutkimus on painottunut ennen kaikkea yhdyskuntapalvelun keskeyttäneiden profilointiin tutkimuksissaan Yhdyskuntapalvelun keskeyttävien tilastollinen profilointi (2006) sekä Yhdyskuntapalvelun keskeyttämiseen vaikuttavat riskitekijät–rikostyyppien välinen vertailu (2007).

²⁵⁴ Toiseksi myös Keinänen on hyödyntänyt tilastollisena menetelmänään logistista regressioanalyysiä, kuten tämäkin lausuntoanalyysi.

tää mitkä yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden taustatekijät vaikuttavat kielteisen seuraamusselvityslausunnon saamiseen. On tärkeää muistaa tässäkin vaiheessa, että Keinäsen analyysi perustuu jo yhdyskuntaseuraamuksiin tuomittuihin henkilöihin, kun tästä raportista löytyvä logistinen regressio koskee tuomitsemisprosessin aiempaa vaihetta. Keinänen on kiinnostunut siitä, mitkä yksilöominaisuudet johtavat jo toimeenpannun yhdyskuntapalvelun keskeytymiseen, kun tässä lausuntoanalyysissä ollaan kiinnostuneita siitä, mitkä ominaisuudet puolestaan johtavat kielteisen seuraamusselvityslausunnon saamiseen.²⁵⁵

Yhdyskuntaseuraamusten lausunto- ja keskeyttämisanalyysin rakenne on seuraava. Ensin käydään läpi yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuslausuntojen määrän kehitystä vuosina 2011–2018. Tämän jälkeen selvitetään yhdyskuntapalvelun keskeyttämismääriä ja keskeyttämisen syitä vuosina 2009–2018. Lopuksi analyysin päättää logistinen regressioanalyysi yhdyskuntapalvelun seuraamusselvityksen kielteisen lausunnon saamiseen vaikuttavista taustatekijöistä.²⁵⁶

7.2 Aineiston haasteet

Yhdyskuntapalvelun sekä valvontarangaistuksen lausuntoanalyysien sekä yhdyskuntapalvelun keskeyttämisanalyysin tutkimusaineistot on kerätty kokonaisuudessaan Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamuksia käsittelevästä tietokanta Tynnestä. Tyyne-tietokannasta pääsee käsiksi seuraamusselvitysten sisältöihin, mikä mahdollistaa laajojen yhdyskuntaseuraamusten määriä kuvaavien aineistojen muodostamisen lisäksi myös yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden yksityiskohtaisten taustamuuttujien kuvaamisen. Tätä mahdollisuutta onkin hyödynnetty jäljempänä löytyvässä logistisessa regressioanalyysissä, jossa tutkitaan yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden seuraamusselvityksiltä löytyvien taustamuuttujien vaikutuksia loppulausuntoon. Tyynen varjopuolena kuitenkin on, että sitä ei ensisijaisesti ole suunniteltu tutkimuskäyttöön, joten useiden peräkkäisten erilaisten hakujen tekeminen vaihtelevin hakuparametrein on hidasta ja työlästä.

Logistista regressioanalyysiä varten taustamuuttujat poimittiin Tynnestä löytyvistä seuraamusselvityksistä. Haasteeksi muodostui seuraamusselvitysten standardimallin puu-

²⁵⁵ Keinäsen mukaan ennustaminen on usein keskeistä kriminaalipoliittiselle päätöksenteolle. Myös yhdyskuntaseuraamuksia varten teetetyillä seuraamusselvityksillä pyritään eräällä tavalla ennustamaan tulevaisuutta, sillä niiden avulla yhdyskuntaseuraamustyöntekijä pyrkii arvioimaan henkilön mahdollisuuksia suorittaa seuraamus onnistuneesti loppuun. Tällaisesta ennustamisesta käytetään nimitystä clinical prediction. Clinical prediction-ennustamiselle tyypillistä on, että se perustuu päätöksentekijän omaan arvioon. Keinäsen mukaan on kuitenkin kolme syytä minkä vuoksi päätöksentekijän omiin kokemuksiin perustuvat arviot voivat olla ongelmallisia. Ensinnäkin henkilön arvioon perustuvat ennusteet ovat pohjimmiltaan subjektiivisia ammatillisia mielipiteitä ja siten alttiita virhearvioille. Toiseksi jokin päätöksentekijän arvion kannalta tärkeänä pitämä seikka ei välttämättä tilastollisesti tarkasteltuna ole lainkaan merkittävä. Kolmanneksi yhdenvertainen kohtelu on vaikeampi taata, kun perustelut, joihin päätökset nojaavat eivät ole ulkopuolisten tarkasteltavissa ja siten vertailukelpoisia.

²⁵⁶ Joka vuosi useampi sata keskeytynyttä yhdyskuntapalvelua muunnetaan ehdottomiksi vankeusrangaistuksiksi. Tämän vuoksi tilastollinen ennustaminen on tärkeä, joskin Suomessa tois-
taiseksi vähän käytetty, päätöksenteon apuväline. Tämän tyyppisestä ennustamisesta käytetään nimitystä actual prediction.

te, mikä on toisaalta osoitus yksilöllisyyden toteutumisesta, mutta hankaloittaa muut-
tujen etsimistä selvitysten sisältöjen ja logiikan poiketessa merkittävästi toisistaan.
Esimerkiksi mikäli seuraamusselvityksen loppulausunto on kielteinen syytetyn jättäessä
saapumatta yhdyskuntaseuraamustoimiston järjestämään tapaamiseen, ei asiakkaan
taustatietoja ole välttämättä lähdetty kartoittamaan lainkaan, sillä niillä ei ole katsottu
olevan enää olleen merkitystä selvityksen lopputuloksen kannalta. Tämän vuoksi logis-
tista regressioanalyysiä varten kerätty aineisto jäi monilta osin reikäiseksi. Varmuudella
selvityksistä voitiin löytää vain tieto sukupuoli-, ikä-, yhdyskuntaseuraamustoimisto- ja
epäilty rikos -muuttujista sekä siitä, oliko lausunto kielteinen vai puoltava. Esimerkiksi
koulutusta tai asumistilannetta koskevat muuttajat jäivät usein selvittämättä, jos ne eivät
olleet loppulausunnon kannalta oleellisia. Jotkin selvitykset jouduttiin jättämään koko-
naan tarkastelun ulkopuolelle puuttuvien tietojen vuoksi. Tilannetta hankaloitti entises-
tään se, että logistinen regressioanalyysi edellyttää suhteellisen ehjää aineistoa, jossa
olisi mahdollisimman vähän puuttuvia arvoja. Aineisto oli siis myös tältä osin haasteelli-
nen työstää.

Tyynen toimintalogiikkaan liittyy myös ominaisuuksia, jotka vääristävät jonkin verran
sieltä saatuja tietoja. Päättäneiksi merkittyjen yhdyskuntapalveluiden määrät muuttuvat
hieman ajan kuluessa, sillä esimerkiksi vankeudeksi muunnetut keskeytyneet yhdyskun-
tapalvelut merkitään päättäneiksi sen jälkeen, kun tuomioistuin on tehnyt muuttopää-
töksen. Tieto muuttopäätöksestä saapuu vaihtelevalla viiveellä yhdyskuntaseuraamus-
toimistoon, jonka jälkeen toimeenpaneva virkamies merkitsee päättymisen Tyyneen. Näin
ollen etenkin viimeisimpien vuosien kohdalla joitakin päättäneitä yhdyskuntapalveluita
saatetaan takautuvasti lisätä järjestelmään. Samoin onnistuneesti loppuun suoritetut
yhdyskuntapalvelut saattavat näkyä Tyyneessä kirjattuina "toimeenpanossa"-nimikkeellä
niin kauan, kunnes ne ehditään kirjata Tyyneen päättäneiksi. Esimerkiksi Rikosseuraa-
muslaitoksen tilastollisen vuosikirjan luvut kirjataan alkuvuodesta, jonka jälkeen käsit-
telyaika viiveestä johtuen joitain kymmeniä yhdyskuntapalveluita merkitään takautuvasti
päättäneiksi. Tilastokirjan tiedot ovat siis vuosittain joitain kymmeniä loppuunsaatettuja
yhdyskuntapalveluita vajaita. Virheen suuruus ei ole kuitenkaan kovin suuri, ja tilasto-
kirjan kohdalla se voidaan olettaa vuosittain suunnilleen samansuuruiseksi. Tämän tut-
kimusprojektin yhteydessä toteutettuun lausuntoanalyysin ne vaikuttavat vain lähinnä
vuoden 2018 kohdalla, kun tätä aiempien vuosien tiedot ovat erittäin todennäköisesti eh-
tineet jo päivittyä.²⁵⁷

Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustilastoinnin osata on hyvä huomata, että
yhdyskuntaseuraamuksia koskeva tilastointi on pääsääntöisesti koottu kaikista niistä sel-
vityksistä ja selvitysyhdistelmistä, joissa kulloinkin tarkasteltavana oleva seuraamus on
mukana. Siten esimerkiksi yhdyskuntapalvelu- tai valvontarangaistus selvitysmääriin on
laskettu mukaan myös ns. yhdistelmäselvitykset, joissa arvioidaan samalla selvityksellä
soveltuvuutta useampaan seuraamukseen. Yhdistelmäselvitykset voivat sisältää sovel-
tuvuusarvion samalla selvityksellä sekä yhdyskuntapalveluun että valvontarangaistuk-
seen tai nuoren seuraamusselvityslausunnon. Koska tämän lausuntoanalyysin huomio
on nimenomaan yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen valikoitumisen muu-
toksissa, on selkeyden nimissä huomio kiinnitetty ainoastaan niihin seuraamusselvityk-
siin, joissa arvioidaan soveltuvuutta pelkästään jompaankumpaan näistä seuraamuksista

²⁵⁷ Vuoden 2018 kohdallakin virheen suuruus ei pahimmillaankaan ole montaa loppuunsaatettua
yhdyskuntapalvelua, sillä tiedot on tarkistettu viimeksi 13.8.2019, eikä esimerkiksi alkuvuodesta,
kuten tilastokirjassa, jolloin takautuvasti tulevat tiedot on ehditty pääosin kirjaamaan.

omalla selvityksellään. Määristä, joihin on laskettu mukaan myös yhdistelmäselvitykset, ei voida nähdä onko henkilö todettu esimerkiksi soveltumattomaksi vain yhteen vai kaikkiin selvityksellä arvioitaviin seuraamuksiin. Siten yhdyskuntapalvelua ja valvontarangaistusta koskevien seuraamusselvitysten todellinen muutos ilmenee kaikkein selkeimmin Tyyne-tietokantaan kirjatusta "puhtaista" yhdyskuntapalvelu -tai valvontarangaistus selvityksistä, jotka sisältävät lausunnon soveltuvuudesta ainoastaan jompaankumpaan näistä seuraamuksista. Tästä syystä analyysin lausuntomäärät ovat jonkin verran pienemmät kuin Rikosseuraamuslaitoksen tilastollisen vuosikirjan tai yhdyskuntaseuraamusten vuositilastojen yhdyskuntapalvelu- ja valvontarangaistusmäärät, joissa ovat mukana siis myös yhdistelmäselvitykset.

Tyyne-tietokannasta haettuihin lausuntomääriin vaikuttaa myös alkuvuodesta 2016 pysäytetty tuhoamisautomaatiikka, joka poisti automaattisesti tiedot henkilöistä, joille ei ole kirjattu uusia merkintöjä tietokantaan viimeiseen kahteen vuoteen. Tällä tuhoamisautomaatiikalla haluttiin varmistaa, että jokainen rikoskokonaisuus arvioitaisiin omana selvityksenään ilman, että mahdolliset aiemmat lausunnot vaikuttaisivat yhdyskuntaseuraamustyöntekijän antamaan lausuntoon. Tämä vaikeutti yhdyskuntaseuraamusten tilastointia, joten tuhoamisautomaatiikka poistettiin käytöstä vuodesta 2016 eteenpäin. Tuhoamisautomaatiikka tekee kuitenkin tiedoista ennen vuotta 2014 epäluotettavampia kuin tämän jälkeen kirjatusta tiedoista, sillä ne koskevat ainoastaan henkilöitä, joista on tullut uusia merkintöjä myös myöhemmin järjestelmään, ja muiden asiakkaiden tiedot hävisivät järjestelmästä automaattisesti. Vuodesta 2014 eteenpäin tietokannasta löytyy sen sijaan tiedot kaikista yhdyskuntaseuraamusasiakkaita ilman tuhoamisautomaatiikan tekemää karsintaa. Tämän perusteella voidaan olettaa, että ennen vuotta 2014 olevat Tyyne-kirjaukset koskevatkin rikosaktiivisempaa otosta yhdyskuntaseuraamusasiakkaita kuin tämän jälkeen tulleet kirjaukset, koska näistä henkilöistä on tullut myöhemmin myös uusia merkintöjä, ja rikosuralta irtaantuneet henkilöt ovat järjestelmästä poistuneet. Lausuntoanalyysissä tämä on syytä ottaa huomioon vertailemalla lausuntomääriä myös kahdessa eri ryhmässä: 2011–2013 sekä 2014–2018. Tekemällä vertailuja näiden kahden ryhmän välillä voidaan havaita mahdolliset tuhoamisautomaatiikan aiheuttamat erot tämän rikosaktiivisemmaksi oletetun ryhmän sekä todellisia lausuntomääriä kuvaavan ryhmän välillä. Tämän lausuntoanalyysin määrät poikkeavat tässäkin suhteessa Rikosseuraamuslaitoksen tilastollisen vuosikirjan lausuntomääristä, sillä tuhoamisautomaatiikka ei vaikuta tilastollisen vuosikirjan lukuihin. Vuosikirjoihin ei haeta vuosittain kaikkien aiempien vuosien tietoja uudelleen vaan lisätään vain viimeisin vuosi aiempien jatkoksi. Siten tuhoamisautomaatiikka ei ole ehtinyt hävittämään tietoja ennen tilastointia. Tämä analyysi perustuu kirjoittamishetkellä Tyynestä löydettävissä oleviin tietoihin.

Tulevaisuutta ajatellen asiakastietorekisterit voitaisiin suunnitella paremmin myös tutkimuskäyttöä silmällä pitäen, johon varmasti tulevaisuudessa käyttöönotettava vankitietojärjestelmän ja Tyynen yhdistävä Roti-tietojärjestelmä tuokin helpotusta²⁵⁸. Tutkimustyön helpottaminen näkyy luonnollisestikin ajan myötä koko rikosseuraamusjärjestelmän kehityksen tehostumisena. Huomiota olisi syytä kiinnittää myös tilastoinnin yhdenmukaistamiseen. Tällä hetkellä tilastointi perustuu melko monimutkaisesti ymmärrettävään ja useammasta paikasta yhdisteltävään tietoon, joka johtaa siihen, että tilastointitavat voivat olla vaihtelevia. Lisäksi seuraamusselvitykset poikkeavat toisistaan täysin ymmärrettävistä syistä, sillä niissä arvioidaan yksilöllisten elämäntilanteiden vaikutusta seuraamuksen onnistuneeseen suorittamiseen, joita ei voida esittää jonkin standardimallin

²⁵⁸ Rikosseuraamuslaitos 27.6.2019 (www).

mukaisesti. Yksilölliset elämäntilanteet huomioivat selvitykset ovat varmasti seuraamuk-
sen luonne huomioon ottaen hyvä asia. Kuitenkin jonkinlainen yhdenmukaisuus seuraa-
musselvityksen sisällöissä takaisi yhdenvertaisen kohtelun, kun seuraamusselvitysten
sisällöistä olisi helposti luettavissa, että toimeenpanevien virkamiesten päätössäännöt
ovat samat. Lisäksi seuraamusselvityksiltä löytyvä tieto olisi helpommin muidenkin vi-
ranomaisten hyödynnettävissä, jos esitystapa olisi yhdenmukaisempi.

7.3 Yhdyskuntaseuraamusselvitysten lausuntoanalyysi

Taulukossa 11 tarkastellaan yhdyskuntapalvelua koskevien soveltuvuusarvioiden ko-
konaismääriä tarkastelujaksolla 2011–2018. Kaikkien yhdyskuntapalvelua koskevien
lausuntojen määrät ovat olleet laskussa tarkastelujaksolla. Vielä vuonna 2011 yhdys-
kuntapalvelua koskevia seuraamusselvityksiä tehtiin yhteensä 4 472 kappaletta, kun
vuonna 2018 määrä oli enää 3 363. Laskua oli tarkastelujakson aikana tapahtunut siis 25
prosenttia. Tältä osin yhdyskuntaseuraamusten käytön määrän yleinen lasku heijastuu
myös tehtyjen seuraamusselvitysten määrään. Puoltavia yhdyskuntapalvelun soveltu-
vuusarvioita tehtiin vuonna 2011 yhteensä 2 964 ja vuonna 2018 enää 2 274 eli puoltavien
lausuntojen määrä laski 23 prosenttia. Kielteisiä lausuntoja tehtiin vuonna 2011 yhteensä
473 kappaletta ja vuonna 2018 yhteensä 371 kappaletta, eli laskua oli tapahtunut 22 pro-
senttia. Vaikka tehtyjen soveltuvuusarvioitten yhteismäärät olivat laskussa, kielteisiä
lausuntoja annettiin suhteessa puoltaviin yhtä suuri osuus tarkastelujakson alussa kuin
lopussakin (16 prosenttia), joten lausuntomäärät ovat vähentyneet samassa suhteessa.

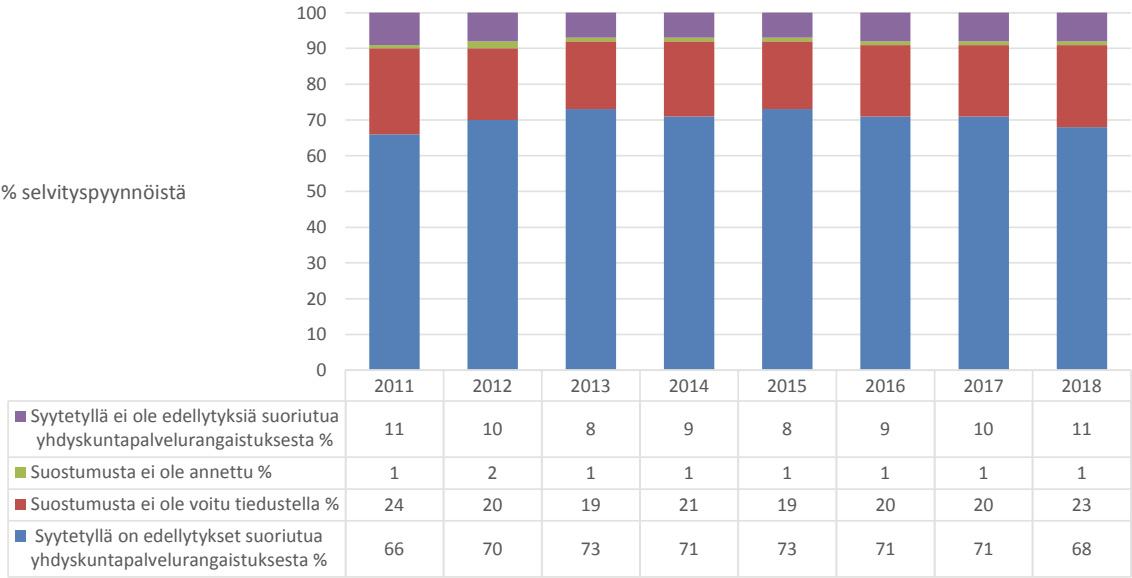
Taulukko 11 Yhdyskuntapalvelua koskevien seuraamusselvitysten lausuntomäärät. Läh-
de: Tytyne

Tehtyjä yhdyskunta- palvelulaus- untoja	Seuraamus- selvityksiä yhteensä	Syytetyllä on edellytykset suorittaa yhdyskuntapal- velurangaistuk- sesta	Syytetyllä ei ole edellytyk- siä suorittaa yhdyskunta- palvelurangaistuk- sesta	Kieltävien lau- suntojen suhde puoltaviin (prosenttiyks- ikköä)	Suostu- musta ei ole voitu tiedustella	Suostumus- ta ei ole annettu
2011	4472	2964	473	16	1063	58
2012	4318	3027	433	14	862	66
2013	3851	2793	326	12	736	52
2014	3567	2527	307	12	742	40
2015	3297	2406	261	11	630	40
2016	3303	2347	285	12	669	44
2017	3348	2364	334	14	686	38
2018	3363	2274	371	16	770	46

muutos %	-25	-23	-22	0	-28	-21
----------	-----	-----	-----	---	-----	-----

Kuviossa 60 on esitetty lausuntojakaumat eli lausuntotyyppien prosenttiosuudet kaikista annetuista yhdyskuntapalvelua koskevista lausunnoista. Lausuntojakaumastakin huomataan, että lausuntomäärien lasku on koskenut yhdyskuntapalvelussa suhteellisen tasaisesti kaikkia lausuntotyyppejä, vaikka pientä vaihtelua osuuksien välillä voidaan havaita. Selvästi eniten, noin 70 prosenttia kaikista tehdyistä lausunnoista on ollut puoltavia lausuntoja. Vuodesta 2015 alkaen puoltavat lausunnot ovat kuitenkin kääntyneet hieman laskuun, vuonna 2015 puoltavia lausuntojen osuus kaikista lausunnoista oli 73 prosenttia ja vuonna 2018 enää 68 prosenttia. Kielteisiä lausuntoja annetaan suhteellisen vakiintuneesti noin 10 prosenttia vuodessa kaikista tehdyistä lausunnoista. Samana vuonna 2015, kun puoltavat lausunnot ovat kääntyneet laskuun, on sitä vastoin kielteisten lausuntojen osuus lähtenyt hitaaseen kasvuun. Vuonna 2015 kielteisiä lausuntoja annettiin kahdeksan prosenttia kokonaismäärästä, kun vuonna 2018 jo 11 prosenttia. Kuitenkin tarkastelujakson aloitusvuonna 2011 annettiin yhtä suuri osuus kielteisiä päätöksiä kuin tarkastelujakson lopussa vuonna 2018, vaikka osuus pienikin vuosien välissä. Vuosittain noin 20 prosentille ei voida laatia lausuntoa, joka tarkoittaa käytännössä sitä, että henkilöä ei tavoiteta arvion tekemistä varten. Niiden asiakkaiden kohdalla, joita ei tavoiteta, kehitys on samanlainen kuin kielteisten lausunnon saaneidenkin kohdalla, eli tarkastelujakson keskellä osuus on ollut muutaman prosenttiyksikön pienempi, ja tarkastelujakson loppua kohden se on noussut takaisin suunnilleen samalle tasolle kuin aloitusvuonna. Tasaisesti noin yksi prosentti vuodessa ei anna suostumustaan yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle.

Yhdyskuntapalvelun seuraamusselvitykset 2011–2018

Kuvio 60 Yhdyskuntapalvelua koskevien seuraamusselvitysten lausuntojakauma. Lähde: Tyyne²⁵⁹

²⁵⁹ Kohdassa "suostumusta ei ole voitu tiedustella" tapausten osuus laskettu saapuneista seuraamusselvityspyynnöistä, joissa yhdyskuntapalveluun soveltuvuus on ollut selvitettävänä pelkääjän tai osana jotakin yhdyskuntaseuraamusselvityskombinaatiota.

Koska yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitaan melko vakiintuneesti tietyistä tyyppirikoksista, seuraavaksi tarkastellaan taulukossa 12 samalla aikavälillä 2011–2018 soveltuvuus-selvitysmäärien kehitystä niiden kuuden rikosnimikkeen sisällä, jotka muodostavat 80 prosenttia yhdyskuntapalveluun johtavista rikoksista. Nämä rikosnimikkeet ovat törkeä rattijuopumus, rattijuopumus, pahoinpitely, petos, varkaus ja huumausainerikos.

Rikosnimikkeittäin tarkasteltuna törkeästä rattijuopumuksesta epäillyistä asiakkaista tehdyt yhdyskuntapalvelusselvitykset muodostavat suurimman ryhmän, mutta määrät ovat olleet laskussa koko tarkastelujakson. Törkeän rattijuopumuksen yhdyskuntapalvelulausuntojen määrät laskivat tarkastelujaksolla puoltavissa päätöksissä 32 prosenttia ja kielteisissä 53 prosenttia. Kielteisten suhde puoltaviin lausuntoihin oli samana aikana laskenut kolme prosenttiyksikköä eli törkeiden rattijuopumusten lausuntojakauma on muuttunut hieman puoltavammaksi.

Pahoinpitelyistä tehdyt seuraamusselvitykset ovat olleet myös selvässä laskussa. Pahoinpitelyistä tehdyt seuraamusselvitykset muodostavat silti edelleen toiseksi isoimman ryhmän rikosnimikkeittäin tarkasteltuna. Puoltavien pahoinpitelyselvitysten määrät ovat laskeneet tarkastelujaksolla 21 prosenttia ja kielteiset 19 prosenttia. Kielteisten ja puoltavien suhde on pysynyt samana tarkastelujakson alussa ja lopussa, joten lausuntolinja ei ole sinänsä muuttunut, vaikka suhdeluvussa on esiintynyt tarkastelujakson aikana myös vaihtelua.

Selvästi erottuva ryhmä on rattijuopumuksista tehdyt seuraamusselvitykset, joissa kehitys on ollut päinvastainen törkeisiin rattijuopumuksiin nähden. Rattijuopumuksista tehtyjen puoltavien seuraamusselvitysten määrä on noussut tarkastelujakson aikana 61 prosenttia ja kielteisten 93 prosenttia. Kielteisten suhde samana aikana puoltaviin on kasvanut seitsemän prosenttiyksikköä, joka tarkoittaa, että rattijuopumuslausuntojen linja on muuttunut kielteisemmäksi. Viranomaistietoon tulleiden rattijuopumusten tapauksissa alkoholirattijuopumusten määrät ovat vähentyneet 2010-luvulla, samaan aikaan huumausainerattijuopumusten ja sekakäyttörattijuopumusten määrät ovat lisääntyneet. Tutkimusta varten toteutetuissa viranomaishaastatteluissakin nousi usein esiin näkemys, että huumausainerattijuopumukset tuomitaan usein tavallisina rattijuopumuksina etenkin, jos siihen ei liity liikenneturvallisuuden vaarantamista teon törkeyden osoittamiseen liittyvien haasteiden vuoksi.²⁶⁰ Tästä syystä huumausainerattijuopumusten lisääntyminen näkyy rattijuopumusten kasvaneina määrinä, mutta kehityksellä ei ole vaikutusta törkeään rattijuopumukseen syyllistyneiden määrään.

Toinen kasvussa ollut ryhmä ovat epäillyistä petoksista tehdyt seuraamusselvitykset. Puoltavien lausuntojen määrät kasvoivat 49 prosenttia ja kielteisten 41 prosenttia tarkastelujaksolla. Kielteisten ja puoltavien suhde on pysynyt kutakuinkin samana, kielteisten laskettua vain yhden prosenttiyksikön suhteessa puoltaviin tarkastelujakson aikana.

Varkauksista tehdyt seuraamusselvitykset ovat sitä vastoin olleet laskussa. Puoltavien lausuntojen määrä on laskenut tarkastelujaksolla 28 prosenttia ja kielteisten 17 prosenttia. Kielteisten lausuntojen suhde puoltaviin on kasvanut viisi prosenttiyksikköä eli lausuntolinja on muuttunut tarkastelujakson aikana kielteisemmäksi varkausrikoksista tehdyissä seuraamusselvityslausunnoissa.

²⁶⁰ Rikos- ja pakkokeinotilasto, Tilastokeskus 2019.

Huumausainerikoksista epäillyistä tehdyissä seuraamusselvityksissä on tapahtunut myös merkittävä kasvu. Sama kehitys heijastui myös huumerattijuopumusten kasvuun, joka näkyi kasvaneina rattijuopumusselvitysmäärinä. Huumausainerikoksista tehty puoltavat yhdyskuntapalvelulausunnot ovat lisääntyneet tarkastelujaksolla 63 prosenttia ja kielteiset 39 prosenttia. Kielteisten lausuntojen suhde on laskenut puoltaviin verrattuna seitsemän prosenttiyksikköä, joka tarkoittaisi sitä, että lausuntojen linja olisi muuttunut tarkastelujakson aikana huumerikoksista epäiltyjen kohdalla puoltavammaksi.

Taulukko 12 Yhdyskuntapalvelua koskevien seuraamusselvitysten määrät rikosnimikkeittäin. Lähde: Tyyne

Törkeä rattijuopumus	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	muutos
Puoltava	1153	1153	1121	933	908	821	802	786	-32 %
Kielteinen	106	87	113	64	46	51	39	50	-53 %
Suhde	9	7	10	7	5	6	5	6	-3% yks
Rattijuopumus	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	muutos
Puoltava	106	118	111	122	141	159	153	171	61 %
Kielteinen	40	45	30	27	43	39	55	77	93 %
Suhde	38	38	27	22	30	25	36	45	+7% yks
Pahoinkipity	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	muutos
Puoltava	456	530	561	448	387	426	391	361	-21 %
Kielteinen	63	83	51	49	52	43	54	51	-19 %
Suhde	14	16	9	11	13	10	14	14	0% yks
Petos	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	muutos
Puoltava	85	109	104	112	134	132	151	127	+49 %
Kielteinen	17	20	17	15	11	14	21	24	+41 %
Suhde	20	18	16	13	8	11	14	19	-1% yks
Varkaus	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	muutos
Puoltava	212	212	228	188	188	179	192	153	-27,83 %
Kielteinen	76	77	61	64	34	56	82	63	-17,11%

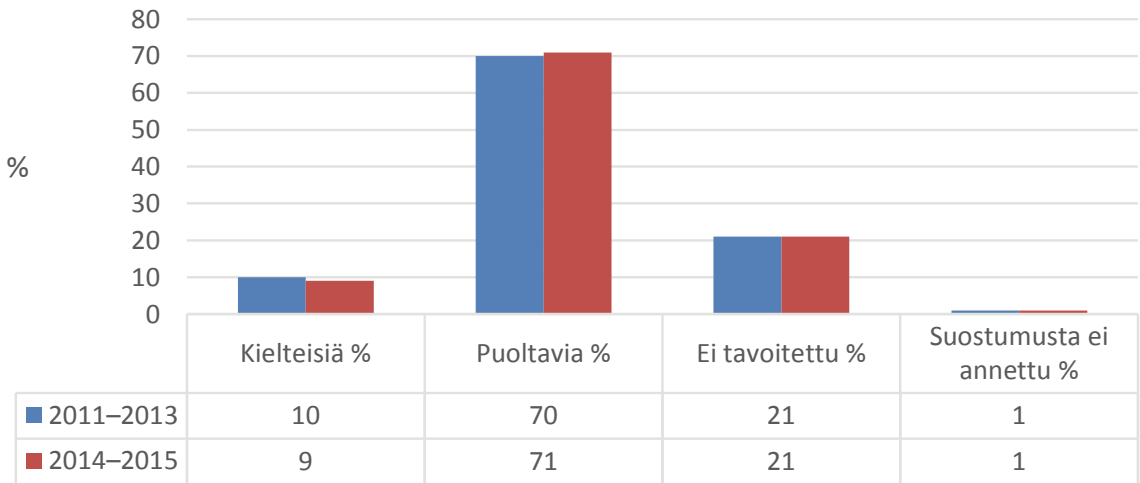
Suhde	36	36	27	34	18	31	43	41	+5% yks
Huumausai- nerikos	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	muutos
Puoltava	134	165	142	163	174	233	225	219	+63%
Kielteinen	61	53	58	53	34	49	56	85	39 %
Suhde	46	32	41	33	20	21	25	39	-7% yks

7.4 Yhdyskuntapalveluselvitysten lausuntojakaumien keskiarvojen vertailu 2011–2013 ja 2014–2018

Kuviossa 61 seuraamuselvitykset on jaettu kahteen ryhmään 2011–2013 sekä 2014–2018. Ensimmäisestä ryhmästä Tyyne-tietokannan tuhoamisautomaattikka on poistanut sellaisten ihmisten tiedot, joilta ei ollut tullut tietokantaan uusia merkintöjä kahteen vuoteen, joten lähtöoletuksena oli, että se koostuu rikosaktiivisemmista henkilöistä kuin vuosien 2014–2018 ryhmä, jolloin tuhoamisautomaattikka oli kytketty pois päältä. Näiden kahden ryhmän seuraamuselvitysjakauksen keskiarvoja vertailemalla voidaan kuitenkin huomata, että ryhmät eivät juuri poikkea toisistaan seuraamuselvitysten loppulausuntojen osalta. Molemmissa ryhmissä tavoittamattomia asiakkaita oli keskimäärin 21 prosenttia kaikista tehdyistä seuraamuselvityksistä ja asiakkaita, jotka eivät olleet antaneet suostumustaan yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle oli yksi prosentti. Vuosien 2011–2013 ryhmässä kieltävän lausunnon saaneita oli keskimäärin yksi prosentti enemmän kuin vuosien 2014–2018 ryhmässä ja sitä vastoin yksi prosentti vähemmän puoltavan lausunnon saaneita, mutta käytännössä erot ryhmien välillä jäivät hyvin marginaalisiksi. Oletamus siitä, että vuosien 2011–2013 ryhmä koostuisi vuosien 2014–2018 rikosaktiivisemmasta asiakaskunnasta, ei pidä paikkaansa tämän aineiston perusteella.

Yhdyskuntapalvelu tuomitaan ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta, joten se asetetaan portaittain ankaroituvassa seuraamusjärjestelmässä rangaistusasteikon ankarimpaan päähän. Tästä johtuen yhdyskuntapalvelun tullessa harkittavaksi ovat syytetyt usein jo melko pitkällä rikosuralla ja yhdyskuntapalvelun asiakaskunta muodostuu pääosin rikosaktiivisista henkilöistä koostuvaksi.

Yhdyskuntapalvelun seuraamusselvitysten lausunnot

Kuvio 61 Yhdyskuntapalvelua koskevien seuraamusselvitysten lausuntojakaumien keskiarvot 2011–2013 ja 2014–2015. Lähde: Tyne²⁶¹

Yhdyskuntapalvelun käytön vähentyminen heijastuu myös vähentyneisiin yhdyskuntapalveluselvitysmääriin. Lausuntojen linja on muuttunut törkeiden rattijuopumusten kohdalla puoltavammaksi samaan aikaan, kun niistä tehtyjen selvitysten määrä on vähentynyt. Rattijuopumuksista tehtyjen selvitysten lausuntolinja on puolestaan muuttunut kielteisemmäksi samaan aikaan, kun selvitysmäärät ovat lisääntyneet. Törkeän rattijuopumuksen ja rattijuopumuksen lausuntolinjan erisuuntaiset kehitykset ovatkin parista syystä mielenkiintoisia. Rattijuopumuslausuntojen kielteisemmäksi muuttunut linja voisi olla yhteydessä tämän asiakaskunnan pahentuneisiin huumausaineongelmiin, sillä vi-ranomaistietoon tulleen rikollisuuden kehityksestä voidaan havaita, että kasvava osa rattijuopumuksista on huumausainerattijuopumuksia. Kuitenkin huumausainelausuntojen linja on muuttunut tätä vastoin puoltavammaksi, joka aiempaa vastoin viestisi ennem-minkin huumeongelmia kohtaan kasvaneesta toleranssista seuraamusselvitysvaiheessa. Koska rattijuopumus on annettujen yhdyskuntapalvelulausuntojen määrällä mitattuna voimakkaimmin kasvanut rikosnimikeryhmä, tulevaisuudessa yhdyskuntaseuraamuksiin ohjautumisen tehostamiseksi voisikin olla syytä kiinnittää huomiota, miksi tämän ryhmän kohdalla lausuntolinja on muuttunut kielteisemmäksi ja voisiko esimerkiksi tukitoimia kohdentaa tälle ryhmälle tehokkaammin.²⁶²

²⁶¹ Kohdassa "ei tavoitettu" tapausten osuus laskettu saapuneista seuraamusselvityspyynnöistä, joissa yhdyskuntapalveluun soveltuvuus on ollut selvittävänä pelkästään tai osana jotakin yhdyskuntaseuraamusselvityskombinaatiota.

²⁶² Tyynen "tuhoamisautomaattikka" ei ainakaan kahden tuhoamisautomaattikan sulkemisajankohdan perusteella muodostetun ryhmän lausuntojakaumien keskiarvojen perusteella vaikuta siihen, että Tyynen asiakastiedot koskisivat ennen vuotta 2014 keskimäärin rikosaktiivisempia asiakkaita. Yhdyskuntapalvelu ehdottoman vankeuden sijasta tuomittavana rangaistuksena sijoittuu portait-tain ankaroituvan seuraamusjärjestelmän ankarimpaan päähän, joten on melko todennäköistä, että kyse on tuhoamisautomaattikasta riippumatta suhteellisen rikosaktiivisista yksilöistä.

7.5 Valvontarangaistusselvitysten lausuntoanalyysi

Valvontarangaistus otettiin Suomessa käyttöön 1.11.2011. Koska käyttöönottovuosi oli selvästi vajaa, on kyseisenä vuonna annettu lausuntoja valvontarangaistukseen soveltumisesta reilusti vähemmän kuin myöhempinä vuosina. Siksi vertailut on tehty perustuen vain täysiin vuosiin 2012–2018 totuudenmukaisemman kuvan saamiseksi. Taulukossa 13 löytyy kuitenkin myös vuoden 2011 tehtyjen valvontarangaistusselvitysten määrät, mutta vertailuissa niitä ei ole huomioitu. Myös vuosi 2012 oli tehtyjen valvontarangaistusselvitysten määrällä mitattuna melko poikkeuksellinen, yhteensä 733 selvitystä, verrattuna tämän jälkeisiin vuosiin, jonka jälkeen kokonaismäärät ovat olleet merkittävästi pienemmät. Vuosi 2012 oli valvontarangaistuksen käytön ensimmäinen täysi vuosi, jonka vuoksi se on valittu tarkastelujakson aloitusvuodeksi.

Tarkastelujaksolla 2012–2018 kaikkien tehtyjen valvontarangaistusselvitysten määrä on vähentynyt 42 prosenttia. Vuonna 2012 tehtiin 733 valvontarangaistusselvitystä, kun taas vuonna 2018 enää 428. Lausuntojen linja on muuttunut selvästi puoltavammaksi, sillä koko tarkastelujaksolla kielteisten lausuntojen määrät ovat vähentyneet 64 prosenttia ja puoltavien ainoastaan 11 prosenttia. Kielteisten lausuntojen suhde puoltaviin on puolestaan vähentynyt 87 prosenttiyksikköä, joten lausuntojen linja on suhteellisesti tarkasteltuna muuttunut selvästi puoltavammaksi. Niiden asiakkaiden määrä, joita ei tavoitettu seuraamusselvityksen tekemistä varten, on vähentynyt 62 prosenttia ja seuraamukseen tuomitsemisesta kieltäytyvien asiakkaiden määrä 58 prosenttia. Muutokset ovat verrattain suuria, mutta niihin vaikuttaa varmasti osaltaan seuraamusjärjestelmän sopeutuminen kokonaan uuteen seuraamusvaihtoehtoon, joka näyttäytyy suurina vuosien välisinä eroina verrattuna samalla tarkastelujaksolla jo vakiintuneeseen yhdyskuntapalveluun.

Taulukko 13 Valvontarangaistusta koskevien seuraamusselvitysten lausuntomäärät. Lähde: Tyyne

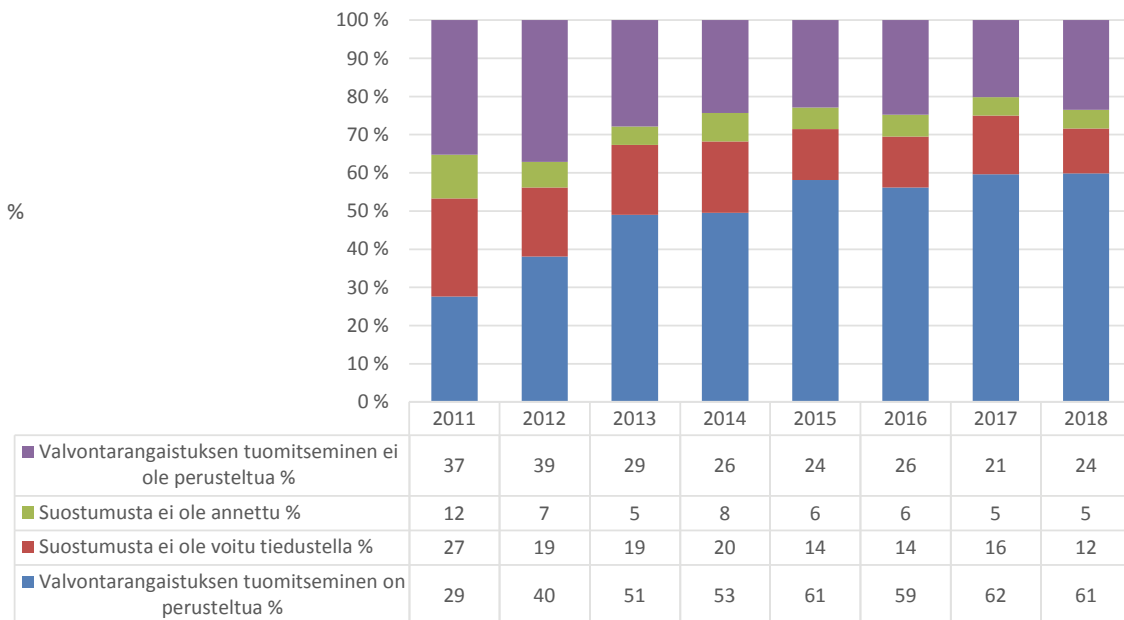
vuosi	Tehdyt valvontarangaistusselvitykset yhteensä	Valvontarangaistuksen tuomitseminen ei ole perusteltua	Valvontarangaistuksen tuomitseminen on perusteltua	Kieltävien suhde puoltaviin	Suostumusta ei ole voitu tiedustella	Suostumusta ei ole annettu
2011	52	19	15	127	14	6
2012	733	287	294	98	137	52
2013	545	160	278	58	104	28
2014	534	137	282	49	105	42
2015	498	119	302	39	69	31
2016	512	131	300	44	72	30
2017	438	91	271	34	69	20
2018	428	104	261	40	52	22

muutos % (2012–2018)	-42	-64	-11	-87 (prosent- tiyksikköä)	-62	-58
-------------------------	-----	-----	-----	------------------------------	-----	-----

Samat valvontarangaistusselvityksien lausuntoja koskevat muutokset voidaan nähdä selvemmin kuviosta 61, jossa on esitetty valvontarangaistusselvitysten lausuntojakaumaa vuosina 2011–2018. Myös vajaa käyttöönottovuosi 2011 on otettu mukaan kuvaan, sillä siinä ei esitetä kokonaismääriä vaan lausuntojen osuuksia vuoden kokonaismäärästä, jolloin käyttöönottovuoden vähäinen lausuntomäärä ei vääristä vuosien välistä vertailua. Kuviosta 61 voidaan nähdä, että puoltavat lausunnot ovat kasvattaneet osuuttaan koko tarkastelujakson ajan siten, että vuonna 2011 ne muodostivat 29 prosenttia kaikista tehdyistä valvontarangaistuslausunnoista, vuonna 2018 jo 61 prosenttia. Samaan aikaan kielteisten lausuntojen määrä on pudonnut 37 prosentista 24 prosenttiin kaikista tehdyistä lausunnoista. Myös asiakkaiden, joita ei tavoiteta, sekä seuraamukseen tuomitsemisesta kieltäytyvien osuudet ovat pienentyneet sitä mukaa kuin puoltavien lausuntojen osuus on kasvanut.

Yhdyskuntapalvelua koskeviin seuraamusselvityksiin verrattuna huomionarvoista valvontarangaistusselvityksissä on se, että valvontarangaistuksessa puoltavien lausuntojen osuus oli vuosittain pienempi kaikista lausunnoista kuin yhdyskuntapalveluselvitysten tapauksissa. Valvontarangaistuksen haastavuus seuraamuksena ja siihen liittyvät useat reunaehdot päihitteettömyysvaatimuksineen sekä toimivelvoitteineen ilmenivät näin olleen myös pienempänä puoltavien lausuntojen osuuksina. Valvontarangaistus edellyttää luonnollisesti myös rangaistuksen suorittamiseen soveltuvan asunnon, joka myös osaltaan pudottaa osan potentiaalisista asiakkaista pois seuraamuksen piiristä. Valvontarangaistuksissa kielteisten lausuntojen sekä seuraamuksesta kieltäytyvien osuus on sitä vastoin selvästi suurempi kuin yhdyskuntapalvelua koskevissa seuraamusselvityksissä. Mielenkiintoinen havainto on myös se, että jostain syystä valvontarangaistusselvityksiin saapuvia asiakkaita tavoitetaan selvästi paremmin kuin yhdyskuntapalveluasiakkaita. Esimerkiksi vuonna 2018 suostumusta valvontarangaistukseen ei voitu tiedustella 12 prosentilta kaikista valvontarangaistusasiakkaista, kun samana vuonna suostumusta yhdyskuntapalveluun ei voitu tiedustella 23 prosentilta kaikista yhdyskuntapalveluasiakkaista.

Valvontarangaistuksen soveltuvuusselvitykset 2011–2018

Kuvio 62 Valvontarangaistusta koskevien seuraamusselvitysten jakauma. Lähde: Tyyne ²⁶³

Taulukossa 14 on niistä seitsemästä rikosnimikkeestä tehtyjen valvontarangaistusselvityksien määrät, jotka muodostavat yli 80 prosenttia valvontarangaistukseen johtavista rikoksista. Nämä rikosnimikkeet ovat törkeä rattijuopumus, siviilipalveluksesta kieltäytyminen, pahoinpitely, rattijuopumus, asevelvollisuudesta kieltäytyminen, törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen sekä varkaus. Myös tästä taulukosta on jätetty vajaa käyttöönottovuosi 2011 pois, jolloin valvontarangaistusselvityksiä tehtiin yhteensä vain 52. Suurien muutosprosenttien kohdalla on taulukossa syytä kiinnittää huomiota valvontarangaistuksen tapauksessa myös tehtyjen selvitysten suhteellisen pieneen määrään, mikä tekee suhteellisen pienistäkin määrällisistä muutoksista muutosprosentteina esitettyä suuria.

Rikosnimikkeittäin tarkasteltuna valvontarangaistusselvityksen taustalla on yleisimmin törkeä rattijuopumus, aivan kuten yhdyskuntapalvelua koskevissa seuraamusselvityksissäkin. Samalla tavalla yhdyskuntapalvelulausuntojen kehitystä mukaillen valvontarangaistusselvitysten määrät epäillyistä törkeistä rattijuopumuksista ovat olleet laskussa koko tarkastelujakson 2012–2018. Puoltavat lausunnot laskivat tarkastelujaksolla 38 prosenttia ja kielteiset 83 prosenttia. Kielteisiä lausuntoja tehdään 56 prosenttiyksikköä vähemmän suhteessa puoltaviin kuin tarkastelujakson alussa, joten valvontarangaistuksen koko käytön ajan puoltavammaksi käynyt linja näkyy törkeiden rattijuopumusten kohdalla selvästi. Myös yhdyskuntapalveluselvitykset törkeän rattijuopumuksen kohdalla olivat muuttuneet tarkastelujakson aikana puoltavammiksi.

²⁶³ Kohdassa "suostumusta ei ole voitu tiedustella" tapausten osuus laskettu saapuneista seuraamusselvityspyynnöistä, joissa yhdyskuntapalveluun soveltuvuus on ollut selvittävänä pelkääntään tai osana jotakin yhdyskuntaseuraamusselvityskombinaatiota.

Puoltavien siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tehtyjen valvontarangaistuslausunnot ovat kasvaneet 2012–2018 aikana 86 prosenttia ja kielteiset sitä vastoin samalla aikavälillä laskeneet 33 prosenttia.

Valvontarangaistusselvitysten yleisesti puoltavammaksi muuttunut linja koskee myös siviilipalveluksesta kieltäytymistä, sillä kielteisiä lausuntoja tehdään 13 prosenttiyksikköä vähemmän suhteessa puoltaviin kuin tarkastelujakson alussa.

Epäillyistä pahoinpitelyistä tehtyjen puoltavien lausuntojen määrä on laskenut tarkastelujaksolla 31 prosenttia ja kielteisten 88 prosenttia. Kehityksen suunta on siis ollut sama kuin yhdyskuntapalveluselvitystenkin lausunnoissa. Lausuntojen linja on pahoinpitelyjen kohdalla muuttunut selvästi puoltavammaksi, sillä kielteisten suhde puoltaviin on laskenut 102 prosenttiyksikköä.

Epäillyistä rattijuopumuksista tehtyjen puoltavien valvontarangaistusselvityksien määrät ovat nousseet tarkastelujaksolla seitsemän prosenttia ja kielteiset laskeneet 39 prosenttia. Kielteisten suhde puoltaviin on laskenut samana aikana 39 prosenttiyksikköä, joten puoltavia lausuntoja annetaan myös rattijuopumustapauksissa aiempaa useammin. Yhdyskuntapalveluselvitysten kohdalla lausuntolinja oli muuttunut sitä vastoin kielteisemmäksi.

Asevelvollisuudesta kieltäytymisen vuoksi tehtyjen valvontarangaistusselvitysten määrät ovat olleet koko tarkastelujakson niin pienet, että niiden tarkastelu muutosprosentteina olisi harhaanjohtavaa. Tarkastelujakson alussa vuonna 2012 puoltavia lausuntoja annettiin yksi ja kielteisiä ei ainuttakaan, ja tarkastelujakson lopussa vuonna 2018 puoltavia lausuntoja annettiin kolme ja kielteisiä yksi kappale. Näin ollen lausuntolinja on periaatteessa kielteisempi kuin tarkastelujakson alussa, mutta käytännössä näin pienien lausuntomäärien muutosten vertailu on turhaa.

Törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta tehtyjen puoltavien valvontarangaistuslausuntojen määrät ovat laskeneet 55 prosenttia samaan aikaan kun kielteisten lausuntojen määrät ovat laskeneet 75 prosenttia. Lausuntojen linja on törkeän liikenneturvallisuuden vaarantamisenkin tapauksessa muuttunut puoltavammaksi, sillä kielteisten suhde puoltaviin lausuntoihin on laskenut 33 prosenttiyksikköä.

Varkauksista tehtyjen puoltavien valvontarangaistuslausuntojen määrä on laskenut 67 prosenttia ja kielteisten 93 prosenttia. Lausunnot ovat muuttuneet huomattavasti puoltavammiksi myös epäiltyjen varkauksien kohdalla, sillä tarkastelujaksolla kielteisten lausuntojen määrä suhteessa puoltaviin on laskenut 147 prosenttiyksikköä.

Taulukko 14 Valvontarangaistusselvitysten määrät rikosnimikkeittäin. Lähde: Tyyne

Törkeä rattijuopumus	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	muutos
Puoltava	115	95	78	102	102	91	71	-38 %
Kielteinen	89	52	38	33	22	19	15	-83 %

Suhde	77	55	49	32	22	21	21	-56% yks.
Siviilipalveluksesta kieltäytyminen	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	muutos
Puoltava	14	30	34	28	22	22	26	86 %
Kielteinen	3	2	1	1	0	0	2	-33 %
Suhde	21	7	3	4	0	0	8	-13% yks
Pahoinpitely	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	muutos
Puoltava	35	41	27	25	22	25	24	-31 %
Kielteinen	43	20	22	13	7	7	5	-88 %
Suhde	123	49	81	52	32	28	21	-102% yks.
Rattijuopumus	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	muutos
Puoltava	15	19	17	23	23	12	16	7 %
Kielteinen	18	11	8	12	13	10	11	-39 %
Suhde	120	58	47	52	57	83	69	-51% yks.
Asevelvollisuudesta kieltäytyminen	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	muutos
Puoltava	1	4	11	15	4	8	3	200 %
Kielteinen	0	1	1	0	1	0	1	-
Suhde	0	25	9	0	25	0	33	+33% yks
Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	muutos
Puoltava	11	10	11	14	6	9	5	-55 %
Kielteinen	8	6	6	8	8	5	2	-75 %
Suhde	73	60	55	57	133	56	40	-33% yks
Varkaus	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	muutos
Puoltava	21	18	18	26	21	9	7	-67 %

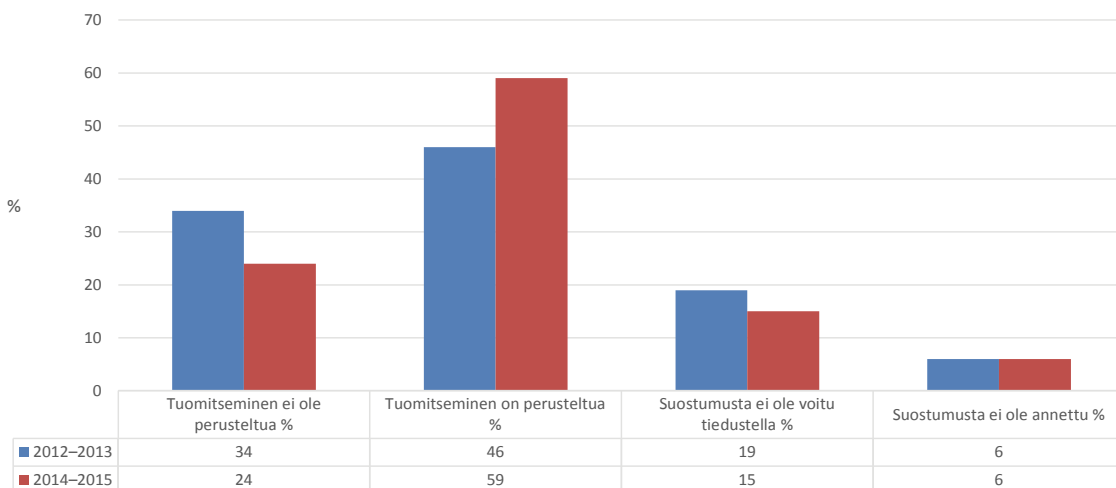
Kielteinen	40	20	13	18	8	6	3	-93 %
Suhde	190	111	72	69	38	67	43	-147% yks

7.6 Valvontarangaistusselvitysten lausuntojakaumien keskiarvojen vertailu 2012–2013 ja 2014–2018

Kuviossa 4 valvontarangaistusselvitysten vuosittaisten lausuntojakaumien keskiarvot on jaettu kahteen ryhmään, vuodet 2012–2013 sekä 2014–2018 sen perusteella, minä vuosina Tyyne-tietokannan tuhoamisautomaattikka on ollut kytkettynä päälle. Yhdyskuntapalveluselvitysten kohdalla oletamus ensimmäisen ryhmän koostumisesta rikosaktiivisemmasta asiakaskunnasta ei pitänyt keskiarvoja tarkastelemalla paikkaansa, mutta valvontarangaistusselvitysten kohdalla kahden ryhmän väliset erot tulivat esiin. 2012–2013 ryhmässä, josta tuhoamisautomaattikka oli poistanut sellaisten asiakkaiden tiedot, joista ei ollut tullut viimeiseen kahteen vuoteen uusia merkintöjä, saatiin keskimäärin 10 prosenttiyksikköä useammin kielteisiä lausuntoja kuin 2014–2018 ryhmässä. Sitä vastoin puoltavia lausuntoja saatiin keskimäärin 13 prosenttiyksikköä vähemmän. Eroja havaittiin myös tavoittamattomien asiakkaiden kohdalla, joita oli keskimäärin 19 prosenttia 2012–2013 ryhmässä ja vain 15 prosenttia 2013–2018 ryhmässä. Valvontarangaistuksesta kieltäytymisessä ryhmien välillä ei ollut eroja.

Lausuntojakaumien keskiarvot sinänsä tukivat olettamusta siitä, että tuhoamisautomaattikan hävittäessä tiedot rikosuransa päättäneiden osalta vuoden 2012–2013 ryhmä koostui rikosaktiivisemmista asiakkaista kuin vuoden 2014–2018 ryhmä. Tähän on kuitenkin syytä suhtautua suurella varauksella, sillä samat erot ryhmien välillä eivät olleet havaittavissa yhdyskuntapalveluselvitysten lausuntojakaumien keskiarvoissa, vaikka sama tietojenpoistamislogiikka oli pätenyt myös niihin. Lisäksi valvontarangaistusselvitysten lausunnot olivat olleet valvontarangaistuksen käytön aloitusvuosina selvästi kielteisempiä kuin myöhempinä vuosina, jolloin lausuntolinja on muuttunut merkittävästi puoltavammaksi. Siksi onkin todennäköistä, että valvontarangaistuksen lausuntojakaumien keskiarvojen vertailuissa havaittiin nimenomaan valvontarangaistuslausuntojen yleinen muutos puoltavampaan suuntaan kuin erot kahden ryhmän rikosaktiivisuuden välillä.

Valvontarangaistuksen seuraamusselvityksen lausunnot 2011–2018

Kuvio 63 Valvontarangaistusselvitysten lausuntojakaumien keskiarvot 2012–2013 ja 2014–2018. Lähde: Tyyne²⁶⁴

Kokonaisuutena valvontarangaistusselvitysten kokonaismäärät ovat olleet käyttöönottovuotta 2011 lukuun ottamatta laskussa. Lausuntojakaumien sisällä on tapahtunut suuresti vaihtelua. Puoltavien lausuntojen osuus oli merkittävästi suurempi kuin valvontarangaistuksen alkuvuosina, kielteisten määrä sitä vastoin reilusti pienempi. Yhdyskuntapalvelun lausuntojakaumaan verrattuna puoltavien valvontarangaistuslausuntojen osuus oli pienempi ja kielteisten puolestaan suurempi. Seuraamuksesta kieltäytyvien osuus oli myös yhdyskuntapalvelua suurempi. Nämä erot viestivät todennäköisesti valvontarangaistuksen ankarammasta luonteesta ja tiukemmista vaatimuksista yhdyskuntapalveluun verrattuna (tiukempi päihdekontrolli, sitovammat aikataulut, seuraamukseen soveltuva asunto, samassa asunnossa olevien suostumus).

Valvontarangaistusasiakkaita tavoitettiin selvästi yhdyskuntapalveluasiakkaita paremmin. Todennäköisesti parempi tavoitettavuus liittyy lähinnä valvontarangaistukseen liittyvään veloitteeseen seuraamuksen suorittamiseen soveltuvasta asunnosta. Valvontarangaistusasiakkailta oli tiedossa ja voimassa oleva osoite, joista asiakkaat oli mahdollista tavoittaa. Yhdyskuntapalveluasiakkaiden kohdalla tämä ei ollut läheskään aina mikään itsestäänselvyys, minkä vuoksi asiakkaiden tavoittaminen oli huomattavasti hankalampaa. Voidaan myös olettaa, että vakituisen osoitteen omaavilla henkilöillä oli keskimäärin vähemmän muitakin elämänhallintaongelmia, joten valvontarangaistukseen todennäköisesti valikoitui asumisveloitteen vuoksi helpommin tavoitettavissa olevia asiakkaita.

Rikoslajeittain tarkasteltuna valvontarangaistuslausuntoja koskevat samat suuret linjat kuin yhdyskuntapalvelulausuntoja koskevaa kehitystäkin joitain poikkeuksia lukuun ottamatta. Törkeään rattijuopumukseen syyllistyminen johtaa edelleen tyypillisimmin

²⁶⁴ Kohdassa "suostumusta ei ole voitu tiedustella" tapausten osuus laskettu saapuneista seuraamusselvityspyynnöistä, joissa valvontarangaistukseen soveltuvuus on ollut selvitettävänä pelkääntään tai osana jotakin yhdyskuntaseuraamusselvityskombinaatiota.

valvontarangaistuslausuntoon, mutta määrät ovat vähentyneet ja perusmuotoisista ratti-juopumuksista syytettyjen lausuntojen määrät kasvaneet. Yleinen puoltavammaksi käynyt lausuntolinja näkyy myös jokaisen tarkastellun rikosnimikkeen kohdalla (asevelvollisuudesta kieltäytymistä lukuun ottamatta, jossa lausuntomäärät jäivät kuitenkin hyvin pieniksi). Vuosien 2012–2013 sekä 2014–2018 valvontarangaistuksen lausuntojakaumien keskiarvoja vertailemalla vuosien 2012–2013 ryhmä vaikuttaisi rikosaktiivisemmalta kuin myöhempien vuosien ryhmä. Vuosina 2012–2013 ryhmällä on enemmän kielteisiä lausuntoja ja vähemmän puoltavia. Tämä tukisi olettamusta siitä, että Tyyne-tietokannan tuhoamisautomaattiikka olisi jättänyt jäljelle vain rikosaktiivisemmän asiakaskunnan tiedot. Samat erot eivät kuitenkaan olleet nähtävissä vertailuissa yhdyskuntapalveluasiakkaiden kohdalla, joihin kuitenkin täsmälleen sama tuhoamisautomaattiikka vaikuttaa. Lisäksi valvontarangaistuslausuntojen yleinen linja on muuttunut aloitusvuosien jälkeen reilusti puoltavammaksi, joten onkin paljon todennäköisempää, että vertailuissa näkyy vain valvontarangaistuksen lausuntojakauman kehitys eikä erot asiakkaiden rikosaktiivisuudessa.

7.7 Yhdyskuntapalvelun keskeyttämisanalyysi

Taulukossa 15 on tarkastelujaksolla 2009–2018 kaikkien toimeenpantavaksi tulneiden, loppuun suoritettujen sekä vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden määrät. Toimeenpantaviksi tulleet yhdyskuntapalvelut poikkeavat aiemmin yhdyskuntapalveluselvitysten lausuntoanalyysissä esitetyistä yhdyskuntapalveluiden lausuntomääristä siten, että toimeenpantavaksi tulleet ovat jo lainvoimaisen yhdyskuntapalvelutuomion saaneita, ja yhdyskuntapalvelulausuntojen määrä kuvaa Rikosseuraamuslaitoksen tekemien soveltuvuusarvioiden määrää ennen kuin tapaukset ovat edenneet tuomioistuimeen asti. Vuonna 2009 yhdyskuntapalveluita tuli toimeenpantavaksi yhteensä 3 068, joista loppuun suoritettiin 2 486 ja vankeudeksi muunnettiin 565. Vankeudeksi muunnettuja oli suhteessa loppuun suoritettuihin 23 prosenttia. Vuonna 2018 toimeenpantavaksi tulleet yhdyskuntapalveluita oli yhteensä enää 1 997 eli laskua vuoteen 2009 verrattuna oli 35 prosenttia. Loppuun suoritettiin 1 288 yhdyskuntapalvelua eli laskua oli tapahtunut 48 prosenttia ja vankeudeksi muunnettiin 386 yhdyskuntapalvelua eli laskua oli tapahtunut 32 prosenttia. Sen sijaan vankeudeksi muunnettujen suhde loppuun suoritettuihin oli noussut seitsemän prosenttiyksikköä. Vaikka kaikkien toimeenpantavaksi tulneiden yhdyskuntapalveluiden kokonaismäärä on tarkastelujaksolla vähentynyt, vankeudeksi muunnettujen määrät ovat laskeneet suhteellisesti vähemmän kuin loppuun suoritettujen yhdyskuntapalveluiden määrät.

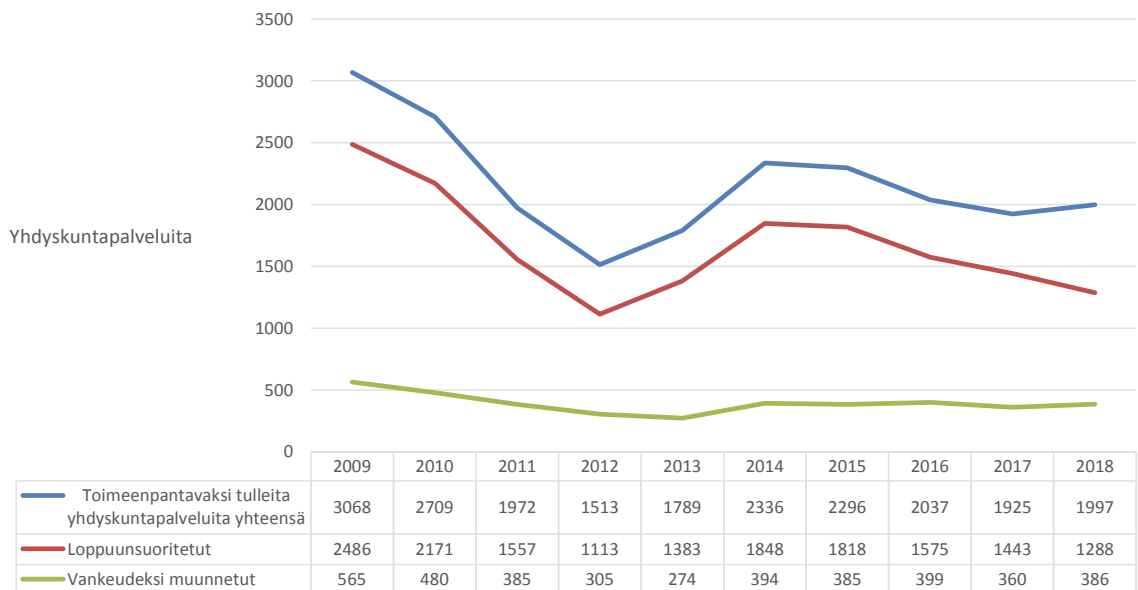
Taulukko 15 Toimeenpantavaksi tulleet, loppuun suoritettu ja vankeudeksi muunnetut yhdyskuntapalvelut 2009–2018 Lähde: Tyyne

vuosi	Toimeenpantavaksi tulleet yhdyskuntapalveluita yhteensä	Loppuun suoritettut	Vankeudeksi muunnetut	Keskeytettyjen suhde loppuun suoritettuihin
2009	3068	2486	565	23
2010	2709	2171	480	22

2011	1972	1557	385	25
2012	1513	1113	305	27
2013	1789	1383	274	20
2014	2336	1848	394	21
2015	2296	1818	385	21
2016	2037	1575	399	25
2017	1925	1443	360	25
2018	1997	1288	386	30
muutos (%)	-35	-48	-32	+7% yks.

Samankaltainen vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden hitaampi lasku verrattuna kokonaismääriin voidaan nähdä havainnollisemmin kuviossa 64. Sekä toimeenpantavaksi tulleiden että loppuun suoritettujen yhdyskuntapalveluiden kehitys on vuoden 2014 jälkeen ollut laskusuhdanteinen samaan aikaan, kun vankeudeksi muunnettujen kehitys on pysynyt suhteellisen tasaisena.

Yhdyskuntapalveluiden suorittaminen

Kuvio 64 Toimeenpantavaksi tulleet, loppuun suoritettut ja vankeudeksi muunnetut yhdyskuntapalvelut 2009–2018. Lähde: Tyyne

Seuraavaksi tarkastellaan vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden muunto-syitä vuosina 2009–2018. Taulukossa 16 on esitetty vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden muuntosyiden määrät ja kuviossa 65 niiden jakaumat. Poissaolo ilman hyväksyttävää perustetta oli pitkään yleisin syy yhdyskuntapalvelun vankeudeksi muun-nolle, mutta sen osuus kaikista muunnoista on pienentynyt. Vuonna 2009 poissaolot il-man hyväksyttävää perustetta kattoivat 41 prosenttia kaikista vankeudeksi muunnetuista yhdyskuntapalveluista. Vuonna 2018 samasta syystä vankeudeksi muunnettiin enää 22 prosenttia kaikista kyseisen vuoden muunnoista. Yleisimmäksi muunnon syyksi on-kin vuodesta 2017 asti noussut päihytyneisyys yhdyskuntapalvelun aikana. Päihytyneisyys muunnon syynä kattoi vuonna 2009 vain kahdeksan prosenttia kaikista muunnoista, kun vuonna 2018 osuus oli jo 22 prosenttia, joka on sama, kuin poissaoloilla ilman hyväksyttä-vää perustettakin. Määrällisesti päihytyneisyyden vuoksi muunnettiin kuitenkin vain kaksi yhdyskuntapalvelua enemmän vuonna 2018 kuin perusteettoman poissaolon. Samaan aikaan kun perusteettomien poissaolojen vuoksi vankeudeksi muunnettujen yhdyskunta-palveluiden määrät ovat vähentyneet 64 prosenttia, ovat päihytyneisyyden vuoksi muun-netut lisääntyneet 91 prosenttia.

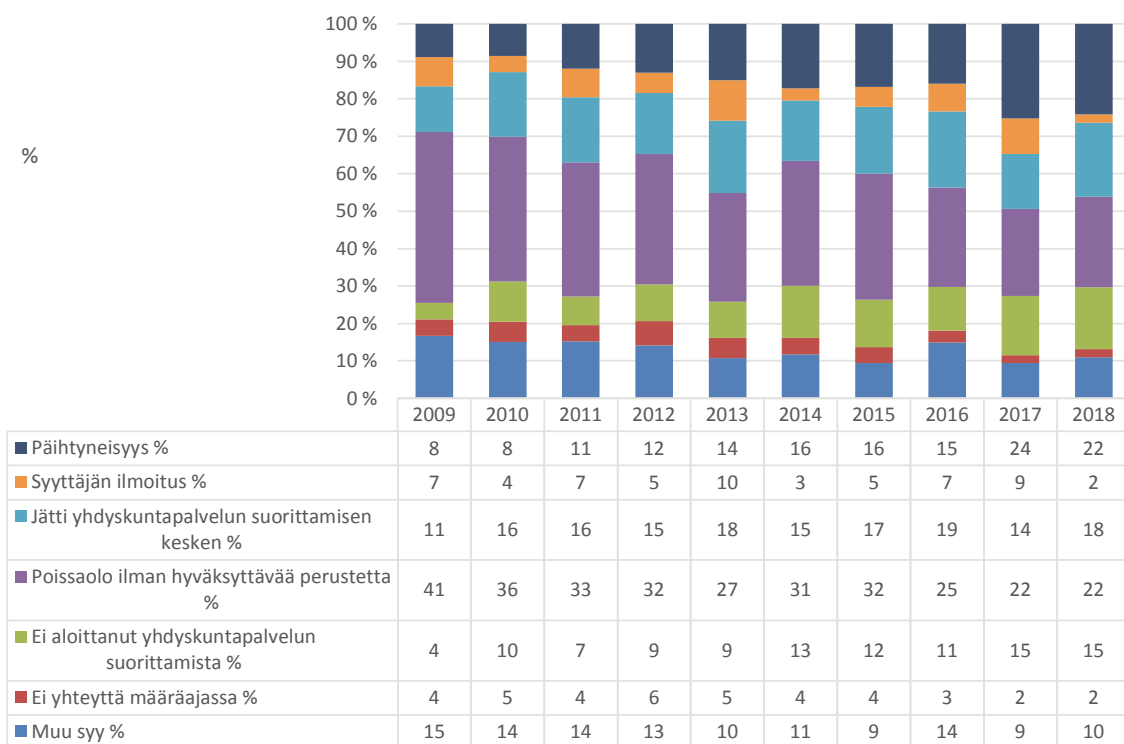
Suurin muutos yhdyskuntapalvelun vankeudeksi muunnon syissä oli tapahtunut toi-meenpantavaksi tulleissa yhdyskuntapalveluissa, joiden suorittamista ei ollut aloitet-tu. Niiden määrät olivat kasvaneet tarkastelujaksolla 167 prosenttia. Aivan yleisimpien muuntosyiden joukkoon päihytyneisyyden ja luvattoman poissaolon rinnalle aloittamatta jättämiset eivät kuitenkaan vielä nousseet, sillä ne kattoivat vain 15 prosenttia kaikista vuoden 2018 muunnoista. Muita suurimpia muutoksia tarkastelujaksolla oli tapahtunut vankeudeksi muunnetuissa yhdyskuntapalveluissa, joiden muuntosyyt ovat syyttäjän il-moitus (-76 prosenttia), ei yhteydenottoa määrääjässä (-65 prosenttia) sekä muu syy, joka kattoi siis kaikki sellaiset palvelusrikkomukset, jotka eivät yksiselitteisesti lukeutuneet tarkemmin määriteltujen syiden alle (-53 prosenttia).

Taulukko 16 Vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden muuntosyiden määrät.
Lähde: Tytyne

vuosi	Päihty-neisyys	Syyttäjän ilmoitus	Jätti yhdyskun-tapalvelun suorittami-sen kesken	Poissaolo ilman hyväk-syttävää perustetta	Ei aloittanut yhdyskun-tapalvelun suoritta-mista	Ei yhtey-denottoa määrää-ajassa	Muu syy
2009	45	37	62	233	21	23	86
2010	36	21	78	171	50	25	69
2011	44	27	61	128	27	17	52
2012	38	15	45	99	27	18	40
2013	39	27	49	73	24	15	27
2014	63	12	59	124	53	14	42

2015	61	20	65	122	47	16	35
2016	59	27	77	98	42	10	55
2017	86	33	50	80	54	7	32
2018	86	9	68	84	56	8	40
muutos (%)	91	-76	10	-64	167	-65	-53

Yhdyskuntapalvelun keskeytymissyöt 2009–2018

Kuvio 65 Vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden keskeytymissyiden jakautuminen.
Lähde: Tyyne

7.8 Vankeudeksi muunnettuihin yhdyskuntapalveluihin johtaneet rikosnimikkeet

Taulukossa 17 näkyy keskeytettyihin yhdyskuntapalveluihin johtaneiden rikosnimikkeiden määrät. Rikosnimikkeet ovat siis samat, jotka muodostavat 80 prosenttia yhdyskuntapalveluihin johtavista rikoksista eli törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, rattijuopumus, petos, varkaus ja huumausainerikos. Edellä osoitettu rattijuopumustuomioiden kehitys

heijastuu myös niiden vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden määrän kasvuun, joiden taustarikos on ollut rattijuopumus tai sen törkeä tekemuoto. Vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalvelutuomioiden, joihin johtanut rikos on törkeä rattijuopumus, määrät ovat laskeneet 55 prosenttia. Sitä vastoin vankeudeksi muunnettujen, rattijuopumustaustaisten yhdyskuntapalveluiden määrä on kasvanut peräti 125 prosenttia. Törkeiden rattijuopumusten määrän lasku ja rattijuopumusten määrän kasvu oli selvästi nähtävissä myös yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen lausuntoanalyysissä aiemmin.

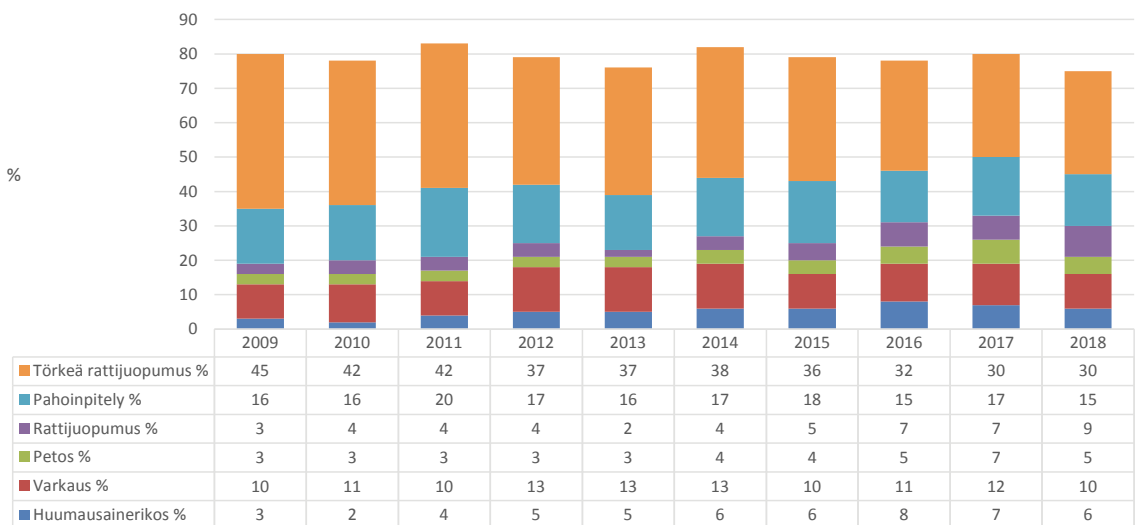
Yhdyskuntapalveluihin johtaneiden rikosnimikkeiden määrien muutokset heijastuvat myös muihin vankeudeksi muunnettuihin yhdyskuntapalveluihin johtaneisiin rikosnimikkeisiin. Tarkastelujaksolla vankeudeksi muunnetut yhdyskuntapalvelut, joihin johtanut rikos on ollut pahoinpitely tai varkaus, ovat vähentyneet (molemmat 36 prosenttia) ja sellaiset, joiden taustarikos on petos tai huumausainerikos ovat lisääntyneet (33 prosenttia ja 16 prosenttia).

Taulukko 17 Vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden määrät rikosnimikkeittäin 2009–2018. Lähde: Tyyne

vuosi	Päihtyneisyys	Syyttäjän ilmoitus	Jätti yhdyskuntapalvelun suorittamisen kesken	Poissaolo ilman hyväksyttävää perustetta	Ei aloittanut yhdyskuntapalvelun suorittamista	Ei yhteydenottoa määräajassa	Muu syy
2009	45	37	62	233	21	23	86
2010	36	21	78	171	50	25	69
2011	44	27	61	128	27	17	52
2012	38	15	45	99	27	18	40
2013	39	27	49	73	24	15	27
2014	63	12	59	124	53	14	42
2015	61	20	65	122	47	16	35
2016	59	27	77	98	42	10	55
2017	86	33	50	80	54	7	32
2018	86	9	68	84	56	8	40
muutos (%)	91	-76	10	-64	167	-65	-53

Vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden, joiden taustarikos oli törkeä rattijuopumus, osuus kaikista vankeudeksi muunnetuista yhdyskuntapalveluista on laskenut 15 prosenttiyksikköä tarkastelujaksolla. Vuonna 2009 ne kattoivat 45 prosenttia kaikista vankeudeksi muunnetuista yhdyskuntapalveluista, kun vuonna 2018 niiden osuus oli enää 30 prosenttia. Samaan aikaan sellaisten vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden, joiden taustarikos on rattijuopumus, osuus kaikista muunnetuista yhdyskuntapalveluista on kolminkertaistunut kolmesta prosentista yhdeksään prosenttiin. Varkauksien osuus on pysynyt samankokoisena tarkastelujakson alussa ja lopussa (10 %), vaikka pientä vaihtelua osuuden koossa onkin ollut tarkastelujakson aikana. Vankeudeksi muunnettujen osuus, joiden taustarikoksena on pahoinpitely, on laskenut vain yhden prosentin 16:sta prosentista 15 prosenttiin. Sen sijaan vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden, joiden taustarikos on huumausainerikos, määrä on kaksinkertaistunut kolmesta kuuteen prosenttiin. Petosten osuus on kasvanut kolmesta viiteen prosenttiin.

Muunnettujen yhdyskuntapalveluiden rikosprofiilit 2009–2018

Kuvio 66 Ehdottomaksi vankeudeksi muunnettuun yhdyskuntapalveluun johtaneiden rikosnimikkeiden osuudet kaikista vankeudeksi muunnetuista yhdyskuntapalveluista. Lähde: Tyyne

Kokonaisuutena yhdyskuntapalvelun käyttömäärän vähentyminen heijastuu myös vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden määrään. Toimeenpantavaksi tulleet yhdyskuntapalvelut olivat vähentyneet 35 prosenttia ja vankeudeksi muunnetut yhdyskuntapalvelut 32 prosenttia vuodesta 2009, joten vankeudeksi muunnetut ovat vähentyneet melko samassa suhteessa toimeenpantavaksi tulleiden yhdyskuntapalveluiden kanssa.

Päihtyneisyys palveluksessa vankeudeksi muunnon syynä on kasvanut merkittävästi ja ohittanut aiemmin pitkään yleisimpänä syynä olleen perusteettoman poissaolon. Asiakkaiden päihdeongelmien muuttuminen vakavammiksi on noussut tutkimuksen aikana useassa yhteydessä esille. Huumausainerikos vankeudeksi muunnetun yhdyskuntapalvelun taustarikoksena sekä huumarattijuopumusten kasvu viittaavat osaltaan siihen, että yhdyskuntapalveluasiakkaiden päihdeongelmien laatu on muuttumassa enemmän huumausaineisiin liittyväksi.

Törkeä rattijuopumus on edelleen yleisin taustarikos vankeudeksi muunnetuissa yhdyskuntapalveluissa, mutta niiden määrä on jatkuvasti vähentynyt. Perusmuotoinen rattijuopumus on taas lisääntynyt myös vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalvelujen taustarikoksena. Muita yleisestikin yhdyskuntaseuraamusten käytössä havaittavia muutoksia rikosnimikkeittäin tarkasteltuna ovat pahoinpitelyjen ja varkauksien vähentyminen sekä petosten lisääntyminen myös muunnettujen yhdyskuntapalveluiden taustarikoksina. Huumausainerikosten määrä on kasvanut vain hieman, mutta niiden suhteellinen osuus kaikista vankeudeksi muunnetuista yhdyskuntapalveluista on kaksinkertaistunut kaikkien vankeudeksi muunnettujen yhdyskuntapalveluiden kokonaismäärän laskiessa. Nämä muutokset rikosnimikkeiden sisällä ovat havaittavissa kaikissa yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanon vaiheissa. Samat kehityskulut ovat nähtävissä esimerkiksi myös yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen lausuntoanalyysissä sekä muutoksissa yhdyskuntapalvelutuomioon johtaneissa rikosnimikkeissä.

Keskeyttäjien ja keskeyttämisperusteiden tarkempi tuntemus auttaa ohjaamaan toimintaa tehokkaammaksi rikosseuraamusjärjestelmän sekä yhdyskuntapalveluasiakkaiden itsensä kannalta. Jos tiedämme aikaisempaa tarkemmin, mistä rikoslajista syyllistyneet keskeyttävät todennäköisimmin ja mistä syystä yhdyskuntapalveluita keskeytetään, osataan toimintaa ohjata jo soveltuvuuden arviointivaiheessa paremmin. Yhdyskuntapalvelun keskeyttämistä tutkinut Keinänen muistuttaa kuitenkin, että minkäänlaiset empiiriset ennustemallit eivät korvaa Rikosseuraamuslaitoksen työntekijän tekemää kokonaisarviota vaan ne voivat olla vain päätöksen tekemisen apuväline. Siten johonkin riskiryhmään kuulumisen ei tule tarkoittaa automaattista kielteistä lausuntoa soveltuvuusselvityksessä, vaan sen tulee ohjata toimintaa onnistuneen palvelun loppuun suorittamisen tueksi. Korkeamman riskin asiakkaille voidaan esimerkiksi ohjata intensiivisempiä tukitoimia, kun taas matalan riskitason asiakkaat voitaisiin sijoittaa palvelupaikkoihin, jossa valvonnan tarve ei ole niin suurta.²⁶⁵

7.9 Logistinen regressioanalyysi kielteiseen soveltuvuusarviointiin johtavista tekijöistä

Tässä tapauksessa kiinnostuksen kohteena oleva ilmiö on yhdyskuntapalvelun seuraamusselvityksen loppulausunnon tulos, ja sitä pyritään selittämään yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden taustatekijöillä. Nämä taustatekijät koottiin Tyyne-tietokannasta löytyvien seuraamusselvitysten tekstiosioista, joissa yhdyskuntaseuraamustyöntekijä on kuvannut seuraamuksen suorittamiseen vaikuttavia tekijöitä asiakkaan elämässä. Näistä tiedoista koostettiin logistisessa regressioanalyysissä käytetyt muuttujat. Myös tässä tutkimuksessa yhdyskuntapalveluasiakkaiden taustamuuttujat on jaettu staattisiin ja dynaamisiin muuttujiin sen perusteella, ovatko ne yksilöiden pysyviä ominaisuuksia vai ominaisuuksia, joihin pystytään vaikuttamaan. Staattiset muuttujat ovat esimerkiksi henkilön ikä, sukupuoli ja rikoshistoria, joita ei pystytä enää esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen toimintaohjelmien avulla muuttamaan. Dynaamisia tekijöitä ovat esimerkiksi asunnottomuus, työttömyys ja päihdeongelmat. Dynaamisten tekijöiden sisällyttäminen ennustemalleihin auttaa kohdentamaan toimia juuri sellaisiin tekijöihin, joihin pystytään

²⁶⁵ Keinänen 2007, s. 40. Tutkimuksessa ei ole ollut mahdollista erotella sitä, miten paljon yhdyskuntapalvelua on ehditty suorittaa ennen muuntoa, vaan keskeytyminen tarkoittaa keskeytymistä missä hyvänsä yhdyskuntapalvelun vaiheessa.

vaikuttamaan mahdollisimman tehokkaasti. On syytä myös erotella kriminogeeniset ja ei-kriminogeeniset muuttujat. Vain jotkin tekijät lisäävät yksilön rikosalttiutta, kun taas toisilla tekijöillä ei samanlaista vaikutusta ole. Jos dynaamiset kriminogeeniset taustatekijät yksilön elämässä selvitetään, ja toimenpide ohjelman vaikutus tähän riskiin tunnetaan, pystytään ennustemalleilla kohdennetuilla tukitoimilla vaikuttamaan suoraan yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden rikosalttiuteen ja palvelun onnistuneeseen suorittamiseen.²⁶⁶

7.10 Logistinen regressioanalyysi

Logistisella regressioanalyysillä ennustetaan todennäköisyyksiä silloin, kun selitettävä muuttuja on dikotominen eli voi saada vain kaksi arvoa. Tässä analyysissä oltiin kiinnostuneita kielteiseen seuraamusselvityksen loppulausuntoon vaikuttavista yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden taustatekijöistä. Tulokset siis kertovat, onko selittävillä muuttujilla vaikutusta tutkittavan ilmiön todennäköisyyteen ja kuinka suurella vaikutuksella. Selitettävä muuttuja mittaa sitä, saako henkilö yhdyskuntapalvelun seuraamusselvityksestä kielteisen loppulausunnon vai ei. Tyynestä satunnaisotoksella valituista 359 yhdyskuntapalvelua koskevalta seuraamusselvitykseltä etsittiin tietoa yhteensä 36 taustamuuttujasta, joiden vaikutuksesta selitettävään muuttujaan oltiin kiinnostuneita. Mukana on sekä henkilöiden pysyviä ominaisuuksia kuvaavia staattisia muuttujia sekä dynaamisia muuttujia, joihin pystytään kohdennetuin toimenpitein vaikuttamaan. Kiinnostuksen kohteena olevat taustamuuttujat on esitetty alla olevassa taulukossa. Ikä- ja yhdyskuntaseuramustoimisto-muuttujia lukuun ottamatta kaikki muuttujat olivat dikotomisia 1/0-muuttujia. Logistinen regressioanalyysi ei siis edellytä selittävien muuttujien olevan dikotomisista, vain selitettävän muuttujan.

Taulukko 18 Logistisen regressioanalyysin selittävät muuttujat

Sukupuoli
Ikä
Työssä
Työtön
Opiskelija
Eläkkeellä
Palkkatulo
Sosiaalietuudet
Peruskoulu
Keskiaste
Korkeakoulu
Väestötietorekisterin mukainen osoite

²⁶⁶ Keinänen 2007, s. 5–6.

Asunto
Tuettu asuminen
Hoitokoti
Asunnoton
Asuinpaikan haastavuus yhdyskuntapalvelun suorittamiselle
Sosiaaliset suhteet
Rikolliseen elämäntapaan kiinnittävät sosiaaliset suhteet
Järjestäytynyt rikollisuus
Fyysinen sairaus
Mielenterveysongelmat
Alkoholi
Huumeet
Päihtymyksen syy tuntematon
Liikennejuopumus
Henkeen ja terveyteen kohdistunut rikos
Omaisuusrikos
Huumausainerikos
Aiempi yhdyskuntapalvelu
Aiempi keskeytynyt yhdyskuntapalvelu
Aiempi ehdoton tuomio
Aiempi ehdollinen tuomio
Aiempi rikosrekisterimerkintä
Välinpitämättömyys selvitystä kohtaan
Yhdyskuntaseuraamustoimisto

Ensin mallista pudotettiin muuttujista järjestäytynyt rikollisuus sekä rikolliseen elämäntapaan kiinnittävät sosiaaliset suhteet pois, sillä näissä oli liikaa puuttuvia arvoja. Sen jälkeen askeltavalla menetelmällä tutkittiin aineistosta, mitkä muuttujat selittivät tutkitavaa ilmiötä eli kielteisen lausunnon saamista. Askeltavassa menetelmässä SPSS-tilasto-ohjelma etsii merkittävimmät selittäjät kaikkien muuttujien joukosta. SPSS:n askelluksista käytettiin eteenpäin askeltavaa *Forward*-menetelmää, jossa ohjelma ottaa malliin joka kierroksella yhden selittävän muuttujan mukaan, kunnes malli on valmis eikä selitysaste enää parane. Logistinen regressio suoritettiin aineistolle tällä menetelmällä kolme kertaa.

Case Processing Summary

Unweighted Casesa		N	Percent
Selected Cases	Included in Analysis	126	35,1
	Missing Cases	233	64,9
	Total	359	100,0
Unselected Cases		0	,0
Total		359	100,0

a. If weight is in effect, see classification table for the total number of cases.

Variables in the Equation

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)t
Step 1 ^a Palkkatulo(1)	-1,511	,268	31,777	1	,000	,221
Step 2 ^b Palkkatulo(1)	-4,446	1,010	19,387	1	,000	,012
Huumeet(1)	4,688	1,043	20,187	1	,000	108,595
Step 3 ^c Opiskelija(1)	-19,176	4232,043	,000	1	,996	,000
Palkkatulo(1)	-3,055	1,097	7,756	1	,005	,047
Huumeet(1)	22,312	4232,043	,000	1	996	4895567043,975
Step 4 ^d Opiskelija(1)	-37,370	4723,562	,000	1	,994	,000
Palkkatulo(1)	-18,834	3059,075	,000	1	,995	,000
Huumeet(1)	37,370	4723,562	,000	1	,994	16971321524737854,000
Välinpitämättömyys selvitystä kohtaan(1)	19,607	3059,075	,000	1	,995	327527938,360
Step 5 ^e Opiskelija(1)	-37,339	4375,639	,000	1	,993	,000
Palkkatulo(1)	-18,164	2871,556	,000	1	,995	,000
Väestötietorekisterin mukainen osoite(1)	-20,591	5805,886	,000	1	,997	,000
Huumeet(1)	37,339	4375,639	,000	1	,993	16448542226548958,000
Välinpitämättömyys selvitystä kohtaan(1)	20,036	2871,556	,000	1	,994	502995737,645

Step 6f	Opiskelija(1)	-68,942	6147,040	,000	1	,991	,000
	Palkkatulo(1)	-31,079	3349,059	,000	1	,993	,000
	Väestötietorekisterin mukainen osoite(1)	-21,272	5769,621	,000	1	,997	,000
	Huumeet(1)	50,839	4582,480	,000	1	,991	11999528872262861000000,000
	Päihtymyksen syy tuntematon(1)	18,102	2365,516	,000	1	,994	72743720,901
	Välinpitämättömyys selvitystä kohtaan(1)	33,644	3349,059	,000	1	,992	408859734036499,800

- a. Variable(s) entered on step 1: Palkkatulo.
- b. Variable(s) entered on step 2: Huumeet.
- c. Variable(s) entered on step 3: Opiskelija.
- d. Variable(s) entered on step 4: Välinpitämättömyys selvitystä kohtaan.
- e. Variable(s) entered on step 5: Väestötietorekisterin mukainen osoite.
- f. Variable(s) entered on step 6: Päihtymyksen syy tuntematon.

Askeltavan menetelmän viimeisellä eli kuudennella askeleella (step 6) mukana muuttujista olivat opiskeleminen, palkkatulo, väestörekisterin mukainen osoite, huumeet, päihtymys tuntemattomasta syystä sekä välinpitämättömyys seuraamuselvityksen tekemistä kohtaan. Ainoastaan 35% kaikista 359 havainnosta tuli tällä ensimmäisellä kierroksella näillä muuttujilla malliin mukaan, joten nämä muuttujat otetaan mukaan jatkotarkasteluun, jotta malliin saataisiin enemmän havaintoja mukaan. Suoritettiin toinen iteraatio-kierros eli logistinen regressio Forward-askellusmenetelmällä, tällä kertaa ainoastaan edellä mainituilla kuudella ensimmäisellä kierroksella nousseella muuttujalla.

Case Processing Summary

Unweighted Casesa		N	Percent
Selected Cases	Included in Analysis	263	73,3
	Missing Cases	96	26,7
	Total	359	100,0
Unselected Cases		0	,0
Total		359	100,0

- a. If weight is in effect, see classification table for the total number of cases.

Variables in the Equation

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)t
Step 1 ^a Palkkatulo(1)	-1,266	,171	54,978	1	,000	,282
Step 2 ^b Palkkatulo(1)	-3,712	,508	53,405	1	,000	,024
Huumeet(1)	4,273	,546	61,249	1	,000	71,754
Step 3 ^c Palkkatulo(1)	-2,338	,588	15,809	1	,000	,097
Huumeet(1)	5,375	,773	48,322	1	,000	215,907
Opiskelija(1)	-2,498	,784	10,140	1	,001	,082
Step 4 ^d Palkkatulo(1)	-3,025	,749	16,292	1	,000	,049
Huumeet(1)	5,695	,840	45,933	1	,000	297,288
Opiskelija(1)	-4,896	1,009	23,539	1	,000	,007
Välinpitämättömyys selvitystä kohtaan(1)	3,301	,811	16,557	1	,000	27,132
Step 5 ^e Palkkatulo(1)	-2,746	,782	12,339	1	,000	,064
Huumeet(1)	6,023	,875	47,384	1	,000	412,892
Opiskelija(1)	-5,518	1,086	25,834	1	,000	,004
Väestötietorekisterin mukainen osoite(1)	-3,468	,994	12,166	1	,000	,031
Välinpitämättömyys selvitystä kohtaan(1)	4,055	,901	20,246	1	,000	57,689

a. Variable(s) entered on step 1: Palkkatulo.

b. Variable(s) entered on step 2: Huumeet.

c. Variable(s) entered on step 3: Opiskelija.

d. Variable(s) entered on step 4: Välinpitämättömyys selvitystä kohtaan.

e. Variable(s) entered on step 5: Väestötietorekisterin mukainen osoite.

Toisen iteraatiokierroksen tuloksena malliin valikoitui jo 73 prosenttia kaikista 359 havainnosta eli merkittävästi isompi osa kuin ensimmäisen kierroksen 35 prosenttia ja suurin osa koko aineistosta. Lisäksi tuntematon päihtymyksen syy tippui selittävimpien muuttujien joukosta pois jättäen jäljelle opiskelemisen, palkkatulot, väestörekisterin mukaisen osoitteen, huumausaineiden käytön sekä välinpitämättömyyden seuraamusselvityksen tekemistä kohtaan.

Classification Table^a

			Predicted		Percentage
			puoltava	puoltava	
Observed			kielteinen	puoltava	Correct
Step 1	puoltava	kielteinen	156	11	93,4
		puoltava	44	52	54,2
	Overall Percentage				79,1
Step 2	puoltava	kielteinen	135	32	80,8
		puoltava	1	95	99,0
	Overall Percentage				87,5
Step 3	puoltava	kielteinen	143	24	85,6
		puoltava	1	95	99,0
	Overall Percentage				90,5
Step 4	puoltava	kielteinen	151	16	90,4
		puoltava	3	93	96,9
	Overall Percentage				92,8
Step 5	puoltava	kielteinen	158	9	94,6
		puoltava	4	92	95,8
	Overall Percentage				95,1

a. The cut value is ,500

Jos tarkastellaan yllä olevan mallin viidettä askelmaa (step 5), voidaan nähdä, että viidennellä askeleella mukana olevista muuttujista koostuva malli ennustaa havainnoista 95,1 prosenttia oikein. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jos mallin viiden muuttujan perusteella ennustettaisiin aineistossa olevien henkilöiden ryhmäjäsenyyttä puoltavan ja kielteisen lausunnon saaneisiin, malli ennustaisi 95 prosenttia lausunnoista oikein. Malli vaikutti siis kahden iteraatiokierroksen jälkeen erittäin tarkalta.

Suoritettiin vielä kolmas logistinen regressio viidellä jäljellä olevalla muuttujalla eli palkkatulo, huumausaineiden käyttö, opiskeleminen, väestörekisterin mukainen osoite sekä välinpitämättömyys selvitystä kohtaan. Kaikista 395 havainnosta mukana on 73 prosenttia.

Hosmer and Lemeshow Test

Step	Chi-square	df	Sig.
1	,609	5	,988

Yllä oleva Hosmer-Lemeshow-testin tulos kuvaa sitä, kuvaako logistinen regressiomalli aineistoa hyvin vai huonosti. Jos sig.-arvo eli p-arvo on alle 0.05, malli sopii aineistoon huonosti. Yllä oleva Hosmer-Lemeshow-testin tulos osoittaa, että tämä viiden muuttujan malli sopii aineistoon ($p > 0.05$).

Classification Table^a

Observed		Predicted		Percentage
		puoltava	puoltava	
Step 1	puoltava	158	9	94,6
	kielteinen	4	92	95,8
	Overall Percentage			95,1

a. The cut value is ,500

Yllä on logistisen regressiomallin lopullinen ennustus. Malli ennusti oikein aineiston puoltavista lausunnoista 92/96 eli 95,8 prosenttia ja kielteisistä lausunnoista 158/167 eli 94,6 prosenttia. Kyseinen viiden muuttujan, eli palkkatulon, huumausaineiden käytön, opiskelemisen, väestörekisterin mukaisen osoitteen sekä välinpitämättömyyden selvitystä kohtaan malli ennusti koko aineiston 95,1 prosenttisesti oikein. Logistinen regressiomalli varmistui siis kolmen iteraatiokierroksen jälkeen erittäin tarkaksi.

Alla olevassa taulukossa on logistisen regressioanalyysin lopullinen tulos. Mallin tarkastelu aloitettiin muuttujien merkitsevyysanalyysillä. Kaikki mallissa mukana olevat viisi muuttujaa olivat tilastollisesti merkitseviä ($p < 0.05$), joten kaikilla mallin muuttujilla oli tilastollisesti merkitsevä vaikutus selitettävään ilmiöön. Seuraavaksi tarkastellaan regressiokertoimia, jotka löytyvät sarakkeesta B. Regressiokerroin kuvaa, kuinka tärkeä kukin selittävä muuttuja on selitettävän ilmiön vaihtelussa, kun muiden selittävien muuttujien vaikutus on vakioitu. Regressiokerroin saa sitä suuremman arvon mitä suurempi yhteys sillä on selitettävään ilmiöön. Päinvastoin mitä lähempänä regressiokerroin on nollaa, sitä vähemmän yhteyttä selittävällä ja selitettävällä muuttujalla on. Jos regressiokerroin on puolestaan negatiivinen selitettävän muuttujan, joka tässä tapauksessa on kielteisen loppulausunnon saaminen, tapahtumisen todennäköisyys laskee selittävän muuttujan arvon kasvaessa. Toisin sanoen negatiivisen regressiokertoimen saaneet muuttujat ovat sellaisia, jotka laskevat kielteisen seuraamusselvityksen saamisen todennäköisyyttä. Jos selittävän muuttujan regressiokerroin on puolestaan positiivinen, muuttujan arvon kasvaessa ilmiön tapahtumisen todennäköisyys kasvaa. Toisin sanoen positiivisella regressiokertoimella varustetut selittävät muuttujat nostavat kielteisen loppulausunnon saamisen todennäköisyyttä.

Mallin muuttujista huumausaineiden käyttö sekä välinpitämättömyys selvitystä kohtaan saivat positiiviset regressiokertoimet, joten nämä ominaisuudet kasvattivat kielteisen seuraamusselvitykset saamisen todennäköisyyttä. Lisäksi huumausaineiden käyttö sai suurimman regressiokerroin-arvon, joten viiden muuttujan mallissa se vaikuttaa kaikkein eniten seuraamusselvityksen loppulausuntoon. Sen sijaan palkkatulojen saaminen, opiskeleminen sekä väestörekisterin mukainen osoite olivat regressiokertoimiltaan negatiivisia, joten näillä muuttujilla kielteisen selvityksen saamisen todennäköisyys laskee. Hieman yllättäen opiskeleminen oli regressiokertoimeltaan huumausaineiden käytön jälkeen toiseksi suurin, joten se vaikutti mallissa toiseksi eniten loppulausuntoon. Opiskeleminen viittaa kuitenkin vahvaan tulevaisuusorientoituneisuuteen ja korkeaan motivaatioon, joita seuraamusselvityksessä keskeisesti selvitetään.

Variables in the Equation

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp ^(B)
Step 1 ^a Palkkatulo(1)	-2,746	,782	12,339	1	,000	,064
Huumeet(1)	6,023	,875	47,384	1	,000	412,892
Opiskelija(1)	-5,518	1,086	25,834	1	,000	,004
Väestötietorekisterin mukainen osoite(1)	-3,468	,994	12,166	1	,000	,031
Välinpitämättömyys selvitystä kohtaan(1)	4,055	,901	20,246	1	,000	57,689

a. Variable(s) entered on step 1: Palkkatulo, Huumeet, Opiskelija, Väestötietorekisterin mukainen osoite, Välinpitämättömyys selvitystä kohtaan.

7.11 Miksi päädytään kielteiseen yhdyskuntapalvelun seuraamusselvitykseen?

Logistisen regressioanalyysin tulosten perusteella motivaation puute ja huumausaineiden käyttö liittyivät kielteisen loppulausunnon saamiseen. Sen sijaan vakituinen osoite, opiskeleminen sekä palkkatulot vähensivät kielteisen lausunnon saamisen todennäköisyyttä. Huumausaineiden käyttäminen vaikutti voimakkaimmin todennäköisyyteen saada kielteinen loppulausunto, ja opiskeleminen vaikutti voimakkaimmin puoltavan loppulausunnon saamiseen. Aiemminkin esiin noussut yhdyskuntapalveluasiakkaiden päihdeongelmien muuttuminen enemmän huumausaineisiin liittyväksi toistuu siten myös logistisen regressioanalyysin tuloksissa.

Kaikki muuttujat olivat dynaamisia muuttujia, eli ne ovat ominaisuuksia, joihin pystytään vaikuttamaan kohdennetuilla toimenpiteillä. Muuttujat, jotka todennäköisimmin liittyivät kielteisen lausunnon saamiseen, ovat kriminogeenisiä muuttujia, sillä molemmilla ominaisuuksilla on katsottu olevan yhteys rikolliseen käytökseen. Yhdyskuntaseuraamustyöntekijät ovat siis sinänsä punninneet seuraamusselvityksillä täysin oikeita asioita, koska näillä ominaisuuksilla varustetut ihmiset olivat todennäköisemmin saaneet kielteisen loppulausunnon. Sen sijaan palkkatulot, opiskelu sekä vakituinen osoite eivät ole kriminogeenisiä muuttujia, mutta ne ovat dynaamisia muuttujia, joihin siis pystytään vaikuttamaan, ja jotka alentavat kielteisen seuraamusselvityksen saamisen todennäköisyyttä. Logistisen regressioanalyysin tulosten perusteella etenkin näiden kahden kriminogeenisen dynaamisen muuttujan vaikutuksia tulisi siis toimenpitein lievittää ja kolmen ei-kriminogeenisen dynaamisen muuttujan vaikutuksia puolestaan vahvistaa.

Rikosseuraamuslaitos järjestää yhdyskuntaseuraamusasiakkaille esimerkiksi motivoivaa rikoskäyttäytymiseen puuttuvia toimintaohjelmia, jonka lisäksi yhdyskuntaseuraamusasiakkaat voivat käyttää kuntien hoito- ja kuntoutuspalveluita.²⁶⁷ Rikosseuraamuslaitos on mukana myös vankilasta vapautuvien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden asunnon-saantia edistävässä AUNE-hankkeessa.²⁶⁸ Lisäksi yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden on

²⁶⁷ Rikosseuraamuslaitos 24.6.2019 (www).

²⁶⁸ Rikosseuraamuslaitos 2.9.2019 (www).

mahdollista hyödyntää erilaisia uraohjauspalveluita työ- tai opiskelupaikan saamiseksi.²⁶⁹ Kuten jo alussa mainittiin, riskin ei suoraan tulisi olla este seuraamuksen suorittamiselle, vaan riskien tunteminen tulisi ohjata seuraamuksen vaikuttavaa toimeenpanoa. Näin ollen riskiasiakkaisiksi luokiteltujen, ja sen vuoksi kielteisen lausunnon saaneiden yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden riskiä pystyttäisiin kontrolloimaan suuntaamalla oikeita, jo olemassa olevia toimenpiteitä oikeille asiakkaille. Kyse on siitä, miten näiden olemassa olevien toimenpiteiden vaikutuksia voitaisiin tehostaa siten, että useamman riskiryhmään kuuluvan asiakkaan selvityksiä voitaisiin puoltaa.

Logistisen regressioanalyysin tulokset olivat yhdenvertaisuusnäkökulmasta huojentavia. Kaikki viisi eniten seuraamusselvityksen loppulausunnon todennäköisyyteen vaikuttavaa muuttujaa olivat dynaamisia eivätkä staattisia. Tämä ei tarkoita ainoastaan sitä, että näihin riskitekijöihin on mahdollista vaikuttaa, vaan se viestii myös tasa-arvoisesta kohtelusta. Esimerkiksi sukupuoli, ikä tai rikoshistoria eivät vaikuttaneet loppulausunnon tulokseen. Merkittävää tutkimuskysymysten kannalta on etenkin se, että yhdyskuntaseuraamustoimisto-muuttuja ei ollut selittävä tekijä seuraamusselvityksen lopputuloksen kannalta. Logistisen regressioanalyysin perusteella yhdyskuntaseuraamustoimistojen toisistaan poikkeava lausuntolinja ei selittänyt yhdyskuntaseuraamusten käytössä olevia alueellisia eroja.

²⁶⁹ Rikosseuraamuslaitos 19.10.2018 (www).

8 Yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena käyttö viranomaisten kokemana

8.1 Luottamus tutkittuihin seuraamuksiin

Luottamusta tutkittiin kyselyllä ja fokusryhmähaastatteluin. Tutkituilla seuraamuksilla koettiin olevan ehdotonta vankeusrangaistusta parempi vaikutus uusimisriskin vähentämiseen, kun taas niiden vaikutusta kokonaisrikollisuutta vähentävinä rangaistusmuotona pidettiin matalampana. Eniten tutkittuihin seuraamuksiin luotettiin siltä osin, kun pyydettiin arvioimaan niiden tarjoaman rangaistuksen oikeasuhtaisuutta matalan-keskitason rikoksille ja rikoksen oikeudenmukaisesti sovitetuksi tulemistä. Restoratiivisesta näkökulmasta tutkittujen seuraamusten kykyyn antaa rikoksentekijälle mahdollisuus korvata rikoksensa aiheuttamat seuraukset luotettiin yhdyskuntapalvelun ja ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun osalta enemmän kuin valvontarangaistuksen.²⁷⁰ Yhdyskuntapalvelun restoratiivisen luonteen suhteen vastaajat olivat kuitenkin varautuneempia kuin mitä esimerkiksi Ruotsissa 2003 toteutetussa yhdyskuntapalvelua koskeneessa tutkimuksessa rangaistuksen suorittaneet itse kokivat.

Heikointa luottamus oli yleisesti tietämykseen tutkittujen seuraamusten vaativuudesta ja vaikuttavuudesta. Yhdyskuntapalveluun liittyvää työtä ei sen sijaan pidetty työrangastuksena, jota ei saisi esiintyä suomalaisessa seuraamusjärjestelmässä. Tulos oli yhdenmukainen Brån vuonna 2003 tekemän selvityksen tuloksen kanssa.²⁷¹ Työn käyttämistä rangaistuksena pohdittiin 1980-luvun lopulla ongelmallisena Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (1966) viitekehyksessä, mutta vapautensa laillisen tuomion perusteella menettäneen henkilön kohdalla kysymyksessä ei katsottu olevan pakkotyön. Lisäksi yhdyskuntapalveluun vaadittava suostumus pehmensi pakkotyöasetelmaa tilanteessa, jossa yhdyskuntapalvelu on vaihtoehtoinen seuraamus ehdottomalle vankeusrangaistukselle.²⁷²

Jaettaessa rikosoikeuden ideologiat rangaistus-, tehokkuus, ja kuntoutususkoksi uskoiivat kyselyyn vastanneet parhaiten tutkittujen seuraamusten tuottamaan moitittavuuteen, ankaruuteen ja legaalisuuteen, eli ylipäänsä siihen kuinka hyvin järjestelmä osoittaa tuomitsevana rikollisen teon (kysymykset 6–8, 15–17). Myös kuntoutusushko, eli luottamus muutoksen mahdollisuuteen, yksilöllisyys ja sosiaalisuus ovat kyselyn valossa liki yhtä vahvaa (kysymykset 9–11). Tehokkuususkoon (kysymykset 1–5, 12–14) liittyvä pragmaattisuus ja tuloksellisuus eivät nousseet aivan yhtä korkeiksi luottamuksen osatekijöiksi, mutta toisaalta erot kaikkien kolmen komponentin välillä jäivät pieniksi. Ihanteellisessa tilassa nämä kolme komponenttia olisivatkin tasapainossa siten, etteivät rikosseuraa-

²⁷⁰ Palkatonta työtä itsessään seuraamuksen osana on pidetty vaikutukseltaan punitiivisena 40–80 tunnin lyhyiden tuomioiden osalta, reparaatiivisena 80–150 tunnin keskipitkien tuomioidenosalta ja rehabilitatiivisena 15–300 tunnin pitkien tuomioiden osalta. Esim. Phillips 2013, s. 90.

²⁷¹ Kysely 12A. Brå 2003, s. 53–54, Tabell 7, 10.

²⁷² Rautniemi 2009b, s. 15–16.

musjärjestelmälle asetetut tehokkuusvaatimukset olisi ristiriidassa kasvavan kuntoutustarpeen kanssa.²⁷³

8.2 Seuraamusten tuntemus

Tutkittavien yhdyskuntaseuraamusten tuntemusta tutkittiin tuntuvuuden, ankaruuden, vaativuuden ja vaikuttavuuden ulottuvuuksista. Tuntuvuudella tarkoitettiin rangaistuksen aiheuttamaa kokonaisvaltaista kokemusta rikosentekijässä, ankaruudella rangaistuksen kykyä vastata pituudeltaan ja sisällöltään tehtyä rikosta ja olla oikeasuhtainen tehtyyn tekoon nähden, vaativuudella rangaistuksen toiminnallista sisältöä sekä uskotavaa valvontaa ja vaikuttavuudella pienempää uusimisriskiä ilman laitosseuraamuksen haittapuolia ja mahdollisuuksia elämänvalmiuksia parantavaan toimintaan. Tuntemuksen ulottuvuuksien välille ei syntynyt kyselyssä selkeitä eroja, vaan kyselyyn vastanneet pitivät tuntemustaan kaikissa ulottuvuuksissa keskitasoisena. Tuomareiden osalta seuraamukset tunnettiin parhaiten ankaruuden osalta. Heikoiten koettiin tunnettavan tutkittujen seuraamusten tuntuvuus, mikä korostui myös haastatteluaineistossa. Yleisesti tuomarit olivat kiinnostuneita tietämään lisää tutkittujen seuraamusten tuntuvuudesta ja sisällöistä ylipäänsä, mutta heidän näkemyksensä mukaan lisätietämys ei kuitenkaan olisi vaikuttanut heidän tehtäväänsä, vaan olisi ollut lähinnä kiinnostavaa lisätietoa. Toisaalta tuomarien näkemyksissä korostui myös pohdinta yhdyskuntaseuraamusten kyvystä tuottaa tarvittavia tukitoimia päihdeongelmaisille syytetyille, minkä yhteydessä seuraamusten paremmalla sisällöllisellä tuntemuksella koettiin mahdollisesti olevan vaikutusta tuomitsemiseen erityisesti rajanvetotapauksissa, joissa tuomari punnitsee ehdottoman vankeuden ja yhdyskuntaseuraamuksen välillä.²⁷⁴

Tuntemuksen osalta yhdyskuntapalvelu koettiin tunnetuksi keskitasoisesti, kuten myös valvontarangaistus ja ehdollisen ohella tuomittava yhdyskuntapalvelu, joskin jälkimmäiset tunnettiin hieman yhdyskuntapalvelua heikommin. Yli 60 % vastanneista koki koulutuksensa antaneen hyvät tai jopa tehtävän tarvetta paremmat valmiudet työskennellä tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten parissa, kun ei lainkaan tai heikosti valmiuksia antaneen koulutuksen koki saaneensa noin 12 %. Yli puolet vastanneista koki työssään saaneensa hyvin tai tarvetta paremmin tehtävässä toimimisen valmiuksia parantavaa koulutusta.²⁷⁵

Rikosseuraamuslaitoksen osalta selvitettiin myös henkilöstön kokemuksia osaamisensa ja päätöksenteon välisestä yhteydestä. Valtaosa koki saaneensa tarvittavan koulutuksen ja kannusteen käyttämään ammatillista harkintaansa pätevien päätösten tekemisessä vastuullisuuden tarve huomioiden. Vain muutama vastaaja piti yhdyskuntaseuraamusalainsäädäntöä niin joustamattomana, ettei harkinnalle jäänyt kylliksi tilaa.²⁷⁶ Vaikka koulutus ja kannustus koettiin yhdyskuntaseuraamustyön kannalta hyvin järjestettynä, vain

²⁷³ Kysely 12.A; Linderborg & al. 2014, s. 11–12.

²⁷⁴ Kysely 13B, 14e, 15, 16e, 17, 18e; Haastattelu B5.

²⁷⁵ Kysely 19. CM/rec (2010): Kysymys koskee Ministerikomitean suositusta CM/rec (2010) 1 jäsenvaltioille Euroopan neuvoston yhdyskuntaseuraamustyötä koskevista säännöistä. Rikosongelmia käsittelevä Euroopan neuvoston komitea (CDPC) d. selitysosa: kohta 25.

²⁷⁶ Kysely 55.6. CM/rec (2010): Kysymys koskee Ministerikomitean suositusta CM/rec (2010) 1 jäsenvaltioille Euroopan neuvoston yhdyskuntaseuraamustyötä koskevista säännöistä. Rikosongelmia käsittelevä Euroopan neuvoston komitea (CDPC) d. selitysosa: kohta 26.

noin puolet kyselyyn vastanneista koki henkilökunnan yksittäisten jäsenten ja esimiesten välillä olleen tarpeeksi tapaamisia, joissa käsiteltiin yksityiskohtaisesti yhdyskuntaseuraamusselvitystyötä ja toimeenpanoa koskevia tapauksia. Kuitenkin yhtä lukuun ottamatta kaikki kysymykseen vastanneet (n=39) pitivät edellä mainitun kaltaisia tilaisuuksia tärkeinä. Noin puolet vastaajista kertoi yksikössään olleen käytössä myös jonkinlaisen laadunvarmistuksen toimintamallin, johon kuului ongelmalliseksi koettujen tapausten yhteisen käsittelyn käytänteet. Näistä valtaosassa laadunvarmistuksen toimintamallina pidettiin kirjoittamatonta toimintatapaa, joissa käsiteltiin esimerkiksi rikkomuksia ja keskeyttämispäätöksiä.²⁷⁷

8.3 Seuraamusten käyttö

Yhdyskuntapalvelun rangaistusmaksimin (8 kk) koki 62 % kyselyyn vastanneista (n=109) sopivaksi, mutta 31 % katsoi tarpeellisesti muuttaa maksimia korkeammaksi tai selvästi korkeammaksi. Reilut kuusi prosenttia halusi madaltaa yhdyskuntapalvelun maksimirajaa. Kaikkiaan 37 vastaajaa tarkensi kantaansa kommentein, joista kuudessa vastauksessa raja oli nykyistä alempi, 25 vastauksessa nykyistä korkeampi, kolmessa vastauksessa nykyinen raja koettiin perustelluksi ja yhdessä vastauksessa rangaistusmaksimin nostamisen edellytyksenä pidettiin seksuaali- ja väkivaltarikosten rajaamista ulkopuolelle. Kahdessa vastauksessa ei haluttu ottaa kantaa rangaistusmaksimin määrälliseen muutokseen. Haastatteluissa kukaan esittänyt nykyistä matalampaa rajaa toivottavana vaihtoehtona.²⁷⁸

Valvontarangaistuksen rangaistusmaksimin (6 kk) koki 45 % kyselyyn vastanneista (n=109) sopivaksi, mutta 50 % vastaajista piti tarpeellisenä nostaa maksimirajaa korkeammaksi tai selvästi korkeammaksi. Vajaat viisi prosenttia piti nykyistä matalampaa maksimirajaa perusteltuna. Kaikkiaan 31 vastaajaa tarkensi kantaansa kommentein, joista yhdessä vastauksessa raja oli nykyistä alempi, 28 vastauksessa nykyistä korkeampi, ja kolmessa vastauksessa nykyinen raja koettiin perustelluksi. Maksimin korottamisen puolesta kommentoineiden osalta 14 vastauksessa koettiin perustelluksi nostaa raja samalle tasolle yhdyskuntapalvelun nykyisen tason kanssa tai yleensä samalle tasolle kuin yhdyskuntapalvelukin. Kahdessa vastauksessa ei otettu kantaa rangaistusmaksimin muuttamiseen, mutta tuotiin esiin pitkien valvontarangaistusten vaikutus tukipartioiden toimintaan ja yleensäkin pitkän valvontarangaistuksen vaativuus ja ankaruus.

Vaikka valvontarangaistuksen maksimirangaistuksen osalta kyselyissä ja haastatteluissa tuotiin esiin maksimirajan nostaminen yhdyskuntapalvelun tasolle, ei järjestelmää kokonaisuutena tarkastellen yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen enimmäismäärien eroa koettu yhtä ongelmallisena. Kaikista kyselyyn vastanneista (n=109) yhteensä 53 % koki, ettei enimmäismäärien ero ollut lainkaan ongelmallinen tai että nykyinen tilanne oli hyvä. 28 % koki enimmäismäärän eron jonkin verran ongelmalliseksi, 19 % piti eroa

²⁷⁷ Kysely 56.7. CM/rec (2010): Kysymys koskee Ministerikomitean suositusta CM/rec (2010) 1 jäsenvaltioille Euroopan neuvoston yhdyskuntaseuraamustyötä koskevista säännöistä. Rikosongelmia käsittelevä Euroopan neuvoston komitea (CDPC) d. selitysosa: kohta 30, 102.

²⁷⁸ Kysely 20C.

paljon ongelmallisena tai kokonaan uudistettavana. Kaikkiaan 30 vastaajaa tarkensi kantansa kommentein. Kommentoineet edustivat yhtä lukuun ottamatta enimmäismäärät ongelmalliseksi kokeneita, ja vastauksissa korostuivat erityisesti muunto-ongelmat sekä järjestelmän epäyhtenäisyys. Kuten haastatteluaineistossa, myös kyselyssä korostui valvontarangaistuksen käytettävyyden rajoittuminen keskeytyneiden, pitkien yhdyskuntapalveluiden kohdalla, joissa kuuden kuukauden maksimi rajaa muuntovaihtoehdon pois.

Haastatteluaineiston pohjalta vaikutti siltä, että näkemys enimmäisrajojen eron ongelmallisuudesta liittyi erityisesti tuomarien ja syyttäjien kohdalla käsitykseen valvontarangaistuksen soveltumisen edellytyksistä. Mikäli yhdyskuntapalveluun soveltumattomuuden tai yhdyskuntapalvelun keskeytymisen esimerkiksi päihteiden käytön takia koettiin pääsääntöisesti poissulkevan myös valvontarangaistuksen, ei enimmäismäärien eroa pidetty ongelmallisena. Mikäli taas valvontarangaistus koettiin soveltuvaksi ja suositeltavaksi seuraamukseksi myös yhdyskuntapalvelun keskeyttäneille tai siihen soveltumattomille, enimmäismäärän erosta johtuvat muunto-ongelmat korostuivat.²⁷⁹ Asetelma kertoo päihdeongelman takia yhdyskuntapalveluun soveltumattomuuden ristiriitaisista tulkintatavoista valvontarangaistuksen soveltuvuuteen. Toisaalta päihteiden käyttö on nähty asunnottomuuteen verrattavissa olevana perusteena valvontarangaistukseen soveltumattomuudelle, toisaalta on korostettu valvontarangaistuksen soveltuvuusarvioinnin riippumattomuutta mahdollisen yhdyskuntapalvelun soveltuvuusarvioinnin lopputuloksesta.²⁸⁰

Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksen tuomittavan yhdyskuntapalvelun rangaistusminimin (vähintään kahdeksan kuukauden ehdollisen vankeuden ohella) suhteen nykyistä tasoa piti kyselyyn vastanneista (n=109) sopivana 69 %. 18 % vastanneista koki rangaistusminimin alentamisen tarpeelliseksi, kun taas 13 % olisi nostanut sitä.²⁸¹ Rangaistusminimin alarajan laskemista perusteltiin vaikuttavuuden lisäämisellä lyhyemmissäkin rangaistuksissa. Toisaalta vaikuttavuuden lisäämisessä tärkeäksi nostettiin esiin tuntimäärien lisääminen, sillä tuntimäärältään kovin lyhyeen oheisyhdyskuntapalveluun on vaikea sisällyttää vaikuttavia toimintaohjelmia. Kahdessa kommentissa pidettiin yhdyskuntapalvelua ehdollisen oheisrangaistuksena tarpeettomana seuraamusmuotona, sillä sen koettiin tuovan vapaaehtoiselle sektorille vakavammista rikoksista tuomittuja henkilöitä.²⁸²

Kyselyyn vastanneista (n=109) 61 % piti yhdyskuntapalvelun sisältöjä nykyisellään hyvinä tai ei kokenut uudistustarpeita, kun taas 39 % piti jonkin asteisia uudistuksia tarpeellisena. Kommenteissa korostui asiakaskunnan rakenteellinen muutos yhä huonokuntoisempiin ja haasteellisempiin asiakkaisiin, jolloin pelkkä työpalvelu soveltuisi yhä harvemmille. Tuntimäärien puitteissa yhtä useamman ohjelman toteuttamista ei pidetty mahdollisena

²⁷⁹ Kysely 22. Haastattelut A, B.

²⁸⁰ Rautiainen 2012, s. 10: Jos esimerkiksi arvioidaan, ettei henkilö päihteiden käytön vuoksi sovellu yhdyskuntapalveluun, on hänen edellytyksensä valvontarangaistuksen vaativuuden näkökulmasta lähtökohdiltaan sellainen, että lausunto on edellytysten osalta perustellusti kielteinen, vaikka henkilö antaisikin suostumuksensa valvontarangaistukseen tuomitsemiseen. Valvontarangaistuksen toimeenpanosuunnitelmaa ei laadita, kun lausunnonlaatija päätyy henkilön edellytysten ja suoriutumisen osalta kielteiseen kannanottoon; Kuha 2014, s. 16.

²⁸¹ Oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöalaa laajennettiin 1.5.2015 voimaan astuneella lainmuutoksella siten, että ehdollisen vankeusrangaistuksen alaraja, jonka ohella voidaan tuomita yhdyskuntapalvelua, laskettiin 12:ta kahdeksaan kuukauteen.

²⁸² Kysely 23.

saman yhdyskuntapalvelurangaistuksen aikana. Yhdyskuntapalvelun vaativoittamista nykyisestä valvontaa muuttamalla piti tarpeellisenä 37 %, kun 61 % piti nykyistä tilaa hyvänä ja kaksi prosenttia katsoi valvontaa tarpeelliseksi muuttaa seuraamusta vähemmän vaativoittavaan suuntaan. Yhdyskuntapalvelun vaativoittamista työpalveluun käytettävien tuntien määrää muuttamalla koki perustelluksi 24 % ja Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa muuttamalla 49 %.²⁸³

Valvontarangaistuksen sisältöä nykyisellään hyvänä pitäneitä tai muutostarpeita tunnistamattomia oli kaikista kyselyyn vastanneista (n=109) 77%, kun 23 % koki sisällöissä jonkin verran tai paljon uudistettavaa. Muutoskommenteissa korostui seuraamuksen ”jäykkyys” ja ”byrokraattisuus”, joilla viitattiin tiukan aikatauluttamisen kuormittavuuteen muutostyöskentelyn sijaan. Myöskään toimintavelvoitteen määrää ei pidetty kaikissa tapauksissa riittävänä, toisaalta toimintavelvoitteeksi hyväksyttävän toiminnan sisältöön pitäisi suhtautua aikaisempaa joustavammin. Esimerkiksi alentuneen työkyvyn tai työkyvyttömyyden ei haluttu saavan johtaa toimintavelvoitteen puuttumiseen ja valvontarangaistuksen suorittamisen estymiseen. Kuten yhdyskuntapalvelussakin, päihdeongelmallisten asiakkaiden lisääntyessä hoidon ja kuntoutuksen mahdollisuuksien lisäämistä pidettiin tärkeänä myös valvontarangaistuksessa.²⁸⁴ Valvontarangaistuksen vaativuuden lisäämisen valvontaa muuttamalla koki tarpeelliseksi 25 %, kun 71 % piti nykyistä tilannetta hyvänä. Vaativuuden lisäämistä toimintavelvollisuuteen käytettävää tuntimäärää muuttamalla piti perusteltuna 28 %, kun nykytilaan tyytyväisiä oli 65 %.²⁸⁵

Tutkittujen seuraamusten vaikuttavuuteen suhteuduttiin tutkimusaineistoissa sen mukaan, miten hyvin vaikuttavuuteen viittaavat asiat olivat tulleet työtehtävissä esiin. Kyselyssä vaikuttavuuden suhteen ei lainkaan tai erinomaista vaikuttavuutta tutkituille seuraamuksille arvioi alle kolme prosenttia kysymykseen vastanneista (n=109). Valvontarangaistuksen huono tunnettuus näkyi myös vaikuttavuuden arvioinnissa, sillä neljännes vastaajista ei osannut arvioida valvontarangaistuksen vaikuttavuutta, kun yhdyskuntapalvelun osalta arvioimatta jätti 10 % ja ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksen osalta 15 %.²⁸⁶ Kun seuraamustyyppit pyydettiin asettamaan järjestykseen vaikuttavuutensa suhteen, koettiin valvontarangaistus yhdyskuntapalvelun jälkeen toiseksi vaikuttavimmaksi seuraamukseksi, kun pelkkää ehdollista vankeusrangaistusta pidettiin valittavista seuraamuksista heikoiten vaikuttavavana.²⁸⁷ Vaikuttavuudeltaan seuraamusten siis koettiin asemoituvan seuraamusten ankaroitumista kuvaavaa porrassajattelua poikkeavalla tavalla. Pyydettyäessä asettamaan mainitut seuraamukset järjestykseen niiden sisältämän ankaruuden ja tuntuvuuden mukaan jakautuivat vastaukset lain porrassrakennetta vastaavalla tavalla.²⁸⁸ Myös vaativuuden suhteen seuraamukset asemoituivat samalla tavalla, joskin ehdottoman vankeusrangaistuksen ja valvontarangaistuksen vähäinen ero vahvistaa haastatteluissa korostunutta näkökulmaa valvontarangaistuksen luoteesta sisällöltään ja valvonnaltaan kokonaisvaltaisena rangaistuksena.²⁸⁹

²⁸³ Kysely 26.

²⁸⁴ Kysely 25.

²⁸⁵ Kysely 27.

²⁸⁶ Kysely 29.

²⁸⁷ Kysely 34.23. 1. Yhdyskuntapalvelu, 2. Valvontarangaistus, 3. Yhdyskuntapalvelu ehdollisen oheisrangaistuksena, 4. Määräaikainen ehdoton vankeus ja 5. Ehdollinen vankeus.

²⁸⁸ Kysely 35.24; 32.21.

²⁸⁹ Kysely 33.32.

Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan tutkittavien seuraamusten rangaistusta suorittavassa aiheuttamassa tuntuu suhteessa siihen, kuinka paljon vastaajan mielestä tutkittujen kokemusten tuntemuksia kuuluisi rangaistuksen suorittamisen aikana kokea. Arvioinnit seuraamusten tuottamista kokemuksista jaoteltiin kokemuksellisiin ulottuvuuksiin, joita esimerkiksi Ben Crewe on nostonut tutkimuksissaan esiin.²⁹⁰ Kaikkien ulottuvuuksien osalta tuntuu haluttiin lisätä. Jo nykyisellään valvontarangaistuksen tuottama syvyys korostui voimakkaimmin, mikä vastaa kyselyyn vastanneiden näkemystä seuraamuksen erittäin vaativasta luonteesta. Kaikista ulottuvuuksista arvioiden valvontarangaistuksen koettiin tuottavan yhdyskuntapalvelua voimakkaamman tuntuu. Ainoastaan leveyden osalta yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen haluttiin tuottavan samantasoista tuntuu.²⁹¹

8.4 Käytön kehittäminen

Yhdyskuntapalvelun käytön lisäämistä piti tavoiteltavana asiana 49 % kysymykseen vastanneista (n=109), kun nykyistä tasoa vähäisemmän käytön koki paremmaksi 13 %. Valvontarangaistuksen käytön nykytilaa pidettiin yhdyskuntapalvelua vähemmän tyydyttävänä. Valvontarangaistuksen käytön lisäämistä suosi 50 % ja vähentämistä 16 %. Keskiarvojen perusteella yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käytön lisäämistä pidettiin likimain yhtä tärkeinä, mutta mediaanien perusteella valvontarangaistuksen osalta tyypillinen näkemys piti tavoiteltavimpana vaihtoehtona käytön lisääminen nykyisestä, kun taas yhdyskuntapalvelun osalta nykyisen tilan säilyttäminen oli mediaani.²⁹²

Kyselyllä pyrittiin kartoittamaan vastaajien näkemyksiä tutkittujen seuraamusten kehityslinjoista arvioimalla näkemyksiä seitsemän erilaisen kehittämissuunnan tai -ajatuksen kautta. Kaikkien vastaajien joukossa (n=109) erittäin kannatettavana ei pidetty yhtään vaihtoehtoa, mutta jonkin verran kannatettavana pidettiin toimia yhdyskuntapalvelun käytön lisäämiseksi ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena sekä sopimushoitoseuraamuksen käyttöönottoa yhdyskuntapalvelun rinnalle. Myös ajantasaisen soveltuvuusarvioinnin painoarvon lisäämistä vankeushistorian kustannuksella pidettiin jonkin verran kannatettavana, kuten myös aikaisempien yhdyskuntapalvelujen estevaikutusten minimointia, mutta näitä pidettiin useissa vastauksissa myös ei-kannatettavina vaihtoehtoina. Aikaisempien yhdyskuntapalvelutuomioiden estevaikutuksen rajoittaminen vain samoista rikosnimikkeistä annettuihin tuomioihin ei kuitenkaan ollut vastaajien mielestä perusteltu kehityssuunta.

Sopimushoitovaihtoehtoa piti erittäin suositeltavana 44 % kaikista vastaajista. Puoltavaa vastaustaan kommentoineet korostivat päihdeongelmia rikollisuuden ydinsyy-

²⁹⁰ Crewe 2011, s. 520–525. Painavuus, rikoksentekijän kokemus rangaistukseen liittyvien olosuhteiden ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen aiheuttamasta psykologisesta ja fyysisestä rasittavuudesta. Syvyys, rikoksentekijän kokemus turvallisuudesta, valvonnasta, rangaistuksesta selviytymisestä ja tuntemuksesta olla etäällä vapaudesta. Leveys, rikoksentekijän kokemus rangaistuksen hänessä aiheuttamasta psykologisesta otteesta ja vaikutuksista rangaistuksen suorittamisen jälkeen, esim. erilaiset stigmatisoitumisen muodot ja psykologiset vauriot. Tiiviys, rikoksentekijän kokonaisvaltainen kokemus häneen kohdistuvan psykologisen vallan kaikenkattavuudesta ja läpitunkeutuvuudesta

²⁹¹ Kysely 30; 31.

²⁹² Kysely 37.

nä. Akuutin päihdeongelman nähtiin olevan usein yhteydessä rikosten tekemiseen, eikä laitospäihdehoitojaksoja koettu voitavan käyttää tarpeeksi asiakkaiden kuntoutuksen tukemisessa, sillä laitoshoidojaksojen kustannukset koituvat asiakkaiden kotikuntien har-teille. Kommenteissa tuotiin esiin myös järjestelmän taipumus karsia päihdeongelmaiset asiakkaat yhdyskuntaseuraamusten piiristä, mitä tukee vahvasti myös kielteiseen sovel-tuvuusarviointiin johtaneiden taustamuuttujien analyysi. Seuraamusselvitysvaiheessa osa asiakkaista karsiutuu erityisesti huumausaineiden käytön takia ja hallitsemattoman päihdeongelman perusteella riippumatta asiakkaan rikoshistoriasta tai tehtyjen rikosten laadusta. Kielteisesti sopimushoitorangaistukseen suhtautuneissa kommenteissa koet-tiin uuden seuraamusvaihtoehdon pirstaloivan entisestään hajanaista seuraamusvalikoi-maa, eikä sopimushoitorangaistuksellakaan uskottu olevan pitkäkestoisia vaikutuksia, jollei yksilön elinympäristöä ja kiinnittymistä yhteiskuntaan saada korjattua.²⁹³

²⁹³ Sopimushoitorangaistuksen suosioon vaikutti erityisesti sen suosio Rikosseuraamuslaitok-sen vastaajien (n=59) joukossa 85 % piti sitä jonkin verran tai erittäin suositeltavana), mutta myös tuomareiden joukossa (n=34) jonkin verran tai erittäin suositeltavana vaihtoehtona sitä pidettiin 65 %:ssa vastauksista. Kysely 38.37.

9 Kohti resonoivampaa seuraamusjärjestelmää-johtopäätöksiä ja toimenpide-ehdotuksia

9.1 Systeemiteoria

Tutkimuksessa rikosseuraamusjärjestelmää on tarkasteltu systeemiteorian valossa itseään uusintavana autopoieettisena järjestelmänä. Järjestelmä itsessään on vain toisiinsa suhteutettujen kommunikaatioiden joukko, joka on eriytetty viranomaistahoja vastaaviksi osajärjestelmiksi. Näille osajärjestelmille on muodostunut erilaisia funktioita, jotka ilmenevät kunkin viranomaistahon keskeisimmissä prosesseissa. Osajärjestelmät havainnoivat toisiaan, mutta myös itseään, ja niiden toiminta perustuu kommunikaation purkamiseen omien koodiensa avulla. Rikosseuraamusjärjestelmään vaikuttavien muutosten osalta jokaista viranomaistahoa on systeemiteorian valossa tarkasteltava niiden omien koodistojen välityksellä. Tutkimuksen kannalta kiinnostavaa on eri viranomaistahojen kommunikaation resonanssi, eli se kuinka rikosseuraamusjärjestelmään vaikuttavat viranomaisorganisaatiot suhtautuvat tutkimuksen kohteena olevien seuraamusten luotettavuuteen, käyttöön ja kehittämiseen tai yleisesti rikollisuudessa havaittuun muutokseen. Yhdyskuntaseuraamusten käytön kehittämisen näkökulmasta on tärkeää hahmottaa sitä, millä tavoin seuraamusjärjestelmän osajärjestelmät resonoivat erilaisiin kriminaalipoliittisiin tavoitteisiin, seuraamuksiin valikoitumisen kynnyiskohtiin ja kysymyksiin seuraamusten vaikuttavuudesta, tuntuvuudesta ja ankaruudesta.

Systeemiteoreettisesta näkökulmasta keskeistä on systeemin ja ympäristön välinen ero. Vain tämän eron kautta systeemi erottuu ympäristöstään ja on siis olemassa kommunikaationa. Myös osajärjestelmät ovat toistensa ympäristöä. Ympäristön kokonaisuus on aina kompleksisempi kokonaisuus kuin itse systeemi, sillä systeemin olemassaolon edellytyksenä oleva kyky tuottaa itsensä uudelleen ja uudelleen tapahtuu rajatun havainnoinnin ja kategorioinnin välityksellä, jolloin systeemistä tulee ympäristöään yksinkertaisempi. Itsensä uusintamisen seurauksena saattaa olla sulkeutuminen, jolloin vain omalta kannaltaan merkityksellistä kommunikaatiota ymmärtävä osajärjestelmä sulkee kannaltaan tarpeettoman, kompleksisen ympäristön ulkopuolelle. Näin ajatellen tutkimusaineistosta havaitaan erottelemalla niitä ärsykeitä, joihin rikosseuraamusjärjestelmän osajärjestelmät reagoivat.²⁹⁴

Käytännössä rikosseuraamusjärjestelmän osajärjestelmien tekemät sisäiset erottelut perustuvat binäärikoodeihin²⁹⁵, joiden oletetaan toimivan ärsykkeinä tietyissä systeemin osajärjestelmissä. Mikäli koodistot aiheuttavat vastetta, syntyy resonanssia. Tässä tarkastelussa koodistot ovat esikartoitusvaiheen tuottamia aineistolähtöisiä koodistoja, jotka toimivat syöteinä haastattelun ja kyselyn tausta-aineistossa. Altistamalla koodistot tutkittujen viranomaistahojen kommunikaatiolle pystyttiin selvittämään, minkälaisia vasteita kommunikaatiossa esiintyi (resonanssi), olivatko vasteet osajärjestelmien sisällä

²⁹⁴ Luhmann 2004, s. 44–46.

²⁹⁵ Koodit syntyvät kaksintamalla olemassa olevaa todellisuutta ja havainnoitsijalle ne tarjoavat skeeman, jonka sisällä havainnoitava ilmiö ilmenee myös toisin mahdollisena eli kontingenttina. (Luhmann 2004, 241.) Perinteisin tapaus tällaisesta koodista on esimerkiksi tieteessä käytettävä kaksiarvoisen logiikan koodi tosi/epätosi.

yhdenmukaiset ja erosivatko osajärjestelmien väliset vasteet toisistaan. Kommunikaation, josta korkeintaan osa on osajärjestelmän tunnistettavissa, tulkittiin jäävän taustakohinaksi systeemin rajalle.

Konkreettisesti resonanssin luonteen ja voimakkuuden tarkastelussa on kyse siitä, min-kälaiseen keskusteluun fokusryhmähaastatteluissa päädyttiin, ja millä tavoin ohjaavilla kysymyksillä asetettuihin syötteisiin reagoitiin. Systeemitheorian näkökulmasta yksilöllä ei ole systeemiä muodostavaa merkitystä, vaan systeemien perusta on kommunikaatio, jonka "kantajina" yksilöt toimivat. Kun yksilö liittyy organisaation jäseneksi, hänen toimintaansa sitovat organisaation tekemät päätökset roolista ja vastuista. Näin organisaatioiden voidaan ajatella itse tuottavan edustajilleen (tässä tutkimuksessa haastatetuille henkilöille) rajoitteet, odotukset ja mahdollisuudet toimia ja kommunikoida. Systeemitheoreettisessa viitekehyksessä haastateltava henkilö on vain linkki kommunikaatioon. Yhteiskunnan ja sen alajärjestelmien toiminta ei ole niinkään riippuvainen yksittäisten henkilöiden tavasta, toimintatavoista tai kyvyistä vaan kommunikaation jatkuvuudesta yleensä. Tältä perustalta fokusryhmähaastatteluihin osallistuneiden ja kyselyyn vastanneiden "kommunikaation kantajien" välittämä tieto systeemistä mahdollistaa osajärjestelmien välisten kommunikaatioerojen tarkastelun tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käytön kannalta keskeisten koodistojen näkökulmista.²⁹⁶

9.2 Kuinka koodistot resonoivat tutkittujen viranomais-tahojen edustajien kommunikaatioissa?

9.2.1 Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuuteen liittyviä teemoja käsiteltiin tai nostettiin haastateltavien toimesta esiin kaikissa fokusryhmähaastatteluissa. Yhdenvertaisuuden vasteina haastateltavien oli mahdollista kommentoida yhdenvertaisuuden toteutumiseen koko seuraamusjärjestelmän ja edustamansa viranomaisen näkökulmista. Keskeisenä ajatuksena oli tarkastella kunkin viranomais tahon kommunikaatiota suhteessa tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käytettävyyden edellytyksiin tai viranomaisprosesseihin mahdollisesti liittyviin yhdenvertaisuusnäkökulmiin. Resonanssin suuntaa ja voimakkuutta tutkittiin siitä näkökulmasta, kuinka yhdenvertaisuuden asema fokusoitui juuri haastateltavien ammattiprofession näkökulmasta.

Yhdenvertaisuuden vasteisiin voimakkain resonanssi oli tuomareiden ja syyttäjien haastatteluissa. Syyttäjien kommunikaatiossa yhdenvertaisuus liittyi keskeisesti syytetyn rikoshistorian suoraviivaiseen vaikutukseen syyteharkintaan ja seuraamuslajin valintaan. Syyttäjän työssä yhdenvertaisuuteen pyrkiminen tiivistyi ajattelumalliin, jonka mukaan samoilla rikostaustoilla samoista rikoksista epäillyille suodaan yhtäläiset mahdollisuudet. Syyttäjän työhön ei koettu kuuluvan muiden asioiden (kuten elämäntilanne, motivatio jne.) harkintaa.

²⁹⁶ Hagen 2000, s. 33–34.

A4: "— se on aika suoraviivasta ainakin itsellä se ajattelu, et mä luen siät rikosrekisteriä ja katon, et sieltä se ei oo pakko jotenkin hakee se semmonen yhdenmukaisuus ainakin siinä esittämisessä, että lähtee siiät ajatuksesta, että kaikille vähän samoilla rikostaustoilla suotais samantyyppiset mahdollisuudet niitä saada. tietysti joskus on tilanteita ykp:n osalta, joissa itse aikasemmasta historiasta tunnen sen vastaajan tai siis tiedän, en tunne, mutta työn puolesta tiedän, niin tietysti siinä tulee se ajatus, että tokkopa tämä päihdeongelmansa tai jonkun muun ongelmansa takia ykp:stä selviää, mutta ei se oo koskaan ollu mulle peruste jättää tilaamatta sitä selvitystä, koska en mä voi siihen alkaa täällä pöytäni takana ottaa kantaa, et selviääkö se vai eikö se selviä —."

A4: "Ne on mun mielestä aina vähän kritiikille altisajattelu, mutta sen pohjalta sitä joutuu ittekin vähän miettiä, et minkälaiset rikokset siinä, mutta kyllä siis aika yhteenvetona ni aika kaavamaisesti sitä joutuu kattomaan tätä rikosrekisteriä, koska jotta sais sen yhdenmukaisuuden siihen toimintaansa, niin on pakko olla vähän kaavamainen."

A4: "Kyllä ei siät voi sitä tulevaisuutta alkaa siinä miettiä ja ennustaa, et jokainen, jokaiselle vastaajalle pitää antaa tilaisuus tehdä itse se oma tulevaisuutensa, et ei se sen tulevaisuuden arviointi siihen päätöksentekoon vaikuta."

Tuomareiden kommunikaatiossa yhdenvertaisuuden vasteet resonoivat voimakkaasti tuomitsemiskäytänteiden mekaaniseen luonteeseen. Tuomitsemisprosessi kiteytyi tiettyjen reunaehtojen mukaan tapahtuvaksi kokonaisharkinnaksi (rikosrekisteri, soveltuvuus, rangaistusmaksimit) lievimpään mahdolliseen seuraamukseen pyrkien. Esimerkiksi yleisen mielipiteen tai julkisen keskustelun ei koettu vaikuttaneen tuomitsemiskäytäntöihin, vaan ne tapahtuivat jopa melko mekaanisesti aiemmin mainittujen reunaehtojen mukaan. Reunaehtojen ulkopuolella tuomarien kommunikaatio sisälsi hyvin vähän muita tuomitsemiseen vaikuttavia seikkoja, joten juuri mitkään lain ulkopuoliset asiat eivät pystyneet vaikuttamaan tuomitsemiseen. Kommunikaation perusteella yhdenvertaisuuden kuvattiin toteutuvan lähes persoonattoman byrokraatiakoneiston mukaisesti, jolloin tuomitsemiskäytännöt muodostuivat yhdenmukaisiksi tuomareiden siihen edes tietoisesti pyrkimättä.

Yhdenvertaisuuden negaation resonanssin kannalta esiin nousivat rangaistustaulukot, jotka toimivat tuomioharkinnan viitemateriaalina. Valtakunnallisesti erilaisten taulukoiden käyttö ilmeni yhdenvertaisuutta riskeeraavana tekijänä, joskaan taulukoiden viitearvon ja tuomion kokonaisharkinnan välinen yhteys ei sellaisenaan ilmentynyt ongelmallisena.

A5: "Et ois hyvä ehkä julkisuudessaki jotenkin (tauko) siitä puhua, et ku eihän me nyt tietyst tuomita sen perusteella, mitä tämmöset (tauko) maallikot ajattelee."

A5: "Meillä on oma ja sitten (tauko), mut et näköjään osa tuomareista käyttää sit sitä niin sanottua Kouvolan taulukkoo."

H2: Joo.

- Meiän pitäs sitte siitä keskustella ja ruveta käyttään.

- Niin.

- Yhteistä taulukkoo."

C4: "C4a: No niistähän on monta eri taulukkoa, — että se ehkä osaltaan voi selittyä sillä." [Asianajaja selittää mistä valtakunnalliset erot tuomitsemiskäytännöissä voi johtua.]

A5: "Siis (tauko) Tilastokeskus ja OM vois vähän panostaa siihen, et tekisivät jo — — (epäselvää). Nythän ne lopetti ne rangaistustilastot, mikä on minusta ihan törkee (tauko), et jos tommosia taulukoita moititaan, niin miks ei ne tee sit ihan jotain ihan puhtaasti tilastoon perustuvaa taulukkoa. Ruotsissa kuulemma teidän. Auttas asiaa. Ei ois enää valtakunnallisesti (naurahtaa) eriäviä."

Rikosseuraamus henkilöstön kommunikaatiossa yhdenvertaisuus kohdistui eri asioihin riippuen siitä, miten yhdenvertaisuus käsitettiin. Haastatteluissa yhdenvertaisuudesta puhuttiin muita ryhmiä selvemmin eritasoisesta yhdenvertaisuudesta. Pääosin yhdenvertaisuuskommunikaatio liittyi oman yhdyskuntaseuraamustoimiston sisäiseen toimintaan, hieman useammin aluetason yhdenvertaisuuteen ja varsin harvoin valtakunnalliseen yhdenvertaisuuteen. Rikosseuraamus henkilöstön yhdenvertaisuuspyrkimykset liittyivät yleensä mahdollisuuksien rajoissa toteutettuun keskusteluun esimerkiksi lausuntojen tekoon liittyvästä harkinnasta toimistojen sisällä, mutta toisaalta laajemman ohjauksen puutteen koettiin aiheuttavan variaatiota toimistojen välille. Joissain asioissa täydellisen valtakunnallisen yhdenvertaisuuden saavuttaminen koettiin mahdottomaksi heistä itsestään riippumattomista syistä, esimerkiksi päihdepalvelujen saatavuuden sekä syrjäseutujen huonojen kulkuyhteyksien vuoksi. Rikosseuraamustyöntekijät siis pyrkivät työllään yhdenvertaisuuteen, mutta usein ympäristötekijät käsitettiin näiden pyrkimysten toteuttamista järjestelmän ulkopuolelta estäviksi tekijöiksi.

E2: "Joo toki se pitää ihan yleisesti sanoa että me ollaan ihmisiä niin ei se että. Mut et toki virkamiehinä niin me parhaamme tehdään, et kohdellaan yhdenvertaisesti ja samoilla kriteereillä kirjoitetaan kielteisiä ja myönteisiä lausuntoja ja."

E2: "V: No mä luulen että siinä on hieman variaatiota — —."

E2: "V: No siinä varmaankin semmoinen valtakunnallinen keskustelu ja linjaus ois paikallaan, että millä perusteella kirjoitetaan sellaista linjausta, että kyl se keskushallinnon rooli tässä olis linjata tätä tai rakentaa sellaisia."

E2: "V: — — ja ehkä semmoinen laajempi kysymys, että meillä ei oo kansalliset yhdenvertaisessa asemassa sillä lailla, että palvelujen saavutettavuuden ja palvelujen tarjoamisen suhteen, että kaikissa kunnissa ei ole päihdepalveluita samalla lailla kun toisissa, et se vaihtelee että."

E2: "V: Niin jollakin lailla semmoinen yhtenäinen koulutuksellinen ohjaus tai muu niin se tuntuu olevan. Siitä tulee tätä vaihtelua toimistoista ja muista. Se vähän riippuu sitten paikasta — —."

E4: "V3: Eli tulee kommentteja, että kaikkihan sitä soveltuu ja nyt kun me on ruvettu kirjoittaan näitä niin kun että ei enää kirjoiteta kielteisiä lausuntoja ja näin. Niin jos se herättää keskustelua jo näin pienessä yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Niin mä oon ihan varma, että onko meillä valtakunnallisesti tai alueellisesti yhteinen käsitys ketkä soveltuu, ketkä ei. Niin siinä on Risen näkökulmasta ihan semmoinen tärkeä pointti myös yhdenvertaisuuden näkökulmasta."

E4: "V1: No jos ajatellaan tavallaan oman toimiston sisällä niin mä sanoisin, että kohtalaisesti, koska meidän käsitellään näitä myös yhteisesti. Meillä on esimerkiksi linjaus, että kaikki kielteiset lausunnot mitä työntekijä on aikeissa kirjoittaa niin ne käydään vielä yhdessä läpi ja mietitään että onko siinä jotain tehtävissä vai ei eikä ole ja keskustelua on paljon. Mutta et sit jos ajatellaan valtakunnallisesti. Niin tilannehan voi olla hyvinkin erilainen."

E5: "Ja jopa [erään toisen yks-toimiston] kans, et siin on aika paljon (tauko).

- Joo. Kyllä.

- Jengiä sitte.

- Me vähä vertaillaan niit keisseiki sillai (tauko).

- Joo.

- Keskenään, että se olis sellasta yhden (tauko).

- Mukasta.

- Mukasta ja tasapuolista se (tauko) tässä meidän alueella se toiminta."

E5: "(tauko) Ja sit ehkä se alueellisuus tavallaan, että kyllähän (tauko) vielä pystytään pitää (tauko), jos niin ku (tauko) tässä yhdyskuntaseuraamustoimistossa niin pystytään varmaan kohtuullisesti tekeen.

- Mm.

- Tekeen yhdenvertaisesti, tasa-arvoisesti, tasapuolisesti ne. Mut sit heti ku (tauko) verra (tauko) siirretään, niin totta kai siellä voi olla erilaisia, et tää ei oo mun mielestä ehkä vielä niin (tauko)."

Puolustajien kommunikaatiossa yhdenvertaisuus resonoi voimakkaasti suhteessa syytetyn oikeusturvaan. Seuraamuslajin valinnan suhteen yhdenvertaisuuden vasteet perustuivat puolustajien korostamaan rooliinsa päämiehen edustajana ja toisaalta informanttina, jonka tehtävänä oli varmistaa vaihtoehtoisten seuraamusmuotojen käyttö. Tämä asetelma korostui erityisesti valvontarangaistuksen kohdalla, jossa asianajajat kokivat tehtävänsä merkityksen korostuvan muutoin syyttäjävetoiseksi ja vaihtoehtoisia seuraamusmuotoja karsastavaksi kuvatussa seuraamusharkinnassa. Haastateltavat vaikuttavat aidosti kokevansa, että asianajajan läsnäolo koko prosessin ajan saattoi olla ratkaiseva tekijä oikeudenmukaisen seuraamusvalinnan toteutumisessa. Kuitenkaan asianajajien yhdenvertaisuuteen liittyvä resonanssi ei poikennut syyttäjien ja tuomareiden kommunikaatiossa ilmenneestä suhteestaan tuomion kokonaisharkinnan reunaehtoihin, joita esimerkiksi seuraamusselvityksen sisällöistä ilmenevä henkilöarviointi haluttiin pitää selvästi erillään.

"Kysely 83.3: Hyvin usein asiat siirtyvät esitutkinnasta syyttäjälle ja sieltä haastehakemuksella käräjäoikeuteen ja vieläpä pääkäsittelyyn ilman, että vastaajan puolesta missään vaiheessa esitutkinnan ja pääkäsittelyn välissä pyydetäisiin lausumaan sen paremmin syytteistä kuin seuraamuksestaan. Tämä johtaa usein siihen, että kaikki aloitteet vaihtoehtoisista seuraamuksista ovat syyttäjälähtöisiä, koska siinä vaiheessa, kun haaste annetaan tiedoksi, ei enää ole aikaa soveltuvuusselvitysten hankkimiseen pääkäsittelyä siirtämättä."

"Kysely 83.3: Jos aletaan edellyttämään syytetyltä / avustajalta enemmän aktiivisuutta johtaa se samanaikaisesti siihen että tuomarit laisikitusvat ja alkavat pitää näitä seikkoja vain vastaajan huolena."

C4: "C4b: Ja sitten itelle tuli jotenkin semmonen mieleen, että mulla on viime aikoina ollu paljon semmosia tapauksia, että syyttäjä vaatii ehdotonta, mutta sit siinä on, että aikaisempia ehdollisia kyllä ollu, mutta että sitten ne on tullu ripotelten käsiteltäväksi, että tavallaan olis voitu käsitellä yhdessä näitä asioita ja niistä olis tullu vielä ehdollinen, niin tavallaan sitten on siellä istunnossa vasta herätty, että niin, tää ei ole tän asiakkaan edunmukaista, että vaikka se onkin ehdollinen, niin silti käytännössä ehkä ajatellaan sitten, että jos se on, ei oo asiakkaan omasta syystä, että ajat on menny jotenkin päällekkäin ja niitä on käsitelty sitten, et semmosessa tapauksessa ehkä se avustajan semmonen aktiivinen esiintyminen siellä oikeudessa voi sitten johtaa just siihen, että saattaa tulla montakin ehdollista tuomiota ennen kun sitten mennään ylöspäin."

C4: "C4b: — — se on aika huolestuttava, että jos tilastoista pystytään lukeen tommosta, että se käytäntö on erilainen eri puolilla maata. Kun toi nyt on ehkä ne rattijuopumukset yks harvoista rikoksista mitä pystytään silleen aika hyvin vertailemaan ton promillemäärän perusteella just keskenään sitä, että kuinka vahingollinen se teko on ollu."

C4: "C4b: — — Mutta ei tietystikään niin kun aina, että kyllähän se voi niin kun vaikuttaa siihen rangaistusseuraamukseen, että kyllä niin kun varmuudella, jos on ollu avustaja koko prosessin ajan, niin sitten voidaan varmistua siitä, että nää kaikki rangaistusseuraamusvaihtoehdot tulee niin kun harkittua ainakin."

C3:"C3a: — — Nii no ehkä joissain poikkeustapauksissa, mutta mä tietysti ehkä asianajajana vähän karsastan sellast henkilöarviointii rikosprosessissa tietyl tapaa tai, että sen rangaistuksen mittaamisen osalta olennaista on kuitenkin niin monet muutkin seikat kun sen rikoksenteikijän tälläset henkilöön liittyvät syyt, et mä en oikein, et se mist mä tiedän mistä mä ajattelen, et tollasessa voi olla merkitystä ni on esim. tämmöset lähisuhdeväkivatatapaukset, jossa sit onkin niin, että uhri on tekijänä — —."

Poliisien kommunikaatiossa yhdenvertaisuuden resonanssia ei ilmennyt lainkaan suhteessa seuraamuslajin valintaan, sillä esitutkinnan ja seuraamusvalinnan välinen yhteys ei ollut tunnistettavissa tai realistinen. Vaikka Valtioneuvoston asetuksessa esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta (2§4) on säädetty kuulustelupöytäkirjaan merkittävästä epäillyn mahdollisesta suostumuksesta yhdyskuntapalveluun, tätä ei kuitenkaan käytännössä ollut toteutettu kaikissa tapauksissa, ja käytänteet eri puolilla maata vaihtelivat. Koska toimintatapojen erilaisuuden aiheuttamaa uhkaa ei tunnistettu, eikä poliisin kommunikaatiossa ilmennyt minkäänlaista liittymäpintaa seuraamuksia koskeviin kysymyksiin, yhdenvertaisuuden vasteet yleensä jäivät taustakohinaan tai olivat heikkoja suhteessaan esimerkiksi esitutkintaan tulevia rikoksia valikoivien esikäsittely-yksiköiden toimintaan. Rikoksesta epäillyn näkökulmasta yhdenvertaisuutta sivuavat seikat liittyivät asianajajan läsnäoloon oikeusturvan kannalta haastavissa tapauksissa. Tältä osin kommunikaatio ilmeni paikoin jopa siten, että epäillyn oikeusturva asettui toisijaiseksi verrattuna siihen prosessiin, joka vaikeutuisi, jos epäilty myöhemmin "väittää" ettei olisi ymmärtänyt. Poliisin kommunikaatiossa yhdenvertaisuus koski vain esitutkinnan toteuttamista ja siirtyi asianajajan vastuulle, kun kyse on oikeusturvaan liittyvistä kysymyksistä.

D4: "D4b: Siis onhan se tärkeä hänen oikeusturvan kannalta. Ja kuitenkin se on sitten siinä, joka [asianajaja] loppupelissä vielä vääntää rautalangasta tälle asiakkaalle, että mistä oikein on kysymys ja on sen tehtäväkin. Ja enemmän ja enemmän se menee siihen.

D4a: On se nähtävä siltäkin kannalta, että sitten tämmönen turha prosessin kuoritus sieltä jää sitten pois jatkovaiheessa kun tulee kaikennäkösiä väitteitä —

D4b: En oo ymmärtäny, en oo ymmärtäny, ei oo sanottu."

Rikosseuraamusjärjestelmän viranomaisketjun alkupäässä toimiva poliisi ei kokenut työnkuvaansa kuuluvaksi pohtia yhdenvertaisuusasioita rikoksesta epäillylle myöhemmin tuomittavan seuraamuksen kannalta tai ainakaan olevansa vastuussa epäillyn rikosentekijän oikeusturvasta tässä suhteessa. Poliisiin kommunikaatiossa kyse ei kuitenkaan ollut siitä, etteikö poliisia kiinnostaisi yhdenvertaisuutta koskevat näkökulmat, vaan ennemmin siitä, että niukoilla resursseilla toimivassa poliisiorganisaatiossa prosessin koettiin toimivan tehokkaammin keskittymällä ydinosaamiseen. Rikosseuraamusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta poliisissa koettiin tärkeäksi keskittyä rikosten selvittämiseen laadukkaalla esitutkinnalla muiden viranomaistahojen vastatessa syyteharkinnasta, vastaajan oikeusturvasta, tuomitsemisesta ja rangaistuksen täytäntöönpanosta. Esitutinnan näkökulmasta alustavakin seuraamuslajin pohdinta ilmeni epärelevanttina seikkana, sillä epäilystä tutkinnan aikana tuotettava tieto koettiin oleelliseksi vain rikoksen selvittämisen, ei niinkään seuraamuslajin valinnan kannalta. Vaikka poliisin tietoon tuleekin runsaasti epäilyyn liittyviä asioita, joiden valossa alustavat edellytykset esimerkiksi juuri yhdyskuntaseuraamuksiin soveltumiseen olisi tunnistettavissa, poliisi koki parhaimmaksi, että soveltuvuuden arviointi on seuraamusjärjestelmässä keskitetty Rikosseuraamuslaitokseen. Epäillyn mahdollisen suostumuksen selvittämisen suhteen havaittu epäyhtenäinen toimintatapa ei resonoinut yhdenvertaisuuden koodistossa minäkäänlaisena ongelmana, sillä suostumuksen tiedustelulla ei nähty merkittävyyttä järjestelmän kannalta eikä sen paikallisella toteuttamisellakaan epäillyn oikeusturvaa eriarvoistavia vaikutuksia.

Syyttäjien kohdalla yhdenvertaisuuden koodisto resonoi siten, että yhdenmukainen syyttämislinja taattiin tukemalla syyteharkinta ja seuraamuskannanotto vahvasti syytetyn rikolliseen menneisyyteen, jolloin henkilökohtaisesta harkinnasta aiheutuvalle vaihtelulle koettiin jäävän vähemmän tilaa. Syyttäjienkään kohdalla kyseinen resonanssi ei liittynyt epäiltyjen oikeusturvaan, vaan rikosrekisteriin perustuvaan syyteharkintaan, jonka koettiin takaavan tehokkaasti toimivan rikosprosessin.

Rikosseuraamushenkilöstön kommunikaatiossa yhdenvertaisuus ja siihen liittyvät ongelmat resonoivat voimakkaasti, mutta hyvin eri tasoilla. Kommunikaation ominaispiirteenä oli epävarmuus siitä, mihin yhdenvertaisuutta tulisi suhteuttaa. Toisaalta yhdenvertaisuuden kysymykset asemoituivat paikallisiksi kysymyksiksi yksikön sisäisen toiminnan yhdenvertaisuudesta, toisaalta yhdenvertaisuuden kommunikaatio resonoi alueellisesti tai valtakunnallisesti tunnistettuihin ja usein eriäviin toimintamalleihin. Valtakunnallisella tasolla yhdenvertaisuuden resonanssi liittyi usein toiminnasta itsestään riippumattomien ympäristötekijöiden vaikutukseen. Keskeisimmät näistä tekijöistä olivat kokemus Rikosseuraamuslaitoksen valtakunnallisen tason ohjauksen puutteesta sekä kuntien eriarvoinen asema palveluiden saatavuudessa. Rikosseuraamushenkilöstön kommunikaatiossa Rikosseuraamuslaitos ilmentettiin seuraamusjärjestelmän ainoana kytkök-

senä ympäröivään yhteiskuntaan, jonka toiminnan yhdenvertaisuutta kuvattiin toisaalta ohjaavan rikosseuraamusjärjestelmään nojaava velvoite tutkia soveltuvuutta ja panna täytäntöön rangaistuksia, mutta toisaalta rajoittavan yhteiskunnan kyky taata asiakkaiden tarvitsemia palveluja ja tukitoimia. Tältä osin myös rikosseuraamustyöntekijöiden sisäinen resonanssi polarisoitui täytäntöönpanoa painottavan juridisen selkeyden ja sosiaalitoimen merkitystä korostaneen kuntoutuksellisuuden välille. Syyttäjien, tuomareiden ja asianajajien kommunikaation resonoidessa yhdenvertaisuuskysymyksiin pääasiassa juriidisena ilmiönä korostui rikosseuraamushenkilöstön kommunikaatiossa täytäntöönpanon ja kuntoutuksellisuuden välille kehittynyt toiminnan epävarmuus.

Toisaalta aineellinen yhdenvertaisuus ei resonoinut lainkaan minkään viranomaistahon kommunikaatiossa seuraamusharkintaan liittyvänä näkökulmana. Vaikka lainsäädäntöön on sisällytetty lajivalintaperusteita, joiden tarkoituksena on turvata sopivimman ja tarkoituksenmukaisimman rangaistuslajin soveltaminen tietyissä yksittäistapauksissa, portaittain ankaroituva seuraamusajattelu jätti tässä suhteessa varsin vähän tilaa kohtuullisimman tai oikeasuhtaisimman seuraamuksen valinnalle. Erityisesti syyttäjien kommunikaatiossa korostui päihdeettömyyden paradoksi päihdeongelmaisten yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden kohdalla. Kuitenkin esimerkiksi päihdehuoltoon sitoutuneille yhdyskuntapalvelu tai valvontarangaistus tiedostettiin vain harvoin ehdotonta vankeusrangaistusta tarkoituksenmukaisempaan seuraamukseen tilanteissa, joissa rikoslaissa tarkoitettu esteperuste olisikin olemassa. Tämänkaltaista ajattelua on kuitenkin noudatettu Korkeimman oikeuden käytännössä (mm. KKO 2003:77 ja KKO 2003:34).

9.2.2 Tekolähtöisyys-tekijälähtöisyys

Haastatteluilla tutkittiin myös kommunikaatiota, joka tutkituissa viranomaistahoissa liittyi niiden ydintehtävään ja fokusoitumiseen suhteessa tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käytettävyyden edellytyksiin. Yhtenä fokusoitumisen vasteena käytettiin tekolähtöisyyden-tekijälähtöisyyden koodistoa poiketen muiden käytettyjen koodien binäärisyyksivalinnasta. Tekolähtöisyyden-tekijälähtöisyyden koodiston ajateltiin ilmentävän aineistolähtöistä tapaa polarisoida koettu ydintehtävä joko järjestelmän valikoitumisen kohteena olevan henkilön tai hänen järjestelmään jättämiensä jälkien perusteella. Resonanssin suuntaa ja voimakkuutta tutkittiin niistä näkökulmista, kuinka voimakkaana ja minkälaisena tekolähtöisyys-tekijälähtöisyys asemoitui haastateltavien ammattiprofession kommunikaatiossa.

Poliisin kommunikaatiossa tekolähtöisyys resonoi voimakkaasti. Poliisin tehtävänä ajateltiin lähtökohtaisesti olevan vain rikoksen selvittäminen, ja vasta esitutkinnan loppuvaiheessa olisi teoreettinen mahdollisuus vaikuttaa välillisesti seuraamuslajin valintaan. Yksilötekijöiden koettiin hukkuvan massaan ja rikollisuuden taustasyiden olevan usein sellaisia, että poliisin asemassa niihin on edes vaikea ottaa mitenkään kantaa. Poliisin ensisijainen fokus asemoitui nimenomaan rikokseen tekona ja tekijä sen suhteen toissijaisena. Toisaalta poliisin kommunikaatiossa korostui kertyneen yksilöitä koskevan tiedon perusteella syntyvä mahdollisuus kohdentaa esimerkiksi uusintarikollisuuden torjuntaa ja katkaista rikoskierre oikeasuhtaisilla seuraamuksilla ajoissa. Toisaalta tekijälähtöisyys koettiin realistisesti tarkastellen absurdina varsinkin isoilla paikkakunnilla, joissa rikollisuudentorjunnan keinojen kohdistaminen yksittäisiin henkilöihin ei ollut mahdollista etenäkään tutkittuihin seuraamuksiin tyypillisesti johtavien vähäisempien rikosten kohdalla.

D6: "D2a: — se mekanismi ei oo syntyny ihan yhdessä hetkessä, voi olla niitäkin, mutta pääasiassa siellä on päihdeongelmaa, siellä on monta muuta ongelmaa, työttömyyttä, vähävaraisuutta, siellä on paljon niitä mihin meillä ei ole edes roolia puuttua tai ohjatakaan. Eliikkä kyllä me väkisin joudutaan miettiin, mikä meidän rooli on sitten tässä koko sen tyyppisessä yhteiskunnan rikollisuuden torjunnassa, jos näin käyttää. -- koska sieltähän niitä väliin putoajia kun niitä tippuu, niin eihän me poliisinä, sehän on ihan muitten asia. Tai muitten asia, mutta että se on enempi yhteiskunnan ja siellä on monta muuta toimijaa ja me ollaan pisara siinä ketjussa."

D4: "D4b: Ja hukkuuko se siihen massaan sitten, että sä et katso sitä niin kun tavallaan, että se olis sun velvollisuus. Ei osaa kattoo sitä isoo kuvaa, että hei, tämmönehän vois ollakin tässä. No, isoilla paikkakunnilla, kun sä et tunne niitä asiakkaita, pikkupaikkakunnalla se voiskin olla vaikuttavampi ja siihen vois tarttuu varmaan enemmänkin poliisi sitten, kun tuntee, että okei, toi Virtasen poika nyt teki tämmösen ensimmäisen hairahduksen, että aletaampas siihen panostetaan. Mutta en tiedä, tää on vaan tämmönen mututuntuma, kun siihen massaan hukkuu, ettet sä kiinnitä huomiota siihen yksilöön ja sen tekoon, että voisko sen näillä keinoin jotenkin saada, että se ei meekään enää tekemään sitä seuraavaksi, että siinä vois ohjata. Vähän vaikee se on kyllä."

D5: "D5b: No, näin mä nään, että tossa kuitenkin lähdetään selvittämään sitä rikosta. Totta kai siinä otetaan huomioon vaihtoehtoiset, miten se esitutkinta mennään loppuun viemään, niin tämmöset otetaan, mutta sitten kuitenkin nämä mitä tässä on yhdyskuntaseuraamuksena, valvontarangaistuksena, ne tulee sitten siinä loppuvaiheessa vasta, kun tää esitutkinta on ihan lopussa. Tai esitutkinta on loppunu ja se on syyteharkinta mennyt ja tää tota rangaistuksen määrääminen, niin ei siinä ehkä ajatella tossa esitutkintavaiheessa."

Syyttäjien kommunikaatio resonoi voimakkaasti tekolähtöisyyden kanssa. Vaikka syyttäjät pitivätkin syytettyä koskevia henkilöön perustuvia tietoja informatiivisella tasolla kiinnostavina, syyttäjäkommunikaatiossa ilmentyi kuitenkin näiden seikkojen marginaalinen merkitys ydintyön kannalta. Syyttämisen perusteiden, eli rikosrekisterin ja teon tulkitsemisen, koettiin pysyvän samoina, vaikka syyttäjät olisivatkin saaneet palautetta työnsä vaikuttavuudesta tai tietoja syytettyjen henkilökohtaisista ominaisuuksista. Vaikka tekijälähtöisyyden resonanssi ilmentyi enemmänkin informatiivisena ja täydentävänä, tietyissä tilanteissa tekijälähtöisyyden elementit vaikuttivat myös tekolähtöisyyden taustalla. Paikoin syyttäjät esimerkiksi kertoivat punnitsevansa syytetyn soveltuvuutta yhdyskuntaseuraamukseen esimerkiksi aikaisemmasta rikollisuudesta ilmenneiden päihteiden käyttöön liittyvien tietojen perusteella, jolloin tekijälähtöistä fokuksia ei ulkoistettu pelkäämään Rikosseuraamuslaitoksen toteuttaman seuraamusselvitysprosessin varaan. Paikoin selkeän tekolähtöisen fokuksen sijaan seuraamuskannanotossa mainittiin keskeiseksi vaikuttimeksi syytetyn toiminnallaan seuraamusjärjestelmää kohtaan osoittama kokonaiskäsitys. Sen sijaan syyttäjien kommunikaatiossa tekijälähtöisyyden koettiin kuuluvan enemmänkin poliisin fokukseen, sillä poliisilla tulisi jo rikosprosessin alkuvaiheessa olla mahdollisuus toteuttaa rikosten ennaltaehkäisyä järjestämällä päihdeongelmallisille päihdehuoltoa ja sosiaalipalveluja niitä tarvitseville.

A4: "M: Niin olishan se tietysti kiva todella joskus saada sellasta palautetta, että tästä thyöstä on joskus jotain hyötyäkin, mutta toi on ihan totta mitä [toinen haastateltava] sano, et en tiedä ehtiskö niitä kauheesti sitten lukemaan ja tutkimaan niitä ihmisten elämäntarinoita, että siin on vähän tälläsiä käytännön haasteita sitten.

N: Mut oishan se kiva tietä oikeesti, et joskus ois, et joku on kokenu tämmösen valaistumisen tän seurauksena, mut niin, et mikä se funktio sitten, et se ois enempi tämmönen informatiivinen varmasti."

A4: "N: No arvioida, et onko sillä edellytyksiä ja tilata selvitys lyhyesti sanottuna, et onko lainmukasia edellytyksiä ja onko kun kattoo entisyyttä, ni edellytyksiä ylipäättään, no siitä laistahan se tulee, et onko ne entiset ykp:t tai ehdottomat vankeusrangaistukset esteenä ja sitten, jos katotaan, että ei tai, et voi olla saumaa, et ehkä voijaan tuomita ni sit tilata se selvitys, näin mä näen oman roolini siinä, et. M: Joo kyllä se pitkälti justiin näin on ja mehän nyt luetaan sitä rikosrekisteriotetta ja katotaan sen perusteella sitä ihmisen elämän historiaa, että onko se juuri niin, että onko siinä ne aikasemmat rangaistukset sitten mahdollisesti esteenä vai voiko se yhdyskuntaseuraamus tulla kyseeseen — —."

Rikosseuraamushenkilöstön kommunikaatiossa tekijälähtöisyys resonoi voimakkaasti. Esimerkiksi seuraamusselvitysprosessissa itse teon ei koettu vaikuttavan tehtävään juuri millään tavoin, mutta sen sijaan tekijöiden yksilölliset elämäntilanteet tulivat hyvinkin läheisiksi. Suhdetta asiakkaaseen kuvattiin henkilökohtaiseksi ja luottamukselliseksi. Tarjottavaa tukea pidettiin monipuolisena, eikä itse teon koettu vaikuttavan mitenkään annetun tuen laatuun. Tekijälähtöinen resonanssi ilmeni kuitenkin riskitekijöistä ja seuraamuslajista riippuvaisena. Valvontarangaistuksen tapauksessa kommunikaatiossa korostui kontrolliin liittyvien riskien arviointi tekijälähtöisesti, kun taas yhdyskuntapalvelun riskiarvioinnin koettiin liittyvän enemmän asiakkaan psykofyysissoosiaalisten riskien arviointiin.

E2: V: — — Yleensä päihteiden käyttöön valvontarangaistuksissa on tiukempi se kontrolli eli ehdoton päihteettömyys ja valvonta. Eli sellaiselle asiakkaalle joka tarvitsee enemmän kontrollia niin tää voi olla parempi, et se menee aina asiakkaan yksilöllisen tilanteen mukaan."

E2: "V: Joskus on haastavia tilanteita niin jotkut asiakkaat tarvitsee enemmän tukea kun toiset. Joku työelämässä oleva asiat järjestyksessä niin hän ei ehkä sillä lailla, että hän sitten suorittaa sitä työpalvelua ja se on hänelle se ja sitten sellainen henkilö joka tarvii muuten. Ei oo vaikka asuntoa tai raha-asiatkin on niin häntä tuetaan sitten enemmän. Niin tämmöistä priorisointia tehdään. Mä näen sen tukemisen, tuki ja kontrolli."

E2: "V: — — Jos on esimerkiksi lapsia niin se, että lasten kanssa varataan aikaa olla ja viettää sillä lailla, että saa lasten kanssa olla (valrassa). Samoiten myös tämmöiset jos on vakituksia harrastuksia niin säilyttää mahdollisuuden siihen, että jos vaikka käy kaks kertaa viikossa sählyharrastuksessa niin mahdollisuus säilyy siihen."

E2: "V: — — nyhän työ on hyvin tämmöistä yksilökeskeistä tuen antamista."

E2: "V: Ja kun meillä on tällainen asiakkuuden kokonaishallinta niin sittenhän myös on tilanne se, että jos on mahdollista niin jos se keskeytyy ja muunnetaan vankeudeksi niin sitten se joka on hoitanut sitä yhdyskuntapalvelua tai tehnyt lausunnonkin. Niin on sitten se henkilö joka sijoittelee myös vankilaan sitten. Eli tavallaan ei vaihdu se henkilö, on asiakkaasta se tuntemus olemassa."

E2: "V: Mut nää on aina yksilökohtaisia ja kuuleminenhan siihen kuuluu, että asiakas saa oman puolensa esille ja joskushan saattaa olla semmoinen yllättävä tilanne että jotain tapahtuu jotain järkyttävää tai muuta jollakin lähiomaiselle tai muuta. Niin silloin voidaan kahtoo, että vaikka ihmisellä ei sairaslomatodistusta oo niin hän ei oo ollut ihan toimintakykyinen. Niin voi mennä ilman tavallaan tällaista seuraamusta, vaikka oliskin pois eikä mitään ilmoittais. Kun jälkikäteen selviää, että tällä on tällainen taustalla."

E2: "V: Kyl se lähtee ehkä keskeisin keino on varmaankin se, että saa asiakkaaseen solmittaa semmoisen vuorovaikutussuhteen, että pystyy tuota saa asiakkaasta niin kun kertomaan asioista ja oppii tuntemaan häntä ja hän pystyy olemaan avoin ja rehellinen."

E4: " V1: — yhdyskuntaseuraamuspuolella nykyään enemmän ajatellaan niin että jossain kohtaa myös niistä mokista pitää päästä yli ja voidaan antaa uusi mahdollisuus. Onhan se yks meidän organisaation arvoista usko ihmisen kykyyn muuttua niin."

E4: "V2: Yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen ero oikeastaan joku ydin on siinä, että yhdyskuntapalvelussa mä ikään kun yritän fokusoida ihmisen mis-sä ne riskit tulee. Mitä ongelmia sillä on, pitääkö se saada tukipalveluun psykiatrikelvasta tai päihdepuolelta. Ja sitten taas tässä valvontarangaistuksessa mä katon tosiaan että no mitä sä teet, milloin sä haet postin, milloin sä käyt vessassa suurin piirtein, voiks sä mennä kellariin saunaan. Et tavallaan tuomitaan. Mitä [toinen haastateltava] sanoo että siinä niin kun enempi on siihen arkeen. Mutta tavallaan se laatu on toinen. Mun mielestä yhdyskuntapalvelussa mä koen et mä oon laadukkaammin läsnä sen ihmisen kanssa. Valvontarangaistuksessa mä vekslaan semmoista onks nyt jotenkin tääl kaikki suorassa ja arki kohdallaan."

Puolustajien kommunikaatiossa tekoilähtöisyys-tekijälähtöisyys asettuivat selkeimmin saman ulottuvuuden ääripäiksi, joissa tekoilähtöisyys ja tekijälähtöisyys resonoivat yhtä aikaa molempien lähtökohtien välillä. Puolustajat korostivat henkilöarvioinnin rikosprosessille vierasta luonnetta, koska tuomitsemisen nähtiin perustuvan periaatteessa vain rikoshistoriaan ja tekoon, mutta toisaalta kokivat, että käytännössä henkilökohtaisilla olosuhteilla voi tietyissä tilanteissa olla vaikutusta. Haastatteluissa viitattiin myös näiden lähtökohtien väliseen sukupolvijakoon; nuoremmat puolustajat olivat kiinnostuneita myös rikollisuuden taustasyistä ja yhteiskunnallisista vaikutuksista, kun taas vanhempia kiinnosti pääsääntöisemmin näyttö ja juridiikka. Vaikka puolustajien kommunikaatiossa korostuikin se, että tapauksia lähestytään ensisijaisesti teon mukaan, asemoitui asiakas selvästi lähemmäs kuin esimerkiksi tuomarin tehtävässä.

C3: "N: — — asianajajapuolellakin on vielä sellasii vanhan liiton asianajajia, jotka eivät ole niin kiinnostuneita niist seuraamuksista, vaan on enemmän kiinnostuneita siit rikosprosessista ja näiden arvioinnista ja sen asiakkaan sosiaalinen selviytyminen tai sellaset asiat ei oo niin tärkeitä ni must tuntuu, et he ei myöskään sit ehkä ihan niin ponnekkaasti sitä ykp:tä aja tai siät seuraamusselvitystä — —."

C3: "N: — — et kyllähän mä aattelen, et rikosjuristit on aika humaaneeja tai, et me, jotka ollaan kuitenkin tekemisissä aika paljon sen pahuuden ja sellasen kanssa mitä kaikki muut ihmiset kauhistelee, niin eihän me olla niitä ihmisiä, jotka on siel huutamassa, et kovempia rangaistuksia, vaan me ollaan juurikin ne ihmiset, jotka näkee ne sosiaaliset ongelmat näiden asioiden takana, et en mä sano, et noin, mutta mä aattelen, et on varmaan tietty asianajajaryhmä, jotka eivät ole kiinnostuneita siitä rikosoikeudesta sillee yhteiskunnallisesti, vaan he on kiinnostuneita. he ei oo kiinnostuneita niistä ihmisistä, vaan he on kiinnostuneita siit juridiikasta siitä näytöstä — —."

C3: "N: — — mä tietysti ehkä asianajajana vähän karsastan sellast henkilöarvointii rikosprosessissa tietyl tapaa tai, että sen rangaistuksen mittaamisen osalta olennaista on kuitenkin niin monet muutkin seikat kun sen rikoksentekijän tälläset henkilöön liittyvät syyt — —."

C4: "C4b: Mulla oli joskus semmonen, missä käytiin kovaa vääntöä siitä, että oli heti melkein syyllistynyt rikoksiin, mutta sitten oli, niitten käsittely kesti tosi kauan ja sillä oli pitkä aika, että se ei ollu tehny mitään ja se oli hakeutunut töihin, niin sit siinä tilanteessa katottiin, että tavallaan se linja pitäis olla se, että autetaan häntä pääsemään pois siitä, tai joutumasta uudelleen siihen samaan kierteeseen, missä hän oli vuosia ollu."

C4: "C4b: Mutta sitten joskus on tullu semmonen tilanne, että ite on, jos on ollu tää seuraamusselvitys, niin käyttäny sieltä, hyödyntäny niitä tietoja sitten siinä arvioinnissa, että olisko se kuitenkin sitten ehdollinen se oikee seuraamus tälle henkilölle. Vaikka nyt lähtökohtasesti tietysti sitä ehkä arvioidaan sen teon mukaan, että mutta kyllä tietysti näillä henkikohtasilla olosuhteillakin sitten vaan käytännössä voi olla merkitystä siinä."

Tuomareiden kommunikaatiossa resonoi vahvasti tekolähtöisyys. Mitkään henkilöarvointiin menevät seikat eivät seuraamusselvityksen loppulausunnon lukemista lukuun ottamatta nousseet esiin tehtävän fokuksen kannalta oleellisina. Vain teon, entisyyden ja soveltuvuuden koettiin määrittävän tuomioharkintaa, eikä henkilöä teon takana mietitä.

B2: "N: Näinhän se menee sit kun ruvetaan sitä tuomiota mittaamaan ni sä katot vaan, et mistä sä nyt syyksi luet, mikä sil on entisyys tuolla sit, jos se soveltuu johonkin tällöseen yhdyskuntaseuraamukseen ni sit katot sen ja et sä mieti siinä vaiheessa enää ollenkaan, et mikäs tämä oikeesti tälle henkilölle vaikuttaa tia mitä ni ei niitä voi ruveta siinä vaiheessa miettii enää."

B2: "N: Kyllä joissakin tapauksissa tietysti sillä on merkitystä, et se oli se laajempi meillä se tieto. — — joissakin tällömissä, joissa on niitä elämänhallintaanvelmia ja nuoria, et siinä ois enempi siät tietoo sit."

M: Mut en mä siitä huolimati miten se vaikuttais se tieto.

N: Niin muuttaisko se kuitenkin sitä ratkasua."

A5: " H1: Olisko täs mahdollista ajatella jopa semmosta, että ois jotain semmosia (tauko) palaverieita tai tapaamisia tän asian tiimoilta (tauko), joissa ois tuomari ja (tauko) Rikosseuraamuslaitoksen edustaja, mahdollisesti joku (tauko) asianajaja tai (tauko) mitä näitä nyt sitte muita, jotka (tauko) vois täst tilanteesta keskustella, et saatas se käsitys (tauko), mikä on hänen kykynsä?

- Mä laittasin sinne sen syyttäjän. Siis tuomari ratkasee sen objektiivisesti sen aineiston perusteella. Se ei sekaannu siihen keissiin siellä (tauko) ennen sitä pääkäsittelyä, mut se syyttäjä vois mennä sinne, et mitä hän vaatii. — —

- Ei oikein, (tauko) meille se ei oikein sovi, et me lähetään ehkä siihen."

Tekijälähtöisyys resonoi luonnollisesti voimakkaimmin puolustajien ja rikosseuraamushenkilöstön kommunikaatiossa, jossa tekijät tulivat työn puolesta lähemmäs asiakasta kuin muiden tekijälähtöisyyden jo sellaisenaan vieraana kokeneiden viranomaisten kohdalla. Asiakkaan läheisyydestä huolimatta poliisin kommunikaatiossa tekijälähtöisyys ei kuitenkaan resonoinut lainkaan asiayhteyksissä, joissa kyse oli esitutinnan ja seuraamuslajiin valikoitumisen välisestä yhteydestä.

Puolustajan työ edellytti asiakkaiden tilanteeseen perehtymistä, jotta asiakkaan kannalta paras mahdollinen seuraamusvaihtoehto tulisi kyseeseen. Rikosseuraamustyöntekijöiden työ puolestaan ilmeni niin selkeästi toisaalta kontrolliin ja tukeen keskittyvänä, mutta toisaalta tekijän motivaatioon ja tulevaisuudennäkymiin perustuvana, että menneisyyteen suuntaavalla tekojen tarkastelulla oli siinä vain marginaalinen rooli. Havainnot tukevat ajatusta rikosseuraamustyöntekijästä eräänlaisena "individualisaation agenttina", jolla on seuraamusjärjestelmän toimijoista laajin käsitys syytetystä yksilönä ja joka soveltuvuusarviointia toteuttaessaan toteuttaa yksilöllisyyttä korostavan oikeusajattelun ideaa käytännössä.²⁹⁷

9.2.3 Suhteellisuus

Haastatteluilla tutkittiin myös suhteellisuutta, eli sitä kuinka eri viranomaistahojen kommunikaatiossa resonoitii tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten ankaruuteen suhteessa tehtyyn tekoon. Suhteellisuuden osalta keskusteltiin tutkittujen seuraamusten asemoitumisesta portaittain ankaroituvaan seuraamusjärjestelmään ja seuraamusten ankaruuden riittävydestä tyyppirikosten näkökulmasta. Suhteellisuuskommunikaatio liittyi haastatteluissa keskusteltuihin kysymyksiin tutkittujen seuraamusten luotettavuudesta, vaikuttavuudesta ja yleensä sisällöistä, jotka tuottivat rangaistuksen pituuden ohella vastaajien käsittämää ankaruutta. Suhteellisuuskoodiston tuottaman resonanssin suuntaa ja voimakkuutta tutkittiin niistä näkökulmista, kuinka voimakkaana ja minkälaisena suhteellisuuden binäärikoodi asemoitui haastateltavien ammattiprofession kommunikaatiossa.

Poliisien kommunikaatiossa suhteellisuusresonanssi ilmeni vain yleensä luottamuksena tai käsityksenä tutkittujen seuraamusten asemasta seuraamusjärjestelmässä. Poliisin

²⁹⁷ "Agent of individualization". Hagan et al. 1979, s. 110.

osalta suhteellisuusresonanssi oli samantekevää yhdyskuntaseuraamusten käytön kanalta, sillä poliisi ei kokenut tehtäväkseen vaikuttaa seuraamuslajiin. Toisaalta poliisissa ei myöskään tunnistettu keinoja, joilla poliisi saattaisi vaikuttaa seuraamuslajiin. Haastatteluissa ilmeni viitteitä poliisin sisäisestä sukupolvenvaihdoksesta suuntaan, jossa yhdyskuntaseuraamukset hyväksytään osana seuraamusjärjestelmää ilman, että niihin suhtauduttiin liian lievinä vankeuteen verrattuna. Kuitenkin poliisissa suhteellisuusresonanssiin liittyi myös kyynistä suhtautumista yhdyskuntaseuraamuksia kohtaan etenkin vakavamman rikollisuuden kohdalla (seksuaalirikokset), ja vankeus koettiin ainakin näissä tapauksissa ikään kuin seuraamusvalikoiman ainoana tuntuvana rangaistuksena.

D2: "D2a: Kyllä minä ainakin henkilökohtaisesti pidän ja arvostan sitä, että on tullu tällmöisiä uusia työkaluja niin kun tuomioistuinten ja vankeusrangaistusten, elikkä tuota on, pitää olla muutakin kun sakko ja vankeus — — Kyllä minä kannatan ainakin ja uskon, että osa poliiseista kannattaa ilman muuta, että me ei nähdä näin, että se on lepsuilua tai semmosta, että sitä ei koeta rangaistuksena. Kyllä se on ihan rangaistus muiden joukossa."

D4: "D4a: Varmaan tätä justinsa siinä on, että osalla on tätä kyynistymistä sitten, että se koetaan juurikin, että se ei oo riittävä rangaistus. Mutta tietysti nykyellään pikkusen tämä ehkä ajattelukantakin uusimmalla polvella on vähän, että sitä ei ajatella niin suppeesti sitä, että se pitää olla aina se istuminen. Siinä on varmaan on sitä molemmista suunnista sitä ajatusmaailmaa."

Syyttäjien kommunikaatiossa suhteellisuuden koodisto resonoi ajattelussa, jonka mukaan yhdyskuntaseuraamukset koettiin ainakin joissain tapauksissa liian lievinä seuraamuksina. Lisäksi etenkin valvontarangaistuksen nähtiin jääneen sisällöltään vieraaksi, jolloin siihen ei osattu suhtautua vankeuteen verrannollisena seuraamuksena, vaan sitä pidettiin eräänlaisena "vapaudu vankilasta" -korttina. Yhdessä haastattelussa esiin nousi syyttäjien kokema eräänlainen velvollisuus pyrkiä myös vaikuttamaan tuomioistuimien tuomitsemislinjaan vaatimalla pykälän ankarampia rangaistuksia kuin olisi ehkä tarve, jotta tuomioistuinten linja ei muuttuisi liian lieväksi.

A4: "M: — — tietysti joskus ehkä syyttäjääkin saattaa harmittaa, jos selkeästi tuntuu, et on suunnilleen ammattirikollinen kyseessä ja sitten saa kumminkin sen ykp:n ni ehkä semmoses tilantees voi tulla niitä tuntemuksia, että pääsipä nyt helpolla — —."

A4: "M: — — kyllähän syyttäjä joutuu olemaan aina ehkä vähän ankarampi kun mitä ehkä välttämättä ajatteliskaan joutuu pikkusen kattomaan tuomioistuinten linjan perään, että siellä ei nyt ainakaan taas sit lähdetä kovin mahdollottoman lieväksikään sen linjan kanssa — —."

A4: "M: — — ehkä siitä vois olla hyötyä, että se valran sisältö tunnettais jossain määrin paremmin, et kun tässä puhutaan siitä, et se on ankara ja se on vaativa, et se oikeesti sisäistytis tuomareille ja syyttäjillekin, niin vois siitä olla omalla lailla hyötyä, et sitä pikkusen vaivaa se sellanen tällmönen yleinen maine siinä, et no mitäs siellä kotisohvalla on panta jalassa köllötellessä — —."

Rikosseuraamushenkilöstön kommunikaatiossa suhteellisuusresonanssi liittyi yleisellä tasolla muita vastaajaryhmiä parempaan tuntemukseen yhdyskuntaseuraamusten sisäl-

löistä ja vaikuttavuudesta. Avoseuraamukset ilmenivät suurimmassa osassa haastattelu- ja vankeutta parempina vaihtoehtoina, mutta tältä osin asiaa pohdittiin vain yleisellä tasolla, eikä niinkään yksilön rikoshistorian valossa. Voimakkaimmin suhteellisuus resonoi palvelurikkomusten kontekstissa. Usein koettiin, että palvelusrikkomustapauksissa laki oli säädetty turhan tiukaksi ja siihen kaivattiin joustoa.

E2: "V: No ehkä näen että se lakitulkintaa tiukasti mennään niin se kirjallinen varoitus tulee hyvin helposti. Ja sehän se aiheuttaa jos tulee uusia rikkomuksia niin se aina palvelu pitää keskeyttää, selvittää ja miettiä mitä tästä tulee. Niin mä olisin sillä lailla, että noihin lievemmän —."

Puolustajien kommunikaatiossa tehtävän kannalta keskeisimmäksi ilmentyi päämiehen edun mukaisen ja mahdollisimman lievän seuraamuksen tavoittelu tekoon ja asiakkaan elämäntilanteeseen nähden. Vaikka seuraamusjärjestelmän koettiin antavan periaatteessa laajan harkintavallan sopivimman seuraamusvalinnan löytämiselle, ylikuormittuneen järjestelmän ei uskottu pystyvän käytännössä hyödyntämään tätä mahdollisuutta kovinkaan tehokkaasti. Tämän koettiin ohjanneen seuraamusjärjestelmää portaittain ankaroituvien ja standardinomaisten taulukkorangaistusten liukuhihnatuomitsemiseen sen sijaan, että järjestelmä olisi painottunut vaihtoehtoihin seuraamuksiin, joissa yksilöllinen tarve ja suhteellisuus tekoon nähden kohtaisivat paremmin. Puolustajien suhteellisuusresonanssissa ilmeni järjestelmän paradoksi, jossa porrasajattelulle rakentuvan seuraamusten ankaroitumismallin ajateltiin rajoittavan sopivimman seuraamuslajin käyttämistä silloin, kun sillä vielä voitaisiin tehokkaasti puuttua uusimiskiarteeseen. Esimerkiksi päihdeongelmaiselle ensikertalaiselle rattijuopolle sopivin rangaistus saattaisi olla ehdollinen, jonka oheisrangaistuksena olisi kuntouttavia elementtejä sisältävä yhdyskuntapalvelu. Ankaruusajattelu kuitenkin ohjaa lievempään tuomioon, mitä vastaajakaan ei usein vastusta.

C4: "C4b: Mulla oli joskus semmonen, missä käytiin kovaa vääntöä siitä, että oli heti melkein syylistynyt rikoksiin, mutta sitten oli, niitten käsittely kesti tosi kauan ja sillä oli pitkä aika, että se ei ollu tehny mitään ja se oli hakeutunut töihin, niin sit siinä tilanteessa katottiin, että tavallaan se linja pitäis olla se, että autetaan häntä pääsemään pois siitä, tai joutumasta uudelleen siihen samaan kiarteeseen, missä hän oli vuosia ollu."

C4: "C4b: Niin, kai sitten kuitenkin se rangaistuksen, tai rangaistusharkinta perustuu sitten, sehän pykälä on erittäin tavallaan antaa laajan pohjan sille, että miten sitä voidaan harkita. Kai se sitten kuitenkin on tarkoitus, että on tiettyjä rikoksia, mitkä katotaan tietyllä vakavuudella ja sitten tavallaan ne pitäis sovitaa sitten henkilökohtaisiin olosuhteisiin ja mikä hänen tapauksessa olis sitten oikeudenmukainen rangaistus. Mutta mä luulen kyllä, että niin kun tää meidän prosessi ei ehkä tähän suuntaan. Mä mietin, että nytkin juttujen käsittely kestää ihan hirveen kauan, niin onko siinä mahdollisuutta hirveesti sitä enää tältä osin parantaa, en tiedä."

Tuomarien kommunikaatiossa suhteellisuuden resonanssi jäi luhmannilaisittain taustakohinaksi. Tuomarit arvioivat seuraamuslajien eroja niiden ankaruuden kannalta, mutta käytännön työhön nämä pohdinnat eivät vaikuttaneet. Tuomareiden yleisessä suhtautumisessa yhdyskuntaseuraamuksia pidettiin hieman enemmän lievinä kuin tuntuvina seuraamuksina ja suhteessa portaittain ankaroituvaan seuraamusajatteluun osa tuoma-

reista asemoi yhdyskuntapalvelun valvontarangaistusta ankarammaksi rangaistukseksi. Tuomarien kommunikaatiossa näkemykset tutkittujen seuraamusten luotettavuudesta tai ankaruudesta haluttiin pitää kuitenkin erillisinä ja riippumattomina tuomioharkinnasta. Yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitaan, jos edellytykset täyttyvät. Vaikka yhdyskuntaseuraamukset koettaisiinkin "helppoina", tuomarit kokevat vankeuden aiheuttamien haittavaikutusten olevan kuitenkin paljon suuremmat, jolloin sen käyttöä on viisasta välttää. Valvontarangaistusta pidettiin myös tuomareiden keskuudessa tuntemattomana, jolloin sen suhteellisuus tekoon nähden hahmottui epämääräisenä. Oheisrangaistuksena tuomittava yhdyskuntapalvelu sen sijaan ilmentyi tervetulleena ja tarvittaessa ehdollisiin rangaistuksiin lisätuntuvuutta tuottavana lisänä seuraamusjärjestelmään. Suhteellisuutta koskevan kommunikaation rajautuminen täysin ydintehtävän ulkopuolelle asetui kuitenkin kyseenalaiseksi tilanteissa, joissa harkinta tapahtui ehdottoman vankeuden ja yhdyskuntapalvelun välillä, ja joissa tieto rangaistukseen liittyvän hoidollisen elementin vaikuttavuudesta saattoi kallistaa seuraamuslajin valinnan vähemmän ankaraan, mutta vastaajan kannalta sopivamman seuraamuksen suuntaan.

A5: *"Tää on mun mielest tosi hyvä systeemi, et voi ohessa (tauko) määrätä. Esimerkiks mä käsittelen paljon seksuaalirikoksia ja näin, niin sitte niissäki tuntuu itsestäni ihan (tauko) oikeustajun vastaselta ja myös lautamiehistä sitten tiettyissä tapauksissa, jos se on vaan ehdollista. Niin sit se yhdyskuntapalvelu on siihen kyllä tosi hyvä oheisseuraamus, et sillä — (epäselvää) se oheisseuraamus — (tauko) niin ku ehdollista, ensikertalaisille esim."*

A5: *"Myös, jos ei tarkkaan tunne sitä sisältöä, niin voihan sitä, joskus on mietitty ehkä niinkin, että onks se nyt niin päin, et ku se YKP on kuitenkin semmosta aktiivista työntekoa ja semmosta, et sä joudut tekemään, niin sit tavallaan se valvontarangaistus, ku sitä ei niin yleisesti tunneta, et kun siel on, miten paljo se sitte rajoittaa, niin (tauko) se nyt ei minusta ihan itsestään selvää oo."*

A5: *"Siis melkein kaikki on positiivisia (seuraamusselvitykset), niin eiks se kerro siitä, että me pidetään sitä lieväenä?"*

B6: *"V1: Ja sikäli, jos maineella ajetaan sitä takaa, että olis.. että onks sillä ikään kuin maine et se ei oo rangaistus ollenkaan tai näin, niin et kyl mun mielestä sillon, kun näitä yhdyskuntaseuraamuksia käytetään, et se on se soveltuvuus on se, mikä on avainasemassa, eikä niinkään se, et me ajatellaan et se on, tää ei oo tarpeeks tuntuva rangaistus tähän tapaukseen."*

B6: *"V1: Se [valvontarangaistus]jää usein käytännössä pois, se hypätään. Ja ei avustajat eikä syytetyt itse sitä huomioi eikä syyttäjätäkään, koska se on todella niin suppee kohdentumiseltaan, mihin se voi soveltua. Et käytännössä meillä on se ehdollinen, YKP, ehdoton. Et se on hyvin näkymätön rappunen se valvontarangaistus. Mut selkee se on niinkun rappusajatteluna toki."*

9.2.4 Soveltuvuus

Soveltuvuutta lähestyttiin haastatteluissa näkökulmista, jotka toisaalta liittyivät viranomaistoimijoiden kokemuksiin tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin soveltuvuudesta

ja toisaalta liittyen niihin valikoitumisen mekanismeihin, joihin haastatelluilla oli ydin-tehtävässään vaikutusta. Soveltuvuuteen liittyviä teemoja käsiteltiin tai nostettiin haas-tateltavien toimesta esiin kaikissa fokusryhmähaastatteluissa. Soveltuvuuden vasteina haastateltavien oli mahdollista kommentoida soveltuvuuden valikoivuuteen koko seuraamusjärjestelmän ja edustamansa viranomaisen näkökulmista. Keskeisenä ajatuksena oli tarkastella kunkin viranomaistahon kommunikaatiota suhteessa tutkittujen yhdyskunta-seuraamusten käytön edellytyksiin soveltuvuuden näkökulmasta. Resonanssin suuntaa ja voimakkuutta tutkittiin siitä näkökulmasta, kuinka soveltuvuuden asema fokusoitui juuri haastateltavien ammattiprofession näkökulmasta.

Poliisin kommunikaatiossa soveltuvuuden koodisto resonoi ainoastaan suhteessaan poliisin saamaan tietoon ja käsitykseen sopivasta seuraamuksesta. Kuten suhteellisuuden ja yhdenvertaisuuden kommunikaatiosta ilmeni, etäisyys seuraamukseen ilmeni poliisin tehtävässä liian suurena tuottaakseen käsityksen soveltuvuudesta tutkittuihin seuraamuksiin. Toiseksi soveltuvuuden arvioiminen olisi edellyttänyt yhdyskuntaseuraamusten tuntemusta, mihin poliisin koulutuksessa ei ollut kiinnitetty juurikaan huomiota. Myös-kään esitutkinnan ohessa tiedusteltavan alustavan suostumuksen merkitystä tunnistet-tu, kuten aikaisemmin todettiin.

D5: "D5b: Mun mielestä se on hyvä, että joku muu tekee tommosen selvityksen sitten, että jos poliisi ottaa tohon hirveesti kantaa niin.

H1. Mä tarkoitin sitä, että voisko poliisin esitutkintaa jollain tavalla kuitenkin enemmän hyödyntää sitä, mitä tulee esitutkinnassa esiin. Mä tarkoitan, että poliisi tekis sitä tietenkään.

D5a: Niin, se on tietenkin, poliisilla on monta kertaa paljon tietoa ja sitten ehkä tietynlainen vaikka objektiivisesti totta kai pyritään hahmottamaan tilanteita niin kun jostain tietysti rikoksesta, niin saattaa olla kuitenkin aika subjektiivinen näkemys. Miten se sitten palvelee tota selvityksen tekemistä, niin se voi tiettyiltä osin olla, ei aina, mutta joskus voi olla vähän kyseenalaistakin."

Syyttäjien kommunikaatiossa soveltuvuuden koodisto fokusoitui soveltuvuuden arviointiin, joka tapahtui syyttäjien omista, puhtaasti lakiin nojaavista lähtökohdista. Arviointi ei voinut perustua henkilöarvioon vaan yksinomaan rikosrekisteriin. Syyttäjien seuraamusselvityksen tilaamista vaikutti ohjavan lain määrittelemä arvio henkilön rikostaustan sopivuudesta yhdyskuntaseuraamukseen. Rajanvetotilanteissa selvitys tilattiin mieluummin varmuuden vuoksi kuin jätettiin kokonaan tilaamatta. Rikosrekisteristä arviointiin tekotiheyttä, rikoksien tuoreutta sekä rikostyyppiä. Rikostyyppijaottelussa liikennejuopumukset eroteltiin omaksi ryhmäkseen muista rikoksista, jolloin kahteen erilaiseen rikostyyppiin syyllistymisen lyhyenkin ajan sisällä ei automaattisesti katsottu johtavan rangaistuksen ankaroitumiseen. Paikoin rikostyyppiajatteluun suhteuduttiin kuitenkin kriittisesti, ja sillä koettiin olevan merkitystä selvityksen tilaamisen ohjailussa. Rikosseuraamuslaitoksen tuottamasta seuraamusselvityksestä hyödynnettiin tuomioistuinkäsittelyssä harvoin mitään muuta kuin loppulausunto. Soveltuvuuskommunikaatio polarisoitui kuitenkin suhteessaan soveltuvuusarvioinnin merkitykseen ja laatuun.

Haastattelutilanteissa Rikosseuraamuslaitoksen tekemään henkilöarvioon liittyvässä kommunikaatiossa luottamus oli varauksetonta syyttäjien kokiessa, että rikosseuraamustyöntekijällä oli kaikkein paras ammattitaito arvioida syytetyn kykyä suoriutua yhdyskuntaseuraamuksesta. Kyselyn kommenteissa arviointeihin suhtauduttiin kriittisemmin ja arvioinnin kohteen motivaation merkityksen kasvaessa lausuntojen sävy koettiin

ylimyönteisenä. Tällöin tutkittuihin seuraamuksiin liittyvä soveltuvuuden paradoksi ilmeni syyttäjien kommunikaatiossa seuraamusten edellyttämässä päihdeettömyydessä ja samalla yhdyskuntaseuraamusten mahdollisuudessa tarjota ja ohjata päihdehuollollisiin ja kuntouttaviin palveluihin. Esimerkiksi aikaisemman rikollisuuden yhteydestä ilmenevää päihdeidenkäyttöä voitiin pitää osoituksena yhdyskuntaseuraamukseen soveltumattomuudesta, mutta toisaalta yhdyskuntapalvelu tukitoimineen oli mahdollista nähdä myös rikosuusimista ja päihdeidenkäyttöä rajoittavana ja soveltuvuutta puoltavana tekijänä.

A4: "N: — — onko lainmukasia edellytyksiä ja onko kun kattoo entisyyttä, ni edellytyksiä ylipäättään, no siitä laistahan se tulee, et onko ne entiset ykp:t tai ehdottomat vankeusrangaistukset esteenä ja sitten, jos katotaan, että ei tai, et voi olla saumaa, et ehkä voijaan tuomita ni sit tilata se selvitys, näin mä näen oman roolini siinä — —."

A4: "M: — — mehän nyt ei voida sitä ihmisen olemusta — — arvioida, vaan se menee sen rikosrekisterin lukemisella — —."

A4: "M: No kyllä se tietysti se rikoksentekeisyys on aika merkittävä asia ja sitten se, että kuinka tuoreita ne aikasemmat rikokset on. Tietysti niistä tuomioista nyt vähän pitää aina kattoo sitäkin, että kun niitä tekijämiehillä niitä tuomioita tulee, et ne on vähän limittäin ja lomittain, että minkälaisessa konkurrenssissa ne on keskenään — — jos omasta puolestani sanon ni aika kaavamaisesti mä sitä luen sitä rikosrekisteriä, että ja tietysti se yks mihin myös kiinnittää huomiota on se, että minkä tyyppisiä rikoksia ne on, että jos siellä nyt sanois, että jos siellä nyt on vaikka, no ehkä liikennejuopumukset vähän tuntuu oikeuskäytännössä erotuvan omaksi ryhmäkseen, että monesti käräjäoikeudetkin perustelee sitten sillä tavalla, että vaikka siellä olis ehdollisen koeaika törkeästä ratista päällä ja sitten tulis joku toinen vaikka pahoinpitelyjuttu, josta pitäis vankeutta tuomita ni se saatetaan edelleen joissain tilanteissa sitten ehdollisena tuomita vaikka ollaankin koeajalla, et sillä perustelulla, et siinä on erityyppisestä rikollisuudesta kyse. Ne on mun mielestä aina vähän kritiikille altisajattelu, mutta sen pohjalta sitä joutuu ittekin vähän miettii — —."

A4: "M: — — mä ennemminkin nykyisin tilaan niitä ehkä vähän varmuuden vuoksi, koska mun mielestä tyhmin tilanne on se, että oikeussalissa sitten päädytään siihen, että käräjäoikeus ajattelee, et tästä vois yhdyskuntaseuraamukseen tuomita, mutta selvitystä ei oo — —."

Kysely 42.2. "S: Päinvastoin soveltuvuusselvitykset ovat yleensä ylimyönteisiä - vakavia päihdeongelmaisia ja rikoskierteessä olevia selitetään soveltuvan palveluun! Mutta käräjäoikeutta varten hankitaan varmuuden vuoksi, vaikka olen joskus jättänyt tilaamatta po. syistä."

Kysely 42.2. "S: Mielestäni lausunnot ovat liian usein puoltavia ja sitten joudutaan muuntamaan takaisin vankeudeksi."

Kysely 47.9. "S: Soveltuvuusselvitykset ovat tarpeetonta byrokratiaa. Samaten erilaiset keinotekoiset seuraamusharkintaan luodut rajoitteet. Tuomioistuimella tulee olla täysin vapaat kädet harkita oikeaksi katsomansa seuraamus."

Keskusteltaessa ylipäänsä jo syyteharkintavaiheessa tapahtuvan seuraamuskannanoton merkitystä vaihtoehtoisten seuraamusten osalta syyttäjien soveltuvuuskommunikaatiossa ilmeni soveltuvuusarviointiin liittyvä ohjailu- ja valvontavaikutus. Toisaalta syyteharkintavaiheeseen liittyvä seuraamusselvityksen tilaamismahdollisuus koettiin syyttäjille suotuna mahdollisuutena valvoa tuomioistuinten linjaa, mutta toisaalta seuraamusselvityksen tilaamisen siirtäminen kokonaan tuomioistuinvaiheeseen välttäisi tarpeettomien seuraamusselvitysten tekemisen. Mikäli syyttäjien valvonnallisesta roolista olisi mahdollista luopua, tilaaminen voisi siirtyä kokonaan tuomioistuinten tehtäväksi tai niin, että tuomioistuin ottaisi ensin kantaa soveltuvuudesta, ja yhdyskuntaseuraamusta puoltava kannanotto johtaisi seuraamusselvityksen toteuttamiseen.

A4: "M: — — joskus oon miettiny ihän niinkin radikaalia ajatusta, et oisko se järkevämpi keikauttaa jopa niin päin, että tuomioistuin sit tilaa sen seuraamuksen tai sitten, jos tuomioistuin tuomitsee ehdotonta vankeutta ni tuomioistuin ottaa kantaa siihen, että voidaanko se tuomita yhdyskuntaseuraamukseksi ja sitten sen jälkeen tehdään ne selvitykset, en mä tiedä onko se parempi vai huonompi, mutta toisaalta se tietysti poistais syyttäjältä sen mahdollisuuden vähän vahtia... mut täs on nyt vähän niinku kaks puolta, että missä vaiheessa se olis järkevä se selvitys tehdä, mutta me kysellään niitä tietysti tulee tilattua joskus vähän tarpeettomastikin.]

Rikosseuraamuslaitoksen soveltuvuuskommunikaatio resonoi voimakkaasti ydintehävän viitekehyksessä, sillä Rikosseuraamuslaitoksen tekemä seuraamusselvitys perustui henkilöarvioinnille. Kommunikaatiossa korostui soveltuvuusarvioinnin tuottama tilaisuus antaa asiakkaalle mahdollisuus vaihtoehtoiseen seuraamukseen. Riskinäkö-kulmasta keskeyttämistä ei pidetty ongelmallisena, vaan tärkeämmäksi koettiin annettu onnistumisen mahdollisuus. Syyttäjien kommunikaatiossa ilmennyt yhdyskuntaseuraamusten päihitteettömyyden ja päihiteiden käyttöihin painottuvan asiakaskunnan paradoksi ei ilmennyt yhtä vahvana rikosseuraamushenkilöstön kommunikaatiossa. Suhtautuminen aikaisemmin ongelmalliseksi yhdyskuntaseuraamusten suorittamisen kannalta koettuihin päihdeongelmiinkin oli lieventynyt. Rikosseuraamushenkilöstön kommunikaatiossa syyttäjiin kohdistui kritiikkiä siitä, että selvityksiä jätettiin tilaamatta etenkin niissä tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelu oli keskeytynyt ja valvontarangaistus olisi voinut tulla kyseeseen.

E2: "V: Mutta niin no mun lähtökohta on kun syyttäjä pyytää niin me lähetään kirjoittaan myönteistä lausuntoa ja kirjoittaan kielteinen poikkeustapauksissa että, että päihdeongelma tai nää uudet rikokset yleensä on semmoinen."

V2: — — mun mielestä sehän ei oikeastaan kun me tehdään niitä lausuntoja tonne syyttäjälle ja käräjille niin mä en näe siis jos me kirjoitetaan myönteinen niin sehän on melkein 100 prosenttisesti se on myönteinen. Silloin se saa sen yhdyskuntapalvelun, et oikeastaan se just niin kun. -- Niin kyl mä melkein 98 prosenttisesti kirjoitan kyllä sinne myönteisiä lausuntoja, et siihen ei enää vaikuta oikeastaan ees huumausaineet sillä tavalla huumausaineet sillä tavalla, et mä otan et testataan. Sit se keskeytyy se on niinku ja siinä mielessä se on hyvä kun on käyty keskustelua tästä testaamisesta. Must se testaaminen on tärkeetä, koska siinä asiakas näkee, et joo täs on tällaiset rajat ja sillä selvä että se ei saa ruveta horjumaan se asia, et kyllä mä ennen oon ollut paljon. Me ollaan kaikki oltu ennen ehkä huumausaineisiin paljon tiukemmalla asenteella kun nyt."

Puolustajien kommunikaatiossa soveltuvuus resonoi suhteellisuuden koodistoa vastaavalla tavalla. Puolustajan roolissa korostui mahdollisuus vaatia selvityksen tilaamista asiakkaalleen, ellei sitä prosessin aiemmassa vaiheessa ollut jo tehty, ja asia oli vankeusuhkainen. Puolustajien toimintaa ohjasi ensisijaisesti lojaliteettivelvoite asiakasta kohtaan, joka käytännössä tarkoitti lievimmän mahdollisen seuraamuksen ajamista. Toisaalta asianajajat tekivät myös itse aktiivista asiakkaidensa arviointia ja suuntasivat toimintaansa sen mukaan. Esimerkiksi työssäkäyvien tapauksissa koettiin, että prosessia tulisi joustavoittaa ja tuomitseminen ilman selvitystäkin olisi näissä tapauksissa mahdollinen. Toisaalta taas päihdeongelmaisille asiakkaille yhdyskuntaseuraamuksien vaatiminen koettiin haasteelliseksi. Vaikka puolustajat olivatkin havainneet asiakaskunnan muutoksen yhä päihdeongelmaisemmaksi, he pitivät yleisellä tasolla tärkeänä, että seuraamusselvitysten tekemiseen ja jopa tuomitsemiseen tulisi olla suhteellisen matala kynnys. Valmiiksi laaditun seuraamusselvityksen hyödyntämisessä puolustajat toivoivat parannusta. Ennen pääkäsittelyä seuraamusselvitys ja alustava rangaistusajan suunnitelma olivat käytettävissä vain pyynnöstä, muutoin pääasiassa vasta istunnossa. Muutamien vastausten perusteella alustavaa rangaistusajan suunnitelmaa ei ollut toimitettu lainkaan puolustajille ja yhdessä vastauksessa seuraamusselvitys oli puolustajan käytettävissä vasta seuraamuskeskustelussa.²⁹⁸

C3: "N: — — ykp voidaan tuomita ilman seuraamusselvitystä. Useimmat oikeudet ei enää siät tuomitse eli ne haluaa aina, et se seuraamusselvitys tehdään. Musta se on välillä vähän turhaa — — et miks niit seuraamusselvityksiä pitää aina pyytää tämmöisä aika, vaik ihminen käy töissä ni kai se nyt siit ykp:stä selviytyy, et miks siinä tilantees pitää mennä tekee joku selvitys kun se maksaa ja kuluttaa varoja ja hidastaa siät prosessia, mutta mä en tiedä tää on vissiin joku tällänen arvovaltakysymys, että rise ei tykkää siitä, et niit määrätään, jos ei sitä selvitystä oo tehty ja ehkä sillon on sit joku pointti, et se saadaan paremmin valmisteltua — —."

C3: "N: — — jos mun päämiehellä on massiivinen päihdeongelma ja sil ei oo kämp-pää ja se ei oo päivääkään tehny töitä ni vaikka se ykp olis teoriassa mahdollinen, niin aika harvoin mä sit ainakaan ihan kauheen aktiivisesti lähden siin pyytämään seuraamusselvitystä, jos mä tiedän jo etukäteen, et ei se ole, et se henkilö ei tule siitä selviytymään — —."

C3: " — — jos on sillee luottamuksellinen välit siihen asiakkaaseen ni mä välillä sanonkin ihan suoraan, et must tuntuu, et jotenkin, et tää ehdollinen ei ois paras, mutta, jos sä itse oot sitä mieltä, et sä haluat, että me pyydetään ehdollista eikä ykptä ni sit me tietenkin tehdään niin, että enhän mä oo mikään terapeutti enkä kenenkään, et asiakas sen päättää — —."

C3: "N: No aika vähän tai, että jos se on puoltava, niin sitähan ei välttämäti edes lueta siellä tai, et mä tiedän, et monet asianajajat kysyy vaan onko puoltava vai ei ja jos se on puoltava ni ne ei edes välttämäti tilaa sitä, se riippuu tuomarista ja kokoonpanosta ja Helsingissä on niin kiire, että ei siellä kauheesti ehditä ihmisten elämäntilanteita sitten ruotia, että, mut semmosis tilanteissa, joissa se on ollu kielteinen se lopputulema ja siel on sit kuitenkin jotain mikä tukee sen henkilön selviytymistä ni kyl sellasis tilanteis mä oon itse ainakin sitä vaatinut,

²⁹⁸ Kysely 82.2.

et se luetaan ääneen siellä ja sit ollu esim. sanonu, et oon täst lopputuloksest eri mieltä ja kyl joissain tapauksis tuomioistuin on tuominnu ykp:tä vaikka se soveltuvuus on ollu negatiivinen — —."

C4: "C4b: Mutta että jotenkin aika matalalla kynnyksellä ite ajattelen, että se pitää selvittää ja myöskin sitten ehkä tavallaan tuomitakin — —."

C4: "C4b: No, ei mulla oo kyllä tullu, harvassa tapauksessa on ollu jotain arvoستeltavaa siitä sisällöstä, että kyllä ne on mun mielestä, ainakin asianajajan näkökulmasta laadittu ihan asianmukaisesti. Tietysti ehkä se nyt vaikuttaa siihen, niin kun sanoin, niin usein ehkä vastaa vähän sitä omaakin käsitystä — —."

Tuomareiden kommunikaatiossa soveltuvuuden koodisto resonoi voimakkaasti. Haastateluissa ilmnennettiin yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitsemisen nojaavan vahvasti, mutta ei yksinomaan soveltuvuusarvointiin. Tuomarit kokivat olevansa tarpeen mukaan myös aktiivisia punnitsemaan uudelleen seuraamusselvityksen tilaamistarvetta, mikäli syyteharkintavaiheessa selvitystä ei ollut hankittu. Toisaalta tuomarit osallistuvat myös itse aktiivisesti soveltuvuuden arvioimiseen ja seuraamusselvityksen tilaamismahdollisuutta myös tuomioistuinvaiheessa pidettiin hyvänä, joskin prosessia hidastuttavana. Joissain selkeissä tapauksissa tuomarit luottivat myös omaan arvioonsa syytetyn soveltuvuudesta ja antoivat tuomion ilman selvitystä. Pääosin tuomarit kokivat syyttäjillä olevan taipumus jättää varsin herkästi seuraamusselvitys pyytämättä erityisesti tapauksissa, joissa syytetyllä oli aikaisempia yhdyskuntapalveluita tai päihteidenkäyttöä, mitä kaikki tuomarit eivät kokeneet automaattisesti esteiksi yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitsemiselle.

Tuomareiden suhtautumisessa päihdeongelmiin esiintyi kuitenkin tuomarikohtaista vaihtelua, jonka perusta oli syyttäjien kaltaisessa suhtautumisessa päihdeettömyysparadoksiin. Sen sijaan Rikosseuraamuslaitoksen arvioon henkilön soveltuvuudesta luotettiin täysin. Lähes kaikissa tapauksissa yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitsemisen koettiin olleen linjassa soveltuvuusarvioinnin kanssa, mikäli muut lain määrittelemät edellytykset täyttyivät. Systeemiteoreettisessa mielessä Rikosseuraamuslaitos oli rakenteellisesti kytkeytynyt rikosseuraamusjärjestelmän muihin osajärjestelmiin, ja näiden välinen luottamus ilmeni suurelta osin tarpeeseen perustuneena.²⁹⁹ Muut osajärjestelmät luottivat Rikosseuraamuslaitoksen kykyyn vastata yhdyskuntaseuraamusten edellytysten selvittämisen tekijäperusteisesta suorittamisesta. Resonanssi vaihteli kuitenkin suhteessa siihen, tulisiko loppulausunnon ohella kiinnittää huomiota myös soveltuvuusarvioinnin sisältöön. Tältä osin luottamukseen sisältyi muiden osajärjestelmien ottama riski, joka ainakin osalla syyttäjistä realisoitui kriittisenä suhteutumisena soveltuvuusarvioinnissa painotettuihin seikkoihin ja yleensä henkilöperusteisen soveltuvuusarvioinnin merkitykseen.

B4: "M: Aika lailla se suorana menee sen selvityksen mukaan, että — —"

N: Ja luotetaan siihen, että jos on todettu, et on edellytykset suoritua, niin mä en sit lue ehkä sen enempää kun sen lauseen, että se on sitten vaan, et ok hyvältä näyttää."

B4: "N: No toisaalta, jos meil on se soveltuvuus selvitys käytössä, niin mä kyllä luotan siihen ihan sataprosenttisesti, jos sinne katotaan, että soveltuu, niin se on

²⁹⁹ Jalava 2006, s. 175–176.

sillon ja uskon, et se on arvioitu paremmin kun sen mun näkemyksen mukaan sieltä."

B4: "N: ei mulle ainakaan ikinä kun mä aina aattelen sen niin, et jos se nyt ei siitä selviä tai se ei suoriudu ni sit se ei suoriudu, että en mä siinä tilantees kun se rangaistus tuomitaan, jos se on selvitys myönteinen ja se suostuu ja näin ni ja se sopii sit siitä vaan.

M: Toki meillä voi tulla semmosia vähän epäilyä, että kuinkahan tämä onnistuu, mut sil ei oo sillai merkitystä"

B4: "N: sitä pitää myöskin aina muistaa se, et sithän voi tulla hylkyjäkin, et sit ei tuomita kaikista rikoksista, et se on sit vaara sit, et jos tossa vaiheessa on mietitty liikaa noita, et soveltuuko vai ei ni yht äkkiä sit ei oo enää nettipetoksia."

A5: "Syyttäjä ei aina minun mielestä pyydä sillonkin, (tauko) riittävän usein sitä. — Niin, siis syyttäjällä on tiukka linja siitä, et tää on ollu jo, kaks YKP:tä tehny."

A5: "Niin, ja kyllä kirjallisen menettelyn jutuissakin mä sitte, jos se näytti, että syyttäjä ei oo pyytäny, mä saatan kysyä, miks ei oo pyydetty. Ne sit sanoo, et heidän mielestä ei sovellu. Ja jos mä katon, et soveltuu, niin minä sen pyydän ilman, että kukaan on sitä pyytäny, koska mun mielestä se on niin ku, sitä ei tarvii pyytää. Eihän ne maallikot ossaa sitä pyytää, kun ei niil oo avustajia."

A5: "Et se on tosiaanki, jos vaan ihminen suostuu (naurahtaa), suostuu, kun soveltuu, niin kyllä aivan varmasti me tuomitaan — —."

Tuomarikommunikaatiossa soveltuvuusselvitys ilmeni toisaalta tarpeettomana selkeissä tapauksissa, joissa selviytymisen uskottavuuden tueksi oli olemassa selkeitä tunnusmerkkejä. Kuitenkin päihde- ja rajatapaustilanteissa seuraamusselvitystä pidettiin tärkeänä.

B6: V1: "Joo, ja joissain selkeissä tapauksissa mä oon useinkin tuominnu ilman selvitystä. Sanotaan, että jos on henkilö ollu nähtävänä siäl, kuultavana, on sikäli selkee tapaus, että on työssä käyvä ihminen, et on esimerkiks selvitystä siitä et on työelämässä, ja nään sen habituksen. Ja tietyissä tapauksissa on, ja perustelen sen niin, että katson voivani arvioida sen ilman selvitystäkin sen soveltuvuuden, niin sitten tuomitsen ilman selvitystä. Mutta sitten, jos ollaan sitten epävarmimmalla maaperällä, että on päihdeongelmaa mukana ja et se soveltuvuus on vähän siinä ja siinä, niin sittenhän me pyydetään usein se soveltuvuusselvitys."

Oikeusturvanäkökulmasta soveltuvuusselvityksen tilaamismahdollisuutta myös tuomioistuinvaiheessa pidettiin tuomarien kommunikaatiossa tärkeänä, mutta tuomioistuinvaiheessa seuraamusselvityksen tilaamisedellytyksiä arvioitiin kriittisesti oikeudenkäyntiaineiston ja syytetynt antaman kuvan perusteella.

B6: V1: "Mut et helpompi se on ehkä enemmän niin päin, että jos syyttäjä ei oo pyytäny soveltuvuusselvitystä ja sit henkilö pyytää ja sitten muusta oikeudenkäyntiaineistosta ja siält salista henkilöstä itsestä on selvästi nähtävissä, ettei oo soveltuvuutta, niin se on sitten, sit sen voi perustella sitten jo suoraan, että ei kärkeä oikeuden arvion mukaan oo soveltuvuutta. Et siinä on sitten ehkä just ne

huumausainerikos-, käyttörikostuomiot on siinä sitten aineistona ja se habitus joka on nähtävissä siellä.”

Soveltuvuus-binäärikoodi resonoi kaikissa tutkituissa viranomaiskommunikaatioissa poliisia lukuun ottamatta. Poliisien kommunikaatiossa seuraamukset tai niiden soveltuvuuden arviointi ilmeni varsin vieraana ja etäisenä, vaikkakin poliisit kokivat heidän työssään kertyvän tiedon periaatteessa tuottavan varsin laajan käsityksen rikoksesta epäilystä ja hänen olosuhteistaan. Poliisia lukuun ottamatta kaikkien tutkittujen viranomaistahojen kommunikaatioissa soveltuvuuden koodisto resonoitui hieman eri tavoin, syyttäjillä rikosrekisterin kautta, rikosseuraamustyöntekijöillä henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, motivaatiopohjaan ja tulevaisuuden ennusteeseen perustuvaan arviointiin pohjautuen, puolustajilla vankeusrangaistuksen välttämiseksi saatavaan aineistoon tukeutuen ja tuomareilla kootusti edellä mainittujen näkökulmien yhteisvaikutuksena kokonaisharkintaan. Rikosseuraamusjärjestelmän kokonaisarviointiin liittyvässä kommunikaatiossa syyttäjien koettiin suhtautuvan soveltuvuuteen muita toimijoita kriittisemmin, kun poliisia lukuun ottamatta muiden viranomaisten näkemyksissä painottui soveltuvuuden matalan kynnyksen arviointi syyteharkintavaiheessa. Päihdeongelmien vaikutuksessa soveltuvuuteen oli selvää vaihtelua samojenkin viranomaisten sisällä riippuen siitä, kuinka paradoksaalisena päihdeettömyysedellytystä pidettiin riskitapausten osalta. Syyttäjät puolestaan kokivat vakavat päihdeongelmat lähes automaattisena esteenä selvityksen tilaamiselle. Rikosseuraamuslaitoksessa päihdelinjaukset vaikuttivat olevan muutoksessa suopeampaan suuntaan.

9.2.5 Rikollisuudesta irtaantuminen

Rikollisuudesta irtaantumista lähestyttiin haastatteluissa näkökulmista, jotka liittyivät yhtäältä ydintehtävän tuottamaan kokemukseen ja toisaalta koulutuksen tuottamaan käsitykseen tutkittujen seuraamusten vaikuttavuudesta. Rikollisuudesta irtautumiseen liittyviä teemoja käsiteltiin tai nostettiin haastateltavien toimesta esiin kaikissa fokusryhmähaastatteluissa. Soveltuvuuden vasteina haastateltavien oli mahdollista kommentoida tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten vaikuttavuuteen ja rikollisuudesta irtautumiseen. Resonanssin suuntaa ja voimakkuutta tutkittiin siitä näkökulmasta, kuinka rikollisuudesta irtaantumiseen liittyvä kommunikaatio asema fokusoitui juuri haastateltavien ammatitiprofession näkökulmasta.

Poliisien kommunikaatiossa rikollisuudesta irtaantuminen resonoi ainoastaan yleisen käsityksen tasolla. Tyypillisesti tutkittaviin seuraamuksiin johtavat rikokset olivat poliisin näkökulmasta massarikoksia, joiden osalta rikosprosessin etenemisen seuraaminen olisi käytännössä mahdotonta ja toisaalta myös tarpeetonta. Poliisit eivät uskoneet poliisityölä olevan suoraa yleispreventiivistä roolia rikosseuraamusjärjestelmässä, koska poliisin työssään kohtaamat tilanteet käsiteltiin usein syvemmällä olevien ongelmien oireina, joiden juurisyyden ei koettu muuttuvan pelkällä poliisikontrollilla. Haastatteluissa ilmeni, että yhdyskuntaseuraamuksia pidettiin sopivina rangaistusmuotoina henkilöille, joilla ei ollut yhtä vakavia elämänhallintaongelmia kuin taparikollisilla, mutta muutoin suhtautuminen seuraamusten vaikuttavuuteen ilmeni melko skeptisenä. Taparikollisien kohdalla vankeutta pidettiin tehokkaampana seuraamusvaihtoehtona sen pakottaman rikos -ja päihdekierteen katkaisun näkökulmasta. Haastateltavien mukaan koko prosessi oli menettänyt tietyllä tapaa myös erityispreventiivistä tehoa, koska tehokkaammaksi koettu

henkilökohtaiseen kanssakäymiseen perustuva asiointi oli vähentynyt puhelinkuulustelujen ja kirjallisen menettelyn yleistymisen myötä.

D2: "D2b: — — vähän tommonen hankala kysymys, että ite arvioida, että sitä vähentäis sitten sitä, tai niin kun vähentäis nimenomaan sitä uusintarikollisuuden mahdollisuutta, että vähän, joutuu vähän sinisilmäisesti uskomaan kumminkin luottamaan, että nämä niin sanotusti pehmeämmät keinot niin tämmöset vaikka ehdollinen ja yhdyskuntapalvelu, niin se tois sen herätyksen sitten. — — Vähän ite oon näissä rattijuopoissa, varsinkin, jotka on ihan tavallisia perheenisiä ja äitiä, käy töissä ym. niin mä uskon, että se on niille sopivampi seuraamus, että ei ne kriisiytä sitä, koko työpaikka ja menee ja niin pois päin. Mä näen, että niissä on ihan paikkansa on just tämmösille. Onko se sitten kaikille ja noille arkirikollisille, jotka jatkuvasti tekee tämmöstä pikkujuttua, en mä tuohon enempää osaa sanoa."

D2: "D2b: Poliisin rooli monessakin asiassa, niin sehän on vaan, en nyt sano tulipalon sammuttaminen, yhden tapauksen tutkiminen vaikka perheväkivaltatilanne, niin sehän semmonen pisara meressä. Se perhe-elämä, sehän ei korjaannu sillä annetaan sakko tai ei tai menköön tuomioistuimeen. — — Elikkä kyllä me väkisin joudutaan miettiä, mikä meidän rooli on sitten tässä koko sen tyyppisessä yhteiskunnan rikollisuuden torjunnassa, jos näin käyttää. Mä sanoisin, ja koulutukset ja kaikki, että annetaan, nyt kun on tämmönen vaaliaika niin toisen asteen koulutus kaikille. Kyllähän se henkilökohtaisesti pitäisin, sehän olis kauheen hieno asia ja tärkeä asia. koska sieltähän niitä väliin putoajia kun niitä tippuu, niin eihän me poliisina, sehän on ihan muitten asia."

D5: "D5a; No, ehkä yleinen käsitys tietysti tollaseen valvontarangaistukseen ja muuta on, että jos puhutaan niin sanotusta taparikollisesta ja näin pois päin, niin ehkä semmonen yleinen käsitys vois liipata läheltä sitä, että se erityisestävä vaikutus siitä puuttuu — —."

Syyttäjillä resonanssi jäi pääasiassa taustakohinaksi. Syyttäjien tuntuman perusteella yhdyskuntaseuraamusten koettiin olevan vaikuttavia ainakin vankeuteen verrattuna, mutta tiedon puute vaikuttavuudesta yleensä tuotti epävarmuutta. Kuitenkin syyttäjien toiminnassaan tekemien havaintojen perusteella suhtautuminen tutkittujen seuraamusten vaikutuksiin rikollisuudesta irtaantumiseen oli melko kyynistä ja syyttäjäkommunikaatiossa korostui niiden riittämättömyys sellaisenaan estää rikosuusimista.

A4: "N: En mä tiä siis mä tykkään kyllä molemmista, siis tykkään ns. siis mä uskon kyllä, et niil on varmaan enempi vaikuttavuutta tai mahdollisuuksia kun se, et kaikki vaan lyötäis vankilan seinien sisälle, mut kun ei sitä oikeesti mä en pysty mitenkään vertaamaan, et kun ei mul oo sitä konkretiaa siitä, että kuinka moni vaikka uusii — —."

A4: "M: — — ykp:hen määrätään saati valraan ja se on vielä aika sellanen mun mielestä varsin ystävällinen käden ojennus yhteiskunnalta, et annetaan nyt vielä sit mahdollisuus kuitenkin ja mä uskon, et se mahdollisuus on hyvä antaa, mutta mä en usko sitä, että pelkästään se, et joku saa ykp:tä ni muuttaa hänen rikollista

käyttäytymistään — — mä oon sen verran ehkä vähän kyyninen, mut mä en usko, et se yksinään ketään muuttaa enkä mä nyt oikein usko, et kukaan järkevä ihminen aattee, et se yksinään ketään muuttaiskaan.”

A4: ”M: — — mä oon ihan vakuuttunu siitä, et se kenellä on riittävä se sisäinen motivaatio siihen ja sit, jos sitä sisäistä motivaatiota ei oo ni ei sille sit mitään voi. Sit se ihminen jatkaa sellasta, sil on ns. rikollinen mieli ja se rikollinen mieli aktivoituu aina sillon kun olosuhteet sattuu sopiviksi — —.”

Yhdyskuntaseuraamushenkilöstön kommunikaatiossa rikollisuudesta irtaantuminen resonoi erityisesti tutkittujen seuraamusten sisältöihin liittyvästä kehittämisenäkökulmasta. Yhdyskuntaseuraamuksissa uskottiin olevan vaikuttavuutta rikosuralta irtaantumiseen, mutta toimenpiteisiin toivottiin tehostusta. Ennen kaikkea hyvin palvelunsa suorittaneiden, mutta palanneiden asiakkaiden koettiin lipsuvan liian helposti systeemin raoista, sillä rikollisuuden taustasyöt eivät konkretisoituneet ongelmina suorittaa yhdyskuntapalvelu onnistuneesti.

E4: ”V1: Mutta mun mielestä siellä pitäisi myös painottaa enemmän, entistä enemmän se uusintarikollisuuden vaikuttamisen näkökulma ja tavallaan tän tuen näkökulma, että ne vois näkyä kyllä huomattavasti enemmänkin siellä mitä näihin päiviin mennessä on näkynyt. Toki se on koko ajan lisääntynyt. Toki se on koko ajan lisääntynyt ja lainsäädäntömuutokset on edistänyt sitä. Mutta mun mielestä siinä meillä on vielä aika paljon tehtävää.”

E4: ”V1: Mut tavallaan ehkä siinäkin justiinsa semmoinen, että se pitäis kiinnittää se huomio siihen seuraamuksen todelliseen konkreettiseen sisältöön mitä se on. Mitenkä sillä voidaan vaikuttaa siihen uusintarikollisuuteen ja sen ihmisen pärjäämiseen tässä yhteiskunnassa. Sen sijaan että me tuijotetaan esimerkiksi tarkkoja tuntimääriä.”

E4: ”V1: Niin kyllä meilläkin on näitä asiakkauksia, et meille tulee asiakas joka sinänsä suorittaa hyvin. Hänellä ei ole ehkä tavallaan semmoisia ongelmia mitkä konkretisoituis vaikka vaikeutena suoriutua yhdyskuntaseuraamuksesta. Niin se vähän soljuu käsien läpi ja kyllä meidän pitäis myös heidän kohdallaan kiinnittää huomiota siihen uusintarikollisuuden ehkäisyyn tai päihdeasioihin vaik ei ne vaikuttais siihen itse seuraamuksen suorittamiseen. Ja siinä on mun mielestä sellainen missä meidän täytyy tehostaa.”

Puolustajien kommunikaatiossa ilmeni luottamus yhdyskuntaseuraamusten tehokkaiseen kykyyn vaikuttaa uusintarikollisuuteen. Puolustajat kokivat olevansa tässä suhteessa merkittävässä asemassa pystyessään vaikuttamaan seuraamuslajin valintaan.

D5: ”N: No kyllä, et mä ajattelen, et jos me halutaan rakentaa turvallista yhteiskuntaa meille kaikille, niin sillon tietysti toivottavaahan olisi se, et nää ihmiset eivät syyllistyisi näihin rikoksiin kuin se, et sit he saa tosi kovan rangaistuksen, jos syyllistyvät kun sil ei oo mitään merkitystä sen ennaltaehkäisevän toiminnan kanssa.”

D5: N: — — mä oikeesti koen, että mulla on paljon mahdollisuuksii vaikuttaa on tällöiset rajanvetotilanteet esim. sen suhteen, et tuomitaanko vielä ykp:stä yksi kerta vai tuomitaanko ehdotonta ni mä ajattelen, et niissä hyvä asianajaja, joka oikeesti tuntee sen asiakkaan tilanteen ja osaa puhua sen puolesta oikein ja osaa pyytää oikeet selvittkset jne, niin on, et silloin mä voin oikeesti vaikuttaa siihen, et joutuus joku vankilaan vai ei ja mä myös ajattelen, et ne on usein sellasii tilanteita, joissa se henkilö ei ole enää koskaan palannut rikoksen polulle — —."

Tuomarien kommunikaatiossa uusintarikollisuuden tai seuraamusten vaikuttavuuden tarkka tuntemus ei resonoinut. Yhdyskuntaseuraamuksien positiiviset puolet etenkin vankeuteen verrattuna ilmentyivät selkeinä, ja niihin koettiin tuomittavan aina, kun se vain on mahdollista, mutta ennemminkin tuomitsemiskäytännön, kuin uusintarikollisuusnäkökulmien ohjaamina.

B4: "N: — — mä oon tosiaan sitä mieltä, et niin kauan kun se voidaan se oikeesti se vankilaan meno välttää ni jos joku muu keino on siihen, niin musta se on erittäin hyvä ja ehkä silloin parempikin estevaikutus sitten mahdollisesti kun sillä alalla kun sillä vankilalla ehkä, en tiedä."

A5: "Ei, (tauko) et lähinnähän me sitte nähhään (tauko) rikosrekisteristä, jos joku uusii rikoksen, et aha, hän on suorittanu (tauko) näin ja näin monta kertaa (tauko). Mutta ei yleensä tule. Tai sitten ne, jotka tullee ne, että niitä sitte (tauko), ei oo onnistunu (tauko)."

B6: "V1: Ja sitten se, mikä on se vaikuttavuus, yleisestäävyys, eli ne tilastolliset seikat, uusijuudet sun muut, niin nehän tietysti on enemmän tätä täytäntöönpanopuolta."

9.2.6 Sosiaalinen-täytäntöönpanollinen

Tutkimuksen lähtökohdista sosiaalisuuden resonoituminen seuraamusjärjestelmän kommunikaatioissa oli keskeistä siitä näkökulmasta, minkälaiseen kommunikaatioon sosiaalinen resonoitui suhteessa tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin. Yleensä sosiologisessa ja kriminologisessa tutkimuksessa sosiaalinen on kytkeytynyt kiinteästi sosiaalisia ongelmia koskevaan, sosiaaliskuntoutukselliseen tai hoidolliseen kommunikaatioon. Tästä näkökulmasta sosiaalinen on käsitetty yhtenä ratkaisuyrityksenä poistaa tai vähentää rikollisuudesta johtuvia sosiaalisia ongelmia.³⁰⁰ Myös sosiaalisen tuen käsite ymmärretään varsin monitahoisesti. Seuraamusjärjestelmän kehittyminen on myös Suomessa tuonut mukanaan kuntouttavia ja sosiaalistavia elementtejä samalla, kun kontrollinäkökulmaa on korostettu lisäämällä seuraamusten yhteiskunnallista vaikuttavuutta, tehokkuutta ja yksilöllisyyttä. Toisaalta perinteisen sosiaalityön menetelmillä on osoitettu olevan vaikuttavuutta erityisesti uusintarikollisuuden ehkäisyyn.³⁰¹

Sosiaalisen tuen käsite on rinnastettu myös supportiivisen vuorovaikutuksen käsitteeseen, jolloin esimerkiksi seuraamusselvitysvaiheessa asiakkaan ja rikosseuraamustyön-

³⁰⁰ Linderborg & al. 2014, s. 10.

³⁰¹ Rex 1999, passim.

³⁰² Rex 1999, passim; Heininen & Siilin 2019, s. 23.

tekijän välille syntyvä supportiivinen vuorovaikutustilanne on sellaisenaan sosiaalista tukea. Tällöin sosiaalinen tuki on ilmennettävissä haastattelutilanteessa tuotettavaksi tueksi, jolloin esimerkiksi ilmaisemalla empatiaa, rohkaisemalla asiakasta kokemaan ja ilmaisemaan tunteitaan, hyväksymällä tämän vastustelun ja edistämällä tämän minäpystyvyyden tunnetta desistanssissa toivotaan tapahtuvan positiivinen muutos.³⁰² Sosiaalialityötä tekeville on edellytetty myös sellaisia haastattelutaitoja, joilla hän voisi luoda asiakkaaseen työn etenemistä tukevan, välittämisen, hyväksynnän, jämäkkyuden ja luottamuksen komponentteja sisältävän suhteen.³⁰³ Asiakas-työntekijä-suhteen dialogisuutta on tarkasteltu lisäksi yhteistyösuhteen näkökulmasta, missä korostuvat luottamuksen, vastavuoroisuuden, liittoutumisen ja pysyvyyden vuorovaikutussuhteet.³⁰⁴

Sosiaalisen koodisto ei asemoidu aineistossa binäärikoodiksi, vaan haastattelujen kommunikaatioissa sosiaalisen vastinpari ilmenee enemmänkin toimeenpanollisena tai byrokraattisena koodina. Sosiaalista-täytäntöönpanollista koodistoa resonoivat kommunikaatiot käsittelevät rikosseuraamusjärjestelmälle ajateltua tarkoitusta toisaalta tuottaa rikoksenteikijälle tekoon nähdessä oikeasuhtainen rangaistus ja tarjota rikoksenteikijälle tukea suorittaa rangaistus kiinnittämällä huomio rikollisuutta aiheuttaneiden ongelmien poistamiseen.

Poliisin kommunikaatio resonoi sosiaalisen koodin kanssa siten, että yhdyskuntaseuraamuksia pidettiin nykyaikaiseen seuraamusjärjestelmään sopivina juuri kuntouttavien ominaisuuksien vuoksi. Resonanssi jäi kuitenkin taustakohinaksi, sillä poliisit eivät nähneet itsellään roolia seuraamusten sisällöllisissä seikoissa ja ne koettiin vieraina. Poliisit toivat esiin hyvin tarkkanäköisesti sosiaaliset ongelmat rikollisuuden taustasyinä, mutta kokivat prosessin alkupäässä toimivina esitutinnan suorittajina mahdollisuutensa puuttua näihin ongelmiin rajallisena. Poliisin toiminnan fokusoitua enemminkin poliisikontrollin ja esitutinnan suorittamiseen, resonanssia ilmeni enemmän täytäntöönpanollisen kuin sosiaalisen koodin vasteena.

D2: "D2a: Kyllä minä ainakin henkilökohtaisesti pidän ja arvostan sitä, että on tullu tämmösiä uusia työkaluja niin kun tuomioistuinten ja vankeusrangaistusten, elikkä tuota on, pitää olla muutakin kun sakko ja vankeus, sillä välillä pitää olla jo pehmeä, niin sanottu pehmeä paluu yhteiskunnan jäseneksi sitten — — Kyllä minä kannatan ainakin ja uskon, että osa poliiseista kannattaa ilman muuta, että me ei nähdä näin, että se on lepsuilua tai semmosta, että sitä ei koeta rangaistuksena. Kyllä se on ihan rangaistus muiden joukossa."

D2: "D2a. En osaa tuohon sit sanoa, kun en sitä hoitojärjestelmää tunne, mikä se hoito sitten on. Mutta kyllähän se selvä on, että ei pieni joku rangaistus niin poista sitä perusongelmaa, että joku on käyttäjä. — — ei sitä poisteta tämmösellä pikku vankilareissulla, että oikeastaan sitten vaan melkein lisää. — — kyllä se on ehdottomasti joku hoitotoimenpiteet ja varsinkin alkupäässä on ne havahduttamiset, puheet niin kun poliisi kun syyttäjä, jos on nuoresta henkilöstä kysymys, niin kyllä se sinne on satsattava sinne alkupäähän just näihin nuoriin. Havahdutaan ja herätellään, että kato nyt, että kannattaako oikeasti pilata elämä tällä tavalla."

³⁰³ Särkelä 2001, s. 31.

³⁰⁴ Järvinen 2007, s. 140–141.

*D4: "D4a: Mutta edelleenkinhän sen rangaistuksen tarkoitus on, että saada taval-
laan se rikoskierre tai muu loppumaan tai sitten, että se ei kuormita sitten sen
jälkeen enää yhteiskuntaa."*

*D2: "D2a: Se on vaikee kysymys tuokin, että sosiaalipuolen, meillähän on nyt
ihan pysyvästi yks sosiaalityöntekijä täällä ja tuntuu vaan, että heidänkin asiat
vaan kasvaa ja kasvaa ja resurssia ei välttämättä tuu, että kyllähän meidänkin
asiakkaista ja ite tunnistan näitä. Poliisin rooli monessakin asiassa, niin sehän on
vaan, en nyt sano tulipalon sammuttaminen, yhden tapauksen tutkiminen vaikka
perheväkivaltatilanne, niin sehän semmonen pisara meressä. Se perhe-elämä,
sehän ei korjaannu sillä annetaan sakko tai ei tai menköön tuomioistuimeen. Se
ei niin kun, totta kai se herättää voi, en mä sitä sano ja pitääkin herättää het-
keks, mutta ensinnäkin se mekanismi ei oo syntynyt ihan yhdessä hetkessä, voi
olla niitäkin, mutta pääasiassa siellä on päihdeongelmaa, siellä on monta muuta
ongelmaa, työttömyyttä, vähävasaisuutta, siellä on paljon niitä mihin meillä ei ole
edes roolia puuttua tai ohjatakaan."*

Sosiaalinen, ymmärrettynä sosiaaliskuntoutuksellisten näkökulmien esiintuomisena, ei resonoinut syyttäjillä. Vaikka syyttäjien kommunikaatiossa ilmeni yleistason tuntemus yhdyskuntaseuraamusten sisällöistä (kuntoutus, toimintaohjelmat, työpalvelu jne.), ei seuraamusten sisältöjen tai vaikuttavuuden tuntemus asemoitunut syyttäjäprofession kannalta olennaiseksi. Sosiaalisen sijaan seuraamuksiin liittyvä pohdinta tukeutui nimen- omaan lakiin eikä henkilön yksilölliseen elämäntilanteeseen liittyviin seikkoihin. Seuraa- musten sisältöihin liittyvä arviointi ja toteutus asemoituivat syyttjäkommunikaatiossa selvästi Rikosseuraamuslaitokselle, eikä niihin ollut halukkuuttakaan ottaa kantaa. Toi- saalta esimerkiksi seuraamusselvityksen pyytämistä edeltävä harkinta ei liittynyt sosiaa- liseen koodistoon, vaikka näissä tilanteissa syytetyn soveltuvuutta arvioitiin esimerkiksi aikaisempan rikollisuuteen liittyneiden ja soveltuvuutta rajoittavaksi koettujen tekijöi- den suhteen.

Syyttäjän ensisijaisesti laintulkintaan ja rikosrekisteriin nojaava työ resonoi enemmän byrokraattistoimeenpanollisen koodin kanssa. Sen sijaan sosiaaliskuntoutuksellinen elementti ei pääsääntöisesti konkretisoitunut syyttäjille, koska syyteharkintavaiheessa seuraamuskannanoton sosiaalinen ulottuvuus rajoittui pääsääntöisesti rikosmennei- syyden tuottamaan kokonaiskuvaan soveltuvimmasta seuraamuksesta. Mikäli syytetyn menneisyydestä ilmeni esimerkiksi toistuvaa päihteidenkäyttöä, saattoi se johtaa seu- raamusselvityksen tilaamatta jättämiseen riippumatta muiden yhdyskuntaseuraamuk- selle asetettujen muodollisten edellytysten täyttymisestä. Mikäli rikoshistoriaan liittyvää päihdemenneisyyttä taas ei pidetty sellaisenaan välttämättömänä osoituksena syytetyn ajantasaisesta soveltuvuudesta, ja syyttäjä koki yhdyskuntaseuraamuksen periaatteessa mahdollisena ja sisällöltään syytetylle parhaiten sopivana seuraamuksena, tämänkal- taisissa rajanvetotapauksissa seuraamusselvityksiä tilattiin myös "varmuuden vuoksi".

*A4: "M: No sellanen, no jos ajatellaan, et tietää ykp:stä sen, et siihen liittyy palka-
tonta työtä ja sit myös näitä tälläsiä mahdollisesti jotain ilmeisesti avohoitojut-
tuja tai sen tyyppisiä tukitoimia, niin kyl mä koen, että sillä tasolla kun sen tuntee
—."*

*A4: "N: Mä oon kyl aika samaa mieltä, et riittää, et hahmottaa miten ne suhteutuu
toisiinsa ja vähän sitä sisältöä, mut en mä nää mitään tarvetta, et mun pitäis*

tietää eksakt, että kuinka käydään, missä käydään miten paljon jotain on, et kyllä mä luotan siihen risen seuraamusselvitykseen hyvin pitkälti, että ei se mun mielestä mun tavallaan tehtävä tai osaaminenkaan riitä siihen arvioida, et miten joku henkilö johonkin soveltuu ja tavallaan sen takia sit se sisällön tunteminenkaan ei ehkä oo syyttäjälle se relevantti, me tiedetään millon sitä voi lain mukaan käyttää tai esittää ja sitte lisäarvio, et onko se mahdollista."

A4: "N: — — on se hyvä tietenkin vähän tietää just sillä tasolla, että kuuluu palikatonta työtä tai, et pitää pysyä kotona tiettyinä aikoina tai mitä niihin ikinä kuuluukaan."

A4: "M: Joo kyllä se pitkälti justiin näin on ja mehän nyt luetaan sitä rikosrekisteriotetta ja katotaan sen perusteella sitä ihmisen elämän historiaa, että onko se juuri niin, että onko siinä ne aikasemmat rangaistukset sitten mahdollisesti esteenä vai voiko se yhdyskuntaseuraamus tulla kyseeseen — —."

A4: "N: Ni en mä kyllä, siis ei ei, mä nyt oletan, et se varmaan jollain tavalla toimii, mutta onhan näit uusijoita aina, et siitä kai se näkyy sit, et onko sillä ollu vaikutusta vai ei, mut ei mulla mitään kovin itse asiassa oo mitään semmosta, et mä pystyisin sanomaan, et ois vaikka jotain tutkimustietoo — —."

M: Joo sama ajatus eli en mäkään muista nähneeni oikeestaan mitään sellasta ei meillä mitään sellasia tutkimustuloksia oo jaettu, jolla ikään kun olis pyritty motivoimaan laajempaa yhdyskuntaseuraamusten käyttöä tai ylipäänsä mitään tutkimustuloksia oo sillä lailla saanu tietoon, että en mää tiedä meille se näkyy tietysti aina se negatiivinen puoli eli ne, jotka useesti on yhdyskuntaseuraamuksesta huolimatta uusii rikoksia — —."

A4: "M: — — mä en usko sitä, että pelkästään se, et joku saa ykp:tä ni muuttaa hänen rikollista käyttäytymistään, vaan kyllä se vaatii jonkun toisenkin ponttimen sinne ihmisen sisäiseen elämään jollakin tavalla joku muu asia pitää tulla myös, mutta se voi tietysti olla yhtenä se, et pääsee tämmöseen yhdyskuntaseuraamuksen piiriin ni se voi olla yhtenä semmosena laukasijana siihen, et se rikollinen elämä sitten jää, mutta mä oon sen verran ehkä vähän kyyninen, mut mä en usko, et se yksinään ketään muuttaa — —."

A4: " — — et täs on mulla semmonen se on tämmönen mysteeri mikä mulle ei oikein avaudu, et miks siihen tai siis semmonen no tuntuu joskus turhauttavalta sitä valraa tilailla kun suunnilleen tietää, että toihan on alkoholisti tai seon narkki, mutta tilailenpa kuitenkin, onhan siinä valtionhallinnolla töitäkin."

A5: "V1: Niin, kun se on sillä YKP-laissa siellä siellä Risessä, että kun edellytetään päihteettömyyttä ja on siellä pykälään kirjattu ne, mitä yhdyskuntapalvelua suorittamaan tulevalta edellytetään. Ja et usein on tosiaan siäl seuraamusselvityksestä tullu bongattua se, että katsotaan että on soveltuvuus((edellytys)) siis päihdetukitoimin, eli sillä edellytyksellä. Ja et semmosia tulee paljon tuomittua, et on siäl soveltuvuusselvityksessä dokumentoitu päihdeongelma ja ehdotetaan et tukitoimin. Et se kuulostaa hyvältä. Ja kyllä nyt aina sitten, kun kattoo telkaria ja muiden maiden tuomitsemisia, kun siäl tuomitaan hoitoon henkilö, niin

aattelee, että olispa meillä sellanen mahdollisuus. Ja usein maallikot, asianosaiset luuleekin, et meillä on tällöinen mahdollisuus. Mut sellastahan ei oo toistaseks. Se on lainsäätäjän asia sitten, jos joskus tällasta — —."

A5: "Niitä tukitoimia sinne lisää, siis (tauko) sen päihäteettömyyden tueksi (tauko). Kun se on se panta jalassa, niin siinä pitää oikeesti sitte olla sitä (tauko) tukitoimia. Ja sit tutkimustuloksia niitten tehosta, vaikutuksesta, (tauko) vaikuttavuudesta. (tauko)"

Rikosseuraamushenkilöstön kommunikaatio resonoi sosiaalisen kanssa vahvasti ja usein yhteydessä toimeenpanoon liittyviin kysymyksiin. Kuitenkin verrattuna muihin tutkittuihin viranomaisiin rikosseuraamuslaitoksen soveltuvuusarvioinnissa, tukitoimiin ohjaamisessa ja motivoivissa keskusteluissa henkilön sosiaalinen tilanne tuli muiden viranomaistahojen vuorovaikutustilanteita lähemmäs. Rikosseuraamushenkilöstön työssä asiakkaisiin luotu luottamuksellinen asiakassuhde nousi esille tärkeänä työn edellytyksenä. Työ ilmeni ensisijaisesti tarvittavien tukiverkoston järjestämisenä onnistuneen toimeenpanon mahdollistamiseksi. Työhön liittyvä kontrolli ymmärrettiinkin paikoin yhtenä tuen muotona, eräänlaisena "rakentavana kontrollina". Rakentavaan kontrolliin ei kuitenkaan katsottu kuuluvan toimia, jotka suoranaisesti olisivat vähentäneet ympäristössä olevia uusintarikollisuutta mahdollistavia tekijöitä.³⁰⁵ Rikosseuraamustyöntekijöiden kommunikaatiossa esimerkiksi päihdetestaaminen näyttäytyi samanaikaisesti sekä kontrollitoimenpiteenä että tuen muotona. Päihdetestaamista koskevassa kommunikaatiossa korostuivat saumattomasti sekä rikosoikeudellinen uskottavuus että konkreettinen mahdollisuus vaikuttaa asiakkaan päihdeongelmaan. Vertailukohtana esimerkiksi tuomareiden kommunikaatiossa päihdetestaaminen ilmeni tärkeänä vain tilanteissa, joissa päihdetestaaminen asemoitui näytöksi tuomittavan kyvystä suoriutua seuraamuksesta.

E2: "V: Mä itse oon opiskellut erityispedagogiikkaa niin mun lähtökohta ei oo sosiaalityö vaan tällöinen kasvatuksellinen ja kuntoutus tavallaan mikä itse siellä. Mutta sosiaalityö on musta osa sitä ja lähinnähän se on, että tarpeen mukaan järjestetään erilaisia verkostoja tai ohjataan asiakkaita että esimerkiksi niin kun päihdehommissa, että pystyis käyttään oman kunnan päihdepalveluja — — Ja tää on sellainen kahtalainen. Pitää toki huolehtia että se täytäntöönpanokin onnistuu. Mutta asiakasta tuetaan tarpeen mukaan."

E2: "V: Joo kyl mä puhun aina, että sinä on kaks puolta, että varmaan se painotus on siinä asiakkaille koittaa sitouttaa että yhdyskuntapalvelu varsinkin, että meillä on yhteinen tavoite että ne tunnit tulee hoidettua ja seuraamus hoidettua ja sitten siihen samalla sanon että. Mutta jos tulee ongelmia niin niissä sitten autetaan ja muuta. Muistutan siitä, että tää on myös kontrollia ja tää on haastava ja vaikee seuraamus yhdyskuntapalvelu."

E4: "V1: No mun mielestä varmaan tärkeimpänä on nimenomaan se tavallaan sen tuen elementin et jos nyt puhutaan tästä tukikontrolli akselista mikä joskus vähän tuntuu itsestä hieman kulahtaneeltakin."

³⁰⁵ Ympäristökriminologisesta näkökulmasta on esitetty, että yhdyskuntaseuraamusviranomaisen tulisi myös muuttaa tuomitun ympäristöä mahdollisuuksien mukaan siihen suuntaan, että se tarjoaisi mahdollisimman vähän rikosentekomahdollisuuksia. Schäfer 2013, s. 219.

E4: "V2: Voisko tiivistää näin, meiän työssä me yritetään välttää sitä mahdollisimman pitkälle, et siitä ei tuu asiakkaan identiteettiosaa siitä kontrollista. Mut se on olemassa siellä tietenkin ja muuta."

E4: "V2: — — se kontrolli on myös osa sitä niin kun eheytymistä, että on joku rakentava taho joka kontrolloi. Voisko sanoo näin. et me ollaan niin kun taho rakentavasti kontrolloitu taho."

E4: "V4: Kun se on pakon edestä neljä kuukautta käyttämättä mitään. Niin me pystytään vaikuttamaan ihan erilailla sen mihin suuntaan se lähtee siitä senkin avulla, et kyse ei oo siitä et me testataan että me saadaan ne narautettua ja van-kilaan. Siitähän ei oo kyse vaan nimenomaan et me pystytään puuttua oikeesti siihen sillä testillä."

E4: "V1: — — jos ajattelee meidän lausuntoprosessia niin mikä mun mielestä siihen on tullut älyttömän hyvänä lisänä niin nimenomaan se alustava rangaistus-ajan suunnitelma joka siihen lausuntoon tehdään joka asettaa meidät jo lausuntovaiheessa siihen tilaan tai asemaan, et meiän täytyy miettiä niitä tukitoimina. Eli se ei oo enää sitä että nyt pitää suoriutuu, ei suoriudu. Vaan se että aina jos näyttää siltä et ok että tää ehkä suoriutuis, täs on nää kipupisteet ja se et me ollaan velvollisia myös pohtimaan, et mitenkä me tuetaan sitä ihmistä niin että hän suoriutuisi."

E2: "V: — — nythän työ on hyvin tällöistä yksilökeskeistä tuen antamista. Keskustellaan. Käytetään motivoivaa haastattelua — —."

E2: "V: Kyl se lähtee ehkä keskeisin keino on varmaankin se, että saa asiakkaaseen solmittaa semmoisen vuorovaikutussuhteen, että pystyy tuota saa asiakkaasta niin kun kertomaan asioista ja oppii tuntemaan häntä ja hän pystyy olemaan avoin ja rehellinen. — — kyllä se parasta kuntouttavaa toimintaa on tuo työ, että jos löytyy semmoinen palvelupaikka missä saa positiivista palautetta ja onnistumisen kokemuksia niin se on semmoinen itseään tukeva ennuste."

E2: "V: Korostetaan että tällä ei oo vaikutusta siihen syyllisyyteen vaan selvitetään vaan, että jos tulee ehdotonta vankeutta niin sit se muunnetaan. Tää kuuluu oikeudelle ja syyttäjälle tällöinen pohdinta mun nähdäkseni, että se ei niin kun meille. Me selvitetään ainoastaan sitä soveltuvuutta ja sitten että millä keinoin tarvii jotain apukeinoa päihdejaksoon."

E5: "Mulleki yks mun valvottava semmonen, se oli ihan onnessaan, ku mä sanoin, et saat ottaa siinä, ku mä en ottanu mitään, niin hän sitte (tauko) otti suolasen ja makeen leivoksen.

- (naurahtaa)

- Se ei ollu ikinä ennen ollu Laurellilla ja sit hän otti kuvan ja lähetti naisystävälleen.

--

- Niin, et tavallaan pieni juttu (tauko) täällä meillä, mut sit sille (tauko) jää siit sitte.

- Joo.

H1: Joo. Kyllä.

- Joo. Ja onhan se tavallaan täällä toimistollaki, et kyl me yleensä tarjotaan kahvia ja et sillai yritetään (tauko)."

E4: "Mun mielestä se päihdetestaus on älyttömän hyvä. Se on toisaalta uskotavuuskysymys. Koska se, että aika paljon ennen kun sitä huumeiden käyttöä pystyttiin testata niin asiakkailta kuuli sitä, et joo mutta kun kaveri sanoi et kyllä mä voin käyttää. Kato kun ei siitä jää kiinni. Ja se aika kauan eli se legenda ainakin Vaasan päässä kun asiakkaita kuunteli, et se viesti oli hyvin usein se, että ei, kyllähän huumeita voi käyttää kun ei siitä jää kiinni. Mutta nyt kun siitä onkin jäänyt kiinni niin myös se sana on levinnyt ja se mitä siitä on seurannut on se, että asiakkaat on lausunto haastatteluun tullessaan kertonut avoimesti, et mulla on tällainen päihdeongelma jolloin me ollaan ihan aidosti voitu tarjota myös siihen ongelmaan tukea ja apua. Ja silloinhan se meidän työn vaikuttavuus on jotain ihan muuta kun silloin että se henkilö käyttää, käyttää, käyttää."

E4: "V2: Niin kyl mä melkein 98 prosenttisesti kirjoitan kyllä sinne myönteisiä lausuntoja, et siihen ei enää vaikuta oikeastaan ees huumausaineet sillä tavalla huumausaineet sillä tavalla, et mä otan et testataan. Sit se keskeytyy se on niinku ja siinä mielessä se on hyvä kun on käyty keskustelua tästä testaamisesta. Must se testaaminen on tärkeä, koska siinä asiakas näkee, et joo täs on tämänmöiset rajat ja sillä selvä että se ei saa ruveta horjumaan se asia — —."

Sosiaalisen koodistossa viranomaisten välillä esiintyi suurta vaihtelua suhtautumisessa asiakkaiden päihdeongelmiin. Rikosseuraamustyöntekijöiden kommunikaatiossa päihdeongelmainen asiakas ei näyttäytynyt ainoastaan riskinäkökulmasta, vaan yhdyskuntaseuraamukset asemoituivat ennemminkin viimeisinä vaihtoehtoina, joiden kokeilemisesta ei ajateltu aiheutuvan mitään vahinkoakaan. Puolustajien ajattelu oli myös samansuuntaista, sillä päihdeongelmat nähtiin moniulotteisesti vakavuusasteittain. Syyttäjät ja tuomarit suhtautuivat päihdeongelmaisiin asiakkaisiin enemmänkin potentiaalisina järjestelmän epäonnistumisina, jolloin riskejä pyrittiin minimoimaan soveltuvuuden kriittisellä esiarvioinnilla.

Puolustajien kommunikaatio resonoi sosiaalisen kanssa. Haastateltavat nostivat esiin runsaasti yhdyskuntapalveluun liittyvien tukitoimien positiivisia vaikutuksia asiakkaiden sosiaalisen tilanteen kohentamisessa ja rikosuralta irtaantumisessa. Resonanssi ilmeni ennen kaikkea yhdyskuntaseuraamusten kuntouttavien elementtien laajempien yhteiskunnallisten vaikutusten korostamisena verrattuna vankeuden aiheuttamiin kustannuksiin ja syrjäytymiseen. Resonanssi ilmeni myös siten, että päihdeidenkäyttöä ei automaattisesti käsitetty yhdyskuntaseuraamuksien esteenä olevaksi ongelmakäytöksi. Sen sijaan päihdeongelmien vakavuuden luotettiin tulevan arvioiduksi suhteessa syytetyn kykyyn suoriutua seuraamuksesta mahdollisista ongelmista huolimatta. Asianajajat toivat esiin yhdyskuntaseuraamuksiin liittyvän paradoksin siitä, että päihdeongelma on käytännössä este ainoalle seuraamukselle, jossa päihdeongelmiin pystyttäisiin tehokkaasti puuttumaan.

C3: "N: — — mä väitän, että kyl asianajajat on suurin osa on sitä mieltä, et sitä käyttöä pitäis ehdottomasti laajentaa, koska se on kaikkien kannalta parempi, et se rikosentekijä pääsee jonkinlaisen kontrollin piiriin ja, et me yritetään jollain

tapaa puuttua siihen rikollisuuteen ja ehkä jopa sen juurisyihin mitä siin ykp:ssä pystytään tekemään —."

C3: "N: — — kun ykp:hän siihenhän voidaan sitoa esim. sitä päihdekuntoutusta tai tälläst päihdeettömyyttä tukevaa toimintaa, mä en nyt tiedä mikä se virallinen termi on, mutta, et siihenhän on mahdollista siihen niitä tunteja suorittaa esim. tälläsillä päihdeettömyyttä tukevalla toiminnalla, niin sit jotenkin se, et jos sul on mitään päihteiden käyttöä tai sul on joku positiivinen kannabis ni sit ollaan sillee, et et, ei, ei voikaan mennä ykp:hen kun on päihdeongelma, eihän se ole totta, vana kuinka vakava päihdeongelma on. Et jos se on semmonen päihdeongelma, et sä pystyt menee sinne palveluspaikkaan selvin päin ja sä voit siellä saada tukee siihen lopettamiseen tai vähentämiseen ni mun mielest sillonkin se ykp on parempi kun vankila tai ei mitään niinku ehdollinen."

C4: "C4b: Mutta että kyllä tavallaan se, että jos nähdään se, että näillä seuraa-muksilla on mahdollista saada se asiakas niin kun reilaan ja estää se uudestaan rikoksiin syylistyminen, niin kyllä se mun mielestä sillon niin kun se avustajan roolikin on ajaa sitä seuraamusta ja tuoda sitten päämiehen tietoon ne vaihto-ehdot."

C4: "C4b: — — jos aatellaan ihan taloudellisista näkökohdista niin se, että meil-lä on siellä vankilassa istuu porukkaa, niin se ei oo kenenkään kannalta siinä mielessä hyödyllistä. Ja se, että tavallaan pystyttäis kuntouttamaan enemmän ihmisiä sitten ehkä siitä rikollisesta elämäntavasta sitten veronmaksajiksi jopa, niin onhan se mun mielestä koko tän rangaistusjärjestelmän kannalta ihan älyt-tömän tärkeä asia."

C3: "N: — — mä aattelen, et rikosjuristit on aika humaaneja tai, et me, jotka ollaan kuitenkin tekemisissä aika paljon sen pahuuden ja sellasen kanssa mitä kaikki muut ihmiset kauhistelee, niin eihän me olla niitä ihmisiä, jotka on siel huutamas-sa, et kovempia rangaistuksia, vaan me ollaan juurikin ne ihmiset, jotka näkee ne sosiaaliset ongelmat näiden asioiden takana —."

Tuomarien kommunikaatiossa sosiaalisen sijaan resonoi täytäntöönpanollisuus. Yhdys-kuntaseuraamusten sosiaalista kuntoutumista edistävät sisällöt ja vaikutukset olivat tuomareille pääosin tuntemattomia, eikä niiden tarkemmalla tietämyksellä koettu juuri olevan merkitystä. Tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitseminen kuvautui pää-osin mekaanisena, tiettyihin lain ennalta määrittelemiin juridisiin seikkoihin nojaavana. Tuomarit eivät kokeneet, että tarkempi seuraamusten sisällöllinen tuntemus olisi muut-tanut tuomitsemisen periaatteita. Ainoastaan selkeät juridiset perusteet, selkeä näyttö ja seuraamusselvityksistä saatu informaatio soveltuvuudesta välittyvät tuomareille, muun jäädessä taustakohinaksi. Rikosseuraamushenkilöstön tiukan kontrollin ja yksilöllisen vuorovaikutuksen yhdistelmän kautta välittyvä sosiaalisen ulottuvuus ei saavuttanut tuomareita, sillä seikkaperäiset sosiaaliseen tilanteeseen pureutuvat selvitykset eivät avautuneet tuomareiden juridisessä kontekstissa. Vaikka syytetyn motivaatiopohjaan vahvasti nojautuva ja henkilöarvointiin perustuva seuraamusselvitys koettiin juridisessä kontekstissa hieman vieraana, tuomarit kuitenkin luottivat selvitysten tuloksiin varsin korkealla tasolla. Toisaalta selvitysten näkökulman erilaisuus on voinut ohjata tuoma-reiden toimintaa siihen, että tarkan yksilöllisistä selvityksistä ei hyödynnetä juuri muuta, kuin loppulausunto. Tuomareiden ajattelu vaikuttaa olleen ehdotonta näyttöön perustu-

vaa binääriajattelua verrattuna rikosseuraamustyöntekijöiden ja puolustajien monimuotoisempaan muutosajatteluun (desistanssi).

A5: *"Tietysti, kun me ei tietä oikein, mitä se on. (yhdyskuntapalveluun liittyvä kuntoutus)*

H2: *Joo.*

- *Niin siin on se ongelma."*

B6: *"V2: Niin se on, kuitenkin jotenkin itse nään, et yhteiskunnankin kannalta aina parempi vaihtoehto, et jos ihminen pääsis YKP:hen ja siitä sit ehkä (epäselvää) kuntoutukseen."*

B4: *"N: No siis tai mä en, se on niin jotenkin kakspiippunen asia siin mieles, et kun meil on tää ydintoiminta mitä me tehdään ja me mennään just näitten portaiden siis me seurataan niitä ni mä en tiä, et onks se tarvetta, et tää oli lähinnä sitä, et olis varmaan ihan mielekästä tai mä voisin jopa sillä silmällä näitä asioita miettiä, mut en mä sit luule, et käytännös mä niin teen sit kun mä tuun pöytäni ääreen ni mä taas jatkan sitä samaa, että."*

B4: *"N: Kun sil ei oo mitään vaikutusta, et se ehkä vaikuttaa enemmän siihen, et miten mä koen tän oman työni, et mitä mä teen ja mitä vaikutuksia sillä on yksittäisen ihmisen elämään, mutta sit kun istuu siel ja tekee sitä käytännön työtä ni mä en tiedä, mä oon jotenkin sellanen robotti sit loppujen lopuks, et mä vaan seuraan taulukoita ja sit mä meen näin."*

B4: *"N: Näinhän se menee sit kun ruvetaan sitä tuomiota mittaamaan ni sä katot vaan, et mistä sä nyt syyksi luet, mikä sil on entisyys tuolla sit, jos se soveltuu johonkin tällöiseen yhdyskuntaseuraamukseen ni sit katot sen ja et sä mieti siinä vaiheessa enää ollenkaan, et mikäs tämä oikeesti tälle henkilölle vaikuttaa tia mitä ni ei niitä voi ruveta siinä vaiheessa miettii enää."*

9.3 Yhteenvetoa

Systeemiteoreettisen analyysin perusteella rikosseuraamusjärjestelmä ei ollut kovin yhtenäinen suhteessa siihen, mihin keskusteluissa fokusoiduttiin, millä tavoin erilaisiin koodistoihin reagoitiin, mikä ilmeni kommunikaatiossa tärkeänä tai minkälaisena seuraamusjärjestelmä asemoitui tutkittujen viranomaistahojen muodostamien osajärjestelmien kommunikaatioissa. Epäyhtenäisyys saattoi ilmentää myös viranomaistahon sisäistä dissonanssia haastattelutilanteissa ja kyselyssä ilmennettyihin koodistoihin. Erityisesti Rikosseuraamuslaitoksen sisällä yhdyskuntaseuraamustyön tarkoitus jakautui selvästi täytöntöönpanollisen kommunikaation ja sosiaalista tukea korostavan kommunikaation välille. Muiden viranomaistahojen resonanssit olivat tässä suhteessa sisäisesti yhdenmukaisempia, mutta erosivat osajärjestelmätasolla toisistaan. Kokonaisuutena systeemiteoreettisen analyysin tuloksena nousi esiin kaksi merkittävää yhdyskuntaseuraamusten käyttöä ja yhdenvertaisuutta rajoittavaa paradoksia, joiden ratkaisemiseksi vaaditaan toimenpiteitä.

Tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käytettävyyttä ohjaa lakiin sisällytetty edellytys tutkittujen seuraamusten suorittamisesta päihdeettömänä. Samalla merkittävä osa potentiaalisista yhdyskuntaseuraamuksiin valikoituvista on rikosuusijoita, joiden rikoskäyttäytyminen on yhteydessä päihteiden käyttöön. Soveltuvuutta arvioitaessa tuleekin usein arvioitavaksi rikoksenteikijän aikaisemman päihteidenkäytön vaikutukset yhdyskuntaseuraamusten edellytysten täyttymiselle osoittamalla merkittävä elämäntilanteessa tapahtunut muutos tai sitoutuminen seuraamusten tukipalveluina mahdollisiin hoito-ohjelmiin ja sosiaaliseen tukeen. Luottamus tukipalveluiden kykyyn turvata päihdeettömyyshedellytys perustuu toisaalta Rikosseuraamuslaitoksen seuraamusselvityksessä tekemään arvioon rikoksenteikijän tulevaisuuden mahdollisuuksista suoriutua yhdyskuntaseuraamuksesta, mutta toisaalta jo tätä aikaisemmin soveltuvuusarvioinnin pyytämisestä vastaavien tahojen toimintaan. Esimerkiksi syyteharkintavaiheessa päihteidenkäyttöä tarkastellaan menneisyyteen katsoen, ja aikaisemmasta rikollisuudesta ilmenevä päihdemenneisyys saattaa muodostaa esteen seuraamusselvityksen tilaamiselle. Syyttäjien ja tuomareiden osalta kynnystä tuomita päihdehistorian omaava henkilö yhdyskuntaseuraamukseen kasvattaa seuraamusten sisältöjä ja vaikuttavuutta koskevan tiedon puute.

Päihdeettömyysparadoksi ilmenee selkeimmin tilanteissa, joissa esimerkiksi akuutin päihdeongelman takia keskeytyneen yhdyskuntapalvelun jälkeen ei valvontarangaistusta pidetä mahdollisena vaihtoehtona. Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksen mukaan päihdeettömyyshedellytyksen mukainen valvontarangaistus saattaa soveltua yhdyskuntapalvelua paremmin näiden asiakkaiden tarpeisiin intensiivisen valvonnan takia. Edellytykset valvontarangaistukseen tuomitsemiseen tulisikin aina selvittää erikseen ja riippumatta yhdyskuntapalvelun seuraamusselvityksen sisällöistä. Yhdyskuntapalvelun keskeytymistapauksissa keskeytymispäätökseen tulisi liittyä automaattinen alustava kannanotto valvontarangaistuksen mahdollisuudesta. Päihdeparadoksin ratkaisemiseksi tutkimustietoa yhdyskuntaseuraamusten vaikuttavuudesta ja soveltuvuudesta tulisi tuoda laajemmin syyteharkinnasta ja tuomitsemisesta vastaavien tahojen tietoon.

Porrasteisesti ankaroituvaksi ajatellun seuraamusjärjestelmän kannalta yhdyskuntaseuraamusten käyttöä rajoittaa juuri niiden sijoittuminen ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen väliin ja toisaalta niiden ollessa ehdottomaan vankeuteen nähden toissijaisia seuraamuksia. Lisäksi valvontarangaistus asemoituu yhdyskuntapalveluun nähden toissijaiseksi, kun se on sovellettavissa vain tilanteisiin, joissa yhdyskuntapalvelu ei enää tule kysymykseen. Analyysin perusteella tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin tyypillisesti johtaneiden rikosten seuraamusjakaumat osoittavat rangaistusten painopisteen siirtyneen portaikolla hieman alaspäin. Ehdollisen tuomioiden suhteellisen osuuden kasvu on vähentänyt alle kahdeksan kuukauden muuntokelpoisten tuomioiden suhteellista osuutta. Yhdyskuntapalvelun käyttöä ei ole heikentänyt niinkään muutosuhteessa tapahtunut lasku, vaan lajinvalinnan painottuminen enemmän ehdollisiin kuin ehdottomiin tuomioihin. Oletettavasti ehdollisiin tuomioihin tuomitaan aikaisempaa useamman kerran myös päihdeongelmaisia, joiden ongelmiin ei pelkällä ehdollisella saada yhdyskuntaseuraamuksia vastaavaa vaikuttavuutta esimerkiksi tukipalveluiden muodossa.

Oheisrangaistuksena tuomittava yhdyskuntapalvelu on käytettävissä vain varsin pitkien ehdollisten tuomioiden ohessa, jolloin se tulee erittäin harvoin sovellettavaksi esimerkiksi törkeästä rattijuopumuksesta tuomittuun. Vakiintunut käytäntö ehdollisen ja oheissakon välillä ei kuitenkaan mahdollista sellaista vaikuttavuutta, jolla pystyttäisiin jo alkuvaiheessa tehokkaasti puuttumaan rikoksenteikijän päihdeongelmaan ja uusimisriskiin. Ehdollisen oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun alarajan laskeminen

lisäisi oheisrangaistuksena käytettävän yhdyskuntapalvelun laajempaa sovellettavuutta, mutta johtaisi porrasmallilla ajatellen seuraamusjärjestelmän ankaroitamiseen. Toisaalta seuraamusrakenteen muutostarkastelu osoitti, että yhdyskuntaseuraamusten käytön tehostamisessa ja lisäämisessä on portaikkoajattelun viitekehyksessä kysymys järjestelmän ankaroitamisesta tai ainakin palauttamisesta ankaruudeltaan aikaisempaa vastaavaksi. Ankaruusajattelun sijaan tulisi pyrkiä soveltuvuusajatteluun. Vähiten ankan seuraamuksen sijaan tulisi yhdenvertaisuuslähtökohtia loukkaamatta olla mahdollista tuomita eniten sopiva seuraamus.

Tutkimuksen systeemiteorian viitekehyksessä toteutetun analyysin perusteella rikosseuraamusjärjestelmän osajärjestelmät (viranomaiset) jakoivat yhteisen päämäärän yhdyskuntaseuraamusten käytön lisäämisen järkevyydestä, mutta erosivat toisistaan suhteessa soveltumisen edellytyksiin ja käsityksiin yhdyskuntaseuraamusten vaikuttavuudesta ja tuntuvuudesta. Tältä osin tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella viranomaistahojen itseorganisoiutumista ja autopoieettisuutta, eli uuden syntymistä aiemmista aineksista järjestelmän sisäisen kommunikaation kautta. Koodistojen resonoitumista koskevassa tarkastelussa havaittu funktionaalinen eriytyminen vaikutti suurelta osin liittyvän erityisesti Rikosseuraamuslaitoksen muista tahoista poikkeavaan rooliin individualisaatiota painottavana organisaationa. Luhmannilaisessa mielessä eriytyminen oli funktionaalista, koska Rikosseuraamuslaitos saa identiteettinsä rikosseuraamusjärjestelmässä täyttäänsä sille asetettua funktiotaan ainakin tutkittujen seuraamusten osalta soveltuvuusarvioinnin toteuttajana ja alustavan rangaistusajan suunnitelman laatijana. Toisaalta esimerkiksi poliisi on eriytynyt seuraamusjärjestelmän kokonaisuudesta uudelleenjärjestellessään toimintaansa ja suhtautumalla kriittisesti esitutinnan ja soveltuvuusarvioinnin väliseen vuorovaikutukseen.

Rikosseuraamusjärjestelmän sisäisessä eriytymisessä on nähtävissä myös tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten edelleen jatkuva järjestelmään juurruttaminen sekä syyteherkinnasta, tuomitsemisesta ja puolustamisesta vastaavien tahojen kyky soveltaa funktioihinsa yhdyskuntaseuraamusten käyttöä edellyttävää oikeudellista ajattelua. Tämän tutkimuksen perusteella muun muassa suhteellisuuden, desistiivisyyden ja sosiaalistäytäntöönpanollisen koodistot eivät resonoineet lainkaan tai jäivät taustakohinaksi näiden osajärjestelmien osalta, kun ne taas resonoivat vahvasti Rikosseuraamuslaitoksen osalta. Taustakohinaksi, eli osajärjestelmän kannalta edes jollain tasolla tunnistettavaksi, jäädessään vaikuttaa ilmeiseltä, etteivät henkilöarviointi tai tekijäperusteinen yhdyskuntaseuraamusten edellytysten selvittäminen olleet kovin onnistuneesti sulautuneet yhteen niin sanotun pelkän rikosoikeudellisen ajattelun kanssa. Näissä organisaatioissa individualisuus ilmentyi lähinnä tekijän rikoshistoriasta syntyvän kokonaiskäsityksen perusteella, johon motivaation tai muutoshalukkuuden tuomalla yksilöllisellä informaatiolla oli vain vähän vaikutusta.

9.4 Toimenpide-ehdotuksia tutkittujen yhdyskunta-seuraamusten käytön lisäämiseksi

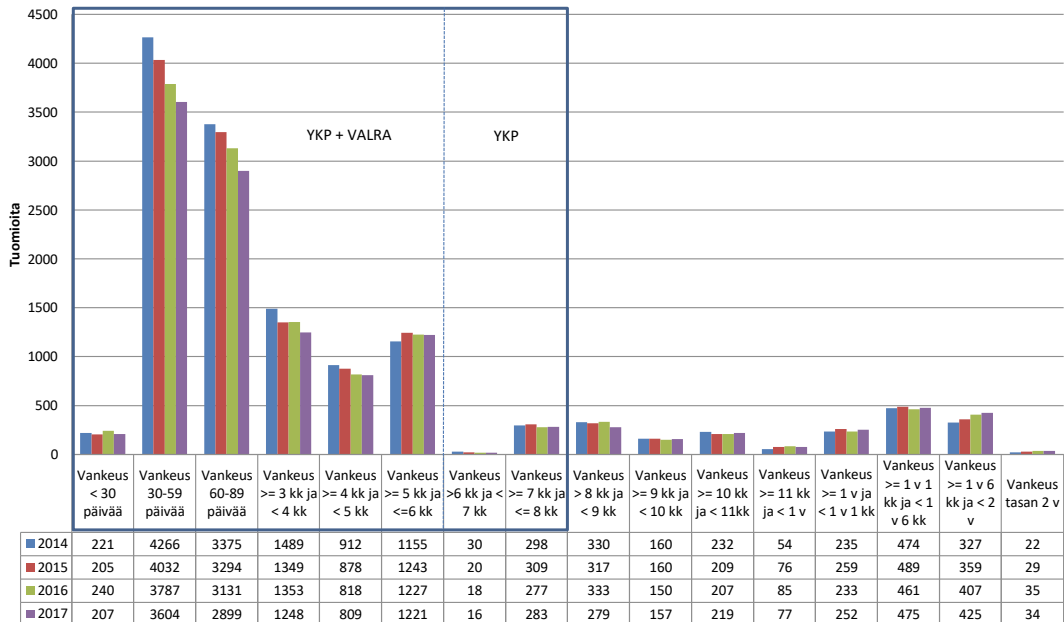
9.4.1 Yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käyttöalan laajentaminen

Hallituksen esityksessä HE 17/2010 valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avo-laitoksissa koskevaksi lainsäädännöksi valvontarangaistus suunniteltiin mahdolliseksi tuomita enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta, jos yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle olisi este. Tällöin arvioitaisiin syytetyn kyky suoriutua valvontarangaistuksesta ja muut rangaistuksen tuomitsemisen edellytykset. Kahdeksan kuukauden enimmäisrajan logiikka perustui siihen, että valvontarangaistuksesta tuli toissijainen vaihtoehto yhdyskuntapalvelulle. Lakivaliokunnan ehdotuksesta (LaVM 30/2010) päädyttiin kuuteen kuukauteen, koska rangaistuksessa katsottiin olevan kyse uudesta ja varsin vaativasta rangaistuslajista, jolle on tärkeää saada "laaja yhteiskunnan hyväksyntä". Lakivaliokunnan mietinnössä todettiin lisäksi, että "sen jälkeen, kun tästä uudesta seuraamusmuodosta on saatu riittävästi kokemuksia, on mahdollista arvioida, onko soveltamisalaa tarpeen laajentaa".³⁰⁶

Haastattelu- ja kyselyaineistojen perusteella yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen rangaistusmaksimien eroa ei pidetty teknisesti ongelmallisena, mutta myöskään perusteita rangaistusmaksimien erillisyydelle ei tuotu esiin. Sen sijaan valvontarangaistuksen käytettävyyden lisäämisen kannalta samansuuruista enimmäisrajaa pidettiin tarpeellisena pitkien muuntorangaistusten takia, sillä keskeytynyttä pitkää yhdyskuntapalvelutuomiota ei ollut rangaistuksen pituuden puolesta mahdollista muuntaa valvontarangaistukseksi.

³⁰⁶ LaVM 30/2010.

Ehdottomaan vankeuteen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen johtaneet tuomiot tuomioiden pituuden mukaan 2014–2017

Kuvio 67 Ehdottomaan vankeuteen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen johtaneet tuomiot tuomioiden pituuden mukaan ja yhdyskuntapalvelun/valvontarangaistuksen käyttöalaa 2014–2017. Lähde Tilastokeskus.

Valvontarangaistuksen käyttöalan laajentaminen koskemaan yhdyskuntapalvelua vastaavasti korkeintaan kahdeksan kuukauden rangaistusta johtaisi sellaisenaan todennäköisesti varsin vähäiseen lisäykseen seuraamuksen käyttömäärissä, sillä muuntokelpoisten tuomioiden määrän lisäys välillä 6–8 kuukautta olisi vuosien 2014–2017 tilastohistorian perusteella hieman yli 200 (2017: 220) muuntokelpoista tuomiota. Näistä noin 60 tapausta (2017: 63) tuomitaan yhdyskuntapalveluksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan, ja noin 160 tapausta johtaa ehdottomaan tuomioon yhdyskuntapalvelun estyessä estetekijöiden tai soveltumattomaksi arvioinnin vuoksi ja valvontarangaistuksen ollessa käyttöalansa rajoitteiden vuoksi soveltumaton. Mikäli valvontarangaistus olisi rangaistuksen pituuden puolesta käytettävissä, tulisi sen soveltuvuus arvioitavaksi vuosittain em. 160 tapaukseen, joissa yhdyskuntapalvelu ei estetekijöistä tai syytettyjen elämäntilanteesta tapahtuneesta muutoksesta aiheutuneesta soveltumattomuudesta johtuen enää olisi mahdollinen vaihtoehto.

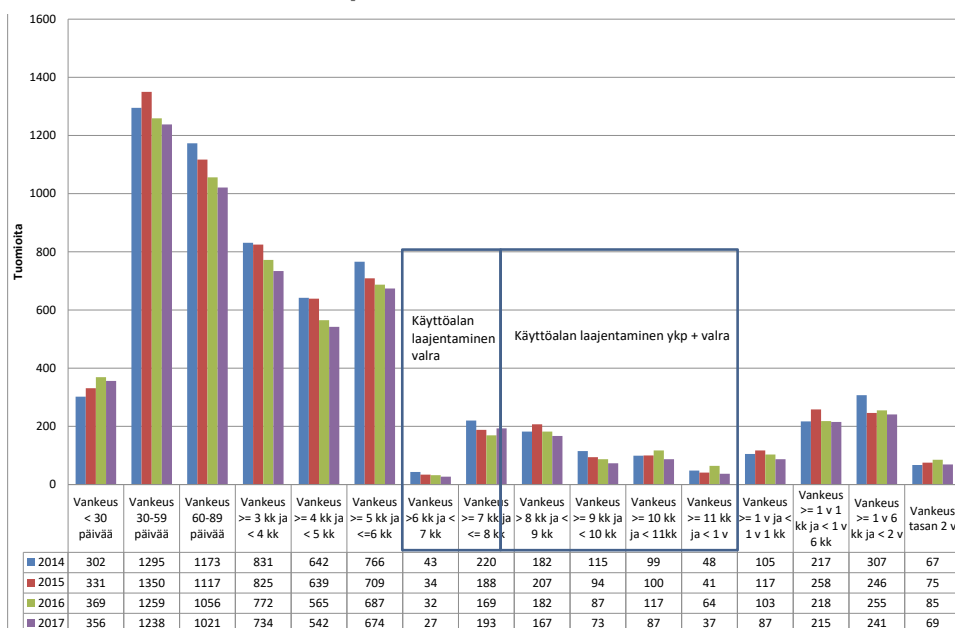
Käytännössä osa näistä tapauksista olisi keskeytyneitä yhdyskuntapalveluita, jotka olisi mahdollista muuntaa pitkiksi valvontarangaistuksiksi. Tapauksia, joissa keskeytynyt yhdyskuntapalvelu on muunnettu 6–8 kuukauden ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi, on ollut 2010 luvulla vuosittain 4–12.³⁰⁷ Mikäli näissä tapauksissa valvontarangaistusta ei estäisi soveltumattomuus tai jokin muu estetekijä, käyttöalan laajentaminen lisäisi valvontarangaistuksen vuosittaista määrää vastaavalla tavalla. Joka tapauksessa näiden tapausten osalta soveltuvuutta valvontarangaistukseen tulisi arvioida aikaisempaan ver-

³⁰⁷ VATI: 2010: 10; 2011: 5; 2012: 6; 2013: 1; 2014: 8; 2015: 12; 2016: 4; 2017: 7; 2018: 10.

rattuna erittäin vaativa 6–8 kuukauden rangaistusjakso huomioiden. Toiseksi pidempiin valvontarangaistuksiin tuomitsemisen edellytyksiä tulisi parantaa lisäämällä tietoisuutta valvontarangaistuksen soveltuvuudesta yhdyskuntapalveluun soveltumattomaksi osoit-tautuneille. Tutkimuksessa ilmeni, että soveltuvuutta valvontarangaistukseen punnittiin paikoin yhdyskuntapalvelun soveltuvuusarvioinnin tai yhdyskuntapalvelun keskeyttämi-sen perusteella, jolloin valvontarangaistukseen soveltuvien joukko nähtiin erittäin kapea-na. Kuitenkin Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksen mukaan valvontarangaistukseen soveltuminen ei riipu yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksen tuloksesta tai keskey-tyneestä yhdyskuntapalvelusta, vaan valvontarangaistus voi olla esimerkiksi akuuteissa päihdeongelmatapauksissa soveltuva seuraamusmuoto.

Vaikka valvontarangaistuksen kohdalla käytön lisäämisen arvioimista vaikeuttaa ran-gauksen toissijaisuus yhdyskuntapalveluun nähden, johtaisi valvontarangaistuksel-lekin muodostuneen melko vakiintuneen ”käyttöasteen” perusteella arvioitu lisäys vain noin kymmeneen vuosittaiseen tapaukseen. Lisäys olisi tätä selvästi merkittävämpi, mi-käli valvontarangaistuksen vaikuttavuudesta ja sovellettavuudesta olisi enemmän tietoa syyteharkinnasta ja tuomitsemisesta vastaavilla tahoilla.³⁰⁸

Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä 2014–2017 tuomioiden pituuden mukaan

Kuvio 68 Ehdottomaan vankeuteen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen johtaneet tuomiot tuomioiden pituuden mukaan 2014–2017 ja yhdyskuntapalvelun/valvontarangaistuksen käyttöalan laajentaminen. Lähde Tilastokeskus.

³⁰⁸ Arvio perustuu valvontarangaistuksen keskimääräiseen suhteelliseen osuuteen (5 %) kaikista muuntokelpoisista alle kahdeksan kuukauden ehdottomista vankeusrangaistuksista: Kuvio 68 Ehdottomaan vankeuteen, yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen johtaneet tuomiot tuomioiden pituuden mukaan 2014–2017 ja yhdyskuntapalvelun/valvontarangaistuksen käyttöalan laajentaminen. Lähde Tilastokeskus. Vihreällä alue, jolla potentiaalinen asiakasmäärä lisääntyisi, mikäli valvontarangaistus olisi mahdollista tuomita kuten yhdyskuntapalvelu alle kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta.

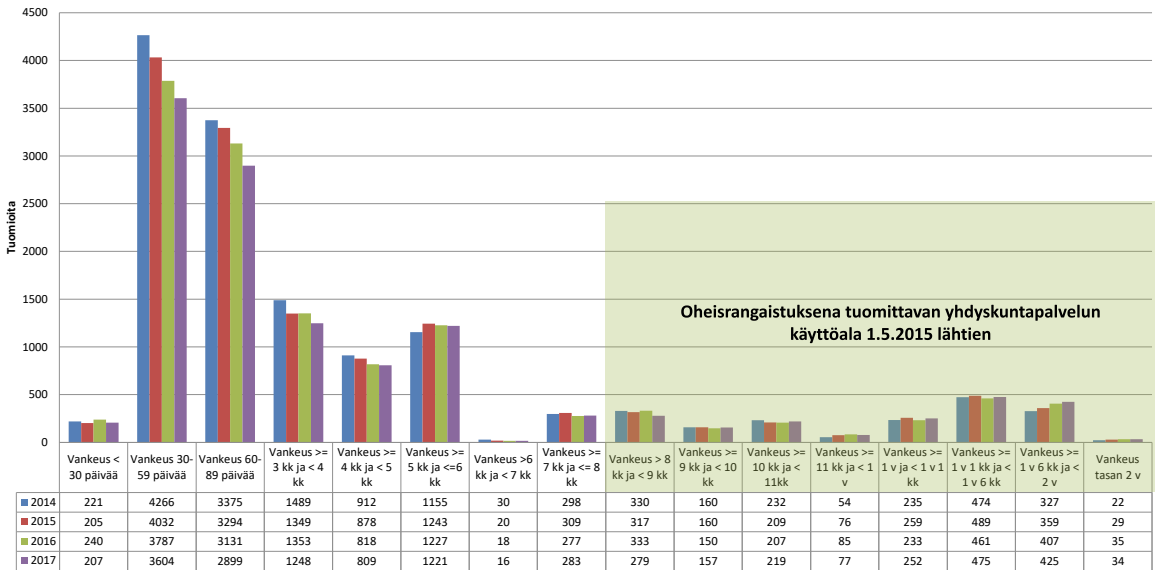
Kuvio 68 on merkitty sininen alue, joka vastaisi potentiaalisen asiakasmäärän lisääntymistä, mikäli yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus olisi mahdollista tuomita alle 12 kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. Tällöin potentiaalisten yhdyskuntapalvelutuomioiden määrä olisi vuonna 2017 ollut 305 kpl, ja vuoden 2017 käyttöasteella (31 %) laskettuna niistä olisi tuomittu noin 100 yhdyskuntapalvelua. Valvontarangaistuksen osalta asiakasmäärän lisääntymisen arviointiin liittyy edellä mainittujen seikkojen perusteella huomattavasti enemmän epävarmuustekijöitä, mutta mikäli tuomitsemiskäytänteiden ja tuomittujen soveltuvuuden oletettaisiin säilyvän nykyisellä tasollaan myös pidemmissä muuntokelpoisissa tuomioissa, olisi vuotuinen valvontarangaistuksen lisäys pituudeltaan 8–12 kuukauden tuomioissa vain 15 kpl. Kuitenkin käyttöalan laajentaminen 12 kuukauteen vaikuttaisi myös muuntokelpoisten joukon rikosprofiiliin siten, että erityisesti omaisuusrikosten suhteellinen osuus yhdyskuntapalvelutuomioon johtavista rikoksista tulisi lisääntymään.

Tutkimuksessa esiin tulleet näkemykset puoltavat valvontarangaistuksen käyttöalan laajentamista yhdyskuntapalvelun käyttöalaa vastaavaksi nostamalla enimmäisrangaistuksen pituus kuudesta kuukaudesta kahdeksaan kuukauteen. Käyttöalan laajentamista tulisi kuitenkin edeltää vaikuttavuustutkimus, jossa eri rangaistusyhdistelmien kokonaisvaikutusta rikoksettomaan elämään arvioitaisiin yksityiskohtaisemmin.

9.4.2 Yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena–käyttöalan laajentaminen

Oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöalaa laajennettiin 1.5.2015 voimaan astuneella lainmuutoksella siten, että ehdollisen vankeusrangaistuksen alaraja, jonka ohella yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita, laskettiin kahdestatoista kahdeksaan kuukauteen. Käyttöalan laajennus neljällä kuukaudella tuotti vuonna 2016 yhteensä 14 (5 %) oheisrangaistuksena tuomittavaa yhdyskuntapalvelua enemmän kuin 2015, ja niiden yhteismäärä tuolloin oli 295. Vuonna 2017 valvontarangaistuksia tuomittiin 41 enemmän kuin 2015 ja edelliseen vuoteen verrattuna yhdeksän prosenttia enemmän. Mikäli oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun tapauksessa puhutaan käyttöasteesta, se laski käyttöalan laajentamisen myötä, sillä oheisrangaistuksena yhdyskuntapalvelun mahdollistavien ehdollisten rangaistusten määrä kasvoi 68 %.

Ehdolliseen vankeuteen johtaneet tuomiot yhteensä 2014–2017 tuomioiden pituuden mukaan

Kuvio 69 Ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöä. Lähde Tilastokeskus.

Oheisrangaistuksen käyttöä koskevaan kysymykseen vastanneista tuomareista (n=34) liki 80 % piti nykyistä oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöalaa hyvänä. Kuitenkin selvästi isompi osa muutoshaluisista tuomareista koki perusteltuna tuomita yhdyskuntapalvelua ehdollisen oheisrangaistuksena nykyistään lyhyemmissä rangaistuksissa vaikuttavuuden lisäämiseksi kuin kaventaa käyttöalaa soveltuvan rangaistuksen pituuden alarajaa nostamalla. Rikosseuraamushenkilöstöstä kysymykseen vastanneista (n=59) 71 % oli nykytilaan tyytyväisiä, mutta tuomareista poiketen suurempi osa muutoshaluisista suhtautui oheisrangaistuksena tuomittavaan yhdyskuntapalveluun ylipäänsä kriittisemmin ja koki perustelluksi nostaa ylärajaa. Syyttäjien ja asianajajien osalta tulosten yleistettävyyttä jää puutteelliseksi, mutta neljä kysymystä kommentoinutta syyttäjää ja yksi asianajaja pitivät perusteltuna alarajan alentamista kuuteen kuukauteen.³⁰⁹ Ehdollisten tuomioiden pituusjakauman perusteella oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun mahdollistavia ehdollisia vankeusrangaistuksia tuomitaan vuosittain pituusluokassa 7–8 kuukautta hieman alle 300 ja pituusluokassa 6–7 kuukautta alle 20. Käyttöalan laajentaminen alarajaa kahdella kuukaudella alentamalla tuottaisi todennäköisesti varsin vähän lisäystä oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttömääriin, sillä pituusluokissa 6–7 kuukautta ehdollisiin tuomioihin tuomitaan varsin vähän. Esimerkiksi törkeistä rattijuopumuksista ehdolliseen rangaistukseen tuomitusta vain yksi prosentti tuomittiin kahdeksaa kuukautta pidempiin ehdollisiin rangaistuksiin ja kaksi prosenttia yli kuuden kuukauden ehdollisiin rangaistuksiin.

Toisaalta oikeuskäytännössä ehdollisesta vankeudesta ja oheissakosta näyttää todellakin syntyneen uusi rangaistuslaji³¹⁰, jota käytetään nimenomaan törkeissä rattijuopumuksissa. Todennäköisesti näin on käynyt juuri siitä syystä, ettei tapauksissa, joissa "ehdol-

³⁰⁹ Kysely 23.

³¹⁰ Sutela 2016, s. 77.

lista vankeutta on yksinään pidettävä riittämättömänä” oheisrangaistuksena tuomittava yhdyskuntapalvelu ei ole ollut sovellettavissa kuin harvoin tapauksiin. Kun oheissakko kuuluu lähes kaikkiin törkeästä rattijuopumuksesta annettuihin ehdollisiin vankeusrangaistuksiin (2017: 98 %), on selvää, että pelkkää ehdollista tuomiota pidetään varsin harvoin törkeästä rattijuopumuksesta riittävänä tuomiona. Tästä näkökulmasta törkeään rattijuopumukseen syyllistyneiden ja ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen tapauksessa rangaistuksen vaikuttavuuden lisääminen olisi perusteltua oheisrangaistuksena tuomittavalla yhdyskuntapalvelulla ja ohjelmatyöllä, joilla saattaisi olla oheissakkoa voimakkaampi vaikutus törkeisiin rattijuopumuksiin syyllistyvien rikosuran katkaisemisessa jo varhaisemmassa vaiheessa.

Tutkimuksessa ilmeni näkemyksiä, joiden mukaan oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöalan laajentamista aikaisempaa lyhyempiin ehdollisiin vankeusrangaistuksiin tulisi harkita. Rikoksettoman elämäntavan edistäjänä oheisrangaistuksen vaikuttavuutta ja kykyä katkaista rikoskierre ajoissa tulisi kuitenkin selvittää tarkemmin, kun yli 21-vuotiaiden ehdollisiin vankeusrangaistuksiin mahdolliseksi oheisrangaistukseksi vuoden 2020 alusta tulevasta valvonnasta on saatu riittävästi kokemuksia. Ehdollisen oheisrangaistuksena aikuisten valvonnan etuna on todennäköisesti sen tuoma mahdollisuus laajentaa etenkin vaikeasti päihdeongelmaisten mahdollisuuksia päästä Rikosseuraamuslaitoksen tarjoamien ja ohjaamien palveluiden piiriin. Kuitenkin on vielä epäselvää, millä tavoin oheisseuraamuksina tuomittavien yhdyskuntapalvelun ja valvonnan vaikuttavuudet eroavat niissä tapauksissa, joissa ehdollista vankeutta on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena rikoksesta ja ehdollinen vankeus on vähintään kahdeksan kuukauden pituinen.

9.4.3 Yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden tavoittaminen

Yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen soveltuvuusselvitykseen saapumattomia ja suoriutumislauseennotta jääviä on kaikista tavoitelluista asiakkaista noin 20 %. Tavoittelun haasteena ovat asiakkaiden asunnottomuus, poste restante -osoitteet, puhelinnumeroiden vaihtuminen, puhelinten häviäminen ja puheajan loppuminen. Myös lausuntopyyntöjen saapumisen ajoittain erittäin nopealla varoajalla koettiin vaikuttavan tavoitteluun käytettävien resurssien määrään. Yleisesti asiakkaiden tavoitteluun käytettyjen menetelmien, kirjepostin ja puheluiden, tehokkuus kyseenalaistettiin. Asiakaskunnan rakenteen muututtua yhä moniongelmaisempien asiakkaiden suuntaan yhdyskuntaseuraamustyön kynnystä pidettiin myös melko korkeana. Vaikka on oletettavaa, että osa tavoittamattomuuden syistä kertoo myös syytetyn kyvyttömyydestä suoriutua seuraamusselvityksessä arvioitavista velvoitteista, on aito pyrkimys tavoittaa kaikki potentiaaliset asiakkaat välttämätön. Seuraamusvalinta ehdottoman vankeusrangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun välillä ei saa tapahtua sosiaalisin perustein.

Tavoitettavuuden parantamiseksi asiakkaiden kynnystä tukeutua yhdyskuntaseuraamustyöhön pitää aktiivisesti madaltaa, ja Rikosseuraamuslaitoksesta on tultava helpommin kentällä tavoitettava. Asiakkaiden tavoitettavuuden parantamiseksi tulee selvittää sosiaalisen median käyttömahdollisuuksien laajentamista ja erityisesti sellaisten pika-viestisovellusten hyödyntämistä, jotka eivät vaadi pysyvää puhelinnumeroa. Myös viranomaisyhteistyön laajentamista tulee selvittää poliisin kanssa ja tutkia mahdollisuutta hyödyntää tukipartioita asiakkaan tavoittelussa. Myös Rikosseuraamuslaitoksen omaan

"etsivään työhön" tulee harkita lisäpanostuksia. Seuraamusselvityksen tilaajatahoja on ohjeistettava ilmoittamaan seuraamusselvityspyynnön yhteydessä myös henkilön ajantasaiset yhteystiedot.

9.4.4 Yhdyskuntapalvelupaikkojen saatavuuden varmistaminen

Yhdyskuntapalveluun tuomittujen ollessa aikaisempaa moniongelmaisempia ja erityisesti päihdeongelmien aikaisempaa syvempiä on myös palvelupaikkarakenne vaatinut muutoksia. Palvelupaikkoja tarvitsevat myös muun muassa kuntouttavassa työtoiminnassa, työkokeilussa, koevapaudessa ja työharjoittelussa olevat, jolloin yhdyskuntapalveluasiakkaat joutuvat kilpailemaan näiden ryhmien kanssa paikoista. Varmoille suorittajille paikkoja on ollut riittävästi saatavilla, mutta päihdeongelmaisten osalta matalan kynnyksen palvelupaikoista on pulaa. Myös ilta- ja viikonloppupaikkojen saatavuus on ollut paikoin heikkoa. Yleisesti ottaen palvelupaikkojen kirjon koettiin kaventuneen samaan aikaan, kun asiakkaiden lisääntyneet ongelmat vaatisivat laajempaa palvelupaikkavalikoimaa. Syynä on ollut erityisesti kuntasektorin tehtävien siirtyminen liikelaitoksiin ja yksityiselle sektorille sekä palvelupaikkojen sietokyvyn madaltuminen. Tämä on vaikuttanut palvelupaikkatilanteeseen voimakkaimmin haja-asutusalueilla, ei niinkään kaupungeissa. Palvelupaikan saaminen erityisesti huumetaustaisille asiakkaille koettiin haastavaksi, sillä monet palvelupaikat kieltäytyvät työllistämästä heitä.

Palvelupaikkojen systemaattiseen hankintaan esitetään keskushallinto/aluekeskusjohtoista ohjausta ja yhteistyötä esimerkiksi kuntien kanssa. Myös kuntien velvoittavuutta järjestää palvelupaikkoja tulisi tutkimuksessa esitettyjen näkemysten mukaan lisätä lainsäädännön keinoin. Erityisesti suhdetoiminnan palvelupaikkojen tarjoajiin on koettu vähentyneen, minkä korjaaminen edellyttää palvelupaikkahuoltotyön lisäämistä yhdyskuntaseuraamustoimistojen työssä. Palvelupaikkahuoltotyöhön tulee ohjata enemmän resursseja. Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käytön lisäämisen näkökulmasta palvelupaikkarakennetta tulee valmistella vastaanottamaan aikaisempaa enemmän tyypillisesti oheisyhdyskuntapalveluun johtaneista rikoksista tuomittuja, kuten seksuaalirikollisia ja pahoinpitelyistä tuomittuja.

9.4.5 Yhdyskuntaseuraamusten tunnettuuden parantaminen läpi viranomaisketjun

Poliisi ei yhdenmukaisesti toteuta esitutkintaa koskevan asetuksen (122/2014) edellytysten mukaisesti alustavaa suostumusta yhdyskuntapalveluun. Tätä ei pääsääntöisesti tiedustella, sillä sen merkitystä ei tunnisteta, eikä haastattelujen perusteella poliisissa ole laajempaa tietämystä seuraamuksista. Poliisin koulutuksessa seuraamukset ovat vähäisesti edustettuna.

Syyttäjälaitos ja tuomioistuinlaitos tuntevat hyvin yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitsemisen juridiset edellytykset ja vaatimukset, mutta heikommin niiden sisällöt. He eivät periaatteessa koe sisällön tuntemuksen puutteella olevan vaikutusta syyteharkintaan/tuomitsemiseen, mutta myöntävät, että rajatapauksissa esimerkiksi tieto yhdyskuntaseuraamukseen liitetävän kuntoutuksellisen elementin vaikutuksista saattaisi vaikuttaa

lopputulokseen. Erityisesti valvontarangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun erilaiseen sisältöön, tuntuvuuteen ja vaikuttavuuteen liittyvät epävarmuustekijät saattavat vaikuttaa siihen, että yhdyskuntapalveluun esimerkiksi akuutin päihdeongelman takia soveltumattoman soveltuvuutta valvontarangaistukseen ei otettaisi selvitettäväksi.

Tunnettuuden parantamista tulisi selvittää niistä näkökulmista, joista kukin viranomaisen vaikuttaa seuraamusjärjestelmän toimintaan. Seuraamusjärjestelmän tehokkuuden kannalta yhdyskuntaseuraamusten tunnettuuden lisääminen on keskeinen. Tunnettavuuden lisäämiseksi tietoa yhdyskuntaseuraamuksista tulisi esimerkiksi täydennyskoulutuksiin integroimalla kasvattaa poliisissa yleisellä tasolla, syyttäjälaitoksen, tuomioistuinlaitoksen ja asianajajalaitoksen osalta seuraamusten sisältöihin, tuntuvuuteen ja vaikuttavuuteen kohdistuen sekä Rikosseuraamuslaitoksen osalta lähinnä vaikuttavuuteen painotuen.

9.4.6 Seuraamusselvitysten ja yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanon yhdenvertaisuuden varmistaminen

Pitkän kokemuksen rikosseuraamustyöntekijät kokivat, ettei nykyorganisaatio mahdollistanut aikaisemman (Kriminaalihuoltoyhdistys) kaltaisia vuorovaikutustilanteita, joissa haastavia ratkaisuja käytiin kollektiivisesti läpi. Aluekeskusten ohjausta pidettiin osin puutteellisenä ja keskushallinnon ohjausta usein yleisellä tasolla olevaksi, ettei yksittäisiin ratkaisuihin ollut saatavissa tukea. Tässä suhteessa myös pitkään luonnoksena voimassa olleiden käsikirjojen päivittäminen koettiin tarpeelliseksi. Yhdenvertaisuusnäkökulmasta haluttiin myös selkeyttä siihen, ohjataanko yhdenvertaisuutta alueellisesti vai valtakunnallisesti. Kuitenkaan esimerkiksi yhdyskuntapalvelun seuraamusselvitysten suhteen ei valtakunnallisesti ole ollut merkittävää vuosittaista vaihtelua kielteisten/ myönteisten selvitysten välillä. Toimistojen tasolla vaihtelua on, toimintakulttuurit ovat erilaisia ja toimistojen tasolla rikosseuraamustyöntekijän tehtäviin kuuluvan arvioinnin ja harkinnan yhdenmukaistamiseksi tarvittaisiin panostuksia. Myös rikosseuraamustyön sisältö sosiaalityön ja toimeenpanollisuuden viitekehyksessä tulisi selkeyttää ja toiminnan yhdenmukaisuutta terävöittää tältä osin täydennyskoulutuksella.

Yhdyskuntaseuraamustyön valtakunnallisen yhdenvertaisuuden varmistamiseksi ehdotetaan toimintamalleja, joilla mahdollistetaan työhön liittyvän päätöksenteon ja harkinnan läpinäkyvyys ja yhdenvertaisuus. Tätä tavoitetta palvelevia toimintamalleja voivat olla seminaarityyppiset tilaisuudet, joissa toimintaa linjataan esimerkkitapauksilla sekä hyvien käytänteiden kokoelma, johon koottaisiin ongelmallisiksi koettuja tapauksia koskeva harkinta ja päätöksenteko toimintaa valtakunnallisesti ohjaaviksi käytänteiksi.

Edellä kuvattujen yhdyskuntaseuraamustyön yhdenvertaisuutta lisäävien seikkojen toteutuminen tulisi varmistaa selkeyttämällä yhdyskuntaseuraamushenkilöstön toimintatapoja ja toimintaa ohjaavia linjauksia. Haastatteluissa ja kyselyissä ilmeni tarve yhdyskuntaseuraamustyötä ohjaavien käsikirjojen päivittämisen kartoittamisesta. Päivittämistarpeen ohella tulisi myös selvittää, missä määrin käsikirjat ylipäänsä koetaan välttämättöminä työtä ohjaavina normeina. Käsikirjojen sijaankin toimintaa lienee mahdollista yhdenmukaistaa myös kehittämällä hyvin erilaisista koulutustaustoista tulevan rikosseuraamushenkilöstön osaamista ja tukemalla profession kehittymistä pelkän am-

matillisen osaamisen sijaan.³¹¹ Profession kehittymistä olisi mahdollista tukea esimerkiksi laadukkaalla alalietulokoulutuksella, täydennyskoulutuksella sekä soveltamisen tueksi asetettavilla ja riittävän tarkkoilla linjauksilla. Profession kehittämisen olisi mahdollista vaikuttaa myös yhdyskuntaseuraamustyön sisällölliseen toteuttamiseen yhdenmukaisella toiminnalla esimerkiksi vuorovaikutustilanteisiin ja sosiaalisen tuen tarjoamiseen liittyen nykyisiä normeja paremmin.

9.4.7 Yhdyskuntapalvelun keskeytymispäätökseen automaattinen alustava kannanotto valvontarangaistuksen mahdollisuudesta

Yhdyskuntapalvelun keskeytyessä muunto valvontarangaistukseksi on mahdollinen vaihtoehto. Kannanotto valvontarangaistuksen edellytyksistä jo tässä vaiheessa voisi selkeyttää prosessia tuottamalla alustavaa tietoa valvontarangaistuksen tilaamispäätöksen tueksi ja selkeyttää syyttäjien ja tuomareiden käsitystä valvontarangaistuksen soveltuvuudesta tilanteissa, joissa yhdyskuntapalvelu olisi keskeytynyt esimerkiksi akuutin päihdeongelman takia. Tutkimuksessa havaittiin, etteivät syyttäjät ja tuomarit tuntenee kovinkaan hyvin yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen sisältöjä ja kokivat usein yhdyskuntapalveluun soveltumattomuuden merkitsevän myös soveltumattomuutta valvontarangaistukseen. Tämänkaltaista ajattelua esiintyi myös valvontarangaistuksen alkuaikoina yhdyskuntaseuraamustoimistoissa, jotka olivat ottaneet automaatiokseen käynnistää valvontarangaistusselvityksen tekemisen omasta aloitteestaan yhdyskuntapalvelun keskeytyessä palveluehtojen rikkomusten takia. Ottamalla yhdyskuntapalvelun keskeyttämispäätöksessä kantaa valvontarangaistuksen soveltuvuuteen voitaisiin selkeyttää valvontarangaistuksen asemaa seuraamusjärjestelmässä ja edistää sen käytettävyyttä. Asiaa koskevaan kysymykseen vastanneesta yhdyskuntaseuraamustoimistojen henkilöstöstä (n=35) noin puolet ilmoitti kannanoton kuuluvan jo keskeyttämispäätökseen. Puolet vastanneista ei ollut tehnyt kannanottoa ja pitivät valvontarangaistuksen soveltuvuusarviointia omana prosessinaan.

Valvontarangaistuksen seuraamusselvityksen toteuttamiseen käytettävä työmäärä huomioiden automaattisesti yhdyskuntaseuraamustoimiston omasta aloitteesta keskeytyneen yhdyskuntapalvelun seurauksena toteutettava valvontarangaistuksen seuraamusselvitys ei liene perusteltu toimintamalli, mutta keskeyttämispäätökseen sisältyvä alustava kannanotto valvontarangaistuksen soveltuvuudesta tehostaisi järjestelmää ja tuottaisi syyttäjälle alustavaa tietoa selvityksen tilaamisen perustaksi. Tämän ohella seuraamusselvityksen tilaajatahoja olisi paremmin informoitava valvontarangaistuksen käytön mahdollisuudesta tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelu on keskeytynyt esimerkiksi akuutin päihdeongelman takia.

³¹¹ Profession on ajateltu liittyvän vahva luottamus, jonka edellytyksiä ovat muun muassa korkea käsitys ammattilaisten tiedollisesta ja taidollisesta osaamisesta, profession toteutettavaksi annettuihin päämääriin sitoutumisesta, toiminnan moraalisesta laadusta ja jatkuvasta halusta kehittää omaa toimintaa.

9.4.8 Yhdyskuntaseuraamusten ehtojen rikkomusten käsittely yksikötasolla

Yhdyskuntaseuraamustyön valtakunnallisen yhdenvertaisuuden kehittämisen kannalta tutkimusaineistosta nousi esiin yhdyskuntaseuraamuslain 26 §:ssä säädetty menettely koskien tuomitun velvollisuuksien törkeää rikkomista. Velvollisuuksien törkeän rikkomisepäilyn tapauksissa tuomitujen yhdenvertainen kohtelu samanlaisissa asioissa ja tilanteissa on ymmärrettävästi varmistettava. Törkeiden rikkomusten tapauksissa korostui pääsääntönä tapauskohtainen harkinta, mutta harkinnan taustalla käytänteet vaihtelivat. Pääosin palvelusta poisjäänti, ennenaikainen palvelupaikalta poistuminen tai lievä päihytyneisyys tulkittiin toistuessaan velvollisuuksien törkeänä rikkomuksena. Paikoin rikkomukset tulkittiin törkeiksi myös ensimmäisellä kerralla, esimerkiksi mikäli päihtymys oli aiheutettu huumausaineilla. Velvollisuuksien rikkomisista aiheutuvien seurausten porrasteinen ankaroituminen koettiin hyvin toimivaksi malliksi, mutta saman rikkomuksen toistuvuuden määriin suhtauduttiin eri tavalla. Lain mukaan toistuvuudeksi voidaan tulkita kirjallisesta varoituksesta huolimatta tehty yksikin tuomitun velvollisuuksia koskeva rikkomus, mutta esimerkiksi alkoholipäihtymystapausten toistuvuuden osalta kolmatta tapausta pidettiin yleensä törkeänä rikkomuksena.

Vaikka seuraamusten rikkomisista aiheutuvien seurausten porrasmalli koettiin toimivaksi, jää harkinnalle varsin paljon pelivaraa vähäisten ja kertaluonteisten rikkomusten ja tavallisten rikkomusten väliseen arviointiin. Yhdyskuntapalvelukäsikirjan mukaan vähäistä ja kertaluonteista rikkomusta vakavammissa rikkomuksissa, joissa suullinen huomautus ei ole riittävä seuraus ja perusteet kirjalliselle varoitukselle eivät kuitenkaan ole riittävät, annetaan kirjallinen huomautus. Kirjallinen huomautus voi tulla kyseeseen esimerkiksi tapauksissa, joissa tuomittu tulee yhdyskuntapalveluun alkoholin vaikutuksen alaisena, mutta ajoissa ja osoittaen olevansa edelleen sitoutunut velvollisuuksien noudattamiseen. Kirjallisen huomautuksen soveltamisalaan on mainittu harkittavaksi myös tapaukset, joissa päihderikkomukseen syyllistynyt hakeutuu päihdehuoltoon. Käytännössä alkoholilla päihtyneenä palvelupaikalle ajoissa saapuva asiakas saattaa syyllistyä vähemmän vakavaan rikkomukseen kuin palvelupaikalla alkoholia nauttiva. Aikaisemmin oli mahdollisuus antaa suullinen huomautus päihtymyksestä, jos asiakas sitoutui päihdejakson kaltaisiin tukitoimiin, mutta tätä mahdollisuutta ei ole merkitty voimassa olevaan käsikirjaan.

Kun myös päihdetestaamiseen liittyvät epäyhtenäiset menettelytavat syytä epäillä -kynnyksen arvioinnissa nostettiin aineistossa esiin yhdenvertaisuutta kyseenalaistavana tekijänä, olisi päihdetestaamista ja rikkomuksia koskevaa menettelyä tarkennettava. Soveltamisen kannalta selkein ratkaisu olisi lakiin otettava tyhjentävä luettelo sovellettaviksi tulevista tapauksista. Käytännössä velvollisuuksien rikkomisen tapoja ei liene mahdollista tyhjentävästi luetella laissa, mutta haastavia soveltamistilanteita tulisi mahdollisuuksien mukaan käsitellä valtakunnallisesti yhteisissä tilaisuuksissa ja toteuttamalla esimerkiksi hyvien käytänteiden kokoelma, johon koottaisiin haastavia rikkomustapauksia koskeva harkinta ja päätöksentekoa toimintaa valtakunnallisesti ohjaaviksi käytänteiksi. Myös ehtojen rikkomuksiin liittyvien yhdenvertaisuusuhkien minimoimisessa tulisi keskittyä Rikosseuraamuslaitoksen linjausten ja rikosseuraamushenkilöstön professioiden vahvistamiseen yhtenäisten käytänteiden tukemiseksi.

9.4.9 Soveltuvuusarvioinnin tehtävänjaon selkeyttäminen

Nykyisessä tilassa syytetyn soveltuvuutta suorittaa rangaistuksensa yhdyskuntaseuraamuksena arvioidaan sekä syyttäjä- että tuomioistuinvaiheessa, jolloin soveltuvuuden arviointi liittyy esimerkiksi rikosrekisteritietojen tuottamaan kuvaan syytetyn alustavista mahdollisuuksista suorittaa yhdyskuntaseuraamus. Mikäli tältä osin soveltuminen ei ole kyseenalaista eikä yhdyskuntaseuraamukseen tuomitsemista rajoita mikään muu este-tekijä, soveltuvuutta tutkitaan vielä laajemmin Rikosseuraamuslaitoksen toteuttamassa seuraamusselvityksessä. Tällöin soveltuvuutta arvioidaan tekijälähtöisesti syytetyn elämäntilanteen ja motivaatiotaustasta saadun käsityksen valossa, ja yhdyskuntaseuraamusta puoltava seuraamusselvitys johtaa pääsääntöisesti siihen tuomitsemiseen. Syyttäjien ja tuomareiden tekokeskeinen soveltuvuuden arviointi fokusoituu tekijän menneisyyteen, kun taas Rikosseuraamuslaitoksen soveltuvuusarviointi kohdistuu pääosin tulevaisuuteen ja yhdyskuntaseuraamuksen sisällöllä ohjattavaan soveltuvuuden mahdollisuuteen. Soveltuvuuden kokonaisarvioinnin näkökulmasta varsinainen seuraamusselvitys asemoituu toissijaiseksi syyttäjä- ja tuomioistuinvaiheisiin sisältyvään arviointiin nähden, jolloin soveltuvuuden arviointi tarkoittaa usein seuraamusselvityksen tilaamisen arviointia. Mikäli tilaamisen edellytykset eivät täyty tekolähtöisen esiarvion perusteella, jää myös tekijäkohtainen arviointi toteuttamatta.

Tutkimustulosten valossa yleisasetelma seuraamusselvityksen tilaamisen suhteen viittasi siihen, että tuomarit kokivat syyttäjien suhtautuvan seuraamusselvityksen tilaamisedellytyksiin tuomioistuimia kriittisemmin, kun taas syyttäjät kokivat tilaavansa selvityksiä usein tarpeettomasti tai varmuuden vuoksi. Paikoin syyttäjät kokivat tuomioistuinten linjan muuttuneen yleisesti ottaen vähemmän ankaraksi ja pitivät seuraamusselvityksen tilaamiskynnystä eräänlaisena keinona valvoa tuomioistuinten linjaa. Vuosittain noin kolmea neljäsosaa tehtyjä yhdyskuntapalvelun seuraamusselvityksiä vastaava määrä pannaan täytäntöön yhdyskuntapalvelurangaistuksina. Vaikka täytäntöönpanoon johtamattomissakin tapauksissa soveltuvuuden selvittäminen on ollut syytetyn oikeusturvan kannalta erittäin tärkeää, olisi järjestelmän tehokkuuden kannalta tärkeää myös välttää niitä tilanteita, jolloin selvityksiä on tilattu erittäin matalalla kynnyksellä ja vain periaatteen takia jo syyteharkintavaiheessa. Selvittämiskynnyksen yhdenmukaistamiseksi olisi ensinnäkin selkeytettävä muiden estetekijöiden kokonaisvaikusta tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelu ei soveltuvuudesta riippumatta enää tulisi kysymykseen. Yhtenä vaihtoehtona haastatteluaineistossa nousi esiin malli, jossa seuraamusselvityksen tilaaminen voisi siirtyä kokonaan tuomioistuinten tehtäväksi tai niin, että tuomioistuin tuomitsisi ensin ehdottomana ja ottaisi sitten kantaa soveltuvuudesta ja yhdyskuntaseuraamusta puoltava lausunto johtaisi lopulta ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon yhdyskuntaseuraamuksena.

Toisaalta nykyinen käytäntö puolustaa paremmin paikkaansa rajanvetotilanteissa, joissa merkittävillä elämäntilannetta koskevilla muutoksilla olisi esimerkiksi useiden aikaisempien yhdyskuntaseuraamusten estevaikutusta suurempi vaikutus kokonaisharkinnan kääntymisessä yhdyskuntaseuraamusta puoltavaksi (kuten KKO 2003: 77). Mikäli näiden muutosten selvittäminen katsotaan vain Rikosseuraamuslaitoksen toteuttaman seuraamusselvityksen tehtäväksi, olisi ennalta arvioiden "tarpeettomiakin" seuraamusselvityksiä tehtävä jopa aikaisempaa enemmän. Mikäli taas esimerkiksi vuosia kestäneen päihteettömyyden, motivaatiotaustan ja asuinolosuhteiden todellisen tilan selvittämistä voidaan pitää vastaajan velvollisuutena yleensä, voisi seuraamusselvityksen

rooli asemoitua selvemmin seuraamuksen sisältöjä ohjaavana ja täytäntöönpanollisena ja tällöin sen tilaaminenkin voisi sijoittua rikosprosessin loppupäähän. Kun yhdyskuntaseuraamusten soveltuvuudesta myös päihdeongelmaisille on tutkimukseen perustuvaa näyttöä, olisi syytetyn soveltuvuuden rikoshistoriaan perustuvassa esiarvioinnissa huomioitava paremmin myös soveltuvuusselvityksen tilaamisen mahdollisuus. Yhdyskuntaseuraamusten käytön tehostamisen kannalta olisikin syytä selvittää tarkemmin, kuinka paljon esimerkiksi syyttäjien kynnystä tilata seuraamusselvitys tulisi madaltaa tapauksissa, joissa esimerkiksi rikosmenneisyyden ohessa ilmenevä päihteidenkäyttöhistoria arvioidaan soveltuvuusselvityksen estäväksi tekijäksi. Kynnyksen madaltamisessa kyse on paljolti päihdeparadoksin uskottavassa ratkaisemisessa eli siinä, kuinka uskottavasti yhdyskuntaseuraamusten sisällöt toimivat päihdeongelmaisille asiakkaille päihteettömyyttä edellyttävän seuraamuksen osana.

Soveltuvuusarvioinnin toteuttamista koskevan menettelyn selkeyttämiseksi tutkimuksessa ilmeni tarve lisätarkastelulle tarpeettomaksi osoittautuvien seuraamusselvitysten määrän minimoimisesta yhdenvertaista kohtelua vaarantamatta.

9.4.10 Yhdyskuntaseuraamuksiin valikoitumisen ja toimeenpanon seurannan kehittäminen

Yhdyskuntaseuraamuksiin valikoitumisen toimijarajat ylittävän seuraamisen parantamiseksi ehdotetaan, että tilastointitapoja kehitetään rikosseuraamusjärjestelmän selkeyttä ja läpinäkyvyyttä edistävällä tavalla. Tavoitteena tulisi olla parempi ymmärrys asiakaskunnasta, prosessin kulusta ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta koko järjestelmässä. Toimijoiden lisäksi seurannan kehittämissä tulisi olla mukana esimerkiksi Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin kaltainen ulkopuolinen tutkimusinstituutio.

9.5 Lopuksi

Yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksenkin täytäntöönpanon erityisestävänä tavoitteena on vähentää rangaistusta suorittavien riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin. Samalla seuraamusjärjestelmältä odotetaan täytäntöönpanosta aiheutuvien kokonaiskustannusten optimoimista. Verrattaessa yhdyskuntapalvelua ja valvontarangaistusta vankeusrangaistuksiin kustannuksiltaan matalammat yhdyskuntaseuraamukset ovat vankeutta kustannustehokkaampia, mikäli erityisestävyyden tavoitteet realisoituvat niissä vähintään samalla tasolla kuin vankeudessa. Järjestelmän varautumisen kannalta yhdyskuntaseuraamuksiin tyypillisesti johtaneista rikoksista huomiota tulee kiinnittää rattijuopumuksen tavallisen tekemuodon lisääntymisen ohella mm. taulukossa 19 kuvattujen seksuaalirikosten, petosrikosten ja huumausainerikosten suhteellisen osuuden kasvuun tutkituissa potentiaalisissa yhdyskuntaseuraamuksissa. Täytäntöönpanon näkökulmasta on selvítettävä, ovatko jo olemassa olevat ohjelmatyö, palvelupaikkarakenne sekä käytettävissä oleva sosiaalinen tuki riittäviä em. rikoksista tuomittujen lisääntymisen kannalta.

Taulukko 19 Tyyppirikosten vaikutus seuraamusjärjestelmän tunnuslukuihin ja ennakoitu varautumistarve

	Rikos- ten määrän muutos	Tuo- mioiden määrän muutos	Muun- tokel- poisten rangais- tusten osuuden muutos	Käyt- töasteen muutos	YKP:n suhteel- lisen osuuden muutos	Osuuden kasvuen- nuste YKP:stä	Osuuden kasvuen- nuste VALRA:s- ta	Osuuden kasvuen- nuste oheis- YKP:stä	Seuraa- mus- järjes- telmän varau- tumis- tarve
20:1§1-2 Raiskaus	Kasvu	Kasvu	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	Kasvu	Kasvu
20:6§1-2 Lapsen seksuaalinen hyväksi- käyttö	Tasai- nen	Lasku	Lasku	Lasku	Lasku	Lasku	N/A	Lasku	Nor- maali
20:7§1 Tör- keä lapsen seksuaalinen hyväksi- käyttö	Kasvu	Kasvu	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	Kasvu	Kasvu
21:5§1 Pa- hoinpity	Kasvu	Lasku	Lasku	Lasku	Lasku	Lasku	Lasku	Kasvu	Nor- maali
21:6§1 Törkeä pa- hoinpity	Lasku	Lasku	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	Lasku	Nor- maali
23:2§1-2 Törkeä liikennetur- vallisuuden vaarantami- nen	Kasvu	Kasvu	Kasvu	Lasku	Kasvu	Kasvu	Tasainen	Kasvu	Kasvu
23:3§ Ratti- juopumus	Kasvu	Kasvu	Tasainen	Lasku	Tasainen	Kasvu	Kasvu	N/A	Kasvu
23:4§ Törkeä rattijuopu- mus	Lasku*	Lasku*	Kasvu	Tasainen	Lasku	Lasku	Kasvu	Tasainen	Lasku
28:1§1 Varkaus	Lasku	Lasku	Kasvu	Lasku	Lasku	Lasku	Lasku	Tasainen (0)	Nor- maali
28:5§1 Tör- keä kavallus	Kasvu	Kasvu	Tasainen	Tasainen	Lasku	Lasku	Tasainen (0)	Kasvu	Kasvu
29:2§ Törkeä veropetos	Kasvu	Lasku	Tasainen	Tasainen	Lasku	Tasainen	Tasainen (0)	Tasainen	Nor- maali
30:9a§ Törkeä kir- janpitorikos	Kasvu	Tasainen	Lasku	Lasku	Lasku	Lasku	Lasku	Tasainen	Nor- maali
31:1§1 Ryöstö	Tasai- nen	Lasku	Kasvu	Lasku	Lasku	Lasku	Kasvu	Kasvu	Nor- maali
36:1§1-2 Petos	Kasvu	Kasvu	Tasainen	Tasainen	Hidas kasvu	Kasvu	Kasvu	Kasvu	Kasvu
36:2§1 Tör- keä petos	Kasvu	Tasainen	Lasku	Tasainen	Lasku	Tasainen	Tasainen (0)	Hidas kasvu	Nor- maali

50:1§ Huumausai- nerikos	Kasvu	Kasvu	Kasvu	Lasku	Tasainen	Kasvu	Tasainen	Kasvu	Kasvu
50:2§ Törkeä huumausai- nerikos	Kasvu	Kasvu	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	Kasvu+	Kasvu
Asevelvol- lisuudesta kieltäy- tyminen (1438/2007)	Tasai- nen	Tasainen	N/A	N/A	N/A	N/A	Tasainen	N/A	Nor- maali
Siviilipal- veluksesta kieltäy- tyminen (1446/2007)	Tasai- nen	Tasainen	N/A	N/A	N/A	N/A	Tasainen	N/A	Nor- maali

Lisäksi tulevat arvioitavaksi vuoden 2020 alusta voimaanastuvan ehdollisen oheisrangaistuksena tuomittavan valvonnan vaikutukset seuraamusjärjestelmän kokonaisuuteen. Joka tapauksessa valvonnan erityisestävien tavoitteiden puitteissa harkinnan huomio kiinnittyy tuomittavana olevan rikoksen vakavuuden sijaan henkilön aikaisempaan rikollisuuteen ja elämäntilanteeseen. Kun valvonnan käyttöalasta rajautuvat pois ensikertalaiset, soveltuvuuden ulkopuolelle jäävät tapaukset, joissa henkilö tuomitaan ensikertalaisena esimerkiksi väkivalta-, seksuaali- tai talousrikoksesta lähellä ehdollisen vankeuden tuomitsemisen ylärajaa olevaan rangaistukseen. Myös valvonnan suhde oheisrangaistuksena tuomittavaan yhdyskuntapalveluun jää odottamaan selkeytymistään. Järjestelmän ankaroitumisvaikutuksen punnitsemisessa keskeiseksi kysymykseksi tulee se, pidetäänkö valvontaa pelkkänä oheisseuraamuksena, eikä rangaistusta ankaroittavana tekijänä. Samoin on arvioitava, muodostaako oheisrangaistuksena tuomittava yhdyskuntapalvelukaan ankaroittavaa tekijää ja mikäli muodostaa, asemoituuko se porrasajattelussa selvästi valvonnan yläpuolelle?³¹²

Ajatus portaittain ankaroituvasta seuraamusmallista näyttää soveltuvan varsin huonosti yhdyskuntaseuraamusten käytön lähtökohdaksi, sillä ankaruusajattelu vaikuttaa asetuvan usein ristiriitaan yksilöllisyysajattelun kanssa. Ankaroitusajattelun takia seuraamusjärjestelmän kuntouttava ja yksilöllinen näkökulma jää sivuun erityisesti siinä vaiheessa, kun sillä vielä voitaisiin tehokkaasti vaikuttaa rikosuran katkaisemiseen. Yhdyskuntaseuraamusten tulisikin asemoitua moniongelmaisten asiakkaiden kannalta soveltuvimmiksi seuraamuksiksi pelkkien ehdollisen ja lyhyiden ehdottomien vankeusrangaistusten sijaan. Tätä kehitystä voi tukea ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tai tehosteena tuomittava aikuisten valvonta, mikä saattaa laajentaa asiakaskuntaa Rikosseuraamuslaitoksen tarjoamien palveluiden piiriin. Saatujen kokemusten perusteella tulee arvioitavaksi myös oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöalan laajentaminen ja mahdollinen vaikuttavuuden lisääminen erityisesti rattijuopumuksista tuomituille. Ankaruusajattelun sijaan painottuva soveltuvuusajattelu edellyttäisi kuitenkin selkeämpää lähestymistä aikaisempaa enemmän yksilöön keskittyneeseen rikosoikeudelliseen ajatteluun. Yksilöllisempää käsittelyä tukee myös edellä luvussa 7. esitetyt havainnot kielteiseen soveltuvuusarviointiin johtaneista dynaamisista muuttujista, joihin tukipalveluilla ja kuntoutuksella on mahdollista vaikuttaa.

³¹² Valvonnan asemasta seuraamusjärjestelmässä: Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset – Lausuntotiivistelmä.

Ankaroitumisajattelun paradigmaan liittyen tutkimuksessa havaittiin, että yhdyskuntaseuraamukset hakevat edelleen paikkaansa seuraamusjärjestelmässä, jossa oikeudellinen harkinta on ainakin periaatteessa laajentunut teon tunnusmerkistöön perustuvista seikoista koskemaan myös rikoksenteijää. Rikollisen teon ohella rangaistukseen määrittämiseen tulee järjestelmän rakenteiden perusteella vaikuttaa myös tekijäkohtaiset ominaisuudet ja välillisesti syytetyn kriminogeeniset tekijät. Yhdyskuntaseuraamuksiin valikoitumisen tarkastelu asemoituikin selvästi menneisyyteen katsovan, tekokeskeisen ja tulevaisuuteen suuntaavan tekijäkeskeisen kriteeristön välille. Tätä tukevat aikaisemmassa tutkimuksessa tehdyt havainnot, joiden mukaan Suomessa on pääasiassa pitäydytty juridisessa ajattelussa ja sitä tukevissa sisäisissä toimintamuodoissa ja kommunikointitavoissa.³¹³ Rikosseuraamusjärjestelmä ilmentyi haastattelujen valossa myös tiukasti jakautuneena toimijoidensa ydinprosessien suhteen. Poliisissa seuraamusjärjestelmään asemoitumista ei tunnistettu käytännön työssä tai käsitys siitä oli hyvin hajanainen tutkittujen seuraamusten suhteen. Toisaalta esimerkiksi alle 21-vuotiaille nuorille tarkoitettu yhdyskuntapalvelun "nuorisosovellus" asemoitui syyttäjien, tuomareiden ja puolustajien ajattelussa puhtaasti täytäntöönpanoon liittyvänä seikkana, jolla ei ollut merkitystä syyteharkintaan tai tuomitsemiseen kannalta.

Myös yhdyskuntapalvelun maine ehdotonta vankeutta myönteisempänä vaihtoehtona on perustunut suurelta osin siihen sisältyvän työn restoratiiviselle luonteelle sekä muiden sisältöjen tuottamille positiivisille vaikutuksille rikollisuudesta irtaantumiseen. Yhdyskuntapalvelun onnistumisen kannalta keskeisenä on pidetty täytäntöönpanosta vastanneiden tahojen kykyä huomioida tuomitun yksilölliset tarpeet ja paneutua ongelmiin. Tuomion pituuden puolesta yhdyskuntapalveluun potentiaalisten henkilöiden ollessa aikaisempaa moniongelmaisempia on yhdyskuntapalvelun myönteisen maineen ylläpitämisen kannalta pyrittävä säilyttämään työn osuus seuraamuksen keskiössä kehittämällä matalan kynnyksen palvelupaikkoja ja siten turvaamalla tuomitun mahdollisuus sovitella rikoksellaan aiheuttamaa vahinkoa palkattoman työn muodossa.

Joka tapauksessa Suomessa yhdyskuntaseuraamusten kehittyminen rikosseuraamusjärjestelmässä selvästi erottuvana kokonaisuutena on tapahtunut kansainväliseen kehitykseen verrattuna suhteellisen myöhään. Pragmaattiset ja moraaliset painotukset näkyvät edelleen esimerkiksi niissä linjauksissa ja visioissa, joissa yhdyskuntaseuraamusten tärkeyttä perustellaan valitun kriminaalipolitiikan kannalta. Kriminaalipolitiikassa tapahtunut suunnanmuutos on edellyttänyt painopisteen siirtämistä vankeudesta yhdyskuntaseuraamuksiin rikoksettoman elämäntavan vahvistamiseksi, mistä johtuen yhdyskuntaseuraamuksia on pyritty tämän takia kehittämään sisällöllisesti sekä lisäämään myös käytössä olevia tuomitsemisvaihtoehtoja. Kognitiiviset painotukset ovat kuitenkin heijastuneet niissä strategiatavoitteissa, joissa yhdyskuntaseuraamusten ja yhdyskuntaseuraamustyön asemaa on pyritty vahvistamaan rikosoikeudessa. Tavoitteena on ollut kehittää yhdyskuntaseuraamustyön osaamista monipuolistamalla käytäntöjä sekä henkilökunnan ammatillisia valmiuksia. Yhdyskuntaseuraamukset on myös haluttu kiinnittää organisatorisesti selkeämmin rikosoikeuteen ja seuraamusjärjestelmään.³¹⁴

³¹³ Linderborg 2014, s. 38. Pääpaino rikosoikeuden kehittämisessä on ollut rikosprosessin enustettavuus, yhdenvertaisuus, suhteellisuus ja oikeudenmukaisuus. Suomessa on pidetty muita länsimaita selkeämmin rajaa rikosoikeuden ja muun sosiaalisen säätelyn välillä ja sosiaalipolitiikka ei sellaisenaan ole haluttu kietoa rikosoikeuteen toiminnallisella tasolla kuten angloamerikkalaisessa ja eurooppalaisessa oikeuskulttuurissa oli tapahtunut.

³¹⁴ Linderborg 2016, s. 252.

Virallistamisesta huolimatta yhdyskuntaseuraamukset eivät siis edelleenkään hahmotu vankeuden tavoin yhtenäisenä seuraamusmuotona rikosoikeudessa. Tämä on vaikuttanut myös niiden erilaiseen käyttöasteeseen rikosoikeudessa. Yksittäiset seuraamukset profiloituvat edelleen eri tavoin riippuen siitä, millaisia ne ovat sisällöltään, ja miten hyvin ne sopivat tässä suhteessa rikosoikeudelliseen suhteellisuusajatteluun.³¹⁵ Aikaisemmin yhdyskuntapalvelua voitiin pitää esimerkkinä yhdyskuntaseuraamuksesta, joka on alusta alkaen sopinut hyvin suomalaiseen rikosoikeusajatteluun.³¹⁶ Yhdyskuntapalvelun käyttöasteessa, seuraamusrakenteessa ja asiakaskunnassa tapahtuneet muutokset huomioiden yhdyskuntapalvelun asema uskottavana yhdyskuntaseuraamuksena on tutkimustulosten valossa huolestuttavampi kuin mitä se oli vielä vuosikymmen sitten.³¹⁷

Vuonna 2015 voimaan astunutta yhdyskuntaseuraamuslainsäädännön uudistusta voi kuitenkin pitää siinä mielessä tärkeänä, että laissa oli ensi kertaa kodifioituna yhdyskuntaseuraamusten kuntoutukselliset ja rangaistukselliset tehtävät myös niiden omista lähtökohdista. Yhdyskuntaseuraamuksille annettiin myös lainsäädännöllisesti aikaisempaa selkeämpi asema yhtenäisenä seuraamusjärjestelmänä, jolla oli keskeinen merkitys paitsi turvallisuuden myös yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta. Toisaalta se loi hyvän pohjan yhdyskuntaseuraamusten edelleen kehittämislle sekä niiden selviämislle vastaisuudessa.³¹⁸ Yhdyskuntaseuraamusten kehittäminen edellyttää kuitenkin, että yhdyskuntaseuraamusten ja yhdyskuntaseuraamustyön asemaa ja tehtäviä mietitään tarpeeksi monipuolisesti niin, että siinä korostuvat rikosoikeudellisten näkemysten lisäksi myös kuntouttavat ja sosiaalistavat näkökohdat. Kuntouttavat ja sosiaalistavat näkökulmat ovat yhdyskuntaseuraamusten keskeisiä vahvuuksia yhteiskunnassa täytöntöön pantuina rangaistuksina. Siksi niitä voitaisiin myös Suomessa edelleen terävöittää paitsi lainsäädännöllisesti myös käytännön tasolla pohtimalla edellä esitettyjen toimenpide-ehdotusten valossa sitä, mikä niiden merkitys on kriminaalipolitiikan kannalta ja millaisia käytäntöjen tulisi tässä suhteessa olla.

Tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käyttömääriin vaikuttaa merkittävimmin niihin tyypillisesti johtaneissa taustarikoksissa tapahtunut rakenteellinen muutos. Kuitenkin havaittu seuraamusrakenteen muutos yhdessä aikaisempaa päihdeongelmaisemmaksi muuttuvan asiakasrakenteen kanssa antavat viitteitä siitä, että yhä useampi rikoksenteijä saadaan Rikosseuraamuslaitoksen palvelujen piiriin liian myöhään. Mikäli ehdollisen tuomion oheisrangaistuksilla ei pystytä tuottamaan tarvittavaa vaikuttavuutta todennäköisen rikosuran alkuvaiheessa, seurauksena lienee useiden lyhyiden tuomioiden jatku-mo. Toiseksi yhdyskuntaseuraamusten tullessa tuomion pituuden puolesta harkittaviksi vaikuttaa tekokeskeinen yhdyskuntaseuraamusten suorittamisen edellytysten selvittäminen tekijäkeskeistä näkökulmaa voimakkaammin tullessaan arvioiduksi jo syytehar-kintavaiheessa.

Kielteiseen soveltuvuusarviointiin johtaneiden tekijöiden analyysi osoitti, että motivaati-on puute ja huumausaineiden käyttö vaikuttivat voimakkaimmin negatiiviseen lopputu-lokseen. Sen sijaan vakituinen osoite, opiskelu ja palkkatulot vähensivät kieltei-sen lausunnon saamisen todennäköisyyttä. Kaikki merkittävästi soveltuvuusarvioinnin lopputulokseen vaikuttaneet muuttujat olivat dynaamisia muuttujia eli ominaisuuksia, joihin on mahdollista vaikuttaa niihin kohdennetuilla toimenpiteillä. Muuttujat, jotka to-

³¹⁵ Linderborg 2011b, s. 82–85.

³¹⁶ Takala 1993, passim.

³¹⁷ Keinänen 2008, s. 107.

³¹⁸ Linderborg 2016, s. 255.

dennäköisimmin liittyivät kielteisen lausunnon saamiseen, olivat myös kriminogeenisiä muuttujia, sillä näillä ominaisuuksilla on katsottu olevan yhteys rikolliseen käytökseen.

Yhdyskuntaseuraamusten käytön tehostamisessa vaikuttaa olevan kyse laajemmin rikosoikeusjärjestelmän halusta ja kyvystä painottaa aikaisempaa enemmän individualisaatiota ja irtautumista pelkästä rikosoikeudellisesta ajattelusta. Kaikki raportissa edellä esitetyt havainnot, mukaan lukien kielteiseen soveltuvuusarviointiin ja yhdyskuntapalvelun keskeytymiseen liittyvien analyysien tulokset, tukevat tarvetta moniäänisempään professionaaliseen kommunikaatioon ja resonanssiin rikosoikeuden eri toimijoiden välillä niin, että sekä yleisestävät ja erityisestävät näkemykset tulisivat kokonaisuudessa paremmin huomioiduksi. Yksilöllisyyden painottuminen pelkän rikosoikeudellisen ajattelun rinnalla tulisi ilmentyä selkeimmin esimerkiksi valvontarangaistuksen tapauksessa, jossa tuomitseminen edellyttää varsin laaja-alaista yksilöllisten tekijöiden huomioimista. Samansuuntainen tilanne realisoitunee myös vuoden 2020 alusta voimaantuvien ehdollisen oheisrangaistuksena tuomittavan valvonnan tapauksessa.

Oikeusvaltiollinen käsitys rikoslain tehtävästä ja toimintatavoista on kiistatta nykyisessä rikosoikeudellisessa ajattelussa vakiinnuttanut tekosyyllisyyden perustavanlaatuisen merkityksen rangaistuksen mittaamisen osalta. Yhdyskuntaseuraamusten edellytysten selvittämisessä kyse ei liene kuitenkaan rangaistuksen mittaamisesta vaan arvioinnista, jossa selvitetään syytetyn soveltuvuutta ja muita edellytyksiä vaihtoehtoiseen seuraamukseen. Moitittavuusarvioinnin tai rangaistuksen mittaamisen sijaan yhdyskuntaseuraamuksen edellytysten selvittämisessä soveltuvuusarviointi nojaa seuraamusselvityksen henkilöarviointiin. Muiden edellytysten osalta selvittämisessä painottuu tekohistoria. Soveltuvuusarvioinnissa ongelmallisiksi tekijöiksi ovat käytännössä muodostuneet erityisesti päihdeongelmat, jotka ilmenevät riskitekijöinä yhdyskuntapalvelusta selviytymisen kannalta. On mahdollista, että hoitoa vaativa päihderiippuvuus johtaa laitosrangaistuksen käyttöön ja soveltuvuuteen seuraamuksen käyttöperusteena liittyy näissä tapauksissa vaara sosiaalisesta syrjinnästä.

Sosiaalisen syrjinnän riskiä on pyritty pienentämään yhdyskuntaseuraamuksiin liitetyillä sosiaalisilla tukitoimilla. Tutkimuksen perusteella päihdeiden käyttöön liittyvien riskitekijöiden minimoimisesta mainituilla sosiaalisilla tukitoimilla tarvitaan lisää tutkimukseen perustuvaa tietoa, joka parantaisi rikosseuraamusjärjestelmän toimijoiden luottamusta yhdyskuntaseuraamusten vaikuttavuuteen. Joka tapauksessa yhdyskuntaseuraamusten luonne vaihtoehtoisina seuraamuksina perustuu rikoksentehtäjän henkilökohtaisten olosuhteiden huomioimiseen harkittaessa ehdottoman vankeuden ja yhdyskuntaseuraamuksen välillä. Mikäli yhdyskuntaseuraamukset ovat tulevaisuudessa yhä huonommin käyttöön soveltuvia seuraamusmuotoja pelkästään päihdeongelmien vuoksi, tulee yhdyskuntaseuraamuksiin nykyisellään liittyvää kuntoutuksellista kykyä entisestään lisätä ja tämän osoittautuessa riittämättömäksi harkita sopimushoitoseuraamuksen kaltaisen seuraamusmuodon integroimista seuraamusjärjestelmään.

Tärkeiden rikosoikeudellisten näkökohtien, kuten rangaistuksellisuuden, oikeusvarmuuden ja suhteellisuuden, yhteensovittaminen sosiaalisen ja kuntoutuksellisen ajattelun kanssa nousee tehostamistavoitteiden saavuttamisen kannalta keskeiseksi. Ensi askel tähän suuntaan liittyisi laajempaan keskusteluun siitä, millä tavoin tutkitut yhdyskuntaseuraamukset pystyvät nykyisessä tilanteessa vastaamaan kuntouttavuuden, rangaistuksellisuuden, yleispreventiivisyyden, pelotevaikutuksen ja rikosteolla aiheutetun vahingon korvaamisen odotuksiin. Toiseksi rikosoikeusjärjestelmää tulisi selkeyttää myös lainsää-

dännön tasolla suhteessaan siihen, tuleeko kaikkien edellä mainittujen tavoitteiden sisältyä tutkittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin ja kolmanneksi, miten näiden tavoitteiden välinen tasapaino saavutetaan käytännössä eri viranomaisten toiminnassa. Esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen osalta se voi tarkoittaa toimenpide-ehdotuksissa esitettyjä keinoja yhdyskuntaseuraamusprofession vahvistamiseksi. Koko järjestelmän osalta keskeistä olisi yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanoon ja sisältöihin liittyvän tunnettuuden lisääminen sekä yhdyskuntaseuraamusten edellytysten selvittämisen selkeämpi asemoiminen teko- ja tekijäperusteisen arvioinnin välille.

10 Tiivistetyt vastaukset tutkimuskysymyksiin

Luvussa 10 esitetään tutkimuksen tulokset tiivistettynä vastaten tutkimuksen taustamuistiossa³¹⁹ esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

1. Muutokset rikollisuudessa ja vankiluvussa

- Onko rikollisuudessa tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka selittäisivät yhdyskuntapalvelurangaistusten määrän vähenemisen (esimerkiksi törkeiden rattijuopumusten määrä)?
 - Kyllä. Muutos selittyy kokonaan viranomaisten tietoon tulleiden törkeiden rattijuopumusten määrän kehityksellä sekä sen seuraamusrakenteessa tapahtuneella muutoksella. Luku 6.
- Onko vankilassa vähemmän lyhyttä vankeusrangaistusta suorittavia vankeja kuin aikaisemmin?
 - Ei. Lyhytaikaisiin vankeusrangaistuksiin johtaneiden tuomioiden määrät ovat laskeneet voimakkaammin kuin ehdottomiin vankeusrangaistuksiin johtaneiden tuomioiden määrät yleensä, mutta lasku on ollut heikompaa kuin yhdyskunta palvelutuomioiden. Suhteessa ehdottomiin vankeustuomioihin yleensä, lyhyet ehdottomat vankeusrangaistukset ovat aikaisempaa harvinaisempia, mutta suhteessa yhdyskuntapalveluun, lyhyeen ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitaan aikaisempaa useammin. Tämä selittyy yhdyskuntapalvelun osuuden lasku tyyppirikoksesta annettujen tuomioiden seuraamusjakaumissa. Käytöaste on heikentynyt erityisesti alle 3 kuukauden rangaistuksissa. Luku 5.2 ja 5.3.
- Kuinka paljon vankilassa on lyhytaikaisia vankeja, jotka ovat selviytyneet aikaisemmista yhdyskuntapalveluista moitteitta (potentiaalisten yhdyskuntapalveluun tuomittavien määrän kehitys)?
 - Ks. Taulukko 4 Alkanutta vankeusjaksoa (alle 8 kk) edeltäneiden loppuun suoritettujen yhdyskuntapalveluiden määrä (kpl) 2010–2018. Lähde VATI. Luku 5.3.
- Miten aikaisempia yhdyskuntapalveluja suorittaneiden vankien määrä on muuttunut vankiluvussa?
 - Yhden tai useamman loppuun suoritettun yhdyskuntapalvelun seuraamus-historialla alkaneiden lyhyiden ehdottomien vankeusjaksojen määrä laski 2010-luvulla liki 40 %, eli enemmän kuin lyhytaikaisten ja kaikkien ehdottomien vankeusrangaistusten määrät. Luku 5.3.

³¹⁹ Oikeusministeriö, Kriminaalipoliittinen osasto, Syyttäjä- ja rikosseuraamusyksikkö, muistio yhdyskuntaseuraamuksia koskeva tutkimus – Tutkimuskysymyksiä, 4.5.2017.

2. Poliisin toiminta esitutkintavaiheessa

- Miten poliisin tutkintakäytäntöjen mahdolliset muutokset vaikuttavat yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käyttöasteeseen (erityisesti se, että tutkintaa keskitetään vakavampiin rikoksiin sekä syyt törkeiden rattijuopumusrikosten vähenemisessä)?
 - Keskeisin vaikutin yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käyttöasteisiin liittyy liikennejuopumusten valvonnassa tapahtuneisiin muutoksiin. Poliisin näkemyksen mukaan erityisesti törkeän rattijuopumuksen vähentyminen selittyy osin alkoholi- ja päihdekulttuurissa ja osin poliisin valvonnan rakenteissa tapahtuneilla muutoksilla. Vaikka poliisin valvontamäärät ja suoritteet ovatkin lisääntyneet, on niiden rakenne muuttunut poliisiorganisaatiossa tapahtuneiden muutosten takia. Luku 3.2
- Onko siis em. seikka vähentänyt sellaisten rikosten, joista yleisesti on tuomittu yhdyskuntapalvelua tai valvontarangaistusta, selvittämistä ja syyttäjälle viemistä?
 - Liikennejuopumusten osalta ilmirikollisuuden selvittäminen ja syyttäjälle vieminen eivät ole muuttuneet. Tyyppirikoksista tutkinnan keskittyminen näkyy eniten vähäisten omaisuusrikosten selvitysasteen laskussa, mutta näillä rikoksilla on melko vähäinen vaikutus tutkittujen yhdyskuntaseuraamusten käyttöön. Luku 3.2

3. Syyttäjälaitoksen toiminta

- Tuntevatko syyttäjät riittävän hyvin yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen ankaruuden, toiminnallisen sisällön ja vaikutukset (eli että ovat uskottavasti valvottuja, ei laitosseuraamuksen haittapuolia, mahdollisuus elämänvalmiuksia parantavaan toimintaan)?
 - Yleisesti: tuntevat erinomaisesti ankaruuden, mutta toiminnallinen sisältö ei kovinkaan hyvin tunnettua. Kuten tuomarit, myöskään syyttäjät eivät pääsääntöisesti kokeneet sisällön tuntemuksella olevan vaikutusta heidän toiminnalleen, mutta pitivät seuraamusten sisältöä kuitenkin yleisellä tasolla kiinnostavana aiheena, kuten myös vaikuttavuutta. Luku 8.2.
- Mitkä ovat yleisimpiä perusteita, joiden nojalla syyttäjä jättää pyytämättä Rikosseuraamuslaitokselta seuraamusselvityksen laatimista, vaikka yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistukseen tuomitsemisen edellytykset näyttävät olevan olemassa?
 - Rikoslain 6:11 esteperusteiden punninta järjestyksessä: aikaisempien rangaistusten lukumäärä, uusimisoikeus ja aikaisemmista tuomioista kulunut aika. Ankaruus ja rikoksen laatu tulee punnittaviksi, kun raja-tapaus. Luku 8.3.
 - Joillakin omia käytänteitä (esim. kolme aikaisempaa yhdyskuntapalvelua johtaa tilaamatta jättämiseen syyteharkintavaiheessa).
 - Aikaisemman muun rikollisuuden luonteesta havaittavissa oleva soveltumattomuus (aikaisempien rikosten yhteydessä havaittu esim. päihdeongelma yms.)

- Onko menettely liian hidas ja aikaa vievä?
 - Syyttäjän kannalta menettelyn ei vaadi seuraamuskannanotossa enempää kuin muissakaan seuraamuksissa. Luku 8.3.
- Onko rangaistusten enimmäismäärän ero (8 kuukautta ja 6 kuukautta) käytännössä ongelma?
 - Ei koettu ongelmallisena, muttei erolle tunnistettu perusteitakaan. Luku 8.3.
- Onko seuraamusselvitysten pyytämisedellytysten harkinnassa eroavaisuuksia eri syyttäjänvirastojen välillä eli toteutuuko yhdenvertaisuus tältä osin?
 - Muodollisten seuraamusselvityksen pyytämisedellytysten suhteen ei alueellisia eroja, mutta paikoin syyttäjät painottivat muita enemmän omaa rooliaan soveltuvuuden esiarvioinnissa esimerkiksi aikaisemmasta rikollisuudesta ilmenneen päihteidenkäytön vaikutuksesta soveltuvuusselvityksen tilaamatta jättämiseen. Kuten tuomareiden osalta, myös syyttäjät perustelivat päätöstään tilata seuraamusselvitys kokonaisharkinnalla, mutta paikoin syyttäjät olivat omaksuneet toimintamalliinsa maksimeja, jotka ohjailivat kokonaisharkintaa (esim. ei selvitystä, jos 2 tai 3 yhdyskuntapalvelua taustalla). Harkinnan laajuuden eroja ei pidetty syyteharkintavaiheessa kuitenkaan ongelmallisina, sillä mahdollisuus tilata selvitys on myös tuomioistuinvaiheessa. Luku 3.3 ja 8.3.
- Toteutuuko syyteharkintavaiheessa seuraamusten portaittainen ankaroituminen eli kun yhdyskuntapalveluun tuomitsemista ei pidetä mahdollisena, harkitaan valvontarangaistukseen tuomitsemista eikä edetä suoraan ehdottomaan vankeusrangaistukseen, jos laki ei edellytä ehdotonta vankeutta?
 - Portaittaisen ankaroitumisen koettiin toteutuvan nykyisen lainsäädännön puitteissa puutteellisesti, sillä valvontarangaistuksen edellytysten asettamat vaatimukset ja käyttöalan kapeus esimerkiksi pitkistä yhdyskuntapalveluista muuntoa harkittaessa tekevät valvontarangaistuksesta varsin harvoin tapauksiin soveltuvan rangaistusportaan yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeuden välille. Lisäksi ankaroitumista pidettiin osin kuvitteellisena ja epäjohtomukaisena niiden enimmäisrangaistusmäärien pituuseron vuoksi. Luku 8.3.
- Miten syyttäjälaitoksen ja Rikosseuraamuslaitoksen välinen yhteistyö toimii seuraamusselvityksen pyytämisen ja laatimisen vaiheissa?
 - Pääsääntöisesti yhteistyön koettiin toimivan hyvin ja yhteyksien koettiin olevan kunnossa. Seuraamusten tuntemuksen kannalta vuorovaikutusta Rikosseuraamuslaitoksen kanssa toivottiin lisäävän.
- Mikä on syyttäjälaitoksen näkemys yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käytön lisäämisen tarpeesta ja mahdollisuuksista?
 - Syyttäjien näkemyksen mukaan yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käytön tehostaminen on usein ristiriitainen uusintarikollisuuteen yhä useammin liittyvän päihteidenkäytön takia.
 - Rikosprosessia tulisi tehostaa jo alkupäästä pyrkimällä linkittämään rikoksesta epäilty päihdeongelmainen tukipalveluihin jo poliisin toimesta.
- Mikä on syyttäjälaitoksen käsitys, miksi yhdyskuntapalvelun käyttö on vähentynyt eikä valvontarangaistuksen käyttö ole ainakaan koko valtakunnan tasolla noussut tavoitemääriinsä esimerkiksi vuodesta 2009/2012 lukien?
 - Rikosten koettiin yleisesti koventuneen ja päihdeongelmien syventyneen epäiltyjen keskuudessa. Päihdeongelma koettiin vaikeaksi päih-

teettömyyttä edellyttävien yhdyskuntaseuraamusten suhteen, kun sitoutumisesta hoitoon ei voida saada varmuutta. Syyttäjien näkemyksissä tuotiin esiin myös tuomioistuinten toiminnassa havaittu taipumus tuomita aikaisempaa herkemmin ehdollista, vaikka perusteita ankarampaankin seuraamukseen olisi. Luku 8.4.

4. Tuomioistuinlaitoksen toiminta

- Tuntevatko tuomarit yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen ankaruuden, toiminnallisen sisällön ja vaikutukset (eli että ovat uskottavasti valvottuja, ei laitosseuraamuksen haittapuolia, mahdollisuus elämänvalmiuksia parantavaan toimintaan)?
 - Kuten syyttäjät, myös tuomarit kokivat tuntevansa hyvin tutkittujen seuraamusten ankaruuden, mutta tuntuvuuden ja vaikuttavuuden osalta tuntemus koettiin osin puutteelliseksi. Myöskään tuomarit eivät kokeneet seuraamusten sisältöjen tuntemuksen puutteita ongelmaksi tehtävänsä kannalta, eikä tiedon lisäämisellä tuntuvuuden ja vaikuttavuuden osalta koettu olevan vaikutusta tuomitsemiseen, kuin korkeintaan rajanvetotilanteissa, joissa harkitaan yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen ja ehdottoman vankeuden välillä ja esimerkiksi päihdeongelmaisen vastaajan kyky sitoutua tukipalveluihin nousee keskeiseksi. Luku 8.2.
 - Tuomareiden näkökulmasta seuraamusjärjestelmän rajanveto on selkeä ja toimeenpanon käytännön toteutuksella ei koeta olevan juurikaan vaikutusta tuomitsemiseen. Esimerkiksi yhdyskuntapalvelun nuorisosovellutus (jossa sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä, tällöin voidaan poiketa lain 37 pykälän toisen momentin työpalvelun määrää koskevista säädöksistä) nuorelle alle 21-vuotiaalle rikoksentehtäjälle oli tuomareille varsin tuntematon toisaalta tapausten vähäisen määrän takia, toisaalta siksi että tuomarit kokivat sovelluksen vain täytäntöönpanoa koskevana asiana eikä niinkään rajanvetotapauksissa yhdyskuntapalvelun käyttöä puoltavana seikkana. Luku 8.2.
 - Tuomarit ovat kuitenkin kiinnostuneita tutkittujen seuraamusten vaikuttavuudesta, tuntuvuudesta ja käytännön toteutuksesta ja haluavat niistä lisätietoa. Luku 8.2.
- Mitkä ovat yleisimpiä perusteita, joiden nojalla tuomioistuin jättää tuomitsematta yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen, vaikka tuomitsemisen edellytykset näyttävät olevan olemassa?
 - RL 6:11 tyypillisimmässä tärkeysjärjestyksessä: aikaisempien rangaistusten lukumäärä, aiemmista kulunut aika, uusimisnopeus, rikoksen tyyppi, rikosten laatu, ankaruus. Muutamissa vastauksissa aikaisemmista rangaistuksista kulunut aika priorisoitiin tärkeimmäksi. Luku 8.3.
 - Muutamissa vastauksissa mainittiin tapa tuomita pääsääntöisesti ainoastaan kaksi yhdyskuntapalvelua.
 - Estetekijöiden lisäksi muutamat tuomarit pitivät tärkeänä kokonais-harkintaa, jossa rikoshistorian ja soveltuvuusarvioinnin valossa arvioidaan vastaajan suhtautumista seuraamusjärjestelmään ja niiden konkreettisten olosuhteiden olemassaoloa, jotka mahdollistaisivat yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen tuomitsemisen.

- Noudatetaanko yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen tuomitsemisen säännöksiä ja periaatteita yhdenvertaisesti eri tuomioistuimissa?
 - Yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistuksen tuomitsemisen säännöksi ja periaatteita noudatetaan yhdenvertaisesti, mutta säännöksiin sisältyvä pelivara mahdollistaa yksilöllisten tuomitsemiskäytänteiden toteuttamisen. Esimerkiksi ilmaisu "aikaisemmat yhdyskuntapalvelurangaistukset" joka tapauksessa viittaa selvästi, ettei yksi aikaisempi yhdyskuntapalvelurangaistus koskaan voisi muodostaa em. estettä, mutta kaksi voisi olla esteenä kolmannelle. Aikaisempien rangaistusten estevaikutusta saatetaan siten harkita kokonaisharkintaan liittyvillä periaatteilla, joissa tuomari on pääsääntöisesti tuominnut enintään kaksi tai kolme yhdyskuntapalvelua. Valtaosa kyselyyn vastanneista ja haastatteluun osallistuneista ei kuitenkaan maininnut aikaisempien rangaistusten enimmäismäärää koskevia periaatteita. Luku 3.4.1, 3.5.1, 9.4.2 ja 9.4.9.
 - Aikaisempia ehdottomia tuomioita tai valvontarangaistuksia pidetään haastatteluiden perusteella usein esteinä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle, sillä usein palaamista porrasajattelun mukaisesti alaspäin ankaruudeltaan matalampaan rangaistuslajiin pidetään perusteettona. Näin ajatellaan erityisesti tapauksissa, joissa tekijä on tuomittu samasta rikoslajista ja ehdottomastakin tuomiosta huolimatta syytetty on osoittanut piittaamattomuuttaan syylistymällä samaan rikokseen uudelleen. Toisaalta entisyyden määrällisen ja laadullisen arvioinnin sijaan muutamit tuomarit korostivat rikollisen menneisyyden kokonaisarviointia siitä, minkälaisen käsityksen entisyyden kokonaisuus antaa "vastaajan suhtautumisesta seuraamusjärjestelmään". Luku 3.5.
- Toteutuuko tuomitsemisvaiheessa portaittaisuus eli jos yhdyskuntapalvelu ei ole mahdollinen, tuomitaan valvontarangaistus eikä suoraan ehdotonta vankeutta, jos lain mukaan valvontarangaistus on mahdollinen?
 - Portaittaisen ankaroitumisen koettiin toteutuvan nykyisen lainsäädännön puitteissa pääosin hyvin, mutta porrasajattelua heikentävinä seikkoina koettiin:
 - Valvontarangaistuksen edellytysten asettamien vaatimusten ja käyttöalan kapeuden koettiin esimerkiksi pitkistä yhdyskuntapalveluista muuntoa harkittaessa tekevän valvontarangaistuksesta varsin harvoin tapauksiin soveltuvan rangaistusportaan.
 - Negatiivinen seuraamusselvitys yhdyskuntapalvelusta ei johda automaattisesti valvontarangaistuksen seuraamusselvitykseen, jolloin kynnyks lykätä istuntopäivää ja pyytää uutta selvitystä kasvavat. Mikäli näissä tapauksissa pääkäsittelyssä ei tule esiin erityisesti vastaajan elämäntilannetta muuttaneita seikkoja, on taipumusta katsoa vastaaja soveltumattomaksi valvontarangaistukseen negatiivisen yhdyskuntapalvelun soveltuvuusarvioinnin pohjalta. Luku 3.5.
 - Kaksi kyselyyn vastannutta tuomaria koki, ettei portaittaisuus toteudu valvontarangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun väärästä järjestyksestä johtuen. Heidän mukaansa yhdyskuntapalvelu on sisällöltään vaativampi ja tuntuvampi kuin valvontarangaistus.

- Onko rangaistusten enimmäismäärän ero (8 kuukautta ja 6 kuukautta) käytännössä ongelma?
 - Käytännön työssä ei koettu ongelmalliseksi kuin lähinnä muistamisen kannalta. Eroa pidettiin ongelmallisena käytettävyyden kannalta, sillä edellytykset ja käyttöalan kapeus rajoittavat sitä käytännössä hyvin harvoin tapauksiin soveltuvaksi. Luku 8.3.
- Mikä on tuomioistuinlaitoksen näkemys yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käytön lisäämisen tarpeesta ja mahdollisuuksista?
 - Yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käytön lisääminen koettiin pääosin tavoiteltavaksi asiaksi, mutta erityisesti päihdeongelmien lisääntymisen näkökulmasta niiden käytön lisääminen koettiin haastavana. Luku 8.1.
- Mikä on tuomioistuinlaitoksen käsitys, miksi yhdyskuntapalvelun käyttö on vähentynyt eikä valvontarangaistuksen käyttö ole ainakaan koko valtakunnan tasolla noussut tavoitemääriin vuodesta 2009/2012 lähtien
 - Pääsääntöisesti tuomarit eivät olleet käytännön työssään kokeneet yhdyskuntapalvelun käytön vähentymistä. Mahdollisten syiden arveltiin pääosin liittyvän erityisesti päihteidenkäytöstä johtuvaan soveltumattomuuteen päihteettömyyttä edellyttävissä yhdyskuntaseuraamuksiin. Valvontarangaistuksen osalta käyttömäärien hidas kasvu liittyi usein tapausten harvalukuisuudesta johtuvasta vähäisestä tuntemuksesta niin tuomarien kuin avustajienkin piirissä. Luku 8.4.

5. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta

- Mitkä ovat yleisimpiä perusteita, joiden nojalla Rikosseuraamuslaitos jättää tekemättä seuraamuselvityksen tai päätyy johtopäätökseen, ettei rikoksesta epäilty olisi soveltuva yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen suorittajaksi, vaikka tuomitsemisen edellytykset näyttävät olevan olemassa?
 - Seuraamuselvitys jää tekemättä noin 20 %:ssa tapauksia, joista seuraamuselvityspyyntö on tehty, asiakkaan tavoittamattomuuden tai seuraamusprosessin keskeyttämisen vuoksi. Syyt tavoittamattomuuteen liittyvät asiakkaiden toimintakykyyn ja elämänhallintaan liittyviin ongelmiin. Käytännössä asiakkaan aktivoituminen omassa asiassaan estyy päihteidenkäytön ja erilaisten yhdyskuntaseuraamustoimistoon saapumiskynnystä nostavien tekijöiden takia. Luku 8.3.
 - Yhdyskuntapalvelun seuraamuselvityksessä kielteiseen ratkaisuun päädyttiin huumausaineiden käytön, palkkatulon ulkopuolelle jäämisen, opiskelun, vakituisen väestörekisterin mukaisen osoitteen puuttumisen ja seuraamuselvitystä kohtaan osoitetun välinpitämättömyyden takia. Luku 7.11.
- Noudatetaanko yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen seuraamuselvitusten laadinnassa ja mahdollisissa seuraamuskannanotoissa säännöksiä ja periaatteita yhdenvertaisesti?
 - Yksikkötasolla yhdenvertaisuus nousee vahvasti esiin seuraamuselvitysprosessissa, mutta valtakunnan tasolla yhdenvertaisuuden toteutuminen koetaan puutteelliseksi. Yhdyskuntaseuraamustoimistojen sisällä yhdenvertaisuuteen kiinnitetään hyvin huomiota ja useissa

toimistoissa kielteiset seuraamusselvitykset varmistetaan yhteisellä käsittelyllä. Valtakunnan tasolla koetaan yhdenvertaisuuden varmistamisen heikentyneen organisaatiouudistusten mukana, sillä hankalien ratkaisujen käsittely valtakunnan tasolla ei ole mahdollista vuorovai-
kutustilanteiden puuttuessa. Käsikirjojen ja ohjeiden päivittämistarve tuotiin esiin yhtenä yhdenvertaisuuden kehittämiskohteena. Luku 9.4.6 ja 9.4.8.

- Yhdenvertaisuuden osalta keskushallintojohtoista tukea on kaivattu säännösten ja periaatteiden soveltamisen näkökulmasta eli siitä, miten säännökset huomioidaan rikosseuraamustyöntekijän arkityössä. Luku 9.4.6.
- Yhdyskuntaseuraamustoimistojen välillä puoltavien soveltuvuusarviointien osuus vaihtelee runsaasti vuosittain, mutta alueellisella ja valtakunnallisella tasolla erot ovat pieniä. Erityisesti pienten toimistojen osalta vaihtelu johtuu useimmin rikollisuuden paikallisesta vaihtelusta, eikä niinkään suoriutumislauseuntojen toteuttamistavoissa tapahtuneista muutoksista. Luku 3.4 ja 9.2.4.
- Onko Rikosseuraamuslaitoksella riittävästi ja tarpeeksi (ohjaavaan ja valvovaan) toimintaan kykeneviä palvelupaikkoja yhdyskuntapalveluun tuomituille ja toimintapaikkoja valvontarangaistukseen tuomituille?
 - Varmoille suorittajille paikkoja on ollut riittävästi saatavilla, mutta päihdeongelmaisten osalta matalan kynnyksen palvelupaikoista on pulaa. Myös ilta- ja viikonloppupaikkojen saatavuus on ollut paikoin heikkoa. Yleisesti ottaen palvelupaikkojen kirjon koettiin kaventuneen samaan aikaan kun asiakkaiden lisääntyneet ongelmat vaatisivat laajempaa palvelupaikkavalikoimaa. Syynä on ollut erityisesti kuntasektorin tehtävien siirtyminen liikelaitoksiin ja yksityiselle sektorille sekä palvelupaikkojen suorittajille asettaman sietokyvyn madaltuminen. Tämä on vaikuttanut palvelupaikkatilanteeseen voimakkaimmin haja-asutusalueilla, ei niinkään kaupungeissa. Palvelupaikan saaminen erityisesti huumetaustaisille asiakkaille koettiin haastavaksi, sillä monet palvelupaikat kieltäytyvät työllistämästä heitä. Luku 8.3.
- Puututaanko Rikosseuraamuslaitoksen eri toimintayksiköissä ehtojen rikkomisiin yhdenmukaisesti?
 - Ehtojen rikkomisissa on alueellisia eroja. Velvollisuuksien rikkomisista aiheutuvien seurausten porrasteinen ankaroituminen koettiin hyvin toimivaksi malliksi, eikä ehtojen rikkomisissa koettu tavallisten rikkomusten tapauksissa olevan yhdenvertaisuutta heikentäviä eroja. Sen sijaan törkeiden rikkomusten tapauksissa korostui pääsääntönä tapauskohtainen harkinta, mutta paikoin palvelusta poisjäänti, ennenaikainen palvelupaikalta poistuminen tai lievä, mutta toistuva päihtyneisyys tulkittiin aina velvollisuuksien törkeänä rikkomuksena. Luku 1.5, 3.4.2, 9.2.1, 9.4.7 ja 9.4.8.
 - Päihdetestaamiseen liittyvät epäyhtenäiset menettelytavat syytä epäillä kynnyksen arvioinnissa nousivat esiin kyselyssä. Luku 9.4.7.
- Mikä on Rikosseuraamuslaitoksen näkemys yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käytön lisäämisen tarpeesta ja mahdollisuuksista?
 - Yhdyskuntapalvelun painottuessa työpalveluun on yhä moniongelmaisemman asiakaskunnan vuoksi varauduttava liittämään seuraamuksen sisältöön aikaisempaa helpommin motivointi- ja muutostyöskentelyä ja

uudelleen arvioida hyväksyttävät toimenpiteet asiakkaan suoriutumisen tueksi. Nykyinen 30 tuntia sosiaalista selviytymistä tukevia ohjelmia ei ole riittävä moniongelmaisille asiakkaille, jotka tarvitsisivat yhtä useamman ohjelman. Luku 8.4.

- Mikä on Rikosseuraamuslaitoksen käsitys, miksi yhdyskuntapalvelun käyttö on vähentynyt eikä valvontarangaistuksen käyttö ole ainakaan koko valtakunnan tasolla noussut tavoitemääriinsä esimerkiksi vuodesta 2009/2012 lukien?
 - Päihdeongelmien lisääntyminen yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen soveltumisen esteenä. Luku 8.4.

6. Viranomaisten välinen yhteistyö

- Miten yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen tuomitsemiseen liittyvä viranomaisten välinen tietojenvaihto ja muu yhteistyö toimivat?
 - Tietojenvaihtoon liittyviä ongelmia ei tullut nykyisellään esiin.
- Onko yhteistyöjärjestelyissä paikallisia eroja? (Joissakin paikoin ainakin nuorten seuraamusvalintaa valmisteltaessa on käytössä viranomaisneuvottelukäytäntö.)
 - Poliisin toiminnassa alustavan suostumuksen tiedustelu vaihtelee alueellisesti. Rikosseuraamustoimistoilla on omia käytänteitä mm. yhdyskuntapalvelun keskeyttämistapauksiin liittyvään automaattiseen kannanottoon valvontarangaistuksen alustavasta soveltuvuudesta. Luku 9.3. ja 9.2.4.
- Miten syyteharkinnasta, seuraamusten määräämisestä ja täytäntöönpanosta vastaavien tahojen (syyttäjä-tuomioistuin-Rikosseuraamuslaitos) toimet tulisi sovittaa yhteen rikoksen selvittämisestä ja tukitoimista vastaavien tahojen (esitutkintaviranomaiset, sosiaalitoimi) toimenpiteiden kanssa?
 - Toimintamallien kehittäminen esimerkiksi tapauksissa:
 - Yhdyskuntapalvelun keskeytyessä keskeytymispäätöksen tekevän rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen tulisi ottaa keskeyttämispäätöksessään kantaa valvontarangaistuksen edellytyksiin. Toimintamallista on paikoin sovittu syyttäjän kanssa. Luku 9.2.1. ja 9.2.4.
 - Osapuolten välisen vuorovaikutuksen määrä vaihtelee, mutta kaikkien tutkimuksessa haastateltujen viranomaisten näkemyksissä korostui viranomaisten välisen vuorovaikutuksen ja avoimuuden lisääminen. Poliisin näkemys rikoksentekijän rikollisuudesta voi olla hyvinkin poikkeava Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksen kanssa. Esitutkintaviranomaisten toiminnassa voitaisiin paremmin hyödyntää siihen rakennettua mekanismeja tiedustella jo rikoksesta epäillyltä hänen alustavaa suostumustaan yhdyskuntaseuraamuksiin ja tältä osin lisätä järjestelmän sujuvuutta. Poliisin käytettävissä olevien resurssien puitteissa poliisilla voisi olla aikaisempaa laajempi rooli mahdollisista seuraamuksista informoivana tekijänä jo rikosprosessin alkupäässä.

7. Syytetyn oikeusavustajan toiminta

- Miten aktiivisesti ja millä keinoin syytettyjen oikeusavustajat pyrkivät vaikuttamaan ja vaikuttavat seuraamuslajin valintaan?
 - Oikeusavustajan vaikuttaa seuraamuslajin valintaan aktiivisesti, oikeuskäytäntöön vedoten ja pyrkien päämiehen kannalta ankaruudeltaan mahdollisimman alhaiseen rangaistukseen. Tutkittujen seuraamusten näkökulmista julkinen oikeusapu tulee varsin harvoin, lähinnä riidanalaisissa tapauksissa, kyseeseen esimerkiksi liikennejuopumuksissa, mutta pahoinpitelyissä kylläkin useammin. Seuraamuslajin valintaan vaikutetaan hankkimalla ja pyytämällä selvityksiä syytetyn tilanteesta tuomioharkinnan pohjaksi. Oikeusavustajien merkitys korostuu erityisesti rajanvetotapauksissa, joissa oikeusavustaja vaikuttaa vankeusuhkaisessa tapauksessa yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen puolesta. Vaikuttamisessa korostuu syytetyn elämäntilanteen muutos tai kiinnostus jotakin tiettyä yhdyskuntaseuraamusta kohtaan. Luku 9.2.4.
- Missä prosessin vaiheessa syytetyn oikeusavustajalle toimitetaan seuraamusselvitys ja alustava rangaistusajan suunnitelma?
 - Seuraamusselvitys on oikeusavustajan saatavissa ennen pääkäsittelyä vain pyynnöstä, mutta käytännössä usein vasta pääkäsittelyn yhteydessä oikeudessa paikan päällä. Alustavaa rangaistustajan suunnitelmaa ei kerrottu toimitettavan syytetyn oikeusavustajalle. Luku 9.2.4.
- Syytetyn ja hänen oikeusavustajansa aktiivisuus on keskeinen tekijä seuraamukseen tuomitsemisessa, myös seuraamuslajin valinnassa. Miltä osin viranomaistoiminnassa pitäisi tämä näkökulma ottaa nykyistä painavammin huomioon? Voisiko tämän näkökulman nykyistä suurempi painottaminen palvelulla seuraamusvalinnan kriminaalipoliittisia tavoitteita eli sitä, että tuomittava seuraamus olisi lain mukainen ja oikeassa suhteessa tehtyyn rikokseen nähden mutta myös tuomitun vapautta vain tarvittavissa määrin rajoittava?
 - Oikeusavustajien näkökulmasta hyvin monet rikosasiat siirtyvät esitutkinnasta syyttäjälle ja sieltä edelleen haastehakemuksella käräjäoikeuteen ilman lausuntoa vastaajan puolesta missään vaiheessa esitutkinnan ja pääkäsittelyn välissä. Kun haaste annetaan tiedoksi, aikaa seuraamusselvityksen hankkimiseen pääkäsittelyä siirtämättä ei enää ole. Tästä johtuen vaihtoehtoiset seuraamukset jäävät usein syyttäjälaitteiksi. Luku 9.2.1.
 - Syytetyn ja hänen oikeusavustajansa aktiivisuuden lisäämisen koettiin olevan myös riskitekijä, sillä kasvavat oletukset vastaajan ja oikeusavustajan aktiivisuuden kasvusta saattaisivat heikentää tuomioistuimen aktiivisuutta harkita oikeasuhtainen rangaistus. Luku 9.2.1.
 - Aktiivisuuden huomioimisessa tulisi varmistua siitä, että seuraamusselvitys olisi myös puolustajan käytettävissä mahdollisimman varhain. Kielteisen seuraamusselvityksen tapauksessa oikeusavustajalla olisi mahdollisuus puuttua seuraamusselvityksen sisältöön laajemmin kuin pelkän loppulausuman perusteella. 9.2.4.

Lähteet

Kirjallisuus

Aebi 2015: Marcelo F. Aebi, Natalia Delgrande ja Yann Marguet. "Have community sanctions and measures widened the net of the European criminal justice systems?" *Punishment & Society* 2015, Vol. 17(5) 575–597.

Aebi & Hashimoto 2018: Aebi, Marcelo F., & Hashimoto, Yuzi Z. (2018), SPACE II – 2018 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Persons under the supervision of Probation Agencies. Strasbourg: Council of Europe. http://wp.unil.ch/space/files/2019/05/SPACE-II_report_2018_Final_190520.pdf.

Beckett & Bruce 2001: Beckett, Katherine & Western, Bruce. "Governing Social Marginality: Welfare, Incarceration, and the Transformation of State Policy". *Punishment & Society* 43 (3), 40–59.

Cohen 1979: Cohen, Stanley. "The punitive city: Notes on the dispersal of social control". *Crime, Law and Social Change* 3(4): 339–363.

Crewe 2011: Ben Crewe. "Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment". *Punishment & Society*, 13(5).

de Godzinsky 2010: Virve-Maria de Godzinsky. Kirjallinen menettely rikosasioissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 102.

Dolowitz 2000: Dolowitz D. P. "Introduction", *Governance*, 13 (1), 1–4.

Dowden & Andrews 2004: Graig Dowden, D. A. Andrews. "The Importance of Straff Practice in Delivering Effective Correctional Treatment: A Meta-Analytic Review of Core Correctional Practice". *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 48 (2004):2, 203–214.

Downes & Morgan 2002: Downes, D. and Morgan, R. "The Skeletons in the Cupboard: The Politics of Law and Order at the Turn of the Millennium". In M. Maguire, R. Morgan and R. Reiner (eds) *The Oxford Handbook of Criminology*, 286–321. Oxford: Oxford University Press, 2002.

Farole et. al. 2004: Donald Farole, Nora Puffett, Michael Rempel and Francine Byrne. Collaborative Justice in Conventional Courts - Opportunities and Barriers. Judicial Council of California, Administrative Office of the Courts, Executive Office Programs Division. California 2004.

Frände 2017 et al.: Frände, D., Helenius, D., Hietanen-Kunwald, P., Hupli, T., Koulou, R., Lappalainen, J., Lindfors, H., Niemi, J., Rautio, J., Saranpää, T., Turunen, S., Virolainen J., & Vuorenperä, M. Prosessioikeus. Helsinki: Alma Talent, 2017.

Garland 1985: Garland, David. Punishment and Welfare. A History of Penal Strategies. Aldershot: Gower.

Garland 2001: Garland, David. The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society. Oxford: Oxford University Press.

Hagan et al. 1979: Hagan, J., Hewitt, J. & Alwin D. "Ceremonial justice: Crime and punishment in loosely coupled system". Social Forces, 58, 506–525.

Hagen 2000: Roar Hagen. "Rational Solidarity and Functional Differentiation". Acta Sociologica 43 (1), 27–42.

Hanser 2014: Robert D. Hanser. Community Corrections. Second Edition. Los Angeles ym.: Sage 2015.

Heard 2015: Heard, Catherine. Community sentences since 2000: How they work– and why they have not cut prisoner numbers? Centre for Crime and Justice Studies. London. https://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crimeandjustice.org.uk/files/CCJS_ACE_Rep_Sept15_ONLINE%20FINAL3.pdf.

Heininen & Siilin 2019. Elina Heininen ja Sakari Siilin. Rikosseuraamustyöntekijän ja asiakkaan supportiivinen vuorovaikutus. Pro gradu –tutkielma, Jyväskylän yliopisto 2019.

Helminen & al. 2014: Klaus Helminen, Markku Fredman, Janne Kanerva, Matti Tolvanen ja Marko Viitanen. Esitutkinta ja pakkokeinot. Alma Talent Oy, 2014.

Hinkkanen 2009: Ville Hinkkanen. "Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytäntö epäyhtenäinen". Haaste 2/2009.

Hinkkanen 2009b: Ville Hinkkanen. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Tutkimus rangaistuskäytännöstä ja seksuaalirikosten uusimisesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 92.

Hirvonen 2019: Jarmo Hirvonen. "Rikosprosessin käyttöala supistuu". Haaste 2/2019.

Homant & DeMercurio 2009: Robert J. Homant, Mark A. DeMercurio. "Intermediate Sanctions in Probation Officers' Sentencing Recommendations: Consistency, Net Widening, and Net Repairing". The Prison Journal 89(4) 426–439.

Hosmer, D. W., Jr & Lemeshow, S. (1989). Applied logistic regression. New York (NY): Wiley.

Højdaahl & Kristoffersen 2006: Højdaahl, Torunn & Kristoffersen, Ragnar. Dømt til samfunnsstraff. Kriminalomsorgens utdanningssenter KRUS. Oslo: Dokumentasjon og debatt Nr 1/2006.

Howard et al. 2006: Howard, P., Clark, D. and Garnham, N. An Evaluation of the Offender Assessment System (OASys) in Three Pilots 1999–2001. Online report. London: National Offender Management Service.

Jalava 2006: Janne Jalava. Trust as decision. The Problems and Functions of Trust in Luhmannian Systems Theory. Väitöskirja. University of Helsinki, Faculty of Social Sciences Department of Social Policy. Research Reports 1/2006.

Järvinen 2007: M. Järvinen. Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaali-huollossa. Licensiaatin tutkimus. Tampereen yliopisto. Rikosseuraamusviraston julkai-suja 1/2007.

Kaprali 2016: Tiia Kaprali. Sopimushoidosta valvontarangaistukseen – mistä on lähdetty ja mihin on tultu? Rikosoikeuden pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto 2016.

Kaukonen 2006: Kaukonen Olavi. "Päihdekuntoutus systemaattisemmin osaksi yhdys-kuntaseuraamuksia". Haaste 4/2006.

Keinänen 2004: Anssi Keinänen. Tilastollinen analyysi rikostaloustieteessä- teoria ja käy-täntö. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, University of Joensuu publi-cations in social sciences n:o 69. Joensuun yliopisto, 2004.

Keinänen 2005: Anssi Keinänen. "Yhdyskuntapalvelun keskeytymiseen vaikuttavat teki-jät". Haaste 4/2005.

Keinänen 2006: Anssi Keinänen. Yhdyskuntapalvelun keskeytymiseen vaikuttavat riskite-kijät-Rikostyyppien välinen vertailu. Edilex.

Keinänen 2007: Anssi Keinänen. Yhdyskuntapalvelun keskeyttävien tilastollinen profiloin-ti. Edilex, 2007.

Keinänen 2008: Anssi Keinänen. Yhdyskuntapalvelu empiirisen kriminologisen tutkimuk-sen kohteena. 2008.

Kiander 2018: Emmi Kiander. Reagoinnista ennakkointiin – preventiivinen käänne suoma-laisessa kriminaalipolitiikassa. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2018.

Kinnunen 2014: Aarne Kinnunen. "Rattijuopumus politiikan tavoitteiden ristivedossa". Haaste 3/2014.

Kivivuori et al. 2018: Janne Kivivuori, Mikko Aaltonen, Matti Näsi, Karoliina Suonpää & Petri Danielsson. Kriminologia. Gaudeamus 2018.

Koskinen 2001: Pekka Koskinen. Johdatus rikosoikeuteen. Helsinki 2001.

Kostiainen 2011: Riikka Kostiainen. "Kriminaalipolitiikan suuret muutokset". Haaste 1/2011.

Kristoffersen 2013: Kristoffersen, Ragnar. Correctional Statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden 2008–2012. Correctional Service of Norway Staff Academy. Oslo: Report No 1/2013.

Kristoffersen, Iversen & Spangen 2018: Kristoffersen, Ragnar & Iversen, Jørgen Spangen (2018) "Samfunnsstraff – på tide med en revisjon". Tidsskrift for strafferett. Nr. 3, 2018, s. 151–180.

Kuha 2014: Marita Kuha. Valvontarangaistusoikeus käytännössä. Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto 2014.

Lahti 2016: Juho Lahti. Syyttäjän seuraamuskannanoton ja rattijuopumustuomion suhteen mallintaminen. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2016.

Lahti 2018: Tomi Lahti. Esitutinnan rajoittaminen ja yhdenvertaisuus-tutkimus esitutinnan rajoittamisperusteiden käytöstä. Poliisiammattikorkeakoulu 2018.

Lappi-Seppälä 2000: Tapio Lappi-Seppälä. Rikosten seuraamukset. Porvoo 2000.

Lappi-Seppälä 2013: Tapio Lappi-Seppälä. "Sopimushoidosta valvontarangaistukseksi". Teoksessa Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle-Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu (toim. Raimo Lahti). Unigrafia, Helsinki 2013.

Lappi-Seppälä & Niemi 2017: Tapio Lappi-Seppälä & Hannu Niemi teoksessa Seuraamusjärjestelmä 2016–kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

Laub & Sampson 1993: Laub, John H. and Robert J. Sampson. 1993. "Turning Points in the Life Course: Why Change Matters to the Study of Crime". *Criminology* 31:301–325.

Lavikkala 2007: Raino Lavikkala. "Vankeuden vaihtoehtoja vai yhdyskuntaseuraamuksia?". Haaste 1/2007.

Lavikkala 2012: Raino Lavikkala. "Yhdyskuntapalvelun hyivistävaikutuksista kertynyt näyttöä". Haaste 3/2012.

Lavikkala 2014: Raino Lavikkala. "Yhdyskuntapalvelu". Teoksessa Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2015. Tampere 2016.

Leiber 2017: Michael J. Leiber, Maude Beaudry-Cyr, Jennifer H. Peck & Kristin Y. Mack (2018) "Sentencing Recommendations by Probation Officers and Judges: An Examination of Adult Offenders Across Gender", *Women & Criminal Justice*, 28:2, 100-124, DOI: 10.1080/08974454.2017.1297279.

Lepola 2017: Lepola Sammeli. Prosessimenettely huume- ja rattijuopumustapauksissa poliisissa. POLAMK opinnäytetyö 9/2017.

Linderborg 2006: Henrik Linderborg. "Tukihenkilö yhdyskuntapalvelun suorittajien apuna". *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (2006):6.

Linderborg 2011: Henrik Linderborg. "Seuraamusjärjestelmän sosiaalinen ulottuvuus". Haaste 1/2011.

Linderborg 2011b: Linderborg, Henrik (2011). "Yhdyskuntaseuraamukset historiallisesti kehittyvänä rangaistustrategiana". Teoksessa; Lavikkala, Raino – Linderborg, Henrik (toim.): Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. *Acta Poenologica* 2/2011. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 41–92.

Linderborg & al. 2014: Henrik Linderborg, Mari Suonio ja Tytti Lassila. Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Linderborg 2016: Henrik Linderborg. Yhdyskuntaseuraamusten selviytymistarina Edilex 22.2.2016, 239–258. <https://www.edilex.fi/artikkelit/16177>.

Linderborg & Tyni 2019: Henrik Linderborg & Sasu Tyni. "Alternative sanctions and measures as sentence options - Factors explaining the judges' and prosecutors' willingness to impose alternative sanctions and measures in Kosovo". 2019.

Love 1992: Christine Love. "Court Sentencing in Botswana: A Role for Probation?" *Journal of Social Development in Africa* (1992), 12.

Lähdekallio 2017: Petra Lähdekallio. Rangaistuksen kohtuullistaminen ja rikosoikeudellinen yhdenvertaisuus. OTM-tutkielma, Helsingin yliopisto 2017.

MacDonald & Baroody-Hart 1999: S. Scott MacDonald, Cynthia Baroody-Hart. "Communication Between Probation Officers and Judges: An Innovative Model. *Federal Probation Journal* Vol 63, No. 1.

Mair & Cross & Taylor 2007: Mair, George & Cross, Noel & Taylor, Stuart. *The Use and Impact of the Community Order and the Suspended Sentence Order*, London: Centre for Crime and Justice Studies.

Mair & Mills 2009: Mair, George & Mills, Helen, *the Community Order and Suspended Sentence Order Three Years on: The Views and Experiences of Probation Officers and Offenders*, London: Centre for Crime and Justice Studies.

Mair 2011: Mair, George. "The community order in England and Wales: Policy and practice". *Probation Journal. The Journal of Community and Criminal Justice* 58(3): 215–232.

Marttunen 2008: Matti Marttunen. Nuorisorikosoikeus. Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236.

Mohell 2011: Ulla Mohell. "Valvontarangaistus hyväksytty eduskunnassa". *Haaste* 1/2011.

Mohell 2013: Ulla Mohell. "Valvontarangaistuksen käytössä alueellisia eroja". *Haaste* 3/2013. du Mont & Redgrave 2017. *A Study into the use of community sentences in England and Wales*.

Mouhanna 2018: Mouhanna, Christian (2018) "La contrainte pénale: symptôme d'une réforme impossible?" *Les Cahiers de la Justice* 2018/3, 557–569.

Muiluuvuori 1999: Marja-Liisa Muiluuvuori. Yhdyskuntapalveluun tuomittujen uusintarikollisuus. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 2/1999. Helsinki.

Multimäki 2002: Eija Multimäki. "Törkeän ja tavallisen pahoinpitelyn rajanveto". *Rikollisuustilanne* 2002. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 2003. Helsinki 2003.

Muncie & Goldson 2013: Muncie, John – Goldson, Barry (2013). "Youth Justice: In a Child's Best Interests?" Teoksessa; Simon, Jonathan – Sparks, Richard (toim.): The Sage Handbook of Punishment and Society. Los Angeles ym.: Sage, 341–355.

Phillips 2013: Jake Phillips. Probation Workers' Practice and Practice Ideals in a Culture of Control. Doctoral Dissertation. Institute of Criminology, University of Cambridge, St. Catharine's College, 2013.

Rautiainen 2012: Markku Rautiainen. Valvontarangaistus-tuomittu asuu kotonaan valvottuna. Edilex 2012/21. Julkaistu 7.5.2012 www.edilex.fi/lakikirjasto/8793.

Rautniemi 2009a: Lasse Rautniemi. "Yhdyskuntapalvelussa lainrikoja kohtaa työyhteisön". Haaste 4/2009.

Rautniemi 2009b: Lasse Rautniemi. Vapaus-suuri vankila. Yhdyskuntapalvelu kansalaisyhteiskuntaan sijoittuvana rangaistuksena. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2009.

Rantaeskola 2014: Satu Rantaeskola. Esitutkintalaki-Kommentaari (toim. Satu Rantaeskola). Kirjoittajat: Halme, Kimmo & Kortessalmi, Leo & Lönnroth, Kaarle & Parviainen, Johanna & Rantaeskola, Satu & Saukonen, Teemu & Springare, Sanna. Juvenes Print, Tampere 2014.

Rex 1999: Sue Rex. "Desistance from offending: experiences of probation". Howard 81 Journal, 38 (4), 366–383.

Robinson & McNeill & Maruna 2013: Robinson, Gwen – McNeill, Fergus – Maruna, Shadd. "Punishment in Society: The Improbable Persistence of Probation and Other Community Sanctions and Measures". Teoksessa: Simon, Jonathan – Sparks, Richard (toim.): The Sage Handbook of Punishment and Society. Los Angeles ym.: Sage, 322–340.

Schaefer 2013: Lacey Schaefer. Environmental Corrections: Making Offender Supervision Work. A Dissertation Submitted to the Graduate School of the University of Cincinnati, 2013.

Siiki 2013: Marika Siiki. Syyttäjän seuraamuskannanoton merkityksestä rikosasian käsittelytavan valintaan. https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/rangaistuksenmaaraaminen2013/N3W1crcBr/13_Syyttajan_seuraamuskannanoton_merkityksesta_rikosasian..._Marika_Siiki.pdf

Skarðhamar 2013: Skarðhamar, Torbjørn. Straffegjennomføring med samfunnsstraff i Norge. Konsekvenser for straffedes sysselsetting. Statistisk sentralbyrå. Oslo: Rapporter 13/2013.

Sutela 2012: Mika Sutela. "Syyttäjän seuraamuskannanotto — erityisesti empiirisesti tarkasteltuna törkeissä rattijuopumusrikoksissa". Defensor Legis 3/2012, 303–317.

Sutela 2016: Mika Sutela. Arbitrium an decisio –Oikeudellisen päätöksenteon yhtenäisyys yleisissä tuomioistuimissa Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 117Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Joensuu 2016.

Särkelä 2001: A. Särkelä. Välttäminen ammattina Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Vastapaino, Tampere 2001.

Tabar & Miravalle & Ronco & Torrente 2016: Tabar, Omir Firouzi & Miravalle, Michelle & Ronco, Daniela & Torrente, Giovanni. Reducing the prison population in Europe: Do community based sentences work? European Prison Observatory. Alternatives to detention. Rome: Antigone Edizioni.

Takala 1993: Takala, Jukka-Pekka. Rangaistus ja siihen soveltuminen. Yhdyskuntapalvelukokeilun alkuvaiheita ja ongelmia. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 120.

Tolvanen 2017: Matti Tolvanen. "Yleisestävyys ja monipuolistuva rangaistusjärjestelmä". Haaste 3/2017.

Tuomi & Sarajärvi 2004: Tuomi J & Sarajärvi A. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi 2004.

Tuomola 2014: Kirsi Tuomola. Vitja-poliisiasiantietojärjestelmän ja lakimuutosten vaikutukset Sastamalan poliisiaseman esitutkintaprosessiin. Opinnäytetyö, Satakunnan ammattikorkeakoulu 2014.

Tyni 2015: Sasu Tyni. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Akateeminen väitöskirja. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015.

Rikollisuustilanne 2016: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 22/2017. Helsinki 2017.

Rikollisuustilanne 2017: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 29/2018. Helsinki 2018.

Vanstone 2004: Vanstone Maurice. Supervising Offenders in the Community: A History of Probation Theory and Practice. Aldershot: Ashgate 2004.

Viart 2017: Viart, Jean-Paul. La contrainte pénale est désormais une option pour tous les délits. Journal d'information juridique et d'annonces légales le 14 janvier 2017 - Jean-Paul VIART. <https://www.affiches-parisiennes.com/la-contrainte-penale-6903.html>.

Virta 2017: Sirpa Virta. Rikosten esikäsittely prosessin kehittämisen näkökulmasta - case Tampereen pääpoliisiasema. Turvallisuushallinnon maisteriohjelma, Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, 2017.

Walsh 1985: Anthony Walsh. "The role of the Probation Officer in the Sentencing Process. Independent professional or Judicial Hack?" Criminal Justice and Behaviour. Vol 12(3), 289, 303.

Whitehead & Statham 2006: Whitehead, Philip, Statham, Robert. The History of Probation: Politics, Power and Cultural Change 1876–2005. Grayford: Shaw and Sons.

Worrall & Hoy 2005: Worrall, A. and Hoy, C. Punishment in the Community: Managing offenders, making choices. 2nd edn. Cullompton: Willan 2005.

Virallislähteet

Brå 2003: Samhällstjänst–i samhällets tjänst? RAPPORT 2003:3.

CM/rec (2010): Ministerikomitean suositusta CM/rec (2010) 1 jäsenvaltioille Euroopan neuvoston yhdyskuntaseuraamustyötä koskevista säännöistä.

Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset – Lausuntotiivistelmä. Mietintöjä ja lausuntoja 17/2018. Oikeusministeriö, Helsinki 2018.

Hallitusohjelma 2019: Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019 OSALLISTAVA JA OSAAVA SUOMI – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:23.

HE 120/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain 6 luvun 10 §:n ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain sekä eräiden muiden lakien muuttamisesta.

HE 213/2000 Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta.

HE 177/2018 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 17/2010 Hallituksen esitys Eduskunnalle valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avolaitoksissa koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 2010.

SM1672373 Sisäministeriön poliisiosaston lausunto luonnoksesta (LVM/1629/08/2016, 28.11.2016) valtioneuvoston periaatepäätökseksi.

LaVM 30/2010 Lakivaliokunnan mietintö: Hallituksen esitys valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avolaitoksissa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 17/2010 vp). Helsinki 2010.

OM 1/61/2016: Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset, Työryhmän ehdotus. 2018.

Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn— (kriminalomsorgsmelding). Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet. St.meld. nr. 37 (2007–2008).

VKS 2016:5. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje syyttäjille. Esitutkinnan rajoittaminen. Annettu 24.10.2016.

Viranomaisohjeet ja -julkaisut

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007: Rikostyöryhmän raportti 8.11.2007. Rangaistuslajin valinta ja ehdollisen vankeuden täytäntöönpano. https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankkeidenraportit/2007/ag8Dl8YSI/Rangaistuslajin_valinta_ja_ehdollisen_vankeuden_taytantonpano.pdf [viitattu 9.10.2019]

Oikeusavun käsikirja 2013: Oikeusavun käsikirja 2013 - Oikeusavun sähköisen asioinnin ja asianhallintajärjestelmän kehittämistyöryhmän suositukset. Selvityksiä ja ohjeita, Oikeusministeriö 8/2013.

Poliisin liikennevalvonta 2019: Poliisin liikennevalvonta–Tuloksellisuustarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset, 5/2019.

Rikostorjunnan tila 1/2018: Rikostorjunnan tila, Selvityshankkeen loppuraportti 1/2018. Poliisihallituksen julkaisusarja, 2018.

Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankkeen työryhmäraportteja VII 2006: Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke (toim. Antti Savela. Gummerus kirjapaino, Saarijärvi 2006.

Valvontarangaistuksen edellytysten selvittäminen. Rikosseuraamuslaitoksen käsikirja 4/2013. (toim. Heimo Kangaspunta).

Yhdyskuntapalvelun seuraamusselvitys ja täytäntöönpano. Rikosseuraamuslaitoksen käsikirja 2016 (luonnos). (toim. Raino Lavikkala). Voimassa luonnoksena ja korvannut aikaisemmat käsikirjat Yhdyskuntapalvelun täytäntöönpano ja Soveltuvuusselvityksen laatiminen.

Oikeuskäytäntö

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös yhdyskuntapalvelusta. KKO 2003:77. Helsinki 2003. Saatavilla osoitteessa: finlex.fi/oikeuskaytanto.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden rangaistuskäytännön yhtenäisyydestä. KKO 2012:25. Helsinki 2012. Saatavilla osoitteessa: finlex.fi/oikeuskaytanto.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös rattijuopumuksesta tuomitusta ehdollisesta rangaistuksesta. KKO 1993:72. Helsinki 1993. Saatavilla osoitteessa: finlex.fi/oikeuskaytanto.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös rattijuopumuksesta tuomitusta ehdollisesta rangaistuksesta. KKO 1991:112. Helsinki 1991. Saatavilla osoitteessa: finlex.fi/oikeuskaytanto.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös aikaisemman yhdyskuntapalvelun huomioon ottamisesta. KKO 2017:66. Helsinki 2017. Saatavilla osoitteessa: finlex.fi/oikeuskaytanto.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös aikaisempien vankeusrangaistusten muodosta-

masta esteestä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. KKO 2003:77. Helsinki 2003. Saatavilla osoitteessa: [finlex.fi/oikeuskäytäntö](http://finlex.fi/oikeuskaytanto).

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös aikaisempien yhdyskuntapalvelurangaistusten muodostamasta esteestä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. KKO 2003:34. Helsinki 2003. Saatavilla osoitteessa: [finlex.fi/oikeuskäytäntö](http://finlex.fi/oikeuskaytanto).

Pohjanmaan käräjäoikeuden tuomio 19.4.2013 nro 538. Vaasa 2013.

Haastattelu- ja kyselyaineisto

Fokusryhmähaastattelut:

Haastattelu-C1-11.10.2019. Haastateltava C1a, Haastattelija 1.

Haastattelu-C2-25.10.2019. Haastateltava C2a, C2b, Haastattelija 1.

Haastattelu-C3-22.3.2019. Haastateltava C3a, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-E2-27.3.2019. Haastateltava E2a, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-E3-28.3.2019. Haastateltava E3a, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-B4-6.5.2019. Haastateltavat B4a, B4b, B4c ja B4d, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-A4-6.5.2019. Haastateltavat A4a ja A4b, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-E4-6.5.2019. Haastateltavat E4a, E4b, E4c, E4d ja E4f, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-D4-16.5.2019. Haastateltavat D4a, D4b, Haastattelija 1.

Haastattelu-C4-21.5.2019. Haastateltava C4a, C4b, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-D1-11.4.2019. Haastateltavana D1a, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-D2-11.4.2019. Haastateltavana D2a, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-D4-16.5.2019. Haastateltavana D4a, D4b, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-D5-28.5.2019. Haastateltavana D5a, D5b, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-D6-10.6.2019. Haastateltavana D6a, D6b, D6c, D6d, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-E5-14.6.2019. Haastateltavana E5a, E5b, E5c, E5d, E5e, Haastattelija 3.

Haastattelu-B5-13.6.2019. Haastateltavat A5a, A5b, A5c, A5d, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-C4-21.5.2019. Haastateltava C4a, C4b, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Haastattelu-D7-18.6.2019. Haastateltavana D7a, Haastattelija 1, Haastattelija 2.

Rekisterilähteet

TILASTOKESKUS: Suomen virallinen tilasto (SVT): Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-6680. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/syyttr/index.html>

TILASTOKESKUS: Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=2342-9151. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/rpk/yht.html>

POLSTAT: Poliisin tulostietojärjestelmä.

VATI: Vankitietojärjestelmä.

TYYNE: Yhdyskuntaseuraamusten tietojärjestelmä.

TUOMIOLAUSELMAREKISTERI.

Muut lähteet

Rikosseuraamuslaitos. (24.6.2019). Toimintaohjelmat. Viitattu 27.9.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/yhdyskuntaseuraamustentoimeenpano/toimintaohjelmat.html>

Rikosseuraamuslaitos. (27.6.2019). Hankkeet. Viitattu 27.9.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/yhdyskuntaseuraamustentoimeenpano/toimintaohjelmat.html>

Rikosseuraamuslaitos. (2.9.2019). AUNE-Asunnottomuuden ehkäisyn toimintaohjelma. Viitattu 27.9.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/hankkeet/aune-hanke.html>

Rikosseuraamuslaitos. (19.10.2018). Työllisyys. Viitattu 27.9.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/hankkeet/vankeusaikamahdollisuutena/tyollisyys.html>

TOIMIVA OIKEUSVALTIO 2001: Toimiva oikeusvaltio - Eduskunnan ja oikeuslaitoksen järjestämä seminaari 14.11.2001. EDUSKUNNAN KANSLIAN JULKAISU 2 / 2002. Viitattu 1.10.2019. https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/julkaisut/Documents/ekj_2+2002.pdf

Liitteet

Liite 1. Yhdyskuntapalvelu- valvontarangaistus- ja oheisyhdyskuntapalvelutuomioihin johtaneet rikosnimikkeet 2017

Yhdyskuntapalvelutuomioon johtaneet rikosnimikkeet 2017

Rikosnimike	Määrä	Osuus %
23:4§ Törkeä rattijuopumus	719	47,2
21:5§1 Pahoinpitely	191	12,5
50:1§ Huumausainerikos	106	7,0
36:1§1–2 Petos	90	5,9
28:1§1 Varkaus	66	4,3
23:3§ Rattijuopumus	60	3,9
23:2§1–2 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen	42	2,8
23:10§ Kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta	32	2,1
41:1§1–2 Ampuma-aserikos	20	1,3
28:2§1 Törkeä varkaus	19	1,2
16:1§ Virkamiehen väkivaltainen vastustaminen	15	1,0
25:7§ Laiton uhkaus	13	0,9
31:1§1 Ryöstö	10	0,7
33:1§1 Väärennys	10	0,7
28:9a§1 Moottorikulkuneuvon käyttövarkaus	9	0,6
46:4§1–2 Salakuljetus	9	0,6
25:7a§ Vainoaminen	8	0,5
28:1§2 Varkauden yritys	8	0,5
37:8§ Maksuvälinepetos	8	0,5
15:9§ Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen	7	0,5
36:2§1 Törkeä petos	7	0,5
32:6§1 Rahanpesu	6	0,4
36:2§2 Törkeän petoksen yritys	5	0,3
28:2§2 Törkeän varkauden yritys	4	0,3
35:1§1–2 Vahingonteko	4	0,3
37:9§ Törkeä maksuvälinepetos	4	0,3
16:7§1 Rekisterimerkintärikos	3	0,2
21:6§1 Törkeä pahoinpitely	3	0,2
32:1§ Kätkemisrikos	3	0,2
32:7§1 Törkeä rahanpesu	3	0,2
45:10§ Karkaaminen	3	0,2
16:9a§ Lähestymiskiellon rikkominen	2	0,1
21:5§2 Pahoinpitelyn yritys	2	0,1
21:13§ Vaaran aiheuttaminen	2	0,1
24:1§ Kotirauhan rikkominen	2	0,1
24:2§ Törkeä kotirauhan rikkominen	2	0,1
30:9a§ Törkeä kirjanpitorikos	2	0,1
31:1§2 Ryöstön yritys	2	0,1

16:2§ Virkamiehen vastustaminen	1	0,1
20:4§1 Pakottaminen seksuaaliseen tekoon	1	0,1
21:6§2 Törkeän pahoinpitelyn yritys	1	0,1
21:10§ Vammantuottamus	1	0,1
21:15§ Pelastustoimen laiminlyönti	1	0,1
23:1§1–2 Liikenneturvallisuuden vaarantaminen	1	0,1
24:1a§ Viestintärauhan rikkominen	1	0,1
28:3§1 Näpistys	1	0,1
28:5§1 Törkeä kavallus	1	0,1
29:2§ Törkeä veropetos	1	0,1
31:3§1 Kiristys	1	0,1
32:9§ Tuottamuksellinen rahanpesu	1	0,1
34:1§1–2 Tuhotyö	1	0,1
35:2§1 Törkeä vahingonteko	1	0,1
36:1§3 Petoksen yritys	1	0,1
38:5§1 Tietoliikenteen häirintä	1	0,1
41:2§1 Törkeä ampuma-aserikos	1	0,1
41:5§ Vaarallisen esineen hallussapito	1	0,1
48:2§1 Törkeä ympäristön turmeleminen	1	0,1
50:3§1 Huumausainerikoksen valmistelu	1	0,1
50a:1§1 Alkoholirikos	1	0,1
Yhteensä	1522	100,0

Valvontarangaistustuomioon johtaneet päärikokset 2017

Rikosnimike	Määrä	Osuus %
23:4§ Törkeä rattijuopumus	97	50,5
Siviilipalveluksesta kieltäytyminen (1446/2007)	19	9,9
21:5§1 Pahoinpitely	13	6,8
23:3§ Rattijuopumus	11	5,7
Asevelvollisuudesta kieltäytyminen (1438/2007)	9	4,7
23:2§1–2 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen	8	4,2
28:1§1 Varkaus	5	2,6
23:10§ Kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta	4	2,1
36:1§1–2 Petos	4	2,1
50:1§ Huumausainerikos	4	2,1
16:1§ Virkamiehen väkivaltainen vastustaminen	3	1,6
28:2§1 Törkeä varkaus	2	1,0
15:6§ Väärä ilmianto	1	0,5
15:9§ Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen	1	0,5
16:7§1 Rekisterimerkintärikos	1	0,5
21:13§ Vaaran aiheuttaminen	1	0,5
32:6§1 Rahanpesu	1	0,5
33:1§1 Väärennys	1	0,5
36:2§1 Törkeä petos	1	0,5
36:2§2 Törkeän petoksen yritys	1	0,5
37:9§ Törkeä maksuvälinepetos	1	0,5

41:1§1-2 Ampuma-aserikos	1	0,5
45:11§ Esimiehen väkivaltainen vastustaminen	1	0,5
46:4§1-2 Salakuljetus	1	0,5
50:3§1 Huumausainerikoksen valmistelu	1	0,5
Yhteensä	192	100,0

Yhdyskuntapalvelutuomioon ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena johtaneet rikosnimikkeet 2017

Rikosnimike	Määrä	Osuus %
21:6§1 Törkeä pahoinpitely	52	16,1
30:9a§ Törkeä kirjanpitorikos	37	11,5
50:2§ Törkeä huumausainerikos	35	10,9
20:7§1 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	29	9,0
20:1§1-2 Raiskaus	28	8,7
31:1§1 Ryöstö	15	4,7
20:6§1-2 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	14	4,3
28:5§1 Törkeä kavallus	14	4,3
36:2§1 Törkeä petos	14	4,3
21:5§1 Pahoinpitely	12	3,7
29:2§ Törkeä veropetos	7	2,2
50:1§ Huumausainerikos	7	2,2
28:2§1 Törkeä varkaus	6	1,9
20:1§3 Raiskauksen yritys	4	1,2
21:6§2 Törkeän pahoinpitelyn yritys	4	1,2
34:1§1-2 Tuhotyö	4	1,2
36:1§1-2 Petos	4	1,2
15:9§ Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen	3	0,9
21:9§ Törkeä kuolemantuottamus	3	0,9
33:2§1 Törkeä väärennys	3	0,9
16:1§ Virkamiehen väkivaltainen vastustaminen	2	0,6
20:8a§1-2; 20:8§1 (650/2004) Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta	2	0,6
23:2§1-2 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen	2	0,6
23:4§ Törkeä rattijuopumus	2	0,6
35:2§1 Törkeä vahingonteko	2	0,6
37:9§ Törkeä maksuvälinepetos	2	0,6
20:2§2 Törkeän raiskauksen yritys	1	0,3
20:9a§1 Törkeä paritus	1	0,3
21:11§ Törkeä vammantuottamus	1	0,3
28:2§2 Törkeän varkauden yritys	1	0,3
31:2§1 Törkeä ryöstö	1	0,3
34:1§3 Tuhotyön yritys	1	0,3
34:8§ Törkeä yleisvaaran tuottamus	1	0,3
35:2§2 Törkeän vahingonteon yritys	1	0,3
36:2§2 Törkeän petoksen yritys	1	0,3
36:7§ Törkeä kiskonta	1	0,3
38:7b§1 Törkeä tietojärjestelmän häirintä	1	0,3
39:1a§ Törkeä velallisen epärehellisyys	1	0,3

41:1§1–2 Ampuma-aserikos	1	0,3
48:2§1 Törkeä ympäristön turmeleminen	1	0,3
50a:2§1 Törkeä alkoholirikos	1	0,3
Yhteensä	322	100,0

Liite 2. Poliisille ilmoitetut rikokset, törkeä rattijuopumus

Alue	Teontarkenne	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
215 Helsinki	ALKOHOLI	774	773	704	562	507	496	422
	ALKOHOLI JA MUU HUU-MAAVA AINE	39	35	44	40	40	50	49
	MUU HUU-MAAVA AINE	24	29	25	21	20	32	32
	Summa	837	837	773	623	567	578	503
806 Itä-Uusimaa	ALKOHOLI	939	937	908	747	655	663	617
	ALKOHOLI JA MUU HUU-MAAVA AINE	48	36	36	28	26	27	38
	MUU HUU-MAAVA AINE	25	15	25	17	19	14	32
	Summa	1012	988	969	792	700	704	687
815 Kaakkois-Suomi	ALKOHOLI	748	784	662	559	541	517	427
	ALKOHOLI JA MUU HUU-MAAVA AINE	34	38	33	24	10	19	14
	MUU HUU-MAAVA AINE	11	7	5	10	8	7	4
	Summa	793	829	700	593	559	543	445
818 Länsi-Uusimaa	ALKOHOLI	687	700	598	538	479	462	416
	ALKOHOLI JA MUU HUU-MAAVA AINE	37	43	36	16	25	28	24
	MUU HUU-MAAVA AINE	8	7	9	7	8	14	18
	Summa	732	750	643	561	512	504	458

821 Häme	ALKOHOLI	802	867	759	664	623	591	541
	ALKOHOLI JA MUU HUU-MAAVA AINE	31	24	11	19	29	30	30
	MUU HUU-MAAVA AINE	23	11	8	11	11	5	11
	Summa	856	902	778	694	663	626	582
833 Sisä-Suomi	ALKOHOLI	1431	1424	1330	1212	1111	1051	941
	ALKOHOLI JA MUU HUU-MAAVA AINE	46	83	60	42	53	69	78
	MUU HUU-MAAVA AINE	30	34	34	29	30	46	32
	Summa	1507	1541	1424	1283	1194	1166	1051
836 Pohjanmaa	ALKOHOLI	831	838	775	711	659	604	552
	ALKOHOLI JA MUU HUU-MAAVA AINE	32	24	30	27	26	21	21
	MUU HUU-MAAVA AINE	3	8	12	9	8	8	13
	Summa	866	870	817	747	693	633	586
842 Lounais-Suomi	ALKOHOLI	1442	1475	1269	1159	1101	937	881
	ALKOHOLI JA MUU HUU-MAAVA AINE	51	32	34	32	27	29	33
	MUU HUU-MAAVA AINE	35	36	37	33	21	28	27
	Summa	1528	1543	1340	1224	1149	994	941
851 Itä-Suomi	ALKOHOLI	1343	1370	1271	1127	973	922	879
	ALKOHOLI JA MUU HUU-MAAVA AINE	47	53	25	46	33	28	24
	MUU HUU-MAAVA AINE	20	25	27	25	21	23	12
	Summa	1410	1448	1323	1198	1027	973	915

863 Oulu	ALKOHOLI	1053	1008	961	776	776	660	689
	ALKOHOLI JA MUU HUU-MAAVA AINE	23	42	22	25	23	22	17
	MUU HUU-MAAVA AINE	33	33	26	39	17	22	20
	Summa	1109	1083	1009	840	816	704	726
866 Lappi	ALKOHOLI	515	519	454	378	353	335	288
	ALKOHOLI JA MUU HUU-MAAVA AINE	12	12	13	11	9	10	13
	MUU HUU-MAAVA AINE	2	5	5	3	3	2	3
	Summa	529	536	472	392	365	347	304
872 Ahvenanmaa	ALKOHOLI	39	48	52	28	36	26	58
	ALKOHOLI JA MUU HUU-MAAVA AINE	0	4	0	1	1	1	3
	MUU HUU-MAAVA AINE	0	0	0	1	1	0	0
	Summa	39	52	52	30	38	27	61
Ulkomaat	ALKOHOLI	0	0	0	0	1	0	0
	Summa	0	0	0	0	1	0	0
Paikallispoliisi	ALKOHOLI	10604	10743	9743	8461	7815	7264	6711
	ALKOHOLI JA MUU HUU-MAAVA AINE	400	426	344	311	302	334	344
	MUU HUU-MAAVA AINE	214	210	213	205	167	201	204
	Summa	11218	11379	10300	8977	8284	7799	7259

Liite 3. Uusimisprosentit ikäluokittain tyyppirikoslajeissa 2010–2017

			2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Varkausrikokset	Seuraamukset yhteensä	Ikäluokitus yhteensä	63,4	64,6	66,6	65,3	67,6	70,9	71,1	69,9
		15 vuotta	4,4	0	0	0	0	2,5	0	6,3
		16 vuotta	13,5	9,9	16,1	12,4	9,4	12,9	14,9	9,9
		17 vuotta	26,4	24,2	26,9	25,6	31,7	28,3	31,6	31,1
		18 - 20 vuotta	55,5	52,8	57,9	57,8	52,6	57,2	51,7	51,2
		21 - 24 vuotta	68	70,6	71,8	69,4	73,5	73,6	74,4	69,9
		25 - 29 vuotta	71,7	74,9	73,8	72,8	74,6	79,1	79,1	75,8
		30 - 39 vuotta	71,4	72,8	74,3	71,7	75	77,5	79,2	79
		40 - 49 vuotta	67,9	69,9	71,4	67,8	72,4	76,3	76	76,2
		50 - 64 vuotta	57,7	56,1	57,4	59,1	58,2	61,6	61,1	64,4
		65 - vuotta	25,7	22	38,6	29,8	36,8	41,1	35,5	31,3
	Ehdoton vankeus	Ikäluokitus yhteensä	94,4	94,2	91,4	91	89,6	93,3	93,9	92,8
		15 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		16 vuotta	0	0	0	0	0	100	0	0
		17 vuotta	100	0	100	100	100	0	100	100
		18 - 20 vuotta	98,1	95,2	98	96,9	87,1	97,1	100	85,7
		21 - 24 vuotta	94,2	96,7	94,8	86,8	90,7	97,1	94,6	95,6
		25 - 29 vuotta	95,5	94,8	90,7	91,7	90,5	91,3	92	90,5
		30 - 39 vuotta	94,4	92,7	89,1	91,8	86,6	92,4	92,7	94,6
		40 - 49 vuotta	92,1	91,7	92,2	89,2	92,5	94,4	96,9	91,3
		50 - 64 vuotta	93,8	100	93,6	96	95,7	91,1	94,2	93
		65 - vuotta	0	100	100	0	100	100	100	100

	Yhdyskunta- palvelu	Ikäluokitus yhteensä	96,1	93,5	97,2	95,8	96,9	95,5	98,9	94,9
		15 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		16 vuotta	0	0	0	0	0	0	100	0
		17 vuotta	100	0	100	0	0	0	100	0
		18 - 20 vuotta	100	100	100	100	100	100	100	100
		21 - 24 vuotta	100	97,7	100	100	100	100	100	100
		25 - 29 vuotta	95,9	98,1	98,1	94,3	95,7	96,8	100	95,2
		30 - 39 vuotta	96,2	89,9	96,2	97,8	95,1	90	100	92,7
		40 - 49 vuotta	84	84,2	92,3	85	95,2	100	92,9	91,7
		50 - 64 vuotta	100	66,7	83,3	100	100	80	100	100
		65 - vuotta	0	100	0	100	0	0	0	0
Petos- ja ka- vallusrikokset	Seuraamukset yhteensä	Ikäluokitus yhteensä	48,9	49,5	48,3	46,4	47	48,8	45,4	50,5
		15 vuotta	0	0	0	0	0	0	50	0
		16 vuotta	23,1	20	7,7	25	0	0	27,3	0
		17 vuotta	44,1	34,1	48,5	40	30	33,3	38,5	27,8
		18 - 20 vuotta	53	54,5	52,1	47,4	47,3	52,8	48,7	57,1
		21 - 24 vuotta	59,9	63,3	62,1	56,3	61,9	58,5	57,2	63,2
		25 - 29 vuotta	58,1	59,1	58,9	56,5	59,6	57,4	57,1	62,5
		30 - 39 vuotta	48,4	51,4	51,1	48,4	48,8	51	47,9	54,5
		40 - 49 vuotta	40,4	37,9	36,9	39,4	36,1	40,8	37,5	41,8
		50 - 64 vuotta	31,8	30,9	26,2	27,1	26,8	32,4	26,4	26,2
		65 - vuotta	29,2	30,8	20,7	24,2	16,7	15,6	18,1	23
	Ehdoton vankeus	Ikäluokitus yhteensä	93,5	89,6	89,5	92,7	89,8	94,1	90,3	94
		15 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		16 vuotta	0	0	0	0	0	0	100	0
		17 vuotta	100	100	100	100	0	100	0	100

		18 - 20 vuotta	93,8	100	100	100	100	94,1	81,8	100
		21 - 24 vuotta	97,8	96,3	98,2	97,4	98	98,6	96,7	98,5
		25 - 29 vuotta	97,1	96,8	96,7	94,4	98,9	94,7	98	99,1
		30 - 39 vuotta	92,7	87,1	86,9	94	91,4	94,6	91,5	94,7
		40 - 49 vuotta	88,9	81,3	82,5	87,2	75	92,1	80,3	90,9
		50 - 64 vuotta	86,8	70,4	71,4	76,7	71,9	84,4	80	70,4
		65 - vuotta	75	100	100	50	66,7	100	33,3	60
	Yhdyskunta- palvelu	Ikäluokitus yhteensä	92,3	92,9	93,5	94,6	93,8	95,7	93,3	95,6
		15 vuotta	0	0	0	0	0	0	100	0
		16 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		17 vuotta	0	100	0	0	0	0	0	0
		18 - 20 vuotta	100	100	100	100	100	100	100	100
		21 - 24 vuotta	100	100	100	100	100	100	93,8	85,7
		25 - 29 vuotta	96	94,4	94,7	100	95	97	96,9	96,6
		30 - 39 vuotta	76,9	87,8	90,3	100	91,7	95,6	93,3	100
		40 - 49 vuotta	92,9	81,8	100	87,5	83,3	92,3	87,5	95,7
		50 - 64 vuotta	100	100	66,7	70	100	85,7	88,9	80
		65 - vuotta	100	100	100	100	100	0	0	0
Pahoinpitelyri- kokset	Seuraamukset yhteensä	Ikäluokitus yhteensä	47	46,7	45,2	44,2	45,7	45,5	44,9	43,6
		15 vuotta	1,5	0	1,9	0	4	0	0	0
		16 vuotta	13,8	10,2	14	15	7,4	8,4	15,9	6,2
		17 vuotta	30,8	27,7	20,5	25,5	28,4	19	17,5	25
		18 - 20 vuotta	45,6	44,6	44,8	45,3	44	41,7	41,2	40,7
		21 - 24 vuotta	58,5	58,1	55,7	55,6	56,5	56,2	54,7	53,2
		25 - 29 vuotta	58,9	54,7	55,1	54,2	53,9	54,1	53,5	51,4

		30 - 39 vuotta	51,3	52,9	49,2	46,3	49,4	50,2	49,2	49,4
		40 - 49 vuotta	40,8	42,5	41,8	39	41,7	40,2	44,3	39,9
		50 - 64 vuotta	30,7	32,2	31,5	30,3	33,4	33,9	30,8	30,8
		65 - vuotta	14,7	17,4	15,1	21,4	24,2	26,9	10,6	13
	Ehdoton vankeus	Ikäluokitus yhteensä	91,9	92,4	92,2	92,6	93,2	91,4	89,8	89,3
		15 vuotta	100	0	0	0	0	0	0	0
		16 vuotta	0	0	100	0	0	0	50	0
		17 vuotta	100	100	60	100	100	0	100	100
		18 - 20 vuotta	90,2	80	95,8	89,1	94,1	85,3	85,2	93,1
		21 - 24 vuotta	95,7	98,2	97,8	94,9	99	96	93,9	94,9
		25 - 29 vuotta	95,8	92,5	95,8	96,3	95,2	97,1	93,1	91,5
		30 - 39 vuotta	92,6	93,8	91,6	94,8	92	93,7	90,9	87,3
		40 - 49 vuotta	87	88,8	89	87,9	90,2	83	86	92,9
		50 - 64 vuotta	76,8	87,8	77,2	80,7	91,8	78	81,1	69,4
		65 - vuotta	100	75	100	83,3	88,9	80	50	40
	Yhdyskunta-palvelu	Ikäluokitus yhteensä	96,5	94,6	95,1	93,7	91,8	94,4	89,8	95,9
		15 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		16 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		17 vuotta	0	100	0	100	0	100	0	0
		18 - 20 vuotta	100	100	100	100	100	100	100	100
		21 - 24 vuotta	98,9	100	94,4	98,6	100	100	100	100
		25 - 29 vuotta	95	95,8	94,2	95,5	91,4	94,9	93,6	93,5
		30 - 39 vuotta	96,2	93,2	95,4	94,4	90,9	92,6	84,1	93,8
		40 - 49 vuotta	94,6	91	95,7	81	85,2	88,4	86,5	94,3
		50 - 64 vuotta	93,3	83,3	93,3	89,7	85,2	88,9	90	100
		65 - vuotta	0	0	100	100	100	100	0	0

Raiskaukset	Seuraamukset yhteensä	Ikäluokitus yhteensä	41,1	39,5	36,1	37,5	36,5	32,1	31,6	19,5
		15 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		16 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		17 vuotta	50	0	0	0	20	0	0	0
		18 - 20 vuotta	36,4	0	21,1	30,8	66,7	25	16,7	21,4
		21 - 24 vuotta	20	41,2	37,5	48,6	46,7	14,8	31,6	23,5
		25 - 29 vuotta	46,7	35,7	41,7	32,1	37,8	42,9	35,9	31,7
		30 - 39 vuotta	50	55,9	36	40,5	34,1	45,5	32,1	15,4
		40 - 49 vuotta	41,7	57,1	31,6	47,4	20	26,7	42,1	13,8
		50 - 64 vuotta	50	25	52,9	13,6	33,3	50	33,3	13,3
		65 - vuotta	0	0	50	50	33,3	0	0	0
	Ehdoton vankeus	Ikäluokitus yhteensä	61,7	57,4	62,8	45,1	55,4	46,8	35,7	31,3
		15 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		16 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		17 vuotta	100	0	0	0	0	0	0	0
		18 - 20 vuotta	80	0	50	66,7	100	0	9,1	50
		21 - 24 vuotta	20	83,3	85,7	80	75	25	27,8	33,3
		25 - 29 vuotta	66,7	46,7	56,3	33,3	64,3	45,5	33,3	45,5
		30 - 39 vuotta	56,3	56,5	60	42,1	55,6	57,9	43,8	20
		40 - 49 vuotta	60	70	58,8	50	33,3	41,2	50	20
		50 - 64 vuotta	83,3	75	77,8	0	50	80	50	33,3
		65 - vuotta	0	0	50	33,3	0	0	0	0
	Yhdyskunta-palvelu	Ikäluokitus yhteensä	100	100	0	100	100	100	0	0
		15 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		16 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		17 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0

		18 - 20 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		21 - 24 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		25 - 29 vuotta	0	0	0	100	100	0	0	0
		30 - 39 vuotta	100	0	0	100	100	100	0	0
		40 - 49 vuotta	0	100	0	0	0	0	0	0
		50 - 64 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		65 - vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
Rattijuopu- musrikokset	Seuraamukset yhteensä	Ikäluokitus yhteensä	38,3	35,2	36,5	37,4	37,2	38,5	38,5	39
		15 vuotta	1,9	0,6	0	3,2	0	0	0	0
		16 vuotta	7,3	5,9	8,1	7,2	5,7	10,3	2,2	2,1
		17 vuotta	21,5	15,6	15,7	14,7	18,9	13,5	19,6	17,6
		18 - 20 vuotta	36,1	34,2	33,8	35,3	33,8	32,9	35,1	31,5
		21 - 24 vuotta	48,9	42	45,7	45,8	43,5	45,5	47,5	47,6
		25 - 29 vuotta	49,8	46	45,1	46,5	45,1	48,5	48,5	48,3
		30 - 39 vuotta	46,2	42,5	43,9	45,8	45,4	47,1	46,1	47,9
		40 - 49 vuotta	37,3	35,8	36,9	36,9	38,2	39,4	39,6	40,3
		50 - 64 vuotta	30,3	27,8	28,5	28,9	29,6	29,4	29,2	29,4
		65 - vuotta	18	19,9	19,2	21,4	21	19,2	19,4	22,1
	Ehdoton van- keus	Ikäluokitus yhteensä	93,6	93,9	93,8	92,6	93,8	96,2	94,9	95,9
		15 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		16 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		17 vuotta	100	100	100	0	0	0	0	100
		18 - 20 vuotta	100	100	100	100	100	94,7	95,5	100
		21 - 24 vuotta	99,3	98,5	98,4	95,6	98,9	97,6	98	97,5
		25 - 29 vuotta	97,1	97,9	97,5	96,7	94,7	98,1	97,3	99,3
		30 - 39 vuotta	94,4	93,9	95,6	94,7	95,4	97,6	95	96,3

		40 - 49 vuotta	89,3	93	91,5	91,6	93,5	96,7	93,8	95,2
		50 - 64 vuotta	91,1	87,2	88,3	85,6	89,1	90,1	91,7	90,8
		65 - vuotta	78,6	90	83,3	77,3	84,2	96	100	100
	Yhdyskunta- palvelu	Ikäluokitus yhteensä	83,4	80,9	80,2	80,3	77,4	81,4	82,1	81,2
		15 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		16 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		17 vuotta	0	0	0	0	100	0	0	0
		18 - 20 vuotta	96,9	96	100	95	100	90,5	93,3	100
		21 - 24 vuotta	92,4	93,8	97,2	96,8	93,8	96,8	97,1	89,7
		25 - 29 vuotta	86,8	84,8	85,7	91,4	87,8	91,6	89,5	89
		30 - 39 vuotta	84,9	83,6	83,8	83,7	79,7	85,3	88,5	86,7
		40 - 49 vuotta	80,6	76,6	79,5	75,9	74,3	77	80,6	78,6
		50 - 64 vuotta	75,6	74,4	67,6	70,5	71,7	72,1	73,5	71,9
		65 - vuotta	78,1	77,8	78,4	71,4	47,2	74,3	57,5	83,8
Huumausaineri- kokset	Seuraamukset yhteensä	Ikäluokitus yhteensä	57,3	54,5	55,4	53,2	52,6	55,1	55,5	54,5
		15 vuotta	7,1	18,2	0	0	0	0	0	7,7
		16 vuotta	2,9	7,1	11,8	13	10,4	16,7	9,1	6,3
		17 vuotta	21,1	20	35,7	22,2	19,7	13,6	32,4	25,6
		18 - 20 vuotta	42,5	44,3	44	37,4	42,5	45,1	41,6	43
		21 - 24 vuotta	57,6	54,8	55,4	52,6	55,5	57,1	54,6	59,8
		25 - 29 vuotta	62,5	58,8	59	56	54,1	57,3	58,3	58,5
		30 - 39 vuotta	64,4	59,1	61,7	61	58,6	59	62,1	56,9
		40 - 49 vuotta	56,1	56,6	55,2	57,2	52,3	59,6	59,9	56,9
		50 - 64 vuotta	51,8	51,9	48,5	48,2	49,3	44,2	47,6	41,1
		65 - vuotta	20	0	28,6	33,3	25	33,3	18,2	25

	Ehdoton van- keus	Ikäluokitus yhteensä	80,9	76	79,5	77,6	70,3	75,8	78,2	79,7
		15 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		16 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		17 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		18 - 20 vuotta	100	75	75	66,7	77,8	92,3	58,6	75
		21 - 24 vuotta	93,1	85,7	81,4	87,3	77	86,3	87,7	84,7
		25 - 29 vuotta	82,8	78,7	84,9	81,7	68,2	81,2	78,2	85
		30 - 39 vuotta	80,6	75,2	83,5	79,2	74,6	75	83,3	78,4
		40 - 49 vuotta	73,1	69,6	73,1	72,1	63,1	70,3	78	74,5
		50 - 64 vuotta	66,7	76,6	63	66,7	61,9	67,4	57,7	73,8
		65 - vuotta	0	0	0	0	60	50	25	33,3
	Yhdyskunta- palvelu	Ikäluokitus yhteensä	93,8	90,4	94,8	92,5	97,8	96,5	96,6	94,4
		15 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		16 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		17 vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0
		18 - 20 vuotta	100	100	100	100	100	100	100	100
		21 - 24 vuotta	100	100	100	100	100	100	93,8	100
		25 - 29 vuotta	97,6	96,8	100	96,3	100	100	100	96
		30 - 39 vuotta	90,3	83,3	88,2	88,9	93,9	92,9	94,3	94,7
		40 - 49 vuotta	81,8	75	100	90,9	100	91,7	100	100
		50 - 64 vuotta	50	100	75	66,7	100	100	100	50
		65 - vuotta	0	0	0	0	0	0	0	0

Liite 4. Ilman vakinaista asuinpaikkaa Suomessa tuomittujen seuraamukset tyyppirikos-
lajin mukaan 2010–2017.

		Varkaus, törkeä varkaus 28:12, 34a:1	Ka- vallus 28:46	Petos, va- kuutus ja maksuvä- linepetos 36:14, 37:811	Pahoin- pitely, lievä pahoin- pitely 21:5,7	Lapsen seksu- aalinen hyväk- sikäyttö 20:67	Rais- kaus, törkeä raiskaus 20:12	Törkeä liikenne- turvalli- suuden vaaran- taminen 23:2	Ratti- juopu- mus 23:3	Törkeä ratti- juopu- mus 23:4	Huu- maus- aineri- kokset 50 luku
2010	Ehdoton vankeus (lkm)	66	1	12	14	2	5	1	6	45	56
	Valvon- taran- gaistus (lkm)										
	Yhdys- kunta- palvelu (lkm)	7		1	8			1		33	1
	Ehdol- linen vankeus (lkm)	317	7	65	64	6	3	13	2	650	32
2011	Ehdoton vankeus (lkm)	78		28	9	3	9	3	4	43	94
	Valvon- taran- gaistus (lkm)										
	Yhdys- kunta- palvelu (lkm)	1		1	1				2	35	
	Ehdol- linen vankeus (lkm)	292	7	63	46	9	6	14	6	848	42
2012	Ehdoton vankeus (lkm)	92	1	24	16	1	3	4	14	47	63
	Valvon- taran- gaistus (lkm)				1					2	
	Yhdys- kunta- palvelu (lkm)	3			3			1	4	36	1
	Ehdol- linen vankeus (lkm)	297	5	78	76	4	11	7	3	812	49

2013	Ehdoton vankeus (tkm)	77		24	11	3	8	4	7	38	79
	Valvon- taran- gaistus (tkm)	1							1	1	
	Yhdys- kunta- palvelu (tkm)	1			4				4	33	
	Ehdol- linen vankeus (tkm)	272	5	64	62	5	9	9	7	606	42
2014	Ehdoton vankeus (tkm)	91		21	8	1	6	7	8	30	98
	Valvon- taran- gaistus (tkm)									3	
	Yhdys- kunta- palvelu (tkm)	1		2	3				2	26	1
	Ehdol- linen vankeus (tkm)	244	5	63	52	4	6	15	4	515	52
2015	Ehdoton vankeus (tkm)	59		24	13		3	1	2	35	95
	Valvon- taran- gaistus (tkm)				1					3	
	Yhdys- kunta- palvelu (tkm)	2			3		1			27	1
	Ehdol- linen vankeus (tkm)	202	5	65	38	7	4	15	10	419	38
2016	Ehdoton vankeus (tkm)	66		20	11	5	29	2	9	26	78
	Valvon- taran- gaistus (tkm)								1	1	

	Yhdyskunta-palvelu (lkm)	1		1	2			3	1	27	1
	Ehdol-linen vankeus (lkm)	199	6	56	58	7	7	6	7	405	58
2017	Ehdoton vankeus (lkm)	57		14	5	4	14	1	6	19	71
	Valvon-taran-gaistus (lkm)								2	1	
	Yhdyskunta-palvelu (lkm)				1				4	17	1
	Ehdol-linen vankeus (lkm)	143	6	39	53	13	10	15	10	410	84

Liite 5. Käräjäoikeuksissa ratkaistut rikosasiat 2009–2013 kokoonpanon mukaan.

Vuosi	Rikos	Kokoonpano	Ratkais-tut asiat yhteensä	Niissä vastaaji-en luku-määrä	Hyväk-sytty	Hylätty	Syyte jätetty tutki-matta	Hyväk-syttyjen osuus ratkais-tuista asioista
2009	101 Varkaus 28:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2608 635	4058 810	2388 629	156 2	0 0	92 99
	102 Törkeä varkaus 28:2; 34a	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	294 2	750 6	261 2	31 0	0 0	89 100
	115 Törkeä luvaton käyttö 28:8	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	1 0	5 0	0 0	1 0	0 0	0
	121 Ryöstö 31:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	299 0	678 0	263 0	31 0	0 0	88
	133 Kavallus, lievä kavallus 28:4,6	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	396 107	438 110	319 105	47 0	4 0	81 98
	134 Törkeä kavallus 28:5	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	121 1	151 1	100 1	19 0	1 0	83 100
	141 Petos, lievä petos 36:1,3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2261 748	2613 764	2044 742	147 3	3 0	90 99
	142 Törkeä petos 36:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	304 3	467 5	239 2	44 1	4 0	79 67

151 Veropetos, lievä veropetos 29:1,3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	159 11	178 14	150 10	5 1	0 0	94 91
152 Törkeä veropetos 29:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	112 1	271 2	85 1	23 0	1 0	76 100
154 Kirjanpitorikos, törkeä kirjanpitorikos, tuottamuksellinen kirjanpitorikos 30:9,9a,10	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	322 4	760 4	282 4	34 0	1 0	88 100
211 Pahoinpitely 21:5	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	7150 888	9614 946	6319 874	548 2	3 0	88 98
212 Törkeä pahoinpitely 21:6; 34a	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	781 1	1395 1	673 1	101 0	0 0	86 100
231 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 20:6-7	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	316 0	363 0	249 0	61 0	1 0	79
232 Raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen sukupuoliyhteyteen 20:1-3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	153 0	183 0	107 0	41 0	0 0	70
502 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen 23:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2693 1502	2992 1541	2634 1497	49 2	0 0	98 100
331 Rattijuopumus 23:3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	8213 5790	8441 5841	8057 5775	69 3	2 1	98 100
332 Törkeä rattijuopumus 23:4	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	10702 6522	12017 6790	10443 6490	149 7	2 1	98 100
451 Huu- mausainerikos 50:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	1937 718	2494 804	1862 710	44 2	0 0	96 99
452 Törkeä huumausainerikos 50:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	169 0	597 0	156 0	11 0	0 0	92
704 Yhdyskuntapalvelun muunto	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	721 5	725 5	621 5	55 0	1 0	86 100

2010	101 Varkaus 28:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2515 631	4035 789	2319 621	132 3	0 0	92 98
	102 Törkeä varkaus 28:2; 34a	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	342 3	862 9	298 3	38 0	0 0	87 100
	115 Törkeä luvaton käyttö 28:8	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2 0	2 0	2 0	0 0	0 0	100
	121 Ryöstö 31:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	299 0	714 0	264 0	29 0	0 0	88
	133 Kavallus, lievä kavallus 28:4,6	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	315 76	354 81	254 76	33 0	0 0	81 100
	134 Törkeä kavallus 28:5	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	151 1	169 1	129 1	18 0	1 0	85 100
	141 Petos, lievä petos 36:1,3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2365 837	2732 868	2148 823	136 6	9 0	91 98
	142 Törkeä petos 36:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	338 2	474 2	283 2	40 0	1 0	84 100
	151 Veropetos, lievä veropetos 29:1,3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	131 5	172 5	94 4	9 0	19 1	72 80
	152 Törkeä veropetos 29:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	82 0	225 0	67 0	11 0	0 0	82
	154 Kirjanpitorikos, törkeä kirjanpitorikos, tuottamuksellinen kirjanpitorikos 30:9,9a,10	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	341 7	757 8	298 7	35 0	2 0	87 100
	211 Pahoinpitely 21:5	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	6963 848	9411 899	6132 832	520 4	6 0	88 98
	212 Törkeä pahoinpitely 21:6; 34a	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	767 4	1361 5	663 3	90 1	0 0	86 75
	231 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 20:6-7	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	322 0	361 0	264 0	50 0	0 0	82
	232 Raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen sukupuoli-yhteyteen 20:1-3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	135 0	148 0	89 0	42 0	0 0	66

	502 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen 23:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2331 1286	2624 1315	2277 1280	46 3	1 0	98 100
	331 Rattijuopumus 23:3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	7058 4952	7219 4990	6922 4921	55 2	1 0	98 99
	332 Törkeä rattijuopumus 23:4	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	9915 5946	11137 6196	9646 5903	149 12	2 1	97 99
	451 Huu- mausaineri- kos 50:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2202 832	2818 930	2121 826	50 2	0 0	96 99
	452 Törkeä huumausai- nerikos 50:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	202 0	876 0	190 0	11 0	1 0	94
	704 Yhdys- kuntapalve- lun muunto	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	626 5	628 5	528 3	57 0	1 0	84 60
2011	101 Varkaus 28:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2553 579	4033 701	2324 571	139 1	3 0	91 99
	102 Törkeä varkaus 28:2; 34a	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	365 0	981 0	314 0	46 0	0 0	86
	115 Törkeä luvatön käyttö 28:8	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	0 0	0 0	0 0	0 0	0 0	
	121 Ryöstö 31:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	307 2	643 7	282 1	20 1	0 0	92 50
	133 Kavallus, lievä kavallus 28:4,6	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	324 67	346 68	265 65	37 0	2 0	82 97
	134 Törkeä kavallus 28:5	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	161 1	187 1	137 0	17 0	1 0	85 0
	141 Petos, lievä petos 36:1,3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2432 829	2751 852	2181 817	159 2	10 2	90 99
	142 Törkeä petos 36:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	319 3	518 3	264 3	45 0	1 0	83 100
	151 Verope- tos, lievä veropetos 29:1,3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	115 16	142 16	101 16	3 0	1 0	88 100
	152 Törkeä veropetos 29:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	59 1	136 2	46 1	7 0	0 0	78 100
	154 Kirjan- pitorikos, törkeä kir- janpitorikos, tuottamuk- sellinen kir- janpitorikos 30:9,9a,10	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	339 11	659 12	296 11	39 0	0 0	87 100

	211 Pahoinpitely 21:5	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	7235 859	9783 929	6346 843	547 5	5 0	88 98
	212 Törkeä pahoinpitely 21:6; 34a	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	718 1	1313 1	609 1	96 0	2 0	85 100
	231 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 20:6–7	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	305 0	331 0	251 0	51 0	0 0	82
	232 Raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen sukupuoli-yhteyteen 20:1–3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	150 1	177 1	116 0	28 0	1 1	77 0
	502 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen 23:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2373 1333	2627 1356	2329 1324	34 7	0 0	98 99
	331 Rattijuopumus 23:3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	6981 4816	7156 4851	6866 4797	56 2	3 1	98 100
	332 Törkeä rattijuopumus 23:4	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	9517 5674	10513 5860	9327 5646	102 4	3 1	98 100
	451 Huu- mausaineri- kos 50:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2403 878	3099 988	2317 874	63 0	3 2	96 100
	452 Törkeä huumausai- nerikos 50:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	247 1	823 18	217 1	26 0	0 0	88 100
	704 Yhdys- kuntapalve- lun muunto	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	519 2	520 2	415 1	48 0	0 0	80 50
	2012 101 Varkaus 28:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2303 491	3586 590	2059 488	149 1	2 0	89 99
2012	102 Törkeä varkaus 28:2; 34a	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	380 1	990 2	330 1	45 0	0 0	87 100
	115 Törkeä luvaton käyttö 28:8	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	3 0	3 0	2 0	1 0	0 0	67
	121 Ryöstö 31:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	298 0	628 0	253 0	39 0	0 0	85
	133 Kavallus, lievä kavallus 28:4,6	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	348 79	385 79	282 77	33 0	1 0	81 97
	134 Törkeä kavallus 28:5	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	145 0	159 0	117 0	23 0	0 0	81

	141 Petos, lievä petos 36:1,3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2649 941	2981 970	2408 931	166 3	4 0	91 99
	142 Törkeä petos 36:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	339 3	551 3	272 3	51 0	1 0	80 100
	151 Veropetos, lievä veropetos 29:1,3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	61 10	75 10	55 9	3 1	0 0	90 90
	152 Törkeä veropetos 29:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	76 0	289 0	67 0	6 0	1 0	88
	154 Kirjanpitorikos, törkeä kirjanpitorikos, tuottamuksellinen kirjanpitorikos 30:9,9a,10	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	340 12	639 12	283 12	48 0	0 0	83 100
	211 Pahoinpitely 21:5	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	7605 953	10204 1024	6683 942	563 2	5 0	88 99
	212 Törkeä pahoinpitely 21:6; 34a	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	701 3	1355 4	595 3	92 0	1 0	85 100
	231 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 20:6-7	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	330 1	356 1	266 1	63 0	0 0	81 100
	232 Raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen sukupuoliyhteyteen 20:1-3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	246 0	289 0	167 0	73 0	0 0	68
	502 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen 23:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2376 1361	2635 1391	2318 1355	40 1	1 1	98 100
	331 Rattijuopumus 23:3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	6657 4609	6845 4636	6532 4588	53 5	2 0	98 100
	332 Törkeä rattijuopumus 23:4	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	9059 5371	10008 5562	8813 5346	135 4	1 0	97 100
	451 Huu- mausaineri- kos 50:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2279 934	2831 1010	2217 933	45 0	0 0	97 100
	452 Törkeä huumausai- nerikos 50:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	233 0	786 0	208 0	24 0	0 0	89

	704 Yhdyskuntapalvelun muunto	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	563 3	566 3	478 3	45 0	1 0	85 100
2013	101 Varkaus 28:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2154 469	3307 559	1210 299	139 1	2 0	56 64
	102 Törkeä varkaus 28:2; 34a	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	338 2	788 4	176 2	47 0	0 0	52 100
	115 Törkeä luvaton käyttö 28:8	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	3 0	4 0	3 0	0 0	0 0	100
	121 Ryöstö 31:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	310 0	716 0	178 0	40 0	0 0	57
	133 Kavallus, lievä kavallus 28:4,6	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	313 80	336 82	174 47	19 0	0 0	56 59
	134 Törkeä kavallus 28:5	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	165 1	181 1	92 1	11 0	1 0	56 100
	141 Petos, lievä petos 36:1,3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2528 835	2885 860	1428 510	126 3	4 0	56 61
	142 Törkeä petos 36:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	367 4	528 4	179 4	59 0	3 0	49 100
	151 Veropetos, lievä veropetos 29:1,3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	70 8	84 9	34 3	4 0	0 0	49 38
	152 Törkeä veropetos 29:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	50 0	138 0	13 0	8 0	1 0	26
	154 Kirjanpitorikos, törkeä kirjanpitorikos, tuottamuksellinen kirjanpitorikos 30:9,9a,10	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	362 12	716 14	219 8	44 0	0 0	60 67
	211 Pahoinpitely 21:5	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	7200 863	9678 919	4005 514	532 1	4 0	56 60
	212 Törkeä pahoinpitely 21:6; 34a	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	645 3	1207 9	352 1	82 0	1 0	55 33
	231 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 20:6-7	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	329 0	361 0	164 0	59 0	0 0	50

232 Raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen sukupuoli-yhteyteen 20:1-3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	193 0	208 0	103 0	37 0	0 0	53
502 Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen 23:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2359 1349	2572 1375	1282 701	31 0	0 0	54 52
331 Rattijuopumus 23:3	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	5928 3984	6041 3997	3348 2224	42 0	0 0	56 56
332 Törkeä rattijuopumus 23:4	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	7996 4774	8799 4924	4800 2827	107 5	1 1	60 59
451 Huu- mausaineri- kos 50:1	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	2490 1006	3139 1103	1493 603	57 2	0 0	60 60
452 Törkeä huumausai- nerikos 50:2	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	220 2	732 6	144 0	27 1	0 0	65 0
704 Yhdys- kuntapalve- lun muunto	Kokoonpanot yhteensä Kirjallinen menettely	586 0	587 0	288 0	100 0	3 0	49

Liite 6. Törkeä rattijuopumus - seuraamukset kokonaisrangaistuksen pituuden mukaan 2015–2017. Lähde Tilastokeskus

Rangaistuksen pituus	Rangaistus	2014	2015	2016	2017
Vankeus < 30 päivää	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	20	19	17	24
	Ehdoton vankeus	13	10	12	15
	Valvontarangaistus	2	1	1	3
	Yhdyskuntapalvelu	5	8	4	6
	Ehdollinen vankeus	100	94	91	91
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus 30–59 päivää	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	274	285	275	229
	Ehdoton vankeus	119	110	113	86
	Valvontarangaistus	17	25	21	22

	Yhdyskuntapalvelu	138	150	141	121
	Ehdollinen vankeus	2625	2478	2247	2110
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus 60-89 päivää	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	458	436	391	354
	Ehdoton vankeus	154	142	150	133
	Valvontarangaistus	26	29	24	27
	Yhdyskuntapalvelu	278	265	217	194
	Ehdollinen vankeus	2040	1958	1834	1712
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus >= 3 kk ja < 4 kk	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	355	348	297	269
	Ehdoton vankeus	127	138	106	89
	Valvontarangaistus	19	22	27	17
	Yhdyskuntapalvelu	209	188	164	163
	Ehdollinen vankeus	493	475	406	365
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus >= 4 kk ja < 5 kk	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	272	265	206	192
	Ehdoton vankeus	88	89	72	59
	Valvontarangaistus	14	19	13	14
	Yhdyskuntapalvelu	170	157	121	119
	Ehdollinen vankeus	208	174	149	151
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus >= 5 kk ja <=6 kk	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	229	203	171	178
	Ehdoton vankeus	117	88	77	77
	Valvontarangaistus	10	10	9	14

	Yhdyskuntapalvelu	102	105	85	87
	Ehdollinen vankeus	55	66	71	58
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus >6 kk ja < 7 kk	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	14	8	7	7
	Ehdoton vankeus	6	4	4	1
	Valvontarangaistus	-	-	-	-
	Yhdyskuntapalvelu	8	4	3	6
	Ehdollinen vankeus	-	-	-	1
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus >= 7 kk ja < 8 kk	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	31	21	27	29
	Ehdoton vankeus	19	14	17	13
	Valvontarangaistus	-	-	-	-
	Yhdyskuntapalvelu	12	7	10	16
	Ehdollinen vankeus	5	6	6	6
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus >= 8 kk ja < 9 kk	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	18	14	11	7
	Ehdoton vankeus	9	9	9	-
	Valvontarangaistus	-	-	-	-
	Yhdyskuntapalvelu	9	5	2	7
	Ehdollinen vankeus	3	4	1	4
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus >= 9 kk ja < 10 kk	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	10	7	5	5
	Ehdoton vankeus	10	7	5	5

	Valvontarangaistus	-	-	-	-
	Yhdyskuntapalvelu	-	-	-	-
	Ehdollinen vankeus	2	-	1	2
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus >= 10 kk ja < 11kk	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	6	7	4	3
	Ehdoton vankeus	6	7	4	3
	Valvontarangaistus	-	-	-	-
	Yhdyskuntapalvelu	-	-	-	-
	Ehdollinen vankeus	1	2	2	1
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus >= 11 kk ja < 1 v	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	3	4	5	-
	Ehdoton vankeus	3	4	5	-
	Valvontarangaistus	-	-	-	-
	Yhdyskuntapalvelu	-	-	-	-
	Ehdollinen vankeus	-	-	1	2
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus >= 1 v ja < 1 v 1 kk	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	9	6	4	3
	Ehdoton vankeus	9	6	4	3
	Valvontarangaistus	-	-	-	-
	Yhdyskuntapalvelu	-	-	-	-
	Ehdollinen vankeus	-	1	2	1
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus >= 1 v 1 kk ja < 1 v 6 kk	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	3	5	9	4
	Ehdoton vankeus	3	5	9	4

	Valvontarangaistus	-	-	-	-
	Yhdyskuntapalvelu	-	-	-	-
	Ehdollinen vankeus	-	1	2	-
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus >= 1 v 6 kk ja < 2 v	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	3	3	1	-
	Ehdoton vankeus	3	3	1	-
	Valvontarangaistus	-	-	-	-
	Yhdyskuntapalvelu	-	-	-	-
	Ehdollinen vankeus	-	-	-	-
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-
Vankeus tasan 2 v	Ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu yhteensä	-	-	-	-
	Ehdoton vankeus	-	-	-	-
	Valvontarangaistus	-	-	-	-
	Yhdyskuntapalvelu	-	-	-	-
	Ehdollinen vankeus	-	-	-	-
	Aikaisempi rangaistus riittävä seuraamus	-	-	-	-

A. Syyttäjälaitos: syyttäjä, muu

Puhutaan aluksi tutkittavien yhdyskuntaseuraamusten tuntemuksesta syyttäjän näkökulmasta.

1. Ovatko yhdyskuntapalvelu, yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena ja valvontarangaistus hyvin tunnettuja seuraamuksia ja miltä osin esim. (ankaruus, vaikuttavuus, tuntuus, vaatavuus) ne tunnetaan hyvin?

- a. Liittyykö tunnettuuteen epävarmuustekijöitä, jotka rajoittaisivat kyseisten seuraamusten käyttöä?
- b. Tuleeko syyttäjän sitten tuntea yhdyskuntaseuraamuksia ja miltä osin (ankaruus, vaikuttavuus, tuntuus, vaatavuus)?
- c. Miltä osin ne ovat hyvin tunnettuja, miltä osin olisi ehkä hyvä tietää enemmän?
- d. Minkälainen on arvionne mukaan yhdyskuntaseuraamusten maine yleisesti tuomareiden näkökulmasta?
- e. Mitkä ovat mielestänne ehdottoman vankeusrangaistuksen edut yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen verrattuna?

2. Puhutaan syyttäjän roolista koskien nyt tapauksia joissa mahdollista tuomita yhdyskuntapalvelua, valvontarangaistusta tai yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena.

- a. Miten syyttäjä näkee roolinsa tämänkaltaisessa prosessissa, eli mihin fokusoidut tehtävässäsi, kun yhdyskuntapalvelu tai valvontarangaistus saattaisi tulla kysymykseen?
- b. Missä tilanteissa näette yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun ehdollisen oheisrangaistuksena soveltuvaksi seuraamukseksi?
- c. Mikä on mielestäsi syyttäjän tärkein tehtävä tapauksissa, joissa mahdollista tuomita:
 - i. Yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeuden sijaan.
 - ii. Valvontarangaistus ehdottoman vankeuden sijaan.
 - iii. Yhdyskuntapalvelu ehdollisen oheisrangaistuksena pelkän ehdollisen vankeusrangaistuksen sijaan?
 - iv. Yhdyskuntapalvelu nuorelle rikoksentekijälle, jolloin täytäntöönpanon nuorisosovellutus olisi mahdollinen? (alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomitulle voidaan määrätä yhdyskuntapalvelu, jossa sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä, tällöin voidaan poiketa lain 37 pykälän toisen momentin työpalvelun määrää koskevista säädöksistä). Puhutaan seuraamuskannanoton merkityksestä rikosprosessissa.

3. Minkälaisia haasteita seuraamuskannanottoon liittyy tyypillisten yhdyskuntapalveluun/valvontarangaistukseen johtavien rikosten (törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, rattijuopumus, huumausainerikos ja petos) kohdalla?

- a. Valtioneuvoston asetuksen esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta 122/2014 2§4 -kohdan mukaan poliisin tulisi jo esitutkintavaiheessa kirjata epäillyn mahdollinen suostumus tuomitsemisesta yhdyskuntapalveluun.

- i. Mikä on mielestänne tämän alustavan suostumuksen merkitys?
- ii. Onko kokemuksenne mukaan poliisi kirjannut mahdollisen suostumuksen/kieltäytymisen ja onko kieltäytyminen vaikuttanut niin, ettette ole pyytäneet seuraamusselvitystä?
- b. Voiko näkemyksenne mukaan syntyä tilanne, jossa "yläkanttiin" asetettu esitutkinnan tutkintanimike olisi johtanut siihen, ettei yhdyskuntapalveluun soveltuvuutta pyydetä arvioitavaksi?
- c. Onko esitutkinnassa jotakin kehitettävää, että se palvelisi paremmin seuraamuskannanoton tekemistä.

4. Toteutuuko mielestänne syyttävävaiheessa seuraamusten portaittainen ankaroituminen eli kun yhdyskuntapalveluun tuomitsemista ei pidetä mahdollisena, harkitaan valvontarangaistukseen tuomitsemista eikä edetä suoraan ehdottomaan vankeusrangaistukseen?

- a. Millä tavoin tämä ilmenee?
- b. Onko valvontarangaistukseen tuomitseminen mielestänne liian raskas prosessi?

Puhutaan tutkittavien yhdyskuntaseuraamuksien käyttämisestä syyttäjän näkökulmasta.

5. Erityisesti törkeästä rattijuopumuksesta tuomitaan todennäköisesti yhdyskuntapalveluun. On havaittu, että yhdyskuntapalveluun tuomitettujen määrän lasku selittyy ensinnäkin törkeään rattijuopumukseen syyllistyneiden määrän laskulla ja toiseksi törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden rakenteen muuttumisella siten, että törkeästä rattijuopumuksesta tuomitaan nykyään useammin ehdollista vankeutta ja harvemmin yhdyskuntapalvelua tai ehdotonta vankeutta. Törkeästä rattijuopumuksesta tuomitsemisessa on myös havaittu alueellisia eroja.

- a. Mistä tuomiorakenteen muutos ja alueelliset erot mielestänne johtuvat?
 - a. mitkä tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että ehdollisen osuus on kasvanut ja yhdyskuntapalvelun+ehdottoman on osuus laskenut?
- b. Mihin harkinta ehdollisen ja ehdottoman välillä pohjautuu törkeissä rattijuopumuksissa?
 - a. Miten suhtaudutte työssänne esim. eri hovioikeuspiirien laatuhankeiden yhteydessä syntyneisiin rangaistustaulukoihin?
 - i. koetteko, että erilaisilla taulukoilla voisi olla yhdenvertaisuutta heikentäviä vaikutuksia?
 - b. Missä tapauksissa törkeästä rattijuopumuksesta ei ole ensikertalaisellekään mielestänne mahdollista tuomita muuta kuin ehdotonta vankeutta, vai onko kyseessä aina kokonaisharkinta?
- c. Huumausaine tai sekakäyttörattijuopumus johtaa tyypillisesti tuomioon tavallisesta rattijuopumuksesta ja huumausaineen käyttörikoksesta. Liittykö törkeään rattijuopumukseen tuomitsemiseen huumausaine- tai sekakäyttöpauksissa mielestänne ongelmia, eli tuomitaanko huumeratteja liian usein tavallisina ratteina poliisin toimintaan liittyvien kvaifikaatiovaatimusten haasteellisuuden takia (pitää todentaa poikkeava käytös ja vaarantaminen)?
- d. Voiko kirjallisen menettelyn suurella osuudella olla vaikutusta yhdyskuntaseuraamusten käyttöön ja millä tavoin?
 - a. Koetteko ongelmalliseksi sen, että kirjallisessa menettelyssä tuomioistuin ei voi poiketa lajinvalinnassa syyttäjän rangaistusvaatimuksessa esitetystä? Eli tapahtuuko käsityksenne mukaan usein niin, että esimerkiksi liiken-

nejuopumuksesta tuomittaisiin useampia ehdollisia, kun syyttävävaiheessa kaikki entisyys ei ole välttämättä selvillä ja tuomioistuin ei voi asiaa pääkäsittelyyn siirtämättä tuomita ehdollista koskevaa rangaistusvaatimusta vastoin ehdotonta tuomiota?

- b. Osaavatko poliisit huomioida kirjallisen menettelyn vaatimukset jo esitutkinnassa (esim. millaisia asioita voidaan käsitellä ja kuinka esitutkin-
tapöytäkirja tulee täyttää)?

6. Yhdyskuntapalvelu voi estyä useista syistä, vaikka tuomion pituuden puolesta se olisi-
kin potentiaalinen vaihtoehto.

- a. Mihin seikkoihin kiinnitätte huomiota ja millä tavoin, kun harkitsette aikaisempien rangaistusten estevaikutuksia? (esim. aikaisempien rangaistusten lukumäärä, ankaruus, uusimismen nopeus, rikosten laatu, rikoksen tyyppi verrattuna uuteen rikokseen ja aiemmista tuomioista kulunut aika)
- b. Yhdyskuntapalvelu voi estyä myös muiden painavien syiden ja rikollisen toiminnan jatkamisoletuksen takia. Minkälaisiin estetekijöihin olet tätä harkites-
sasi törmännyt ja onko näiden estetekijöiden rooli mielestäsi muuttunut?
- c. Onko seuraamusjärjestelmän kannalta perusteltua, että yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen esteperusteita erityisesti aikaisempien tuomioiden osalta arvioidaan jo syyttävävaiheessa kriittisesti ja tehdyn arvioinnin perusteella seuraamusselvityspyyntö jää pyytämättä, kun esteperusteiden vaikutus tulee kuitenkin pohdittavaksi tuomioistuimessa?
- d. Minkälaisista syistä johtuen olette jättänyt seuraamusselvityspyynnön tekemättä, vaikka se olisi seuraamuskannanotossa harkitsemani rangaistuksen pituuden johdosta ollut mahdollista?
- e. Tuleeko syyttäjän arvioida soveltuvuutta ja päättää soveltuvuusselvityksen tilaamisesta esim. aikaisempien tekojen yhteydessä ilmenneiden päihdeongel-
mien perusteella vai arvioida aikaisempaa rikollisuutta vain tekojen määrän, laadun ja tiheyden suhteen?

7. Puhutaan vielä tarkemmin seuraamusselvityksestä syyttäjän näkökulmasta.

- a. Ovatko lausunnot olleet kokemuksenne mukaan ajantasaisia ja tarkkoja?
- b. Onko niistä ollut helppo erottaa ne lausunnon osat, joissa pelkästään esitetään johdonmukaista tietoa niistä, joissa lausunnon laatija tarjoaa ammatillista mie-
lipidettään?
- c. Onko teillä ollut mahdollisuus perehtyä tarpeeksi seuraamusselvityksen sisältöön ennen oikeudenkäyntiä?
- d. Onko syyttäjän näkökulmasta seuraamusselvityksen hyödyntäminen mielekäästä, niin että se palvelee sekä tuomittua, että yhdyskuntaseuraamusten tehokasta käyttöä?
- e. Mikä mielestänne on seuraamusselvityksen hyötyarvo?
- f. Miten usein näette seuraamusselvityksessä olevan suosituksen yhdenmukai-
seksi oman ajattelunne kanssa?
- g. Miten seuraamusselvityksessä tuotettua tietoa pystytään hyödyntämään siten, että tuomio olisi mahdollisimman kohtuullinen?
- h. Koetteko valvontarangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun seuraamusselvityksen vastaavan oikeusprosessin tarpeita?
- i. Kuinka kehittäisitte seuraamusselvityksen sisältöä/roolia palvelemaan paremmin prosessin laatua?

8. Minkälaisissa tilanteissa olette yleensä vaatinut syytetylle valvontarangaistusta?
- Miten punnitsette tapauksia, joissa yhdyskuntapalvelurangaistus on keskeytynyt, mutta valvontarangaistus mahdollinen vaihtoehto?
 - Mitkä tekijät mielestänne yleensä puoltavat ehdotonta vankeusrangaistusta valvontarangaistuksen sijaan?
 - Voivatko esimerkiksi tehdyn rikoksen tyyppi vaikuttaa ratkaisevasti siihen, ettei valvontarangaistus tule kysymykseen (esim. kotona tehdyt rikokset, nettirikollisuus yms.)?
9. Minkälaisissa tilanteissa olette vaatinut seuraamuskannanotossasi ensikertalaiselle yhdyskuntapalvelua tai valvontarangaistusta ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan?
- Mistä rikoksesta ja minkälaisin perustein päädyitte tähän ratkaisuun?
10. Minkälaisissa tilanteissa olette vaatinut kolmatta tai useampaa yhdyskuntapalvelutuomiota tai valvontarangaistusta?
- Mistä rikoksesta ja minkälaisin perustein päädyitte tähän ratkaisuun?
Keskustellaan lopuksi tutkittavien yhdyskuntaseuraamusten asemasta seuraamusjärjestelmässä ja niihin mahdollisesti liittyvistä kehittämistarpeista.
11. Toisaalta yhdyskuntapalvelu rinnastuu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, kun yhdyskuntapalveluun tuomitaan ehdottoman vankeuden sijasta. Toisaalta yhdyskuntapalvelu on ehdotonta vankeutta lievempi rangaistus, koska rikosten uusiminen johtaa rangaistusten asteittain ankaroituessa lajiltaan ankarampaan seuraamukseen tuomitsemiseen. Tästä näkökulmasta yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välinen suhde on samankaltainen kuin ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välinen suhde.
- Koetteko tämänkaltaisen ankaruusvertailun kaksijakoisuuden hankalana?
 - Jos koette, niin kuinka sitä voidaan lieventää?
 - Miten valvontarangaistus sijoittuu mielestänne rangaistusasteikolla ja onko se vaativuudeltaan oikeasuhteinen rangaistusasteikkoon nähden?
12. Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksia koskevaa järjestelmää tiukennetaan 1.1.2020 alkaen. Ehdollisenvankeuden vaikuttavuuden lisäämisen lisäksi työryhmämietinnössä nostettiin yhdeksi uudistuksen tavoitteeksi myös ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välisen kynnyksen madaltaminen. Järjestelmää tehostetaan nostamalla ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena tuomittavissa olevan yhdyskuntapalvelun enimmäismäärä 90 tunnista 120 tuntiin.
- Koetteko, että tuntimäärän kasvattamisella onnistutaan kaventamaan ehdottoman ja ehdollisen välistä eroa?
 - Miten ehdottoman ja ehdollisen välistä eroa mielestänne voisi kaventaa ja voiko yhdyskuntaseuraamuksilla olla tässä roolia?
13. Miten yhdyskuntaseuraamusjärjestelmää/lainsäädäntöä tulisi näkemyksenne mukaan kehittää, että yhdyskuntaseuraamusten käyttöä saataisiin lisättyä?
- Onko ylipäänsä yhdyskuntaseuraamusten käytön lisääminen mielestänne tärkeä lähtökohta, vai miten koette niiden roolin osana kokonaisuutta?
 - Miten syyteharkinnasta, seuraamusten määräämisestä ja täytäntöönpanosta vastaavien tahojen (syyttäjä-tuomioistuim-Rikosseuraamuslaitos) toimet tulisi sovittaa yhteen rikoksen selvittämisestä ja tukitoimista vastaavien tahojen (esitutkintaviranomaiset, sosiaalitoimi) toimenpiteiden kanssa, jotta prosessin

- tehokkuus ja yhdenvertaisuus parantuisivat?
- c. Pitäisikö mielestänne prosessissa olla enemmän tarveharkintaa ja yksilöllistä käsittelyä, jossa syytetyn asemaa arvioitaisiin laajemmin esimerkiksi seuraamuselvityksen pohjalta?
 - d. Mikä on käsityksenne estetekijöiden (aikaisemmat rangaistukset, epäily rikollisen toiminnan jatkamisesta ja muut painavat syyt) vaikutuksesta yhdyskuntapalveluun tuomitsemiseen?
 - e. Mikä on ylipäänsä käsityksenne siitä, miksi yhdyskuntapalveluun tuomitseminen on vähentynyt, eikä valvontarangaistuksen käyttö ole ainakaan koko valtakunnan tasolla noussut tavoitemääriinsä?
 - f. Miten muuttaisitte seuraamusjärjestelmää kokonaisuutena, jos koette muutoksen tarpeelliseksi?

B. Rikosseuraamuslaitos: Yhdyskuntaseuraamustoimiston johtaja, yhdyskuntaseuraamustoimiston apulaisjohtaja, rikosseuraamusesimies, rikosseuraamustyöntekijä, muu

1. Keskustellaan yhdyskuntaseuraamustoimistossa tehtävästä seuraamuselvitys- ja toimeenpanotyöstä juuri sinun professiosi näkökulmasta.

- a. Ovatko yhdyskuntapalvelu, yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena ja valvontarangaistus hyvin tunnettuja seuraamuksia ja liittykö niiden sisältöön epävarmuustekijöitä, jotka saattaisivat rajoittaa niiden käyttöä?
 - i. Miltä osin hyvin tunnettuja, miltä osin olisi ehkä hyvä tietää enemmän?
 - ii. Tunnettaanko näiden seuraamusten vaikutukset rikoksentehtijässä hyvin?
 - iii. Mitkä ovat mielestäsi ehdottoman vankeusrangaistuksen edut yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen verrattuna, jos sellaisia on?
- b. Yhdyskuntaseuraamukset yhdistettiin vuonna 2010 voimaan astuneella lailla hallinnollisesti samaan organisaatioon Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaalihuoltolaitoksen yhdistyessä Rikosseuraamuslaitokseksi.
 - i. Miten koet yhdyskuntaseuraamusten ja vankeuden erillisten organisaatiokulttuurien ja toimintatapojen sopeutuneen tähän muutokseen työsi näkökulmasta?
 - ii. Kuinka yhdyskuntaseuraamukset ominaispiirteineen on onnistuttu säilyttämään samassa organisaatiossa vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon kanssa?
 - iii. Onko yhdyskuntaseuraamustyön painopiste mielestäsi enemmän sosiaalityössä vai täytäntöönpanossa ja miten se näkyy?
 - iv. Mikä on näkemyksesi tuen ja kuntoutuksen sekä kontrollin/rangaistuksellisuuden suhteesta? Koetko työsi painottuvan enemmän ohjaukseen vai valvontaan ja muodolliseen täytäntöönpanoon?
 - v. Yhdyskuntaseuraamustyöhön kuuluu arvioiden ja päätöstentekoa. Vaikka henkilökunnan toimintaa säätelevätkin laki ja RISE:n toimintalinjat, koetko että sinua on koulutettu ja kannustettu käyttämään ammatillista harkintaasi pätevien päätösten tekemisessä vastuullisuuden tarve huomioiden?
- c. Miten rikosseuraamustyöntekijä/rikosseuraamusesimies/yks-toimiston apulaisjohtaja/yks-toimiston johtaja näkee roolinsa tilanteissa, joissa asiakkaalle on mahdollista tuomita yhdyskuntapalvelua, valvontarangaistusta tai yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena?
 - i. Voitko sanoa yleensä, missä tilanteissa näet yhdyskuntapalvelun, valvonta-

rangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun ehdollisen oheisrangaistuksena suositeltavaksi?

ii. Mikä on mielestäsi tehtäväsi tärkein tavoite tapauksissa, joissa mahdollista tuomita:

1. Yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeuden sijaan.
2. Valvontarangaistus ehdottoman vankeuden sijaan.
3. Yhdyskuntapalvelu ehdollisen oheisrangaistuksena pelkän ehdollisen vankeusrangaistuksen sijaan?
4. Yhdyskuntapalvelu nuorelle rikoksentehtäjälle, jolloin täytäntöönpanon nuorisosovellutus olisi mahdollinen? (alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomitulle voidaan määrätä yhdyskuntapalvelu, jossa sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä, tällöin voidaan poiketa lain 37 pykälän toisen momentin työpalvelun määrää koskevista säädöksistä). Lisäksi jatkossa syyttäjällä on velvollisuus tehdä seuraamusselvityspyyntö myös silloin, jos nuori epäilty on ulkomaan kansalainen ja hänen vakinaisen asuntonsa on muualla kuin Suomessa. Pyyntöä ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos seuraamusselvityksen laatimatta jättäminen on perusteltua tapauksen olosuhteissa ja sopusoinnussa nuoren rikoksesta epäillyn edun kanssa. Seuraamusselvityksessä arvioidaan, miten seuraamuksen valinnalla voidaan edistää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä.

2. Puhutaan rikosseuraamustyöntekijän roolista koskien seuraamusselvitysprosessia ja tapauksia joissa mahdollista tuomita yhdyskuntapalvelua, valvontarangaistusta tai yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena.

- a. Noin 20 % soveltuvuusarvioinnin haastatteluun kutsutuista ei saavu paikalle.
Mistä tämä mielestäsi johtuu?
 - i. Mitä asiakkaiden saavuttamiseksi tehdään?
 - ii. Miten tavoitettavuutta voisi parantaa?
- b. Tulisiko syytetyn edellytyksiä suoritua yhdyskuntapalvelusta tai valvontarangaistuksesta arvioida riippumatta siitä, antaako hän suostumuksensa yhdyskuntapalveluun/valvontarangaistukseen vai ei?
- c. Syytettyjen tavoittamisessa Rikosseuraamuslaitos pyrkii mahdollisuuksien mukaan edistämään asiakkaiden sosiaalista selviytymistä ja huomioimaan asiakaskunnassa esiintyvä syrjäytyneisyys. Minkälaisia haasteita liittyy asiakkaiden tavoitettavuuteen ja kuinka tavoitettavuutta on parannettu tai voitaisiin tulevaisuudessa parantaa?
- d. Noudatetaanko yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen seuraamusselvitysten laadinnassa ja mahdollisissa seuraamuskannanotoissa säännöksiä ja periaatteita näkemyksesi mukaan yhdenvertaisesti? Miltä osin yhdenvertaisuutta tulisi lisätä? Minkälaisin keinoin yhdenvertaisuutta on ylläpidetty?

3. Puhutaan rikosseuraamustyöntekijän roolista koskien täytäntöönpanoprosessia ja tapauksia joissa mahdollista tuomita yhdyskuntapalvelua, valvontarangaistusta tai yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena.

- a. Yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen täytäntöönpano on aloitettava ilman aiheetonta viivytystä ja suoritettava loppuun yhden vuoden ja kolmen kuukauden kuluessa tuomion tulemisesta täytäntöönpanokelpoiseksi.
 - i. Vaikuttaako kokemuksesi perusteella seuraamusselvityksen ja täytäntöönpanon välisen ajan pituus ratkaisevasti yhdyskuntapalvelusta/valvonta-

- rangaistuksesta suoriutumiseen ja jos, niin miten (esim. sitoutuminen hoito-ohjelmiin jne.)?
- b. Enintään 30 tuntia yhdyskuntapalvelurangaistuksesta voidaan suorittaa osallistumalla Rikosseuraamuslaitoksen järjestämään tai hyväksymään toimintaan taikka sosiaali- tai terveydenhuollon julkisen tai yksityisen palveluntuottajan järjestämään avohoitoon (YksL 37§).
 - i. Paljonko tästä sisällytetään yhdyskuntapalveluun ja miten tällaisia palveluja/toimintoja saadaan järjestettyä?
 - ii. Minkälaista osaamista, ajankäyttöä ja toimenpiteitä tällaisten palvelujen/toimintojen järjestäminen edellyttää yhdyskuntaseuraamustoimiston henkilöstöltä?
 - iii. Kuinka kuntouttavia ja sosiaalistavia näkökulmia on huomioitu käytännön työssä ja miten niissä on mielestäsi onnistuttu?
 - c. Mikä on mielestäsi tilanne palvelupaikkojen suhteen?
 - i. Onko palvelupaikkoja tarpeeksi?
 - ii. Mikä on mielestäsi yhdyskuntapalvelupaikkojen ongelma tällä hetkellä ja minkälaisia paikkoja tarvitaan tulevaisuudessa?
 - iii. Miten mielestäsi turvataan palveluiden saanti paikkojen riittävyyden, ohjaavuuden ja valvonnan kannalta?
 - iv. Varmistetaanko jokainen palvelukerta puhelimitse tai käynnillä palvelu/toimintavelvoitepaikalla?
4. Puhutaan tilanteista, jotka saattavat johtaa yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen keskeytymiseen.
- a. Mikäli yhdyskuntapalvelu keskeytyy ja syyttäjälle ilmoitetaan keskeytymisestä, otatko keskeytyspäätöksessä kantaa siihen, että valvontarangaistus voisi tulla kyseeseen tietyin edellytyksin?
 - i. Jos olet tehnyt tämänkaltaisen kannanoton, onko se vaikuttanut lausunnon pyytämiseen myönteisesti, vaikka keskeytyspäätös saattaisi muutoin esim. akuutin päihdeongelman takia antaa kielteisen kuvan edellytyksistä?
 - b. Minkälaisia haasteita päihtymystilan havainnointiin ja toteamiseen mielestäsi liittyy ja kuinka korkeana pidät kynnystä käyttää päihdetestausta "syytä epäillä"-tapauksissa?
 - c. Minkälaisena koet ei-törkeistä velvollisuuksien rikkomisista aiheutuvien seurausten (tavanomainen puhuttelu, suullinen huomautus, kirjallinen huomautus ja kirjallinen varoitus) "ankaruuden" porrasteisuuden ja vaikutuksen tuomit- tuun?
 - d. Tulkitaanko palvelusta poisjäänti, ennenaikainen palvelupaikalta poistuminen tai lievä, mutta toistuva päihtyneisyys aina velvollisuuksien törkeänä rikkomuk- sena?
 - e. Miten vakava on uuden rikkomuksen oltava ylittäääkseen törkeyden rajan?
5. Pohditaan yhdyskuntaseuraamusten kehittämistä tulevaisuudessa.
- a. Miten mielestäsi olisi mahdollista lisätä asiakkaan osallisuutta ja aktiivisuutta hänen omassa seuraamusprosessissaan?
 - b. Yhdyskuntaseuraamuksista koituvien kustannusten vastuut jakautuvat Rikosseuraamuslaitokselle rangaistusten täytäntöönpanolle asetettujen vaikut- tavuustavoitteiden osalta ja rikoksentehtäjän kotikunnalle laissa säädettyjen pal- veluiden ja tukitoimien osalta.

- i. Koetko päihdehuollon järjestämisvastuiden olevan tältä osin selkeät yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen kohdalla?
- ii. Millä tavoin yhdyskuntapalvelua tulisi mielestäsi kehittää, että se palvelisi paremmin asiakkaiden sitoutumista kuntouttaviin palveluihin?
- c. Miten syyteharkinnasta, seuraamusten määräämisestä ja täytäntöönpanosta vastaavien tahojen (syyttäjä-tuomioistuimien-Rikosseuraamuslaitos) toimet tulisi sovittaa yhteen rikoksen selvittämisestä ja tukitoimista vastaavien tahojen (esitutkintaviranomaiset, sosiaalitoimi) toimenpiteiden kanssa, jotta prosessin tehokkuus ja yhdenvertaisuus parantuisivat?
- d. Mikä on mielestäsi keskeisin keino, jolla voit vaikuttaa asiakkaan kykyyn suorittaa seuraamus onnistuneesti?
- e. Miten muuttaisit seuraamusjärjestelmää kokonaisuutena, jos koet muutoksen tarpeelliseksi?

C. Tuomioistuimet: Tuomari, muu

Puhutaan aluksi tutkittavien yhdyskuntaseuraamusten tuntemuksesta tuomarin näkökulmasta.

- 1. Ovatko yhdyskuntapalvelu, yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena ja valvontarangaistus hyvin tunnettuja seuraamuksia ja miltä osin esim. (ankaruus, vaikuttavuus, tuntuvuus, vaativuus) ne tunnetaan hyvin?
 - a. Liittyykö tunnettuuteen epävarmuustekijöitä, jotka rajoittaisivat kyseisten seuraamusten käyttöä?
 - b. Tuleeko tuomarin sitten tuntee yhdyskuntaseuraamuksia ja miltä osin (ankaruus, vaikuttavuus, tuntuvuus, vaativuus)?
 - c. Miltä osin ne ovat hyvin tunnettuja, miltä osin olisi ehkä hyvä tietää enemmän?
 - d. Minkälainen on arvionne mukaan yhdyskuntaseuraamusten maine yleisesti tuomareiden näkökulmasta?
 - e. Mitkä ovat mielestänne ehdottoman vankeusrangaistuksen edut yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen verrattuna?

2. Puhutaan tuomarin roolista koskien nyt tapauksia, joissa mahdollista tuomita yhdyskuntapalvelua, valvontarangaistusta tai yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena.

- a. Miten tuomari näkee yleisesti roolinsa tämän kaltaisessa prosessissa, eli mihin fokusoidut tehtävässäsi, kun yhdyskuntapalvelu tai valvontarangaistus saattaisi tulla kysymykseen?
- b. Minkälainen painoarvo tässä prosessissa on
 - i. syytetyn menneisyyttä koskevilla tiedoilla,
 - ii. seuraamusselvityksellä,
 - iii. syytetyn oikeusavustajan/puolustajan toiminnalla
 - iv. syytetyn toiminnalla?
- c. Missä tilanteissa näette yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun ehdollisen oheisrangaistuksena suositeltavaksi?
- d. Mihin ja millä tavalla fokusoidut tehtävässäsi tapauksissa, joissa mahdollista tuomita:
 - i. Yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeuden sijaan.

- ii. Valvontarangaistus ehdottoman vankeuden sijaan.
- iii. Yhdyskuntapalvelu ehdollisen oheisrangaistuksena pelkän ehdollisen vankeusrangaistuksen sijaan?
- iv. Yhdyskuntapalvelu nuorelle rikoksentekijälle, jolloin täytäntöönpanon nuorisosovellutus olisi mahdollinen? (alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomitulle voidaan määrätä yhdyskuntapalvelu, jossa sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä, tällöin voidaan poiketa lain 37 pykälän toisen momentin työpalvelun määrää koskevista sääöksistä).

Puhutaan tutkittaviin yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitsemisesta tuomarin näkökulmasta.

3. Minkälaisia haasteita tyypillisten yhdyskuntapalveluun/valvontarangaistukseen johtavien rikosten (törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, rattijuopumus, huumausainerikos ja petos) käsittelyyn liittyy?

- a. Ovatko syyttäjän seuraamuskannanotot näissä tapauksissa tarkkuudeltaan selkeitä?
- b. Onko seuraamuskannanotot yleensä tehty tuomarin tehtävän näkökulmasta riittävällä tarkkuudella?
- c. Voiko näkemyksenne mukaan syntyä tilanne, jossa yläkanttiin asetettu esitutkinnan tutkintanimike olisi johtanut siihen, ettei yhdyskuntapalveluun soveltuvuutta pyydetä arvioitavaksi?
- d. Onko esitutkinnassa/syyteharkintavaiheessa jotakin kehitettävää, että se palvelisi paremmin tuomarin tehtävää?

4. Toteutuuko mielestänne tuomitsemisvaiheessa seuraamusten portaittainen ankaroituminen eli kun yhdyskuntapalveluun tuomitsemista ei pidetä mahdollisena, harkitaan valvontarangaistukseen tuomitsemista eikä edetä suoraan ehdottomaan vankeusrangaistukseen?

- a. Millä tavoin tämä ilmenee?
- b. Vaikuttaako erityisesti valvontarangaistuksen seuraamusselvitysprosessin kuormittavuus jotenkin tuomarin työhön?
- c. Minkälaisena koette tilanteen, jossa yhdyskuntapalvelu on keskeytynyt päihdeongelman takia ja valvontarangaistus olisi mahdollinen seuraamuksen pituuden puolesta mahdollinen?
 - a. Kuinka ehdotonta päihdeettömyyttä edellyttävä valvontarangaistus sopii mielestänne näihin tapauksiin?
 - b. Onko seuraamusselvityksen kanta näissä tapauksissa ollut mielestänne perusteltu?

5. Erityisesti törkeästä rattijuopumuksesta tuomitaan todennäköisesti yhdyskuntapalveluun. On havaittu, että yhdyskuntapalveluun tuomitettujen määrän lasku selittyy ensinnäkin törkeään rattijuopumukseen syyllistyneiden määrän laskulla ja toiseksi törkeästä rattijuopumuksesta annettujen tuomioiden rakenteen muuttumisella siten, että törkeästä rattijuopumuksesta tuomitaan nykyään useammin ehdollista vankeutta ja harvemmin yhdyskuntapalvelua tai ehdotonta vankeutta. Törkeästä rattijuopumuksesta tuomitsemisessa on myös havaittu alueellisia eroja.

- a. Mistä tuomiorakenteen muutos ja alueelliset erot mielestänne saattaisivat johtua?

- a. mitkä tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että ehdollisen osuus on kasvanut ja yhdyskuntapalvelun+ehdottoman on osuus laskenut?
 - b. Mihin harkinta ehdollisen ja ehdottoman välillä pohjautuu törkeissä rattijuopumuksissa?
 - a. Miten suhtaudutte työssänne esim. eri hovioikeuspiirien laatuhankeiden yhteydessä syntyneisiin rangaistustaulukoihin?
 - i. koetteko, että erilaisilla taulukoilla voisi olla yhdenvertaisuutta heikentäviä vaikutuksia?
 - b. Missä tapauksissa törkeästä rattijuopumuksesta ei ole ensikertalaisellekaan mielestänne mahdollista tuomita muuta kuin ehdotonta vankeutta, vai onko kyseessä aina kokonaisharkinta?
 - c. Huumausaine tai sekakäyttörattijuopumus johtaa tyypillisesti tuomioon tavallisesta rattijuopumuksesta ja huumausaineen käyttörikoksesta. Liittyykö törkeään rattijuopumukseen tuomitsemiseen huumausaine- tai sekakäyttöpauksissa mielestänne ongelmia, eli tuomitaanko huumeratteja liian usein tavallisina ratteina poliisin toimintaan liittyvien kvalifikaatiovaatimusten haasteellisuuden takia (pitää todentaa poikkeava käytös ja vaarantaminen)?
 - d. Voiko kirjallisen menettelyn suurella osuudella olla vaikutusta yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitsemiseen?
 - a. Käyttävätkö syyttäjät tarkempia määrämuotoisia seuraamuskannanottoja?
 - b. Vaikuttaako kirjallinen menettely mielestänne millään tavalla syyteharkintavaiheeseen tai tuomitsemisvaiheeseen tyypillisesti yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen johtavien rikosten osalta?
 - c. Osaavatko poliisit käsityksenne mukaan huomioida kirjallisen menettelyn vaatimukset jo esitutkinnassa (esim. millaisia asioita voidaan käsitellä ja kuinka esitutkintapöytäkirja tulee täyttää)?
6. Yhdyskuntapalvelu voi estyä useista syistä, vaikka tuomion pituuden puolesta se olisi-kin potentiaalinen vaihtoehto.
- a. Mihin seikkoihin kiinnitätte huomiota ja millä tavoin, kun harkitsette aikaisempien rangaistusten estevaikutuksia? (esim. aikaisempien rangaistusten lukumäärä, ankaruus, uusimisnopeus, rikosten laatu, rikoksen tyyppi verrattuna uuteen rikokseen ja aiemmista tuomioista kulunut aika).
 - b. Yhdyskuntapalvelu voi estyä myös muiden painavien syiden ja rikollisen toiminnan jatkamisoletuksen takia. Minkälaisiin estetekijöihin olette tätä harkitessanne törmännyt ja onko näiden estetekijöiden rooli mielestänne muuttunut?
 - c. Onko seuraamusjärjestelmän kannalta perusteltua, että yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen esteperusteita erityisesti aikaisempien tuomioiden osalta arvioidaan jo syyttävävaiheessa kriittisesti ja tehdyn arvioinnin perusteella seuraamusselvityspyyntö jää pyytämättä, kun esteperusteiden vaikutus tulee kuitenkin pohdittavaksi tuomioistuimessa?
 - d. Minkälaisena koette Rikosseuraamuslaitoksen tekemän seuraamusselvityksen merkityksen tehtävänne kannalta (sisällön/lausunnon merkitys, kehittämistarpeet)?
 - a. Minkälaisissa tilanteissa seuraamusselvityspyyntö on tehty vasta tuomioistuinvaiheessa, vaikka se olisi seuraamuskannanotossa vaaditun rangaistuksen pituuden johdosta ollut mahdollista jo syyttävävaiheessa?

7. Puhutaan vielä tarkemmin seuraamusselvityksestä tuomarin näkökulmasta.
- Mikä on seuraamusselvityksen funktio mielestänne eli kuinka laaja-alaisesti syytetyn soveltuvuutta seuraamukseen tulee tarkastella Rikosseuraamuslaitoksessa?
 - Tuleeko seuraamusselvityksessä tarkastella esim. rikollisen toiminnan jatkamisen mahdollisuutta?
 - Ovatko lausunnot olleet kokemuksenne mukaan ajantasaisia ja tarkkoja?
 - Onko niistä ollut helppo erottaa ne lausunnon osat, joissa pelkästään esitetään johdonmukaista tietoa niistä, joissa lausunnon laatija tarjoaa ammatillista mielipidettä?
 - Onko teillä ollut mahdollisuus perehtyä tarpeeksi seuraamusselvityksen sisältöön ennen oikeudenkäyntiä?
 - Onko tuomarin näkökulmasta seuraamusselvityksen hyödyntäminen mielekästä, niin että se palvelee sekä tuomittua, että yhdyskuntaseuraamusten tehokasta käyttöä?
 - Mikä mielestänne on seuraamusselvityksen hyötyarvo?
 - Miten usein näette seuraamusselvityksessä olevan suosituksen yhdenmukaiseksi oman ajattelunne kanssa?
 - Miten seuraamusselvityksessä tuotettua tietoa pystytään hyödyntämään siten, että tuomio olisi mahdollisimman kohtuullinen?
 - Koetteko valvontarangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun seuraamusselvityksen vastaavan oikeusprosessin tarpeita?
 - Kuinka kehittäisitte seuraamusselvityksen sisältöä/roolia palvelemaan paremmin prosessin laatua?
8. Minkälaisissa tilanteissa olette yleensä tuominnut valvontarangaistuksen?
- Miten punnitsette tapauksia, joissa yhdyskuntapalvelurangaistus on keskeytynyt, mutta valvontarangaistus mahdollinen vaihtoehto?
 - Mitkä tekijät mielestänne yleensä puoltavat ehdotonta vankeusrangaistusta valvontarangaistuksen sijaan?
 - Voivatko esimerkiksi tehdyn rikoksen tyyppi vaikuttaa ratkaisevasti siihen, ettei valvontarangaistus tule kysymykseen (esim. kotona tehdyt rikokset, nettirikollisuus yms.)?
9. Minkälaisissa tilanteissa olette tuominnut ensikertalaiselle yhdyskuntapalvelua?
- Mistä rikoksesta ja minkälaisin perustein päädyitte tähän ratkaisuun?
10. Minkälaisissa tilanteissa olette tuominnut kolmatta tai useampaa yhdyskuntapalvelutuomiota?
- Mistä rikoksesta ja minkälaisin perustein päädyitte tähän ratkaisuun?

Keskustellaan lopuksi tutkittavien yhdyskuntaseuraamusten asemasta seuraamusjärjestelmässä ja niihin mahdollisesti liittyvistä kehittämistarpeista.

11. Toisaalta yhdyskuntapalvelu rinnastuu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, kun yhdyskuntapalveluun tuomitaan ehdottoman vankeuden sijasta. Toisaalta yhdyskuntapalvelu on ehdotonta vankeutta lievempi rangaistus, koska rikosten uusiminen johtaa rangaistusten asteittain ankaroituessa lajiltaan ankarampaan seuraamukseen tuomitsemiseen. Tästä näkökulmasta yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeusrangaistuksen

välinen suhde on samankaltainen kuin ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välinen suhde.

- a. Koetteko tämänkaltaisen ankaruusvertailun kaksijakoisuuden hankalana?
- b. Jos koette, niin kuinka sitä voidaan lieventää?
- c. Miten valvontarangaistus sijoittuu mielestänne rangaistusasteikolla ja onko se vaativuudeltaan oikeasuhteinen rangaistusasteikkoon nähden?

12. Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksia koskevaa järjestelmää tiukennetaan 1.1.2020 alkaen. Ehdollisen vankeuden vaikuttavuuden lisäämisen lisäksi työryhmämietinnössä nostettiin yhdeksi uudistuksen tavoitteeksi myös ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välisen kynnyksen madaltaminen. Järjestelmää tehostetaan nostamalla ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena tuomittavissa olevan yhdyskuntapalvelun enimmäismäärä 90 tunnista 120 tuntiin.

- a. Koetteko, että tuntimäärän kasvattamisella onnistutaan kaventamaan ehdottoman ja ehdollisen välistä eroa?
- b. Miten ehdottoman ja ehdollisen välistä eroa mielestänne voisi kaventaa ja voiko yhdyskuntaseuraamuksilla olla tässä roolia?

13. Miten yhdyskuntaseuraamusjärjestelmää/lainsäädäntöä tulisi näkemyksenne mukaan kehittää, että yhdyskuntaseuraamusten käyttöä saataisiin lisättyä?

- a. Onko ylipäänsä yhdyskuntaseuraamusten käytön lisääminen mielestänne tärkeä lähtökohta, vai miten koette niiden roolin osana kokonaisuutta?
- b. Miten syyteharkinnasta, seuraamusten määräämisestä ja täytäntöönpanosta vastaavien tahojen (syyttäjä-tuomioistuimien-Rikosseuraamuslaitos) toimet tulisi sovittaa yhteen rikoksen selvittämisestä ja tukitoimista vastaavien tahojen (esitutkintaviranomaiset, sosiaalitoimi) toimenpiteiden kanssa, jotta prosessin tehokkuus ja yhdenvertaisuus parantuisivat?
- c. Pitäisikö mielestänne prosessissa olla enemmän tarveharkintaa ja yksilöllistä käsittelyä, jossa syytetyn asemaa arvioitaisiin laajemmin esimerkiksi seuraamuselvityksen pohjalta?
- d. Mikä on käsityksenne estetekijöiden (aikaisemmat rangaistukset, epäily rikollisen toiminnan jatkamisesta ja muut painavat syyt) vaikutuksesta yhdyskuntapalveluun tuomitsemiseen?
- e. Mikä on ylipäänsä käsityksenne siitä, miksi yhdyskuntapalveluun tuomitseminen on vähentynyt, eikä valvontarangaistuksen käyttö ole ainakaan koko valtakunnan tasolla noussut tavoitemääriinsä?
- f. Miten muuttaisitte seuraamusjärjestelmää kokonaisuutena, jos koette muutoksen tarpeelliseksi?

D. Asianajalaitos ja valtion oikeusaputoimistot: Oikeusavustaja, puolustaja, muu

1. Ovatko yhdyskuntapalvelu, yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena ja valvontarangaistus hyvin tunnettuja seuraamuksia ja liittykö niiden sisältöön epävarmuustekijöitä, jotka rajoittaisivat niiden käyttöä?

- a. Miltä osin hyvin tunnettuja, miltä osin olisi ehkä hyvä tietää enemmän?
- b. Tunnettaanko näiden seuraamusten vaikutukset rikosentekijässä hyvin?
- c. Mitkä ovat mielestäsi ehdottoman vankeusrangaistuksen edut yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen verrattuna?

2. Puhutaan oikeusavustajan ja puolustajan roolista koskien nyt tapauksia joissa mahdollista tuomita yhdyskuntapalvelua, valvontarangaistusta tai yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena.

- a. Miten puolustaja/julkinen oikeusavustaja näkee roolinsa tämänkaltaisessa asianajoprosessissa?
- b. Missä tilanteissa näet yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun ehdollisen oheisrangaistuksena suositeltavaksi?
- c. Mikä on mielestäsi tehtäväsi tärkein tavoite tapauksissa, joissa mahdollista tuomita:
 - a. Yhdyskuntapalvelua ehdottoman vankeuden sijaan.
 - b. Valvontarangaistus ehdottoman vankeuden sijaan.
 - c. Yhdyskuntapalvelu ehdollisen oheisrangaistuksena pelkän ehdollisen vankeusrangaistuksen sijaan?
 - d. Yhdyskuntapalvelu nuorelle rikoksentekijälle, jolloin täytäntöönpanon nuorisosovellutus olisi mahdollinen? (21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomitulle voidaan määrätä yhdyskuntapalvelu, jossa sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä, tällöin voidaan poiketa lain 37 pykälän toisen momentin työpalvelun määrää koskevista säädöksistä). Lisäksi jatkossa syyttäjällä on velvollisuus tehdä seuraamusselvityspyyntö myös silloin, jos nuori epäilty on ulkomaan kansalainen ja hänen vakinainen asuntonsa on muualla kuin Suomessa. Pyyntöä ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos seuraamusselvityksen laatimatta jättäminen on perusteltua tapauksen olosuhteissa ja sopusoinnussa nuoren rikoksesta epäillyn edun kanssa. Seuraamusselvityksessä arvioidaan, miten seuraamuksen valinnalla voidaan edistää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä.
- d. Miten aktiivisesti ja millä keinoin syytettyjen oikeusavustajat pyrkivät vaikuttamaan ja vaikuttavat seuraamuslajin valintaan?
 - i. Asianajaja/oikeusavustaja ajaa asiakkaansa etua. Tarkoittaako tämä tavoite aina automaattisesti ankaruudeltaan matalinta mahdollista seuraamusta, vai voiko tähän liittyä muita näkökulmia kuten esimerkiksi syytetyn päihdeongelman hoidon kannalta tarkastellen painavampia näkökulmia?
 - ii. Voiko asianajajan/oikeusavustajan aktiivisuudella lajinvalinnassa olla vaikutusta siihen, että ehdollisten tuomioiden suhteellinen osuus tyypillisesti yhdyskuntapalveluun johtaneissa rikoksissa (törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, rattijuopumus, huumausainerikos ja petos) on noussut?
- e. Voiko avustajan läsnäolo esitutkinnassa mielestäsi auttaa välttämään mahdollisia myöhempiä ongelmatilanteita rikosasian käsittelyssä, yhdyskuntapalvelun ohella siten, ettei mahdollisuus yhdyskuntapalveluun tuomitsemisesta tule mahdotonta?
 - i. Oletko toiminut avustajana/puolustajana jo esitutkintavaiheessa?
 - ii. minkälainen julkisen oikeusavustajan/ yksityisen asianajajan puolustajana rooli on esitutkintavaiheessa?
 - iii. Voiko luopuminen mahdollisuudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa tai rikosoikeudenkäynnissä joissain tilanteissa myöhemmin vaikeuttaa asian käsittelyä ja ratkaisemista?

- iv. Kuinka puolustaja/oikeusavustaja toimii, että yhdyskuntaseuraamuk-
sen tuomitsemisen mahdollisuus säilyisi?
- v. Olisiko mielestäsi tärkeää, että jo esitutkintavaiheessa asianajaja/
julkinen oikeusavustaja olisi alustamassa mahdollisuutta yhdyskun-
tapalveluun? Esimerkiksi, kun esitutkintapöytäkirjassa tiedustellaan
alustavaa suostumusta yhdyskuntapalvelun suorittamiseen.
- vi. Onko puolustusasianajan tehtävä ylipäänsä selittää seuraamusvaihi-
toehtoja? Kannattaako ohjata seuraamusvalintaa esitutkintatilantees-
sa? Mitä haittaa siitä voisi olla? Pitäisikö olla enemmän mukana?

3. Puhutaan seuraamusselvityksestä. Mikäli olet tehtävässasi hyödyntänyt syyttäjän tai tuomioistuimen Rikosseuraamuslaitokselta tilaamaa seuraamusselvitystä, jonka perus-
teella arvioidaan rikoksentehtäjän kykyä suoriutua tuomiosta.

- a. Ovatko lausunnot olleet kokemuksesi mukaan ajantasaisia ja tarkkoja?
- b. Onko niistä ollut helppo erottaa ne lausunnon osat, joissa pelkästään esitetään
johdonmukaista tietoa niistä, joissa lausunnon laatija tarjoaa ammatillista mie-
lipidettään?
- c. Onko sinulla ollut mahdollisuus perehtyä tarpeeksi seuraamusselvityksen
sisältöön ennen oikeudenkäyntiä?
- d. Kuinka kehittäisit seuraamusselvityksen sisältöä/roolia palvelemaan paremmin
prosessin laatua?
- e. Onko asianajan näkökulmasta seuraamusselvityksen hyödyntäminen
mielekästä, niin että se palvelisi sekä tuomittua, että yhdyskuntaseuraamusten
käyttöä?
- f. Mikä mielestäsi on seuraamusselvityksen hyötyarvo?
- g. Miten usein näet seuraamusselvityksessä olevan suosituksen yhdenmukaiseksi
oman ajattelusi kanssa?
- h. Miten seuraamusselvityksessä tuotettua tietoa pystytään hyödyntämään siten,
että tuomio olisi mahdollisimman kohtuullinen?

4. Puhutaan siitä, miten yhdyskuntaseuraamusjärjestelmää/lainsäädäntöä tulisi kehittää,
että yhdyskuntaseuraamusten käyttöä saataisiin lisättyä?

- a. Onko ylipäänsä yhdyskuntaseuraamusten käytön lisääminen mielestäsi tärkeä
lähtökohta, vai miten koet niiden roolin osana kokonaisuutta?
- b. Miten syyteharkinnasta, seuraamusten määrittämisestä ja täytäntöönpanosta
vastaavien tahojen (syyttäjä-tuomioistuin-Rikosseuraamuslaitos) toimet tuli-
si sovittaa yhteen rikoksen selvittämisestä ja tukitoimista vastaavien tahojen
(esitutkintaviranomaiset, sosiaalitoimi) toimenpiteiden kanssa, jotta prosessin
tehokkuus ja yhdenvertaisuus parantuisivat?
- c. Pitäisikö mielestäsi prosessissa olla enemmän tarveharkintaa ja yksilöllistä
käsittelyä, jossa syytetyn asemaa arvioitaisiin laajemmin esimerkiksi seura-
amusselvityksen pohjalta?
- d. Mikä on käsityksesi estetekijöiden (aikaisemmat rangaistukset, epäily rikollisen
toiminnan jatkamisesta ja muut painavat syyt) vaikutuksesta yhdyskuntapalve-
luun tuomitsemiseen?
- e. Mikä on ylipäänsä käsityksesi siitä, miksi yhdyskuntapalveluun tuomitseminen
on vähentynyt eikä valvontarangaistuksen käyttö ole ainakaan koko valtakun-
nan tasolla noussut tavoitemääriinsä?

E. Poliisi: Tutkinnanjohtaja, muu

Rikosseuraamusjärjestelmän näkökulmasta virallisen kontrollin ensimmäisen rajapinnan muodostavat esitutkintaviranomaiset, kuten poliisi. Poliisi toimii rikoskäyttäytymisen ja sen virallisen kontrollin kontaktipinnassa, jossa virallinen kontrolli (ilmirikollisuus) ja sosiaalinen todellisuus (piilorikollisuus) kohtaavat. Esitutkinnan tarkoituksena on laajasti ymmärrettynä rikoksen ja rikosvastuun edellytysten selvittäminen. Esitutkinnassa määritellään alustavasti konflikti, joka rikosprosessissa tulisi ratkaista ja tutkinta suunnata tämän alustavan hypoteesin pohjalta.

Puhutaan aluksi tutkittavien yhdyskuntaseuraamusten tuntemuksesta poliisin näkökulmasta.

1. Ovatko yhdyskuntapalvelu, yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena ja valvontarangaistus hyvin tunnettuja seuraamuksia ja liittyykö niiden sisältöön epävarmuustekijöitä, jotka rajoittaisivat niiden käyttöä?

- Tuleeko poliisin ylipäänsä tuntea yhdyskuntaseuraamuksia ja miltä osin?
- Miltä osin hyvin tunnettuja, miltä osin olisi ehkä hyvä tietää enemmän?
- Tunnetaanko näiden seuraamusten vaikutukset rikosentekijässä hyvin?
- Minkälainen on arvioisi mukaan yhdyskuntaseuraamusten maine yleisesti poliisin näkökulmasta?
- Mitkä ovat mielestäsi ehdottoman vankeusrangaistuksen edut yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen verrattuna?
Puhutaan poliisin organisaatiossa ja tutkintakäytänteissä tapahtuneista muutoksista yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen historian aikana.

2. Yhdyskuntapalvelu on ollut osa suomalaista seuraamusjärjestelmää vuodesta 1991. Yhdyskuntapalveluun tuomitaan tyypillisesti seuraavista rikoksista: törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, rattijuopumus, huumausainerikos ja petos.

- Ovatko poliisin tutkintakäytänteet näissä tyypirikoksissa muuttuneet käsityksesi mukaan yhdyskuntapalvelun olemassaolon aikana?
 - Miten tämä on näkynyt mielestäsi poliisin käytännön työssä?
- Miten tutkintakäytäntöjen mahdolliset muutokset ovat saattaneet vaikuttaa yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käytön vähentymiseen?
 - Onko tutkinta mielestäsi keskittynyt nykyisin yleisesti ottaen vakavampiin rikoksiin kuin yhdyskuntapalveluun tyypillisesti johtaneisiin rikoksiin?
 - Jos muutoksia on ollut, ovatko ne mielestäsi vähentäneet sellaisten rikosten, joista yleisesti on tuomittu yhdyskuntapalvelua tai valvontarangaistusta (erit. törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, rattijuopumus, huumausainerikos ja petos), selvittämistä ja syyttäjälle viemistä?

Puhutaan rikollisuudessa tapahtuneista muutoksista yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen historian aikana.

3. 2010-luvulla poliisin tietoon tulleiden rikosten ja rikkomusten määrä on laskenut 8 %, selvitettyjen rikosten määrä laskenut 15 % ja syyttäjälle vietyjen rikosten määrä laskenut 67 %. Yhdyskuntapalveluun tyypillisesti tuomittavista, poliisin tietoon tulleista rikoksista

törkeiden rattijuopumusten määrä on laskenut 38 %, pahoinpitelyjen määrä noussut 6 %, rattijuopumusten määrä noussut 8 % ja huumausainerikosten määrä 46 %.

- a. Mitkä syyt mielestäsi selittävät poliisin tietoon tulleiden törkeiden rattijuopumusten määrän vähenemistä 2010-luvulla?
 - i. Mistä mielestäsi johtuu se, että törkeiden rattijuopumusten määrät laskevat, mutta rattijuopumusten määrät ovat viime aikoina olleet nousussa?
 1. Huumausaineen vaikutuksen alaisena ajavat tuomitaan yleensä rattijuopumuksesta, missä tapauksissa törkeän rattijuopumuksen raja voisi ylittyä huumausaineilla?
 - a. minkälaisia haasteita tähän liittyy poliisin työn näkökulmasta?
 - ii. PolStatin tilaston mukaan alle rangaistavuusrajan alkoholia käyttäneiden osuus puhallutuksista on noussut.
 1. Kertooko tämä alkoholin käyttökulttuurin muutoksesta vai kuljettajien lisääntyneestä tietoisuudesta oman humalatilansa vakavuudesta (esim. henkilökohtaisten alкотестereiden lisääntyminen, yms.)?
 2. Minkälaisena uhkana liikenneturvallisuudelle pidät tätä kehitystä?
 - b. Poliisin tietoon tulleiden pahoinpitelyiden määrät ovat olleet hienoisessa kasvussa 2010-luvulla (6 %), kuitenkin syyttäjälle vietyjen pahoinpitelyjen määrä on laskenut samalla ajanjaksolla 15 %.
 - i. Mistä se mielestäsi johtuu?
 - ii. Minkälaisena esitutinnan näkökulmasta pidät tilanteita, joissa täytyy tehdä rajanveto pahoinpitelyn ja törkeän pahoinpitelyn välillä?
 1. Minkälaisia haasteita tähän liittyy?
 - c. Huumausainerikosten määrät ovat kasvussa. Minkälainen haaste tämä on poliisin näkökulmasta?
 - d. Yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomitaan yleensä esim. pahoinpitelyn, kirjanpitorikoksen, huumausainerikoksen, lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja kavalluksen törkeistä tekemuodoista, jollei ehdollista sellaisenaan pidetä riittävänä ja ankaruusrajoite täyttyy.
 - i. Miltä poliisin näkökulmasta näyttää kehitys, jossa näistä rikoksista tuomittujen ehdollisten vankeusrangaistuksen ohella tuomitaan yhä useammin myös yhdyskuntapalvelua?

Puhutaan esitutkintaprosessista ja sen vaikutuksista rikoksesta aiheutuvan seuraamuksen valintaan.

4. Erityisesti törkeästä rattijuopumuksesta tuomitaan todennäköisesti yhdyskuntapalveluun.

- a. Voiko kirjallisen menettelyn suurella osuudella esimerkiksi liikennejuopumusten tapauksessa olla vaikutusta yhdyskuntaseuraamusten käyttöön?
 - i. Voiko kirjallisella menettelyllä olla yhdyskuntapalveluun tuomitsemista heikentäviä vaikutuksia myös muiden tyyppirikosten osalta?
 - ii. Vaikuttaako kirjallinen menettely mielestäsi millään tavalla syyteharjitteluvaiheeseen?
 - iii. Osaako poliisi huomioida kirjallisen menettelyn vaatimukset jo esitutkinnassa (esim. millaisia asioita voidaan käsitellä ja kuinka esitutkintapöytäkirja tulee täyttää)?

5. Puhutaan esitutinnan suorittamisesta.

- a. Teon rubrisointi eli rikosnimikkeen antaminen voi muuttua esitutinnan aikana sekä myös syyttäjän ja tuomioistuinvaiheessa. Esim. rikosprosessin alussa henkirikoksen yrityksenä tutkittu teko muuttuu törkeäksi pahoinpitelyksi prosessin myöhemmässä vaiheessa.
 - i. Liittyykö kokemuksesi mukaan tyyppillisten yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen johtavien rikosten (törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, rattijuopumus, huumausainerikos ja petos) tutkintaan tilanteita, joissa liian "kovan" tutkintanimikkeen valinta johtaisi oikeudessa ehdottomaan vankeuteen yhdyskuntapalvelun sijaan?
- b. Sen lisäksi, mitä esitutkintalaissa säädetään, on kuulustelupöytäkirjaan merkittävä mm. epäillyn mahdollinen suostumus tuomitsemisesta yhdyskuntapalveluun (Valtioneuvoston asetus esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta 2§4).
 - i. Kysytäänkö suostumusta johdonmukaisesti ja tarkennetaan rikoksesta epäillylle suostumuksen merkitys?
 - ii. Minkälainen merkitys suostumuksen antamisella tuossa vaiheessa mielestäsi on?
 - iii. Nuorten rikoksesta epäiltyjen osalta poliisi on velvollinen ilmoittamaan esitutinnan valmistumisen jälkeen syyttäjän lisäksi myös sosiaaliviranomaiselle ja Rikosseuraamuslaitokselle. Voisiko poliisilla olla mielestäsi laajempi ilmoittamisvelvollisuus esim. selkeiden yhdyskuntapalveluun johtavien rikosten kohdalla?
 - iv. Minkälaisena koet julkisen oikeusavustajan tai puolustusasianajajan läsnäolon merkityksen esitutkintavaiheessa?
- c. Esitutinnan rajoittaminen tuli lakiin vuonna 1997 tarkoituksena välttää tarpeetonta työtä.
 - i. Liittyykö tyyppillisten yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen johtavien rikosten (törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, rattijuopumus, huumausainerikos ja petos) tutkintaan usein tilanteita, joissa esitutkintaa olisi rajoitettu tai kokonaan lopetettu tutkinnanjohtajan esityksestä?
 - ii. Minkälaisia tilanteita nämä ovat olleet ja onko esimerkiksi sovittelu-menettelyn lisääntymisellä vaikutusta näiden rikosten tutkinnan rajoittamiseen?

6. Puhutaan kehittämisestä, miten tulevaisuudessa yhdyskuntaseuraamuksien käyttöä voisi lisätä?

- a. Nykylainsäädännön mukaan syyttäjälle tai tuomioistuimelle kuuluu velvollisuus arvioida yhdyskuntaseuraamusten seuraamusselvityksen tarve.
 - i. Mitä asioita esitutkinnassa selvitetään, jotka voisivat olla hyödyksi seuraamusselvitykselle? esim. uusintarikollisuuden uhka, henkilökohdalliset olot, sosiaaliset olosuhteet, päihteet, mielenterveys)
 - ii. Voisiko mielestäsi poliisilla olla tässä suhteessa vahvempi rooli vai onko nykyinen tilanne hyvä?
- b. Esitutkintalain viidennessä luvussa määrätään esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyöstä esitutkinnassa.
 - i. Onko yhteistyövelvollisuus täytynyt kokemuksesi mukaan riittävällä tavalla vai onko siinä jotakin kehitettävää?

- ii. Koetko, että poliisilla voisi olla suurempi rooli vaikuttamisessa seuraamuslajin valintaan?
- iii. Miten poliisin roolia tässä suhteessa voisi kehittää, jos tarpeellista?
- c. Miten syyteharkinnasta, seuraamusten määräämisestä ja täytäntöönpanosta vastaavien tahojen (syyttäjä-tuomioistuimien-Rikosseuraamuslaitos) toimet tulisi sovittaa yhteen rikoksen selvittämisestä ja tukitoimista vastaavien tahojen (esitutkintaviranomaiset, sosiaalitoimi) toimenpiteiden kanssa, jotta prosessin tehokkuus ja yhdenvertaisuus parantuisivat?
- d. Mikä on käsityksesi siitä, miksi yhdyskuntapalveluun tuomitseminen on vähentynyt eikä valvontarangaistuksen käyttö ole ainakaan koko valtakunnan tasolla noussut tavoitemääriinsä?

Liite 8. Kysely

Yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käyttöä koskeva tutkimus

Tutkimuksen tarkoitus

Täytäntöön pantaviksi tulleiden yhdyskuntapalvelujen määrä on puolittunut kuluneen vuosikymmenen aikana, valvontarangaistusten määrä on pysytellyt koko seuraamuksen olemassaolon ajan odotettua matalammalla tasolla ja kyseisten seuraamusten käyttöasteissa on havaittu alueellisia eroja. Oikeusministeriön tilaamalla tutkimuksella pyritään selvittämään niitä viranomaisprosessin ongelmakohtia ja tilanteita, joita muuttamalla yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käyttöä olisi mahdollista tehostaa ja korjata mahdollisia yhdenvertaisuuteen liittyviä epäkohtia. Tutkimustehtävä keskittyy nimenomaan viranomaisprosessien toimivuuteen siltä osin kuin on kyse mainittujen seuraamusten käyttöön ja käyttöasteeseen liittyvistä toimenpiteistä ja käytännöistä. Tutkimus kohdistuu poliisin, syyttäjälaitoksen, Rikosseuraamuslaitoksen, tuomioistuinten sekä asianajajalaitoksen ja valtion oikeusaputoimistojen toimintaan ja tiedonkeruu toteutetaan näiden viranomaistahojen edustajille suunnatuilla kyselyillä ja haastatteluilla.

Kyselyn toteutus

Saamalla kyselyllä hankitaan aineistoa kaikilta seuraamusjärjestelmän viranomaistahoilta. Kysely koostuu kaikille yhteisistä osioista a–c ja kohderyhmille eriytetystä osiosta d. Kyselyn alkuun sisältyy johdanto, jossa lisätietoa yhdyskuntapalvelusta ja valvontarangaistuksesta, sekä keskeisten käsitteiden määritelmät, jotka näkyvät lomakkeella myös hyperlinkkeinä. Halutessasi voit myös ohittaa johdannon ja siirtyä vastaamaan kysymyksiin.

Johdanto

Yhdyskuntapalveluun tuomitaan pääsääntöisesti muodollisten edellytysten täyttyessä alle 8 kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan 14–240 tuntia. Yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena 14–90 (ehdotettu nostettavaksi 120 tuntiin) tuntia, jos ehdollinen vankeus on kahdeksan kuukautta tai sitä pidempi, ja jos ehdollista vankeutta yksinään on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena. Valvontarangaistus sijoittuu ankaruudeltaan ehdottoman vankeuden ja yhdyskuntapalvelun väliin ja se tuomitaan enintään 6 kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Vuonna 2017 yhdyskuntapalvelutuomioita annettiin 1522, valvontarangaistustuomioita 192 ja ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena yhdyskuntapalvelu tuomittiin 332 tapauksessa. Yleisimmät yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen johtaneet rikosnimikkeet ovat törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, rattijuopumus, huumausainerikos ja petos, joista yleisen rangaistusasteikon mukainen maksimirangaistus on kaksi vuotta ehdotonta vankeutta, paitsi varkaudessa (1 vuotta 6 kk) ja rattijuopumuksessa (6 kk).

Yhdyskuntapalvelussa tuomittu tekee rangaistusajan suunnitelman mukaista yleishyödyllistä työtä vapaa-aikanaan 3–4 tuntia kerrallaan alkuperäisen vankeusrangaistuksen pituisena ajanjaksona. Enintään 30 tuntia rangaistuksesta on mahdollista suorittaa osallistumalla päihdeongelmien vähentämiseen tai muihin uusintarikollisuutta ehkäiseviin toimintaohjelmiin. Rikosseuraamuslaitoksen työntekijä seuraa ja tukee työvelvoitteen suorittamista. Valvontarangaistukseen tuomittu suorittaa rangaistusta kotonaan kaiken sen ajan, kun hänellä ei ole rangaistusajan suunnitelmassa vahvistetun päiväohjelman mukaista syytä poistua asunnostaan. Toimintavelvollisuuteen voi sisältyä työtä, koulutusta tai muuta toimintakykyä parantavaa toimintaa 10–50 tuntia viikossa. Valvontarangaistuksen valvonta tapahtuu seurantalaitteella ja tarkastuskäynnein.

Käsitteet [*käsitteiden määrittelyjen toivotaan näkyvän myös hyperlinkkeinä? kyselyissä käsitteiden kohdalla*]

Ankaruus, rangaistus vastaa pituudeltaan ja sisällöltään tehtyä rikosta ja se on oikeasuhtainen tehtyyn tekoon nähden.

Tuntuvuus, rangaistuksen aiheuttama kokonaisvaltainen kokemus rikoksentehtävissä.

Leveys, rikoksentehtävien kokemus rangaistuksen hänessä aiheuttamasta psykologisesta otteesta ja vaikutuksista rangaistuksen suorittamisen jälkeen, esim. erilaiset stigmatisoitumisen muodot ja psykologiset vauriot.

Painavuus, rikoksentehtävien kokemus rangaistukseen liittyvien olosuhteiden ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen aiheuttamasta psykologisesta ja fyysisestä rasittavuudesta.

Syvyys, rikoksentehtävien kokemus turvallisuudesta, valvonnasta, rangaistuksesta selviytymisestä ja tuntemuksesta olla etäällä vapaudesta.

Tiiviys, rikoksentehtävien kokonaisvaltainen kokemus häneen kohdistuvan psykologisen vallan kaikenkattavuudesta ja läpitunkeutuvuudesta.

Vaativuus, rangaistuksen toiminnallinen sisältö ja uskottava valvonta

Vaikuttavuus, pienempi uusimisriski, ei laitosseuraamuksen haittapuolia, mahdollisuus elämänvalmiuksia parantavaan toimintaan.

Taustatiedot

Vastaajaryhmät: *[valitsee ensin vastaajaryhmän ja sitten virkanimikkeen => johtaa lomakkeella kaikille yhteisiin osioihin A-C + valinnan mukaisesti kohderyhmäosioihin D-H].* 1) Syyttäjälaitos (*[vaihtoehdot]:* syyttäjä, muu) *[täyttää lomakkeet a-c + d]* 2) Tuomioistuimet (*[vaihtoehdot]:* tuomari, muu) *[täyttää lomakkeet a-c + f]*, 3) Asianajajalaitos ja valtion oikeusaputoimistot

(*[vaihtoehdot]:* puolustaja, oikeusavustaja, muu *[täyttää lomakkeet a-c + g]*) 4) Poliisi (*[vaihtoehdot]:* tutkinnanjohtaja, muu) *[täyttää lomakkeet a-c + h]*, 5) Rikosseuraamuslaitos (*[vaihtoehdot]:* rikosseuraamustyöntekijä, rikosseuraamusesimies, yhdyskuntaseuraamustoimiston apulaisjohtaja, yhdyskuntaseuraamustoimiston johtaja *[täyttää lomakkeet a-c + e]*).

Alue: *[vastaajaryhmät 1,2 ja 3 (hovioikeuspiirit), voiko antaa numeeriset arvot alueille noiden mukaan, eli 5 puuttuu (lakkautettu Kouvola), niin se helpottaa aineistojen yhdistelyä?]:* 1 Helsingin hovioikeus, 2 Turun hovioikeus, 3 Itä-Suomen hovioikeus, 4 Vaasan hovioikeus, 6 Rovaniemen hovioikeus. *[vastaajaryhmä 4, poliisiyksiköt]* Helsingin poliisilaitos, Itä-Uudenmaan poliisilaitos, Länsi-Uudenmaan poliisilaitos, Hämeen poliisilaitos, Kaakkois-Suomen poliisilaitos, Lounais-Suomen poliisilaitos, Sisä-Suomen poliisilaitos, Itä-Suomen poliisilaitos, Pohjanmaan poliisilaitos, Oulun poliisilaitos, Lapin poliisilaitos, Keskusrikospoliisi, Poliisiammattikorkeakoulu, Poliisihallitus, Ålands polismyndighet, Suojelupoliisi), *[vastaajaryhmä 5, Rikosseuraamuslaitos (rikosseuraamusalueet)]:* Etelä-Suomen rikosseuraamusalue, Länsi-Suomen rikosseuraamusalue, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue.

Kokemus: *[samat vaihtoehdot kaikille vastaajaryhmille]* alle 5 vuotta; 5–10 vuotta, 11–15 vuotta; 16–20 vuotta; yli 20 vuotta.

F. Luottamus

Pohdi seuraavia yhdyskuntapalvelua, valvontarangaistusta ja yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena koskevia väittämiä luottamuksen näkökulmasta kokemuksiisi/näkemyksiisi perustuen. Asteikko: 1 = pitää paikkansa erittäin hyvin, 2 = pitää paikkansa melko hyvin, 3 = pitää paikkansa osittain, 4 = pitää paikkansa melko huonosti, 5 = ei pidä lainkaan paikkaansa.

1. Yhdyskuntapalvelu vähentää rikoksen uusimisriskiä paremmin kuin ehdoton vankeusrangaistus.
2. Valvontarangaistus vähentää rikoksen uusimisriskiä paremmin kuin ehdoton vankeusrangaistus.
3. Yhdyskuntapalvelu vaikuttaa kokonaisrikollisuutta vähentävästi, kun mukaan luetaan myös sen aiheuttama pelotevaikutus.
4. Valvontarangaistus vaikuttaa kokonaisrikollisuutta vähentävästi, kun mukaan luetaan myös sen aiheuttama pelotevaikutus.

5. Yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena vaikuttaa kokonaisrikollisuutta vähentävästi, kun mukaan luetaan myös sen aiheuttama pelotevaikutus.
6. Yhdyskuntapalveluun sisältyy riittävä rankaiseva elementti, eli tehty rikos tulee oikeudenmukaisesti sovitetuksi.
7. Valvontarangaistukseen sisältyy riittävä rankaiseva elementti, eli tehty rikos tulee oikeudenmukaisesti sovitetuksi.
8. Yhdyskuntapalveluun ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena sisältyy riittävä rankaiseva elementti, eli tehty rikos tulee oikeudenmukaisesti sovitetuksi.
9. Yhdyskuntapalvelu tarjoaa tehokkaita kuntouttavia elementtejä.
10. Valvontarangaistus tarjoaa tehokkaita kuntouttavia elementtejä.
11. Yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tarjoaa tehokkaita kuntouttavia elementtejä.
12. Yhdyskuntapalvelu antaa rikoksenteikijälle mahdollisuuden korvata rikoksensa aiheuttamat seuraukset, toisin kuin vankeudessa suoritettavat rangaistukset.
13. Valvontarangaistus antaa rikoksenteikijälle mahdollisuuden korvata rikoksensa aiheuttamat seuraukset, toisin kuin vankeudessa suoritettavat rangaistukset.
14. Yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena antaa rikoksenteikijälle mahdollisuuden korvata rikoksensa aiheuttamat seuraukset, toisin kuin pelkkä ehdollinen rangaistus.
15. Yhdyskuntapalvelu tarjoaa oikeasuhtaisen rangaistuksen matalan-keskitason rikoksille.
16. Valvontarangaistus tarjoaa oikeasuhtaisen rangaistuksen matalan-keskitason rikoksille.
17. Yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tarjoaa oikeasuhtaisen rangaistuksen matalan-keskitason rikoksille.
18. Yleisesti ottaen ihmiset ovat tietoisia yhdyskuntapalvelun vaativuudesta ja vaikuttavuudesta.
19. Yleisesti ottaen ihmiset ovat tietoisia valvontarangaistuksen vaativuudesta ja vaikuttavuudesta.
20. Yleisesti ottaen ihmiset ovat tietoisia ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun vaativuudesta ja vaikuttavuudesta.
21. Yhdyskuntapalvelu tarkoittaa työn käyttämistä rangaistuksena ja sellaista ei saisi esiintyä suomalaisessa seuraamusjärjestelmässä.

G. Tuntemus

Pohdi osiossa omaa yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen liittyvää tuntemustasi ja ammatillista osaamistasi niihin tilanteisiin liittyen, jolloin olet tekemisissä yhdyskuntapalvelua ja valvontarangaistusta koskevien asioiden kanssa. Asteikko: 1 = ei lainkaan, 2 = heikosti, 3 = keskitasoa, 4 = hyvin, 5 = paremmin kuin on tarpeen.

1. Miten hyvin koet tuntevasi yhdyskuntapalvelun:
 - a. tuntuuuden,
 - b. ankaruuden,
 - c. vaativuuden,
 - d. vaikuttavuuden?

- e. Miltä osin näihin seikkoihin liittyy epävarmuutta tai haluaisit enemmän tietoa työsi kannalta? [*jätetään lisäksi kenttä avovastaukselle*]
- 2. Miten hyvin koet tuntevasi valvontarangaistuksen:
 - a. tuntuvuuden,
 - b. ankaruuden,
 - c. vaativuuden,
 - d. vaikuttavuuden?
 - e. Miltä osin näihin seikkoihin liittyy epävarmuutta tai haluaisit enemmän tietoa työsi kannalta? [***jätetään lisäksi kenttä avovastaukselle***]
- 3. Miten hyvin koet tuntevasi yhdyskuntapalvelun ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena:
 - a. tuntuvuuden,
 - b. ankaruuden,
 - c. vaativuuden,
 - d. vaikuttavuuden?
 - e. Miltä osin näihin seikkoihin liittyy epävarmuutta tai haluaisit enemmän tietoa työsi kannalta? [***jätetään lisäksi kenttä avovastaukselle***]
- 4. Koetko saamasi koulutuksen antaneen sinulle riittävät valmiudet työskennellä yhdyskuntaseuraamusten parissa?
- 5. Oletko saanut työssäsi täydentävää koulutusta, joka on mielestäsi parantanut valmiuksiasi työskennellä yhdyskuntaseuraamusten parissa?
- 6. Koetko tarvitsevasi lisää koulutusta, joka lisäisi tietämystäsi ja parantaisi ammatillisia valmiuksiasi yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käyttöön liittyvässä työssäsi?
- 7. Pohdi kokemuksesi mukaan, millä tasolla rikoksenteikijät/syytetyt/rikosseuraamusasiakkaat/vastaajat tuntevat yhdyskuntapalvelun/valvontarangaistuksen seuraamuksessa määrättyt ehdot ja seuraamuksen sisällöt?

H. Käyttö

Pohdi osiossa työssäsi ilmeneviä tilanteita, jotka liittyvät yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen käyttöön (esim. poliisin esitutkinnassa todennäköisesti yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen johtavan rikoksen tutkinta, syyttäjän tehtävässä seuraamuskannanotto, etc.).

Asteikko: 1 = selvästi matalammaksi, 2 = matalammaksi, 3 = nykyinen taso sopiva, 4 = korkeammaksi, 5 = selvästi korkeammaksi.

- 1. Onko nykyinen rangaistusmaksimi (enintään 8 kuukauden ehdottoman vankeuden sijaan) yhdyskuntapalvelulle sopiva? Mikä olisi mielestäsi sopivin enimmäismäärä ehdotonta vankeutta, jonka sijasta voisi tuomita yhdyskuntapalveluun? [***jätetään lisäksi kenttä avovastaukselle***]
- 2. Onko nykyinen rangaistusmaksimi (enintään 6 kuukauden ehdottoman vankeuden sijaan) valvontarangaistukselle sopiva? Mikä olisi mielestäsi sopivin enimmäismäärä ehdotonta vankeutta, jonka sijasta voisi tuomita valvontarangaistukseen? [***jätetään lisäksi kenttä avovastaukselle***]

Asteikko: 1 = ei lainkaan, 2 = jonkin verran, 3 = nykyinen tilanne on hyvä, 4 = paljon, 5 = uudistettava kokonaan.

3. Onko yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen enimmäismäärän ero (8 kuukautta ja 6 kuukautta) käytännössä ongelma ja mistä syistä? **[jätetään lisäksi kenttä avovastaukselle]**

Asteikko: 1 = selvästi matalammaksi, 2 = matalammaksi, 3 = nykyinen taso sopiva, 4 = korkeammaksi, 5 = selvästi korkeammaksi.

4. Onko nykyinen rangaistusminimi (vähintään 8 kuukauden ehdollisen vankeuden ohella) yhdyskuntapalvelulle oheisrangaistuksena sopiva, vai miten haluaisit muuttaa rangaistuksmaksimeja? **[jätetään lisäksi kenttä avovastaukselle]**

Asteikko: 1 = ei lainkaan, 2 = jonkin verran, 3 = nykyinen tilanne on hyvä, 4 = paljon, 5 = uudistettava kokonaan.

5. Koetko, että yhdyskuntapalvelun sisältö on nykyisellään hyvä, vai olisiko työsi näkökulmasta syytä tehdä joitakin sisällöllisiä muutoksia ja minkälaisia muutoksia tarvittaisiin? **[jätetään lisäksi kenttä avovastaukselle]**
6. Koetko, että valvontarangaistuksen sisältö on nykyisellään hyvä, vai olisiko työsi näkökulmasta syytä tehdä joitakin sisällöllisiä muutoksia ja minkälaisia muutoksia tarvittaisiin? **[jätetään lisäksi kenttä avovastaukselle]**

Asteikko: 1 = selvästi vähemmän vaativammaksi, 2 = vähemmän vaativammaksi, 3 = nykyinen taso on hyvä, 4 = nykyistä vaativammaksi, 5 = nykyistä selvästi vaativammaksi.

7. Tulisiko yhdyskuntapalvelua mielestäsi vaativointaa esimerkiksi muuttamalla:
- a. valvontaa
 - b. työpalveluun käytettävien tuntien määrää (nykyisin yksi tunti vastaa yhtä vuorokautta ehdottomassa vankeudessa)
 - c. Rikosseuraamuslaitoksen järjestämää toimintaa (tarkoituksena vähentää uusintarikollisuuden riskiä ja päihdeongelmia sekä lisätä edellytyksiä suorittaa palvelu loppuun).
8. Tulisiko valvontarangaistusta mielestäsi vaativointaa esimerkiksi muuttamalla:
- d. valvontaa
 - e. toimintavälvollisuuteen käytettävien tuntien määrää (työtä ja muuta toimintaa (koulutusta, kuntoutusta, sosiaalisia valmiuksia ylläpitävää tai edistävää toimintaa, 10–50 tuntia viikossa)
9. Verrattaessa eri seuraamusten vaativuutta ja tuntuvuutta, onko yhdyskuntapalvelun asema kyllin selkeä, kun yhdyskuntapalvelu rinnastetaan laissa ehdotamaan vankeusrangaistukseen tuomitsemalla yhdyskuntapalveluun nimenomaisesti "ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan"? **[jätetään lisäksi kenttä avovastaukselle]**

Pohdi yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen vaikuttavuutta eli kykyä ehkäistä rikoksentehtäjän taipumuksia uusiin rikoksiin ja vastaa sen mukaan, mikä on käsityksesi seuraamusten vaikuttavuudesta. Asteikko: 1 = ei lainkaan vaikuttavuutta, 2 = hieman vaikuttavuutta, 3 = en osaa arvioida, 4 = hyvä vaikuttavuus, 5 = erinomainen vaikuttavuus.

10. Yhdyskuntapalvelu
11. Valvontarangaistus
12. Yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena.

Kriminologisessa tutkimuksessa on viime vuosina havaittu, että uudet rangaistukset ja niihin liittyvät rangaistuskäytännöt tuottavat niitä suorittavassa rangaistussa aikaisemmasta poikkeavia kokemuksia. Nämä tuntuuuteen liittyvät kokemukset ovat tutkimuksessa (esim. Ben Crewe) käsitteellistetty painavuuden, syvyyden, leveyden ja tiiviynä käsitteisiin. **[tämän läheisyyteen näkymään käsitteet]** Pohdi ensin, missä määrin yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus tuottavat näitä rangaistuksen tuntuuuden kokemuksia ja sitten, kuinka paljon näitä kokemuksia rangaistuksiin mielestäsi kuuluisi sisältyä. **[2 saraketta: sisältyy tällä hetkellä ja kuuluisi mielestäni sisältyä]** Asteikko: 1 = ei lainkaan, 2 = hieman, 3 = sopivasti, 4 = huomattavasti, 5 = erittäin paljon.

13. Yhdyskuntapalvelun painavuus
14. Valvontarangaistuksen painavuus
15. Yhdyskuntapalvelun syvyys
16. Valvontarangaistuksen syvyys
17. Yhdyskuntapalvelun leveys
18. Valvontarangaistuksen leveys
19. Yhdyskuntapalvelun tiiviys
20. Valvontarangaistuksen tiiviys

Laita seuraavat seuraamustyyppit järjestykseen sen mukaan, kuinka paljon niissä on mainittua ominaisuutta (ensimmäisenä eniten kyseistä ominaisuutta sisältävä seuraamus ja toisena toiseksi eniten jne.): a = määräaikainen ehdoton vankeusrangaistus, b = valvontarangaistus, c = yhdyskuntapalvelu, d = yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena, e = ehdollinen vankeus.

21. Vaativuus (toiminnallinen sisältö ja uskottava valvonta),
22. Tuntuu (rangaistuksen sisältö tuottaa rikoksentehtäjälle riittävän rangaistuksi tulemisen tunteen),
23. Ankaruus (seuraamus vastaa tehtyä rikosta ja se on oikeasuhtainen tehtyyn tekoon nähden),
24. Vaikuttavuus (pienempi uusimisriski, ei laitosseuraamuksen haittapuolia, mahdollisuus elämänvalmiuksia parantavaan toimintaan).

Pohdi seuraavia väittämiä tehtäväsi näkökulmasta kokemuksiisi/näkemyksiisi perustuen. Asteikko: 1 = pitää paikkansa erittäin hyvin, 2 = pitää paikkansa melko hyvin, 3 = pitää paikkansa osittain, 4 = pitää paikkansa melko huonosti, 5 = ei pidä lainkaan paikkaansa.

25. Yhdyskuntapalvelua tulisi voida käyttää myös niissä tapauksissa, joissa ehdotonta vankeutta ei ensisijaisesti harkittaisi oikeasuhtaiseksi tuomioksi (ts. lainsäädäntöä tulisi muuttaa tuomitsemisen edellytysten osalta).
26. Valvontarangaistusta tulisi voida käyttää myös niissä tapauksissa, joissa ehdotonta vankeutta ei ensisijaisesti harkittaisi oikeasuhtaiseksi tuomioksi (ts. lainsäädäntöä tulisi muuttaa tuomitsemisen edellytysten osalta).
27. Seuraamusjärjestelmän kannalta on hyvä, että ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena voidaan tuomita yhdyskuntapalvelua.
28. Ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena yhdyskuntapalvelua tulisi voida tuomita myös nykyistä lyhyempien (lyhyempien kuin 8 kk) ehdollisten vankeusrangaistusten yhteyteen (ts. lainsäädäntöä tulisi muuttaa tuomitsemisen edellytysten osalta).

29. Yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen tuomitsemiseen liittyvä viranomaisten välinen tietojenvaihto ja muu yhteistyö seuraamusjärjestelmässä toimii hyvin.
30. Yhdyskuntapalvelu on luonteeltaan sellainen seuraamus, että sen kohdalla on välttämätöntä jatkossakin edellyttää rikoksentekijän suostumusta ja soveltuvuuden arviointia.
31. Valvontarangaistus on luonteeltaan sellainen seuraamus, että sen kohdalla on välttämätöntä jatkossakin edellyttää rikoksentekijän suostumusta ja soveltuvuuden arviointia.
32. Yhdyskuntapalveluun tuomitsemisessa voitaisiin luopua yhteydestä vankeusrangaistuksen tuomitsemiseen eli yhdyskuntapalvelu tuomittaisiin suoraan yhdyskuntapalveluna.
33. Laissa tulisi säätää tarkemmin siitä, kuinka monta kertaa yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita. Kertaisuuden ohella tuomitsemisessa on otettava huomioon muitakin olennaisia seikkoja, kuten rikosten laatu ja rikoksentekotiheys.
34. Yhdyskuntapalvelun tavoitteet pitäisi todeta selkeästi ja seuraamusjärjestelmän näkökulmasta yhteismitallisesti. Tavoitemäärittely auttaisi yhdyskuntapalvelun sisällön kehittämisessä ja sen aseman hahmottamisessa seuraamusjärjestelmän kokonaisuudessa

Pohdi tehtäväsi näkökulmasta yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käytön lisäämistä. Asteikko: 1 = selvästi vähemmän kuin nykyisin, 2 = vähemmän kuin nykyisin, 3 = nykyinen taso, 4 = nykyistä enemmän, 5 = nykyistä selvästi enemmän.

35. Tulisiko yhdyskuntapalveluun tuomita nykyistä enemmän ja jos tulisi, niin millä tavoilla käyttöä voitaisiin mielestäsi lisätä? **[jätetään lisäksi kenttä avovastaukselle]**
36. Tulisiko valvontarangaistukseen tuomita nykyistä enemmän ja jos tulisi, niin millä tavoilla käyttöä voitaisiin mielestäsi lisätä? **[jätetään lisäksi kenttä avovastaukselle]**
37. Yhdyskuntapalvelun käytön laajentamiseksi ja laadun kehittämiseksi on julkisessa keskustelussa noussut esiin erilaisia näkökulmia. Mikä on näkemyksesi seuraaviin yhdyskuntapalvelun/valvontarangaistuksen kehittämissuuntiin? Pohdi seuraavia vaihtoehtoja asteikolla: 1 = en koe lainkaan kannatettavana, 2 = en koe kaikilta osin kannatettavana, 3 = ei mielipidettä, 4 = vaikuttaa jonkin verran kannatettavalta, 5 = koen erittäin kannatettavaksi. **[jätetään lisäksi kenttä avovastaukselle kuhunkin kohtaan]**

a. **Yhdyskuntapalvelun käytön lisääminen ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena**

Yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena yhdyskuntapalvelua enintään 90 (ehdotettu nostettavaksi 120 tuntiin) tuntia, jos ehdollinen vankeus on kahdeksan kuukautta tai sitä pidempi, ja jos ehdollista vankeutta yksinään on pidettävä riittämättömänä rangaistuksen.

b. **Erityisen sopimushoitorangaistuksen käyttöönotto seuraamusjärjestelmään yhdyskuntapalvelun rinnalle.** 2000-luvun alussa Suomessa valmisteltiin sopimushoitoa koskevaa lainsäädäntöä, jossa

itse hoito toimisi rangaistuksena. Rangaistuksen sisältönä olisi rikoksentekijän vapaaehtoinen suostuminen erityisen toimeenpanosuunnitelman mukaiseen hoitoon, kuten päihdekuntoutukseen, sellaisissa tapauksissa joissa riippuvuus päihteiden käytöstä oli syynä rikollisuuteen. Sopimushoitoon olisi tuomittu ehdollisen vankeuden sijasta, mutta vain siinä tapauksessa ettei yhdyskuntapalvelu olisi päihdeongelman takia mahdollinen.

- c. **Aikaisempien yhdyskuntapalvelujen aiheuttaman tuomitsemisen estevaikutuksen minimoiminen.** Aikaisempien yhdyskuntapalvelujen estevaikutus lisättiin yhdyskuntapalvelulakiin 1997 perusteena luoda yhdyskuntapalvelusta tehokas varoitus vankilaan joutumisesta. Rangaistuksen ankaroittaminen uusijoille on ymmärrettävää, mutta olisiko se toteutettavissa useammin, edullisemmin ja ainakin yhtä tu-loksellisesti yhdyskuntaseuraamuksena. Myös osoitusta rikoksentekijän onnistuneesti suorittamasta yhdyskuntapalvelusta voisi ajatella puoltavana seuraamuksen perustana.
- d. **Aikaisempien yhdyskuntapalvelujen aiheuttaman tuomitsemisen estevaikutuksen rajoittaminen vain samoista rikosnimikkeistä annettaviin tuomioihin.** Mikäli rikoksentekijällä on taustalla aikaisempia loppuunsuoritetuja yhdyskuntapalveluita, niistä ei aiheutuisi estettä uuteen yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle, mikäli syytetty saa tuomion uudesta rikosnimikkeestä.
- e. **Ajantasaisen soveltuvuusarvioinnin painoarvon lisääminen vankeushistorian kustannuksella**
Tehostaminen niissä tapauksissa, joissa aikaisemmat tuomiot ovat vaikuttaneet siihen, ettei henkilö ole soveltunut yhdyskuntapalveluun. Päihderiippuvuus voi johtaa laitusrangaistuksen käyttöön. Riskiä voitaisiin pienentää selvittämällä tuen tarve ja yhdistämällä toimeenpanoon tukitoimia. Jos lyhyitä vankeuksia halutaan korvata laajemmin yhdyskuntaseuraamuksilla, olisi mahdollista korostaa ajantasaisen soveltuvuusarvioinnin painoa vankeushistorian kustannuksella.
- f. **Yhdyskuntapalvelusta ja valvontarangaistuksesta tulisi tehdä lyhyiden ehdollisten vankeusrangaistusten kanssa samantasoisia rangaistuksia** Jos yhdyskuntapalvelu käsitetään vankeusrangaistuksen kanssa kovuudeltaan samantasoiseksi rangaistukseksi, ei olisi muodollista estettä tuomita yhdyskuntapalveluun useita kertoja täysin samanlaisestakin rikoksesta. Rikosten uusiminen voitaisiin ottaa huomioon rangaistuksen pituutta määritettäessä).
- g. **Yhdyskuntapalvelun tuomitseminen pituudeltaan määrätyn enintään 12 kuukauden vankeusrangaistuksen sijasta.** Yhdyskuntapalvelun edellytysten nostaminen 8 kuukaudesta 12 kuukauteen. Vuonna 2017 annettujen tuomioiden rakenteeseen sijoitettuna malli aiheuttaisi laskennallisesti noin 100 ehdottoman vankeusrangaistuksen siirtymän yhdyskuntapalveluiksi. Tällä olisi vaikutusta myös ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välisen portaan madaltamisessa, sillä ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välinen ero on suurimmillaan juuri silloin kun yhdyskuntapalvelu ei tule aikarajoitteen takia enää kyseeseen.

I. Syyttäjälaitos: Syyttäjä, muu

Tämä on viimeinen ja vapaavalintainen osio, johon voit vastata kiinnostuksesi mukaan. Vastaa seuraaviin kysymyksiin kokemuksiisi/näkemyksiisi perustuen. **[pelkät avovastaukset]**

2. Toteutuuko mielestäsi syyttävävaiheessa seuraamusten portaittainen ankaroituminen eli kun yhdyskuntapalveluun tuomitsemista ei pidetä mahdollisena, harkitaan valvontarangaistukseen tuomitsemista eikä edetä suoraan ehdottomaan vankeusrangaistukseen Perustelusi?
3. Toisaalta yhdyskuntapalvelu rinnastuu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, kun yhdyskuntapalveluun tuomitaan ehdottoman vankeuden sijasta. Toisaalta yhdyskuntapalvelu on ehdotonta vankeutta lievempi rangaistus, koska rikosten uusiminen johtaa rangaistusten asteittain ankaroituessa lajiltaan ankarampaan seuraamukseen tuomitsemiseen. Tästä näkökulmasta yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välinen suhde on samankaltainen kuin ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välinen suhde. Koetko tämänkaltaisen ankaruusvertailun kaksijakoisuuden hankalana, ja jos koet, niin kuinka sitä voidaan lieventää?
4. Yhdyskuntapalvelu voi estyä aikaisempien rangaistusten vuoksi. Mihin seikkoihin kiinnität huomiota ja millä tavoin, kun harkitset aikaisempien rangaistusten estevaikutuksia? (esim. aikaisempien rangaistusten lukumäärä, ankaruus, uusimismisnopeus, rikosten laatu, rikoksen tyyppi verrattuna uuteen rikokseen ja aiemmista tuomioista kulunut aika)
5. Yhdyskuntapalvelu voi estyä, mikäli epäillään tuomitun suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. Minkälaisena koet Rikosseuraamuslaitoksen tekemän seuraamus selvityksen merkityksen työsi kannalta (sisällön/lausunnon merkitys, kehittämistarpeet)? Minkälaisista syistä johtuen olet yleensä jättänyt seuraamus selvityspyynnön tekemättä, vaikka se olisi seuraamuskannanotossa harkitsemasi rangaistuksen pituuden johdosta ollut mahdollista?
6. Yhdyskuntapalvelu voi estyä myös muiden painavien syiden ja rikollisen toiminnan jatkamisoletuksen takia. Minkälaisiin estetekijöihin olet tätä harkitessasi törmännyt ja onko näiden estetekijöiden rooli mielestäsi muuttunut? Perustelee.
7. Oletko vaatinut seuraamuskannanotossasi ensikertalaiselle yhdyskuntapalvelua? Mistä rikoksesta ja minkälaisin perustein päädyit tähän ratkaisuun?
8. Oletko vaatinut kolmatta tai useampaa yhdyskuntapalvelutuomiota? Mistä rikoksesta ja minkälaisin perustein päädyit tähän ratkaisuun?
9. Onko seuraamusjärjestelmän kannalta perusteltua, että yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen esteperusteita erityisesti aikaisempien tuomioiden osalta arvioidaan jo syyttävävaiheessa kriittisesti ja tehdyn arvioinnin perusteella seuraamus selvityspyyntö jää pyytämättä, kun esteperusteiden vaikutus tulee kuitenkin pohdittavaksi tuomioistuimessa?
10. Miten syyteharkinnasta, seuraamusten määräämisestä ja täytäntöönpanosta vastaavien tahojen (syyttäjä-tuomioistuin-Rikosseuraamuslaitos) toimet tulisi sovittaa yhteen rikoksen selvittämisestä ja tukitoimista vastaavien tahojen (esitutkintaviranomaiset, sosiaalitoimi) toimenpiteiden kanssa, jotta prosessin tehokkuus ja yhdenvertaisuus parantuisivat?

11. Mikä on käsityksesi siitä, miksi yhdyskuntapalveluun tuomitseminen on vähentynyt eikä valvontarangaistuksen käyttö ole ainakaan koko valtakunnan tasolla noussut tavoitemääriinsä?
12. Mitkä ovat mielestäsi ehdottoman vankeusrangaistuksen edut yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen verrattuna?

J. Rikosseuraamuslaitos: Yhdyskuntaseuraamustoimiston johtaja, yhdyskuntaseuraamustoimiston apulaisjohtaja, rikosseuraamus esimies, rikosseuraamustyöntekijä, muu

Tämä on viimeinen ja vapaavalintainen osio, johon voit vastata kiinnostuksesi mukaan. Vastaa seuraaviin kysymyksiin kokemuksiisi/näkemyksiisi perustuen **[pelkät avovastaukset]**

2. Yhdyskuntaseuraamukset yhdistettiin vuonna 2010 voimaan astuneella lailla hallinnollisesti samaan organisaatioon Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaali-huoltolaitoksen yhdistyessä Rikosseuraamuslaitokseksi. a) Miten koet yhdyskuntaseuraamusten ja vankeuden erillisten organisaatiokulttuureiden ja toimintatapojen sopeutuneen tähän muutokseen työsi näkökulmasta? b) Kuinka yhdyskuntaseuraamukset ominaispiirteineen on onnistuttu säilyttämään samassa organisaatiossa vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon kanssa? c) onko yhdyskuntaseuraamustyön painopiste mielestäsi enemmän sosiaalityössä vai täytäntöönpanossa ja miten se näkyy?
3. Kuinka kuntouttavia ja sosiaalistavia näkökulmia on huomioitu käytännön työssä ja miten niissä on mielestäsi onnistuttu?
4. Mitkä ovat kokemuksesi mukaan yleisimpiä perusteita, joiden nojalla Rikosseuraamuslaitos a) jättää tekemättä seuraamusselvityksen b) tai päätyy johtopäätökseen, ettei rikoksesta epäilty olisi soveltuva yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen suorittajaksi, vaikka tuomitsemisen edellytykset näyttäisivät olevan olemassa?
5. Mikä on näkemyksesi tuen ja kuntoutuksen sekä kontrollin/rangaistuksellisuuden suhteesta? Koetko työsi painottuvan enemmän ohjaukseen vai valvontaan ja muodolliseen täytäntöönpanoon?
6. Arvioitko syytetyn edellytyksiä suoriutua yhdyskuntapalvelusta tai valvontarangaistuksesta riippumatta siitä, antaako hän suostumuksensa yhdyskuntapalveluun/valvontarangaistukseen vai ei?
7. Yhdyskuntaseuraamustyöhön kuuluu arvioiden ja päätöstentekoa. Vaikka henkilökunnan toimintaa säätelevätkin laki ja RISE:n toimintalinja, koetko että sinua on koulutettu ja kannustettu käyttämään ammatillista harkintaasi päätösten tekemisessä vastuullisuuden tarve huomioiden?
8. Henkilökunta toimii siltä odotettavien standardien mukaisesti, jos se saa asianmukaista tukea ja jos organisaatio on hyvin järjestetty ja hyvin johdettu. Tähän liittyen henkilökunnan yksittäisten jäsenten ja heidän esimiestensä välillä tulisi järjestää säännöllisiä tapaamisia, joissa käsitellään yksityiskohtaisesti seuraamusselvitystyötä ja toimeenpanoa koskevia tapauksia. a) Koetko tämänkaltaisten tapaamisten olevan tärkeitä ja onko niitä ollut riittävästi? b) Onko sinun toimistollasi käytössä laadun ja osaamisen varmistamiseksi tehty laadunvar-

- mistuksen toimintamalli, johon kuuluu ongelmalliseksi koettujen tapausten yhteisen käsittelyn käytänteet?
9. Syytettyjen tavoittamisessa Rikosseuraamuslaitos pyrkii mahdollisuuksien mukaan edistämään asiakkaiden sosiaalista selviytymistä ja huomioimaan asiakaskunnassa esiintyvä syrjäytyneisyys. Minkälaisia haasteita liittyy asiakkaiden tavoitettavuuteen ja kuinka tavoitettavuutta on parannettu tai voitaisiin tulevaisuudessa parantaa?
 10. Miten mielestäsi olisi mahdollista lisätä asiakkaan osallisuutta ja aktiivisuutta hänen omassa seuraamusprosessissaan?
 11. Noudatetaanko yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen seuraamusselvitysten laadinnassa ja mahdollisissa seuraamuskannanotoissa säännöksiä ja periaatteita näkemyksesi mukaan yhdenvertaisesti? Miltä osin yhdenvertaisuutta tulisi lisätä? Minkälaisin keinoin yhdenvertaisuutta on ylläpidetty?
 12. Valvonnan tarkoituksena on varmistaa tuomitun suorittavan rangaistuksensa laissa ja rangaistusajan suunnitelmassa mainittuja velvollisuuksia noudattaen.
 - a) Varmistetaanko jokainen palvelukerta puhelimitse tai käynnillä palvelu/toimintavelvoitepaikalla? Minkälaisia haasteita päihtymystilan havainnointiin ja toteamiseen mielestäsi liittyy ja kuinka korkeana pidät kynnystä käyttää päihdetestausta "syytä epäillä" -tapauksissa?
 13. a) Minkälaisena koet ei-törkeistä velvollisuuksien rikkomisista aiheutuvien seurausten (tavanomainen puhuttelu, suullinen huomautus, kirjallinen huomautus ja kirjallinen varoitus) "ankaruuden" porrasteisuuden ja vaikutuksen tuomittuun? b) Tulkitaanko palvelusta poisjäänti, ennenaikainen palvelupaikalta poistuminen tai lievä, mutta toistuva päihtyneisyys aina velvollisuuksien törkeänä rikkomuksena? c) Miten vakava on uuden rikkomuksen oltava ylittääkseen törkeyden rajan?
 14. Mikäli yhdyskuntapalvelu keskeytyy ja syyttäjälle ilmoitetaan keskeytymisestä, otatko keskeytyspäätöksessä kantaa siihen, että valvontarangaistus voisi tulla kyseeseen tietyin edellytyksin? Jos olet tehnyt tämänkaltaisen kannanoton, onko se vaikuttanut lausunnon pyytämiseen myönteisesti, vaikka keskeytyspäätös saattaisi muutoin esim. akuutin päihdeongelman takia antaa kielteisen kuvan edellytyksistä?
 15. Onko palvelupaikkoja tarpeeksi? Mikä on mielestäsi yhdyskuntapalvelupaikkojen ongelma tällä hetkellä ja minkälaisia paikkoja tarvitaan tulevaisuudessa? Miten mielestäsi turvataan palveluiden saanti paikkojen riittävyuden, ohjaavuuden ja valvonnan kannalta?
 16. Yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen täytäntöönpano on aloitettava ilman aiheetonta viivytystä ja suoritettava loppuun yhden vuoden ja kolmen kuukauden kuluessa tuomion tulemisesta täytäntöönpanokelpoiseksi. Vaikuttaako kokemuksesi perusteella seuraamusselvityksen ja täytäntöönpanon välisen ajan pituus ratkaisevasti yhdyskuntapalvelusta/valvontarangaistuksesta suoriutumiseen ja jos, niin miten (esim. sitoutuminen hoito-ohjelmiin jne.)?
 17. Yhdyskuntaseuraamuksista koituvien kustannusten vastuut jakautuvat Rikosseuraamuslaitokselle rangaistusten täytäntöönpanolle asetettujen vaikuttavuustavoitteiden osalta ja rikoksenteikijän kotikunnalle laissa säädettyjen palveluiden ja tukitoimien osalta.
 - a) Koetko päihdehuollon järjestämisvastuiden olevan tältä osin selkeät yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen kohdalla?
 - b) Millä tavoin yhdyskuntapalvelua tulisi mielestäsi kehittää, että se palvelisi paremmin asiakkaiden sitoutumista kuntouttaviin palveluihin?

18. Enintään 30 tuntia yhdyskuntapalvelurangaistuksesta voidaan suorittaa osallistumalla Rikosseuraamuslaitoksen järjestämään tai hyväksymään toimintaan taikka sosiaali- tai terveydenhuollon julkisen tai yksityisen palveluntuottajan järjestämään avohoitoon (YksL 37§). Paljonko tästä sisällytetään yhdyskuntapalveluun ja miten tällaisia palveluja/toimintoja saadaan järjestettyä? Minkälaista osaamista, ajankäyttöä ja toimenpiteitä tällaisten palvelujen/toimintojen järjestäminen edellyttää yhdyskuntaseuraamustoimiston henkilöstöltä?
19. Miten syyteharkinnasta, seuraamusten määrittämisestä ja täytäntöönpanosta vastaavien tahojen (syyttäjä-tuomioistuimien-Rikosseuraamuslaitos) toimet tulisi sovittaa yhteen rikoksen selvittämisestä ja tukitoimista vastaavien tahojen (esitutkintaviranomaiset, sosiaalitoimi) toimenpiteiden kanssa, jotta prosessin tehokkuus ja yhdenvertaisuus parantuisivat?
20. Mikä on mielestäsi keskeisin keino, jolla voit vaikuttaa asiakkaan kykyyn suorittaa seuraamus onnistuneesti?
21. Mitkä ovat mielestäsi ehdottoman vankeusrangaistuksen edut yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen verrattuna?

K. Tuomioistuimet: Tuomari, muu

Tämä on viimeinen ja vapaavalintainen osio, johon voit vastata kiinnostuksesi mukaan. Vastaa seuraaviin kysymyksiin kokemuksiisi/näkemyksiisi perustuen **[pelkät avovastaukset]**

1. Toteutuuko tuomitsemisvaiheessa seuraamusten portaittainen ankaroituminen eli kun yhdyskuntapalveluun tuomitsemista ei pidetä mahdollisena, harkitaan valvontarangaistukseen tuomitsemista eikä edetä suoraan ehdottomaan vankeusrangaistukseen, jos laki ei edellytä ehdotonta vankeutta? Perustelusi?
2. Toisaalta yhdyskuntapalvelu rinnastuu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, kun yhdyskuntapalveluun tuomitaan ehdottoman vankeuden sijasta. Toisaalta yhdyskuntapalvelu on ehdotonta vankeutta lievempi rangaistus, koska rikosten uusiminen johtaa rangaistusten asteittain ankaroituessa lajiltaan ankarampaan seuraamukseen tuomitsemiseen. Tästä näkökulmasta yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välinen suhde on samankaltainen kuin ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välinen suhde. Koetko tämänkaltaisen ankaruusvertailun kaksijakoisuuden hankalana, ja jos koet, niin kuinka sitä voidaan lieventää?
3. Yhdyskuntapalvelu voi estyä aikaisempien rangaistusten vuoksi. Mihin seikkoihin kiinnität huomiota ja millä tavoin, kun harkitset aikaisempien rangaistusten estevaikutuksia? (esim. aikaisempien rangaistusten lukumäärä, ankaruus, uusimisnopeus, rikosten laatu, rikoksen tyyppi verrattuna uuteen rikokseen ja aiemmista tuomioista kulunut aika)
4. Yhdyskuntapalvelu voi estyä, mikäli epäillään tuomitun suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. Minkälaisena koet Rikosseuraamuslaitoksen tekemän seuraamus selvityksen merkityksen työsi kannalta (sisällön/lausunnon merkitys, kehittämistarpeet)? Jos olet tuominut seuraamus selvityksen lausunnosta poikkeavalla tavalla, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet tähän päätökseen?
5. Yhdyskuntapalvelu voi estyä myös muiden painavien syiden ja rikollisen toiminnan vuoksi.

- nan jatkamisoletuksen takia. Minkälaisiin estetekijöihin olet tätä harkitessasi törmännyt ja onko näiden estetekijöiden rooli mielestäsi muuttunut? Perustelee.
6. Oletko tuominnut ensikertalaiselle yhdyskuntapalvelua? Mistä rikoksesta ja minkälaisin perustein päädyit tähän ratkaisuun?
 7. Oletko tuominnut kolmatta tai useampaa yhdyskuntapalvelutuomiota? Mistä rikoksesta ja minkälaisin perustein päädyit tähän ratkaisuun?
 8. Onko seuraamusjärjestelmän kannalta hyödyllistä, että yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen esteperusteita erityisesti aikaisempien tuomioiden osalta arvioidaan jo syyttäjävaiheessa kriittisesti ja tehdyn arvioinnin perusteella seuraamusselvityspyyntö jää pyytämättä, kun esteperusteiden vaikutus tulee kuitenkin pohdittavaksi tuomioistuimessa?
 9. Miten syyteharkinnasta, seuraamusten määräämisestä ja täytäntöönpanosta vastaavien tahojen (syyttäjä-tuomioistuin-Rikosseuraamuslaitos) toimet tulisi sovittaa yhteen rikoksen selvittämisestä ja tukitoimista vastaavien tahojen (esitutkintaviranomaiset, sosiaalitoimi) toimenpiteiden kanssa, jotta prosessin tehokkuus ja yhdenvertaisuus parantuisivat?
 10. Mikä on käsityksesi siitä, miksi yhdyskuntapalveluun tuomitseminen on vähentynyt eikä valvontarangaistuksen käyttö ole ainakaan koko valtakunnan tasolla noussut tavoitemääriinsä?
 11. Mitkä ovat mielestäsi ehdottoman vankeusrangaistuksen edut yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen verrattuna?

L. Asianajajalaitos ja valtion oikeusaputoimistot: Oikeusavustaja, puolustaja, muu

Tämä on viimeinen ja vapaavalintainen osio, johon voit vastata kiinnostuksesi mukaan. Vastaa seuraaviin kysymyksiin kokemuksiisi/näkemyksiisi perustuen **[pelkät avovastaukset]**

2. Miten aktiivisesti ja millä keinoin syytettyjen oikeusavustajat pyrkivät vaikuttamaan ja vaikuttavat seuraamuslajin valintaan?
3. Missä prosessin vaiheessa syytetyn oikeusavustajalle toimitetaan seuraamusselvitys ja alustava rangaistusajan suunnitelma?
4. Syytetyn ja hänen oikeusavustajansa aktiivisuus on keskeinen tekijä seuraamukseen tuomitsemisessa, myös seuraamuslajin valinnassa. Miltä osin viranomaistoiminnassa pitäisi tämä näkökulma ottaa nykyistä painavammin huomioon? Voisiko tämän näkökulman nykyistä suurempi painottaminen palvella seuraamusvalinnan kriminaalipoliittisia tavoitteita eli sitä, että tuomittava seuraamus olisi lain mukainen ja oikeassa suhteessa tehtyyn rikokseen nähden mutta myös tuomitun vapautta vain tarvittavissa määrin rajoittava?
5. Vastaa kohtaan vain mikäli olet tehtävässäsi hyödyntänyt syyttäjän tai tuomioistuimen Rikosseuraamuslaitokselta tilaamaa seuraamusselvitystä, jonka perusteella arvioidaan rikoksentekijän kykyä suoriutua tuomiosta. a) Ovatko lausunnot olleet kokemuksesi mukaan ajantasaisia ja tarkkoja? b) Onko niistä ollut helppo erottaa ne lausunnon osat, joissa pelkästään esitetään johdonmukaista tietoa niistä, joissa lausunnon laatija tarjoaa ammatillista mielipidettä? c) Onko sinulla ollut mahdollisuus perehtyä tarpeeksi seuraamusselvityksen sisältöön ennen oikeudenkäyntiä? d) Kuinka kehittäisit seuraamusselvityksen sisältöä/roolia palvelemaan paremmin prosessin laatua?

6. Oikeusvustajan/puolustajan läsnäolo esitutkinnassa voi auttaa välttämään mahdollisia myöhempiä ongelmatilanteita rikosasian käsittelyssä. a) Oletko toiminut avustajana/puolustajana jo esitutkintavaiheessa? b) minkälainen julkisen oikeusavustajan/ yksityisen asianajajan puolustajana rooli on esitutkintavaiheessa?
7. Luopuminen mahdollisuudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa tai rikosoikeudenkäynnissä voi joissain tilanteissa myöhemmin vaikeuttaa asian käsittelyä ja ratkaisemista. Mitä tällaisia tilanteita voisi olla?
8. Kuinka usein kokemuksesi mukaan julkista oikeusavustajaa/yksityistä asianajajaa tarvitaan tyypillisesti yhdyskuntapalveluun/valvontarangaistukseen johtavissa rikostapauksissa (törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, rattijuopumus, huumausainerikos ja petos), kun esimerkiksi törkeät rattijuopumukset ja yhdyskuntapalvelujen muunnos vankeudeksi on Oikeusavun käsikirjassa rajattu julkisen oikeusavun ulkopuolelle. Oletko ollut syytetyn oikeusavustajana tällaisissa tapauksissa ja minkälaisia tapaukset ovat olleet?
9. Miten syyteharkinnasta, seuraamusten määräämisestä ja täytäntöönpanosta vastaavien tahojen (syyttäjä-tuomioistuimien-Rikosseuraamuslaitos) toimet tulisi sovittaa yhteen rikoksen selvittämisestä ja tukitoimista vastaavien tahojen (esitutkintaviranomaiset, sosiaalitoimi) toimenpiteiden kanssa, jotta prosessin tehokkuus ja yhdenvertaisuus parantuisivat?
10. Mikä on käsityksesi siitä, miksi yhdyskuntapalveluun tuomitseminen on vähentynyt eikä valvontarangaistuksen käyttö ole ainakaan koko valtakunnan tasolla noussut tavoitemääriinsä?
11. Mitkä ovat mielestäsi ehdottoman vankeusrangaistuksen edut yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen verrattuna?

M. Poliisi: Tutkinnanjohtaja, muu

Rikosseuraamusjärjestelmän näkökulmasta virallisen kontrollin ensimmäisen rajapinnan muodostavat esitutkintaviranomaiset, kuten poliisi. Poliisi toimii rikoskäyttäytymisen ja sen virallisen kontrollin kontaktipinnassa, jossa virallinen kontrolli (ilmiirikollisuus) ja sosiaalinen todellisuus (piiloriikollisuus) kohtaavat. Esitutkinnan tarkoituksena on laajasti ymmärretty rikoksen ja rikosvastuun edellytysten selvittäminen. Esitutkinnassa määritellään alustavasti konflikti, joka rikosprosessissa tulisi ratkaista ja tutkinta suunnata tämän alustavan hypoteesin pohjalta.

Tämä on viimeinen ja vapaavalintainen osio, johon voit vastata kiinnostuksesi mukaan. Vastaa seuraaviin kysymyksiin kokemuksiisi/näkemyksiisi perustuen **[pelkät avovastaukset]**

14. Yhdyskuntapalvelu on ollut osa suomalaista seuraamusjärjestelmää vuodesta 1991. Ovatko poliisin tutkintakäytännöt muuttuneet käsityksesi mukaan yhdyskuntapalvelun olemassaolon aikana ja miten tutkintakäytäntöjen mahdolliset muutokset ovat saattaneet vaikuttaa yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen käyttöasteeseen (erityisesti se, että tutkintaa keskitetään vakavampiin rikoksiin sekä syyt törkeiden rattijuopumusrikosten vähenemisessä)?
15. Sen lisäksi, mitä esitutkintalaissa säädetään, on kuulustelupöytäkirjaan merkittävä mm. epäillyn mahdollinen suostumus tuomitsemisesta yhdyskuntapalveluun. Kysytäänkö suostumusta johdonmukaisesti ja minkälainen merkitys suostumuksen antamisella tuossa vaiheessa mielestäsi on?

16. Mikäli tutkintakäytänteissä on kokemuksesi mukaan tapahtunut muutoksia, onko tämä mielestäsi vähentänyt sellaisten rikosten, joista yleisesti on tuomittu yhdyskuntapalvelua tai valvontarangaistusta (erit. törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, rattijuopumus, huumausainerikos ja petos), selvittämistä ja syyttäjälle viemistä?
17. Teon rubrisointi eli rikosnimikkeen antaminen voi muuttua esitutinnan aikana sekä myös syyttäjää ja tuomioistuinvaiheessa. Esim. rikosprosessin alussa henkirikoksen yrityksenä tutkittu teko muuttuu törkeäksi pahoinpitelyksi prosessin myöhemmässä vaiheessa. a) Liittykö kokemuksesi mukaan tyypillisten yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen johtavien rikosten (törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, rattijuopumus, huumausainerikos ja petos) tutkintaan tilanteita, joissa liian "kovan" tutkintanimikkeen valinta johtaisi oikeudessa ehdottomaan vankeuteen yhdyskuntapalvelun sijaan? Perustele vastauksesi.
18. Rikosprosessin tehtävinä on funktionäkökulmasta tarkasteltuna joko rikoksen tekijän vastuuseen saattaminen (rikosvastuun toteuttamisfunktio) tai syytetyn oikeusturvasta huolehtiminen (oikeusturvafunktio). Rikosvastuun toteuttamista painotettaessa pyritään minimoimaan väärin vapauttavien tuomioiden määrä, kun taas oikeusturvaa painotettaessa tavoitteena on puolestaan minimoida väärin langettavien tuomioiden määrä. Millä tavoin nämä näkökulmat ilmenevät tyypillisesti yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen johtavien rikosten (törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, rattijuopumus, huumausainerikos ja petos) tutkinnassa?
19. Esitutinnan rajoittaminen tuli lakiin vuonna 1997 tarkoituksena välttää tarpeetonta työtä. Liittykö tyypillisten yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen johtavien rikosten (törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, rattijuopumus, huumausainerikos ja petos) tutkintaan usein tilanteita, joissa esitutkintaa olisi rajoitettu tai kokonaan lopetettu tutkinnanjohtajan esityksestä? Minkälaisia tilanteita nämä ovat olleet ja onko esimerkiksi sovintomenettelyn lisääntymisellä vaikutusta näiden rikosten tutkinnan rajoittamisiin?
20. Esitutkintalain viidennessä luvussa määrätään esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyöstä esitutkinnassa. Onko yhteistyövelvollisuus täyttynyt kokemuksesi mukaan riittävällä tavalla vai onko siinä jotakin kehitettävää?
21. Miten syyteharkinnasta, seuraamusten määrittämisestä ja täytäntöönpanosta vastaavien tahojen (syyttaja-tuomioistuin-Rikosseuraamuslaitos) toimet tulisi sovittaa yhteen rikoksen selvittämisestä ja tukitoimista vastaavien tahojen (esitutkintaviranomaiset, sosiaalitoimi) toimenpiteiden kanssa, jotta prosessin tehokkuus ja yhdenvertaisuus parantuisivat?
22. Mikä on käsityksesi siitä, miksi yhdyskuntapalveluun tuomitseminen on vähentynyt eikä valvontarangaistuksen käyttö ole ainakaan koko valtakunnan tasolla noussut tavoitemääriinsä?
23. Mitkä ovat mielestäsi ehdottoman vankeusrangaistuksen edut yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen verrattuna?

Tilaukset:

Rikosseuraamuslaitos / Viestintä

Puh. 029 56 88500

Fax 029 56 65440

viestinta.rise@om.fi

ISBN 978-951-53-3768-9 (nid.)

ISBN 978-951-53-3769-6 (PDF)

ISSN 1798-9213 (painettu)

ISSN 2342-4834 (verkkojulkaisu)